

QVÆSTIO LXIII.

De acceptione personarum.

E hac materia disputant aliqui Doctores in 4. distinct. 15. Summi-
sta, verbo acceptio personarum, & verbo, dignitas Soto in lib. 3. de
Iustitia & iure, quæst. 6.

Circa nomen est notandum, quod illo solum vtuntur Sancti, &
Theologi, qui nomine complexo volunt explicare malitiam huius pec-
cati, quod consistit in hoc quod in distributione attendantur qualita-
tes personales: quæ impertinenter se habent ad finem intentum, &
hoc non potest commodius explicari: quàm si respectum, vel acceptio-
nem personarum appellemus. Ideo Isai. cap. 11. volens explicare, qualiter acceptio ista perso-
narum longè esset à Christo iudice, circumloquendo dixit. Non secundum visionem oculorum
iudicabit, nec secundum auditum aurium arguet. Ubi 70. transferunt, non secundum glo-
riam eorum iudicabit, id est non attendendo solum qualitates personales iudicabit: sed secun-
dum merita. Hac ratione (vt refert Cicero in Epistola ad Atticum) antiqui præcipiebant,
vt noctu aut clausis oculis iudices diiudicarent: quod bene notat Soto artic. primo. vbi supra,
adducens illud Leuiti. 19. Non respicias personam pauperis, nec honores vultum potentis.
Hoc ipsum vitium notare voluerunt Thebani, vt refert Plutarch. lib. de Iside, & Osiride
pingentes iustitiam sine capite & sine oculis. Id ipsum Ægyptij, vt refert Læsius, statuentes
iustitiam iuxta cælum, & sine capite. Vide Stobæum sermone 44.

D E inde considerandum est de vitijs oppositis
prædictis iustitiæ partibus. Et primò de acce-
ptione personarum, quæ opponitur iustitiæ distri-
butiue: secundò, de peccatis, quæ opponuntur iu-
stitiæ commutatiue.

Circa primum quærentur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum personarum acceptio sit peccatum?

SVMMA TEXTVS.

CONCLUSIO est affirmatiua.

COMMENTARIVM.

D Vbitatur primò circa conclusionem Diui
Thome, Vtrum acceptio personarum sit pec-
catum, & illud quidem mortale ex genere suo. Ra-
tio dubitandi est. Nam acceptio personarum ten-
dit in bonum obiectum, scilicet, in personam, & in
qualitates personales, quæ bonæ sunt, ergo non est
peccatum. Quod si dicas tendere, in tale obiectum
indebitè, & ex hac parte peccatum est. Contrà. Nam
ex indebito modo tendendi non sequitur quod sit
peccatum mortale ex genere suo, siquidem omnia
peccata tendunt indebitè, & tamen non omnia sunt
mortalia ex genere suo, ergo. Pro decisione fit

PRIMA CONCLUSIO.

Acceptio personarum peccatum est, & hoc se-
cundum fidem. Probatum Iacobi 2. vbi explicat ma-
litiã huius peccati exemplo diuitis, & pauperis,

A qui honorantur. Et de acceptantibus personas sub-
dit. Nonne iudicatis apud vosmetipsos, & facti
estis iudices cogitationum iniquarum. Et rursus.
Si autem personam accipitis, peccatum operamini
redarguti à lege tanquam transgressores. Ex quo
loco etiam colligitur, quod in veteri lege pecca-
tum hoc expressè erat prohibitum. Ita Leuit. 19.
Deut. 1. Prouer. 18. Accipere, inquit, personam im-
pij in iudicio non est bonum. Et Prou. 28. Qui co-
gnoscit faciem in iudicio, iste non benefacit, & pa-
ratus est pro bucella negare veritatem.

B SECUNDA CONCLUSIO.

Acceptio personarum peccatum mortale est ex
genere suo. Pro cuius intellectu nota, quod illud
dicitur peccatum mortale ex genere suo, quod ex
obiecto intra limites suæ speciei absque aduentu
extrinsecæ circumstantiæ potest esse mortale. v. g.
furtum, homicidium, &c. Ita D. Thom. 1. 2. q. 18.
art. 2. & communiter acceptatur hæc definitio à
Theologis. Probatum ergo conclusio. Quia acce-
ptio personarum ex obiecto, & absque aliquo ex-
trinsecò potest esse mortale, ergo ex genere suo il-
lud habet. Antecedens verò probatur. Quia respi-
cit iniustum in distributione, ergo si iniustum hu-
iusmodi fuerit grauis materia, peccatum mortale
erit. Secundò. Quia istud vitium opponitur per se,
& directè iustitiæ distributiue, ergo est peccatum
per se destruens charitatem. Probatum consequen-
tia. Quia impossibile est quod aliquis faciat iniusti-
tiam in distribuendis bonis communibus & non
peccet contra charitatem. Tertio probatur. Quia
homicidium, & furtum sunt peccata mortalia ex
genere suo, ergo multò magis acceptio persona-
rum. Probatum consequentia, quia sicut homicidiũ

opp onitur

opponitur iustitiæ commutatiuæ, ita acceptio personarum opponitur iustitiæ distributiua, quæ præstantior est. Quartò. A posteriori colligitur propter damna, quæ sequuntur ex isto peccato, & personis, & reipublicæ. Personis quidem, quia priuantur bonis sibi applicandis. Reipublicæ autem, quia illius ordo peruertitur ex ista acceptione: siquidem indigni eliguntur, & dignissimi succumbunt: unde & virtus, & studia pereunt. Hæc omnia explicantur Ecclesiastæ. c. 10. Est malum quod vidi sub sole quasi per errorem egrediens à facie principis, positum stultum in dignitate sublimi, & diuites sedere deorsum, & vidi seruos in equis, & principes ambulantes super terram. Explicatur hoc communiter exemplo. Si enim terra sursum, & cælum deorsum existerent, maximum malum esset natura. Ita ergo maximum malum est, in genere moris, ex quo inuertitur ordo reipublicæ, acceptio personarum, quæ est iniusta distributio.

TERTIA CONCLUSIO.

Acceptio ista est iniustitia, qua in distributione vnus alteri præfertur. Diffinitio est communis & colligitur ex D. Aug. lib. 2. contra duas epist. Pelag. ca. 2. vnde & D. Tho. collegit quæ in præfenti docet. Ponitur iniustitia tanquam genus: quia sicut iustitia genus est ad distributiua, & commutatiua: sic iniustitia genus est ad omnia vitia opposita iustitiæ commutatiuæ, & distributiua. Reliquæ autem particulae ponuntur loco differentia: quia in hoc acceptio personarum differt ab alijs vitijs oppositis iustitiæ, quod respicit inæqualitatem inter plures personas, quæ oritur ex iniusta distributione. Verùm tamen, vt hæc diffinitio manifesta sit, & vt radix huius vitij aperiat, notanda sunt singula, quæ conueniunt acceptioni personarum. Habet enim primò quod dicitur respectu distributoris, qui dicitur ille cui incumbit ex officio, vel commissione aut aliqua alia obligatione competit distribuere bona communia, colligitur ex illo verbo diffinitionis, qua in distributione, &c. & etiam quia peccatum hoc directè opponitur actui iustitiæ distributiua, quæ solùm dicitur respectu distributoris modo explicato, ergo similiter acceptio personarum solùm dicitur formaliter ex ordine ad distributorem.

Ex quo sequitur primò, quod qui impedit ne distributor conferat beneficium digno, non peccat hoc vitio, quia non est distributor: sed peccat contra iustitiam commutatiua impediendo ius. Vnde omnium sententia tenetur restituere. De quo quæstione præcedenti. Secundò sequitur, quod qui usurpat officium distributionis, non peccat acceptione personarum in hoc, quod distribuat bona communia indignis, quia iste non tenetur aliquo iure, imò nec potest distribuere ista bona: quocirca non peccat contra leges iustitiæ distributiua in actu ipso. peccabit tamen ex intentione, & secundum affectum acceptando personas, quia hoc intendit facere. Secundò, habet acceptio personarum quod solùm contingat in bonis communibus, & quæ respiciunt plures personas: quod explicatur in illo verbo diffinitionis, qua vnus alteri præfertur. Itaq; debent esse bona, ad minus inter vnum, & alterum & nulli appropriata. Ex quo sequitur quod dominus rei in distribuendis proprijs bonis, non potest committere vitium istud. v. g. si aliquis inuiter vicinos suos, excipiendo sibi inimicos, peccabit iste contra charitatem per odium, & vindictam: non ta-

men contra iustitiam. Secus autem est, si bona iam essent applicata ciuitati ex facultate veri domini vt distribuere: quia tunc si exciperet aliquos à possibili consequutione illorum bonorum, acciperet personas. Tertiò, habet hoc vitium quod solùm contingat in bonis debitis. Hoc colligitur ex prima particula diffinitionis, iniustitia nempe. Etenim iniustitia, & iniustitia versantur circa eadem bona, ac subinde sicut iustitia solùm dicitur respectu debiti: ita & iniustitia quæcunque illa fuerit.

Ex quo sequitur, quod in bonis merè liberis non contingat acceptio personarum. Quod si arguas: nam prælatus v. g. committit vitium acceptationis, si bona libera, quæ gratiæ communiter dicuntur, conferat solùm sibi auxiliarijs, qui videlicet, illum elegerunt exceptis omnibus alijs. Respondetur, quod ipsi ita dicunt. Facio quod volo: quia libera, & gratiosa sunt ista. Veruntamen peccatum est, & meo iudicio acceptio personarum. Notanda enim sunt tria. Primò, quod ista bona non sunt prælati sicut pallium, & pecuniæ. Secundò, quod sunt quodammodo communitatis. Eo enim ipso quod prælatus instituitur: communitas habet ius, vt illi dentur aliquando ista bona quæ dicuntur gratiæ, vt licentia, & dispensatio. Tertiò habet subditi ius ne excipiantur à communibus fauoribus. Ex ijs ergo tribus peccatum illud prælati acceptio est personarum, ac subinde mortale.

Aduertendum enim est, quod quædam bona sunt absolutè libera, quæ tamen ex suppositione debita sunt quodammodo, & ex hac parte possunt esse materia iniustæ distributionis. v. g. quod aliquos inuiterim, & speciali honore illos coluerim liberum est: veruntamen supposito, quod tale conuiuium fiat, non licet ab huiusmodi honore quosdam excipere, quia supposito quod sumus in conuiuium, & honor impèditur, iniustitia fit illi, qui excipitur. Ita dico de prælatis quod bona ista libera sunt absolutè, supposito tamen quod omnes sunt eiusdem corporis membra: ius habent æquale proportionabiliter, ne excipiantur ab his honoribus. Quartò habet acceptio personarum, quod motiuum illius sit impertinens ad finem intentum per distributionem: & hoc explicatur in diffinitione cum dicitur causa indebita, quæ illa dicitur secundum D. Tho. quæ non est ratio sufficiens, vt bonum illud distribuendum sit debitum personæ. Sicut è contra, causa debita reputatur, quæ est sufficiens, vt tale bonum sit debitum personæ. Ideo bene Caiet. dicit quod iustitia respicit rationem, id est causam: & loquitur de iustitia distributiua, nam commutatiua potius respicit rem, quàm causam. Sed contrà arguitur. Nam sequitur quod iustitia distributiua consistat in medio rationis. Consequens est contra illa, quæ supra dicta sunt. q. 58. art. 9. & 10. Probat sequela. Quia apertè iustitia distributiua, & rectitudo illius consistit in respiciendo, & commensurando rationem. Respondetur negando sequelam. Non enim dicitur virtus habere medium rationis, quia medium illius præscribitur à ratione, alioquin iustitia commutatiua sæpe haberet medium rationis, quia in pluribus actibus æqualitas pretij taxatur à ratione, vt patet in pretio tritici, & in stipendijs assignandis. Imò verò omnis virtus, vt sic pender à prudentia, quæ potissimum rationem considerat. Consistit ergo medium rationis quod competit virtuti in hoc, quod rectitudo rationis sumatur per ordinem ad operantem, quod explicat D. Tho. 1. 2. q. 64. ar. 1. Ex quibus sequitur intelligentia prædictæ diffinitionis, & solu-

tio ad argumentum factum in principio dubij. Non consistit malitia huius peccati in hoc quod distributor amet plus aut minus personam, aut spernat merita: sed in hoc quod ex amentione qualitatum personarum iniustum committat in distributione debiti.

D Vbitatur secundo circa solutionem ad tertium argumentum. Vtrum ideo non sit acceptio personarum apud Deum, quia bona, quae distribuit sunt gratuito donata, & non debita? Pro parte negativa arguitur primo. Multa bona sunt, quae gratis donantur a Deo, multa vero, quae debentur, ut augmentum gratiae, & gloriae collatio, ergo saltem in istis bonis, quae debentur poterit esse acceptio personarum apud Deum, vel ratio D. Thomae non est sufficiens pro omnibus bonis, quae distribuntur a Deo. Et confirmatur. Quia multa bona sunt debita rebus naturalibus ab autore naturae, & tamen in his bonis distribuendis non potest esse acceptio personarum apud Deum, ergo ratio D. Thomae in sufficiens. Maior probatur. Quia v.g. homini debetur risibilitas, & corpori debetur color, &c. ita ut iniustum esset in re, hominem naturali, & perfecta productione produci sine risibilitate.

Secundo. Quia licet in his bonis, quae a Deo donantur sine gratis, sine ex debito, ratio D. Thomae conuincat: nihilominus tamen, in alijs actionibus Dei nihil concludit. Et sit exemplum in filiis Israel & in Aegyptijs vbi mandante Deo, Hebraei spoliauerunt Aegyptios proprijs bonis, ut dicitur Exo. 12. Et similiter Deus interfecit plures nationes, ut provincias illarum, quas iuste possidebant, traderet Hebraeis, ergo saltem in huiusmodi bonis Deus acceptauit personam: quia bona illa erant aliena, & solum intuitu sui populi dominium alienum abstulit & contulit suis.

Nihilominus conclusio D. Tho. certa est, & eius ratio de fide. Ad Rom. 2. Non est acceptio personarum apud Deum. Ad Ephes. 6. & Acto. 10. & ratio D. Tho. hoc conuincit. Potest tamen dupliciter intelligi. Primo, ut solum procedat de bonis gratuito donatis a Deo, & tunc ut conclusio D. Tho. sit vniuersalis, vniuersaliori indiget ratione, quam videlicet ipse D. Tho. ponit. ad Rom. 2. lectio. 2. Quia Deus nunquam operatur nisi ex rationabili causa, ac subinde in nulla operatione, siue distribuat gratuita, siue donet debita, siue naturalia, siue supernaturalia: non accipit personam: quia acceptio distributionem importat propter indebitam causam, & id ipsum intendit glossa ad Ephes. 6. cum dicit. Deus iudex iustus diiudicans causam non personam, id est, attendens semper rationabilem causam. Ex quo facile patet ad argumenta proposita. Secundo explicatur ratio D. Thomae formalis: ita ut vniuersaliter procedat de omnibus bonis.

Pro quo nota, quod Deus semper manet dominus etiam eorum bonorum, quae distribuit creaturae: quauis, & ipsa creatura dominium absolutum habeat eorum bonorum. Nam Deus non abdicat, imo nec abdicare potest hoc ius a se. Quare cum distribuit semper liberè, ex parte sua distribuit tanquam dominus absolutus siue bona debita sint in re, siue gratuita. Ratio ergo D. Tho. sic procedit, quod Deus in distribuendis quibusuis bonis non potest accipere personam: quia illa bona non sunt debita a Deo, vnde ex hac parte liberè donata sunt. Et ratio ponitur Iob 34. vbi postquam dixerat quod Deus non acceptat personam principis, quasi respondens nostrae obiectioni subdit, Opus enim manuum illius sunt vniuersa, id est liberè vni-

A uersa operatur, & dominium illorum habet.

Ad primum respondetur, quod illa bona sunt debita in effectu, & distribuuntur secundum mensuram, & regulam iustitiae, non tamen ita ut constituent Deum debitorem, & astrictum legi iustitiae, propter rationem iam dictam. Vide D. Tho. 1. 2. quaest. 111. artic. 1. ad 2. & quaest. 114. art. 3. Ad confirmationem similiter respondetur, quod illa bona naturalia dicuntur debita, hac duntaxat ratione: quia vinculo naturali, & inuolabili annexa sunt essentijs rerum, ita, ut a nulla causa operante naturaliter, & debito modo separari possint. Non autem debentur ab autore naturae: quia ita superexcedit omnem legem iustitiae, ut nulli rei sibi inferiori obligari valeat, & subordinari sicut nec autor gratiae.

B Ad secundum respondetur, quod Deus iustis de causis abstulit bona illa Aegyptijs quae contulit Hebraeis. De quibus vide Aloysium Lipomanum cathena in Exod. c. 12. & Abulen. ibidem. & etiam quia dominus absolutus pro sua voluntate quandoque transfert regnum de gente in gentem. Vnde Deuter. 10. referens bona, quae praeter alijs populis contulit, ut non existimaremus illum acceptare personas subdit: quia dominus dominantium est, qui personam non accipit.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Vtrum in dispensatione spiritualium, locus habeat personarum acceptio?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio est affirmatiua.
 Secunda conclusio. Maius peccatum est accipere personas in distributione bonorum spiritualium quam temporalium.
 Tertia conclusio. Aliquando licet eligere minus dignum simpliciter, quamuis comparatiue dignior reputabitur.

COMMENTARIVM.

E IN explicacione huius artic. primo notandum, quod hic & in sequentibus D. Tho. explicat materiam acceptionis personarum, de qua agit Aristot. 5. Ethic. vbi videndi sunt interpretes: & explicat ibi quod materia acceptionis non solum est bonum, sed minus malum: non tantum honor, sed onus: quia sicut accipit personam quis distribuens maius bonum minus digno, ita etiam in hoc quod imponat maius tributum & onus magis digno aut saltem aequè digno. Et huius ratio demonstratiua est, quia minus malum bonum quoddam est, ac subinde qui minus malum imponit, bonum confert, & sufficiens, ut collatio iniusta sit si fiat propter indebitam causam.

F Secundo nota. Distinctionem fundamentalem Diu. Thomae in artic. quod dignus, aut dignior sumuntur dupliciter. Primo absolute, & sic dignior dicitur simpliciter in ordine ad spiritualia, qui magis de spiritu participat, & est ille, qui plura habet dona spiritualia. Secundo. Dignus, & dignior dicuntur comparatiue per ordinem ad finem, qui intenditur in tali distributione hic & nunc. Et ille erit, qui meliora potest exercere officia in consecutione talis finis.

Tertio

Tertio nota, quod quamvis D. Thom. in præfenti solum determinet de dispensatione bonorum spiritualium: eius tamen doctrina adaptari potest ad distributionem temporalium. Imò non potest unum sine altero exactè intelligi. Quare ab interpretibus in hoc art. de utraque distributione fit sermo: & nostra agemus. Primum de conditionibus, quæ dignificant personam circa spiritualia. Secundò de ordine, quem servare debet distributor in distributione istorum bonorum. Et tertio de distributione bonorum temporalium.

Dubium primum sit. Quænam conditiones requiratur per se ut persona censeatur digna bonorum spiritualium, & non loquimur in foro iudiciali sed in foro conscientie. In hoc dubio tres communiter solent adhiberi conditiones iure naturali & divino requisitæ. Prima vitæ probitas. Secunda, scientia, aut doctrina. Tertia, industria in peragendis negotijs, ad quæ eligitur. Et quia ista fundamenta sunt præfentis doctrinæ, sigillatim explicanda erunt.

Prima conditio vitæ probitas, colligitur ex D. Tho. in præfenti, ubi explicans qualis debeat eligi, semper supponit bonitatem aliquam. & expressius quodlib. 8. vnde hominem existentem in peccato censet indignum, ut habetur in decreto. 8. q. 1. cap. Moyses &c. etiam in Concil. Triden. à Sess. 22. usque ad 24. ubi sæpe replicat bonitatem eligendorum in diversa officia. Vide Summistas verb. electio. specialiter Sylvest. 1. §. 17. & 18. Adria. in 4. in materia de restitutione. Soto ubi supra art. 2. concl. 5. & 6. specialiter. Caiet. in præfenti, & in summa, verbo electio. & super Ioannem cap. vlt. ubi colligit hanc veritatem, quia Christus volens designare Petrum in pastorem, interrogavit eum multoties dicens, Diligis me plus ijs: quasi innuens quod dilectio, & maior dilectio requiratur in eligendo. Ratio huius solet assignari, quia in huiusmodi bonis, quis designatur ut minister in domo Dei, ergo iniquum est, si aliquis Dei inimicus eligatur. Quæ ratione videtur uti Concil. Trid. Sess. 24. cap. 12. ubi concludit quod ea debet esse probitas ministrantium, ut merito ecclesiæ senatus dici possit. Confirmatur. Quia si v. g. œconomus introduceret operarios in vineam domini sui illi inimicos, malum faceret, ergo à simili qui in vinea domini eligit operarios existentes in peccato mortali, peccatum committit. Ex quo sequitur quod si distributor, aut elector eligat aliquem de cuius virtute omnino ignorat, peccatum committit acceptio- nis: quia se exponit morali periculo eligendi indignum: non tamen tenetur ita curiosus occulta disquirere: quia interna virtus solum est more humano dijudicanda. Vnde satis fuerit, vel quod communiter æstimetur vir bonus, aut verò quod nullus requisitus illum peccatorem proclamet. In quo hæc conditio differt ab alijs, quia scientia, & discretio in agendis negotijs & huiusmodi alia sunt talis naturæ, quæ certò cognosci possint à iudice, & electore: gratia verò nec certò cognoscitur, ac subinde nec exactius inquirenda.

Sed quæres: Vtrum si distributor, aut elector cognoscat aliquem esse in peccato mortali, qui tamen vir bonus habetur communiter, & solus distributor cognoscit tale peccatum: an eo casu possit iuste beneficium illi conferre? Responderetur quod in hoc nihil certum habetur, nam iura videntur solum exigere quod vir bonus æstimetur à populo, ita in c. licet, iam citato: & cap. cum in cunctis. de electione. quod adducitur à Concil. Trid. Sess. 24. c.

A 12. ubi loquens de prælatis solum dicit quod virtus eorum debeat commendari nihil curans de occultis. & 1. ad Timoth. 3. solum exigit episcopum irreprehensibilem, & certè loquitur de peccatis, quæ à populo dijudicari possunt. Vnde subdit, Oportet autem illum habere bonum testimonium etiam ab ijs. qui foris sunt, & idem ferè asserit de diaconibus. Cæterum doctores communiter videntur asserere, quod eligendus debeat esse in gratia. Et ita distribuens, qui cognoscit peccatum eius, qui eligendus est, consequenter eum debet iudicare indignum. Ita videtur Caiet. sentire in summa, verb. electio. & super Ioannem cap. vlt. & etiam Sylvest. ubi supra. & videtur sententia D. Tho. quodlib. 8. citato. Verum tamen videtur dicendum, quod si distributor, & elector secretò agnoscat peccatum maximè quod ex fragilitate commissum est, à quo, & facile resurgere debet moraliter loquendo: poterit talem eligere si alioquin dignus habetur. Verum tamen si talis eligendus permanenter, & per modum status sit in peccato, & hoc constet eligenti, non poterit illum eligere absque peccato, quantumvis scientia polleat: quia probabiliter, imò certò moraliter æstimandum est, quod peccatū huius fiet manifestum, ac deterius. Hæc intelligo dummodo eligens non cognoverit tale delictum per confessionem. Quia scientia hæc non debet conducere ad dirigendam electionem publicā ut latè differuimus super 2. 2. q. 33. artic. 8. dubio ultimo. Igitur sententia D. Tho. interpretanda est, quod non liceat eligere existentes in peccato mortali quando illud peccatum est ex certa malitia, & per modum status, aut verò quando de tali peccato constat.

Secunda conditio principalis est scientia, aut prudentia, sine qua virtus non potest alijs prodesse. Conditio ista multoties ponitur à Sanctis. Et definitur in Concil. Trid. Sessio. 2. cap. 2. de episcopis, ubi dicitur, quod scientia polleant, & de alijs qui promouentur ad parochiale beneficium, habetur simile Sessio. 24. capit. 18. De his similiter qui in ecclesijs cathedralibus deputantur ad quasdam dignitates, ut archidiaconi, habetur ibidem: & de ordinandis qualis scientia requiratur, habetur Sessio. 23. à cap. 3. usque ad 14. hæc conditio iure naturali, & diuino requisita est, quia ministri Ecclesiæ instituuntur, & deputantur ut instruant fideles, & specialiter episcopi & prælati, de quibus dicitur Actuum 20. Attendite vobis, & alijs sapere debetis. Et subdit. in quo vos Spiritus sanctus posuit regere Ecclesiā Dei. De sacerdotibus verò Michæ. 2. Legem requirent de ore eius, quia angelus domini exercituum est. Vide D. Clementem in epistola ad Diuum Iacobum, ubi refert sententiam B. Petri qui dicebat quantum necessaria esset scientia prælatis. Habetur episto. tomo 1. Conciliorum 33.

E Aduerte tamen, quod hæc conditio non requiritur æqualiter in omnibus. Sed quemadmodum officia, & beneficia sunt disparia, ita & scientia dispar requiritur, & sufficit, semper tamen aliqualis. Ex quo sequitur quod peccat mortaliter, qui bona ista spiritualia distribuit ignaris, vnde debet præmitti examen vel per eligentem, vel per æquivalentem approbationem.

F Quod si obijcias illud quod habetur in cap. unico de ordinatione per scrutinium faciendā: ubi Innocen. 3. declarat quod episcopus illum debet æstimare dignum, de cuius indignitate nō constat, ergo nō requiritur quod elector, aut distributor cognoscat positivè scientiam eligendi. Responderetur quod loquitur de approbatione publica, quæ fit quando

ordinan-

ordinantur ministri in Ecclesia, & episcopus quarit ab archidiacono, Vtrum sciat illos dignos esse: non verò de alia approbatione de qua loquimur.

Tertia conditio est prudentia, & industria in rebus agendis. Conditio ista maximè requiritur in episcopis, & praelatis, & habetur in Concilio Carthagin. 4. refertur cap. qui episcoporum. dist. 23. & cap. Petrus 36. dist. requiritur etiam proportionabiliter in his qui assumuntur ad exercendum aliquod officium ecclesiasticum. Cæterum in alijs beneficijs, quæ non exigunt peculiarem curam, aut circa proximum, aut in negotijs: conditio ista non ita exactè requirenda est. Huiusmodi sunt beneficia simplicita, aut capellanæ. Quæ verò ex his conditionibus præferenda sit, Respondetur, quòd absolute loquendo in electionibus virtus præfertur, & postmodum scientia consideratur licet comparative aliquando è contrà industria, & prudentia præferendæ sint. Verumtamen quia scientia, & doctrina, quæ requiritur multiplex esse potest in eligendis: & his temporibus controuertitur quænam præferenda sit Theologia an Iurisperitia: ideo sit secundum dubium.

D Vbitur secundò, Vtrum digniores reputandi sint cæteris partibus qui eligantur ad episcopale munus, Theologi, an Iurisperiti.

Arguitur primò & probatur, quòd impertinens sit considerare quam facultatem profiteatur eligendus. Nam in electione Summi Pontificis, qui omnibus ijs conditionibus maximè pollere debet, non consideratur si Theologiam, aut Iurisprudentiam habeat: ergo nec in electionibus reliquorum episcoporum. Quod cõfirmatur, quia in eligendo Pontifice, ille dignior habetur, qui prudentior est ad pacem seruandam, ad quod impertinenter se habet Theologia, vel alia facultas.

Secundò. Officium pastoris potissimùm consistit in gubernando Ecclesiam Dei, sed ad hoc munus magis præstat notitia Iuris Canonici, quàm Theologiæ, ergo illi præferendi sunt cæteris partibus. Maior probatur ex illo Actuum 20. In hoc posuit vos Spiritus sanctus regere Ecclesiam Dei. Quasi dicat, in hoc, substantia pastoris sita est vt regat Ecclesiam. Minor probatur. Quia essentia Iuris canonici consistit in dirigendis rebus agendis.

Tertio. Episcopalis dignitas potissimùm consistit in potestate spiritali erga subditos: sed exercitium huius potestatis magis pender à Iure canonico, quàm à doctrina sacra, ergo ista præfertur. Maior probatur ex illo Matthæi. 17. Tibi dabo claves regni caelorum, vbi Christus Dominus tradidit Petro officium pastoris, & illud explicuit per claves quæ important iurisdictionem, & potestatem spiritualem. Minor probatur. Quia Theologia speculatiua est, vt patet 1. par. quæst. 1. ergo per se non ordinatur ad dirigendum actiones.

Quartò. Illa scientia dicitur commodior praelatis quæ frequentius necessaria venit, sed huiusmodi est peritia iuris per comparisonem ad Theologiam, ergo illa præfertur. Maior nota est, quia ideo scientia requiritur, quia sine illa episcopus non potest præstare necessaria. Maior probatur, quia frequentiores sunt causæ forenses, & lites componendæ, & condendæ leges, quàm impugnatio hæresum, ergo ius canonicum quod in iudicijs, & litibus versatur frequentius est.

Quintò. Theologia, solùm requiritur in Episcopo vt doceat, & prædicet legem Dei, sed hoc de facto non est necessarium in illo, imò videtur impertinens, ergo. Minor probatur, quia frequentif-

A simi sunt prædicatores, & doctores vbique: ita vt non indigeat Ecclesia doctrina pastoris.

Pro explicatione nota, quòd opinio Iurisperitorum docet quòd simpliciter, & solutè digniores reputandi sunt Canonistæ, quàm Theologi. In casu autem particulari: vt v. g. quando pullulant hæreses, aut verò est inopia prædicatorum dignior censetur Theologus. Ita Hostiens. quem sequitur Panormit. in cap. 1. de consanguinitate, & affinitate. Iuniores ita premunt in hac parte, vt induxerint electores, & distributores quòd solùm distribuunt officia Iurisperitis, & hoc fuit in vsu paucis retro annis. Cæterum sententia Theologorum est opposita, & solet disputari. 2. 2. quæst. 85. art. 3. vbi Caietanus breuiter tetigit hoc: & Magister Soto vbi suprà conclusione 10.

Pro decisione verè sententiæ, nota quòd diuersitas opinionum consistit in non intelligendo officium præcipuum episcopi. Canonistæ siquidem falluntur existimantes quòd primum, & per se munus pastoris est iudicare causas spirituales: quod patet alienum à veritate. Quia iudicare, & componere lites, quæ contingunt inter fideles pertinet ad externam gubernationem Ecclesiæ: praelati verò non positi sunt in hoc per se primò, vt consulant paci externæ: sed internæ virtuti. Igitur exclusa est sententia, & fundamentum Iuristarum. Sic

CONCLUSIO

Certa, quòd cæteris partibus præferendi sunt Theologi ad episcopalem dignitatem. Probatur, & est fundamentum huius sententiæ. Quia præcipuum munus episcoporum est docere, & prædicare, ad quod magis confert Theologia, ergo. Maior probatur ex illo Ioannis vlt. vbi Christus ter dixit Petro: pascere agnos meos, & oues meas: vbi (vt docent interpretes) traditur Petro dignitas episcopalis, & præcipuum munus pastoris declaratur, igitur cum pascere non fiat per ius canonicum, sed per Theologiam, consequenter &c. Ideo episcopus, & pastor idem sunt officio, & dignitate quod explicat Diuus Aug. epist. 59. adducens illud Pauli, dedit quosdam pastores & doctores. Idem probatur 1. Petri 5. Pascite qui in vobis est gregem Dei: prouidentes non coactè sed spontaneè secundum Deum. Et confirmatur, quia secundum fidem Episcopi successores sunt Apostolorum: sed præcipuum munus Apostoli est docere: ergo episcopi. Minor probatur Ioan. 15. Ego elegi vos, & posui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Et D. Paulus 1. ad Corinth. 1. de se inquit, Non misit me Dominus baptizare, sed euangelizare, & Marci vlt. Itē, docete omnes gentes: & iterum prædicare Euangelium omni creaturæ. Idem habetur 1. ad Timoth. 4. & 2. ad Timoth. 4. & videtur expressum in Concil. Trident. Sess. 24. ca. 4. qua ratione in Concil. Carthag. 4. præcipitur, vt cura viduarum & pupillarum committatur archipresbyteris, vt episcopi orationi, & doctrinæ se totos traderet. Quod simile factum fuit ab Apostolis, vt refertur Actuum 5. & hoc refert etiam de mente Diui Petri. S. Clemens in epist. ad Beatum Iacobum iam citata. Habetur etiam hoc ipsum in cap. si quis. 36. distin. & in cap. omnem. 38. distin. Diuus etiam Gregor. lib. 2. epistolarum, epistola 39. vbi dicit, episcopi est de prædicationis ministerio semper cogitare. Vide multa, quæ dicit D. Bernardus lib. 4. de consideratione ad Eugenium.

Sed contra arguis. Sequitur quòd nullus potest eligi, qui non sciat prædicare, & docere legem Dei,

ac subinde nullus Iurisperitus potest eligi in episcopum, postquam ille non potest exercere praecipuum munus praelati? Respondetur, quod nullus potest eligi, qui non sciat sufficienter docere legem Christi: prout communiter fideles exquirunt, & qui etiam non possit reddere rationem eius, quae in nobis est fidei, ut inquit Paulus: siue hoc sciat ex professione Theologus, siue Iurisperitus aut verò alia via: & hoc efficaciter probat argumentum factum. Quae etiam ratione dum consecratur Episcopus exigitur ab illo, ut iuret se utrumque testamentum scire, quod autem sciat quaestiones quae in Theologia versantur, id non requiritur per se, licet aliquando necessarium iudicabitur, & semper utile erit.

Adhuc tamen instas. Nam sequitur saltem quod praelatus nunquam docens, aut praedicans populo, peccaret mortaliter non exercens id, ad quod praecipue tenetur: & ita damnarentur omnes episcopi Iurisperiti, & Theologi, qui non praedicant. Respondetur negando sequelam: sat fuerit quod habitualiter sit sufficiens, & paratus animo docere legem si opus fuerit: communiter verò melius est si hoc committat sibi auxiliariis, qui valent exercere sapientius hoc munus.

Secunda conclusio. Aliquando tamen poterit praeferi Iurisperitos, ut quando multa, & graua imminerent negotia, & plures alioquin essent ministri Euangelij: aut quando eligendus esset peritissimus in iure, & ijs fortè de causis honestabantur electiones, & distributiones, quibus paucis ante annis designabantur, ut plurimum Canonice in Episcopos: quamuis excessus ipse, si quis fortè irripserat, prudenter nunc, & iuste frænatur, dum eliguntur Theologi. Haec quae dicta sunt de distributione episcopatum, dicenda sunt proportionabiliter de alijs officijs, quibus potissimum incumbit aliquantulum pascere gregem, ut parochi, aut verò illi qui causas fidei exercent, & iudicant: quamuis iam merito propter innumera negotia, & lites emergentes debeamus laudare consuetudinem eligendi Iurisperitos ad fidei tribunalia, eò vel maxime quod semper sibi peritiores Theologos associant.

Ex his sequitur, quod in examine beneficiorum non peccat, qui ceteris paribus Theologum accipiat: imò hoc facere tenetur. Addiderim etià quod Theologus eligatur: quamuis Iurisperitus sit aliquantulum doctior in suo iure: quia plus iuuat ad confessiones audiendas, & conscientias sedandas ali-quanta Theologia, quam maior Iurisperitia, eò vel maxime quod Theologus scit se scire, aut scit se ignorare, & ideo accuratius, & melius disquirat veritatem.

Ad primum argumentum respondetur, quod in eligendo pontifice, non ita attenditur scientia, quae virtus, & discretio: quia in ordine ad finem scientiae habet ministros in omni facultate peritissimos, & ex alia parte non decet eius auctoritatem ut immediate & per seipsum doceat populum. Ceterum quia primus est, & caput morale, tenetur habere virtutem, & prudentiam ad alios gubernandos.

Ad secundum respondetur negando antecedens. Si per gubernare intelligas lites componere. Si autem intelligas praestare omnia illa, quae necessaria sunt ad vitam spiritualem, concedo illud. Veruntamen in his primum locum tenet doctrina post virtutem, postmodum verò gubernatio in causis spiritualibus. Quo ordine id explicuit Christus Matth. 5. dicens praelatis, primò quod futuri essent sal, quod responderet virtuti. Deinde lux: quae responderet doctrinae. Et tertio ciuitas: quae responderet auctori-

ti & iurisdictioni, & Diuus Paulus, dicens Actuum 20. Posuit vos regere Ecclesiam &c. statim subdit. Scio quod intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos. Quasi diceret. In hoc primò posuit vos regere Ecclesiam Dei, ut fidem defendatis.

Ad tertium respondetur negando maiorem. Imò iudicialis potestas secundaria est. Quare episcopi, pastores, & patres dicuntur, non iudices. Illud autem, tibi dabo clauas &c. potius est pro nobis, nam iuxta communem sententiam interpretum intelligitur locus ille primò de clauae scientiae, deinde de clauae potentiae. Quare norant quod in plurali dixit: tibi dabo clauas. Imò etiam si ibi tantum loquatur de auctoritate iurisdictionis nihil contra nos: quia primò dixit, super hanc petram aedificabo Ecclesiam: quod communiter interpretantur de auctoritate Pontificis, &c. cognitione fidei, & legis euangelicae.

Ad quartum respondetur, quod eodem argumento probares episcopum magis debere esse liberalem, aut misericordem, quia frequentiores casus occurrunt, in quibus vrendum est liberalitate, aut pietate, quam scientia. Respondetur ergo, quod necessitas scientiae non sumitur ex frequentia occasionum: sed ex natura officij, quod primò doctrinam exigit. Imò verò tenetur episcopus multoties se abstinere à negotijs huiusmodi ut contemplationi, & doctrinae se tradat: committendo administrationem causarum sibi inferioribus. Et istis conuenit illud quod dictum est Moyse Exod. 18. Esto tu populo in his, quae ad Deum sunt ut referas, quae dicantur ad eum, ostendasque illis caeremonias, & ritum, & viam per quam ingredi debeant: provide autem vitos timentes Deum & constitue eos iudices.

Ad vltimum respondetur, quod praedicantium multitudo non tollit aut minuit obligationem praelati, qui ex officio hoc ipsum munus tenetur praestare saltem quoad sufficientiam, qualiter intelligitur illud 1. ad Timoth. tertio. oportet Episcopum doctorem esse, id est habere sufficientiam doctrinae. Vide de his interpretes. 2. 2. quaest. 2. super art. 8. Concil. Trident. Sess. 7. cap. 1. de reformatione. & Sess. 22. cap. 2. Gratia. dist. 23. 24. & 38. Vbi haec eadem requirit in episcopo.

D Vbi tunc tertium. Vtrum distribuentes peccent mortaliter non eligendo digniorem. Pro parte negativa arguitur primò. Nam D. Paul. 1. ad Timoth. 3. & ad Titum 1. Ponens condiciones eligendi, non loquitur comparatiue; sed absolute dicit illam debere esse virum probum, & doctorem &c. Ergo distributores hoc solum tenentur considerare & non requiritur quod digniorem eligat. Confirmatur, quia eligentes dignum tribuunt Ecclesiae ministrum congruentem, ergo faciunt opus bonum ac subinde non peccant mortaliter non eligentes digniorem.

Secundò, eligendo dignum sit satis intentioni Ecclesiae, ergo non tenetur eligere digniorem. Antecedens probatur, quia Ecclesia solum requirit per se idoneos ministros. 1. Corinth. 4. hic iam quaeritur inter dispensatores, ut fidelis quis inueniatur. Non dicit fidelior, & illud etiam, qui idoneos ministros non fecit noui Testamenti. Item illud: sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei, ergo solum requiritur quod eligantur idonei ministri.

Confirmatur primò. Si dominus praecipiat economo, ut aliqua distribuatur pauperibus, non tenetur sub mortali quaerere magis egenos, ergo nec distributor bonorum spiritualium, cui praecipitur,

ut eligat

ut eligat ministros dignos, non tenetur quærere A
nec eligere digniores.

Confirmatur secundò. Nam si eligatur dignior, ipse dignior satisficit si obligationi præstando illud munus, quod valeret exercere minister dignus, ergo ipse distributor solum tenetur eligere dignum. Consequens inde patet, quia qui eliguntur solum tenentur præstare dignum officium, ergo & distributor solum tenetur de hoc ipso providere: quod facit sufficienter eligendo dignum. Antecedens verò probatur: quia ille dignior non tenetur sub mortali exercere meliora opera, quæ potest, ergo satis est, si dignè operetur.

Tertiò. Ista officia tantum habent oneris quantum honoris. Ergo non pecco mortaliter si ab illis excipiam digniores. Imò æquum videtur quòd isti digniores non ijs officijs grauentur.

Quartò. Sequitur, quòd illæ leges, quæ præcipiunt ministrum fore eligendum de gremio solum vnius Ecclesie, aut oppidi essent iniquæ, consequens est contra communem viam approbatam à summis Pontificibus, ergo. Sequela patet quia sepe in tali Ecclesia aut oppido non est minister dignus, at verò extra ipsam digniores reperiuntur.

Quinto. Sequeretur quòd electores, & distributores tenerentur magna cura digniores requirere. Consequens est falsum, & contra consuetudinem episcoporum, ergo & antecedens. Confirmatur, quia eo ipso, quòd præceptum est de non eligendo indigno prætermissio digno, tenentur electores maxima cura inquirere an iste sit indignus, ergo à simili si præceptum est de eligendo digniore magna diligentia erit adhibenda sub eodem præcepto.

Sexto. Sequeretur quòd etiam officia, quæ distribuantur apud religiosos, & in alijs communitarijs, necessario sint distribuenda dignioribus? Consequens est falsum, ergo. Sequela patet, quia illa officia, & spiritualia sunt, & honorifica. Minor probatur, quia communiter ista officia distribuuntur à Prelato pro suo matre, & ad nutum, & etiam quia subditi eligunt quem maluerint.

Septimo, confirmator non peccat mortaliter in confirmando minus digno, ut patet ex usu approbato à viris sapientibus, & timoratis, ergo nec elector tenetur eligere digniorem. Confirmatur, quia resignatores beneficiorum spiritualium non resignant digniores, sed sibi amico, aut consanguineo, & tamen nullus propter hanc causam damnat illos ad mortale, ergo id ipsum dicendum erit de præcipuis electoribus. Non enim est maior ratio, quare reperitur acceptio personarum in distributione, quam in resignatione, aut confirmatione.

Octauò. Sequeretur quòd teneantur reges sub mortali promouere episcopum ab vna Ecclesia ad aliam pinguiorem, quando constat, quòd dignior est illis, qui nouiter eligendi sunt, consequens est falsum, ergo. Sequela patet quia ex eo quòd iste deputetur huic Ecclesie, non fit impotens, nec amittit ius vltioris promotionis ad maius præmium, ergo distributor tenetur &c. Minor probatur, quia in Hispania est consuetudo maximè nunc temporis non promouendi huiusmodi episcopos, & hæc consuetudo approbata est à viris sapientibus huius regni.

Tandem arguitur. Ex ea. monasterium 16. q. 7. vbi habetur, quòd si quis monasterium, aut oratorium instituerit, licet potest, quem maluerit presbyterum deputare in tale officium, dummodo hoc fiat de licentia episcopi. Et qui eligitur non sit malus, ergo satis fuerit ad electionem iustam, non eligere indignum.

In hoc dubio est opinio quorundam Iuristarum qui dicunt non esse peccatum mortale, si eligatur dignus prætermissio digniore. Ita tenet glossa super cap. licet. 8. quæst. 1. & super cap. tertium, de iure patronatus. Et super capit. 2. de officio custodis. & auctores huius sententiæ referuntur à Couar. in relectione super regula peccatum, parte. 2. nu. 3. Et etiam refertur Caietanus in hanc sententiam Ientaculo vltimo. quæst. 4.

Pro decisione nota primò, quòd in presenti loquimur solum in foro conscientie: nam in foro iudiciali certum est, quòd si eligatur solum dignus electio tenebit: nec potest irritari, quòd docet D. Thomas hic ad tertium: quamuis multi Iuristarum oppositum doceant impugnantur tamen efficaciter ratione D. Thomæ: quia aliàs nulla esset electio firma in foro iudiciali, de qua non insurgerent innumera litæ. Et ratio ista magnificatur à Couar. & à Iuristis, qui consentiunt cum D. Thoma, & est ferè communis in schola illorum.

Secundò nota, quòd in officijs ecclesiasticis sunt duo consideranda. Primum est onus, & labor ipsorum officiorum. Et secundum, honor, & dignitas eorundem. Et ista duo si connexa sunt, ut primum sit præcipuum, & quòd maximè attenditur tam ab eligentibus, quam ab electis. Quòd iuxta communem interpretationem intelligitur. 1. ad Timoth. 3. cum dicit Apostolus, Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat, id est officium operosum, & maximi oneris. Secundum autem, scilicet honor, consequenter se habet: sic tamen, quòd postquam coniuncta considerantur: vtrumque attenditur necessario à distributore. Sit

PRIMA CONCLUSIO.

D Non eligere digniorem potest esse solum veniale propter imperfectionem actus, aut ex paruitate materia: quòd in omnibus alijs peccatis mortalibus ex genere contingit. Et etiam aliquando propter paruitatem excessus ipsius dignioris ad dignum. Ratio huius conclusionis est, quia quando modicus excessus interuenit minima iniuria fit digniori, non electo.

E Ex quo sequitur, quòd vterque absolute censetur habere ius ad tale beneficium: quia æquè dignus reputatur vterque, siquidem in minimo excedit alter, & parum pro nihilo reputatur: & hoc necessarium est dicere, tenendo nostram conclusionem, quia impossibile est, quòd in tali casu solus dignior habeat ius ad beneficium, & quòd non peccet mortaliter distributor in confereodo beneficiū alteri. Et hoc est verum loquendo de distributore absolute: nam si electores astringantur iuramento electuros se digniorem: absque dubio peccant mortaliter: si talem digniorem non eligant, quantumcumque in minimo excedat. Ratio huius est: quia iuramentum illud obligat sub mortali secundum rigorem promissionis.

F Ex quo sequitur quòd scholares peccent mortaliter, si cognoscentes aliquem digniorem, quantumcumque excessus sit minimus: si nihilominus non præstent suffragium illi ad cathedram obinendam: quia iurant se electuros digniorem.

SECUNDA CONCLUSIO.

Eligere dignum prætermissio digniore est peccatum mortale ex genere suo. Probat hoc primo in Concilio Basiliensi in Sessione 12. decreto

de ele-

de electionibus episcoporum & praelatorum: ubi refertur iuramentum, quo ipsi electores astringuntur ad eligendum illum, quem cognouerint utiliorem esse Ecclesiae. Et concilio Trident. Sessione 24. capit. 1. ubi diffinitur mortaliter peccare electores: nisi eligant illos, quos reputant digniores & cap. 18. praecipitur quod Episcopus ex nominatis ab examinatore tanquam dignis, exquirat ipse digniorem, & illum eligat & in cap. unico, ut ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur digniori, Innocentius Tertius grauer reprehendit quendam episcopum, eo quod non elegerit digniorem. Idem ex Diuo Leone in cap. Metropolitanano, distinct. 63. & in capit. Moyses 8. quaestione 1. & Diuus Augustinus multa dicit in epist. 29. & refertur a glossa super capit. 2. Iacobi. Diuus Thomas 2. 2. quaestione 185. art. 3. & quodlibet. 4. art. 15, & quodlibet 6. art. 9. & quodlibet 8. art. 6. & est communis sententia Theologorum, quos refert Soto ubi supra conclusionem 9. & etiam Iuristarum, quos refert Cotarruius ubi supra.

Ratione probatur secundò, quia praetermittere digniorem sine causa debita, acceptio est personarum, ergo est peccatum mortale ex genere suo. Antecedens patet, quia beneficia dignitates sunt, & honores in bonum Ecclesiae, & etiam in bonum ipsius electi ordinata, ergo distribuere ista sine debita causa, & ordine erit peccatum mortale. Praeterea, quia distributores, & electores non habent dominium beneficiorum: sed tantum sunt dispensatores, ergo tenentur distribuere iuxta voluntatem Dei, qui semper intendit meliora. Et confirmatur. Quia si Ecclesia haberet actu ministrum digniorem: peccaret mortaliter, qui illum ministrum impediret ab executione sui muneris, ergo etiam peccat mortaliter distributor, & elector qui illum ministrum non eligit. Tandem colligitur haec veritas ex electionibus à Deo factis in veteri Testamento: ubi semper elegit meliores. Patet in Moysè, qui electus est à domino dux & pastor vniuersi populi, & ille laudatur praeter omnes alios Numer. 12. ubi dicitur quod erat vir iustissimus super omnes homines, qui morabantur in terra. Similiter Saul eligitur à Deo in Regem, & de illo habetur 1. Regum 8. quod erat electus, & bonus & non erat vir de filiis Israël melior illo & 1. Regum 18. de electione Dauid, hoc ipsum patet, de quo dicitur Deum inuenisse virum iuxta cor suum. Et in nouo Testamento Christus elegit meliorem in Pontificem, & ad hoc innuendum dixit Petro ter, Ioannis vltimò, Diligis me plus his, quasi id necessarium supponens, ergo & alij distributores & electores tenentur meliores eligere. Ad hoc propositum Concilium Tridentinum supra capit. 18. Praecipit, ut solus episcopus digniorem examinaret: ut videlicet digniorem eligeret.

TERTIA CONCLUSIO.

Contingere potest, ut sit iustum, imò aliquando necessarium eligere minus dignum, relicto digniore, qui etiam intendit tale beneficium. Verbi gratia, vacant simul duo beneficia: alterum simplex, & pingue: alterum verò parochiale, & tenue: & non sunt nisi duo oppositores: in isto casu non debet eligi dignior in beneficium magis pingue. Ratio huius est, quia tunc expedit bono communi ipsius Ecclesiae, ut qui dignior est, praeficiatur beneficio parochiali, cui annexa est cura animarum.

Ex quo sequitur primò, quàm dissonum est quòd

A in diocesis sint beneficia simplicia pinguiora curatis: nam tunc vel minus dignus debet habere curam animarum, vel magis digni debent esse minus stipendiati.

Secundò, Sequitur, quòd eligere minus dignum relicto digniore non est intrinsecè malum: quia potest honestari ex circumstantijs superuenientibus.

Tertiò sequitur, quòd maior dignitas etiam si sit notabilis non semper praestat ius ad obtinendum beneficium hìc & nunc, sed quandoque potest de facto illud tollere. Itaque bene dicimus in casu posito: quòd iste dignior non comparat sibi beneficium, nec habet ius ad illud hìc, & nunc quia dignior est. Fundamentum omnium istorum est: quia dignitas, & maior dignitas non semper considerantur absolute, sed aliquando comparatiue, & haec comparatio debet fieri non solum inter personas, aut officia vel beneficia: sed potissimum in ordine ad finem, qui intenditur hìc & nunc. Et ne videantur ista singularia: ponuntur alia exempla in quibus hoc necesse est dicere. Verbi gratia. Si maior pars eligentium firmiter decreuit eligere minus dignum ita, ut moraliter sit euident, quòd talis euadet electus: minor pars illius communitatis poterit se conformare cum maiori, eligendo minus dignum. Probatur, quia in isto casu impossibile est eligere digniorem: ergo isti non tenentur illum eligere.

Secundò, Quia bonum est communitatis, ut electiones pacifice fiant ex quo sequitur, quòd elector consequatur bonum commune, quòd maxime intendere debet: & electus animo aequiori gubernabit communitatem, quàm si à paucioribus eligeretur, ergo iste talis poterit eligere minus dignum: imò verò est casus, in quo non solum potest iuste eligere minus dignum, sed quòd etiam teneatur. Verbi gratia, Si sunt tres oppositores alter dignus, secundus dignior, tertius dignissimus, & si ego praesto suffragium dignissimo, & non adiuro volentes eligere digniorem, euadet electus minus dignus, tunc teneor praetermittere dignissimum, & eligere saltem digniorem. Probatur, quia ego teneor eligere digniorem possibilem hìc, & nunc: sed ille medius hìc, & nunc est dignior, qui potest eligi: ergo illum teneor eligere. Et confirmatur. Nam aliàs eligeretur minus dignus mea culpa, ergo teneor eligere digniorem illum medium. Antecedens patet, quia ego possum impedire electionem minus digni, & teneor, quia elector sum, & id facere possum, ergo, &c.

E Sed contra doctrinam praedictam sunt tria argumenta. Primò, nam sequeretur, quòd in aliquo casu liceret eligere indignum simpliciter. Ut si verbi gratia maior pars eligentium infallibiliter eligeret talem indignum, potero me conformare cum maiori parte propter bonum communitatis, & pacis.

Secundò, Qui in praedicto casu eligunt dignum praetermissio digniore peccant mortaliter, ut manifestum est, ergo ego non possum me conformare cum illa maiore parte, quae deserit digniorem. Probatur consequentia, quia aliàs cooperor peccato illorum, ac subinde pecco in id ipsum.

F Tertiò, Ego teneor in his electionibus deferre honorem digniori quoquomodo possum, ergo teneor isti digniori suffragium praestare: quanuis à maiori parte deseratur. Nihilominus respondetur ad primum negando sequelam: quia eligere indignum, est intrinsecè malum: & ideo electores, & cooperatores peccant mortaliter in tali electione. Idem dicendum

endum est de iudicibus, & consulis, atque rectoribus populi: quod quavis maior pars velit proferre sententiam iniustam quædam in re, aut verò aliquid decernere in damnum communitatis, non potest iste se conformare cum maiore parte iudicum.

Ad secundam respondetur: quod formaliter iste non cõsentit actui, & peccato aliorum: sed coactus à maiori parte, & quasi ex necessitate materiæ conformat se cum maiore parte propter bonum finem, scilicet, propter pacem cõmunitatis, quam potissimum intendit: unde iste non est cooperator illius iniustæ distributionis.

Si autem arguas: quod iste talis voluntariè eligit minus dignum: quia exercet voluntariè actum eundem, quem præstant iniqui electores, ergo peccat.

Propter hoc argumentum Ioannes de Medina tractatu de rebus restituendis, quæstione 7. tenet contra nostram sententiam. Nihilominus tamen nos respondemus, quod iste elector non directè intendit inæqualitatem, neque eam assumit, ut mediū ad pacem communitatis seruandam: sed iudicans prudenter esse impossibile, quod talis indignus non euadat electus, intendit euitare iniustam electionem, quæ secundum se est mala.

Secundò respondetur, quod ille minus dignus in casu posito simpliciter est dignus. Eligere autem dignum non est malum secundum se: nisi adfuerit dignior, qui possit eligi, & quia in illo casu nullus est de facto dignior, qui possit eligi supposita determinatione maioris partis eligentis minus dignū, consequenter iste talis, qui se conformat cum hac maiori parte eligenti, non peccat: sed prudenter facit.

Ad tertium communiter dicitur, quod honor annexus ecclesiastico beneficio non ordinatur proximè & per se in bonum peculiaris personæ eligendæ, sed in bonum Ecclesiæ & communitatis. Quare si bonum Ecclesiæ aut communitatis sequatur ex tali electione, tenebitur elector suam præstare suffragium illi personæ: non autem si bonum illud solū cedat in bonum particulare. Ego tamen aliter existimo, quod quavis bonum, & honor, quæ interueniant in beneficio ecclesiastico, primò & per se respiciant bonum commune: tamen consequenter respiciant eligendum, quare multoties tenebitur elector præstare suum suffragium digniori, quavis non euadat electus. Verbi gratia, in electione cathedralium, vbi multum interest honori, & vtilitati dignioris, quod plura habeat suffragia: quavis non obtineat cathedram. Similiter aliquando erit eadem obligatio in electionibus præbendarum, quæ ad vota capituli distribuuntur. Igitur ad argumentū respondetur, quod quotiescunque non imminet maius bonum, cui elector consulere debet, tenetur suffragium præstare dignioribus: ut qui immeritò ab alijs reijciuntur: aliqua saltem pro se agnoscant suffragia.

Resolutoriè ergo dicimus quod eligere dignum prætermisso digniore, est malum intrinsecè, quando fit propter indebitam causam. Si verò non eligatur, qui est aliàs dignior, propter causam rationabilem, tunc non est vitiosa electio, imò nec formaliter præmittitur dignior: quia in illo casu non est eligibilis, nec tenetur elector talem digniorem eligere imò interdum peccaret suffragando.

Ad argumenta in principio facta respondetur. Ad primum respondent quidam, quod D. Paulus ibi solū considerat onus, & laborem beneficio-

A rum, ac subinde non facit comparisonem: quia in ordine ad laborem impertinens est maior, vel minor dignitas. Explicatio est Caietani in Ientaculo ultimo citato, quam colligit ex primis verbis Pauli cum dicit, bonum opus desiderat. Sed mihi non placet hæc intelligentia, quia Diuus Paulus ibi constituit absolutè conditiones, quæ dignificant episcopum: & huiusmodi indifferenter nec cessariæ sunt ad beneficia siue secundum quod onus, siue secundum, quod honores sunt. Itaque illæ conditiones necessariæ sunt qualitercunque episcopus consideretur. Alij dicunt, quod Diuus Paulus eas apposuit conditiones episcoporum, quæ solū possunt reperiri moraliter loquendo in viris dignissimis, ac subinde de dignioribus, imò de dignissimis loquutus est. Sed neque ista explicatio placet, nam ibi ponuntur conditiones, quæ in omnibus Episcopis, & electionibus eorum considerandæ sunt. Unde, & Theologi, ex isto loco Diui Pauli non tantum colligunt conditiones pro dignissimis; sed etiam pro dignis, & dignioribus. Respondetur ergo ad argumentum negando consequentiam. Nam illud est argumentum negarium, quapropter inefficax est. Nihil enim valet consequentia, Diuus Paulus ibi non loquitur comparatiuè, ergo, & electio non faciendæ comparatiuè. Sit ergo satis, si ex concilijs, & ex doctrina Sanctorum, & ratione naturali sit comparatio faciendæ in talibus distributionibus.

Ad confirmationem respondetur negando, quod ille, qui in præsentia dignioris eligit dignum, faciat bonum opus, imò peccat: quia impedit ne Ecclesia consequatur digniorem ministrum, Quare licet absolutè loquendo, eligere dignum, bonum sonat: nihilominus tamen, eligere illum relicto digniore, sonat malum. Exemplum huius est. Succurre extremè indigenti extraneo, bonum sonat: veruntamen, si ex hoc, quod illi subuenias, omittis prouidere necessitati parentis, vel consanguinei extremè indigentium, peccatum est. De quo supra quæstione 26. artic. 8. & quæst. 31. art. 3. dictum est à nobis.

Ad secundum nego, quod Ecclesia non semper requirat meliores ministros ab electoribus, quia illa semper intendit crescere: & hoc maximè fit, crescente dignitate ministrantium. Iuxta illud, ad Ephesios 2. In quo omnis ædificatio constructa crescit in templum Sanctum in domino: in quo, & vos ædificamini in habitaculum Dei.

E Ad primam confirmationem respondetur, quod si dominus præciperet œconomus, ut distribueret bona sua pauperioribus: peccaret mortaliter, si solū distribuat pauperibus qualitercunque indigentibus. Ita etiam quia dominus, ut patet ex dictis, habeat eam voluntatem, ut electores requirant, & examinent magis dignos, non satisfaciunt electores dignioribus omissis, eligendo dignos.

F Ad secundam confirmationem. Respondetur, negando quod satisfaciat dignior per opera, & officia mediocria: sed tenetur pro virili laborare in officio sibi iniuncto: ita ut quemadmodum alios excedit dignitate, & propterea electus est: ita etiam opera excellentiora tenetur exhibere. Et hoc colligitur Matthæi 25. & Lucæ 11. vbi paterfamilias plus exquisiuit ab illis, qui plura talenta acceperunt, vbi habetur, seruus qui cognouit voluntatem domini sui & non se præparauit, vapulabit multis &c. & subdit. Omni autem cui multum datum est & multum exigetur ab eo, &c.

Ex quo sequitur, quod dignior teneatur multa opera prestare, quae non tenetur de facto minus dignus. V. g. Si dignior valeat reuincere publicum, haereticum, tenebitur sub mortali praedicare, aut disputare: & tamen minus dignus excusabitur ab huiusmodi opere, quia propter diminutam eius scientiam, prudenter dubitat de felici exitu illius disputationis.

Nota tamen, quod non tenetur sub mortali, qui dignior est, semper, & omnia opera exercere meliora, quam dignus: sed in casibus, ubi ratio id postulat, quod non potest certa regula comprehendere: sed prudentia opus est.

Ad tertium respondetur, quod ista officia plus habent laboris, quam honoris: imò per se primò instituta sunt, & donantur ut onera, non verò ut munera, vel praemia. Quare si attendamus id, quod per se primò beneficium habet, nulla fiet iniuria digniori praetermissio: quia propriè non dicitur quis habere ius ad laborem; unde nec propriè iniustum patitur hac ex parte si praecise consideretur. Et in hoc sensu Caiet. ubi supra, dixit, non peccare mortaliter, qui praetermittit digniorem. Et eius sententia in isto sensu communiter acceptatur à magistris nostris. Ceterum si consideretur id, quod secundario habeat beneficia, peccatum mortale erit, non distribuere dignioribus.

Ad quartum respondetur, quod Ioannes Maior in 4. distinct. 24. quaest. 8. & 9. tenet, huiusmodi leges, quae determinant electiones ad certum locum, aut Ecclesiam, non esse iustas, nec ferendas. Et praeter argumentum factum, confirmat suam sententiam ex cap. ad decorem de institutionibus, ubi Innocentius Tertius, reprehendit Patriarcham Hierosolymitanum, eò quod omnia beneficia Ecclesiae Constantinopolitanae distribueret Venetis: & ideo praecipit, ut in ecclesijs illis eligantur, & praeficiantur literarij, & magis idonei, vndeunque originem duxerint: & adducit illud quod habetur Actuum 10. nam in omni gente, qui facit iustitiam acceptus est illi.

Nihilominus sententia opposita communis est: quam docet Diuus Thomas hic ad quartum & videndus est Soto ubi supra ante decimam conclusionem & Couarru. & ratio Diui Thom. hoc conuincit, quia regulariter loquendo electi de gremio Ecclesiae magis diligunt illam, magisque resident: & hoc adeo verum est, ut oppositum non sine temeritate dicatur: & ita istae leges consuetudine à tempore nascentis Ecclesiae, & decretis Pontificum approbatae sunt. Colligitur haec veritas Deneron. 17. Non poteris eligere alterius gentis hominem in Regem, & qui non sit frater tuus. Vide Diuum Hieronymum super illud Osee 2. Dabo eis vinitotes ex eodem loco. Vbi per vinitotes intelliguntur Apostoli. Et eadem ratione communiter Sancti dicunt, quod Christus elegerit ex sibi consanguineis, & notis in Apostolos. Quare ad argumentum factum respondetur, quod nunquam licebit eligere indignam, etiamsi huiusmodi leges existant, quae determinant eligendos ad certum locum. Quod si non fuerint digni in tali loco, vel Ecclesia, suspendatur electio, vel saltem de licentia Episcopi, aut Pontificis, si opus fuerit, eligatur pro ea vice extra gremium, qui dignus habeatur. Nec inconuenit ad aequitatem istarum legum, quod alij extra Ecclesiam illam digniores existant: nam propter rationes supra dictas digniores reputantur, qui sunt intra gremium ecclesiae eiusdem, li-

cet non abundant scientia, & industria: quia hoc compensant dilectione, & residentia, quibus maxime Ecclesia solet augeri.

Ad caput illud Innocentij respondetur, quod ideo reprehenditur Patriarcha ille, quia cum illic non essent huiusmodi leges, dispensabat beneficia solum Venetis, omittendo digniores Constantinopolitanos, & etiam quia polliticus fuerat se hoc facturum quando electus est, ut patet ex verbis extremi illius capitis. Verumtamen circa huiusmodi leges nota primò, quod non debent condi frequenter. Alias communia beneficia, quasi ad ius haereditarium reducerentur, & desidiosi efficerentur eligendi: eò quod iam esset lege firmatum, qui deberent eligi in hac, vel in illa Ecclesia.

Secundò nota, quod rationes D. Tho. sufficienter honestant huiusmodi leges absolute loquendo: nihilominus tamen aliae causae particulares exquirendae sunt à confirmatoribus istarum legum, ut iuste, & prudenter ferantur: alioquin esset iustum pro omnibus Ecclesijs, & populis eas dare leges: siquidem omnes possent dicere, eligo meos quia magis diligunt suam Ecclesiam, magisque resident. Causae ergo, quae particulariter requirendae sunt, tales debet esse videlicet, quod in Ecclesia abundant sapientes, aut quod experientia compertum sit, quod extranei in tali Ecclesia, vel oppido solum curant expilare subditos, vel quod ex talibus legibus excitentur de facto ad studia colenda naturales: qui alias desides existerent, & ignari.

Possemus disputare in praesenti, An sicut leges de eligendo solum de gremio huius Ecclesiae iuste sint: ita etiam licite, & sine vitio acceptionis personarum possint esse leges de non eligendo de ista Ecclesia, aut de conuentu illo, vel intra tale tempus, ut post quadriennium transactum: qualiter solent esse apud religiosos: & idem dubium est de alternatiuis.

Respondetur nihilominus breuiter, quod istae leges possunt honestari ex fine superuenienti, maxime propter bonum pacis. Verumtamen raro concedendae sunt: quia bonum pacis, & virtutis commodius seruat, & consequitur eligendo digniores quoscunque, & à quocunque loco existant. Et quidem multi ambitiosi lites fingunt, aut excitant, ut in eas leges superiores inducant, & sibi arripiant ex lege alternante, quod alioquin indigni, aut minus digni non consequerentur. Quod maxime aduertant legislatores, praesertim in officijs supremis, ad quae dignè suscipienda vix potest vnus, aut alter inueniri.

Ad quintum argumentum respondetur concedendo, quod electores tenentur exquirere digniores: verumtamen hoc moraliter fieri debet, ut pro beneficijs maioribus, qualia sunt Episcopatus, Abbatiae, & praebendae cathedralium Ecclesiarum, requirantur vniuersitates, collegia, & conuentus. Verumtamen in alijs beneficijs minoribus sat fuerit, si ex oppositoribus, qui occurrunt, eligat distributor digniorem, quamuis si fuerit inopia concurrentium aut specialis necessitas Ecclesiae vel monasterij tenebitur elector inquirere ministrum dignum & digniorem.

Ad sextum respondetur, concedendo sequelam: & oppositum est plusquam temerarium: quia religio est spiritualis quaedam respublica, in qua necessaria sunt ista officia, & beneficia ad sui conseruationem, ergo distribuenda sunt dignioribus secundum leges iustitiae. Probatur consequentia è paritate rationis, sicut in distributionibus officiorum, quae

funt in Ecclesia. Veruntamen distinguenda sunt duo genera officiorum in religionibus. Nam quædam simul officia, & beneficia sunt, vt Prælatuꝛa, Prioratus, & officium lictoris. Et huiusmodi absque dabo secundum leges iustitiæ distribuenda sunt. Alia verò officia sunt, quæ dicuntur amabilia ad nutum, vt Supprioratus, Vicariæ, &c. Et huiusmodi non exigunt rigorem iustitiæ distributiæ: quia potius assumuntur tales personæ in coadiutores prælati, quàm in officium, aut beneficium spirituale. Vnde prælatus potest quem maluerit sibi associare, dummodo non sit infestus, & damnosus communitati.

Ad septimum responderetur, quòd confirmatores possunt, & debent confirmare electionem factam de digno, etiam vbi dignior prætermisus est. Ratio huius est primò, quia iste dignus magis gratus est electoribus, & ideo moraliter loquendo magis utilis erit vnitati, & paci ipsius communitatis: quare talis electus vestitus ijs circumstantijs hîc, & nunc dignior censetur vt in plurimum. Præterea, quia confirmator est quasi iudex superior, qui secundum scientiam publicam cognouit illum fuisse approbatum à capitulo, ergo quamuis scientia priuata cognouerit prætermisum fuisse digniorem: tenetur confirmare dignum electum. Probatum consequentia exemplo Iudicis secularis, qui tenetur iudicare secundum allegata, & probata: non autem secundum scientiam particularem. Hæc maximè verum habent quando confirmator subditur alteri superiori ad quem possunt appellare electores, si electio non confirmetur: quia tunc occurrere debet, & tenetur litibus insurgentibus. Præterea. Verum habet quando solùm est vnicus confirmandus, nam si offerantur plures confirmandi, confirmator tenetur digniorem designare: quia tunc non solùm est confirmator, sed etiam habet vices eligentis. Ad argumentum ergo responderetur, negando paritatem rationis: quia confirmator non cooperatur actui eligentium, nec verè eligit, aut distribuit: quare non tenetur ad regulas eligentium, aut iustitiæ distributiæ: sed solùm est quasi superintendens supponens distributionem iam factam ab electoribus: quanuis incompletè. Et hæc doctrina approbata est à communi vsu sapientium, qui non audent cassare electiones, quæ sunt de digno prætermisso digniore.

Ad octauum responderetur, quòd si attendamus naturam episcopatus, isti ascensus damnandi sunt: sicut damnatur ascensus ad secundas nuptias, viuenti priori vxore. Quare D. Paulus 1. ad Timotheum 3. volens explicare indissolubilitatem episcopi à sua Ecclesia, dixit: episcopum debere esse vnici vxoris virum. Veruntamen iam supposita conditione status hominum, liciti sunt, & quandoque approbantur isti ascensus, vt honor excitet, quos charitas deberet impellere. Occasione vltimi argumenti.

D Vbitatur quartò, Vtrum qui habent distribuere beneficia iure patronatus, teneantur semper præsentare digniorem.

Prima opinio quorundam Iuristarum, qui tenent satis esse in omnibus his beneficijs eligere dignum: & fundamentum illarum est dictum cap. monasterium.

Alia opinio per oppositum docet, quòd omnia ista beneficia distribuenda sunt dignioribus à patrono, & fundamentum eorum est, quòd postquam beneficia ista instituta sunt, iam facta sunt bona cõ-

A munita Ecclesiæ, ac subinde secundum regulas iustitiæ distributiæ dispensanda sunt, sicut bona alia communia.

Tertia opinio communis est, quòd pro beneficijs simplicibus non tenetur patronus laicus præsentare digniorem: bene tamen pro beneficijs, quibus annexa est cura animarum. Pro decisione huius rei fit

PRIMA CONCLUSIO.

B Peccat mortaliter patronus, qui non designat digniores ad episcopatus obtinendos: vt v. g. si Rex Hispaniæ, qui hoc iure gaudet, solùm eligeret dignos pro toto regno aut pro Insularis: peccaret grauiter. Probatum ex Concilio Tridentino Sessione 6. cap. 1. decreto de reformatione vbi vniuersaliter dicitur, quòd eligendi sunt digniores & in c. 18. Sessione 24. Insuper cap. episcoporum dist. 91. Probatum ratione. Quia iniquum esset in toto regno solùm eligere dignos in præsentia digniorum pro eximijs beneficijs, qualia sunt episcopatus, ergo nec Rex potest hoc facere, nec Pontifex concedere.

SECUNDA CONCLUSIO.

C Qui asserunt patronum laicum posse instituire dignum in beneficijs simplicibus: tenentur dicere, quòd possit hoc ipsum in beneficijs habentibus curam animarum. Probatum ex cap. monasterium à quo ipsi colligunt suam sententiam. Nam ibi loquitur Pontifex etiam de instituyente monasterium, & concedit illi, quòd nominet prælatum. Manifestum autem est, quòd superiori monasterij annexa est cura animarum, ergo qua ratione tu colligis ex illo cap. quòd pro beneficijs simplicibus liceat patrono eligere dignum: eadem ratione colligitur, & pro beneficijs, quibus incumbit cura animarum.

D Secundò. Quia si Summus Pontifex, qui potuit conferre istud ius patrono laico pro beneficijs simplicibus, etiam potuit pro alijs beneficijs, ergo qua ratione vnum dicitur & aliud concedendum est. Antecedens patet. Quia vtrumque beneficium & vtrumque ius spiritualia sunt, & bona communia Ecclesiæ: & insuper in eosdem fines possunt ordinari, ergo qui potest concedere vnum, potest, & aliud. Nec sufficit dicere, quòd beneficia curata, quia instituuntur in vtilitatem Ecclesiæ, & animarum, debent habere ministros digniores: aliàs priuarentur & Ecclesia, & fideles tanto bono. Nam certè hoc pertinet ad iustitiam commutatiuam (vt infra patebit) in præsentem autem consideramus puram distributiua. Et confirmatur. Nam voluntariè concedunt isti auctores, quòd patronus laicus tenetur eligere digniorem ex his, qui nominati sunt à fundatore beneficij: vt si diceret, volo quòd ex meis consanguineis solùm eligatur minister: & hoc ipsam negant in electione eiusdem patroni, quando non speciatim nominauit hos vel illos: etenim qua ratione prior patronus tenetur eligere digniorem ex nominatis: eadem concluditur, quòd teneatur absolūtè digniorem eligere, quando nulla facta est specialis nominatio.

TERTIA CONCLUSIO.

E Consuetudo præsentantium dignos, etiam præter-

prætermisiss dignioribus; non est dñanda in praxi sub peccato mortali. Ratio est, quia isti sequuntur opinionem probabilem, imò communioem. Et colligitur eius probabilitas ex Concilio Tridentino Sessione 24. supra, vbi Concilium postquam dixit, patronos ecclesiasticos debere instituere digniores præmissò examine: statim dicit, quòd patroni laici si præsentent dignum, institutio approbetur, & valeat. Signum ergo est quòd Concilium supponit probabilitatem vtriusque sententiæ pro institutione patroni laici: & illam supponens, vtramque opinionem tanquam vtriusque similem reliquit, nihil determinans. Sicut fecerat in patronis ecclesiasticis. Potest ergo patronus sequi istam sententiam.

QUARTA CONCLUSIO.

Probabilius est, quòd omnes patroni etiam seculares teneantur eligere digniores pro quibusvis beneficijs, siue simplicibus, siue curatis. Probat. Nam Pontifex non concedit patronis laicis, nisi quòd ipse poterat iuste facere per se ipsum: sed Pontifex non poterat in præsentia dignioris eligere minùs dignum, siue ad simplex siue ad curatum beneficium, ergo neque hoc potest concedere patrono laico. Confirmatur primò. Quia leges iustitiæ distributiæ non magis obligant vnum, quàm alterum dispensatorem: sed ex natura ipsius iustitiæ, & bonorum, quæ distribuit, nascitur obligatio, ergo si ex lege iustitiæ distributiæ Pontifex in nullo beneficio potest prætermittere digniorem: nec patronus laicus potest. Confirmatur secundò. Quia patronus est minister ipsius Pontificis, ergo si Summus Pontifex tenetur eligere digniorem, etiam patronus. Probo consequentiam. Tum quia vterque tenetur sequi voluntatem veri domini, scilicet, Dei: tum etiam quia cum vterque sit minister: & ipse patronus subordinetur Pontifici maior debet esse autoritas Pontificis. Cùm ergo ille non possit prætermittere digniorem, multò minùs patronus.

Sunt tamen duo argumenta contra dicta. Primum est quòd desumitur ex prædicto cap. monasterium. vbi expressè conceditur huiusmodi patronis, quòd eligant ministrum, qui non sit malus. Nec sufficit dicere vt Conar. & Federicus consil. 95. quòd cap. istud non excusat à culpa, sed solum concedit, quòd electio non sit repellenda à iudice superiori: nam profectò ibi dicitur, quòd liceat patronis eligere istum dignum, ergo actus electionis licitus est, ac subinde non est contra iustitiam distributiæ.

Secundò arguitur. Quia si patroni tenentur eligere digniorem, ergo tenentur per se, vel per alios examinare multos in scientia, & virtute: quòd esset indecorum, vt videlicet patronus laicus & sæpe illiteratus mores & scientiam ecclesiasticorum examinaret: vnde nunquam id factum est: imò nec permissum. Confirmatur. Quia Concilium Tridentinum vbi supra, constituit discrimen inter patronos ecclesiasticos, & laicos, quòd illi debeant examinare, & per se eligere meliorem: isti autem quòd præsentent nominatum ipsi episcopo, qui idoneum approbet, ergo patroni laici nec tenentur nec debent examinare digniorem, ac subinde nec illum eligere. Impossibile enim est, quòd quis moraliter eligat digniorem, nisi præmissò examine.

Fateor argumenta ista esse diffiilia, & quæ reddunt hanc opinionem satis probabilem, quam, qui

A tenuerint debent dicere primò. Quòd Pontifex potest applicare ista bona, quæ aliàs erant communia, personæ particulari cum hac conditione, vt possint eligere quem maluerint dignum. Itaque partim manent communia, partim verò appropriata. Nec hoc videatur impossibile, nam Summus Pontifex de facto tertias decimarum applicuit Regibus Hispaniæ, quanuis illæ essent bona communia ecclesiasticorum, & fructus radicati iure spirituali.

B Secundò debet dicere, quòd patronus laicus non est distributor, sed dispensator: nec enim idem sunt dispensator & distributor, in quo multi falluntur. Nam dispensator dicitur qui expendit bona, siue per donationem, siue per distributionem, siue alia via: distributor autem, ille dicitur, qui propter debitam causam sequens regulas iustitiæ distributiæ expendit bona. Vnde dicendum est de Pontifice in concedendo isto iure patronatus, quòd dispensatoris officio fungitur. Ex quo manifestè sequitur, quòd nec patronus in dispensatione beneficiorum, nec Pontifex in concessione istius iuris, teneantur sequi regulas iustitiæ distributiæ.

C Tertio debet dicere, qui ita censet, quòd patronus licet excommunicetur, si tamen laicus est, non priuatur iure isto presentandi dignum: & ideo acceptanda erit institutio facta ab ipso excommunicato perinde, ac si liber esset: quia istud ius, quamuis sit spirituale, nihilominus tamen titulus illius propter quem conceditur, temporale est, & ideo dicitur ius patronatus laicalis. Verumtamen si habens ius patronatus ecclesiasticum, sit excommunicatus: electio illius est irrita, & est decisio Rotæ. Verumtamen quia fundamenta ista quibus, hæc opinio indiget, voluntaria videntur: nam voluntarium est dicere, quòd ista bona maneat appropriata & mutent naturam. Item voluntarium est dicere, quòd illa, quæ subdebantur antea iustitiæ distributiæ, modò illi non subiacent: ideo in nostra sententiâ persistendum est: quia bono communi magis utilis est.

D Quare ad primum argumentum responderetur, quòd explicatio Couarruuiæ, & Federici accommoda videtur. Et ad replicam responderetur, quòd non solum dicuntur licita, quæ studiosa, & bona sunt: sed etiam quæ permittuntur, vel quæ non prohibentur lege. Ita in Scriptura Numero. 20. transire nobis liceat per terram tuam, id est, nobis permittas, est modus loquendi Matthæi 21. 1. Corinthiorum 6. & capite 10. vbi est illud, Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt, id est, quamuis nullus cibus mihi prohibeatur: non tamen expedit omnes, & semper comedere. Ita ergo in illo capite, verbum, licet, idem sonat quòd permissum, aut quòd non prohibendum.

E Secundò explicatur prædictum capitulum, quòd solum conceditur institutori monasterij eligere prælatum pro prima vice, non verò pro alijs sequentibus. Et hoc quidem honestum est, vt excitentur plures ad erigenda monasteria, & beneficia Ecclesiæ instituenda: quòd maximè bonum est totius Ecclesiæ.

F Ad secundum responderetur, quòd Concilium non explicat qualiter se gerat patronus laicus in institutione ministri: vt locum daret opinionibus probabilibus: quòd sæpe faciunt Concilia in his, quorum diffinitio non est necessaria bono vniuersali, & vtilitati Ecclesiæ. Et huiusmodi reputatur diffinitio de patronis laicis, & de electionibus illorum: quia non erat necessaria vtilitati communi, imò ex illa forsitan grauarentur isti patroni, quos Ecclesiæ merito priuilegijs amplificat propter eorum

pia obsequia. Item etiam, si diffiniret Concilium hoc ipsum de laicis, quod dixerat de ecclesiasticis innumerare lites insurgerent in his presentationibus. Exemplum est in electionibus episcoporum, quae fiunt à Rege: in quibus, ut diximus, tenetur instituere digniores, & tamen non tenetur examinare ipsos: sicut episcopus examinat eos, qui ad beneficium concurrunt.

D Vbitatur quintò; Vtrum episcopi qui sunt distributores beneficiorum simplicium, teneantur eligere digniores? Communis sententia episcoporum, & etiam vsus tenet, quod liceat eligere dignum. Et ratio huius potest esse: qui huiusmodi beneficia non habent officium annexum ad quod requiratur specialis scientia, & industria, ergo non requirunt digniorem secundum scientiam & industriam.

Alia sententia quorundam sapientium, inter quos refertur Magister Mantius quondam Salmanticae Primarius, qui dicunt, quod si adsit dignior, qui petat tale beneficium, tenetur Episcopus illum eligere. Si verò non adsit dignior: satis fuerit eligere dignum. Ratio huius est, quia si dignior petit tale beneficium, iam est concursus, & oppositio pluriù: quando verò est oppositio, tenetur elector sequi regulas iustitiae distributivae. Ceterum opposita sententia, quod episcopi in his beneficijs teneantur eligere digniorem, siue petat, siue non petat, non solù est securior, verùm probabilior. Probat. Quia in his beneficijs episcopi habent tantùm ius distributoris, ergo tenentur distribuere secundum rigorem iustitiae distributivae. Secundò. Quia ista bona communia sunt, ergo dignior habet ius ad illa in presentia minùs digni, non autem è contrà, ac subinde episcopus tenetur servare digniori tale ius, & non invertere illud. Cõfirmatur. Quia aliàs sequitur, quod de natura iustitiae distributivae non sit eligere digniorem nisi duntaxat pro beneficijs curatis, & quibus est annexa cura animarum. Consequens est falsum, ut patet ex supradictis, ergo. Sequela patet: quia tunc in solis beneficijs simplicibus Episcopus tenetur eligere dignum, & praetermittere digniorem, ergo pro his non est præceptum de iustitia distributiva. Tandem probatur ex Concilio Tridentino Sessione 24. cap. 18. ubi loquens de patronis ecclesiasticis respectu quorumcunque beneficiorum dicit illos teneri eligere digniorem.

Ex quo sequitur, quod idem erit iudicium siue dignior petat, siue non: quia petere non variat, nec auget ius, nec similiter non petere minuit idem ius, dummodo dignior sit paratus acceptare beneficium.

Ad rationem primae opinionis respondetur, quod vsus probat & approbat in praxi opinionem, quando non repugnat rationi. Nam si repugnat, abusus est. Et quidem Episcopi, & superiores praelati sibi consulant, & efficaciam rationum oppositae sententiae considerent. Et argumentum quod ibi fecimus nihil probat: quia ista omnia beneficia pertinent ad iustitiam distributivam. Etenim beneficia non solùm subduntur iustitiae distributivae quia officia sunt, aut quia curata sunt: sed quia bona communia, & dignitates ecclesiasticae, ac subinde distribuendae dignioribus ministris: quia praemia sunt, & honores virtutis, & scientiae, atque industriae.

Et est alia ratio ad hoc probandum. Quia maxime decet auctoritatem Ecclesiae, ut ministri suis beneficijs praefecti, aut deputati, dignissimi sint: quia hoc redundat in decorem ipsius corporis Ec-

A clesiae, cuius praestantissima membra sunt ministri ecclesiastici. Et quemadmodum in patria caelesti, quidam ministrant, quidam assistunt, iuxta illud; Millia millium ministrabant ei, decies centena millia assistebant ei, & omnes quidem illi dignissimi, propter decorum patriae, ita in militanti ecclesia non tantùm digniores eligendi sunt, qui ministrant in officijs curatis, verùm etiam, qui assistunt in simplicibus. Et ex his etiam patet ad argumentum pro secunda opinione.

D Vbitatur sextò de officijs secularibus; Vtrum etiam subiacent iustitiae distributivae. Sed priùs disputandum videtur breviter, Vtrum Rex habeat dominium istorum officiorum, & vtrum possit ista officia vendere. Quae dubia nec magna sunt, nec meo iudicio prolixius differenda.

De priore dubio est sententia Adriani in 4. in materia de restitutione, paulò post principium, qui negat Reges habere dominium istorum officiorum. Et ratio eius est, quia nunquam respública transtulit tale dominium in Regem, nec alicubi legimus hanc translationem factam. Et secundò probat à simili, quia Summus Pontifex non habet dominium officiorum Ecclesiae, ergo nec princeps habet dominium officiorum temporalium. Quod confirmatur, quia aliàs reguli haberent etiam dominium eorundem officiorum: quod est contra omnium sententiam.

C Nihilominus tamen opposita sententia tenenda est, quam docet Div. Thom. opusc. 21. ad Ducissam Brabantiae, dub. 5. & idem tenuit Magister Victoria & acutissimus Mantius & Soto ubi sup. quaestio. 6. articulo 4. & Caietan. in summa, verbo officiorum secularium venalitas. & Baldus in l. Barbarius. ff. de offic. praetoris, quem sequuntur plures Iurisperiti. Latè differit de hoc Guillelmus Benedictus in repetitione super cap. Raynuntius de testamentis, numer. 53. & colligitur ex l. 1. ff. de constitutionibus principum: ubi habetur quod respública transtulit omnem suam potestatem & imperium in principem, quapropter consequenter transtulit dominium istorum officiorum, quibus dominabatur respública. Ceterum aduertendum est, quod aliter Rex habet dominium istorum officiorum, quam respública, nam Rex habet illud à respública, ac subinde cum dependentia, & sub certis legibus: ita videlicet, ut dispense illa non pro sua voluntate, sed secundum utilitatem ipsius respublicae. At verò respública à principio habuit dominium à se ipsa independens & absolutum.

D Ad argumenta contrariae sententiae responderetur negando antecedens, ut patet ex prima lege iam citata, & quidè ut dicebamus, Rex habet dominium dependens, & diminutum: respública verò habebat absolutum, quia liberè poterat uti ijs officijs donando, distribuendo, vel sibi retinendo, quod non potest Rex facere.

F Ad secundum responderetur, quod Summus Pontifex non est dominus officiorum Ecclesiae: & quamvis Christus contulerit illi dominium Pontificatus, & Iurisdictionis: non tamen decebat, ut conferret dominium istorum beneficiorum: quia tunc tanquam dominus illorum distribueret indignis aut minùs dignis. Secus est in Rege respectu temporalium officiorum, quia decet maxime, ut idem ipse, qui gubernat respublicam, habeat dominium officiorum temporalium, quae praestant, & requiruntur ad istam gubernationem: & si Rex haberet dominium Regni, & ex alia parte respública haberet

dominium istorum officiorum, esset ista confusa & permixta.

Ad aliud de regulis, & dominis priuatis respondetur, quod non habent dominium istorum officiorum, sed respublica illud transtulit in solum principem. Quod si quaeras, an princeps quando donat oppida, & iurisdictiones, concedat etiam ius ad ista officia? Respondetur negatiue, quia non habet eam facultatem, vt possit transferre omne dominium quod possidet: quemadmodum licet habeat dominium Regni concessum a republica, non tamen potest illud conferre alteri priuato domino.

De altero dubio circa venditionem officiorum notandum est, quod est triplex opinio. Prima Diui Tho. opusculo citato, qui dicit, quod ea venditio licita est de se, non tamen expedit: vt inquit Apostolus 1. Corint. 6. & 10. Omnia licent, sed non omnia expediunt. Hanc sententiam tenet Baldus, & communiter Iurista. Et fundamentum huius est, quia non est contra ius naturae ista officia vendere: quod si lege positua prohibeatur, non comprehendit principem, vt isti dicunt.

Secunda sententia est Caietani & Soto, qui dicunt quod vendere haec officia: speculatiue licitum est: illicitum tamen fit in praxi.

Tertia sententia est Adriani in 4. vbi supra, qui dicit, quod illicita est venditio, & explicat Diuum Thomam, quod asserat illam esse licitam ex parte pretij: quia offertur pretium iuxta valorem officiorum: veruntamen aliunde venditio illicita redditur quia, videlicet, contra voluntatem reipublicae, quae habet verum dominium, ista venduntur. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Qui non habent dominium istorum officiorum, non possunt illa vendere, nec locare. Probat. Quia vendere alienum, aut locare contra voluntatem veri domini est intrinsece malum, ergo qui non habet dominium officiorum non potest vendere, nec locare. Nec sufficit dicere quod multi Duces, & Marchiones, & priuati domini ex immemoriali consuetudine ista officia vendiderunt. Nam haec consuetudo semper damnata est a doctoribus tanquam contraria voluntati reipublicae, nec sufficit lex, quae solet adduci: & habetur in comitijs apud Matritum, anno 1528. vbi habetur tanquam titulus immemorialis consuetudo. Na certe lex ista nec loquitur nec vnquam interpretata est de venditionibus istorum officiorum. Vtrum vero isti priuati domini possint exigere aliquam portionem pretij ab ijs officialibus? communiter responderetur negatiue. Et fateor quod quamuis oppositum possit dici probabiliter: nihilominus sententia negatiua tenenda est, vt coerecantur isti domini priuati ab iniustitijs, quas quotidie exercent: eo vel maxime, si illis proponas hanc, vel illam opinionem esse probabilem. Secus est de praetore, nam iste poterit licite exigere aliquam portionem a sibi subditis executoribus. Et ratio huius est, quia praetor est principalis executor: alij vero ministri iustitiae sunt ex commissione ipsius.

SECUNDA CONCLUSIO

Cetera mihi. Ista officia ex natura sua venalia sunt. Probat. Quia sunt bona temporalia, quae possunt aestimari pretio, non autem est intrinsece malum, aut contra naturam rei, vendere quod appetibile est. Et confirmatur. Quia vt patet ex dictis

A reipublica habet dominium absolutum istorum officiorum, ergo potest ea alienare donando, aut vendendo. Item etiam quia saepe populi & iurisdictiones, quae aliquid maius sunt, quam officia, venduntur licite, ergo & ipsa officia poterunt diuendi, quantum est ex natura sua, & appositis conditionibus honestantibus, venditio de facto erit licita. Conditiones autem duae assignantur vbi supra. Prima, quod talia officia vendantur dignis, & idoneis ministris. Secunda vero quod pretio moderato vendantur, attentis videlicet praesertim fructibus, qui ex tali officio possunt comparari, ijs superadditur, Tertia conditio, quod pretium istorum officiorum expendatur in communes vsus. Qualiter autem si istae conditiones non seruentur, inferuntur damna reipublicae: & quae mala sequantur: explicat optime Caietan. & Soto, & adducunt exemplum de antiqua Roma, quae dominabatur vniuerso orbi, quando officia publica distribuerebat secundum merita, postmodum autem subiecta est, & interijt quando officia ista venalia facta sunt. Vnde Salustius. *O urbem venalem, & cito perituram, si emptoribus inuenerit.*

TERTIA CONCLUSIO.

C Vt implurimum, & moraliter loquendo ista officia iniquae venduntur. Et ratio est. Quia raro seruantur huiusmodi conditiones, sed frequentius ista emunt ambitiosi, & cupidi immeriti, & ignobiles. Et hoc sensu dixit Caietan. & Soto quod in praxi est illicita venditio: id est, moraliter, & saepius in ijs venditionibus multae iniustitiae miscentur, verum non negant quod etiam in opere, & in exercitio possint aliquando vendi licite.

QUARTA CONCLUSIO.

D Etiam illi quibus ista officia donata sunt a Rege possunt vendere iuste stando in iure naturae, dum tamen seruentur duae primae conditiones. Probat. Quia isti habent verum dominium istorum officiorum: ergo quantum est ex natura possessoris, & rei possessae licite potest fieri venditio.

QUINTA CONCLUSIO

E Stanto in iure communi, & iure Regni Hispaniae non possunt vendi officia, quae habent annexam administrationem iustitiae a suis possessoribus. Vt verbi gratia, praetoratus, & vicem eius tenentis, tabellionis & multo minus, qui consilijs deputantur. Probat. ex lege vnica. C. ad legem Iulian. de ambitu, quae prohibet quempiam promoueri pretio ad huiusmodi officia: ita habetur in capit. sacimus. 1. quaestione 7. & in authentico. vt iudices sine quoquo suffragio fiant. idem habetur in legibus Regni libr. 1. ordinationum regalium, titul. 5. l. 2. & lib. 2. titul. 13. & lib. 6. titu. 14. l. 16. & lib. 7. titul. 1. l. 1. Si autem ista officia non habeant administrationem iustitiae annexam, possunt, qui possident ea vendere, & alienare de licentia Regis. Probat. Quia princeps potest dispensare in venditione, quae prohibetur lege positua, quando non habent officia istam administrationem annexam.

F Sed dubitas, Vtrum si possessor istorum officiorum qui habet facultatem transferendi illa, venderit ea sine licentia Regis ad vendendum expressa vel subintellecta, peccet mortaliter & venditio sit irrita: quidam sapientissimi iuniores dicunt huiusmodi

di vendentes non peccare mortaliter, & quod contractus valeat. Probant, quia isti habent facultatem transferendi in alios, ergo possunt transferre licite siue pretio, siue sine pretio fiat. Pretium enim non variat iustitiam in rebus appetibilibus. Et confirmatur. Quia in legibus regni citatis dicitur, quod talis venditio quando delata fuerit ad iudicem irriteretur, ergo antea habebatur firma, & rata. Nihilominus est sententia Magistri Soto ubi supra artic. 4. & communiter acceptatur, quod venditor istorum officiorum habens solum licentiam transferendi, peccat mortaliter & venditio irrita est. Probatur hæc sententia. Quia isti usurpant officium & ius reipublicæ in re graui, ergo peccant mortaliter, & insuper sine titulo alienant officia publica, non enim facultas transferendi est facultas vendendi: ut patet ex communi sensu & usu omnium, & leges, quæ præcipiunt irritari huiusmodi venditiones non supponunt ratum fuisse contractum, imò præcipiunt quod declarentur irrita à iudice: quia verè & in re nulli sunt. Requiritur ergo ad iustam venditionem vel licentia expressa, vel subimplicita: qualis iudicatur esse quando Rex alicui domestico & sibi familiari concedit aliquod officium habens administrationem non ita præstantem. Nam certum est quod nec princeps, nec qui acceptat tale officium intendant quod exerceatur à tali familiari. In pretio verò horum officiorum est aduertendum, quod huiusmodi pretium taxatur attendita qualitate officij & utilitate proueniente. Vnde iuste potest exigi maius pretium, quàm valeant fructus illius officij: quia ultra hoc dignitas, & honor quæ conferuntur in illo officio æstimanda sunt. Secundò. Etiam ex parte stipendiorum quæ ipsis officialibus taxantur.

Aduertendum tamen est, quod non sint maiora aut exigua: vnde oportet pèsare laborem, aut industriam, & etiam deputationem ipsius ministri, & similiter honorem eiusdem. Decet enim ad commune bonum reipublicæ, ut non tantum ministri mercenarij habeantur, & tanquam operarijs signetur pretium: sed etiam pro qualitate & dignitate ministrantium augeatur, & pretium. His suppositis reuertamur vnde digressi sumus.

D Vbi iam itaque principale erat. Vtrum in distributione istorum officiorum contingat acceptio personarum contra iustitiam distributiua.

Pro parte negatiua arguitur primò. Nam Rex, & respublica habent dominium istorum officiorum (ut dixi) ergo non tenentur ex proprijs facere distributionem secundum leges iustitiæ.

Secundò. Nam ista officia communia sunt, & non debita ciuibus, & etiam non instituta in commodum illorum, sed reipublicæ, ergo non debent distribui secundum iustitiam attentis meritis personarum. Confirmatur. Quia implicatio videtur quod ista officia vendantur ministris, & ex alia parte debita sint de iustitia distributiua.

Tertio. Quia communiter huiusmodi officia donantur ijs, qui maiorem gratiam habent apud Regem, & quibus plus est negotij: & tamen non ideo damnantur principes in ijs electionibus, ergo.

Quartò arguitur ex D. Paul. 1. ad Corinth. ubi dicitur, contemptibiliores, qui sunt in ecclesia, isti deputandi sunt ad iudicandum, ergo non tenentur eligere digniorem in iudicem, & multò minùs ad alia officia.

In hoc dubio Caiet. in summa, verb. electio, tenet quod est peccatù mortale non eligere idoneum ministrum pro his officijs, non tamen inquit erit

A peccatum mortale non eligere digniorem. Magister Soto ubi supra arti. 4. tenet, quod in dispensatione istorum officiorum debet seruari iustitia commutatiua & distributiua: vnde vtraque violatur, si non distribuuntur dignis aut dignioribus. Addit tamen, quod non ita pensanda est dignitas personæ & bonum illius, quàm utilitas reipublicæ, propter quam hæc officia potissimum instituuntur.

Pro decisione nota, quod quamuis ista officia sint purè secularia: non tamè possunt distribui peccatoribus & sceleratis, qui simpliciter indigni reputandi sunt, quantumuis polleant sapientia & industria. Hoc optimè probat Magister Soto ubi supra, conclus. 5. & est peculiaris ratio quia in præsentibus potissimum loquimur de reipublica Christiana. In qua non sine scandalo præficiuntur peccatores, etiam pro officijs secularibus.

B Secundò nota quod officia ista quædam dispensanda sunt necessariò inter ciues reipublicæ, aut prouinciæ: quædam autem, quæ liberè possunt distribui quibusuis: alia etiam, quæ distribuuntur per suffragia, & vota plurium eligentium, ut communiter à consulibus distribuuntur officia minora ciuitatis: alia verò, quæ ex volùtate vnus dispensantur, ut quæ distribuuntur à principe. Insuper quædam sunt quæ potissimum consistunt in administratione iustitiæ: secundariò verò, & quasi per accidens in honorem ipsius personæ, ut Prætoratus &c. Alia verò è contra potissimum ordinata in dignitatem personæ, cui officium est quasi per accidens annexum, & determinatum: alia insuper sunt, quæ potius dicuntur beneficia, quàm officia. His positis sit

PRIMA CONCLUSIO.

D Ista officia publica distribuenda sunt dignioribus ex natura sua. Probatur primò, quia sunt bona communia quæ ordinantur, & in bonum reipublicæ, & in dignitatem, & honorem personæ, ergo dispensanda sunt dignioribus. Antecedens quoad primam partem probatur. Quia ista officia instituta sunt ad conseruationem, & gubernationem reipublicæ. Quoad secundam partem probatur. Quia illa fructuosa sunt, & honorifica. Ergo respondent meritis tanquam præmia. Et confirmatur, quia ideo beneficia ecclesiastica distribuenda sunt dignioribus, quia ordinantur, & in bonum ecclesiæ, & in premium, & honorem personarum consequenter, ergo si officia ista secularia ordinantur & in bonum reipublicæ, & in premium meritorum, distribuenda sunt dignioribus.

E Secundò, respublica debet alere virtutem, & industriam ciuium media distributione istorum officiorum, ergo tenetur distribuere dignioribus. Antecedens probatur, quia homines suapte natura inducuntur ad virtutem premio, & honore: non autem respublica habet alia bona communia, quibus inducat ciues nisi ista officia secularia, ergo. Consequentia probatur, quia quemadmodum deficiente premio, & honore languescit virtus: ita etiam si in honoribus digniores præmittantur tabescit respublica.

F Hæc quæ dicta sunt verum habent siue respectu reipublicæ quæ absolutum habet dominium respectu horum officiorum: siue respectu principum aut quorumcunque dominorum, siue inferiorum distribuentium: quia ista officia respectu omnium retinent eandem naturam in ordine ad bonum publicum, & etiam ad ciues.

Ex quo sequitur primò, quod respublica tene-

tur in his officijs intendere bonum totius, & etiam bonum partium: nam iure naturae tenetur dirigere suas actiones, & in utilitatem communem, & in utilitatem civium, & quemadmodum civis ex iustitia legali tenetur dirigere actiones suas in bonum commune, & totius, quia ipse est pars ipsius totius: ita è contra respublica ex iustitia distributiva, tenetur dirigere actiones suas in bonum suarum partium.

Secundo. Sequitur, quòd princeps, & domini privati, qui non distribuunt hæc officia dignioribus: peccant contra iustitiam distributivam accipientes personam. Est tamen advertendum, quòd digniores in his officijs non debent exquiri medio examine: sed sufficit moralis diligentia distribuentium, & communis approbatio eligendorum.

SECUNDA CONCLUSIO

Non solum sunt eligendi digniores in his officijs quando necessarid distribuenda sunt inter ciues eiusdem reipublicae: sed etiam quando possunt dispensari ad quoslibet extraneos. Verbi gratia in electione cathedrarum, & etiam in officijs militariibus. Probatur, quia ita exigunt leges, quae fundantur in lege naturae, ut meliores praeficiantur in ijs officijs: & merito, quia aliter non posset conservari diu bonum commune.

Adverte tamen, quòd ipse officia, quae distribuuntur necessarid civibus, & illa, quae possunt distribui extraneis: hoc differt, quòd illa videntur prospicere maximè bonum civium, quare clauditur via ne extraneis donetur ut intra ciues perseuerent. Ista verò non ita prospiciunt bonum eligendorum, unde liberè potest fieri electio pro quibuscunque: ex quo sequitur aliud discrimen, quod in hoc quòd officia prioris generis non dispensentur dignioribus: manifestè apparet violatio iustitiae commutativae: quia certum est damnum illatum civibus contra voluntatem reipublicae in hoc quòd non eligantur meliores. At verò in distributione officiorum secundi generis potissimum cernitur violatio iustitiae distributivae. Vtrum autem commutativa violetur obscurum est.

TERTIA CONCLUSIO.

Quando electio istorum officiorum fit per vota multorum, magis certum est quòd debeat fieri pro dignioribus, quam in alijs casibus. Probatur, quia ista electio, & secundum formam, servat modum iustitiae distributivae, ergo tenetur servare leges eiusdem iustitiae, ut, videlicet, meliora dignioribus conferantur.

Confirmatur, quia ideo in electionibus magni ponderis communiter praecipitur, ut electio fiat ad vota multorum, quia ita magis servatur, & frequentius, moraliter loquendo, rigor iustitiae distributivae, ergo in electionibus officiorum secularium, quae fiunt per suffragia intenditur servare rigorem iustitiae distributivae. Ex ijs sequitur, quòd senatores infideles sunt iniusti contra rempublicam, & contra bonum eligendorum, si officia, quae distribuunt per suffragia omnium, dispensent minus dignis: quia inter ipsos & rempublicam est pactum formale, vel virtuale de eligendo digniore, & ex alia parte damnificatur bonum commune, & bonum partium.

QUARTA CONCLUSIO.

Multi probabiliter reputant, quòd quando electio fit ab uno tantum v. g. à Rege, & potest eligere indifferenter de civibus & extraneis, quòd non peccabit mortaliter in eligendo minus digno: probabilius tamen est oppositum. Prima pars probatur, quia oeconomicus non peccat mortaliter eo ipso, quòd non inducat meliores operarios in vineam domini sui, ergo nec princeps peccabit mortaliter in non eligendo semper meliores. Probo consequentiam, quia princeps se habet quasi oeconomicus, cui commissa est distributio operantium in republica.

Nihilominus secunda pars probatur, quia huiusmodi electio vergit in damnum reipublicae & civium non minus quam si fieret ad vota plurium, ergo peccatum erit mortale praetermittere digniorem: sicut si plures praetermitterent. Nec concedimus quòd princeps habeat commissionem ita absolutam sicut oeconomicus sed dependentem à voluntate reipublicae quae semper interdit meliores.

Ad argumenta responderetur. Ad primum quantum attinet ad principes, & privatos dominos, iam patet ex praecedentibus qualiter habeant dependentem dispensationem, & administrationem proprijs officijs publicis. Difficultas tamen est de republica, quae habet dominium absolutum. De qua videbitur alicui quòd possit expendere, & retinere sibi ista officia: quia domina est absoluta. Nihilominus tamen falsum est hoc, quia habet intrinsicam malitiam, vel retinere officium necessarium ad bonum publicum, vel distribuere minus digno.

Advertendum enim est, quòd quamvis reipublica habeat dominium absolutum, & sui, & suarum actionum, & officiorum: nihilominus tamen istud dominium, & facultas ordinantur per se in bonum commune, & consequenter in bonum partium, & ita omnis actio, siue distributio siue retentio facit qua laeditur bonum commune, & partium, iniusta est.

Ex quo sequitur, quòd nec respublica potest cedere iuri suo, si ex tali cessione intereat bonum publicum, nec similiter cessio partium est admittenda, quando ex illa ista officia non rectè dispensantur. Et ex ijs facilè ad primum argumentum responderetur.

Ad secundum responderetur, quòd ista officia mixta sunt, nam sunt temporalia, sunt etiam communia, sunt approprianda, sunt in utilitatem reipublicae & etiam sunt in utilitatem civium: quare iudicium de illis mixtum debet esse. Quia enim ratione temporalia sunt, venalia, etiam sunt, quia ratione verò approprianda, & communia distributioni iustitiae subiacent: secundum autem quod utilia sunt reipublicae, & personis, etiam subiacent iustitiae commutativae.

Ad tertium responderetur, quòd aliqui volunt excusare Regem à peccato, quia excessus iste maioris dignitatis, ut in plurimum parvus est. Veruntamen est excusatio friuola: quia saepenumero excessus magnus est, & ego loquor in hoc casu. Alij excusant illum, ut innuebamus, quia est quasi oeconomicus. Veruntamen & hoc nihil est, quia hoc dato, voluntas reipublicae (ut dixi) expressa, vel subintellecta est, quòd dispenset hæc officia in aedificationem, & non in destructionem, unde peccat graviter, si oppositum fecerit.

Ad quartum respondetur, quod illud Diu. Pauli explicatur primo, quod contemptibiliores eligendi sunt potius, quam infideles, forte enim volebat reprehendere illos, quod vellent introducere infideles in iudices. Secundo explicatur, quod loquatur per ironiam. Vnde subdit, ad verecandiam vestram dico, quasi asserat non vobis hoc dico, vt faciatis: sed vt vos redarguam.

ARTICVLVS TERTIVS.

Vitium in exhibitione honoris, & reuerentia locum habeat peccatum acceptionis personarum.

S.V.M.M.A. TEXTVS.

Conclusio est affirmatiua.

COMMENTARIVM.

Conclusio Diu. Thomæ certa est secundum fidem, patet Iacobi 2. Et colligitur ex illo ad Roman. 13. Reddite omnibus debita, cui tributum tributum, cui honorem honorem. Et probatur, quia in alijs bonis inferioris ordinis, quæ debentur, contingit acceptio personarum quando distribuuntur propter indebitam causam: ergo multo magis in distributione honoris. Cæterum vt intelligas doctrinam in articulo.

Supponendum est primo, quod honor est signum, & testimonium virtutis existentis in homine cui defertur honor. Secundo, quod est præmium virtutis. Ita Aristot. 4. Ethicor. cap. 3. & lib. 8. capit. 14. ex quibus colligit, quod solum vir bonus honorandus est.

Secundo. Nota, quod honor est multiplex. Alter simpliciter debitus, vt honor parentum, & maiorum: alter vero debitus ex suppositione, vt si inuitaueris aliquem teneris illum honorare secundum morem. Vnde Luc. 7. Christus reprehendit Pharisæum eo quod cum inuitasset illum nec unxit unguento, nec lauit aqua, qui erat modus consuetus apud Palæstinos. Alter est honor liberè exhibitus, vt quando aliquem publicè honoras præter modum consuetum. Item in his honoribus solet distingui honor externus, qui non procedit ex peculiari affectu: & ille qui procedit ab interna æstimatione personæ, qui est verus, & proprius honor.

Tertio. Nota, quod honor est quoddam bonum eminens, cuius distributio per se pertinebat ad rem publicam, quæ secundum diuersitatem, & merita personarum debebat ciues honorare: verum tamen prudenter hoc committit ipsis ciuibus, qui de facto sunt distributores istorum bonorum communium, & tenentur sequi consuetudinem, & vsum communem tam in titulis, quam in salutationibus, quare manifestum est quod in honoris exhibitione potest interuenire iniustitia, & contra iustitiam commutatiuam, quia iniuria afficio alterum: & contra distributiuiam, quia quod mihi commissum est à republica distribuendum, distribuo propter indebitam causam. Et hac ratione D. Iacobus loquens de peccato isto, posuit exemplum in exhibitione honoris, quasi ibi magis reluceret iniustitiam acceptionis. Et D. Thom. in articulo nullam adhibet rationem, sed tanquam manifestum supponens quod quærebat: pergit ad explicandum quibus modis honor debeatur.

A Difficultas tamen est de honore, qui liberè exhibetur. Vtrum ibi possit reperiri acceptio personarum? & Caietan. in presenti respondet negatiuè. Et probatur, quia talis honor est donum merè liberum, & gratuitum, ergo non est materia iniustitiæ. Nam quod non est ex iustitia debitum, non est materia iniustitiæ.

Confirmatur, quia in alijs bonis merè liberis, non reperitur acceptio personarum, vt diximus articulo. 1. quod ibi probat Diuus Thom. ad tertium. Et si quæras à Caietano, quod ergo vitium est non exhibere istum honorem quando, & quomodo oportet, & quibus impenditur. Respondet, quod est inurbanitas, aut verò vitium innominatum, quod opponitur obseruationi. Concedit tamen Caietanus, quod reductiuè est in specie acceptionis, & quod iniustitiam quandam participat, quatenus verbi gratia honorando magis diuitem propter solas diuitias, distribuit honorem propter indebitam causam.

Quod si arguas. Nam eadem ratione prodigus reduceretur ad iniustitiam, quia etiam distribuit pecunias propter indebitam causam? Respondet negando consequentiam: quia prodigus non expendit pecunias propter aliquam causam debitam: at verò honor de se debitus est propter virtutem: & ita qui distribuit honorem propter causam indebitam, peccat in exhibitione honoris sine causa, & etiam quia honorem debitum propter virtutem tribuit diuitijs.

B Alij iuniores parum discedunt à Caietano: addunt tamen quod vitium istud in honoribus liberis exhibendis, non inurbanitas, sed prodigalitas dicitur. Alij autem magistri tenent contra Caietanum, quod, videlicet, in his honoribus propriè contingat acceptio personarum. Et probant, quia ille, qui non resalutat salutantem non solum inurbanus est; sed tanquam iniurius æstimatur. Vnde communiter ad inferendam alteri iniuriam est medium, vel non resalutare, vel minoribus titulis salutare: & sic iudicamus talem virum passum esse iniuriam. Confirmatur. Quia si iste solum esset inurbanus sibi imputaretur dedecus, non autem patienti iniuriam.

In hac parte mihi videretur, quod si honor est merè gratuitus, est impossibile quod in exhibitione eius interueniat acceptio: & hoc conuincit ratio Caietani.

C Dico secundo, quod in casibus quibus auctores isti loquuntur vera est iniustitia, & acceptio personarum: quia illi honores sunt aliquantulum debiti. Resalutare enim salutantem debitum est, similiter & salutare iuxta modum, & consuetudinem patriæ, secundum differentias personarum, & dignitatum etiam teneris non excipere illum à communi honore coniuuarum. Et ita sententia Caietani mihi videtur vera: quia loquitur de honoribus pure gratuitis.

D Quæ Diuus Thomas dicit articulo de principibus, & dominis certa sunt secundum fidem. Patet primæ Petri 2. Regem honorificate, serui subditi estote dominis non tantum bonis, & modestis: sed etiam discolis. Similiter de honore seniorum id manifestum est, de quo præcipitur quarto præcepto decalogi. De diuitibus autem difficultas, an honorandi sunt propter diuitias? Magister Soto vbi supra. conclusione. 3. distinguit de honore, & dicit quod honor exterior, qui non procedit ex peculiari æstimatione externa: bene potest absque acceptione personarum impedi diuitibus: verum tamen honor, qui procedit ex interno affectu, & peculiari æsti-

ri aestimatione: non debet tribui diuitibus. Ita explicat sententiam beati Iacobi, & ut ipse dicit, temperat acerbitatem conclusionis tertiae, quae est Diui Thomae. Et satis probabilis est iste modus dicendi: probabilius tamen dices, si distinguas de honore cum Diuo Thom. quodlibet. 10. artic. 12. ubi dicit, quod duplex est honor: alter debitus homini propter virtutem: alius vero, qui tribuitur propter statum, & conditionem publicam, siue forensem. Igitur dico quod tribuere honorem respondentem virtuti propter diuitias, peccatum est acceptionis: verumtamen qui diuites honorat iuxta modum, & consuetudinem reipublicae: in honorando huiusmodi homines non peccat, sed urbanus est. Quod si queras, qualiter differat honor debitus virtuti, ab honore tribuendo propter statum secularem; Respondetur, quod multoties conuenient, quia saepe utimur eisdem signis pro vtriusque: nempe detegere caput, & assurgere coram eis. Verumtamen per se alia signa exhibentur & debentur viris iustis verbi gratia, submittere capita, osculari manus, aut vestimenta.

Dico ergo ad argumenta, quod diues ratione diuitiarum praecise non honoratur: verumtamen ratione status, quem habet ex diuitijs, & qui merito illi conceditur a republica, honorandus est non solum externo signis, verumetiam interna aestimatione.

ARTICVLVS QVARTVS.

Vtrum in iudicijs locum habeat peccatum acceptionis personarum?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmatiua.

COMMENTARIVM.

D Vbium primum. Vtrum in ijs, quae relinquuntur arbitrio iudicis contingat acceptio personarum? Verbi gratia, relinquuntur arbitrio iudicis quod possit prorogare terminos iuris, aut illos restringere: & similiter relinquuntur eius iudicio, vt in die festo sententiam ferat vel non: quaerimus ergo, Vtrum iudex qui in ijs casibus intuitu personae aut qualitatis personalis prorogat terminos, sit acceptor personarum.

Pro parte negatiua arguitur. Nam ista relinquuntur arbitrio iudicis vt supponis: ergo libera sunt, ac subinde non debita, nec materia iniustitiae, saltem contra distributiuam.

Secundò. Contingit aliquando quod sunt opiniones aequè probabiles pro vtraque parte iuris: ergo tunc iudex poterit, quam maluerit partem eligere in fauorem amici absque vitio acceptionis. De hoc dubio, disputant Iuristae super regulam 12. de regulis in 6. & super legem secundam. ff. de re iudicata. Soto libr. 3. de Iustitia, & iure quaestione 6. artic. 5. ad tertium. & ad quartum argumentum.

Pro resolutione huius nota, quod ea, quae relinquuntur arbitrio iudicis quaedam conceduntur in fauorem illius duntaxat, vt quod die festo non teneatur ferre sententiam: quaedam autem in fauorem causae & ipsorum litigantium, vt iuris, & terminorum prorogatio, aut restrictio.

Dico ergo primò, quod in rebus prioris generis,

A non contingit acceptio personarum: quia istae voluntariae sunt omnino, & iudex potest cedere suo fauori in gratiam amici.

Secundò dico, quod in rebus secundi generis contingit saepe iudices acceptare personas. Probatur. Quia lex non ita relinquit arbitrio iudicis, quod pro libito id faciat, sed ex rationabili causa, quae cum multiplex possit contingere, non potuit taxari à lege: sed merito relinquitor prudentiae ipsius iudicis: ergo cum hoc facit intuitu personae, peccat acceptione personarum.

B Confirmatur, quia si nulla esset lex, ipse iudex teneretur adhuc prorogare terminos, vel illos restringere propter debitam causam: ergo modò supposita lege ad hoc ipsum tenetur, vt, videlicet, ex causa debita exerceat huiusmodi actus. Et per hoc patet ad primum argumentum.

Et aduerte, quod non tantum erit peccatum propter scandalum, aut damnum illatum, sed secundum formam contra iustitiam distributiuam.

C Secundum argumentum petit difficultatem. Vtrum iudex teneatur sequi probabiliorem sententiam semper, aut vero possit iudicare secundum opinionem aequè, vel minus probabilem: quia tamen non est huius loci breuiter respondemus, quod iudex tenetur sequi opinionem probabiliorem: nam in rebus practicis, & maxime in ijs, in quibus agitur de iure alieno multum interest ad veritatem iudicij illud sequi, quod pluribus placet, & meliori ratione fulcitur. Magister Soto vbi supra, ad quartum, asserit, quod non est ita certum quod iudex sequens opinionem aequè probabilem intuitu personae, vel amici, peccet mortaliter contra iustitiam distributiuam: & quod potest sine graui peccato nunc alteram opinionem sequi, dummodo non sit scandalum. Probabilius tamen est oppositum: quia cum opiniones sunt aequè probabiles, aequale est ius, ac subinde declinare in alteram partium propter indebitam causam peccatum est. Debet ergo iudex in hoc casu litigantes componere meliori modo, quo possit, vel diuidendo rem inter ipsos, vel si res fuerit indiuisibilis vt primogenitura, diuidere partem fructuum. De vectigalibus autem, & tributis qualiter sint iusta, & qualiter in illis exigendis contingat violatio iustitiae; dictum est quaestione praecedenti.

D Vbitatur secundò. Vtrum violatio iustitiae distributivae obliget ad restitutionem? Verbi gratia, si distributor praetermisit digniorem: an teneatur restituere beneficium, aut tale bonum reipublicae, aut digniori.

E Pro parte negatiua arguitur primò. Nam restituere est actus iustitiae commutativae: vt patet quaest. 62. art. 1. ergo lesio iustitiae distributivae non est reparanda per restitutionem. Probatur consequentia, quia actus destruens virtutem per oppositum actum refarciri debet, vt actus intemperantiae, per temperantiam.

Confirmatur. Quia restituere est iteratò aliquem statuere in re sua, sed iste dignior praetermissus nunquam possedit beneficium, nec fuit illius, ergo restitutio non est respectu dignioris.

F Secundò arguitur. Qui violat iustitiam legalem non tenetur restituere aliquid communitati: quia tale bonum non erat appropriatum reipublicae, ergo nec qui violat iustitiam distributiuam tenetur restituere: quia bonum illud nunquam fuit appropriatum digniori.

Confirmatur, quia non est minor obligatio partis ad totum, quam totius ad partem: sed ex obliga-

obligatione partis ad totum non nascitur obligatio quamuis præmittatur, & destruat ordo iste: ergo neque etiam quando præmittitur ordo totius ad partes.

Tertio arguitur. Dignior iste præmissus non potest agere in iudicio contra possessorem dignum cui collatum est beneficium: ergo non est facta illi iniuria. Probatur consequentia, quia si iniustum pateretur, posset agere in iudicio. Et confirmatur, quia si dignior habet ius ad beneficium, quod collatum est minus digno: posset redimere vexationem, quam patitur per pecunias: consequens est contra communem opinionem, quæ damnat illum tanquam simoniacum, ergo. Sequela patet, quoniam licet pecunijs redimere vexationem etiam in spiritualibus.

Quarto arguitur. Sequeretur quod dignus, qui habet tale beneficium, iniuste possideat, & teneatur illud reddere digniori. Probatur, quia ideo teneatur restituere distributor, si aliqua est ratio, quia iniquè dispensavit tale beneficium: sed etiam dignus iniquè comparavit illud: ergo teneatur restituere. Minor probatur: quia non maior æquitas est ex parte dantis, quam ex parte recipientis, maxime quando uterque cognoscit inæqualitatem, quæ fit digniori.

Quinto arguitur. Si distributor postea conferat simile beneficium digniori, satisfacit obligationi: ergo antea non tenebatur restituere beneficium collatum digno. Probatur consequentia, quia restitutio est eiusdem rei ablatæ collatio.

Sexto arguitur. Officia publica instituta sunt in bonum reipublicæ per se: ergo si aliqua sit iniuria restituendum est reipublicæ, & non digniori prætermisso.

Confirmatur, quia quando ecclesiæ datur minister dignus, omnium sententia non est aliqua restitutio faciendæ ecclesiæ. Ergo multo minus digniori prætermisso. Probatur consequentia, quia maius, & præstantius ius est, quod habet ecclesiæ, quam persona privata.

Septimo arguitur. Oeconomus, qui non adducit meliores operarios in vineam domini, non teneatur restituere ipsis operarijs, nec domino: ergo à simili dispensator bonorum communium non teneatur restituere nec communitati, nec digniori.

Tandem arguitur, quia sequeretur quod si plures digniores præmitterentur, teneretur distributor singulis conferre singula beneficia: nam omnes æqualiter damnificati sunt, nec aliter videtur quomodo sit faciendæ restitutio.

In hoc dubio est prima sententia communiter ineriorum, quam innuit Soto in li. 4. de iustitia. quæst. 6. articulus. 3. ad 6. ubi dicit, quod si bona, quæ distribuuntur minus digno sint per se ordinata in bonum civium, ut ærarium publicum: teneatur restituere dignioribus. Si autem sint bona ordinata in commodum reipublicæ, nihil teneatur restituere. Idem sequitur Covarr. super regula peccatum parte. 2. §. septimo. nu. 6. Navar. in suo Manual. c. 17. à nu. 69. usque ad 74. Cano super art. 1. quæst. præcedentis. & Magister Peña in præsentia.

Secunda sententia est Adria. in 4. in materia de restitutione, quæstione de collatione beneficiorum, quod nulla est obligatio restituendi ipsis distributoribus iniquis.

Tertia sententia antiquorum est, quod violatio iustitiæ distributiæ obligat ad restitutionem. Ita Richard. & Palud. in 4. di. 15. Sylvest. verb. restitut. 3. §. 12. Caiet. supra quæst. 62. art. 1. & 2. & in summa

A verb. acceptio personarum. & est expressa D. Tho. quæstione præcedenti. artic. 1. ad tertium. & art. 2. ad quartum. Pro cuius decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

Distributor qui confert bona cuiuscunque generis sint indignis, teneatur restituere reipublicæ omnia damna, quæ patitur ex tali distributione. Conclusio est communis sententia Theologorum, & Iuristarum. Probatur, quia iste est, causa damni, ergo teneatur illud restituere. Secundo, ex iustitia commutativa teneatur dare ministros dignos reipublicæ, postquam designatus est tanquam dispensator bonorum reipublicæ: ergo teneatur restituere damnum, quod intulit.

Confirmatur, quia œconomus qui conducit operarios insufficientes in vineam domini, & similiter iudex conferens pupillo ineptum tutorem, teneatur restituere damna vero domino illata: ergo à simili in distributore. Et hoc ipsum dicimus de indigno possessore, qui teneatur renuntiare beneficium & refarcire damna, de quo quæst. præcedenti.

SECUNDA CONCLUSIO

C Violare iustitiam in distribuendis bonis institutis propter bonum civium, obligat etiam ad restitutionem. Verbi gratia, si quis ærarium quod distribuendum erat pauperibus, aut solum civibus huius oppidi distribuatur diuitibus, & alienis. Probatur, quia iste talis qui nullum habet dominium horum officiorum distribuit contra voluntatem veri domini: ergo teneatur ista bona restituere.

D Et confirmatur exemplo œconomi: qui omnino contra voluntatem veri domini distribuunt bona non sua. Præterea nam iste sua culpa damnum intulit, ergo iure teneatur satisfacere super his. Hoc quod dixi de totali distributione iniusta, dicendum est de illo, qui non servat proportionem secundum legem: ut si verbi gratia, lex præcipiat, quod diuitibus distribuatur decem, pauperibus vero viginti: distributor, qui secus fecerit, teneatur restituere omnem partem, quam minus contulit: secus est quando prudentiæ, & dispensationi distributoris committitur.

TERTIA CONCLUSIO.

E Qui impositione operum, & tributorum violat iustitiam distributiæ, teneatur restituere non solum civibus, qui magis grauantur: sed reipublicæ, aut principi, qui minus accepit. Probatur, quia huiusmodi obligatio est ex iustitia non distribuere propter indebitam causam. Ita ut iniuste accipiat bona, quæ appropriata sunt civibus illis, exigens plusquam æquum est. Insuper etiam iniquè retinet, quæ iuste debebantur Regi & reipublicæ: ergo teneatur restituere.

QUARTA CONCLUSIO.

F Quando distributor est stipendiatus, ut distribuatur dignioribus bona publica: teneatur restituere reipublicæ damna, quæ sequuntur ex hoc quod non habet digniorem ministrum. Probatur, quia iste obligatus est ex iustitia commutativa, & ex pacto ad rectè expendenda officia publica: ergo si non conferat dignioribus, ut exigit reipublica, & lex præcipit: teneatur restituere omnia damna illata.

Ex quo sequitur, quod si respublica per seip-
sam immediatè distribueret ista officia dignis, præ-
termisso digniore non teneretur ad aliquam resti-
tutionem respectu communitatis: quia ipsa domi-
nium habet absolutum istorum officiorum. Et idem
probabiliter dicitur de Rege, quod videlicet distri-
buens dignis non teneretur restituere damna repu-
blicæ: quia respublica transfudit omnem suam auto-
ritatem, & imperium in Regem, quamvis depen-
denter, ut supra diximus: & ideo satis probabiliter
existimandum est, quod contulit hanc eandem auto-
ritatem quam ipsa habebat, ut distribuens dignis
non teneretur restituere damna communitati. Secus
est in alijs distributoribus, qui non habent domi-
nium officiorum.

QUARTA CONCLUSIO.

Distributor, qui non est dominus beneficio-
rum, aut officiorum, & bonorum communium, te-
netur restituere bona dignioribus. Conclusio præ-
terquam quod est Div. Thom. ubi supra. Probatur,
quia bona ista quamvis consequenter ordinantur,
tamen in bonum & honorem partium: quod spe-
cialiter de beneficijs ecclesiasticis colligitur ex illo
1. Timoth. 5. qui bene præsumunt presbyteri duplici
honore digni sunt: ubi per duplicem honorem iux-
ta communem sententiã, intelligitur honor digni-
tatis, & commodum temporale, quod maxime patet
ex sequentibus ibidem, ergo distributor, qui abstu-
lit à dignioribus, quæ illis debentur tenetur eadem
illis restituere. Confirmatur. Quia qui impedit ius
alterius quodcunque fuerit, tenetur restituere ut pa-
tet quæstione præcedenti, ergo multò magis qui dis-
tribuit tollendo ius à digniori. Confirmatur etiam
exemplo economi, quod in hoc dubio mirè cõfert
ad probandam nostram sententiã.

Item. Nam etiam si daremus Magistro Soro
quod beneficia sunt stipendia pro labore ministrorum,
nihilominus adhuc, qui impedit ne dignior
consequatur tale stipendium, tenetur restituere illi:
quemadmodum si quis impediret operarium, ne
conduceretur à patrefamilias, & ne sibi reportaret
mercedem, teneretur restituere, ita in proposito.

Ad argumenta & ad primum responderetur,
quod restitutio solum respondet læsioni iustitiæ
communitati quæ annexa est iniquæ distributioni.
Ita colligitur ex D. Tho. ubi supra, quo fit ut si de-
tur casus in quo purè lædatur iustitiã distributi-
væ: nulla est obligatio ad restitutionem. In distributio-
nibus verò, ubi distributor nullum habet domi-
nium officiorum, aut beneficiorum, semper lædi-
tur iustitiã commutativa consequenter: quia vel
supèdiantur, vel ministri designati ad designanda
officia, vel beneficia secundum legem, vel volunta-
tem superioris, quæ præcipit ut dignior eligatur,
aut verò quia impedit ius digniori. Ex quo sequi-
tur, quod materia iustitiæ distributi-
væ, potest esse materia commutativæ sicut etiam materia elemo-
synæ, ut patet in economo faciente elemosynam
ex voluntate domini.

Ad confirmationem responderetur, quod illa dif-
finitio est quid nominis, & explicanda est iuxta ea,
quæ dicta sunt quæst. præcedenti, art. 1. & 2. quod
videlicet restituere non solum sit statuere aliquem
in possessione rei, quam antea detinebat: sed etiam
in possessione rei, quam iustè debebat habere, & à
qua iniustè impeditur.

Ad secundum argumentum responderetur, quod
violator iustitiæ legalis, non lædit iustitiã com-

A mutativam sicut distributor iniquus: insuper etiam
habet verum dominium earum rerum, quæ non
sunt appropriata reipublicæ: non verò distributor,
qui solum est dispensator licitæ voluntatis. Et per
hoc patet ad confirmationem.

Ad tertium argumentum responderetur, quod di-
gniori prætermisso non datur actio in foro conten-
tioso ad repetendum beneficium sibi ablatum iniustè,
ne sint innumeræ lites, & iniquæ in republica. Ve-
rum tamen in foro conscientie non solum datur ac-
tio, verum præcipitur, & est obligatio in iniquo di-
stributore ad restitutionem.

B Ad confirmationem responderetur, quod cum di-
gnior non habet nec habuit ius in re, sed tantum
ius ad rem: consequenter conferetur simoniaco si
offerret pecunias possidenti beneficium: quia per
pretium temporale parat sibi viam ad obtinendum
spirituale.

C Ad quartum patet iam ex dictis quæstione præ-
cedenti, qualiter dignus non teneatur renuntiare
beneficium sibi de facto collatum: quia ipse non est
agens morale, sed patiens, & potuit iustè præsentare
suam dignitatem absque præiudicio tertijs. Distribu-
tor autem est agens morale qui tenetur iudicare in-
ter dignum, & digniorem, & proferre sententiã in
favorem dignioris: quare peccat iste contra vitam,
quæ iustitiã: secus esset si dignus per vim, & frau-
dem impediret digniorem, aut verò cognoscens ex-
cessum, & sciens quod certis medijs deberet impe-
dire digniorem à consequitione illius beneficii:
quia tunc tenetur restituere.

Ad quintum responderetur, quod sufficere ut di-
stributor conferat beneficium simile digniori, quæ-
vis illud sit ex bonis publicis: quia compensatio ista
fit sine iniuria reipublicæ, imò in bonum ipsius, quia
illi conferatur dignior minister.

D Ad sextum responderetur negando antecedens,
imò omnia officia, & beneficia tendunt consequen-
ter in bonum civium, quamvis de quibusdam non
ita constet: quemadmodum bonum totius compo-
siti naturalis non potest non cedere in bonum par-
tium.

Ad confirmationem responderetur, quod si se-
quatur damna ecclesiæ ut moraliter contingunt
ex hoc quod non eligatur dignior, est facienda res-
titutio damnorum ecclesiæ: secus verò si nulla se-
quantur damna de facto.

E Ad septimum responderetur, quod in tali casu
nihil tenetur restituere operarijs: quia illi nullum
habebant ius ad istam mercedem individuum, nisi
forè Dominus præciperet, ut specialiter isti opera-
rij, & non alij inducerentur in vineam suam: quia
tunc illis facienda est restitutio, saltem damni se-
quuti.

F Ad octavum responderetur, quod sicut in distri-
butione ubi concurrebant illi plures digniores, sa-
tis esset eligere aliquem illorum, quem maluisset
distributor: ita etiam in restitutione facienda satis
fuerit, quod idem vel simile beneficium conferatur
alicui digniorum, qui prætermissi sunt: & hoc iux-
ta voluntatem ipsius distributoris. Et hæc brevitè
ex parte dicta sufficiant pro hac materia.

QUÆSTIO LXIV.

De Homicidio.

DE hac materia disputant Scholastici in 4. distinct. 15. Alexand. Alenf. in 3. part. quæst. 34. Durandus in 1. Sentent. distinct. 47. quæstio. 4. & in 3. Sentent. distinct. 37. quæstion. 1. Magister Sorò libro quinto de iusticia, & iure. Summistæ in verb. homicidium, & Iuristæ in titulis de homicidio.

ROSTEA considerandum est de vitijs oppositis commutativæ iustitiæ. Et primò considerandum est de peccatis, quæ committuntur circa inuoluntarias commutationes: secundo de peccatis, quæ committuntur circa commutationes voluntarias. Comittuntur autem peccata circa inuoluntarias commutationes per hoc, quòd aliquòd nocumentum proximo infertur contra eius voluntatem. Quòd quidem potest fieri dupliciter, scilicet, factò, & verbo. Factò quidem cum proximus læditur vel in persona coniuncta, vel in proprijs rebus. De his ergo per ordinem considerandum est. Et primò de homicidio per quòd maximè nocetur proximo.

Et circa hoc quærentur octo.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum occidere quæcunq; viuentia sit illicitum?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est unica. Licitum est plantas mortificare in vsu animalium, & ipsa animalia in vsu hominum.

COMMENTARIVM.

Dubitatur primò breuiter de veritate conclusionis. Et arguitur primò contra illam, Præceptum Decalogi vniuersaliter positum est: non occides, ergo nulla occisio est licita.

Arguitur secundo ex D. Aug. super Psal. 102. & refertur 35. dist. c. qui venatoribus, vbi negat venationem licitam esse, ergo saltem nõ erit licitum occidere feras syluestres.

Propter primum argumentum, Manichæi negabant esse licitum interficere bruta, plantas euellere, & mortificare. Et aiebant, statum agrorum peiorem esse, quàm vacantium vsuris. In quo errore

A fuit Augustin. per nouem annos, vt ipse deplorat libr. 3. confess. capit. 3. refert etiam Diu. Thom. in 1. Sentent. distinct. 39. quæst. 2. articul. 2. suo tempore fuisse hæreticos, qui dicerent peccatum esse, bruta occidere propter primum argumentum, scilicet, quia diuina prouidentia conseruat illa. Nihilominus conclusio Diu. Thom. certissima est, non solum lumine naturali: sed etiam lumine fidei, vt patet ex testimonijs citatis in fine articuli. Et confirmatur, quia Genes. 1. dictum est homini vt dominaretur bestijs terræ, & piscibus, & volatilibus cæli: si autem non esset licitum horum occidere aliquod, non magis dominaretur illis, quàm stellis cæli: ergo item in Psalm. 8. dicitur, omnia subiecisti sub pedibus eius, qui locus secundum literæ corticem intelligitur de ipso Adamo. Sed hoc dominium nihil est aliud, quàm facultas vtendi rebus istis in proprium vsu, qui non potest esse sine mortificatione viuentium. Ergo, &c. Contra istum errorem scripsit postea Diu. Augustin. libr. 6. contra Faustum Manichæum, & libr. 2. de moribus Manichæorum, capit. 15. & 14. in libr. de hæresibus ad Quod vult Deum, hæresi. 46. & libr. 1. de Ciuitat. Dei, cap. 20.

C Denique probatur conclusio ratione naturali præter illam, quæ est in articulo, quoniam venatio licita est iure naturæ, vt docet Aristot. 1. Polit. capit. 5. & Diu. Thom. in 1. part. quæst. 69. articul. 1. & libr. 2. de regimine principum capit. 6. ergo licitum est saltem occidere feras, & animalia syluestria. Et confirmatur. Quia iure naturæ agricultura concessa est hominibus, vt patet, ex consensu omnium nationum vbi necesse est, vt sæpe auferatur vita plantæ, alioquin homo non poterit vitam propriam sustentare.

D Ad primum argumentum responderetur ex Diu. Augustin. in vltimo loco citato, quòd illud præceptum intelligendum est de hominis occisione, vt explicatur art. 2.

E Ad secundum responderetur, quòd D. Aug. quando damnat venationem, non damnat illam eò quòd feræ occidantur: sed quia est otiosa, vel perniciofa, vel periculosa ipsis hominibus. Quòd si venatores propriæ vitæ caueant, licita est venatio ferarum, quæ vulgo dicitur, *monteria*. Imò etiam huiusmodi pugna cum bestijs feris si fiat cum sufficiente cautela, licita est, & utilis reipublice, verbi gratia, quando in plateis publicis equites pugnant cum tauro, hoc enim vtile est reipublicæ, vt nobiles animosiores euadant ad defensionem reipublicæ. Caterùm aduertendum est, quòd ipsis clericis interdicitur huiusmodi venatio, vel similis pugna cum bestijs propter decentiam sui status. De qua re videatur capit. episcopum, de clerico venatore, & cap. primum, ne cleric. vel monach. & ca. quorundam. 24. distin. Verùm est tamen vt docet Caiet. in verb. clericorum peccatum, & Syluest. in verb. venatio. quòd si absit temeritas, & contemptus status ecclesiastici, non erit peccatum mortale si clericus vadat aliquòdo ad venandum, quinimo si hoc rarò fiat, & animi recreandi gratia, nullum videretur esse peccatum huiusmodi venatio. Intelligimus autem semper in huiusmodi exercitio, quòd nullum sit periculum vitæ, & propterea in Concil. Trid. Sess. 24. de reformatione ca. 12. præcipitur clericis vt abstineant ab illicitis venationibus: vbi planè insinuat quòd sint aliqua venationes clericis licitæ.

F Dubitatur secundo circa eandem conclusionem: An esus carniũ fuerit licitus, & in vsu ante diluuium.

Arguitur

Arguitur primò pro parte negativa. Quoniam Genes. cap. 1. concessit Dominus hominibus in cibum plantas, nulla facta mentione animalium, ut deseruierit in cibum hominibus: at verò postea post diluuium Genes. capit. 9. dicit Dominus Noë, omne quod mouetur, & vivit erit vobis in cibum, quasi olera virentia tradidi vobis omnia. Hinc sumitur argumentum. Igitur signum certum videtur quod homines ante diluuium non vescerentur carnibus, sed oleribus, & fructibus arborum: & propterea dixit Deus, quasi olera virentia dedi vobis omnia: ac si diceret, sicut hæcenus passi estis huiusmodi poteritis deinceps comedere carnes animalium.

Arguitur secundò. Non est verosimile quod si homines ante diluuium vescerentur carnibus, comederent eas crudas more ferarum: sed cum dominus Genes. 9. tradidit eis potestatem vescendi carnibus, præcipit modum comedendi, scilicet, excepto quod carnem cum sanguine non comedetis: ergo ante diluuium non comederant carnes, aliàs scirent profectò, quomodo essent comedendæ.

Arguitur tertio ex testimonio D. Thom. 1. 2. q. 102. ar. 6. ad secundum, ubi ait, quod post diluuium introductus videtur esus carniæ. Et ad Rom. 14. lectio. 1. dicit, quod esus carniæ primò concessus fuit Noë post diluuium.

Denique arguitur. Nam Dominus ante diluuium constituit hominem in quadam vitæ simplicitate: sed carnes comedere, videtur pertinere potius ad curiositatem, & vitæ delicias, vesci autem plantis & fructibus terræ pertinet ad vitæ simplicitatem, ergo ante diluuium non fuit esus carniæ.

De hoc dubio sunt variæ opiniones. Quidam negant licitum fuisse carnes comedere ante diluuium. Ita tenet Abulens. Genes. 1. quæst. 36. & Genes. 9. quæst. 1. ubi citat in suam sententiam Boëtium in li. 2. de consolatione, merro. 5. Hanc sequitur Lyran. super utrumque locum Genes. Alij verò aiunt fuisse quidem licitum ante diluuium carnes comedere: quia nulla lege prohibebatur, sed non erat in usu. Alij dicunt, fuisse licitum, & in usu. Hæc sequitur Magist. Victoria in relectione de temperantia, hanc tenet Magist. Soto lib. 5. de Instit. quæstion. 1. articulus. 1. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Proculdubio licitus fuit esus carniæ ante diluuium. Hæc videtur esse D. Thom. 1. 2. quæstio. 103. articulus. 1. ad quartum, ubi ait, quod distinctio animalium mundorum, & immundorum fuit ante legem scriptam, quantum ad sacrificiorum oblationem, non tamen quantum ad usum, siquidem animalium esus nulla lege erat prohibitus.

Denique probatur ratione. Quoniam ratio articulus. D. Thom. probat, quod licitum est homini iure naturæ carnes comedere: sed ante diluuium nulla fuit lex, quæ prohiberet esum carniæ, ergo licitum erit. Probatur minor. Quia nullibi reperitur tale præceptum positivum: sed vel maximè quod status legis naturæ contentus erat naturalibus præceptis, excepto quod semper fuerunt præcepta fidei, spei, charitatis: hæc enim præcepta non excluduntur à Theologis cum dicunt, quod in statu legis naturæ tantum erant præcepta naturalia. Et ratio est. Quoniam præcepta virtutum Theologicarum sunt intrinseca homini in ordine ad finem supernaturalem: unde quodammodo dici possunt conaturalia respectu finis supernaturalis.

SECUNDA CONCLUSIO.

De facto ante diluuium fuit esus carniæ. Probat. Quoniam ante diluuium erant sacerdotes offerentes sacrificia, immolantes agnos, & alia animalia, ut patet ex hostia, quam obtulit Abel ex primogenitis ovium: sed sacrificium Deo gratum debet offerri ex illis rebus, quæ apud homines in pretio aliquo habentur: at verò si carnes animalium nullius pretij erant apud homines, nõ esset Deo sacrificium gratum, ergo licitus erat huius esus carniæ. Et confirmatur. Quoniam apud omnes nationes fuit receptum, ut alia pars sacrificij eederet in usum sacerdotum: at verò si sacerdotes non comederant carnes, nullius usus erat apud illos sacrificium macerati animalis, ergo. Confirmatur secundò. Quoniam plurius estimabatur, & magis gratum erat Deo sacrificium de pinguioribus animalibus, quam de macilentis, ut patet in hostia, quam obtulit Abel: at verò si non erant maioris utilitatis apud homines agnus pinguis, quam macilentus, nulla esset ratio quare esset magis gratis pingue, quam macilentum sacrificium Deo: ergo.

Denique. Post peccatum concupiscentia erat inordinata: igitur non est credendum quod homines compellerent appetitum comedendi carnes, esset enim maxima abstinencia in ipso vulgo: quinimo est maximè credibile, quod propter nimiam comestionem carniæ fuerunt ante diluuium homines valde luxuriosi. Probat. Quod dicitur in Scriptura, quod omnis caro corruerat viam suam super terram, & propterea venit diluuium super terram.

TERTIA CONCLUSIO.

In statu innocentie ante peccatum, valde probabile est quod homines non vescerentur carnibus. Ita tenet Magist. Soto ut sup. Et ratio est. Quia tunc nulla esset necessitas comedendi carnes, & homines fuissent tunc usque adeo recti, ut non comederent quidquam absque necessitate: sed vel maximè, quod fructus terræ essent optimi, & maximè delectabiles ad vescendum. Sed in oppositum potest esse obiectio, quod ante peccatum dictum est homini: dominamini piscibus maris, volatilibus cæli, &c. At verò si homines in illo statu non erant comesturi animalia, frustra datum est nihilominus dominium, ergo. Respondetur nihilominus ad hanc obiectionem, quod dominium illud decebat hominè, non quidem, quia oportet illud exercere circa omnia animalia, quantum ad comestionem, non enim comesturus erat serpentes: sed dominium illud exerceri poterat quantum ad aliquem usum aliquorum animalium. Etenim si homines perseverassent in illo statu naturæ integræ oportet equitare ad iter longum faciendum: quamvis enim homines non erant morituri, tamen non haberet corpora gloriosa donec fierent beati, quin potius ipsa corpora erant passibilia quamvis non pateretur incommoditates aliquas propter certum regimen prudentiæ, & conditionem illius status. Si enim homo se ad ignem applicaret combureretur, sed tamen providentia illius status tanta futura erat, ut nunquam homo offenderet ad lapidem pedem suum. Respondetur secundò. Quod fortassis illud plenum dominium quod datum est homini dum esset in natura integræ: respiciebat etiam futurum statum naturæ lapsæ. His non obstantibus sit

VLTIMA CONCLUSIO.

Non caret probabilitate, quòd si homines perseuerarent in statu naturæ integræ aliquoties carnes comederent, & quamuis non erant necessariae ad vitæ sustentationem: poterat tamen esse utilis illa comestio & prudenter fieri, tum ad perfectionem potentiae gustus humani, & phantasiæ, per quam acquireretur scientia experimentalis rerum gustabilium: tum etiam, vt laudaretur creator in operibus suis noua quadam ratione experientiae delectationis sensibilium, quæ acciperetur secundum legem prudentiæ.

Ad argumenta in oppositum facile est respondere. Ad primum responderetur, quòd ante diluuium fuit quidem potestas homini concessa, vt carnibus vesceretur: sed tamen post diluuium iam erat necessitas, & idcirco declarata est Genes. 9. Est autem duplex hæc necessitas; tum quia terra non erat iam tam frugifera ad gignenda ea, quæ de terra nascuntur: tum etiã quia homines post diluuium iam erant debilioris naturæ, quàm antea, & idcirco cœpit tunc frequentior vsus carniū: ac propterea etiam creditur, quod ex tunc vsus vini cœpit.

Ad secundum responderetur fuisse decens, vt quando declarabatur hominibus necessitas vescendi carnibus: simul explicaretur modus naturalis, & conueniens homini comedendi carnes, scilicet, vt comederentur assæ, vel coctæ, vel frixæ, & non crudæ more ferarum: sicut fortassis comedebant multi homines ante diluuium.

Ad testimonia D. Thom. responderetur, ad primum, quòd loquutus est sub dubio. Deinde responderetur, quòd cum, inquit, inductum esse morem illum, loquitur de introductione ex declaratione positua ipsius Dei manifestantis necessitatem comedendi carnes deinceps: non quia antea non comedissent illas, aut non esset licitum iure naturæ comedere. Similiter dicimus, quòd in secundo testimonio D. Thom. concessum idem valet, quod declaratum: non quia antea fuisset illicitum. Ad Boërium verò dicimus, quòd fortassis fuit illius sententiæ.

Ad vltimam verò rationem responderetur, quòd est topicum argumentum, & quasi rhetoricum, & solam probat quòd ante diluuium non declarauerat dominus institutione positua licitum esse comedere carnes.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Virum sit licitum occidere peccatores?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmatiua.

COMMENTARIVM.

Dubitatur primò in hoc articulo de veritate huius conclusionis, & de bonitate rationis illius?

Arguitur primò, contra rationem conclusionis, Sequitur ex illa quòd sit licitum occidere innocentem quando expedierit ad bonum communis. Probat sequela. Quia sicut ipsa manus est pars corporis, ita innocens est pars ipsius reipublicæ, ergo sicut licitum est abscindere manum,

A quia ordinatur ad bonum totius: ita etiam licitum erit occidere innocentem, quia ordinatur ab bonum ipsius reipublicæ.

Confirmatur. Quia propter salutem totius corporis licitum est abscindere manum, non solum infirmam, sed etiam si sit sana: ergo similiter etiam si homo sit innocens, licitum erit illum occidere, si talis occisio cedit in salutem reipublicæ.

Arguitur secundo, & confirmatur. Sequitur ex eadem ratione, quòd licitum erit occidere hominem infectum peste ne alios inficiat, quia est pars communis.

B Arguitur tertio contra ipsam conclusionem. Præceptum Decalogi, Non occides, intelligitur, de occisione hominis, nisi excipiamus inde tantum illos, quos Deus, vel data lege, vel expressa reuelatione iusserit interfici: sed plurimi sunt, quos non contingit ista exceptio: ergo non erit licitum illos occidere. Maior est expressa doctrina Augustini libr. 1. Ciuitat. capit. 20. & 21. Minor etiam patet.

C Arguitur quarto. Si aliquam moderationem debemus ponere illi præcepto, Non occides, erit altera de duabus. Prima quidem quòd intelligatur de homine innocente. Sed contra hoc est, quòd isto modo non liceret occidere innocentem probatum tamen nocentem. Tum etiã qui occidens priuata autoritate nocentem, peccat contra præceptum istud: imò, & ipse iudex peccat contra hoc præceptum, si prætermisso ordine iuris occidit peccatorem. Altera moderatio solet esse, scilicet, Non occides autoritate priuata, sed hæc etiã moderatio refellitur, quia neque ipsi reipublicæ licitum est autoritate publica interficere nocentem.

D In hoc dubio sunt variæ sententiæ in modo explicandi quintum illud præceptum, Non occides. Scotus enim in 4. distinct. 15. quaest. 3. asserit, vsque adeo vniuersaliter intelligendum esse præceptum, vt non liceat magistratibus publicis interficere reos, quantumlibet sint nocui reipublicæ: nisi tantum illos, quos Deus speciali reuelatione, vel lege iusserit interfici. Vnde colligit licitum esse interficere nocturnos fures: quia hoc Deus præcepit in lege veteri: diurnos autem non licet interficere. Colligit etiam adulteras non esse licitum interficere: quia quamuis olim iusserit dominus in lege, adulteras lapidare: tamen Ioan. 8. capit. abrogauit Christus Dominus legem illam, cum liberauit adulteram, cui dixit, nemo te condemnauit, neque ego te condemnabo. Alij modi dicendi insinuati sunt in 4. argument. quos etiam refert Durandus in 4. distinct. 47. quaest. 3. & ille sequitur secundam illam moderationem. Dicit Thom. etiam annumerat alios modos dicendi in opusc. 4. in explicatione quinti præcepti. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

F Sententia Scoti est temeraria, & erronea in fide. Probat. Quia secundum fidem catholicam, potestas publica habet facultatem occidendi, & mutilandi, etiam si sit reipublica gentiliū, quibus nulla data est lex diuina, neque vlla facta reuelatio de occisione peccatorum, ergo hæc sententia Scoti erronea est. Probo antecedens, quoniam ad Rom. 13. loquens Apostolus de magistratibus publicis sui temporis, inquit, Vis non timere potestatem, bonum fac. Si autem non feceris, time: non enim sine causa gladium portat. Ac si diceret, potestatem habet mutilandi, & occidendi gladio.

Secundò

Secundò probatur. Secundùm fidem licitum est hereticos occidere, & igne cremare, ut satis ostenditur suprà quæst. 11. art. 3. & 4. de pœnis hereticorum: at verò Deus non tulit aliquam legem de comburendis hereticis, neque specialem reuelationem fecit: ergo malè dicit Scotus requiri aliquam reuelationem, vel ut lege sit præcepta huiusmodi occisio. Tertio sequeretur ex opposita sententia, quòd modò in lege noua nullum prorsus malefactorem licitum esset occidere. Probatu sequela: quia iam cessauerunt omnino legalia quantum ad iudicialia, & caeremonialia præcepta, & in lege noua nulla data est lex positua de occidendis huiusmodi malefactoribus: ergo nullum licitum est occidere. Præterea ratio, quam Diu. Thomas facit in articulo procedit ex lumine naturali: ergo lex ista naturalis nulla lege positua abroganda est, cum ipse Deus sit autor naturæ.

Ex quo sequitur, quòd si secundùm Scotum iure naturæ, non esset licitum occidere malefactores quantumlibet Reipublicæ nociuos: quòd Deus lege sua positua non perfecit, sed potius debilitaret legem naturalem.

Quartò probatur, ex vsu communi omnium nationum: semper enim lumine naturali ducti legislatores, speciales leges tulerunt de plectendis capitali pœna aliquibus malefactoribus, quòd etiam patet ex sententia Philosophorum, qualis etiam, fuit Lycurgus, & Solon, & alij senatores. Et denique summi Pontifices sæpe puniunt malefactores pœna capitis, & in Concil. Constantiensi iussu concilij, est combustus Hieronymus de Praga hereticus. Sunt etiam plurima testimonia Sanctorum, & testimonia, pontificum, quæ habentur apud Gratianum 23. quæstione 4. & in titulis, de homicidio in toto iure Canonico, & ciuili, specialiter in l. capitulum .ff. de pœnis.

SECUNDA CONCLUSIO.

Optima explicatio quinti præcepti est, quòd intelligatur, nõ occides hominem iniuste. Declaratur ista conclusio. Pro quo notandum est, quòd hominis occisio, & homicidium, differunt inter se ex vsu loquendi Philosophorum, & Theologorum: quòd hominis occisio quamuis sit de genere malè sonantium, & habeat speciem mali: tamen non ita intrinsecè malum est, ut non possit honestari aliqua circumstantia. Verbi gratia, si sit malefactor nociuus reipublicæ, & occidatur auctoritate reipublicæ. At verò homicidiũ, est actio intrinsecè mala, quæ nullo modo potest honestari, & ita dixit Diuus Thomas, 1.2. quæstione 100. articulo 8. ad tertium, quòd id quòd prohibetur illo præcepto non occides, habet rationem indebiti, quòd nos dicimus iniusti. Et ita docet Diu. Augustinus lib. 1. de libero arbitrio cap. 4. vnde scholastici acceperunt prædictam distinctionem. Probatu modò conclusio. Primò, quia quintum præceptum est præceptum naturale: sed ius naturale solum prohibet ea, quæ sunt contra rationem: ergo materia, siue obiectum illius præcepti includit intrinsecè rationem indebiti cõtra rationem naturalem, & propterea non fuit necessarium, quòd in ipso præcepto exprimeretur non occidas indebitè, constabat enim quòd talis intelligentia includebatur in illis verbis, non occides. Quemadmodum Philosophi in definitionibus rerum non multiplicant verba, sed contenti sunt genere & differentia: postea verò explicantes definitionem, ostendunt quomodo multa alia includebantur in illa: ita etiam

A debent esse leges breues, & compendiosæ, postea verò explicantur à viris Iurisperitis.

B Sed obijcit Durandus vbi suprà. Quia pari ratione dicemus esse prohibitũ ire in campum scilicet indebitè. Respondetur tamen, non esse eandem rationem: & differentia est, quòd ire in campum si referatur ad mores hominum, est aliquid indifferens secundum se, & absolute consideratum, at verò occisio hominis voluntaria secundum se, & absolute considerata, est de genere malorum, vnde oportet quòd excusetur aliqua circumstantia, scilicet, quia homo est perniciosus, & nociuus communitati & occiditur ab habente auctoritatem: vnde sufficit quòd in ipso præcepto absolute dicatur non occides.

C Ad argumenta in oppositum responderetur. Ad primum nego sequelam. Neque enim est eadem ratio de manu, & de homine innocente, sed differentia maxima est, quia manus naturaliter non est propter se ipsam; sed propter totum: at verò homo ex natura sua est aliquid totum immediate ordinabile ad finem beatitudinis: si autem habet rationem partem, hoc est secundum conuersationem, & communem conuictum politicum, quapropter quamdiu homo non defuit in communi hac conuersatione, & politica: non potest respublica illum directè vitare, etiam si ex morte illius sequatur salus totius reipublicæ. Et hinc est quòd quamuis manum sanam & integram possimus præcindere pro salute corporis, non tamen occidere innocentem pro salute reipublicæ. Et per hoc patet ad confirmationem, & ad secundum argumentum. Dicimus enim, quòd nulla ratione infirmum peste infectum, potest respublica occidere ne inficiat alios: eò quòd non incurrit aliquam culpam propter infirmitatem: ipse tamen tenetur seipsum ab alijs separare, quantum poterit ex charitate, & ex iustitia, quòd si non fecerit, poterit respublica illum occidere in pœnam peccati: imò quiuis alius titulo defensionis, poterit illum occidere, si certus est moraliter, quòd peste inficietur ab illo.

D Ad tertium argumentum responderetur, quòd Diuus Augustinus sæpe vocat leges Dei, quibus licitum est reos nocetes occidere, non quia oporteat quòd sint leges diuine posituæ: sed sufficit aliquando lex ipsa naturalis, aliquando verò superadditur lex humana, quæ diriuatur ex lege naturali tãquam illi consonans, & conueniens. Et ita dicit D. Augustin. ibidem, quòd personam gerentes publicæ potestatis secundum eius leges, hoc est iustissimæ rationis imperium sceleratos morte puniunt, non faciunt contra præceptum, non occides. Verum est tamen quòd Diuus Augustinus aliquando non est multum sollicitus de proprietate vocabuli, & appellat exceptiones illius præcepti, quæ proprius dicentur explanationes.

F Ad quartum argumentum responderetur, non esse legitimas illas explanationes, nisi quatenus reducantur ad nostram secundam cõclusionem. Ceterum ad rationes Scoti responderetur, quòd legalia iam omnino cessauerunt, nunc autem in lege gratiæ quantum ad hoc, quòd est occidere, vel non occidere hominem, lege naturali gubernamur, vel lege humana positua: neque illud quòd Dominus dixit Ioan. 8. Fuit abrogatio legis veteris, quæ adulteras præcipiebat lapidare; neque prohibitio ne de cætero occideretur: sed solum fuit manifestatio mansuetudinis Christi.

ARTICVLVS TERTIVS.

*Vtrum occidere hominem peccatorem liceat
priuata persona.*

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est, solum licet malefactores occidere, habentis publicam autoritatem.

COMMENTARIVM.

Dubitatur primò. Circa conclusionem Diu Thomæ, & arguitur contra illam. Iudicium capit. 3. Laudatur Aiorh quòd occiderit Eglon. Similiter in historijs gentium laudatur Brutus, qui interfecto tyranno Romam liberauit.

Secundò arguitur, quia lex diuina Numer. 35. concessit facultatem propinquis interfecti, vt occiderent homicidam vbiicumque inuenirent absque tribunali, & iudicio publico.

Pro solutione huius dubijs notandum est, quòd dupliciter potest esse aliquis tyrannus. Vno modo in dominatu, absque iure dominij, qui per vim, & arma occupat rempublicam: alio modo est aliquis tyrannus in ipso regimine, quatenus tyrannicè gubernat, cum aliàs sit legitimus princeps: nihilominus omnia iura, & commoda reipublicæ refert ad suam vtilitatem sicut facit Turca in regno suo. Sit igitur

PRIMA CONCLUSIO.

Cuicumque priuata personæ licitum est interficere tyrannum primi generis, non autem secundi generis. Probatur prima pars. Respublica gerit bellum perpetuum cum tali tyranno: ergo quilibet ciuis, tanquam miles ipsius reipublicæ poterit huiusmodi tyrannum interficere.

Quòd si quis dicat, non esse actuale bellum, neque semper exercentur bellica arma, ergo non quilibet ciuis miles est vt illum interficiat in bello iusto. Respondetur, quòd tyrannus actualiter opprimit rempublicam, vnde quælibet pars reipublicæ quadiu non discedit tyrannus: potest illum interficere. Vnde dico quòd non solum, vt miles, & minister reipublicæ, sed etiam, vt persona priuata potest in tali casu interficere tyrannum, & ipse opprimitur cum alijs: quia tunc titulo propriæ defensionis potest interficere inuasorem præsertim, quando talis occisio non nocet reipublicæ, neque vsurpat autoritatem reipublicæ, quin potius prodest reipublicæ, & adimplet eius voluntatem. Imò etiam adijcimus, quòd quilibet alius etiam si non esset pars illius reipublicæ neque opprimeretur à tyranno, licitè potest titulo defensionis innocentium, interficere tyrannum primi generis, quapropter merito laudantur illi viri in locis citatis argumento, quia occiderunt tyrannos, qui bellum gerebāt iniquum contra rempublicam. Secunda verò pars cõclusionis probatur ex Concil. Constantiensis sess. 15. Vbi refertur tanquam error contra fidem, quòd sit licitum priuata personæ interficere tyrannum secundi generis. Item probatur ratione: quoniam ille tyrannus habet legitimum ius ad regnum: ergo non potest expoliari tali iure, antequam eius causa publica autoritate discernatur, & iudicetur.

A Sed quæret aliquis, quidnam erit licitum reipublicæ agere quando tyrannicè opprimitur à legitimo rege? Respondetur, quòd respublica potest, & debet recurrere ad superiorem principem, v. g. ad Pontificem vel imperatorem, vt corrigant, & detineant talem principem tyrannicè gubernantem: at verò si hoc remedium non fuerit possibile, vel non fuerit efficax, vel fuerit periculum in mora: potestas est in illa republica, ad iudicandum de illo principe. Quòd si ille admonitus noluerit corrigi, potest illum à regno eijcere, & occidere si opus fuerit. Ratio huius est euidens, quia iure naturæ rex ordinatur ad bonum communitatis, & non è contra, eò vel maxime, quòd respublica Regi contulit autoritatem ad bonam gubernationem ipsius reipublicæ: ergo in casu, quo Rex tyrannicè gubernet, potestas erit in republica ad deponendum principem, vel etiam ad occidendum pro defensione ipsius reipublicæ. Hoc quod diximus intelligendum est, per se & absolute loquendo consideratis conditionibus reipublicæ, & regis. Nihilominus sæpe accident circumstantiæ, propter quas minus malum erit sustinere tyrannicam gubernationem, quam amouere Principem, cum maiore calamitate reipublicæ, vt si v. g. ex remotione Principis sequatur diuisio in ipsa republica, & bella ciuilia, & præsertim si sequatur detrimentum Christianæ religioni. De hac re vide plura apud D. Thom. opus. 20. de regimine principum lib. 1. cap. 6. Et obseruandum est viro prudenti, quòd vt in plurimum ex remotione Principis cõsequuntur maxima damna in ipsa republica: quapropter in re dubia semper fauendum est regi, potius, quam communitati.

C Solet autem disputari hoc in loco, an sit licitum priuata personæ occidere aliquem, propterea quòd sibi imponit falsum crimen, vel imponere intendit, ex quo sequetur occisio ipsius innocentis, vel infamiae: & vtrum possit homo præuenire inimicum, qui habet certum propositum inuadendi ipsum? Sed hæc omnia commodius examinabuntur articulo 7.

D Ad secundum argumentum dicemus dubio sequenti.

Dubitatur secundò. An possit Rex facere copiam, siue per legem, siue per specialem commissionem priuatis ciuibus, vt interficiant quosdam delinquentes in quibusdam speciebus criminum?

E Primò arguitur pro parte affirmatiua. Quilibet ciuis potest licitè prospicere bono communi, vel alicuius innocentis. Ergo vbi constiterit quòd interficiendo aliquem malefactorem, impediuntur aliqua damna, & nocumenta multa reipublicæ: poterit Rex committere priuatis personis, vt interficiant huiusmodi, siue per legem latam in communi, siue per sententiam in particulari.

F Secundò arguitur. Licitum est humanis legislatoribus imitari leges diuinas positiuas, quæ olim datae sunt: sed dominus id concesserat olim, numero 35. Faciens copiam propinquis interfecti, vt vbi inuenirent homicidam possent illum occidere. ergo & modò licitum erit nostris principibus similem legem condere.

Tertiò arguitur. Ex lege celebri Græchus C. ad legem Iuliam. vbi conceditur marito, vt possit interficere vxorem cum adultero deprehensos in adulterio, ergo absque tribunali, & iudicio licitum est priuata personæ aliquem malefactorem interficere, sola legis autoritate.

Denique sæpe contingit in republica etiam

Christiana, quod magistratus vel Principes siue per sententiam latam in particulari, siue per legem, committant cuilibet priuatae personae, vt interficiat aliquem malefactorem: sic enim conceditur facultas omnibus Christianis, vt possint assassinos interficere, vt bene colligit Syluest. in verbo, Assassinos, ex cap. pro humani de homicidio, in 6. & videtur esse certa intelligentia illius capitali: nam in fine illius appellatur assassini diffidari, diffidatus autem ille dicitur, qui secundum publicam concessionem potest a quouis interfici. Pro decisione huius dubij sit.

VNICA CONCLUSIO.

Per se loquendo, non erit iusta lex, quae vniuersaliter fecerit copiam priuatis personis, vt malefactorem, quem viderint, aut nouerint deliquisse in certo genere criminis, occidant illum ante latam sententiam a iudice circa factum. Probatum primò. Quia vsus est omnium nationum bene institutarum neminem condemnare nisi vocatum ad iudicium, & auditum de excusatione sui criminis, ergo iniusta est lex. Probatum. Antecedens, ex eo quod dixit Nicodemus Ioan. 7. Lex nostra non iudicat quenquam, nisi prius audierit ab eo. Et Actor. 25. cap. dixit Festus iudex a Romanis constitutus, non est consuetudo Romanis aliquem damnare, nisi prius is, qui accusatus fuerit, praesentes habeat testes, & locum defendendi accipiat.

Confirmatur. Ipsa enim natura nos docet, quae (sicut ait Arist. in 2. de anima.) dedit nobis sensum quendam communem perceptuum obiectorum particularium sensuum, vt de illis possit discernere: ergo similiter iudex necesse est vt rectè iudicet, quod intelligat rationem, quam de se ipso reus potest reddere.

Confirmatur secundò. Quoniam sententia iudicis publica debet procedere ex scientia publica, vt docet D. Tho. quaest. 66. art. 2. ergo necesse est, vt iudex si rectè debet iudicare, habeat notitiã publicam vtriusque partis circa ipsum factum. Praeterea per huiusmodi licentiam datam perturbaretur pax reipublicae, eò quod homines nequam & sicarij passim occasionem acciperent alios occidendi, excusantes seipso, eò quod dicerent eos deprehendisse in tali delicto.

Diximus autem in conclusione per se, & absolute loquendo, hoc est attendita conditione iustitiae vindicativae, quae cõpetit reipublicae, alijs verò tantum ministris illius. Ceterum alio titulo distincto à iustitia vindicatiua, videlicet, titulo defensionis possunt euenire casus in quibus non solùm reipublica possit facere legem in communi, vt quilibet occidat hominem criminis: sed etiam quilibet particularis absque tali lege, & commissione reipublicae possit, imò aliquando debeat occidere aliquem criminis. Exemplum est, si quis paratus sit incedere ciuitatem, vel etiam occidere innocentem, aut principem, neque aliàs possit esse recursus ad reipublicam: tunc quilibet potest huiusmodi criminosos occidere.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si malefactor publicè fuerit vocatus ad iudicium neque voluerit comparere: tunc iudex lata sententia contra illum secundum allegata & probata, licitè poterit aliquando committere cuilibet priuatae personae occisionem in illius. Ratio huius est,

A quoniam aliquando sic expedit omnino bono communi v.g. Si aliquis sit celebris latro expoliãs transeuntes per viam, neque facile possit comprehendi: tunc licitum erit iudici lata sententia cuilibet committere occisionem illius. Hac etiam via excusari possunt aliquae occisiones, si fiant iussu principis, aliquorum, qui committunt aliqua crimina laesa maiestatis: quorum criminum manifestatio in iudicio denigraret maiestatem Regiam: tunc enim licitum est cognita euidenter malitia criminis, vt Rex faciat talem criminis occultè occidere. Nihilominus huiusmodi interfectiones, ex tali commissione debent rarissimè fieri & propter aliquod magnum bonum communitatis aut principis. Ratio est, quia ex huiusmodi occisionibus multa inconuenientia possunt sequi quorum vnum est in reipublica Christiana, quod ille malefactor absque penitentia morietur, & cum animi amaritudine, & affectu vindictae. De hac re infra redibit sermo copiosius q. 67. de iudicijs art. 2. videatur etiam lex. 1. & 2. C. quando liceat sine sententia iudicis se vindicare.

B Ad argumenta in oppositum respondetur ad primum, quod titulo merae defensionis reipublicae, vel innocentis, nemo peccat occidendo aggressorem: sed necesse est quod defensio sit cum moderamine inculatae tutelae: quapropter requiritur quod in huiusmodi casibus sit certum periculum reipublicae vel innocentis, & quod aliunde non sequantur maiora damna ipsi communitati.

C Ad secundum argumentum respondetur negando consequentiam: quia dominus fecit illam legem tanquam dominus vitae, & mortis, vnde alij Reges non possunt similem legem ferre: quia non sunt domini vitae, & mortis. Respondetur secundò, quod illa lex fuit tantum permissiua in foro exteriori. Respondetur tertio, & melius, quod lex illa intelligebatur post latam sententiam a iudice circa ipsum factum: tunc enim lex committebat propinquis occisionem interfectoris: & in hoc mitior erat lex erga homicidam, quia propinqui poterant parcere. Hanc intelligentiam insinuat Glossa interlinearis & Lyranus in eodem loco Numer. 35.

D Ad tertium argumentum respondetur, quod lex illa Gracchus, est permissiua, & iusto dolori mariti compatiens non punit illum in foro exteriori: & haec est communis sententia Iurisperitorum & Theologorum.

E Ex quo sequitur, quod ipse adulter, & adultera possunt se defendendo si opus fuerit, occidere maritum. Probatum, quia ipse maritus peccat contra iustitiam intendens illos occidere ibidem. At verò post latam sententiam a iudice contra adulteram, & adulterum, adhuc aliqui Iurisperiti dicunt esse legem permissiuam, vt maritus occidat vtrumque in foro publico. Ratio illorum est: quia relinquitur arbitrio mariti, vt occidat eos, vel parcat eis. At verò Theologi omnes, & peritiores Iurisperitorum, aiunt licitum esse, quod tunc maritus occidat vtrumque tanquam minister reipublicae, & sententiae iudicis exequutor. Et probatur haec sententia. Primò quia ipsi iudices tradunt adulteros ligatos in loco publico, quod profectò non est tantum permittit sed cooperari ad occisionem: ergo maritus, vt minister iudicis, & exequutor sententiae occidit illos.

F Confirmatur, quoniam aliàs iudices peccarent impediendo adulteros ne se defendant ab inique occidentibus: siquidem ius haberent illi defenden-

di vitam ab illo, sicut habebant ante sententiam, quando deprehensi sunt in adulterio.

Deinde probatur: quia si tantum esset permissio legis quod maritus posset illos occidere, sequitur quod cuiuslibet esset licitum, illos defendere. Probat sequela, quia quilibet potest defendere patientes contra iustitiam: consequens est falsum, quia tunc iudices iuste punirent talem defensorem, quin potius ipsi defenderent maritum, imò, & assistant in loco vindictae autoritati: ergo ipsi principaliter occidunt adulteros, quando maritus occidit.

Neque tamen valet respondere, quod iudices non ferunt sententiam capitis simpliciter, sed tradunt marito illos, ut occidat, si voluerit. Et. n. nihilominus directe iudices tradunt adulteros certo periculo mortis, ac proinde non excusarentur à peccato homicidij, si lex tantum esset permissiva: excederent enim conditiones permissionis. Sed ratio opposita convincit, quod non est tam rigorosa sententia, sicut esset, si iudex decerneret adulteros esse occidendos.

Ad quartum responderetur, quod nos non negamus, quin aliquando possit esse licitum ut res publica committat priuatis personis, ut occidant aliquem, vel aliquos malefactores: sed dicimus quod semper fieri debet post laram sententiam, vel per legem praesupposita euidentia facti: & propterea iustificatur lex illa de assassinis, quia illi sunt quaedam hominum iniqua societas, parata ad occidendum Christianos. At verò quinam proprie dicantur assassini, & receptores illorum, qui excommunicati sunt ipso iure: explicant Caietanus, & Syluester in verbo, assassinus. Habemus itaque, quod facti publici notarietas solet valere loco sententiae.

Vnde contingit, ut iudex licite possit aliquando malefactorem coram se, & in publico peccantem statim occidere, Verbi gratia. Si quis ministrum iustitiae in foro publico, vel in tribunali occiderit, statim licitum erit illum suspendere. Sicut etiam contingit in bello, quod dux militem publicè à disciplina militari deuiantem statim interficit. Sic etiam licitum erit, si verum est quod aiunt quod in actuali congressu belli singuli milites habent facultatem occidendi socium antecedentem: quādo ille se inclinauerit vel in latus verterit ut fugiat ictum iaculi, licita erit occisio quoniam fit publica autoritate. Et ratio huius rigoris est, propter commune bonum exercitus: oportet. n. ut acies ordinatissime pugnent ad victoriam consequendam. Caterum de insidijs quae licite fiunt in bello, & solent per priuatas personas fieri, & procedere vsque ad occisionem contrariorum, vel ducis exercitus contrarij: non est praesentis loci ad vnguem diffinire, sed magis hoc pertinet ad materiam de bello. Nihilominus breuiter dicimus, quod illae insidiae erunt licitae in bello, quae non destruunt leges, quae iure gentium admittuntur: quapropter quia iure gentium receptissimum est, quod legati vtriusque exercitus recipiantur pacifice, non erit licitum, quod princeps per legatum suum insidias parat alteri Principi, aut etiam duci exercitus, intendens illos occidere sub titulo pacis. Hoc enim omnes gentes vniuersaliter damnant, quoniam daretur occasio, quod ipsi sicut legatis pararentur insidiae, ac proinde destrueretur id, quod iure gentium receptissimum est tanquam necessarium ad hoc, quod legatorum ministerio cessent bellorum incommoda, quae maxima sunt.

A Dicimus secundò, quod quando is, qui mittitur insidiari, aut ipse vadit, non fungitur officio legati, sed solum suo periculo occultè, vel per verba æquiuoca insidias parat Duci, vel Principi, qui gerit bellum iniquum, vel fuit traditor, vel dolo, aut fraude iniuriam fecit alteri reipublicae: tunc licitum erit per insidias illum occidere. Huius rei exempla habemus in Sacris literis plurima. Etenim Iudith femina insignis per insidias sanctas interfecit Holofernem & Iahel femina ut habetur Iudicum 4. Occidit Sisaram per huiusmodi insidias. Et Aod, occidit Eglon Regem Moab per huiusmodi insidias. Et quanuis ipse Aod missus fuerit tanquam legatus filiorum Israël per quem miserunt munera regi Eglon ut habetur Iudicum 3. Nihilominus excusari poterit à peccato non solum, quia id fecit spiritu Domini, ut ibidem narratur, scilicet, quod Dominus suscitauit filijs Israël saluatorem nomine Aod: sed etiam quia postquam ille impleuit officium legati, & iam abierat, postea reuersus est, ut persona particularis, & dixit ad Regem, verbum secretum habeo ad te Rex, tunc autem ipse Rex misit foras famulos, & mansit solus cum illo, quod quidem imprudenter fecit, quāuis permittente domino, ac propterea ipse Aod non infamauit officium legati. Hinc est quod nostris etiam temporibus merito laudantur fortes milites, qui simulatè ingrediuntur castra inimicorum cum periculo vitae, ut occidant principes, aut duces illorum, qui iniqua bella gerunt, qualis fuit ille qui occidit Principem de Orange nostris temporibus, in quo tamen principe specialis erat ratio, ut quomodolibet occideretur: quoniam erat rebellis Hispaniarum Regi Philippo Secundo, cuius subditus erat, & idcirco tanquam reus laesae maiestatis potuit ab ipso Hispaniarum Principe taliter occidi. Et quanuis ipse Rex in particulari non preceperit militi, ut occideret talem Principem, tamen quia rex ipse misso iam exercitu pugnabat contra vassallum suum reum laesae maiestatis: consequenter eo ipso, visus est talem facultatem singulis militibus fecisse, ut quomodolibet occideretur cuius signum est approbatio facti.

ARTICVLVS QVARTVS.

Verum occidere malefactores liceat clericis?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est negativa. Cuius ratio est duplex. Tum quia clerici deputati sunt ministri ad altare Christi: & idcirco debent representare mansuetudinem Christi. Tum etiam quia sunt ministri nouae legis, in qua nulla fit mentio panis mortis.

COMMENTARIVM.

Debitur circa conclusionem. Quo iure habeatur quod clericis non licet occidere malefactores? Ad hoc responderetur, & sic

PRIMA CONCLUSIO.

Non habetur iure naturae, quod ministri deputati ad sacrificia, & cultū Dei non possint occidere malefactores. Probat conclusio. Quia nullam

habet

habet dissonantiam cum iure naturali, quod sacerdos exerceat officium iustitiæ vindicatiuæ tam necessarium ad populi tranquillitatem. Et confirmatur. Quia sacerdotes veteris legis, & Leuitæ exercebant huiusmodi ministerium, & omnes illi, quos refert D. Tho. in primo argumento, ergo non est contra ius naturæ.

SECUNDA CONCLUSIO

Non est introducta diuino iure positio huiusmodi prohibitio. Primò, quia non inuenitur in scriptura locus, vnde tale præceptum inueniatur, neque est ecclesiastica traditio, imò verò multi Pontifices, quando sibi videretur expedire, ferunt sententiam sanguinis, etiam in clericos Cardinales, neque aliqui scandalizantur de hac re, qui sit vir pius, & doctus, ergo in summo Pontifice est huiusmodi potestas, ac proinde potest causam committere inferioribus clericis, ergo non est contra ius diuinum quod clericis occidant malefactores. Et denique communis sententia Theologorum est, quod in lege noua non continetur aliquod diuinum præceptum posituum præter illa, quæ obligant ad receptionem sacramentorum (semper autem præsupponimus quod præceptum fidei, spei, & charitatis intrinsecum est respectu hominis ordinati ad finem supernaturalem) sed tale præceptum quod clericis non occidant malefactores, non continetur in aliquo prædictorum, neque colligitur ex illo, ergo non est de iure diuino.

Sed contra hanc conclusionem est duplex obiectio. Prima ex illo 1. ad Timotheum 3. Oportet episcopum irreprehensibilem esse, non vinolentum, non percussorem, sed modestum. Neque valet respondere, quod Paulus ibi prohibeat iniquam percussionem, non autem illam, quæ autoritate publica exercetur. Nam si hæc est intelligentia illius loci, videtur quod Diuus Thomas ineptè adduceret illud testimonium ad probandam conclusionem articuli, quæ loquitur de occisione, quæ sit publica autoritate, nam ea quæ sit priuata autoritate neque clericis, neque non clericis licita est.

Altera obiectio est ab exemplo Christi, & eius doctrina qui nunquam vsus fuit huiusmodi potestate, neque docuit, vt ministri sui occiderent malefactores, sed potius vt omnem mansuetudinem præ se ferrent.

Ad primam obiectionem responderetur primò, quod non omnia præcepta, quæ ab Apostolis suis temporibus sunt tradita ad bonam gubernationem ecclesiasticam, censenda sunt de iure diuino: etenim præcipiebant quædam tanquam ordinarij prælati ecclesiæ, ac proinde consequentia facta non valet. Secundò responderetur, quod in illo loco non sit expressa mentio nisi de episcopo, ergo nihil concluditur de alijs clericis. Tertio responderetur quod Diuus Thomas in argumento. Sed contra, non semper necessariò concludit, neque testimonium sacræ Scripturæ in literali sensu adducit, sed secundum quandam congruentiam interdum arguit in oppositum: tale testimonium est illud 1. ad Timotheum 3. in quo Apostolus ex professo voluit aduertere signanter mansuetudinem, & modestiam episcopi, vnde conuenienter ad hanc mansuetudinem perficiendam prohibuit ecclesiæ ipsis clericis malefactores occidere etiam publica autoritate, vt plenius repræsentarent Christi mansuetudinem.

Ad secundam obiectionem negatur conse-

quætia. Eadem enim ratione probares non esse licitum clericis habere dominium temporale, & iurisdictionem temporalem, siquidem Christus non habuit vel non est vsus huiusmodi potestate iurisdictionis.

TERTIA CONCLUSIO.

De iure positivo, & in Ecclesia antiquissimo habetur huiusmodi statutum, tanquam maximè conforme cum iure diuino Euangelico. Ex canonibus Apostol. patet hæc conclusio canone. 8. Qui approbati sunt in sexta synodo generali Constantinop. & sunt approbati in cap. Episcopum dist. 45. & in cap. sententiam: ne clerici, vel monachi, & in tit. de clerico percussore. Rationes verò Diui Thomæ probant secundam partem conclusionis, & ideo sine vrgenti necessitate non debet dispensari in huiusmodi statuto.

Notandum est quod ista prohibitio ex communi sententia doctorum extenditur ad clericos etiam in minoribus constitutos, & quidem de acolytho habetur expressè in capit. final. de clerico percusso. Cæterum de clericis prima tonsura initiatis aliqui oppositum opinantur: mihi tamen verosimilius videtur quod illa prohibitio extendatur etiam ad illos, nam quamuis prima tonsura secundum opinionem probabilior non sit ordo, tamen constituit hominem in statu clericali, & facit capacem ad beneficia ecclesiastica, & ille gaudet priuilegio clericali quod habetur in capit. si quis suadente diabolo de sententia excommunicationis, ergo ille debet vitare ea, quæ non decent statum clericalem, verum est tamen, quod non est censendus mortaliter peccare clericus primæ tonsuræ, qui vtrò vellet suscipere officium iudicis in causa sanguinis, aut testis vel tabellionis, &c. quamuis postea priuaretur priuilegijs ecclesiasticis, & maneret irregularis ad vterius procedendum in clericatu, at verò sacris ordinibus initiatus peccaret mortaliter, si absque dispensatione Pontificis se intromitteret in causa sanguinis.

D Vbitatur secundò circa solutionem ad tertium argumentum. Vtrum prælati ecclesiæ, qui habent temporalem iurisdictionem, possint concedere facultatem iudicibus à se assignatis ad iudicandum in causa sanguinis? Et ratio dubitandi est, quia Diuus Thomas dicit expressè, quod prælati ecclesiæ accipiunt officia principum terræ: non vt ipsi per seiplos iudicium sanguinis exerceant, sed quod eorum autoritate per alios exerceatur, videtur autem quod sit magis indecens occidere auctoritatiuè, quam ministerialiter, quia qui occidit auctoritatiuè principalior causa est. Ex alia autem parte videtur inconueniens quod prælati ecclesiæ non possint occidere auctoritatiuè, etenim essent perniciosi domini temporales, si non possent in populo pacem seruare occidendo malefactores. Cæterum in hoc articulo breuiter aduertit quod coniunctio dominij temporalis cum Spirituali non æquam reddit vtriusque conditionem, vt possit prælatus tanquam prælatus omnia illius officij, & tanquam dominus omnia illius dominij facere. Patet enim quod non potest episcopus, qui est dominus temporalis, exercere officium sanguinis, bellare, &c. quæ tamen posset si esset tantum dominus temporalis, quin potius dominium temporale modificatur à domino Spirituali, ita vt quæcunque dedecent prælatum, dedeçant illum dominum qui est prælatus, & hoc quidem merito, quia nobilior

bilius debet ad se trahere ignobilis, & ex hac radice habetur quod non licet huiusmodi praelatis, & dominis temporalibus simul vacare venationibus, & alijs prohibitis clericis, & praelatis, sicut eis non sunt licita, quae diximus bellare, &c. Eadem enim est ratio, quoad esse licitum, vel illicitum, quantum non sit eadem poena. Haec Caietanus. Sed ex ista doctrina non habemus solutionem propositi dubij. Pro decisione igitur sit

PRIMA CONCLUSIO.

Quantum prohibitum sit clericis proferre sententiam in causa sanguinis, & multo magis alia exercitia ministerialia, non tamen prohibetur eis concedere auctoritatem iudici delegato, ut iudicet huiusmodi causas. Hanc tenet gloss. expressè in c. clericis. & in cap. sententiam ne clerici, vel monachi. Verum est tamen quod aliqui Theologi ut excusent episcopos, ne sint causa praecipua sententiae iudicis delegati, aiunt quod quando episcopus designat iudicem ad causas sanguinis, duntaxat exercet nudum ministerium creandi illum iudicem, non autem confert illi auctoritatem occidendi, quin potius illa auctoritas confertur iudici, vel à republica vel à principe seculari, qui primitus creauit illud officium praetoris ex quo accepit episcopus iurisdictionem illam temporalem, ad nominandam personam iudicis, & afferunt exemplum quemadmodum solemus dicere supra quaest. 1. artic. 10. quod cum Cardinales eligunt Summum Pontificem: non conferunt illi auctoritatem Pontificiam sed solummodo eligunt, & nominant personam, cui Christus tribuit Pontificiam auctoritatem. Ita dicunt, quod episcopus nominat personam iudicis ad causas sanguinis, respublica vero tribuit illi auctoritatem occidendi malefactores. Sed profecto haec sententia scrupulosior est, quam oporteat, & quidem Diu. Thom. in solutione ad tertium oppositum dicit, ait enim expressè, quod praelatorum auctoritate, per alios exercetur iudicium sanguinis, & sic etiam aduertit glossa supra capit. clericis, ubi ait, Episcopus, & quicumque clericus habens auctoritatem, & potestatem secularem, potest ex iuris concessione absque aliqua dispensatione committere vices suas alicui iudici, ut in causa sanguinis sententiam ferat, ratio autem quare haec auctoritas non dedecet episcopum ea est: quia per huiusmodi commissionem in vniuersali non amittitur mansuetudo ecclesiastica, sed solum per exercitium in particulari circa occisionem malefactoris, unde etiam, & praedicatorum possunt exhortari praetores, ut exerceant officium suum secundum leges iustas & puniant malefactores, nec propterea amittunt mansuetudinem ecclesiasticam multo autem minus confessarij amittunt mansuetudinem ecclesiasticam si praetorem penitentem admoneant in foro conscientiae ut in particulari exerceat iustam officium etiam in causa sanguinis. Et ratio est manifesta. Quia ille homo loco Dei praecipit in foro conscientiae, ita fieri in particulari.

Vnde ad ad argumentum primo loco factum responderetur, quod non est indecens occidere malefactores auctoritative, sicut est indecens occidere ministerialiter, maxime quando auctoritas residet in principe, vel praelato, qui nihil particulare exercet circa occisionem singularem huius hominis, sed est ut causa vniuersalis, & remota. Indecentia autem illa consistit in prolatione sententiae, in ac-

A culatione, in testificatione contra reum particularem, & in ipso exercitio occidendi physice, at vero quod haec fiant auctoritate praelati ecclesiastici non est indecens: quia quantum sit causa principalior est tamen vniuersalior, sicut & ipse legislator, qui tulit leges iustas de occidendis malefactoribus non amisit mansuetudinem ecclesiasticam, neque est irregularis, etiam si auctoritate legis plurimi malefactores occidantur.

B Denique cum ista prohibitio sit ecclesiastica ne clerici occidant malefactores, non amplius extendenda est, quam ex ipso iure, & approbata consuetudine colligitur. Ex quo sequitur nullam irregularitatis notam incurrere Inquisitores quando haereticos relaxant brachio seculari: quantum sint certi, quod ex huiusmodi relaxatione sequetur mors illorum, debent tamen seruare formam ab ipso iure praescriptam in capi. nouimus de verborum significatione, videlicet, ut rogent seculares iudices, ut benigne se gerant cum haereticis sibi relaxatis. Caeterum de irregularitatis censura, quae ex homicidio voluntario, vel casuali incurritur dicemus late artic. 8.

ARTICVLVS QVINTVS.

Utrum licet alicui occidere seipsum?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Illicitum est omnino quod aliquis occidat seipsum.

DSecunda conclusio ad primum argumentum. Qui occidit seipsum, peccat contra charitatem per comparationem ad se, peccat autem contra iustitiam per comparationem ad rempublicam, & Deum.

Tertia conclusio in solutione ad secundum. Peccator etiam si habeat publicam auctoritatem, non potest occidere seipsum propter aliquod crimen, licet tamen ei committere se alteri iudicanti.

EQuarta conclusio ad tertium. Non est licitum homini occidere seipsum, ut transeat ad feliciter vitam, neque ut effugiat quamlibet miseriam praesentis vitae, etiam peccati. Iste tres conclusiones vltimae sunt explanationes primae conclusionis vniuersalis.

COMMENTARIVM.

Ante omnia in hoc articulo aduertendum est fuisse olim haereticos tam amentes, ut dicerent quod qui se occideret libera voluntate est vere martyr. De his meminit August. libro de haeresibus. Alij etiam aiebant quod qui se occidit penitentia ductus commissi criminis, est vere martyr: ac proinde Iudas fuisset protomartyr. De his erroribus plurima dicit Diuus Augustinus libro 1. de Ciuitate Dei, cap. 17. per multa capita. Contra has etiam haereses habetur diffinitum in capit. tu dixisti. & in cap. non est. & in cap. placuit. 23. quaest. 5. imò isti errores repugnant lumini naturali, docet enim Aristoteles libro 3. Ethicorum, cap. 7. lib. 5. cap. 11. non esse actum fortitudinis sed pusillanimitatis, quod quis seipsum occidat. Idipsum docet Cicero in 1. Tusculana, & in libro de somno Scipionis: & rationes D. Thom. in hoc articulo sunt morales demonstrationes.

D Vbitatur nihilominus primò circa primam conclusionem. Et arguitur contra illam primò. Eodem præcepto prohibetur quis occidere alium, & seipsum, sed in multis casibus licitum est alium occidere, ergo in aliquo casu licitum erit occidere seipsum.

Arguitur secundò. Eodem præcepto tenetur homo non occidere seipsum, & conseruare vitam suam, sed in multis casibus licitum est homini & sancto non conseruare vitam, nec defendere illam, sed potius exponere certo periculo mortis, ergo aliquando licitum erit homini se occidere. Probat per consequentiam. Quia ille moraliter se occidit, qui voluntariè vitam certo periculo mortis exponit.

Arguitur tertid. Quoniam multi viri illustres non solum apud Gentiles, sed etiam apud fideles laudantur quod seipsos interfecerint, quorum plurima exempla refert August. lib. 1. de Ciuitate Dei, cap. 21 & Diuus Hieronymus in epistola ad Gerontiam laudat Lucretiam, & quasdam alias nobiles feminas quod seipsas interfecerint propter virtutem castitatis, & super primum cap. Ioannis inquit, In persecutionibus non licet propria perire manu absque eo ubi castitas periclitatur. Et D. Th. refert in quarto, & quinto argumento huiusmodi exempla, & de B. Apollonia legimus, quod seipsam vitro in flammis coniecerit.

His tamen non obstantibus, conclusio articuli certissima est. Confirmatur. Quia (vt iam diximus) nunquam est licitum occidere hominem nisi publica auctoritate, vel in defensione sui ipsius, at verò quando quis seipsum interficit nihil horum interuenit, ergo nunquam licitum erit quod quis semetipsum occidat. Denique vsu ecclesie confirmatur, quæ sepulturam denegat ijs, qui se interficiunt, ergo iudicat semper esse enorme peccatum & finalem impoenitentiam. Tota igitur difficultas est in soluendis argumentis.

Ad primum argumentum respondetur negando consequentiam. Et ratio discriminis est, quia materia immediata illius præcepti negatiui est occisio hominis indebita contra rationem, at verò contingit quod occidere alium non semper sit contra rationem v. g. occidere malefactorem auctoritate publica, occidere verò seipsum semper est contra rationem, ideo nunquam licet.

Ad secundum argumentum vt respondeamus notandum est, quod actio, per quam homo priuatur vita duplex esse potest altera per quam directè corrumpitur vita v. g. si quis seipsum præcipitet, vel gladio cõfodiat; altera esse potest actio ex qua physice loquendo per accidens sequitur mors v. g. si miles cum fortiter pugnat, occidatur: profecto tunc pugna illius non occidit illum quamuis pugnando constitutatur in periculo mortis. Similiter medicus, qui vult curare infirmum peste infectum, cum magno periculo propriae vitæ, certè curatio illa non occidit medicum, sed per accidens sequitur ad illam mors ipsius medici. Similiter prædicator dum prædicat Euangelium sciens, & prudens quod occidendus est ab hæreticis, non se occidit sua prædicatione, quamuis per accidens ad prædicationem suam sequatur mors.

Notandum est secundò, quod cum non possit aliquid esse peccatum, nisi sit voluntarium, dupliciter contingit esse aliquid voluntarium, vt docet Diu. Thom. 1. 2. quaest. 6. art. 3. vno modo dicitur voluntarium directè, non solum vt finis intentus, sed etiam vt medium quod dirigitur ad fi-

A nem, altero modo dicitur voluntarium indirectè, quando aliquis poterat aliquid operari, & tenebatur operari, & non operatur, tunc damnum quod sequitur ex non operatione dicitur esse voluntarium homini, qui non operatur, indirectè tamen, erit similiter voluntarium indirectè damnum quod sequitur ex aliqua operatione à qua tenebatur homo cessare vel abstinere. Respondetur ergo ad secundum argumentum negando consequentiam, & ad probationem negatur antecedens, nisi intelligatur isto modo: idem videtur esse occidere seipsum, & non conseruare vitam; cum homo teneatur, & possit se defendere. Sic enim verum est antecedens, quod ille homo moraliter occidatur à seipso, qui non defendit, & conseruat vitam propriam cum possit, & debeat, non autem ille se occidit moraliter, neque physice, qui potest defendere, vel conseruare vitam propriam quando non tenetur, quia tunc occisio illa neque directè, neque indirectè est sibi voluntaria, quin potius sæpe erit actus perfectæ virtutis non defendere, vel conseruare propriam vitam, sed exponere illam certo periculo mortis dum homo exercet actionem virtutis alicuius. Et quidem aliquando erit necessarium pati mortem necessitate præcepti, v. g. si expediat ad salutem reipublicæ, aliquando verò erit in consilio propter inagnum exemplum, & aliorum ædificationem.

C Quod si quis interroget quænam erit nobis regula ad dignoscendum quando erit licitum vt homo persistat in aliqua operatione morali, non obstante certo mortis periculo, quando verò non erit licitum, quando erit in præcepto, quando in consilio. Respondetur ad hoc quod boni viri prudentia necessaria est sicut in alijs rebus moralibus, iuxta doctrinam Aristot. lib. 10. Ethic. cap. 5. vbi ait illud esse bonum, quod viro bono videtur. Nihilominus possumus aliqua documenta proferre ad rem istam iudicandam.

D Primum documentum sit. Quotiescunque ex aliqua actione humana, siue illa sit bona ex natura sua, siue indifferens, sequitur magnum commodum reipublicæ, siue temporale, siue spirituale, quale est exemplum insigne virtutis, licitum est homini persistere in tali actione non obstante certo mortis periculo.

E Secundum documentum est. Quotiescunque ex eò quod homo desistat ex aliqua bona actione, aut certè non illicita ex natura sua cõsequitur notabile incommodum reipublicæ, vel honori diuino, tenetur homo persistere in tali actione non obstante periculo mortis.

F Tertium documentum. Sæpenumero contingit quod aliquis teneatur persistere in talibus actionibus supradictis propter pactum quod fecit, vel officium quod suscepit, quando alij, qui non fecerunt pactum neque habent officium, non tenebuntur persistere v. g. Episcopus & parochus tenebuntur aliquando non obstante periculo mortis ministrare sacramenta, & docere populum, quando alij non tenebuntur.

Hæc documenta etiam Philosophi naturales cognouerunt, & docuerunt v. g. Arist. 3. Ethic. cap. 9. & libro 2. Oeconom. cap. 2. inquit, mors illa maxime laudatur, quam quis opperit, vt tueatur sua. Tullius etiam in 1. Tuscula. Referens verba Socratis, quæ habentur in Phædone Platonis ait, vetat ille dominans in nobis Deus iniussu hinc nos migrare suo cum autem causam iustam Deus ipse dederit proculdubio lætus sapiens ex his tenebris in illam lucem excesserit. Et præterea probantur

hæc documenta testimonio Sacra scripturae 1. Machab. 3. melius est nobis mori in bello quam videre mala gentis nostrae, & Sanctorum. Item prima Ioan. 3. In hoc cognouimus charitatem Dei: quoniam ille animam suam pro nobis posuit, & nos debemus pro fratribus nostris ponere, quomodo autem hoc fieri debeat pro fratribus diximus supra quaest. 26 art. 3. & 4. Denique hæc documenta ratione naturali probatur: quoniam vitalis in homine ex natura sua ordinatur ad rationalem, & spiritualem: ergo ubi necessarium fuerit quod vita animalis finiatur in operatione rationali, lex naturae postulat ut finiatur potius, quam desinat homo ab operatione virtutis necessaria ad finem hominis ipsius.

Ad tertium argumentum, respondet Diu. August. lib. 1. de ciuit. Dei ubi supra quod facta illa gentium habuerunt quidem quandam similitudinem, cum fortitudine: sed non fuerunt facta verae virtutis fortitudinis. Nam & ipse Arist. 3. Ethicor. cap. 2. inquit, timidi esse inferre sibi mortem ob fugiendum quodcunque malum. Ad exempla vero Sanctorum, quae narrantur in Sacris literis & in Ecclesiasticis historijs, respondet Augustinus, quod illi spiritu Dei acti ita sunt operari. Sed profecto ad quaedam huiusmodi exempla in particulari videtur posse responderi, quod illi non iniecerunt manus in seipsos directe, sed dum operarentur actionem virtutis, per accidens interfecti sunt, & ipsi, ita excusat Sansonem Victoria in relectione de homicidio, & similiter Eleazarum. 1. Machab. 6. Qui interfecit Elefantem suppositus illi cuius casu interfectus est. Sed aliqui Theologi excusant quidem ratione naturali Eleazarum non autem Sansonem: nisi quia id fecerit spiritu Dei actus. Et ratio illorum est apparens, quia Sanson suamet operatione directe interfecit se, & Philisthaeos, scilicet auferendo columnas templi, ac vero Eleazarus non eodem ictu interfectus est quo ipse pugnabat confodiens Elefantem & supra existentes corruere fecit: vnde excusari potest etiam ratione naturali, quia fortiter pugnando passus est mortem, ex quo inferunt quod non potest miles, ut hostem praecipitet, se simul cum illo amplexus praecipitare, sed poterit se constituere in periculo, ut ab alio praecipitetur dum ipse praecipitat hostem, & hæc quidem satis probabiliter dicuntur, sed profecto differentia inter Sansonem & Eleazarum vix possum inuenire, quia vterque se supposuit ruinae, alter ipsius domus, alter Elephantis. Igitur quemadmodum si Philisthaei essent supra domum & Sanson auferret columnas haberet se similiter sicut Eleazarus: quoniam supra Elefantem erant hostes pugnant, ita etiam parum retulerit, quod Philisthaei essent in inferioribus partibus domus, quapropter mihi videtur quod vterque excusetur quia instinctu Dei ita fecerunt, vel vterque etiam ratione naturali.

Ceterum Razias de quo legitur 2. Machab. capit. 14. quod se interfecerit non excusatur hic à Diu. Thom. sed excusat illum Nicolaus de Lyra super illum locum. Et profecto ipsa Sacra scriptura videtur illum excusare ex his, quae fecit antequam se occideret & ex eo quod dixit dum moreretur: eo vel maxime quod illa, quae ipse fecit postquam se percussit videntur miraculose facta. Vnde probabiliter dici potest quod spiritu Dei actus ita fecerit.

Ad confirmationem ex Diuo Hieronymo respondetur, quod fortassis fuit illius opinionis, vel etulit illam opinionem, vel respondetur secundo,

A quod fortassis illa particula, absque, dum dicit absque eo ubi castitas periclitatur, non accipitur exclusiue, sed potius inclusiue: sicut Cantic. 4. dicitur absque eo quod intrinsecus latet: ubi non significatur quod quae intrinsecus latebant: non erant pulchra, quin potius quod erant maxime pulchra: atque ita particula, absque, non accipitur exclusiue, sed inclusiue. Iuxta hunc modum loquendi dicit Apostolus 2. ad Corinth. 11. capit. praeter ea, quae extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium ecclesiarum. Vbi Apostolus narrans suos labores maximos non intendit excludere laborem illum sollicitudinis omnium ecclesiarum. Ad alterum testimonium Diui Hieronymi respondetur, quod illa facta non refert Diuus Hieronymus, quasi imitanda à feminis Christianis, sed pro illarum confusione quae leuiores incommoda nolunt pati, ut castè viuant.

B **D** Vbitatur secundo. Vtrum qui seipsum occidit, peccat contra iustitiam vel per comparisonem ad se, vel per comparisonem ad rem publicam, vel ad ipsum Deum.

C Primò arguitur & probatur, quod non peccet contra iustitiam per comparisonem ad rem publicam: Qui prodigit bona sua, & famam suam non peccat contra iustitiam per comparisonem ad rem publicam, ergo neque qui seipsum occidit. Antecedens ab omnibus conceditur, probatur consequentia quoniam bona temporalia, & bona fama ciuium etiam pertinent ad commune bonum, & decorem reipublicae sicut & ipsa vita ciuium, ergo pari ratione non erit contra iustitiam occidere seipsum vel certè vtrumque erit contra iustitiam. Confirmatur quod sit eadem ratio vtriusque, quia respublica non solum est custos vitae ciuium, sed etiam bonorum temporalium, & honoris, & famae ciuium. Ergo si quis ista prodigit non peccat contra iustitiam, per comparisonem ad rem publicam non peccabit contra iustitiam, qui seipsum occidit.

D Secundo arguitur. Inter hominem, & Deum non est proprie iustitia commutativa, ergo homo non potest peccare contra iustitiam per comparisonem ad Deum.

E Tertio arguitur, Mulier quae voluntarie permittit se per fornicationem corrumpi, peccat contra iustitiam ipsamet, ergo etiam homo qui se interficit vel ab alio petit ut se occidat, peccabit contra iustitiam per comparisonem ad seipsum, ergo falsa est prima pars secundae conclusionis, in qua dicitur quod peccat tantum contra charitatem.

F In decisione huius difficultatis variè loquuntur Theologi. Quidam aiunt quod qui se occidit, patitur violentiam quandam, maxime dum petit ab alio ut ipsum occidat atque ita talis percussor peccat contra iustitiam per comparisonem ad percussum: & idem sentiunt de stupratore, qui virginem etiam volentem, & inuitantem corrumpit. Fingunt enim quandam voluntatem naturae in occiso, & in virgine corrupta, contra quam facit, qui percussit volentem percussum, & qui corrumpit virginem volentem corrumpi, neque enim virgo potest renuntiare voluntati naturae, ac proinde tam stuprator, quam ipsa peccant contra iustitiam. Sed tamen de his non est in praesenti loco prolixius disputandum. Pro decisione igitur nostrae difficultatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Qui occidit seipsum nullo modo peccat contra

iustitiam per comparisonem ad se. Ratio est tum quia omnis iniustitia sicut iustitia debet esse ad alterum. Tum etiam quia nemo patitur iniustum volens. Quæ documenta receptissima sunt in schola Philosophorum ex doctrina Arist.

Quod si quis objiciat quod martyr patitur iniustum volens, vult enim mori libenter pro confessione fidei. Responderetur quod quanuis martyr voluntariè patitur per comparisonem, ad ipsum Deum & Ecclesiam: non tamen per comparisonem ad tyrannum. Non enim petit ab illo ut se occidat: imò verò nolle mori cum peccato occidentis illum quanuis præsupposita malitia illius gaudet de bono patientiæ. At verò ad hoc quod aliquis dicatur pati iniustum: sufficit quod in illo sit involuntarium mixtum cum voluntario. v. g. quando aliquis dat latroni pecunias, quoniam latro minatur mortem nisi dederit, ille quidem dat voluntariè simpliciter pecunias, sed involuntariè secundum quid, & hoc sufficit ut patiatur iniustum dans pecunias latroni.

SECUNDA CONCLUSIO.

Qui seipsum occidit, peccat contra iustitiam per comparisonem ad rempublicam: hæc est expressa D. Tho. sententia. Sed aliqui Thomistæ interpretantur hanc conclusionem de iustitia legali: negant enim quod ille homo peccet contra iustitiam commutativam per comparisonem ad rempublicam, sed contra iustitiam legalem. Sed adversus istam intelligentiam facit, quod homicidium ex genere suo est peccatum iniustitiæ contra iustitiam commutativam, sed qui se occidit est verè homicida, ergo peccat contra iustitiam commutativam, sicut qui foratur, semper peccat contra iustitiam commutativam. Deinde, si tantum peccaret contra iustitiam legalem, qui se occidit, eò quod omnis homo debet se conservare, & ordinare ad bonum reipublicæ, sequeretur quod non semper occidere seipsum esset peccatum mortale iniustitiæ per comparisonem ad rempublicam. Probo, sequelam quia quanuis vita hominis cuiuslibet sit valde pretiosa respectu sui, & per comparisonem ad ipsum Deum respectu sui, & per comparisonem ad bonum ulticolendum, & inquirendum tanquam finem ultimum, tamen per comparisonem ad bonum ipsius reipublicæ multi homines sunt nullius, aut parvi momenti, imò aliqui sunt perniciosi reipublicæ, ergo ex hac parte erit peccatum iniustitiæ veniale saltem. Quapropter ego certissime arbitror cum D. Thoma quod iniustitia, quam committit se occidens per comparisonem ad rempublicam, non est tantum contra iustitiam legalem, sed etiam contra commutativam: & ratio est, quia ipsa reipublica habet ius sibi concessum ab autore naturæ tanquam speciali domino ipsius vitæ ad custodiendam vitam hominis etiam ab ipsismet volentibus se occidere, ergo homo qui se occidit, facit contra istud ius, quod habet reipublica erga illum non minus, quam si alium occidat. Et confirmatur hæc doctrina; quoniam prætor civitatis, qui habet publicam autoritatem, tenetur ex officio defendere vitam hominis non solum ab alio aggressore, sed etiam ab ipsomet volente se occidere, ita ut si non defenderit, peccet contra iustitiam commutativam, & ergo qui seipsum occidit, facit contra hoc speciale ius, quod habet reipublica ad custodiendam vitam hominis: neque valet objicere quod homicida, siue sui siue alterius non tenetur restituere reipublicæ, ergo non peccat contra iustitiam commutativam per

A comparisonem ad rempublicam. Ad hoc enim respondetur, quod ratio, quare ille deobligatur à restitutione non est quia non faciat iniuriam reipublicæ, sed quia excusatur ex eo, quod est irreparabilis vita hominis ut redeat ad custodiã reipublicæ.

TERTIA CONCLUSIO.

B Qui se ipsum occidit, peccat peccatum iniustitiæ per comparisonem ad Deum, ut iniustitia opponitur virtuti iustitiæ commutativæ. Hæc etiam sententia probatur esse D. Tho. cum enim dicat quod peccat contra iustitiam, certum est ex ipsa ratione, quod non loquitur de iustitia legali: ait enim qui se ipsum vita privat, in Deum peccat: sicut qui alienum servum interficit peccat in dominum, cuius est servus & sicut peccat ille, qui usurpat sibi iudicium de re sibi non commissa. At verò huiusmodi peccata constat esse contra iustitiam commutativam, scilicet, occidere servum alienum, ergo qui seipsum occidit, peccat etiam contra istam virtutem. Ex quo etiam potest sumi nova ratio ad confirmandam præcedentem conclusionem: quoniam, qui se occidit usurpat iudicium reipublicæ ad quam pertinet ex officio, iudicare an homo sit occidendus vel non: quare qui seipsum proprio iudicio interficit, usurpat officium reipublicæ.

C Ad argumentum in oppositum respondetur, & ad primum nego consequentiam. Et ratio differentie est quia homo est verè dominus bonorum temporalium famæ, &c. Non autem est dominus vitæ, sed tantum est custos, sub custodia ipsius reipublicæ: & ideo non est eadem ratio. Et quanuis reipublica sit etiam custos bonorum temporalium famæ & honoris civium: hæc tamen custodia solum extenditur ad hoc quod teneatur singulos civis tueri, ne quis illis iniurius sit in auferendis huiusmodi bonis: at verò titulo custodiæ non habet reipublica ius ad impediendū verum dominum ne prodigat illa bona: verum est tamen quod alio titulo potest reipublica impedire aliquando hominē ne prodigat illa bona, videlicet, quando illa sunt necessaria ad bonam gubernationem reipublicæ, & huiusmodi sunt multæ leges, quæ impediunt translationem dominiorum, & tunc homo agens contra huiusmodi leges peccabit contra iustitiam legalem per comparisonem ad rempublicam.

D Ad secundum argumentum negatur consequentia: Et ratio est: quia potest contingere ut aliquod vitium speciale sit contra aliquam specialem virtutem, quantum est ex natura vitij, & tamen quod illa virtus non possit proprie & formaliter inveniri in quo est vitium, sed tamen sufficit quod possit inveniri aliquid aliud illa virtute v. g. potest contingere quod aliquis homo peccet speciale peccatū odij sui ipsius & tamen in ipso non potest inveniri specialis virtus dilectionis per comparisonem ad se (loquimur enim naturaliter) sed est in homine aliquid aliud virtute erga se ipsum, scilicet naturalis amor sui ipsius. Est aliud exemplum, si quis occidat patrem suum, verè peccat etiam contra iustitiã commutativam, & tenetur restituere damna, quæ sequuntur ex illa occisione, et si posset resuscitare patrem, teneretur ex iustitia commutativa restituere illi vitam: & tamen inter filium, & patrem per se loquendo non est iustitia commutativa, sed aliquid aliud ista virtute, ad hunc igitur modum dico quod quia Deus reservavit sibi speciale dominium vitæ hominis: omnis, qui se occidit peccat peccatum iniustitiæ commutativæ usurpans alienum, quod qui-

dem vitium ex natura sua contrarium est virtuti commutativae iustitiae: quavis propter Dei excellentiam non inveniatur proprie, & formaliter iustitia commutativa inter hominē, & ipsum Deum, sed est aliquid aliud, quā virtus iustitiae commutativae. Hac etiam ratione ponitur in homine secundum sententiam D. Thom. poenitentia specialis virtus iustitiae, quae reducitur ad commutativam, quatenus per illam homo nititur satisfacere Deo recompensando offensam factam.

Ad tertium argumentum respondetur, nego antecedens. Neque enim opus est ad specificè distinguendum vitium stupri ab alijs speciebus vitiorum contra castitatem, quod stuprum habeat specialem rationem iniustitiae, ut aliqui subtiliter arbitrantur, aliās enim profectò etiam ipsa virgo volens, peccaret contra iustitiam per comparationem ad seipsam: sicut peccat peccatum stupri per comparationem ad se: & rursus ipse stuprator non magis potest peccare contra iustitiam per comparationem ad virginem volentem: quā si abscinderet manum illius volentis abscindi, sed constat ex dictis à D. Tho. & à nobis quod non peccat contra iustitiam, etiam qui occidit alterum volentem occidi per comparationem ad ipsum, ergo multò minùs peccabit contra iustitiam per comparationem ad virginem volentem corrumpi, sed sufficit specialis ratio de honestatis ad constituendam speciem vitij contra castitatem: quemadmodum distinguitur vitium bestialitatis specie ab alijs vitijs contra castitatem, & tamen in illo vitio non inveniatur specialis ratio iniustitiae, magis quā in mollitie quando quis habet pollutionem voluntariam, quae est species quaedam vitij contra castitatem. Ad hunc igitur modum dicimus quod stuprum habet specialem deformitatem contra castitatem, videlicet quia ipsa natura ordinavit integritatem illam ad placendum viro in vinculo matrimonij, ita ut non aliter esset licitum rumpere signaculum virginitatis nisi per matrimonium. Fateor tamen quod magis me convincit auctoritas, & communis opinio Theologorum ad asserendum quod stuprum virginis voluntariae corruptae sit necessariò confitendum quantum ad illam circumstantiam quod mulier erat virgo: quā omnes rationes, quae adducuntur à Theologis ad probandum, quod illa circumstantia moraliter aggruet supra peccatum fornicationis.

ARTICVLVS SEXTVS.

Verum liceat in aliquo casu interficere innocentem?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio principalis est negativa. Ratio est, quia vita innocentium est conservativa, & promotiva boni communis.

Secunda conclusio notetur in solutione ad secundum argumentum, plus peccat qui occidit innocentem, quā qui occidit peccatorem.

COMMENTARIVM.

Circa conclusionem articuli advertendum est, quod est intelligenda de innocente prout homo est, si non probatur nocens publica auctoritate & dignus morte iudicatur, ut latius dicemus in q. 67. art. 2.

Secundò. Nota quod aliquādo per accidens oc-

Acidere innocentem licitum est, Verbi gratia. In bello iusto vbi directè intenditur à principe occisio nocentum, inter quos tamen sunt innocentes, qui simul occiduntur. Dicimus ergo quod non tenentur milites abstinere ab expugnatione civitatis ne simul occidantur innocentes, quando bellum est iustum, de qua re diximus supra quaestione 40. Preterea etiam licitum erit occidere per accidens innocentem quando aliquis seipsum defendens ab inuasore iniquo cum moderamine inculpatæ tutelæ, & fortè occidit aliquem innocentem, qui erat propè inuasorem.

B Dubitatur autem, an sit licitum occidere innocentem quando tyrannus petit à republica ut occidat aliquem innocentem, vel ut tradat illum sibi occidendum, alioquin destruet civitatem?

C Pro cuius intelligentia adverte, quod dupliciter potest tyrannus hoc petere, vno modo, ut ipsa respublica proprijs manibus occidat innocentem, altero modo, ut tradatur sibi innocens, vel egrediatur ad ipsum, ut occidatur. De priore modo petitionis, consensus communis est non esse licitum, quod respublica occidat innocentem. Et ratio est, quia hoc esset consentire cum sæuitia, & malitia tyranni & ministrare illi in re turpi quod esset maximum dedecus, & infamia reipublicæ quapropter potius debet tota respublica pati destructionem civitatis: quā tanto sceleri consentire. At verò secundo modo locus est dubitandi.

D Et arguitur primò pro parte negativa. Respublica non potest obijcere civem periculo mortis nisi quando ille debet exercere aliquam operationem studiosam non obstante quod sequatur mors illius, at verò in illo casu innocens nullam talem operationem debet exercere neque exercet, ergo respublica non potest illum tradere.

Secundò arguitur. Esto ita quod innocens teneatur exire ad tyrannum, tenetur tamen ex charitate, at verò ad opera charitatis nemo potest cogi à republica: ergo respublica non potest illum tradere.

E Tertio arguitur. Idem videtur esse in illo casu, quod respublica occidat innocentem proprijs manibus, & quod tradat occidendum tyranno, sed illud non est licitum, ergo neque istud erit licitum. Probatur consequentia, & confirmatur argumentum. Quia non minùs peccaverunt Iudæi, qui tradiderunt innocentem Christum Pilato, quā ipse Pilatus, qui tulit sententiam mortis, & milites, qui crucifixerunt illum.

Propter hæc argumenta Magister Soto libro 5. de Iustitia & iure, quaestio. 1. articulo. 7. tenet quod ipse innocens in tali casu debet exire ad tyrannum ex charitate patriæ: sed respublica non potest eum tradere, aut cogere ut exeat. Nihilominus sit nobis certa

CONCLUSIO.

F Respublica potest præcipere innocenti, ut exeat ad tyrannum quod si noluerit iam non est innocens, & idcirco poterit respublica illum tradere tyranno. Probatur conclusio. Quia respublica habet auctoritatem præcipiendi civibus quenlibet actum moralem bonum ex obiecto suo, imò & indifferentem, quando expedierit bono communi.

Confirmatur hæc doctrina, ex Aristotel. libro 5. Ethicorum. capit. 7. quod multi actus sunt, qui ante legē latam, nihil refert sic vel aliter fiant: at verò post latam legē iam sunt actus boni, neque possunt

aliter

aliter fieri, ac verò in nostro casu posito, ille actus exeundi ad tyrannum erat bonus ante legem latam imò necessarius ipsi innocenti ex præcepto charitatis, ergo multò magis poterit esse debitus ex iustitia legali superueniente præcepto reipublicæ, quàm si fuisset indifferens, igitur si innocens non obedierit præcepto poterit puniri à republica, & in prænam peccati tradi tyranno. Et confirmatur ex doctrina Diui Thomæ 2. 2. quaestione 118. artic. 4. ad secundum. vbi docet quòd possunt diuites compelli per legem ad faciendam elemosynam pauperibus cum necessitas vrget. Idipsum docent scholastici supra quaest. 32. artic. 5.

Ad argumenta in oppositum responderetur. Ad primum, quòd illic est actus moralis bonus, quem potest, & debet exercere innocens, & mediante illo potest licitè se exponere periculo mortis pro salute reipublicæ, & iste actus est exire animosè ad tyrannum, & si opus fuerit pugnare cum illo.

Ad secundum negatur minor, vt patet ex doctrina Aristotel. & præterea dicimus quòd ille tenetur ex iustitia legali, quæ est virtus ordinans actiones particulares hominis ad bonum commune secundum legem.

Ad tertium argumentum responderetur, quòd postquam ille innocens noluerit obedire reipublicæ factus est nocens, & poterit reipublica proprijs manibus illum occidere, & tradere tyranno ad occidendum: ac verò antequam reipublica cognoscat, quòd ille non vult exire etiam posita lege, non poterit illum ligare, & tradere tyranno: hoc enim esset punire innocentem.

ARTICVLVS SEPTIMVS.

Verum liceat alicui occidere aliquem, se defendendo?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Si aliquis ad defendendam propriam vitam vtatur maiori violentia, quàm oporteat, illicitum erit occidere alium se defendendo.

Secunda conclusio. Si quis moderatè violentiam repellat, erit licita defensio etiam nisi alterum occidat.

Tertia conclusio. Illicitum est quòd homo intendat occidere hominem, vt seipsum defendat, nisi ei qui habet publicam auctoritatem.

COMMENTARIVM.

Dubitatur primò circa secundam conclusionem an vera sit: & arguitur primò contra illam. Vita spiritualis proximi plus debet diligi, quàm vita corporalis propria, vt supra quaest. 26. artic. 5. diffinitum est: sed tunc perit vita spiritualis inuasoris quando me defendendo occido illum, qui est in peccato mortali, ergo potius deberem ego pati mortem corporalem, quàm mittere animam proximi in gehennam. Confirmatur. Si inuasor ex passione, vel ignorantia vult me occidere, videtur quòd tunc sit saltem tempus necessitatis proximi, vt ego ponam vitam corporalem pro spirituali illius ergo saltem in tali casu non possum me defendendo illum occidere.

Arguitur secundò. Sequitur ex conclusione D. Thomæ quòd qui dedit causam & fuit in culpa vt ab alio inuaderetur, nihilominus possit defendendo se, occidere inuasorem. v. g. qui adulter deprehensus in adulterio ab ipso marito posset occidere mari-

A tum se defendendo, item qui proximum iniurijs lacessit possit, si lacessitus aggreditur, occidere illum se defendendo.

De hac difficultate prima sententia est Abulen. q. 11. super c. 11. Iosue, quòd homo tenetur se defendere etiam occidendo inuasorem & videtur quòd ratio Diui Tho. in art. hanc sententiam probet, dum inquit, Plus tenetur homo vitæ suæ prouidere, quàm vitæ alienæ, ergo non poterit homo desistere à defensione suæ vitæ, ne occidat alterum.

B Secunda sententia est Gersonis in tract. de Eucharist. & Ancarrano in lib. de auctoritate ecclesie. quaestione 52. articulus. 3. & eam sequitur Accursius in lege vt vim. ff. de iustitia & iure, videlicet quòd nemo potest in defensionem propria vitæ, interficere aggressorem.

C Tertia sententia est D. Antonini in 3. p. tit. 5. c. 8. §. 1. quam sequitur Nauar. in suo manuali. c. 16. nu. 7 & super. c. fin. 14. q. 6. nu. 15. videlicet quòd licitum est se defendendo occidere inuasorè præterquam quando is, qui inuadit dedit culpabilem causam aggressori, qualem dat adulter marito in adulterio deprehensus, & ille, qui alterum conuictijs lacessit, vt se aggrediretur. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

D Licitum est non defendere propriam vitam quando homo non potest aliter se defendere, quàm occidendo inuasorem. Probatum conclusio ex doctrina D. August. li. 1. de doctr. Christ. c. 27. homo debet plus diligere proximum, quàm corpus proprium, quæ quidem doctrina secundum communem intelligentiam Theologorum aliquando est in præcepto, aliquando in consilio, vt diffinitum est à nobis supra quaest. 26. artic. 4. ad 3. & artic. 5. ad 3. ergo quauis homo possit se defendere cum moderamine inculpatae tutelæ occidendo inuasorem, licitum tamen erit ei ex perfecta charitate velle potius pati mortem temporalem, quàm quòd, ipse inuasor pereat in æternum. Probatum secundò exemplo Christi, & plurimorum martyrum, qui cum possent se defendere à tyrannis voluerunt potius pati mortem, ergo non quotiescunque homo potest se defendere tenetur quando fuerit causa aliqua spiritualis ad Dei gloriam, vel ad salutem proximi. Confirmatur ex doctrina Christi, Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Quam doctrinam vniuersi Christiani sequi possunt ex consilio Euangelico, item Ecclesiast. 28. Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecari tibi peccata soluentur, & quauis in prædicto nostro casu non sit præceptum obligans, poterit tamen homo vti consilio ad maiorem consuetudinem comparandam, & vt non se exponat periculo iræ & vindictæ contra proximum. Obseruandum est tamen quòd conclusio intelligenda est quando vita eius, qui inuadit non est multum necessaria reipublicæ, imò etiam quando non est simile periculum circa salutem animæ propria. Tunc enim in ijs duobus casibus magis debet homo prouidere propria vitæ, quàm alienæ.

SECUNDA CONCLUSIO.

E Licitum est homini se defendendo cum moderamine inculpatae tutelæ occidere inuasorem. Probatum primò ratione D. Thom. in corpore articuli, quæ est demonstratio naturalis. Item ex capit.

ius naturale. distinctione t. ubi asseritur esse ius naturalis ut liceat vim vi repellere, & idipsum haberetur in l. ut vim. ff. de iustitia & iure. & in c. significasti. el secundo de homicidio. & in cap. si vero. de sententia excommunicationis. Hanc doctrinam eleganter prosequitur Cicero in oratione pro Milone, & est communis consensus omnium Philosophorum & Theologorum. Hæc conclusio intelligenda est cum exceptione quadam: quando scilicet ex morte aggressoris sequitur notabile damnum reipublicæ, tunc enim tenetur homo potius pati mortem, quam occidere inuasorem cum tanto damno boni communis & hoc ipsa natura nos docet: experimur enim quod grauiora elementa proprios motus deorsum obliuiscuntur & ascendunt sursum, ne detur vacuum quod esset maximum damnum vniuersi. Sed nihilominus dicimus, quod si occiderit inuasorem defendendo propriam vitam cum moderamine non peccat contra iustitiam commutatiuam per comparationem ad inimicum occisum, sed peccat mortaliter & grauius contra charitatem, & pietatem contra patriam, & insuper contra iustitiam commutatiuam per comparationem ad rempublicam, cui maximum detrimentum infert. Aliud enim esset non defendere regem cum possis & aliud occidere, etenim in priori casu peccas tantum contra charitatem, in secundo vero peccas contra iustitiam commutatiuam damnificando rempublicam.

TERTIA CONCLUSIO.

Licetum est occidere inuasorem, etiamsi ille qui inuaditur, fuerit in culpa prius ut alter aggrediretur ipsum. Hæc probatur eisdem rationibus, & iuribus sicut præcedens conclusio. Etenim adulter ex iniuria, quam facit marito, non amittit ius naturale defendendi propriam vitam. Præterea ipse inuasor iniuriam, & vim facit, etiamsi prius fuerit lacessitus factis, aut verbis, ergo licetum est vim illam, & iniuriam repellere. Et confirmatur à simili. Si meus proximus sua culpa & prodigalitate deuenit in extremam necessitatem ego teneor illi succurrere, ergo etiamsi ego mea culpa me constituerim in illo periculo: non tamen poterit alter me occidere, & ego possum licetè me defendere.

Obseruandum est tamen, quod si adulter vel lacessitor præuidit pericula mortis futura ex actione propria, peccat certè peccatum homicidij in corde suo quando tale periculum præuidens, nihilominus statuit se in illo constituere. At vero postea in ipso periculo positus, non amittit ius defendendi se: imò tunc illi est maior ratio se defendendi donec doleat de peccato, quod non est ita facile in illo conflictu & perturbatione animi.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum, quod illa doctrina intelligenda est, quando proximus est in graui, aut extrema necessitate: at vero quando ipse inuasor ex malitia sua se exponit tanto periculo: non teneor ego amittere vitam corporalem ne ille damnetur. Ad confirmationem respondetur, quod quauis inuasor ex passione vel ignorantia etiam inuincibili aggrediatur, nihilominus non ex eo derogatur iuri naturali, quod ego habeo, ut defendam propriam vitam.

Quod si obijcias, tunc esse necessitatis in quo debeo vitam corporalem ponere pro vita spiritali proximi, ergo non licet interficere talem inuasorem. Respondetur, quod in ipso inuasore duplex miseria esse potest. Altera quod sit in peccato quod ipse aliàs commiserat: altera quod dum aggreditur me, affi-

A citur passione, absorbente usum rationis, & iudiciū, vel habet ignorantiam inuincibilem iudicās, quod ego volo illum occidere. Dico ergo, quod medium ordinatum ad moderandam passionem eius, vel tollendam ignorantiam, non est quod ego amittam propriam vitam, manet enim ille cum eadem ignorantia, & passione, ex quibus me interficere intendit, Rursus neque ad liberandum illum à peccato quod aliàs commiserat, medium est quod ego permittam me occidi. Manet enim cum eodem peccato me interfecto. Sibi igitur imputandum erit si moritur in peccato, quod vltro commiserat, neque pœnituerat. Non enim propterea debeo amittere ius, quod habeo ad defendendam propriam vitam, sed possum me ab illo defendere sicut à bestia fera.

B Ad alterum argumentum patet ex dictis in tertia conclusione, non enim adulter confert ius marito, ut occidat illum; neque ipse amittit ius, quod habebat defendendi vitam propriam ex eo, quod adulterium commisit.

C **D** Vbitatur secundo. An pro defensione rerum temporalium, vel honoris licetum sit inuasorem occidere? Ad hoc breuiter respondetur conclusione affirmatiua, dammodo talis defensio fiat cum moderamine secundum proportionem ad finem intentum. Hæc conclusio est consensus Philosophorum, & ferè omnium Theologorum. Illam asserit Cicero ubi supra, & confirmatur ex Aristotele 3. Ethicorum, capit. 7. ubi laudat mortem, quam quis oppetit ut tueatur sua, ergo si cum periculo vitæ propriæ potest homo bona temporalia tueri, multo magis cum periculo vitæ aggressoris.

D Præterea, Exodi. 22. ut citatur. à D. Thoma in argumento, Sed contra, excusatur à reatu sanguinis qui percussit furem effringentem fores vel effodientem domum, Item ratione naturali probatur conclusio. Quoniam diuitiæ sunt instrumenta ad virtutem, & necessariæ ad vitæ conseruationem, ergo licetum est ista bona defendere à iniquo aggressore & vim vi repellere, non obstante occisione illius, quæ per accidens sequitur ex defensione mea: ipse enim potius se occidit moraliter, dum à vi inferenda non desistit. Eadem ratio procedit de honore, quod est excellentius bonum, quam diuinæ.

E Ex dictis sequitur vnum corollarium, quod non tenetur homo fugere aggressorem quando ipsa fuga est ignominiosa: sicuti est militi, & viro nobili. Ceterum clericus vel monachus tenetur fugere, si fuga sua defendit vitam, aut rem familiarem: non enim amittit honorem secundum statum suum, quod si noluerit fugere, & se defendendo occiderit inuasorem: peccat mortaliter saltem contra charitatem: & certo credo quod peccat contra iustitiam. Et ratio est, quia ille non se defendit cum moderamine proportionato ad finem intentum, sed maiorem vim adhibet, quam oporteret ad assequutionem finis, etenim quod respectu vnius hominis est proportionatum medium, respectu alterius non est proportionatum: quoniam ille amitteret honorem si fugeret, hic alter nihil amittit. Conclusio posita intelligenda est cum limitationibus conclusionum præcedentis dubij, scilicet, quod si fuerit persona publica ipse aggressor, ex cuius morte magnum damnum sequitur reipublicæ, tunc non erit licetum illum occidere pro defensione rerum temporalium, & honoris. Argumenta vero quæ contra conclusionem possunt obijci vnico verbo soluantur, si dicamus quod quauis homo teneatur plus diligere vitam proximi, quam bona

propria

propria temporalia: hoc tamen praecipuum non obligat nisi in casu necessitatis proximi, & per media communia & ordinata ad illum finem, hic tamen casus non contingit quando proximus est aggressor ex malitia sua. At vero si ex ignorantia inuincibili aggreditur bona mea rapere, putans esse sua, videtur quod tunc non possim illa defendere occidendo illum. Respondetur nihilominus, quod iam est in culpa dum propria auctoritate contendit vendicare sibi illa bona, sed debet petere ante iudicem.

D Vbitatur tertio. An sit licitum repercutere eum qui postquam percussit, separat se ab aggressionem. v. g. si quis dedit alapam proximo, an percussus possit statim repercutere?

Arguitur primum pro parte affirmativa. Quia illa percussio est recuperatio honoris, qui actualiter offenditur, & repercutione defenditur, & recuperatur.

Arguitur secundo à simili. Licitum est persequi latronem fugientem capta praeda, & eripere illam de manibus eius per vim, etiam cum periculo vitae latronis, ergo in casu posito in fragranti iniuria, repercutere est quasi eripere praedam honoris de manibus iniqui aggressoris.

Arguitur tertio. Si quis irriter alterum ad singulare certamen taliter quod irritatus amittat honorem, nisi acceptauerit pugnam, aut statim euaginatuerit gladium: licitum est illi defendere suum honorem, etiam si is qui irritauit illum verbis, iam taceat neque ultra progrediarur, ergo etiam licitum erit percutientem repercutere pro defensione honoris, qui adhuc laeditur.

Nihilominus sit nobis certissima, conclusio & catholica doctrina. Non est licitum repercutere eum, qui percussit, nisi forte adhuc perseveret impugnare, tunc enim repercutio habet rationem defensionis respectu imminentis periculi, non vindictae respectu praeteritae iniuriae. Probatur egregio testimonio. 1. Petri, cap. 3. Non reddentes malum pro malo, neque maledictum pro maledicto. Item probatur, quoniam vindicta non est licita particularibus, ut patet Ecclesiast. 28. Qui vindicari vult, à domino inueniet vindictam. At vero qui repercutit, vindicat se de percutiente, ergo peccat mortaliter. Haec est communis doctrina Theologorum bene sentientium. Et si quis aliter sentit iudicio nostro contradicit sacrae Scripturae. Verum est tamen quod non desunt, qui velint fingere quod illa repercutio non habet rationem vindictae, dum sit in feruore pugnae: sed potius est defensio honoris. Et idem dicunt de illo, qui acceptat duellum irritatus ab alio, aiunt enim quod per illam acceptationem homo defendit honorem suum. Sed profecto vehementer falluntur dum ita paralogizantur: quod patebit ex solutionibus argumentorum.

Ad primum argumentum respondetur, nego antecedens. Quia quamvis honor secundum leges diaboli recuperetur, tamen recuperatur per vindictam, quod est illicitum. Et ratio est: quia honor iam est laesus propter illam percussione priorem, & ideo non habet locum ibi iam defensio, sed est mera vindicta ipsa repercutio: quamvis per illam recuperetur honor apud viros huius seculi, qui sunt idololatrae mundani honoris.

Ad secundum concedo antecedens, & nego consequentiam. Ratio differentiae est manifesta. Quoniam latro adhuc est in exercitio capiendi alie-

A na, dum non est iam in loco quieto retinens rem alienam. At vero qui semel percussit, vel contumeliam dixit, iam laedit honorem meum, neque poriat secum quidquam meum, quod ego possim eripere de manibus eius: sicut si quis abscindat manum meam, non possum ego abscindere manum eius. Imò si occidat equum meum: non possum ego occidere equum illius. Quia illa operatio non habet rationem defensionis, sed potius offensionis per vindictam. Ita igitur homo se habet, qui pro recuperatione honoris repercutit eum qui se percussit.

B Ceterum de antecedente argumenti, nota quod si fur, vel latro iam constituit se in loco tuto, vel rem alienam deposuit vel abscondit, non est mihi licitum per vim recuperare meam rem: quia tunc iam ille non infert vim actualiter, sed omnino iam cessauit. Unde oportet quod res publica iudicet de latrone, & compellat ut mihi restituat. Quod si quis obijciat. Si de facto ego contendam cum latrone, ut reddat, quod abstulit, ille non poterit iuste defendere rem illam, igitur ego iuste contendo eripere rem illam. Respondetur, nego consequentiam. Quia non est inconueniens, quod sit iniusta pugna ex utraque parte: maxime quod defensio latronis est contra iustitiam commutativam: compulsio autem mea est contra iustitiam legalem, atque ita diuersis rationibus utraque pugna est iniusta.

C Ad tertium respondetur, quod nullo modo est licitum acceptare duellum, quod condemnatur in Concilio Tridentino. Sess. 25. c. 19. in decreto de reformat. & quamvis grauissima praesent, quae allic apponuntur contra sic pugnantem, & contra fauentes illos, intelligantur de solenni duello, non solum illud duellum est illicitum iure naturae, sed etiam quodlibet aliud singulare certamen eorum, qui se aduicem inuitant vel irritant ad pugnam, est iure naturae illicitum: nam uterque se exponit periculo mortis, vel occisionis: neque potest habere rationem defensionis talis acceptio. Poterit tamen homo sic irritatus ab alio prudenter, & Christianè respondere pro defensione sui honoris, dicendo ubicunque tu me fueris aggressus, vir ego sum, qui me possum defendere, etiam forte cum malo tuo, atque periculo. Atque ita vim moderatè repellit, quousque alter armis velit vri. Tunc enim iam constat quod armis potest se defendere. Sed adhuc dubitas: aliquis iratus me vocat dicens, quod vult mihi certa verba facere seorsum an sit licitum exire, etiam si suspicer, quod ille vult vri armis contra me? Ad hoc respondetur, quod prudentia opus est in huiusmodi casibus, fortassis enim habet rationem defensionis, si in tali casu vir nobilis irritatus velit exire ad audiendum sermonem eius, qui irritat: quia forte verbis terminabitur illorum dissidium. At vero si irritatus, est certus moraliter, quod irritans vult cum illo digladiari, debet verbis suum honorem modestè defendere, ut iam diximus, sed non tenebitur domi manere, sed pot erit exire quoties sibi opportunum erit ad negotia sua tractanda.

D Vbitatur quartò. An in defensionem sui, licitum sit prauenire eum, qui paratus est iniquè aggredi? Verbi gratia, an vxor, quae caeca est, quod maritus vult nocte illam suffocare, possit prauenire maritum, & illum occidere. Similiter an habeat rationem defensionis, si quis occidat eum, qui vadit ad iudicem, ut imponat falsum testimonium propter quod erit occidendus, vel infamandus vel amissurus bona temporalia.

E Pro solutione nota, quod prauenire in praesenti

est, antequam inimicus inuadat damnificare. Nota secundò, quòd aliquando huiusmodi praeventio non est simpliciter praeventio, sed secundum quid verbi gratia, quando ego post unum actum aggressionis praeventio alterum quem prudenter timeo esse futurum in damnum meum. Sit igitur

PRIMA CONCLUSIO.

Non est licitum simpliciter praevenire eum, quem timeo futurum esse aggressorem. Probat, quia illa praeventio non est proprie defensio, sed directe est occisio hominis ordinata ad conservationem propriae vitae quemadmodum si adultera nonit, quòd maritus est conscius adulterij quod illa commisit: qui tamen nondum quidquam paravit, nihil dixit, unde colligatur, quòd est actualis aggressor: nihilominus mulier prudenter timet, quòd illam sit occisurus. Dicimus quòd in hoc casu, non est licitum praevenire maritum, & per insidias illum occidere. Confirmatur conclusio. Quia illud uniuersale principium, vim vi repellere licet, nullo modo verificatur in illo casu: quin potius verificatur, quando supra iniuriam factam altera additur.

SECUNDA CONCLUSIO.

Postquam iam aggressor fecit aliquam actionem parando mihi insidias, quas ego aliter effugere non possum nisi occidendo illum: tunc licitum est mihi medio tempore, antequam inister meum damnum occidere insidiantem etiamsi pro tunc quiescit sit. Ratio est: quia tunc proprie loquendo est defensio vitae meae: nam profecto moraliter loquendo, ille est actualis aggressor. v. g. in casu posito, potest mulier adultera occidere maritum de quo certa est quòd iam habet, vel venenum paratum, vel gladium, aut aliquid simile: tunc enim vim repellit moraliter loquendo, quanuis physicè pro tunc ipse maritus nihil agat. Similiter dico de secundo casu: quòd si ille, qui vadit ad iudicem fuerit admonitus, & noluerit retrocedere, poterit is, qui iniuriam patitur occidere illum defendendo se vel sua: si aliter non potest. Imò verò Caiet. infra in q. 95. art. 8. ad 3. & in summa in verbo duellum, ait, quòd innocens tunc poterit prouocare accusatorem ad duellum, & occidere: quoniam accusator iam inuadit innocentem occisurus gladio iudicis. Quin potius secundum istam rationem posset etiam occultè occidere aggressorem non prouocando ad duellum, siquidem habet illa actio rationem defensionis, cum moderamine inculpatæ tutelæ. At verò contra hanc sententiam Caietani sunt tria argumenta. Primum argumentum est. Si ipse accusator bona fide imposeret mihi crimen, non liceret mihi illum occidere, ergo neque si mala fide. Probo consequentiam. Quia defensio vitae propriae, vt iam diximus, licita est etiam contra ignorantem inuincibiliter.

Arguitur secundò. Sequeretur quòd etiamsi accusator intenderet damnificare in causa civili, licitum esset illum occidere. Probat consequentia. Quia si illa actio habet rationem defensionis, licita erit pro conservatione rerum temporalium. Consequens autem videtur esse inconueniens. Quoniam tunc daretur occasio litigantibus, vt occiderent homines, quos falsos testes esse iudicauerint: quod esset magna perturbatio reipublicæ. Confirmatur. Nam iudex iustè puniret talem interfectorem, ergo ipse iniustè occidit.

Arguitur tertio. Quia proprie vis non dicitur, nisi quando aliquis actualiter aggreditur aliquo facto per se nociuo, sed ille accusator nondum sic aggreditur, ergo tunc non verificatur, quòd vim vi innocens repellit. Magister Soto propter hoc tertium argumentum in lib. 5. de Iust. & iure. q. 1. art. 8. tenet partem negativam. Nihilominus sententia Caiet. mihi multò probabilior est. Et confirmatur, quia licitum esset mihi occidere hominem, qui vocat seruum, vt me occidat: si non habeo aliud medium, quo vitam seruem incolumem. Item si quis vadit vt soluat vel irriter canem, aut leonem contra me, licitum est mihi illum occidere, antequam soluat canem aut leonem, ergo etiam in casu posito licitum erit occidere accusatorem, vel inuasorem.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum, quòd sicut non possum me defendere per vim ab ipso iudice & ministris, qui bona fide secundum allegata, & probata procedunt, etiamsi ex ignorantia id faciant, ita neque accusatorem possum occidere, qui bona fide, & iuridicè me accusat. Ratio est, quia omnes isti exequuntur officium legalis iustitiæ, ac per consequens non faciunt mihi iniuriam. Et confirmatur. Quia innocens probatus nocens tenetur pati mortem illatam à ministris reipublicæ, ergo accusatus tenetur pati accusationem factam secundum legales iustitiam. Ratio vtriusque est: quia sic expedit communi bono reipublicæ. Ceterum quando quis me inuadit, vel accusat siue ex malitia, siue ex ignorantia, & non secundum iustitiam legalem, licitum mihi est me defendere, non obstante morte illius.

Sed rogat quis quid agam ego, si quis vadit ad me accusandum de crimine verò, sed occulto, ex cuius accusatione mihi certum periculum creatur mortis vel infamiae. Respondetur, quòd si ille non habet ius ad me accusandum, neque procedit secundum iustitiam legalem, ita me possum defendere ab illo, sicut ab imponente falsum crimen.

Ad secundum argumentum respondetur, concedo sequelam. Diximus enim iam quòd licitum est pro defensione rerum temporalium inuasorem occidere. Cum igitur ille accusator per se, vel per tertiam personam iniquè contendat accipere mea bona: licitum mihi erit illa defendere. Neque illud inconueniens sequitur ex ista doctrina, nisi ex malitia hominum litigantium, qui non prudenter examinant circumstantias, in quibus licitum est falsum accusatorem, & falsum testem occidere. Ad confirmationem respondetur, concedo antecedens, & nego consequentiam. Quia iudex procederet ex falsa praesumptione. At si iuridicè posset probari ratio iustæ defensionis, tunc iudex iniquè puniret interfectorem.

Ad tertium argumentum respondetur, quòd moraliter loquendo, ille iam cepit facere vim quando apponit causam certam periculi futuri: sicut qui parat laqueum pedibus meis in loco, per quem mihi necesse est transire, neque enim debeat expectare ad repellendam vim, quando iam nullum erit remedium. Sed tunc verè me defendam, quando iam posita est aliqua actio, per quam, per bonam consequentiam sequitur meum periculum: alioquin postea nullus est locus defensionis relictus.

Ubi dicitur quintò, & vltimò. An sit licitum intendere occisionem aggressoris, vt seipsum homo defendat, vel sua bona?

Arguitur primò pro parte affirmatiua. Omne quod licitum est facere, licitum est intendere, &

velle:

velle: sed licitum est occidere inuasorem defendendo se cum moderamine inculpatae tutelæ, ergo & velle occisionem illius, & intendere illam.

Arguitur secundò. Licitum est se defendenti ferire aggressorem in corde illius: imò, & hoc ipsum intendere, sed talis percussio ex natura sua mortifera est, ergo etiam est licitum intendere occidere illum.

Arguitur tertio. Quoniam sententia D. Tho. videtur nimis scrupulosa. Quis enim est, qui se defendat, qui non eligat occisionem inuasoris, quando non aliter potest euadere? sed electio esse non potest sine intentione finis: imò idem actus est electio, & intentio diuersis rationibus, ergo non peccat mortaliter, qui intendit occidere inuasorem, vt se defendat. De hac difficultate M. Soro vbi supra, ait mentem D. Tho. claram esse, videlicet quòd tunc duntaxat homicidium fit ex intentione propter defensionem, quando quis alterum aggreditur, ipsam præueniens vel ad vindicandam præteritam iniuriam, vel ad cauendam futuram. Et ideo optimè ait D. Tho. id tantum licere publicæ potestati, vel per bellum respectu hostium exteriorum, vel per executionem iustitiæ respectu pestilentium ciuium: Sed quando aliquis se defendit cum moderamine inculpatae tutelæ, dicit quòd nihil horum contingit, etiam si homo directè mittat iaculum ad cor, vt occidat aggressorem. Vnde videtur sentire quòd se defendendo cum moderamine non intendit occisionem aggressoris. Et inquit insuper: quòd potest teneri, quòd talis occisio non est medium ad conseruationem vitæ: sed conseruationis effectus. Nam consueto sermone rectè etiam appellatur medium, eodemque nomine vitæ. D. Thom. in hoc articulo. Hactenus Magister Soro. Verumtamen hic modus dicendi & explicandi doctrinam D. Tho. neque nobis placet, neque D. Tho. est, nusquam enim D. Tho. dicit quòd occisio hominis est mediū licitum personæ priuatae ad conseruationem vitæ, sed inquit, quòd ipsa defensio est mediū ad conseruationem vitæ, & quòd ipsa occisio est effectus per accidens consequutus, & præter intentionem. Præterea limitate occisionem hominis ex intentione, tantum ad illos modos, falsum est. Nam potest quis intendere, occidere hominem, vt rapiat pecunias, vel ob alium finem ad salutem suam conseruandam. Alij autem aiunt, quòd licitum est velle occisionem, & intendere tanquam effectum necessariò consequutum ex defensione vitæ: non autem vt mediū ad finem. Sed neque isti attingunt veritatem, & mentem D. Tho. nam ipse appellat talem occisionem effectum per accidens, & præter intentionem defendentis seipsum. Quapropter effectus ille nulla ratione, potest dici moralis, & voluntarius ipsi defendenti se. Et ratio est manifesta. Quia ille effectus non est directè voluntarius, vt patet. Neque indirectè, quia non tenetur homo euitare illum effectum, dum se, cum moderatione defendit, ergo nullo modo est voluntarius. Item falluntur in eo, quòd dicunt esse effectum necessariò consequutum ex defensione vitæ. Etenim si dum ego defendo vitam meam, ipse aggressor separet se: non sequitur mors illius. At verò si persistit adhuc, & ego me non possum aliter defendere, tunc necessariò ex suppositione, consequitur occisio aggressoris, non ex ipsa defensione, vt est operatio defendentis volita, & moralis. Et propterea propriè respectu illius defensionis dicitur effectus per accidens, & præter intentionem operantis. Caiet. autem in hoc loco optimè explicat mentem D. Tho. exemplo medici, qui

A intendit sanitatem infirmi per mediam potionem, ex qua consequitur debilitatio infirmi. Tunc enim profectò constat, quòd medicus non intendit directè, vel indirectè debilitare infirmum: neque accipit pro medio debilitationem: sed solum permittit illam propter maius bonum. Quemadmodum etiam Deus concurret ad aliquam operationem quatenus bona est, quæ tamen necessariò est peccatum, quatenus est à libero hominis arbitrio contra legem operante: & tamen nullo modo intendit Deus peccatum neque directè neque indirectè, neque est causa peccati simpliciter: sed solum permittit peccatum propter aliud maius bonum. Ita omnino se habet, qui se defendens cum moderamine inculpatae tutelæ aggressorem occidit.

B PRO solutione argumentorum notandum est, quòd idem actus materialiter potest esse bonus respectu vnius voluntatis, & malus respectu alterius. v. g. passio Christi fuit valde bona respectu voluntatis Christi: at verò fuit mala, vt procedebat à voluntate Iudæorum, & crucifigentium.

Notandū secundò. Quòd in defensione cum moderamine inculpatae tutelæ, idem actus materialiter est defensio, & est occisio. Defensio quidem bona, quia consideratur ex parte ipsius defendentis tanquam medium proportionatū fini, qui est vitæ conseruatio. Occisio autem est mala respectu inuasoris quia ipse tenebatur se subtrahere ab illo periculo. Et ideo est illi indirectè voluntaria. Cæterum causa physica occisionis illius bene potest contingere quòd sit ipse defendens se, non autem erit causa moralis: nisi fortè ex vindicta, & odio occidat aggressorem, cum se defendit etiam cum moderamine inculpatae tutelæ. Est autem hæc doctrina valde necessaria pro alijs materijs moralibus. Sunt enim aliqui casus, in quibus oportet aduertere, an aliquis effectus, qui aliàs esset malus moraliter, sit dicendus effectus per accidens, & præter intentionem: an verò assumatur vt mediū, vt sit directè, vel indirectè volitum? Cuius rei sint nobis duo exempla. Infirmatur quis vehementer infirmitate stomachi, vel oppilatione ventris, ad cuius remedium necesse est puri, & optimi vini magnam quantitatem sumere: vnde rursus necesse est, naturaliter quòd infirmus inebrietur. Tunc nihilominus secundum communem sententiam licita est illa medicina, non obstante ebrietate, quoniam ebrietas in illo casu est effectus per accidens, & præter intentionem accipientis medicinam per se ordinatam ad salutem. At verò si illa medicina immediatè dirigeretur ad ebrietatem, non esset licitum illam sumere, etiam si ex ebrietate rursus sequeretur conseruatio vitæ. Ratio est: quia non sunt facienda mala, vt inde veniant bona: sicut etiam non sunt relinquenda bona, quæuis præter intentionem operantis sequantur mala: iuxta illud commune Proverbium: Potius scandalum nasci permittitur, quàm veritas relinquatur. Est aliud exemplum. Si ad conseruandam vitam, necessaria esset naturaliter expulsio superflui seminis: nihilominus non esset licitum vt medicina, vel confricatione excitatiua pollutionis. Ratio est, quia tunc sumeretur medium, quòd secundum se illicitum est. At verò si esset aliqua medicina, quæ immediatè ordinaretur ad confortandum partes vegetatiuas, vel ad purgandum hominem, vnde consequeretur physice effusio seminis: licitum esset sumere talem medicinam, quia illa effusio est effectus per accidens, & præter intentionem accipientis medicinam, nisi homo consentiat, vel desideret ipsam pollutionem: sicut potest etiam peccare se de-

tendendo, qui gaudet de morte aggressoris. Ceterum dijudicare, quinam dicantur effectus per accidens, & in quo casu teneatur homo relinquere actionem alias bonam, & inde consequatur malum: vel in quo casu sit ei licitum prosequi bonam actionem, etiam si inde sequatur aliquod malum: magnum negotium est & prudentiæ non vulgaris. Duo tamen documenta vniuersalia possumus ante oculos, habere in huiusmodi casibus dijudicandis.

Primum documentum sit. Quando actio bona secundum se, ex qua sequitur aliquis effectus secundum se illicitus, vel nocivus respectu alterius: est tamen mihi necessaria ad conseruationem eius, ad quod habeo ius: erit mihi licitum in illa bona actione perseverare: dummodo effectus ille per accidens consequutus non sit nocivus notabiliter bonis communibus. Et multo magis erit licitum persistere in illa actione, quando ipsa est promotiua boni communis. Hoc documentum verificatur in actione defensionis propriæ vitæ, ad quam sequitur occisio aggressoris: & in sumptione medicinæ, ad quæ sequitur per accidens ebrietas, vel emissio seminis. Verificatur etiam maximè in bello iusto, quando milites pugnant contra hostes, & ciuitatem, occidunt pariter innocentes per accidens, & præter intentionem. Sic enim expedit communi bono, quod milites non desistant ab impugnatione ciuitatis, non obstante innocentium periculo.

Secundum documentum sit. Quando actio illa, quæ bona est, aut certè non est mala secundum se, non est mihi necessaria, sed potius parum utilis: & si cessem ab illa, parum aut nihil nocenti mihi accidit: & ex alia parte sequitur aliquod nocentum notabile proximo: teneor cessare ab illa actione, vel ex charitate, vel ex iustitia. Verbi gratia. Si quis recreandi animi gratia velit iaculari ad scopum, ad quam actionem ille ius habet: tamen si dum vult iaculari videat hominem transeuntem, & nihilominus iaculetur, & occidat hominem: non potest dici illa occisio effectus per accidens, & præter intentionem iaculantis, sed est illi indirectè volita illa occisio. Et ratio est, quia ille tenebatur cessare ab illa actione: ex qua cessatione parum, aut nihil damni reportabat: quamuis alias haberet potestatem iaculandi. Et per hunc modum in alijs casibus philosophandum est de propòsita difficultate.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum quod si sermo sit de licito per se: maior est vera, sed minor est falsa, quod sit licitum per se, & absolute occidere aggressorem: sed solum dicitur esse licitum, seu potius non illicitum in sua causa per accidens. Et ideo non valet consequentia dū infertur, ergo licitum est velle, & intendere occisionem aggressoris: sed solum sequitur, ergo licitum est velle & intendere defensionem propriæ vitæ, non obstante occisione aggressoris.

Ad secundum respondetur, concedo maiorem & minorem, & nego consequentiam. Quia variatur appellatio verbi intendere. Non enim sequitur, quod si quis intendit vnum, cui aliud intrinsecè annectitur, quod intendat illud quod intrinsecè annectitur: quemadmodum medicus intendit dare medicamentum propter salutem infirmi: cui tamen medicamento intrinsecum est, quod debilitet, tamen non sequitur quod medicus intendat debilitationem infirmi: nec directè, nec indirectè velit eam.

Ad tertium argumentum respondetur, quod sententia Diui Thomæ, non est scrupulosa prout à

A nobis explicata est. Eodem enim modo potest homo se defendere cum moderamine inculpatae tutelæ, non obstante occisione inimici, atque si licitum esset in illo casu intendere occisionem tanquam medium ad salutem propriam. Quin potius doctrina Diui Thomæ sic explicata, est necessaria pro alijs materijs. Et si quis aliter loquitur, improprie loquitur: etiam si sentiat nobiscum.

ARTICVLVS OCTAVVS.

B *Verum aliquis casualiter occidens hominem, incurrit homicidij reatum?*

SVMMA TEXTVS.

P *Prima conclusio. Qui dans operam rei licite adhibet debitam diligentiam: si ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidij reatum.*
Secunda conclusio. Qui dat operam rei illicitæ vel non adhibet diligentiam debitam, non euadit homicidij reatum: si ex eius opere homicidium sequatur.

COMMENTARIVM.

C **P**RO intelligentia literæ articuli. Nota ex Diu. Thom. in 2. sent. distinct. 30. quæst. 1. art. 1. quod nomine reatus proprie intelligitur obligatio ad pœnam propter culpam. Hinc est, quod ipse docet in dist. 42. quæst. 1. art. 2. quod cum reatus sit medium inter culpam & pœnam, accipitur aliquando pro vtralibet. Atque proinde in conclusionibus D. Thom. potest reatus accipi proprie pro ipsa obligatione ad pœnam: potest etiam accipi pro culpa vnde oritur obligatio, vel etiam pro ipsa pœna, quæ oritur ex culpa. Tota difficultas huius articuli est de irregularitate, quæ consequitur ex occisione, vel mutilatione hominis. De qua re agunt Iurisperiti in titulis de homicidio, & in decreto distinct. 50. Summistæ in verbo irregularitas. & in verbo homicidium. Couarru. in Clemen. si furiosus, de homicidio voluntario. Nauar. in manuali. cap. 27. & super e. fin. 14. quæst. 6. Castro lib. 2. de potestate legis pœnalis. Theologi in 4. Sentent. dist. 25. Soto lib. 5. de iustit. & iure. quæst. 1. art. 4. & 9.

E **Q**UATUOR nobis disputanda videntur necessariè in præsentis tractatu. Primum erit de irregularitate, quæ incurritur ex homicidio voluntario. Secundum, de illa, quæ incurritur ex homicidio casuali. Tertium, de illa, quæ incurritur ex mutilatione. Quartum, de modo, quo tollitur irregularitas: & simul dicemus, an irregularitas sit propria censura ecclesiastica de qua possit quis absolui, sicut de alijs censuris ecclesiasticis per bullam Cruciatæ.

F **A**NTE omnia supponenda est irregularitatis definitio. Quæ quidem, vt colligitur ex doctoribus citatis talis est. Irregularitas est impedimentum iure Pontificio introductum ad suscipiendos ordines, & in susceptis ministrandum. Dicimus in hac definitione quod sit impedimentum iure Pontificio introductum: vt doceamus, quod nulla irregularitas iure naturali vel diuino introducta est. In qua re omnes conueniunt. Sed specialius legendus est Innoc. in c. nisi cum pridem. de renunciatione, & in c. ad audientiam. de homic. voluntario. Et probatur. Tum quia in sacris literis nullus reperitur locus, in quo sit introducta irregularitas: tum etiam quia sæpe Summi Pontifices dispensant super irre-

regularitati-

gularitatibus: at verò si irregularitas naturali, vel diuino iure esset introducta, non posset fieri huiusmodi dispensatio. Et quamuis 1. ad Timot. cap. 3. videatur fieri mentio de irregularitate bigamiae, & etiam de illa, quae contrahitur ex homicidio: inde tamen non colligitur, quòd irregularitas sit diuino iure introducta: quoniam Apostoli statuebant aliquando leges positivas ecclesiasticas videntes ordinaria potestate, quam habebant in Ecclesia. Ex his sequitur: quòd nulla irregularitas est admittenda, nisi fuerit expressa in iure. Probat. Quia iure pontificio est introducta, ergo vbi non fuerit expressum de irregularitate, non est admittenda. Et praeterea probatur ex Bonifacio VIII. cap. ijs qui. de sentent. excommu. in 6. vbi expressè hoc ipsum docet. Deinde irregularitas est odiosum impedimentum: sed odia sunt restringenda, ergo in materia irregularitatis, non valet argumentum per locum à simili, vel à fortiori: sed debet esse expressa in ipso iure. v. g. si sit imposita irregularitas contra Sodomitas, non sequitur quòd committentes peccatum bestialitatis incurrant illam.

Est tamen argumentum contra istam doctrinam. Quoniam in casu dubij, an Petrus sit irregularis vel non, debet haberi tanquam irregularis, ergo materia irregularitatis non est odiosa. Antecedens probatur ex cap. ad audientiam, & ex cap. significasti. de homicidio. in quibus apertè diffinitur illud antecedens. Ad hoc argumentum Ioannes Andreas, Panormitan. & multi alij Canonistae in dict. cap. ad audientiam. & Nauar. in suo manua. cap. 17. num. 193. dicunt, quòd in foro conscientiae in dubio, debet Petrus iudicari irregularis, non autem in foro contentioso. Sed hæc distinctio non probatur à Couar. in loco citato. Sed arguit contra illam primò, quia in citato cap. is qui. absque vlla distinctione inter forum conscientiae, & iudicarium decernit Bonifacius quòd nulla est irregularitas nisi fuerit expressa, in iure, ergo in re dubia, etiam in foro conscientiae iudicandus est liber Petrus ab irregularitate. Item canones citati, ad audientiam, & significasti, absque distinctione decernunt, quòd in re dubia debet quis iudicari irregularis, ergo non oportet distinguere inter forum conscientiae, & iudicarium, imò verò illa iura ex primæua intentione videntur procedere de foro iudicario. Aliter ergo respondet Couarruuias dicens, quòd dubium de irregularitate potest contingere dupliciter. Vno modo vt sit dubium de ipso iure. Altero modo vt sit dubium de ipso facto. Hoc est, possumus dubitare an sit lata aliqua lex de tali irregularitate: & rursus possumus dubitare, an Petrus fecerit illam actionem propter quam sit posita irregularitas. Dicit ergo quòd quando dubium fuerit de ipso iure: iudicandum est, quòd Petrus non sit irregularis. Et probatur ex cap. is qui. vbi supponitur quòd nulla est irregularitas, nisi habeatur expressa in ipso iure: at verò si dubitatio fuerit de facto: tunc in vtroque foro debet Petrus censi irregularis, quoniam ita disponit ius ecclesiasticum in illis tribus citatis capitulis. Et quantum ad hoc ita procedendum est de ipsa irregularitate, sicut si esset materia fauorabilis. Et praeterea ipsa iura citata: est etiam ratio, quae colligitur ex iure. Quoniam in æquali dubio ea pars est eligenda in qua minus periculi est. Sed in materia de qua loquimur minus periculi est, si homo se gerat vt irregularis: quia ex hoc nullum timeretur malum, at verò ex opposito magnum incommodum timeretur, scilicet, quòd irregularis & indignus minister celebret sacramentum. Ex qua

A etiam ratione possumus colligere, quòd si fuerit æquale dubium, an Petrus sit excommunicatus aut suspensus, debet se habere tanquam excommunicatus & interdictus, maximè in foro conscientiae: & debet quærere absolutionem ab huiusmodi vinculis antequam celebret. Sequitur deinde principaliter quòd nulla irregularitas contrahitur propter actum purè interiore. Probat. quia omnis irregularitas introducta est iure pontificio: sed ius pontificium nihil decernit circa actus purè interiores, ergo. Vnde non facile intelligitur, quid significant quaedam verba quae habentur in Iubilæis, & Privilegijs. Videlicet, quòd confessarius electus possit dispensare super irregularitate etiam mentali. Fortassis posset quis dicere, quòd nomine irregularitatis interioris, & mentalis intelligenda est illa, quae incurritur propter actum exteriorem, sed ille actus est occultus, neque potest in iudicio probari: ita vt talis irregularis absoluat tantum in foro animæ. Huic sententiae non videtur refragari Couarruuias vbi supra: eò quòd verba illa Iubilæi non videntur posse habere alium sensum: quoniam esset ridiculum explicare illam de irregularitate purè mentali. Quia nulla talis est, neque esse potest.

C Ista intelligentia non est nobis improbabilis & certè probabilior esset: nisi contingeret, quòd in multis literis Apostolicis aliqua inseruntur ex inaduerentia notariorum, quae omnino sunt impertinentia, & nullum operantur effectum. Sequitur etiam ex dictis falsum esse quòd irregularitas incurritur ex effusione sanguinis aut seminis in Ecclesia, sicut opinatur est Soto, vbi supra artic. 4. ratio est quia in toto iure non inuenitur.

Est tamen argumentum ad probandum quòd est aliqua irregularitas diuino iure introducta. Quoniam irregularitas bigamiae incurritur ante baptismi susceptionem, vt verbi gratia, si infidelis in statu infidelitatis duas habuit uxores successiue, est irregularis, ita vt etiam postea suscepto baptismo, non possit promoueri ad ordines sine dispensatione irregularitatis. At verò lex positua ecclesiastica non extenditur ad eos, qui non sunt baptizati, ergo illa irregularitas non incurritur ex iure pontificio. Maior habetur expressè in decreto distinctione 26. capit. acutius. & capitu. deinde, quod est Innocentij Primi. & in capit. vna. quod est Diui Ambrosij, & Innocent. in capitu. deinde. diffinit hanc irregularitatem non tolli per baptismi susceptionem.

E Secundo arguitur. Probabilis sententia est, quòd propter homicidium perpetratum ante baptismum incurritur irregularitas, quae non tollitur per baptismi susceptionem: sed illa irregularitas non potest introduci per legem ecclesiasticam, ergo iure diuino, vel naturali introducta est. Maior est opinio glossæ in cap. si quis viduam distinctione 50. quam sequuntur Archidiaconus, Dominicus, & alij Canonistae. Et quidam ex Theologis, vt est Ioannes de Maioris in quarto sentent. distinctione 27. quæst. 8.

F Ad primum argumentum Diuus Hieronymus cuius verba habentur in decreto distinct. 26. capit. primo, & super primam ad Timoth. capit. tertio, opinatus est, quòd ante susceptionem baptismi non contrahitur bigamia. Illud sequuntur gloss. ordi. & Lyra. in illo. capit. ad Timoth. supra. & Maior. in 4. vbi supra. & nonnulli etiam ex Canonistis: vt refert Abbas in capit. gaudemus. de diuortijs. & mouentur ad hanc sententiam propter primum argumentum. Nihilominus tenendum est,

quòd

quod bigamia contrahitur etiam ante baptismi susceptionem, & quod non tollitur istud impedimentum per baptismum. Hanc veritatem efficaciter probant tria capitula citata in primo argumento, praesertim in cap. deinde, quoniam illud est definitio Pontificis, quae nos cogit hanc sequi sententiam. Ad argumentum igitur responderetur, quod bigamia consistit in hoc, quod aliquis sit diuisus secundum carnem. Fit autem haec diuisio per hoc, quod aliquis successiue contrahit cum duabus vxoribus: eo quod vir, & vxor fiunt vna caro, & idcirco, qui cum duabus vxoribus contrahit, diuisus est secundum carnem. Quae quidem diuisio introducta est non per legem positiuam: sed ex natura rei cognoscitur. Hinc ergo dicimus quod irregularitas bigamiae habet fundamentaliter ortum ex natura rei; at verò non habet formaliter rationem irregularitatis, nisi accedente lege ecclesiastica, quae prohibet bigamum promoueri ad ordines propter indecentiam, eo quod ministri Ecclesiae debent representare Christum vnus Ecclesiae sponsum & virum: cui representationi non conuenit, quod minister sit bigamus & diuisus secundum carnem.

Ad secundum argumentum. Ipsimet auctores citati & quidam alij, quos refert Couarru. vbi supra, distinguunt de occisione: & aiunt, quod occisio iniusta, quae proprio nomine appellatur homicidium, ante baptismum, vel non inducit irregularitatem, vel si inducit tollitur per baptismum: per quem omnis defectus moralis tollitur, & omnia, quae ipsam consequuntur. Occisio verò iusta & licita inducit irregularitatem. Et de hac occisione procedit argumentum.

Ceterum sententia, quae oppositum tenet, quod per nullam occisionem, siue iustam, siue iniustam, quae fit ante baptismum, incurritur irregularitas, est communis inter Canonistas, quos refert Couar. vbi supra. & Syluest. verbo, irregularitas. num. 28. quam sententiam etiam sequuntur Theologi doctiores in quarto senten. quidam. distin. 25. alij distin. 27. & haec sententia habet fundamentum in illo cap. si quis viduam. vbi absolute, & sine aliqua distinctione asseritur, quod homicidium ante baptismum factum non inducit irregularitatem, at verò vbi ius non distinguit, neque nos debemus distinguere: iuxta commune proloquium Iurisperitorum. Et profecto illa distinctio de occisione iusta vel iniusta impertinens videtur in rem praesentem: quoniam irregularitas quae ex homicidio contrahitur non tam pensanda est ex iniustitia, quam ex significatione, scilicet, ex defectu mansuetudinis & lenitatis, qui interuenit in quacunque occisione siue iusta, siue iniusta, ergo omnis occisio ante baptismum vel inducit irregularitatem: vel nulla occisio inducit. Ad argumentum igitur secundum negatur antecedens. Quod si quis interroget rationem differentiae, quare bigamia, quae fit ante baptismum inducat irregularitatem post baptismum: & non homicidium. Respondent Couar. & Nauar. vbi supra, quod irregularitas in homicidio incurritur propter quendam horrorem, qui tollitur per baptismum sed non satis intelligo hanc solutionem: quia irregularitas homicidij non in horrore, sed in defectu lenitatis consistit, quam debent seruare ministri altaris: vt conformentur mansuetudini Christi. Quapropter respondemus aliter: quod defectus, qui reperitur in bigamia, pertinet ad naturales defectus, qui quidem possunt incurri ante obligationem legis positivae, & ante baptismum. Sicut si quis sit mancus ante baptismum. At verò defectus lenita-

A tis, qui consideratur in homicidio: non est defectus naturalis: sed solum habet rationem defectus ex consideratione legis positivae, comparantis hominem ad Christum mansuetissimum. Et propterea iste defectus non contrahitur nisi ab illo, qui subijcitur legi Ecclesiasticae: non tamen negamus quin potuisset Ecclesia statuere, quod per baptismum auferretur indecentia bigamiae: Sed assignamus rationem, quare Ecclesia noluerit, quod defectus ille bigamiae tolleretur in baptismo: quin potius baptizatus statim inciperet esse formaliter irregularis. Haecenus de distinctione irregularitatis.

B iam verò accedentes ad primam considerationem quae est de homicidio voluntario, quomodo ex illo contrahatur irregularitas, statuimus certam conclusionem. Propter homicidium voluntarium ante baptismum siue iuste, siue iniuste fiat, nulla incurritur irregularitas. Probatur ex ipsa dispositione iuristituli. de homicidio libro 5. & in illa distinctione 50. Decreti.

C Aduertendum est autem primò quod quauis homicidium, si ad proprietatem vocis attendamus, denotet occisionem iniustam, tamen secundum iuris consuetudinem loquendū saepe accipitur vniuersaliter pro occisione hominis, siue iusta siue iniusta, hoc patet in titulis de homicidio. vbi secundum communem intelligentiam Canonistarum, nomine homicidij intelligitur etiam occisio iusta. Et certe Diuus Thomas articulo precedenti ad tertium, etiam videtur usurpare homicidium in ista significatione ampl. An verò in vniuersum tam in iure communi, quam in privilegijs specialibus hoc nomen homicidium voluntarium accipiat in hac ampla acceptione, dicemus infra in secundo tractatu.

D Aduertendum secundò, quod homicidium voluntarium illud est, quod procedit ex intentione: siue intendatur vt finis, siue vt medium, siue vt effectus necessario consequutus ad aliquam actionem Physicè loquendo, prauius tamen ab operante: quauis sequatur praeter intentionem eius, & per accidens. Hinc est quod quando aliquis in sui defensionem interficit aggressorem, illa occisio appellatur homicidium voluntarium secundum consuetudinem iuris, & modum loquendi Iurisperitorum.

E Nihilominus, differentia versatur inter doctores in diffiniendo, an homicidium quod in seipso non est voluntarium, sed in sua causa, debeat reputari voluntarium quantum ad rationem incurrendi irregularitatem, & modum dispensandi in ipsa irregularitate. Quae res multum refert, vt intelligamus ad quantum se extendunt concessiones iuris & privilegia, quando datur facultas dispensandi super irregularitatem casualem, praeter eam, quae est ex homicidio voluntario. Caietanus in hoc articulo in solutione ad tertium, dicit quod illud homicidium, quod est volitum in causa ex qua per se moraliter, & vt in plurimum sequitur mors, censendum erit voluntarium. Ponit exemplum, verbi gratia, qui mulieri impragnanti magnū terrorem incutit, ex quo sequitur abortus fetus animati, censetur homicida voluntarius: & incurrit irregularitatem homicidij voluntarij: quoniam ex illo terrore per se, & regulariter sequitur abortus in muliere praegnan- te. Hanc sententiam sequitur Couarruias in secunda parte relectionis citata à principio. Et probatur primò, quia qui vult causam per se, vult etiam totum illud quod ex causa sequitur, ergo qui vult homicidium in causa, ex qua sequitur per se mors,

vult

vult etiam per se mortem, & ex consequenti est voluntarium homicidium. Confirmatur, quia illud dicitur homicidium casuale, quod sequitur praeter intentionem operantis: sed homicidium quod sequitur ex causa per se, ex qua ut, in plurimum sequitur mors, non est praeter intentionem, imò videtur virtualiter volitum, ergo numerandum est inter voluntaria homicidia. Secundò probatur ex capit. fina. de homicidio. in sexto. ubi censetur homicida & irregularis ille, qui praecipit seruo, ut aliquem verberaret, exprimendo tamen, ne occidas, vel mutes, si de facto ex verberatione secuta est mors. Hoc autem non alia ratione decernitur, nisi quia homicidium illud fuit volitum in sua causa, scilicet in verberatione, ergo vera est sententia Caietani. Aliter sentit Nauarrus in suo Manuali capit. 27. numero 240. ubi duo asserit. Primum est, quòd qui vult homicidium in causa proxima, ex qua necessariò sequitur mors naturali necessitate: reputatur homicida voluntarius. Verbi gratia, si quis propinat venenum alicui, etiamsi id faciat sine animo occidendi, est homicida voluntarius: quoniam venenum est causa proxima inferens mortem. Secundum est, quòd quando causa non est ita proxima, neque necessariò sequitur mors ex illa, quanuis sequatur regulariter, non tamen censetur homicidium voluntarium. Hoc secundum dictum directè contrariatur opinioni Caietani. Sed probatur, quia quando homicidium voluntarium diffinitur in iure, illud esse dicitur, quòd dolo, & animo occidendi committitur: ita diffinitur in l. prima. ff. de Siciarijs, ergo homicidium quod non committitur animo occidendi non censetur in ipso iure voluntarium. Secundò probatur, quia in Concilio Tridentino, sessione 14. capit. 7. illud duntaxat appellatur homicidium voluntarium quod fit per insidias, aut ex proposito: & omne aliud homicidium reducitur ad homicidia casualia. At verò illud homicidium, quod est tantum voluntarium in sua causa aliquantum remota: non censetur fieri per insidias, neque ex proposito, ergo numerabitur inter casualia.

Tertiò probatur. Illud capit. vltimum. de homicidio. in sexto. in quo potissimum fundatur sententia contraria, non probat quòd homicidium, de quo ibi fit mentio, sit voluntarium: sed tantum probat, quòd inducat irregularitatem: & quòd ille est homicida. Sed omnia hæc verificantur satis de homicidio casuali, quod potest inducere irregularitatem. Alijs verò Theologis placet magis hæc opinio doctissimi Nauarri: quanuis dicant quòd si attendamus ad rigorem Metaphysicum, & Philosophicū moralem, sententia Caietani verissima est, & eius argumentum convinceret illud homicidium esse simpliciter voluntarium: At verò ex iuris benignitate & pia interpretatione huiusmodi homicidium, de quo procedit secundum dictum Nauarri, non debet censerī voluntarium, quantum ad modum rigorosum, inducendi irregularitatem, quanuis aliàs inducat illam tanquam homicidium casuale. Præterea mouentur ex verbis Concilij Tridentini iam citati. Et denique quoniam secundum leges civiles iam citatas, & plures alias, huiusmodi homicidium non punitur pœna ordinata & rigorosa: sicut ponitur homicidium voluntarium: sed ius Canonicū debet esse magis pium, quàm civile. Ergo si ius civile non reputat huiusmodi homicidium esse voluntarium, multò minùs iure Canonico debet censerī voluntarium, quantum ad rigorosam pœnam, & censuram irregularitatis. Nobis tamen neuter modus dicendi plene satisfacit, multò autem minùs

A sententia Caietani, videtur. n. loqui de voluntario, quantum attinet ad veram culpam. Constat autem, quòd irregularitas absque aliqua culpa potest contrahi, ergo non loquitur de homicidio voluntario, quantum attinet ad irregularitatem.

Denique ratio Caietani satis infirma est. Ostendimus enim iam non esse consequentiam necessariam, quòd si quis vult causam velit etiam effectum qui per se consequitur ad ipsam causam, verbi gratia, infirmus vult sumere porcionem ex qua per se, & necessariò sequitur debilitatio, & tamen non vult debilitationem: licet permittat illam. Sed oportebat adijcere, ut ratio Caietani esset bona, quòd homo teneretur evitare illam causam. Tunc enim effectus consequens esset voluntarius in sua causa saltem indirectè. Deinde modus explicandi Nauarri, etiam impugnatur exemplo. Verbi gratia, quando quis defendens amicum, aut patrem, occidit aggressorem: nulla ratione est voluntaria illa occisio, nec directè, nec indirectè: & tamen incurritur irregularitas, ergo necessarius est aliùs modus explicandi, quomodo per homicidium voluntarium incurritur secundum rigorem iuris irregularitas. Etenim prædictum homicidium non potest reduci ad casuale: contrahitur enim irregularitas indispensabilis, nisi per summum Pontificem. Præterea secundum communem omnium sententiam consulens, præcipiens, exhortans ad occisionem alicuius, si sequatur occisio contrahit irregularitatem rigorosam homicidij voluntarij. Etenim non est necessarium, quòd ad cõsilium, ad præceptum, ad exhortationem sequatur ille effectus occisionis: imò neque ut in plurimum consequitur. Ergo aliùs modus explicandi necessarius est, ut intelligamus, quando contrahitur irregularitas secundum rigorem iuris ex homicidio voluntario, prout opponitur casuali. Sit igitur nobis hæc regula.

Quotiescunque voluntas hominis directa siue licite, siue illicite, influit in effectum occisionis influentia morali, incurritur irregularitas secundum rigorem iuris ex homicidio voluntario. In hac regula includimus prætores, ferentes sententiam sanguinis, accusatorem, & testes, aduocatam contra reum, tabellionem, carnificem, præconem. Includimus etiam omne homicidium ex proposito, quòd est peccatum mortale. At verò consequenter etiam includimus præcipientes, consulentes, exhortantes, & auxilium scienter dantes. Non autem includimus homicidia omnia mortaliter culpabilia ex negligentia considerantis quòd sequeretur occisio. Hæc enim appellantur secundum morem loquendi iuris Canonici homicidia casualia: quanuis propter illa incurritur irregularitas dispensabilis ab episcopo. Si autem essent purè casualia præter omnem rationem voluntarij, non incurritur propter ipsa homicidia aliqua irregularitas.

Secunda regula est magis particularis. Quando occisio futura præuisa est in sua causa: & nihilominus homo vult operari causam illam: vel quia licitum est sibi sic operari, vel quia tenetur, vel etiam peccando sic operari: manet irregularis secundum rigorem iuris: & illa occisio dicitur homicidium voluntarium. Ab ista secunda regula excipiuntur aliqui casus ex benignitate iuris. Videlicet quando quis defendens seipsum præuidet mortem aggressoris futuram, & nihilominus se defendit. Sed non excipitur quando præuidet mortem aggressoris defendendo partem, ubi nullum est peccatum: imò esset peccatum si non defenderet. Ratio huius est, quia in hoc impedimento Ecclesiastico irregulari-

tatis, quæ contrahitur ex occisione hominis, magis attenditur in ipsa representatione occisionis: quàm ratio culpæ. Et propter quædam irregularitates ex homicidio, quæ contractæ sunt simul cum peccato mortali, sunt facilius dispensabiles: quoniam occisio fuit casualis aliquo modo, quàm aliæ irregularitates, quæ sine culpa contractæ sunt: eò quòd occisiones istæ non fuerunt à casu, sed fuerunt præuisæ, & directè volitæ vt medium ad finem: sicut Prætor vult suspendere latronem. Nihilominus, vt hæc magis explicentur.

D Vbitur primò. An qui ob defensionem propriæ vitæ alterum occidit, etiam cum moderamine inculpatæ tutelæ, maneat nihilominus irregularis. Et ratio dubij prima est, quia homicidium voluntarium illud etiam est, si quis præuidens mortem aggressoris, illum interficit. Ergo manet irregularis. Patet consequentia, quia omne homicidium voluntarium inducit irregularitatem. Illud autem non est casuale.

Secundò, hoc videtur expressam in Concilio Tridentino, Sessione 14. Decreto de reformatione capit. 7. vbi dicitur. Si verò homicidium non ex proposito, sed à casu, vel vim vi repellendo, vt quis se à morte defendat, fuisse commissum narretur, committatur ordinario loci, vel Metropolitanano, aut episcopo: qui probato euentu possit dispensare. Ecce irregularis censetur, qui se defendendo alterum occidit, siquidem dispensatio huius casus committitur episcopo. Responderetur tamen, quòd tempore D. Thomæ iste talis irregularis habebatur, vt colligitur ex articulo præcedenti ad tertium, vt ibi bene notat Caietanus. Nihilominus tamen nostris temporibus iam certum est oppositum: quòd videlicet non maneat irregularis. Patet ex Clementina, si furiosus de homicidio. vbi excipitur ab irregularitate, qui purè casualiter occidit, & qui etiam occidit in defensionem suæ vitæ. Disputant autem doctores. Vtrum ante decisionem istam Clementis verè maneret irregularis iste occidens, defendendo se. Nauar. in Manuali cap. 27. numer. 209. dicit quòd Pontifex in illa Clementina, non fecit nouum ius: sed declarauit antiquum. Et fatetur hoc esse contra D. Tho. & ratio illius est: quia textus non continet verba, quæ denotent nouum ius, ergo ita interpretandus est. Sequuntur illum aliqui iuniores, maxime ex Iurisperitis. Veruntamen oppositum reputo verum & colligo à posteriori, quia nullum ius antiquum extat ante illam Clementinam, nec Nauar. illud attulit, ergo non erat in iure. Et etiam quia D. Thom. id non ignorabat, qui tanquam certò supponit, talem homicidam incurrere irregularitatem: olim ergo omnis homicida voluntarius irregularis erat, & solùm excipiebatur homicidium purè casuale.

Ad primum responderetur, concedendo, quòd talis homicida voluntarius est, quia sciens operatur & præuidens effectum, & mortem futuram: nihilominus cum damno aggressoris se defendit. Cæterùm ex benignitate iuris excipitur iste talis ab irregularitate: quia omnia iura tam naturalia, quàm positina fauent cõseruationi viuentium, & maxime quando in cõseruanda vita homo patitur violentiã.

Sed contra. Sequitur, quòd non manet irregularis adulter, qui occidit in defensionem suæ vitæ maritum adulteram inuadentem ipsum. Probatum sequela. Quia hoc facit etiam in defensionem propriæ vitæ, ad quam cõseruandam habet ius in illo casu. Ad hoc quidam ex Iurisperitis negant consequentiam, & sequuntur sententiam Nauar. in manuali, cap. 15. nu. 7. & etiam Couar. vbi supra. Dicunt

A enim isti, quòd illa actio illicita adulterij: est quasi via moraliter loquendo ad homicidium alterius, & ideo inducit irregularitatem, nihilominus oppositum est probabilius. Et fundamentum contrariæ sententiæ supponit falsum, quia quauis aliquando ex tali actioe illicita, sequatur homicidium, tamen est per accidens. Moraliter enim & frequenter illud non sequitur. Quocirca tenendum est, quòd non maneat irregularis, magis quàm qui dans operam rei licitæ in sui defensionem, alterum occidit.

B Ad secundum responderetur, quòd Concil. Trident. loquitur, quando iste se defendens dubitat rationabiliter de modo iustæ defensionis, & vtrum cum moderamine inculpatæ tutelæ, aut sine illo tale homicidium comiserit: iste enim casus frequenter contingere potest, & ita iustum est, vt committatur ordinario & eius discussio, & dispensatio. Summo autem Pontifici reseruantur irregularitates omnes, quæ oriuntur ex homicidio voluntario & à proposito.

C Aliud dubium est, Vtrum qui occidit alterum pro defensione honoris & bonorum temporalium, maneat irregularis: Couar. relect. iam citata, par. 3. numer. 4. dubitat de occidente in defensionem honoris, an maneat irregularis: nihilominus tamen numero. 5. concludit resolutoriè, quòd occidens, siue defendendo honorem, siue proprium censum, non manet irregularis. Probatum hæc sententia ex capit. 2. de homicidio, vbi Summus Pontifex diffinit, quòd non sit deponendus clericus, qui interfecit latronem volentem expoliare illum, ergo non inducitur irregularitas ex occisione pro defensione bonorum temporalium, alioquin deponendus esset iste.

D Secundò de honore specialiter arguitur: quia à viris probis, & rectè sentientibus honor præfertur vitæ, & prudenter, ac iustè quis pro honore prodigit vitam, ergo sicut qui pro defensione vitæ occidens inuasorem non manet irregularis, ita non manebit irregularis, qui pro defensione honoris alterum occidit cum moderamine inculpatæ tutelæ.

E Tertio. Facultates & bona temporalia per se ordinantur in cõseruationem vitæ, ergo sicut in defensione vitæ occidens non manet irregularis, ita neque occidens pro defensione bonorum. Consequentia probatur à paritate rationis: quia eadem causa est de fine, & de his, quæ per se ordinantur in consequentiam finis per se. quare Theologi diffiniunt quòd sicut licitum est defendere vitam etiam cum damno aggressoris: ita etiam licet defendere proprium censum cum damno tertij, vnde regula iuris habet quòd vbi est eadem ratio, sit eadem iuris dispositio.

F Quarto, & est argumentum potissimum Couar. quia nullus ex occisione priuata manet irregularis, nisi talis occisio fuerit culpabilis, vt patet inductiue: cum ergo occisio pro defendendo honore, & proprijs facultatibus non sit culpabilis, non inducet irregularitatem.

Alij autem doctores & maxime Theologi tenent oppositum, & ratio illorum est: quia iura non excipiunt homicidam ab irregularitate, nisi qui purè casualiter occidit, vel in sui defensionem vel in propriæ vitæ defensione: sed qui occidit inuasorem pro defendendo honore non occidit casualiter cum præuideat talem effectum, nec defendit propriam vitam directè, ergo non excipitur in iure. Et fundamentum huius rationis, est decretum Bonifacij supra citatum, qui voluit, quòd nullus habeatur irregularis, nisi qui exprimitur in iure, quia ratione, & in exceptionibus vtendum est, vt nullus

videlicet

videlicet homicida excipitur ab irregularitate, nisi, qui expressè excipitur in iure. Dicere verò quòd talis est homicida casualis in iure: falsum supponit, nam eadem ratione haberetur homicida casualis, qui pro defendenda vita alterum occidit: hoc verò est contra contextum iuris, qui distinguit inter homicidam purè casualem, & istum, qui occidit in sui defensionem. Vnde sententia Theologorum quia tutior, & magis conformis iuri tenenda est.

Ad primum responderetur, quòd ibi Pontifex dispensauit cum illo clerico super irregularitate, quã contraxerat, & hoc bene colligit glossa, quia ibidem præcipitur, quòd maneat, & viuat in perpetua penitentia: quòd signum est dispensationis.

Ad secundum responderetur, quòd multi viri honoratissimi tenent oppositum, quòd videlicet vita præferatur, quia fundamentum est omnium reliquorum: & quannus id daremus oppositæ sententiæ, quòd honor esset præferendus: consequentia est nulla. Sicut non valet, bene viuere quid præstantius est, quàm vita: ergo sicut qui occidit inuasorem non manet irregularis: ita nec qui occideret impediendum ut aliquis non rectè viuat. Sed contra: sequitur, quòd si aggressus occidit inuasorem, quem poterat non occidere si fugeret, quòd maneret irregularis: consequens est falsum, ergo. Sequela patet: quia iste talis non defendit vitam, sed honorem, postquam facile posset seruire vitam sine occisione, quannus cum aliquo dedecore. Couar. vbi supra dubius videtur in hac parte: verum tamè certò tenendum est, quòd non maneat iste irregularis: quia directè defendit propriam vitam quannus per accidens admisceatur defensio honoris. Sicut enim aggressus intendit occidere, non verò inhonorare: ita etiam aggressus intendit per se defendere propriam vitam, non verò honorem, nec tenetur consulere vitæ alienæ cum iactura proprii honoris, quare non censetur fuga ista medium ordinatum, aut necessariò ponendum ad euitandam mortem proximi.

Ad tertium responderetur negando consequentiam. Quia in iure non excipitur expressè, qui occidit pro defensione bonorum temporalium, quæ licèt ordinentur ad tuendam vitam, non tamen semper, nec omnia illa, quibus expoliamur necessaria sunt ad vitam. Poterit enim qui ijs bonis priuatur, alia via sibi comparare bona quibus viuat: secus esset, si daretur casus, quòd à me auferetur ab aliquo panis, quo extremè indigeret, quia tunc non defenderem propriè bona temporalia, sed vitam, quæ non potest conseruari sine tali pane, ut supponimus. Similiter iudicandum est, de illo, qui defendit arma, sine quibus absque dubio morietur. Igitur in casu argumenti responderetur, quòd non est eadem ratio de vita, & de alijs bonis externis: imò quannus esset eadem ratio, argumentum non valeret: qui irregularitas non ex ratione, sed ex textu pensatur.

Ad quartum responderetur, quòd irregularitas non semper respondet culpæ, quare non semper est pœna: sed quandoque ut dictum est, incurritur propter significationem, & ideo quannus defendens bona temporalia, non culpabiliter occidat: tamen est sufficiens fundamentum illatæ irregularitatis, nempè significatio.

D Vbitatur tertid. Vtrum occidès aliquem pro defensione vitæ proximi, aut pro conseruanda republica; maneat irregularis?

Prima opinio docet: quòd si iustè quis defendat vitam proximi, siue ex præcepto siue ex consi-

A lio id faciat, non manet irregularis occidendo inuasorem. Referuntur auctores huius sententiæ à Couar. vbi supra, numer. 5. & argumentum illorum est: quia irregularitas vel incurritur propter culpam, vel propter significationem: sed in huiusmodi defensore non est culpa, ut patet, neque est significatio, quæ fundat irregularitatem, quòd patet: quia defensio illa est maximè meritoria, & actus excellentissimæ virtutis: ergo nulla ibi est significatio, cui congruat censura, aut priuatio ordinum, vel executionis eorum.

B Alia sententia per oppositum docet, quòd talis occisor semper manet irregularis, siue id faciat præcepto siue consilio. Ita tenet Nauar. c. cit. nu. 14. & Caiet. 2. 2. q. 40. art. 2. Alij distinguunt in hac parte, quòd si defendens vitam alienam, vel reipublicam, hoc faciat sua sponte, manet irregularis occidendo: si autem id facit quia præceptum imminet, non manet irregularis. Sunt, & aliqui iuniores, qui aliter distinguunt, quòd si talis defensor, & occisor fuerit sacris initiatus, non manet irregularis: si verò non ordinatus, irregularitatem contrahit, & adhibent rationem huius: quia irregularitas in initiatis sacris ordinibus, habet rationem pœnæ, ac subinde supponit culpam, quæ cum nulla sit in tali defensore, & occisore non incurritur: verum tamen in non ordinato iustè incurritur propter solam significationem, non habens rationem pœnæ. Dico tamen in huius resolutione, quòd sententiæ communis, & quæ vsu recipitur est, quòd iustè, talis maneat irregularis, siue hoc faciat consilio, siue præcepto, siue ordinatus vel non, siue pro defendenda vita patris, vel proximi, siue pro defensione reipublicæ. Ratio est, quia huiusmodi est voluntarius homicida, & non in suæ vitæ defensione, ergo secundum ius vbi iste non excipitur, irregularis censetur. Et ratio in oppositum inualida est: quia iudex tenetur ex præcepto occidere reum, & meretur in illo damnando, & tamen manet irregularis. Similiter ante diffinitionem Clementinæ citatæ, qui occidebat alterum in suæ vitæ defensione manebat irregularis, quamuis exerceret opus meritorium. Illud autem discrimen, quòd alia opinio inuenit de ordinato, vel non ordinato futile est: quia ordinatus bene potest incurtere irregularitatè, quæ solùm contrahitur propter significationem: & quidem in casu posito eandem habet deformitatem, & indecèntiam mors sequuta in ordinato atque in non ordinato, ergo eadem significatio ibi considerabitur.

E **D** Vbitatur quartò. Vtrum denuntians coram iudice, ex quo sequitur quòd reus interficiatur, maneat irregularis? Pro resolutione nota, quòd denuntiatio ista potest fieri tripliciter in proposito. Primò absolute, & non intendens occisionem alterius, quannus illam præuideat. Secundò, intendens propriam vindictam, denuntians tamen absolute coram iudice. Tertid, interius intendens vindictam, & occisionem denuntiati, exterius tamen protestas se hoc non facere propter vindictam, aut intentionem mortis.

F PRIMA CONCLUSIO.

Duobus modis prioribus si fiat denuntiatio, & sequatur homicidium, inducitur irregularitas. Probatur, quia in iure iste talis censetur homicida voluntarius, quia quannus non velit mortem proximi, ut finem, vel ut medium, vult tamen illam in effectu, ergo, est irregularis.

SECUNDA CONCLUSIO

Denuntians tertio modo non est irregularis. Ita Couarruias in relectio. citata & multi iuniores subscribunt. Probatum ex cap. prælati de homicidio in 6. ubi habetur quod clericus denuntians coram iudice, ex quo aliquis occiditur, si faciat protestationem se non intendere alterius mortem, aut propriam vindictam, non debet illi imputari, & loquitur iuxta communem interpretationem textus de non imputanda irregularitate, ergo denuntians tertio modo, siue clericus sit siue non, non est irregularis. Et confirmatur, quia ius Canonicum cum externum sit non respicit animum, nec intentionem internam, ergo cum iste protestatur exterius iuxta formam illius capituli: verè excipitur ab irregularitate, nihil conferens aut detrahens à tali exceptione iuris, animus non explicatus.

Sed contra sunt duo argumenta. Primum arguitur. Nam iste est homicida voluntarius, & dans operam rei illicitæ: ergo censetur irregularis. Probatum antecedens. Quia peccat in tali denuntiatione. Nec sufficit dicere, quod iste solum habet internam intentionem pravam: quia talis intentio tendit in opus externum, & ibi explicatur: sicut quando hæreticus, qui erat purè mentalis postea nutibus, aut signis explicat hæresim, manet excommunicatus in iure.

Secundò. Quia iste clericus esto ita sit, quod non maneat irregularis, quia excipitur in iure, tamen non ordinatus nullibi excipitur, & ut supra diximus, sicut ad inducendam irregularitatem requiritur expressio iuris, ita ad exceptionem ab irregularitate requiritur expressio iuris.

Ad primum responderetur, quod iste talis non dat operam propriè rei illicitæ, quamvis cum prava intentione licitam denuntiationem exequatur: sicut qui celebrat in peccato mortali non dicitur dare operam rei illicitæ: quare licet iste denuntians sit homicida voluntarius quantum ad culpam: non tamen talis iudicatur iam supposita determinatione illius textus, vel saltem excipitur, & actus ille interior in isto denuntiante nunquam manifestatus est, imò exterius protestatus est oppositum: sicut si hæreticus mentalis dicat exterius oppositum illius quod habet interior, non incurrit penas iuris.

Et ad secundum facile patet, quod ius excipiens clericum virtualiter excipit non ordinatum: & ratio ibi subiuncta hoc ostendit, & est communis, videlicet, ne metuentes irregularitatem non denuntient, & sic iniqui homines multiplicentur in republica.

D Vbitatur quintò. Vtrum clericus, vel alius quicumque qui facta protestatione prædicta denuntiet in causa sanguinis, non in sui, sed alterius vindictam maneat irregularis? Nauar. & alij iuniores tenent, quod manet irregularis: quia in dicto ca. prælati solum clericus denuntians contra sibi malefactores excipitur ab irregularitate, ergo si denuntiatio fiat contra malefactores reipublicæ, aut proximi, denuntians erit irregularis. Quod confirmant, quia illa est exceptio iuris antiquioris, in quo omnis denuntiator in causa sanguinis manebat irregularis: sed exceptio cum sit odiosa, & iniuriola non est extendenda sed potius restringenda, ergo.

Secunda sententia est in oppositum, quoniam

A eadem ratio est, quando denuntiator sit contra proprios malefactores, & in utilitatem denuntiantis: atque si fiat contra malefactores reipublicæ, & in utilitatem alienam: ubi autem est eadem ratio debet esse eadem iuris dispositio: ergo non censetur iste irregularis. Ita videtur tenere Caietanus 2. 2. q. 40. art. 2. & Soto relectione de ratione tegendi, & detegendi secretum, memb. 2. quæst. 4. Nec displicet Couarruiæ ubi supra.

Tertia sententia distinguit, quod si imminet graue damnum, & maxime si illud tendat contra bonum commune, absque irregularitate, siue clericus, siue laicus sit, potest denuntiare in causa sanguinis: ceterum, si denuntiatio tendat ad quærendam vindictam, vel sumendam satisfactionem de crimine perpetrato: dicunt, quod incurritur irregularitas: Ita Nauar. capit. citato, numero 273. & o. 18. numero 54. & Couarruias in relectione citata, par. 2. §. 5. & quadrat sententiæ Caietani 2. 2. quæstione 33. articulo 7.

Quarta sententia est quod etiam absque irregularitate in causa aliena, non solum reipublicæ, sed personæ privatae, potest clericus denuntiare: maxime in utilitatem consanguineorum, qui quasi vnum reputantur in iure. ita Felin. in cap. significasti 2. de homicidio. Sed mihi non placet prima sententia, quia ius canonicum plus debet fauere ijs, qui denuntiant in utilitatem reipublicæ, quam qui in eòmodum proprium, ergo iuste extenditur illud cap. ut comprehendat denuntiantes in utilitatem aliorum. Quare tenendum est, quod cap. illud non est exceptio iuris, sed nouum ius, quod se extendit ad clericos denuntiantes, facta tali protestatione, siue hoc fiat in propriam, siue in alienam satisfactionem, & hoc fauet secundæ sententiæ.

D Tertia sententia displicet, quia voluntariè excipit illum, qui intendit satisfactionem proximi. Nam textus non attendit animi intentionem, sed solum requirit quod exterior protestatio fiat, & ne mala exorbitent in republica: quare bene corrigitur à quarta sententiæ. Ex quo sequitur quod in capite illo fit fauor denuntiantibus, & iuste defendentibus sua, vel aliena, vnde ampliandus est. Et quamuis ibi solum fiat mētio de denuntiantibus contra suos proprios malefactores: rationabiliter tamen, & propter causam ibi expressam, quæ communis est, extenditur ad non clericos, & ad alios, qui intendunt satisfactionem, siue publicam, siue priuatam.

E Nota tamē, quod clericis interdicitur in iure denuntiatio in causa sanguinis, ut patet in cap. clericis & in cap. sententiam. extra. ne clerici vel monachi, quare si non faciat, protestationem, peccat mortaliter & manet irregularis. Laicus verò quamuis maneat irregularis, non tamen peccat mortaliter: quia non est illi interdicta talis denuntiatio.

D Vbitatur sextò. Vtrum maneat irregularis qui docet, consulit, aut præcipit, ut malefactores occidantur?

F Pro parte negatiua arguitur primò. Quia etiam imminente causa sanguinis, licet doctoribus publicè tradere ea, quæ habentur in iure, & decernere in quibus casibus malefactores occidendi sint, quamuis ex hoc iudices postmodum tulerint sententiam capituli, ergo non manent irregulares.

Item confessarius potest iudicem sibi consententē admonere in confessione, ut puniat malefactores, secundum iura etiam perdendo, & occidendo: & tamen non est verosimile, quod iste incurrat irregularitatem, ergo licet consulere in causa mortis absque nota irregularitatis.

Tertio.

Tertio. Prælati ecclesiastici, qui sibi constituunt iudices, & ministros etiam in causa sanguinis, illisque præcipiunt, ut iuste exequantur pœnas iuris, non manent irregulares, ergo præcipiens mortem in bonum reipublicæ non incurrit irregularitatem. Quod maximè confirmatur in inquisitoribus, qui damnant ad mortem malefactores, vel saltem tradunt brachio seculari, quos cerè sciunt occidendos.

In hac re nota, quòd aliud est speculatiuè docere veritatem: aliud verò consulere, & aliud præcipere. Et rursus, aliud est docere veritatem in causa mortis tanquam minister, & proximè cooperans, ut advocati faciunt: aliud verò docere illam in communi, & quando non imminet periculum mortis. Similiter, aliud est consulere in communi, ut faciunt prædicatores, aliud verò in particulari.

PRIMA CONCLUSIO.

Doctor non est irregularis, quànvis efficaciter doceat, quòd malefactores huius generis plectendi sunt capite. Probat. Quia isti non intendunt mortem, sed tantum tradunt veritatem speculatiuè, ergo non cõcurrunt, nec indirectè ad homicidium, alioquin omnes cathedrarij iuris, imò & Theologi essemus irregulares.

Sed quid, si iudex esset anceps, an Petrus sit occidendus, & requirat Iurisconsultum, aut Theologum, qui decernat talem esse occidendum. Respondetur, quòd si doctor iste solum tradat veritatem iuris, sicut aliàs consuevit subscribere in casibus requisitis, non verò consulat, neque intendat executionem in casu particulari: non manet irregularis. Si verò sciens, & aduertens causam sanguinis imminere, firmet decretum, ex quo iudex occidit malefactorem, manet irregularis, quia iste talis non solum tradit veritatem, sed virtualiter, vel formaliter consulit mortem.

SECUNDA CONCLUSIO

Prædicator, vel confessarius vel alius quilibet consulens, non manet irregularis, quànvis in communi consulat: imò & præcipiant quòd malefactores puniantur in republica. Probat. Quia istud est illorum munus, imò ex alia parte non consulunt mortem, neque determinatè, neque in particulari. Sed quid, si in particulari de occidendo isto malefactore consulat isti, iudice interrogante? Respondetur, quòd de prædicatore, doctore vel alio consiliario certum videtur, quòd manent irregulares si tale consilium præstant: quia moraliter loquendo influunt in mortem proximi, & iste actus exterior est subiectus iuri canonico: si verò confessarius fuerit, qui intra confessionem tale consilium præstat non manet irregularis: quia actus ille soli Deo reseruetur, & confessarius iure diuino tenetur in illo foro dicere veritatem dubitatam.

TERTIA CONCLUSIO

Inquisitores non manent irregulares tradentes malefactores brachio seculari. Probat. ex vsu recepto in ecclesia, qui manifestè indicat illos peculiari priuilegio gaudere; & est expressum in cap ad abolendam de hæreticis vbi conceditur illis facultas relaxandi hæreticos brachio seculari. Verum est tamen, quòd in cap. nouimus de verb. signific.

A præcipitur ut efficaciter intercedant pro illis ne occidantur, quod communiter interpretantur de hæreticis non relapsis, nec pertinacibus, non negatiuis, non fictè, vel dimidiatè consentientibus. Vide Rossen, contra Luther. c. vltim. & licet hoc non haberetur in iure, tamen illos excusaret ab irregularitate actus ipse moraliter consideratus: quia illi non occidunt mediatè, nec immediatè, nec ferunt sententiam sanguinis, nec sunt consulentes, sed permittunt malefactores puniri à iudice seculari secundum leges regias communes, De episcopis verò hoc ipsum certum est, habeturque in cap. episcop. ne cleric. vel monachi. ut constituent sibi iudices, etiam in causa sanguinis: ed vel maximè, quòd episcopi non designant iudicem, ut specialiter occidat: sed ut iudicet in quibusuis casibus occurrentibus.

B D Vbitatur septimò. Vtrum clerici, vel religiosi, qui in bello iusto exhortantur milites, ut pugnent, & occidant inimicos: maneant irregulares effectu subsequuto? Videtur pars affirmatiua vera: quia isti verè coadiuuant tanquam consulentes, ergo manent irregulares. Confirmatur. Quoniam sequeretur quòd absque irregularitate possent sibi arma assumere ad debellandos hostes. Probat. sequela. Quoniam magis fauent consilio, quàm armis. Secundò sequitur, quòd eadem ratione absque irregularitate possit clericus, vel monachus in bello iniusto consulere ut occidantur aduersarij. Probat. sequela. Quia vterque est æqualis causa homicidij, nec quòd bellum sit iniustum, auget voluntarium: ergo vtròque est eadem ratio. Tertio sequeretur, quòd etiam clericus ministrans arma militibus verè occidentibus, non maneat irregularis. Consequens est contra communem, ergo. Sequela patet. Quia iste talis solum est coadiuuans, & indirectè concurrens multò minùs, quàm consiliarius.

C D In hæc re Nauar. supra tenet, quòd clericus consiliarius in bello iusto non est irregularis: quia non est proxima causa mortis secutæ. Explicat hoc, quia ille dās operam rei licitæ: habet obiectum honestum, & officiosum, quare multum remotè ad actum illius sequitur mors: secus autem in bello iniusto vbi obiectum illius actus est iniquum. Hanc sententiam explicant aliqui interpretum in præsentibus: quia occisio ista non est directè volita, ut, neque indirectè, quia clerici nec debent, nec tenentur eam euitare, & hac ratione non censetur voluntaria iniure. Illud enim voluntarium dicitur indirectè, ut loquimur in præsentibus: quando aliquis tenetur cessare ab aliqua actione, vel eandem continuare, & hoc non facit.

E Alia sententia est Syluestri & aliorum quos citat, verbo bellum 3. §. 2. quòd si clerici exhortentur milites in actuali conflictu, homicidio sequuto, manent irregulares: quia iste effectus est quasi proximè sequutus: si autem bellum sit futurum, sacerdos consulens non manet irregularis, quia effectus remotè se habet.

F Tertia sententia aliorum qui dicunt, quòd si bellum fuerit agredientis: consiliarij clerici manent irregulares: quia homicidium censetur intentum, si autem fuerit defendentis se, absque irregularitate poterunt exhortari. Mihi tamen videntur omnes istæ sententiæ falsæ.

Et prima quidem impugnatur: quia homicidium voluntarium, ut patet ex dictis, est quod est intentum tanquam finis vel tanquam medium, vel tanquam effectus coniunctus in re ipsi causæ,

& maxime quando tale homicidium est præuisum formaliter: sed huiusmodi sunt homicidia, quæ sequuntur in bello propter exhortationem clericorum: ergo. Confirmatur. Nam sequeretur, quod si clericus defendens patrem suum, occidat inuasorem, quod non maneat irregularis: quia eadem ratione occisio illa non erit voluta directè, nec indirectè sed multum remorè. Si dicas esse discrimen quod homicidium sequutum in defensione parentis, est immediatus effectus illius actionis clerici, non autem quod sequitur in bello propter exhortationem, quare illud proximum censetur ac subinde inducens irregularitatem, istud verò remorum. Contrà. Sit casus quod duo fratres defendant parentem, & unus illorum armis, alius verò industria, & consilio occidant aggressorem: sequitur quod iste consiliarius non maneat irregularis. Probat ex tua ratione. Quia non sequitur homicidium immediatè ex actione ipsius consulentis, eò vel maxime quod isti fratres non tenentur euitare illam actionem defensionis.

Confirmatur item, quia sequeretur quod pro defensione honoris, & proprii celsus posset quis occidere non incurrens irregularitatem. Probat sequela. Quia iste non intendit occidere & homicidium sequutum remorè se habet ad defensionem, ergo.

Secunda sententia etiam impugnatur: quia eodem modo intendit mortem, qui exhortatur in actuali conflictu, atque ante illum, & etiam quia verè extali consilio, utrobique potest sequi homicidium, ergo utrobique incurritur eadem censura.

Tertia sententia impugnatur: quia tam aggressus, quam defendens occidendo, manet irregularis si defédat, vel rempublicam, vel pugnet pro bono externo, ergo etiam consulens tale homicidium ex quo in effectu sequitur, est irregularis.

Respondetur ergo ad punctum, quod tales clerici, aut monachi in bello iusto non manent irregulares propter dispositionem iuris. Patet in capit. quicumque cum duobus sequentibus 23. quæst. 8. & in cap. penultimo de homicidio & cap. ultimo. de clerico percussore & per hoc patet ad primum.

Ad confirmationem respondetur certum esse quod potest clericus assumere arma defensiva: si verò assumat offensiva, & de facto occidat, manet irregularis: secus esset si assumens arma offensiva de facto ipse non occideret, quànvis alij milites adiumento illius occiderent. Ita colligitur ex cap. peritio extra de homicidio & ex cap. ultimo de clerico percussore: peccaret autem grauitè assumens arma offensiva absque magna necessitate, & esset deponendus: quod colligitur ex cap. quicumque 23. quæst. 8.

Ad secundum respondetur negando paritatem rationis: quia & pugnares, & exhortatores in bello iniusto non gaudent priuilegio iuris, nec aliqua ratio fauet illis, ut eximantur ab irregularitate.

Ad tertium respondetur, quod Syluest. verbo, homicidium 3. ex sententia multorum tenet partem negatiuam. Nauar. autem vbi supra numer. 215. tenet oppositum, & illum multi sequuntur. Ego verò existimo, quod clerici ministrantes arma, & maxime, si hoc faciant bona intentione, non manent irregulares. Ratio est, quia isti etiam non intendunt homicidium, sed defensionem reipublicæ, & felicem exitum pugnae, & etiam quia eadem

A ratio est atque de consulentibus: vnde merito in eorum fauorem ampliantur iura, & gaudent benignitate iuris.

D Einceps in 2. parte huius tractatus disputandum est de irregularitate, quæ consequitur ad homicidium casuale. Sed ante omnia statuendum est, quid sit homicidium casuale, secundum modum loquendi iuris. Non enim dicitur casuale, quasi nulla ratione sit volitum: ex hoc namque nulla profus contrahitur irregularitas, ut iam superioribus diximus & D. Tho. docet in hoc art. 8. sed dicitur homicidium casuale, prout distinguitur ab homicidio voluntario secundum modum loquendi ipsius iuris.

B Pro cuius maiori intelligentia notandum est, quod potest sequi homicidium ex aliqua actione, vel ex aliqua omissione, & hoc quidem dupliciter: vno modo ita ut homicidium illud fuerit præuisum fore sequutum ex aliqua actione, vel ex aliqua omissione. Altero modo, ita ut neque fuerit prouisum neque præuisum etiam si quis teneretur prouidere & impedire, & culpabiliter non prouidit. Dicimus ergo quod homicidium casuale secundum modum loquendi iuris isto secundo modo accipiendum est.

C Notandum est secundo, quod non omne homicidium præuisum fore sequutum supposita aliqua omissione, dicitur casuale respectu illius: imò verò neque voluntarium. Verbi gratia. Si quis teneretur ex charitate defendere proximum, & prouideret certè, quod si non defendit illum occidendus erit: tunc dicimus quod tale homicidium respectu illius hominis, neque dicitur casuale, neque voluntarium secundum communem morem loquendi iuris: & ita nulla incurritur irregularitas, ut statim dicemus.

D Vbitatur ergo primò breuiter. Vtrum maneat irregularis ille, qui sciens, & prudens perimit mortem sui proximi, quem commodè poterat defendere? Ad hoc Syluester in verbo, homicidium primo. §. ultimo & homicidium. secundo. §. 15. inclinatur magis in partem affirmatiuam vniuersaliter loquendo. Quam sententiam docuerunt quidam antiqui Canonistæ & Couar. vbi supra citatus est: sed aiunt, quod si non defendat ex malitia & dolo, manet irregularis, non autem si desinat defendere non ex malitia, & dolo. Veruntamen non explicant quid sit, non defendere cum dolo, & absque dolo: Fundamentum huius sententiæ est ratio, quæ desumitur ex capit. quanta. de sententia excommunicationis: vbi excommunicatur qui videns, & sciens non defendit clericum ab iniuria, quæ sibi infertur. Ergo id ipsum erit dicendum de irregularitate: quoniam eadem est ratio: at verò Nauar. in suo manuali. cap. 28. numer. 232. & 233. tenet contrariam sententiam: quod vniuersaliter loquendo, qui non defendit hominem à morte, etiam si possit commodè defendere, non incurrit irregularitatem. Pro decisione huius difficultatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Qui non defendit illam quem titulo iustitiæ propriè dicte tenebatur defendere, manet irregularis si mors consecuta fuerit. v. g. si quis ex pacto se obligauit defendere Petrum, vel ex officio tenebatur defendere & non defendit: manet irregularis irregularitate quidem, quæ consequitur ex homicidio voluntario, si sciens, & prudens omisit defendere: at verò si negligenter se gessit, incurrit irregularitatem, quæ

confe-

consequitur ex homicidio casuali. Exemplum est evidens in prætoribus, dum coram illo sciente, & vidente, neque defendere occiditur aliquis civis manet irregularis irregularitate ex homicidio voluntario: si autem non expressè sciente & vidente, sed ex aliqua negligentia non considerante sequatur mors, manet irregularis ex homicidio casuali. Ista conclusio quantum ad hoc quod incurratur irregularitas, communis est apud omnes Theologos & Jurisperitos: ceterum quantum ad hoc quod illa irregularitas in priori casu sit dicenda contrahi ex homicidio voluntario: non inveni in aliquo doctore distinctè assertum: sed ratio me convincit, quoniam illa omisio est iniuriola directè, respectu hominis, qui occiditur: quoniam sciens, & prudens vult non defendere, cum teneretur ex iustitia defendere. Ex hac doctrina sequitur, quod etiam medicus, qui ex pacto tenetur curare aliquem infirmum, & sciens & prudens non curat, unde sequitur mors infirmi, manet irregularis ex homicidio voluntario, si sciens, & prudens omisit: si autem ex negligentia, manebit irregularis ex homicidio casuali. Idem dicendum esset proportionabiliter de illo, qui voluntariè suscipit custodiam infirmi: si enim ex negligentia illius moritur, manebit irregularis ex homicidio casuali: si autem illo sciente & prudente infirmus moritur, dum custos non apponit medium necessarium, manebit irregularis ex homicidio voluntario. Aliqui volunt extendere doctrinam huius conclusionis ad eos, qui tenentur defendere ex iustitia largo modo dicta v.g. ad patrem qui tenetur ex pietate defendere filium, & ad filium, qui tenetur ex pietate defendere patrem, & ad servum, & famulum, qui tenetur defendere dominum: verum tamen quoniam huiusmodi irregularitas non habetur in iure, neque rursus ratio convincit quod homicidium consequutum sit voluntarium secundum morem loquendi iuris, imò verò neque casuale, non oportet illic ponere irregularitatem: nam pari ratione diceret, quod frater, qui non defendit fratrem, & amicus, qui non defendit amicū, manet irregularis: quia etiam ex quadam iustitia largo modo dicta tenentur se adinvicem defendere. Ceterum de famulo, & de seruo maior ratio est, quod in prædicto casu incurrat irregularitatem: quoniam est quoddam pactum implicitum, & interpretativum, quod isti custodiant sicut res ipsas familiares etiam damnum ipsius domus: quando possunt absque notabili suo detrimento defendere: atque ita quemadmodum famulus tenetur restituere rem, quam videt rapi à latrone dum ipse tacet, dum facile potuisset defendere rem illam: ita etiam est reus mortis ipsius domini, dum facile potuit defendere & non defendit.

Neque valet obiectio, quod pater maiore vinculo tenetur defendere filiū, quam ipse famulus patrem familias; ergo etiam ille incurret irregularitatem: negamus enim consequentiam: quoniam in irregularitate, quæ sequitur ex homicidio voluntario, magis attenditur ratio propria iniustitiæ, quam alterius vitij: nam etiam ex odio potest aliquis non defendere proximum, quem commodè poterat defendere: & tamen ille non manet irregularis secundum communem opinionem, & tamen non consistit ratio incurrendi irregularitatem in eo quod maiori vinculo tenetur defendere, vel in eo, qui maiori malitia non defendit: sed in eo quod sit causa influens directè, vel indirectè in ipsum effectum occisionis: quod quidem non contingit quando aliquis tenetur ex alia virtute defendere præter ip-

am iustitiam: quapropter ad hoc quod incurratur irregularitas ex ipso homicidio, requiritur vel ratio iniustitiæ, vel influenza directè in ipsam occisionem.

SECUNDA CONCLUSIO

Certissima, quæ sequitur ex prima, & ex ratione illius. Quando aliquis impedit alium ne defendat proximum, qui est in periculo vitæ, manet irregularis, si mors fuerit sequuta. Hanc asserit Navar. in loco suprâ citato. Et ratio est manifesta: quia per actionem iniuriosam impedit defensionem proximi, ergo, est causa mortis illius. Neque valet respondere, quod ipse impeditus non tenebatur succurrere nisi ex charitate, ergo impediens non peccat contra iustitiam impediendo. Non enim valet ista consequentia. Nam etiam Petrus non tenetur dare elemosynam: nisi ex charitate & misericordia: & tamen impediens peccat contra iustitiam respectu pauperis.

Sed advertendum est in casu istius conclusionis, quod si quis sciens, & prudens impediatur aliquem ne defendat, erit irregularis homicidio voluntario: si autem ex inconsideratione culpabili impediuit defensionem, erit homicidium casuale.

TERTIA CONCLUSIO

Quæ communiter asseritur. Qui cognoscit, aut videt quod amici, aut consanguinei, vel familiares, tractant inter se de occidendo inimico, & vindicanda iniuria sibi facta & non impedit modo sibi possibili ne interficiatur inimicus: erit irregularis, morte sequuta. Ita docet Couar. vbi suprâ & Navar. imò addit Navarro, quod si non potest obtinere ab illis ne occidant inimicum, tenetur admonere illum, ut sibi caueat, aliàs manebit irregularis. Ratio huius sententiæ est, quia in huiusmodi casu illud silentium est consensus cum homicidijs, & verificatur regula iuris, qui tacet consentire videtur. At verò hæc sententia sic univèrsaliter asserta nobis non placet. Et probatur, quod sit falsa. Si illi conferrent inter se de occisione amici, ego non manerè irregularis tacendo, etiam si illi occideret amicum, quamvis certè peccarem contra charitatem, & amicitiam: ergo neque si taceo, quando agitur de occisione inimici, manebo irregularis. Antecedens, communis sententia est, ut statim dicemus. Consequentia probatur, quia non magis debeo ex iustitia inimico, quam amico, imò minus, ergo.

Deinde, si in prædicto casu ego taceo, quia existimo nihil me effecturum cum illis, vel quia timeo aliquod damnum magnum, non manebo irregularis: ergo neque si simpliciter, & absolute taceam sine istis circumstantijs: Probo consequentiam, quia ego non magis influo in effectum occisionis in vno casu, quam in alio. Dicendum ergo mihi videtur, quod ista tertia conclusio intelligatur de irregularitate quantum ad iudicium fori ecclesiastici exterioris: meritò enim iudicabitur irregularis, quia meritò præsumitur quod suo silentio fauet cõsultationi amicorum de occisione inimici, & moraliter loquendo ita contingit de facto, quod silentium illud in tali casu nocet inimico. Ceterum in foro conscientie aliter iudicandum est. Si enim reuera silentium illud non fauet neque fuit exhortativum ad occisionem inimici, non manebit ipse tacens irregularis: & hoc probant argumenta, quæ fecimus contra conclusionem. Imò verò adijcimus

quod si silentium illud est quasi exhortatiuum ad occisionem amici, vel filij, vel patris, manebis irregularis tacens.

QUARTA CONCLUSIO.

Præter casus positos in tribus conclusionibus, qui permittit occisionem proximi sciens & prudens, non manet irregularis. Ita tenet Nauarrus vbi supra. Et probatur, quia in talibus casibus tantum tenetur homo ex charitate defendere neque violat leges iustitiæ: ergo non incurrit irregularitatem ex homicidio. Probatur consequentia, Quia homicidium est contra iustitiam, imò verò etiam si tacens cū placeat sibi in morte proximi, non manebit irregularis, si eius silentium non influat in effectum, scilicet in mortem proximi directè neque indirectè. Et ratio est manifesta: quia quauis ille in corde suo est homicida coram Deo, tamen irregularitas non incurritur nisi ex occisione exteriori cuius homo est causa.

Ad argumentum ex cap. quantę responderetur, quod quicquid sit de excommunicatione, consequentia nihil valet: quia excommunicatio attendit iniuriam quæ irrogatur clerico, & statui ecclesiastico, & propterea voluit ius Canonicum, vt ex non defensione clerici, incurratur excommunicatio. At verò irregularitas, quæ incurritur ex homicidio, attenditur ex quadam significatione mansuetudinis, vel humilitatis: & ideo noluit ius Canonicum, vt incurratur ex non defensione. Et denique potissima ratio est, quia irregularitas non incurritur, nisi sit expressa in iure. At verò irregularitas ex homicidio voluntario vel casuali, expressa quidem est in iure: quod autem non defendens sit irregularis non colligitur vniuersaliter, sed solum in casibus trium nostrarum conclusionum.

D Vbitatur secundò, circa secundam conclusionem, an quando irregularitas incurritur propter culpam, sufficiat quod culpa sit venialis, an verò requiratur quod sit mortalis? Et arguitur primò ad probandum quod sufficiat venialis culpa ex D. Tho. vbi supra. vbi ait quod homo incurrit homicidij reatum, quando non remouet ea, quæ debet vitare: sed quando homo venialiter peccat, ex quo sequitur occisio hominis, non remouet id, quod debuit vitare: ergo &c. Secundò arguitur. Peccatum veniale est voluntarium, ergo homicidium, quod sequitur ex illo, erit sufficienter voluntarium ad contrahendam irregularitatem. Tertio arguitur. Clericus in minoribus constitutus si exerceat iudicium in causa sanguinis, nõ peccat nisi venialiter, vt habet communis opinio: & tamen incurrit irregularitatem, dum iudicat si sequitur mors, ergo &c.

Quartò arguitur, supra diximus, quod irregularitas semper contrahitur ex occisione hominis, vel mutilatione, nisi sit purè casualis, vel sequatur ex defensione proprię vitę cum moderamine inculpatae tutelæ: sed cum aliquis occidit hominem ex aliqua ira, quæ nõ sit peccatum mortale, sed veniale, vt si motus ille iræ non fuit plenè deliberatus, nec tamen fuit motus primò primus, in quo nullum est peccatum, sed fuit motus secundò primus, vt aiunt Theologi, in quo est veniale peccatum: tunc dicimus quod videtur incurri irregularitas: siquidem consequitur homicidium non purè casuale, neque ex defensione proprię vitæ.

Ad hoc dubium Caiet. hic dicit sufficere culpam venialem. Syluest. tamen in verb. homicidium 2. §. 2. reg. 4. tenet quod leuissima culpa in homicidio

A casuali non inducit irregularitatem. Et probat ex cap. quæsitum de pœnit. & remiss. vbi sacerdotes Græci excusantur ab irregularitate propter mortem filiorum paruulorum: si tamen malitiosè non procurauerunt illam vel ex negligentia studiosa fuerit mors cõsequuta. Ergo non incurritur irregularitas, si solum fuerit leuissima culpa, qualis est peccati venialis. Alij verò Canonistæ aiunt, quod si leuissima culpa fuerit non in omittendo, sed in cõmittendo: incurritur irregularitas. Ita Couar. vbi sup. par. 2. §. 4. num. 9. Alij dicunt, quod siue leuissima culpa sit in committendo, siue in omittendo, nunquam incurritur irregularitas ex illa. Alij etiam dicunt, quod si leuissima culpa est omittendo, potest irregularitas incurri ab illo, qui tenetur ex pacto & mercede adhibere diligentiam, & non adhibuit. V. g. si quis sit conductus ad custodiendum infirmum, & sua leuissima culpa infirmus bibat vinum, & moriatur, incurrit irregularitatem. Ita Syluest. vbi supra quæst. 15. & Couar. vbi supra.

B Pro decisione huius difficultatis obseruandum est, quod dupliciter potest tractari ista quæstio, vno modo Theologicè in foro conscientię coram Deo, vt confessarij sciant iudicare de irregularitate. Altero modo in foro exteriori ecclesiastico, vt iudices sciant ferre sententiã circa irregularitatem: qui sepe numero procedunt ex presumptione iuris. Si quidem loquamur isto secundo modo, videtur nobis adhibenda fides Iurisperitis, quamuis inter illos sit tanta varietas opinionum, vt sit necessarium cõfugere ad rationem Theologicam, ad iudicandum quæ nã opinio sit probabilior. Verum est tamen, quod ipse iudex ecclesiasticus poterit sequi suam opinionem, quam reputat probabiliorẽ. Quod si res ista Theologicè disputetur, non est nobis regula doctrina Iurisperitorum.

C Nos igitur Theologicè diffinientes istam difficultatem. Dicimus primò, quod apud Iuristas, nomine culpæ, non intelligitur peccatum aliquod coram Deo mortale, vel veniale: sed intelligitur priuatio prouidentię vel diligentię, quæ humano more solet adhiberi ab homine diligente, & prudente in aliquo negotio secundum qualitatem negotij: ita sanè vt priuatio diligentię, & prudentię, quam solet adhibere mediocriter diligens, dicatur leuis culpa: priuatio verò diligentię & prudentię, quæ solet adhiberi ab homine diligentiissimo iuxta naturam negotij, dicatur leuissima culpa: priuatio denique diligentię, quæ solent adhibere homines vulgariter diligentes, dicatur lata, & ampla culpa, siue in huiusmodi priuationibus prædictis sit aliquod peccatum coram Deo, siue non. Atque ita diximus supra in q. 62. art. 6. quod commodatarius tenetur ad restitutionem rei commodatæ, quam amisit etiam de leuissima culpa, nõ autem de casu fortuito, qui non cadit sub humana prouidentia. Dicimus secundò Quod quando aliquis in foro exteriori iudicatur irregularis, etiam si non sit irregularis coram Deo: nihilominus debet se gerere in exterioribus tanquam irregularis sub pœna peccati mortalis. Probatur, quia excommunicatus in foro exteriori debet se gerere tanquam excommunicatus in rebus exterioribus, & publicis, etiam si coram Deo non sit excommunicatus. Ratio est, quia ille tenetur obedire sententię iustæ iudicis in re graui, esset enim scãdalum oppositum facere: sed idem est iudicium de irregularitate: ergo tenetur homo se gerere tanquam irregularis in publico. Dicimus tertio, quod ad diffiniendum in foro conscientię. Verum ex homicidio vel mutilatione incurratur irregularitas imperti-

nens est quod sequatur ex peccato mortali vel veniali, & quod sit peccatum ratione obiecti per se vel ratione circumstantiarum. Probatum istud documentum & declaratur: quoniam potest sequi irregularitas homicidij ex actu iusto, & bono, ut patet in iudice, & in defendente amicum, qui incurrunt irregularitatem coram Deo si occidant: potest etiam sequi ex peccato mortali, ut patet in eo, qui se vindicans occidit hominem. Potest etiam sequi ex peccato veniali, ut patet in eo qui occidit hominem, dum venialiter peccat defendendo amicum motu irae, qui motus fuit peccatum veniale.

Dicimus quartò. Quòd còsideratio rei licitæ, vel illicitæ, cui dat operam, qui occidit, solet esse utilis ad investigandum rationem peccati voluntarij directæ, vel indirectæ: quæ quidem ratio voluntarij non se habet impertinenter ad irregularitatem, sed per se quamvis non adequatè, quia bene sequitur, voluntariè aliquis occidit directè vel indirectè: ergo incurrit irregularitatem.

Dicimus quintò. Quòd quando ad irregularitatem requiritur peccatum voluntarium directè vel indirectè, nunquam incurratur ex solo peccato veniali ex indeliberatione. Ratio est, quia illud non est voluntarium directè vel indirectè, & idcirco quamvis esset illud peccatum mortale ex obiecto: non incurratur irregularitas coram Deo, si non esset simpliciter deliberatum.

Dicimus sextò. Quòd irregularitas potest còsequi ex peccato veniali ex obiecto, si est simpliciter voluntariū, sed tamen tunc erit mortale ex circumstantia. Ut v.g. si quis ex gula, quæ est peccatum veniale ex obiecto, exponat se periculo occidendi & occidat postea: erit irregularis, etiam si quādo occidit sit fræneticus. Ratio est, quia iam ipsa gula fuit peccatum mortale ex circumstantia.

Dicimus vltimò, quòd irregularitas, quæ habet purè rationem pœnæ propter culpam, nunquā incurratur coram Deo propter solum peccatū veniale. Probatum, quoniam aliàs esset excessiva, & iniqua pœna.

Ex dictis sequitur vnum corollarium vniuersalissimum. Nulla irregularitas ex homicidio vel mutilatione incurratur ex operatione, quæ sit peccatū veniale, nisi aliàs etiā sequeretur absque omni culpa. Hoc patet etiam inductiuè, neque enim dabitur instantia.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primū argumētum respondetur, quòd illud verbū, debet, significat perfectam rationem debiti sub reatu peccati mortalis, vnde ex peccato veniali, ut sic non sequitur irregularitas.

Ad secundum argumentum respondetur, quòd non omne peccatum veniale est simpliciter voluntarium: sunt enim peccata venialia ex indeliberatione actus. Quando verò fuerit peccatū veniale perfectè voluntarium, tunc ut incurratur irregularitas, oportet quòd homo prævideat, vel prævidere debeat, quòd ex illa actione sequatur homicidium, & tūc si nihilominus operetur, efficietur mortale peccatum ex circumstantia: nisi in casu quo poterat occidere absque omni culpa. V.g. quando aliquis defendens amicum venialiter peccat.

Ad tertium argumentum respondetur, quòd ille clericus non incurrit irregularitatem ex eo, quod peccat venialiter suscipiendo officium, sed quando postea exercendo officium occidit, vel mutilat, incurrit irregularitatem, etiam si iustè, & sanctè occidat, vel mutilat, vnde ex illo peccato veniali non incurratur irregularitas.

A Ad quartum argumentum respondetur, quòd occisio, quæ sequitur ex ira, quæ est tantum veniale peccatum in foro conscientie, reputabitur simpliciter casualis, quamvis non sit purè casualis quoniam habet aliquid de voluntario secundum quid ex indeliberatione voluntatis. Ceterum antecedens argumenti pro maiori, non est vniuersaliter verum, nisi apponatur alia exceptio, scilicet, quando prævidetur occisio futura mediata ex operatione mea mihi licita propter præstantiorem finem. sic enim excusamus ab irregularitate clericos, vel monachos exhortantes milites ad bellum iustum. Similiter excusatur ab irregularitate, qui implorat aliorum auxilium ad defensionem patris, etiam si illi occidant aggressorem, dummodo ille non occidat vel non concurrat.

B **D** Vbiatur tertid, circa secundam conclusionem. An ille, qui dat operam rei illicitæ, ex qua sequitur mutilatio, vel occisio hominis, incurrat semper irregularitatem.

C Arguitur primò pro parte affirmatiua. Ex cap. dilectus de homicidio vbi quidam capellanus excusatur ab irregularitate, quoniam dabat operam rei licitæ, equitando, videlicet. Hinc sumunt argumentū Canonistæ à cessante ratione, & causa, quod nos dicimus à contrario sensu, ergo si daret operam rei illicitæ incurreret irregularitatem. Arguitur secundò. Ex cap. ex literis el 2. de homicidio vbi etiam excusatur quidam monachus ab irregularitate: quia dabat operam rei necessariæ, & vtili ergo si non daret operam rei licitæ incurreret irregularitatem. Similiter in cap. tua nos excusatur quidam monachus, qui pietatis gratia aperuit ferro tumorem gutturis cuiusdam mulieris, cum esset expertus in arte: quæ tamè mulier postea mortua est. Ergo si non pietatis gratia, sed cupiditatis curasset illam, incurreret irregularitatem. Propter hæc argumenta, & alia multa similia, est prima sententia multorum Iurisperitorum vniuersaliter asserentium, quòd qui dat operam rei illicitæ manet irregularis, si ex illa operatione sequatur mors, quamvis adhibeat plurimum diligentie ne consequatur mors. Eandem sententiam tenet Syluest. in verb. homicidium. 2. §. 2. reg. 3. & Caietan. in hoc loco, imò D. Thom. videtur esse huius sententia, dum ait, dupliciter homicidij reatum posse incurrere: vno modo quando aliquis dat operam rei illicitæ, quam vitare debebat: altero modo quando non adhibet sufficientem diligentiam, etiam si det operam rei licitæ, ergo sunt duo modi differentes contrahendi irregularitatem quorum vterque sufficit sine altero. Item Diu. Thom. in ipsa 2. conclus. disiunctiua, satis aperte hoc asserit, & in 4. sentent. distin. 25. quæst. 2. art. 1. Secunda sententia, est in alio extremo quòd quantumcunque aliquis det operam rei illicitæ, non incurrit irregularitatem si adhibet sufficientem diligentiam ne sequatur occisio vel mutilatio. Hanc docuit M. Canon dum interpretaretur D. Thom. in 1. 2. q. 73. art. 8. vbi D. Thom. videtur eandem sententiam tenere: dicit enim quòd propter negligentiam considerandi, imputantur homini ad pœnam nocuenta, quæ sequuntur si dabat operam rei illicitæ. Eandem sententiam sequuti sunt postea quidam Theologi, inter quos fuit Mag. Peña. Tertia sententia tenet, quòd qui dat operam rei illicitæ, quæ natura sua est læsiva & ad mortem tendens, incurrit irregularitatem, quantumvis adhibeat sufficientem diligentiam: si autem dabat operam rei illicitæ, quæ ex natura sua non habet ordinem ad mortem, vel ad læsionem, non incurrit irregularitatem: si tamen adhibeat

sufficientem diligentiam, ne ex alijs circumstantijs sequatur mors, aut mutilatio. Exemplum primi habetur expressè in cap. fin. de homicidio in 6. vbi quidam iudicatur incurrisse irregularitatem qui mandauit seruo suo vt verberaret quempiam, nō tamen occideret: cō quōd ipse verberatus postea mortuus est. Exemplum secundi sit in clerico, qui proficisceretur ad negotiationem sibi prohibitam, & fortè in via iacentem conculcauit, & occidit, iste non erit irregularis si adhibuit sufficientem diligentiam ne ex aliqua circumstantia sequeretur occisio. Hanc sententiam tenet Soto lib. 5. de Iustitia quest. 5. art. 9. & Couar. vbi suprā par. 2. §. 4. num. 10. & citat in eandem sententiam Cast. in lib. 2. de potest. leg. pōa. c. 14. citat in eandem sententiam Ancharanum, & Villadiego. Quarta sententia, est Nauar. vbi suprā num. 221. & super cap. fin. 14. quest. 6. circa finem, quōd si qui dabat operam rei illicitæ, intendebat illam facere, incurrit irregularitatem, etiam si illud opus non sit ex natura sua læsiuum neque ad mortem ducens: & ponit exemplum, si quis persuadeat socio, vt ingrediatur vineam, & furetur uuas, & fortè erat ibi canis custos vineæ, & momordit ingredientem, & mortuus est: tunc ille persuasor manet irregularis. Pro decisione huius difficultatis.

PRIMA CONCLUSIO.

Prima sententia non est nobis verosimilis, etiam in foro exteriori. Et hoc quidem optimè probat Couar. vbi suprā, vbi ponit multa exempla, in quibus videtur ridiculum quōd incurratur irregularitas: quia dabat operam rei illicitæ: sed sit exemplum. Si medicus peritissimus curaret diligentissimè episcopum intendens accipere pro pretio beneficium ecclesiasticum, sequeretur quōd iste incurreret irregularitatem quōd videtur ridiculum. Probat sequela, quia ille dabat operam rei illicitæ, erat enim simoniacus. Similiter sequeretur quōd fornicarius, si fortè mulier moreretur in actu fornicandi, vel etiam ex partu, qui causatus fuit ex fornicatione. Præterea illa sententia, est contra ius Canonicum, vt patet ex cap. tua nos, de homicidio, vbi monachus ille condemnatur quidem de culpa, quia vsurpauit officium Chirurghi quod erat illicitum monacho: sed excusatur ab irregularitate: quia cum esset peritus in arte chirurgiæ, adhibuit sufficientem diligentiam, ne illa mulier moreretur. Hoc ipsum colligitur ex cap. quanto. 50. distin. vbi excusatur ab irregularitate latro; qui ducebat equos ex furto, quibus in via conculcatam mulierem occidit.

SECUNDA CONCLUSIO

Tertia sententia videtur probabilior, quàm secunda. Probat, quia secunda sententia vix potest respondere huic argumēto. Videlicet quōd ipsa iura duplicem casum distinguunt ad incurrendā irregularitatem: alterum si quis dabat operam rei illicitæ. Alterum, si non adhibuit sufficientem diligentiam, etiam si daret operam rei aliā licitæ. At verò secunda sententia omnia vniuersaliter reducit ad negligentiam cōsiderandi: siue quis det operā rei illicitæ, siue licitæ, ergo non est conformis iuri Canonico quod sæpe distinguit, si dabat operā rei illicitæ, vel licitæ. Cæterum tertia sententia explicat ius Canonicum, & distinguit si quis dabat operam rei illicitæ, quæ ex natura sua nociua est, incurrit irregularitatem: quāuis adhibeat diligentiam, ergo hæc sententia conformis est iuri Canonico, ac proinde probabilior.

TERTIA CONCLUSIO.

Nihilominus secunda sententia probabilis est. Et argumēto facto possumus respondere, quōd non inuenitur in iure Canonico, vbi diffiniatur, quōd aliquis incurrat irregularitatem, solū quia dabat operā rei illicitæ: sed quia cum daret operam rei illicitæ, negligens fuit vel præsumitur fuisse in considerandis nocuentis. Vt patet in cap. fin. de homicidio lib. 6. vbi dicitur: quōd quia quidā mandando in culpa fuit, & hoc euenire posse, debuit cogitare, irregularis fuit. Et huic cōsonat doctrina D. Thom. in 1. 2. vbi suprā. Sed notandum est in fauorem huius sententiæ, quōd ille qui dat operam rei illicitæ, meritō præsumitur negligens in considerandis nocuentis, quæ inde possunt sequi: maximè si res illicita est, talis nature, vt ex ea possit sequi tale nocumētum. Vt in c. suscepimus de homicidio, ponitur exemplum, & idcirco meritō in foro exteriori iudicabitur ille irregularis. Quōd si re vera apposuit omnem diligentiam, non erit irregularis coram Deo iuxta secundam sententiam. Verbi gratia, si in hastiludio nō maneret irregularis secularis, qui fortè occidit corrualem. Similiter si clericus se intromitteret in hastiludium cum simili diligentia non maneret irregularis: quamuis in foro exteriori iudicaretur iste irregularis: quia dabat operam rei illicitæ, ex qua poterat sequi illud nocumentum: cō quōd ille præsumitur negligens. Et hoc confirmari potest, ex distin. cap. tua nos.

QUARTA CONCLUSIO.

Sententia illa vltima non est probabilis, vt ipsemet casus præ se fert. Et cap. tua nos. conuincit, & cap. quando 15. dist. Imò ipse Nauar. vbi suprā nu. 215. dicit clericus, qui in bello pugnat, vt exhortetur milites, non manet irregularis, si tamen ipse per se non occidat. Et tamè certum est, quōd dat operam rei illicitæ pugnādo. Non ergo sufficit ad incurrendam irregularitatem, quōd aliquis ex intētionē det operam rei illicitæ. Ad argumentum in oppositum ad primum responderetur, quōd argumentum à contrario sensu, vel à cessante causa & ratione, non est validum: nisi quando causa est adæquata alicuius effectus: quod sub alijs terminis docet Aristot. lib. 1. Post text. 20. dum dicit: si affirmatio est causa affirmationis, negatio est causa negationis. Quia etiam debet intelligi de causa adæquata. Nunc autem in proposito non est causa adæquata, quare aliquis excusetur ab irregularitate: quia dat operam rei licitæ. Potest enim dare operam rei licitæ, & manere irregularis, propter negligentiam, considerādī nocumentum quod poterat sequi. Similiter non est causa adæquata, quōd aliquis contrahat irregularitatem, quia dabat operam rei illicitæ, vt patet in casibus confutationis primæ & quartæ sententiæ. Ad secundum argumentum responderetur, quōd ca. tua nos. potius probat oppositum. Nam ille monachus dabat operam rei illicitæ exercendo officium chirurghi sibi prohibitum in cap. sententiam. ne cler. vel monachi. Et per hoc patet ad alia argumenta, quæ sunt ex alijs capitulis iuris Canonici. Ad D. Thom. responderetur, quōd illius distinctiua est intelligenda pro altera parte, quando aliquis dabat operam rei illicitæ: quæ ex natura sua tendebat ad lētionem. Et tunc quantumlibet aliquis adhibeat diligentiam manebit irregularis, si sequitur occisio, vel mutilatio ex sua actione. Et hoc iuxta tertiam sententiam.

At verò

Secundò arguitur. In ipsi bullis Cruciatæ, ubi conceditur absolutio à qualibet censura, non cõceditur dispensatio super irregularitate. Probatur, quia absolutio: propriè non de irregularitate, sed dispensatio vt patet ex vsu ecclesiastico. Si enim loquuntur Prælati etiam Religionum, Dispensio tecum super omni irregularitate, ergo non eo ipso quòd conceditur absolutio ab omni censura, conceditur etiam dispensatio irregularitatis.

Tertiò arguitur. Quia non est consuetudo neque stylus curiæ Romanæ, vt dispensatio super irregularitate, intelligatur in vniuersali clausula, ergo non est intelligenda talis dispensatio in Bullis, cum in illis dicitur quòd confessarius possit absoluerè ab omni censura.

Ad hoc dubium communis sententiã Iuristarum est negatiua. Ita tenet Nauarrus in Manual. cap. 27. num. 192. & 249. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

Irregularitas, quæ tantùm incurritur propter culpam quasi pœna ipsius, intelligitur nomine censuræ ecclesiasticæ. Hanc sententiam docuit in hac schola Salmantina M. Cano, & postea sequutus est illam. Soto in 4. Sent. dist. 22. q. 3. art. 1. & multi alij Theologi moderni. Et probatur primò, quoniã censura propriè loquendo est quædam notatio, & punitio, qua malefaciens punitur propter aliquam culpam: sed quædam irregularitates sunt notatio quædam, & punitio propter aliquam culpam, ergo illæ veniunt intelligendæ nomine censuræ. Explicatur minor. Quãdo aliquis suspensus, vel excommunicatus celebrat, manet irregularis propter culpã, quam commisit: & tunc irregularitas est propriè censura.

Secundò probatur. Nam in quibusdam Bullis dicebatur, quòd confessor possit absoluerè ab omni excommunicatione suspensione & interdicto & ab omnibus alijs censuris, & pœnis ecclesiasticis. Ergo in istis Bullis dabatur facultas absoluendi à quibusdam irregularitatibus. Probatur cõsequentiã. Quia nullæ sunt aliæ censuræ, præter illas tres: nisi quædam irregularitates.

Tertiò, in quibusdã Bullis etiam cruciatæ olim, dum numerabantur casus, qui concedebantur confessoribus, ponebatur talis exceptio, scilicet, excepto homicidio voluntario (*Porque el tal homicidio esta reseruado quanto à la irregularidad.*) Ergo omnes aliæ irregularitates propter culpam, concedebantur confessoribus, quibus committebatur facultas absoluendi ab ipsis culpis.

Et confirmatur. Nam in alijs Bullis olim dicebatur, quòd conceditur facultas absoluendi ab omnibus censuris, & pœnis ecclesiasticis, etiam si requirant specialem mentionem sui, & non includantur in vniuersali clausula. Quod quidem videtur esse adiectum propter eos, qui dicunt nullam irregularitatem includi in generali clausula. Prædictas Bullas ego vidi. Est tamen obseruandum nostris temporibus, quòd in Bullis cruciatæ, quæ dimanauerunt à Sede Apostolica à tempore Pij Quinti, fit mentio solùm facultatis absoluendi ab omni censura, atque ita volumus, qui sequimur istam sententiam, quòd nomine censuræ intelligantur omnes illæ irregularitates, quæ impositæ sunt directè propter aliquam culpam. Nam contingit quòd aliqua irregularitas contrahatur ex actû, qui est culpa: non tamen est directè pœna propter culpam, qualis est irregularitas, quæ contrahitur quando quis alterum occidit iniquè: tunc enim irregularis manet, non quia ini-

A què occidit, sed quia occidit voluntariè. Sicut manet irregularis iudex, qui iustè occidit.

Obseruandum est secundò circa Bullas cruciatas, quòd qui habuerit vltimam Bullam cruciatam gaudebit omnibus priuilegijs præcedentium Bullarum non cruciatarum ante Pium Quintum concessis. Et ratio est: quia omnes aliæ bullæ nunquam sunt reuocatae, sed tantùm suspensæ præterquam, quantùm ad illam clausulam, quòd religiosi, & alij sacerdotes possint oua comedere in quadragesima. Hæc enim clausula vniuersaliter reuocata est à Pio Quinto. At verò omnes aliæ Bullæ cruciatæ reuocatae sunt prorsus à Pio Quinto in prima Cruciatæ, quam ipse concessit. Cæterum aliæ Cruciatæ, quæ post ipsum emanauerunt secum afferunt clausulam reuocatiuam, seu potius limitantem, ita vt non liceat gaudere gratijs, & facultatibus illic concessis, nisi intra annum prædicationis, & statim expirant.

Ex quo sequitur, quòd ipse commissarius Cruciatæ non reualidat antiquas illas cruciatas: quia non datur illi facultas reualidandi, nisi tantùm illas, quas ipse suspendit. Suspendere autem non potest nisi eas Bullas, quæ adhuc habent effectum: quales sunt Bullæ sanctæ Catherinæ & redemptionis captiuorum: & aliæ similes & etiam personales facultates.

His suppositis ad primum argumentum respondetur, quòd Pontifex non dixit exclusiue, quòd tantùm illa tria intelligebantur nomine censuræ: sed quòd illa tria intelligebantur, ratio autem quare non fecit mentionem irregularitatis, duplex est. Altera quia irregularitas non est censura secundum totam latitudinem, vt patet in irregularitate bigamiæ, & homicidij. Altera verò ratio est, quia ibi Pontifex solùm intendebat numerare illas censuras quibus iudices ecclesiastici solent compellere rebelles, vt ex ipso literæ contextu patet. Cæterum irregularitas nunquam est censura posita ab aliquo iudice ecclesiastico, sed ab ipso iure. Quare non oportuit facere illius mentionem.

Ad secundum respondetur, quòd circa irregularitatem, quæ propriè est pœna propter culpam, bene potest confessorius vt verbo absolutionis, ita vt dicat, ego te absoluo ab omni censura irregularitatis: imò ineptè dixerit, ego dispenso tecum super irregularitate: nisi fortè ex speciali commissione prælati, sibi fuerit commissa dispensatio.

Ad tertium negatur antecedens. Imò quotiescumque conceditur in curia Romana facultas absoluendi ab omni censura: conceditur etiam facultas absoluendi à quibusdam irregularitatibus: quæ nihil aliud sunt, quàm censuræ propter aliqua peccata.

Dubitat secundò. An irregularitas propter homicidium sit reseruata Summo Pontifici? Hoc dubium mouemus ad explicandum decretum Concilij Tridentini Sessione 24. capit. 6. (vbi in hunc modum dicit. Liceat episcopis in irregularitatibus omnibus & suspensionibus, excepta ea, quæ oritur ex homicidio voluntario, & exceptis alijs deductis ad forum contentiosum, dispensare. Hoc in loco concedit episcopis Concilium ordinariam facultatem ad dispensandum in irregularitate, quæ oritur ex occulto delicto: vna excepta irregularitate, quæ oritur ex homicidio voluntario. Sed difficultas est de irregularitate quæ oritur ex occisione hominis iusta, & licita.

Caetanus in verbo irregularitas in summa dicit,

dicit, quod ille, qui habet facultatem ad tollendam irregularitatem, quae oritur ex homicidio casuali, habebit etiam facultatem ad tollendam irregularitatem prouenientem ex occisione hominis voluntaria, licita tamen: non obstante, quod in tali concessione prohibeatur dispensatio super irregularitate proueniente ex homicidio voluntario. Ratio Caietani est: quoniam haec limitatio tantum habet locum in irregularitate, quae prouenit ex homicidio voluntario iniquo. Etenim huiusmodi occisio proprie, & simpliciter dicitur homicidium. Eandem sententiam, & propter eandem rationem sequitur summa Armilla in verbo irregularitas. Eandem sententiam sequitur Couarruias in relectione supra citata in 2. parte. licet propter aliam rationem, videlicet, quia homicidium quod committitur sine culpa, reputatur iure casuale. Secundum istos doctores dicendum est consequenter, quod episcopus potest dispensare super omni irregularitate proueniente ex qualibet licita occisione hominis: sicut potest dispensare super irregularitate, proueniente ex homicidio casuali, propter concessionem sibi factam in decreto Concilij: & illa exceptio ibidem facta de homicidio voluntario tantum, intelligenda est de homicidio voluntario, quod est vere peccatum. Hec tamen sententia nobis omnino non placet: Imo existimo cum doctissimo Nauarro vbi supra, quod solus ipse Summus Pontifex potest dispensare super irregularitate proueniente ex occisione hominis voluntaria, quantumlibet iusta, & licita. Et quidem ratio Caietani parum valet: quia vt supra diximus, nomine homicidij voluntarij in iure Canonico quantum ad materiam irregularitatis, comprehenditur etiam occisio hominis iusta. Item ratio, quae profertur a Couarruias non videtur habere fundamentum in iure. Imo irrationabiliter dicitur, quod quando iudex, data sententia sanguinis, occidit hominem, quod tunc dicatur casuale homicidium. Et ita omnino existimo, quod nullus episcopus dispensat, neque audeat dispensare super hac irregularitate, magis quam super irregularitate bigamiae: de qua nulla ratione intelligitur episcopis facta copia dispensandi in supradicto decreto. Et ratio est, quia in Concilio intelligitur facta illa exceptio ab illa vniuersali, scilicet quod liceat episcopis dispensare super omni irregularitate proueniente ex delicto occulto, excepta irregularitate homicidij voluntarij. In qua exceptione intelligo homicidium voluntarium, quod est peccatum.

Nam aliud homicidium voluntarium, quod non est peccatum, non oportebat excipere: quia non includebatur in vniuersali concessione, sicut non includebatur irregularitas contracta ex bigamia. Vnde neque ista excipitur, & tamen constat, quod episcopus super illam dispensare non potest.

A Altera difficultas est, An episcopus possit dispensare super irregularitate contracta ex delicto homicidij voluntarij occulto, nam si publicum est: omnes conueniunt in hoc, quod Episcopus non potest dispensare.

In hac difficultate, omnino repellenda est sententia Alphonsi de Castro in libro 2. de lege poenali asserentis, quod propter homicidium voluntarium & iniquum, si fuerit omnino occultum: non incurritur aliqua irregularitas. Haec enim sententia aduersatur dispositioni iuris in capit. finali, de temporibus ordinationum, & ordinandorum. & in capit. inquisitioni, de accusationibus. & hic autor singularis est in ista sententia: quamuis etiam illam tenuerit quidam Vincenius citatus a Syl-

A uestro in verbo homicidium. 3. quaestio. 8. Ac proinde Couarruias vbi supra, & Nauarro, capit. illo. 27. citato. reprobant istam sententiam tanquam singularem & iuri Canonico contrariam. Nam etiam si textus in capit. ex tenore. de temporibus ordinationum, dicat, quod crimina, quae si essent publica punirentur depositione, & degradatione: si fuerint secreta, non impediunt ascensum ad superiores ordines: tamen non fauet hoc praedictae sententiae. Quoniam vt aduertit Couarru. textus non loquitur de criminibus, quae ipso facto inducunt irregularitatem: quale est homicidium. Sed loquitur de illis, quae si constarent punirentur in iudicio poena depositionis & degradationis: qualia sunt grauissima quaedam crimina. Hoc supposito respondendum est ad propositam difficultatem.

PRIMA CONCLUSIO.

Neque olim ante Concilium, neque modò post Concilium Tridentinum, concessa est episcopis autoritas dispensandi in huiusmodi irregularitate ad suscipiendos sacros ordines: quamuis sit probabile quod ante Concilium poterant episcopi dispensare quoad minores ordines suscipiendos. Haec omnia latissimè probant Couarruias & Nauar. supra.

SECUNDA CONCLUSIO.

Etiam est probabilis sententia, quod olim ante Concilium Tridentinum poterat Episcopus dispensare quantum ad beneficium simplex retinendum, & de nouo obrinendum. Imò aliqui probabiliter existimant, quod etiam quantum ad beneficium curatum retinendum. Hoc colligunt doctissimi Canonistae ex capit. 2. de clerico pugnante in duello. Tota autem difficultas est, an Episcopus post Concilium gaudeat huiusmodi facultate dispensandi in huiusmodi irregularitate. Nauarrus vbi supra tenet partem negatiuam, & dicit, quod Episcopus non habet talem facultatem, etiam quoad minores ordines suscipiendos: & quoad beneficium simplex retinendum: sed quod solus Papa potest dispensare quantumlibet homicidium sit occultum. Probat ex eo, quod in praedicta Sessione dicitur expressè: quod in homicidio voluntario etiam si fuerit occultum, non liceat dispensare ad ordines sacros suscipiendos: sed talis homicida omni ordine ac beneficio ecclesiastico perpetuò careat. In quo decreto duo verba expenduntur. Alterum est, non liceat: alterum est, careat. Quae verba secundum Caietanum in summa in verbo absolutio ab excommunicatione, tollunt potestatem dispensandi. Item in secunda parte eiusdem decreti statuitur, quod in irregularitate, quae oritur ex homicidio casuali episcopus non potest dispensare, nisi adhibitis quibusdam circumstantijs, & conditionibus ibi narratis, ergo cum limitet Concilium episcopis ipsis autoritatem dispensandi in homicidio casuali: signum est, quod intendebat totam illis autoritatem tollere dispensandi in homicidio voluntario. Eò vel maxime, quod Concilium contraponit homicidium casuale contra voluntarium.

Secundò probatur haec sententia ex capit. 6. de reformatione, Session. 24. vbi conceditur facultas episcopis dispensandi super omni irregularitate proueniente ex delicto occulto, excepta ea,

qua

quæ oritur ex homicidio voluntario, ergo Conciliū prohibet dispensare super irregularitate homicidij voluntarij quantumlibet occulto. Nihilominus viris doctis nostri temporis videtur, quod episcopi eandem omnino auctoritatem habent dispensandi post Conciliū Tridentinum, quam olim habebant ante Conciliū ipso iure communi. Ratio illorum est quoniam Conciliū non tollit episcopis apertè istam facultatem. Est enim dubia interpretatio literæ Concilij, at verò quæcunque lex noua interpretanda est quantum fieri potest conformiter ad ius commune. Igitur adhuc episcopi habent facultatem, quam antea iure communi habebant. Confirmatur. Res favorabilis est, quod episcopi habeant istam facultatem, ergo decreta Concilij, si commodè fieri potest, debent interpretari in fauorem episcoporum: atque ita ipsi interpretantur.

Ad primum enim argumentum respondent cum Couarr. in loco citato, quod Conciliū in illo capitul. 7. non loquebatur de homicidio omnino occulto: sed occulto aliquo modo, scilicet, de illo quod non poterat in iudicio probari. Respondent secundò, quod synodus in illo decreto tantum intendebat ostendere difficultatem maximam, quæ debet esse in dispensatione irregularitatis, quæ oritur ex homicidio voluntario: non autem intendebat limitare auctoritatem episcoporum, quam olim habebant. Et idcirco verbum illud, non liceat, non tollit auctoritatem dispensandi, quidquid sit de doctrina Caietani in verbo absolutio ab excommunicatione. Sed aiunt quod denotat quod prælati male facient, si absque grauissima causa dispensauerint. Et hoc colligunt ex eo, quod synodus ibi, non solum loquitur episcopis, sed cuiuscunque dispensanti, etiam Summo Pontifici. Imò videtur quod ex principali intentione loquebatur de dispensatione, quæ fit in Romana curia. Et ex hoc respondent ad illud quod obijcitur de homicidio casuali. Dicunt enim, quod Conciliū tantum limitat modum dispensandi episcopis super hac irregularitate, quando dispensatio committitur illis à Romano Pontifice. Nihilominus non prohibet, quod ipsi sua auctoritate dispensent in eo quod antea poterant iure communi: si ab ipsis immediatè petatur dispensatio. Ad secundum argumentum respondent, quod illa exceptio non fit simpliciter à facultate, quam habent episcopi dispensandi in irregularitatibus: sed fit exceptio à facultate illis concessa per illud decretum Concilij. Ita sanè quod ex vi illius decreti non possunt dispensare super irregularitate, quæ oritur ex homicidio voluntario occulto. Non tamen ibi negatur, quod iure communi habeant talem auctoritatem dispensandi, saltem quantum ad aliquid, scilicet, quantum ad beneficium simplex retinendum, & obtinendum, & quantum ad beneficium curatum retinendum. Iste modus explicandi Conciliū videtur nobis satis perplexus. Quapropter ego crediderim, quod in huiusmodi decretis Concilij Tridentini explicatum est, quod olim erat obscurum, & dubium inter doctores secundum ius commune: & insuper concessa est noua facultas episcopis dispensandi in multis irregularitatibus in foro conscientie, super quibus antea dispensandi facultatem non habebant. Et insuper concessa est illis facultas absoluendi à plurimis delictis reseruatæ Summo Pontifici.

Sed quæret aliquis, Vtrum per bullam Cruciatam habeat confessarius electus tantam facultatem absoluendi à peccatis, quantum habent episcopi concessam à Concilio Tridentino, capit. 6.

A Session. 24. Respondetur, quod non habet tantam facultatem. Primò quidem de crimine hæresis manifestum est. Quoniam in ipsa bulla Cruciatæ excipitur facultas absoluendi: & tamen Conciliū Episcopo per semetipsum concedit, quod possit absolueri in foro conscientie de crimine hæresis. Deinde quamuis confessarius electus possit absolueri semel ab omnibus alijs peccatis, & censuris reseruatæ Summo Pontifici: tamen episcopus toties, quoties se obtulerit occasio, potest in foro conscientie ab huiusmodi peccatis absolueri secundum formam concessam sibi in illo capite 6. Sessione 24.

B Quapropter confessarius debet attendere, an delictum sit reseruatum Summo Pontifici, vel non. Similiter an excommunicatio sit reseruata vel non. At verò circa irregularitates non est tantum periculi, quia non est necessarium ad hoc ut aliquis absolua- tur à peccatis, & recipiat sacramentum Eucharistie: quod absolua- tur prius à censura irregularitatis etiam quando est vera censura. Cæterum si pœnitens sit clericus, & voluerit promoueri ad ordines superiores vel obtinere aliquod beneficium vel ministrare in ordine suscepto: ad ipsum promouendum pertinebit inquirere: an illa irregularitas sit reseruata Summo Pontifici vel non. Vnusquisque enim tenetur scire ea, quæ pertinent ad suum statum. Et idcirco ipse confessarius poterit se eximere ab isto onere, & remittere pœnitentem, ut consulat doctores circa huiusmodi irregularitates: si confessarius non fuerit certus.

QUÆSTIO LXV.

De mutilatione membrorum.

D Einde considerandum est de peccatis aliarum iniuriarum, quæ in personam committuntur. Et circa hoc quærentur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum mutilare aliquem membro suo, in aliquo casu possit esse licitum?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Licitum est auctoritate publica mutilare peccatores.

Secunda conclusio. Licitum etiam est propter salutem corporis, & vitæ, mutilare hominem de voluntate ipsius, vel de voluntate eius, qui curam illius gerit.

Tertia conclusio. Aliis mutilare est illicitum.

COMMENTARIVM.

IN hoc articulo notandum est, quod etiam membrum sanum in seipso licitum erit abscindere, quando opus fuerit ad salutem hominis, & vitam. Ratio est quam assignauimus in questione 64. articul. 2. quia totum esse membri est propter totum: vnde quando fuerit necessarium propter totum ut membrum pereat, licitum erit abscindere. Quod autem Diu. Thom. dicit in tertia conclusione,

quod

quod aliter mutilare est illicitum, intelligitur quando homo consistit in plenaria sanitate.

Secundò est notandum, quod nemo potest cogi, ut patiatur abscissionem membri propter vitam: nisi ab illo, qui curam illius gerit, ut à republica, quando vita illius fuerit necessaria bono communi, & non aliàs. Ratio, quia homo non potest cogi à republica nisi secundùm operationes politicas necessarias reipublicæ, secundùm quas habet rationem partis: potest etiam cogi filius à patre quando est sub eius potestate: item seruus à domino, quia non est sui iuris: similiter etiam religiosus potest cogi à suo prælato, maximè si vita illius necessaria est religioni, quod debet iudicare prælatus. Sed quæret aliquis, An ipsemet homo teneatur pati abscissionem membri propter seruandam vitam? Et videtur quod sic: quia tenetur seruare vitam per media ordinata, & proportionata: sed abscisio membri est medium proportionatum ad seruandam vitam, ergo tenetur pati abscissionem. Respondetur & sic

PRIMA CONCLUSIO

Quod non tenetur absolutè loquendo. Et ratio est. Quia quauis homo teneatur conseruare vitam propriam, non tenetur per media extraordinaria, sed per victum & vestitum communè, per medicinas communes, per dolorem quandam communem & ordinarium: non tamen per quandam dolorem extraordinarium, & horribilem, neque etiam per sumptus extraordinarios, secundùm proportionem status ipsius hominis. Ut si v.g. communem ciuem salutem consequatur esset certum, si infumeret tria millia ducatorum in quadam medicina, ille non tenetur infumere. Per hoc patet ad argumentum. Nam quamuis illud medium sit proportionatum secundùm rectam rationem, & ex consequenti licitum, est tamen extraordinarium. Circa tertiam conclusionem est dubium, An sit licitum, ut quis seipsum mutilet, ut euadat periculum mortis ab extrinseco imminens? Ut v.g. an sit licitum quod scindat manum, quam habet ligatam ut effugiat flammam, aut feram, aut tyrannum comminantem mortem: nisi ipsemet homo se mutilet? Respondetur, quod in hoc tertio casu non sit licitum, quia esset consentire cum malitia tyranni, qui intendit inferre iniuriam naturæ rationali, ut ipsamet in seipsam manus iniiciat. Ita tenet Soto lib. 5. de iustitia. q. 2. artic. 5. Cæterum in alijs casibus licitum est: quia pars ordinatur in bonum totius & non est aliqua causa, quæ faciat actum illicitum sicut in tertio casu.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Utrum liceat patribus verberare filios, aut dominis seruos?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Causa correctionis, & disciplina licitum est.

Secunda conclusio. Non est licitum mutilare aut occidere.

COMMENTARIVM.

De hoc articulo vide Soto ubi supra, att. 2. & nota, quod legibus civilibus cautum est quantum se debeat extendere illa potestas patrum erga

A filios, ut patet in l. si filius. C. de patria potestate, & in l. prætor. ff. de iureiurando, §. præterea. Sed quæritur, An liceat patribus verberare filios clericos? Syluester in verbo excommunicatio. 6. §. 4. refert sententiam Panor. in c. cum voluntate de sententia excommunicationis, quod non est licitum patribus verberare filios in sacris constitutos, bene tamen in minoribus: sed ipse Syluest. tenet esse licitum verberare filios etiam in sacris constitutos: & ratio eius est, quia hoc conceditur magistris circa discipulos, etiam in sacris constitutos, ut patet ex c. super eo. de sent. excommunicationis, ergo erit licitum patribus. Patet consequentia. Quia patres non habent minorem iurisdictionem ad erudiendos filios, quam magistri. Et hæc sententia est tenenda.

B Sed notandum est, quod prælatis religionum licitum erit flagellare subditos secundùm leges & constitutiones eorum, & non aliàs: incurreret enim sententiam excommunicationis prælatus, qui ita quadam subditum pedibus conculcasset, aut alapis cæderet. Et hoc quod diximus patet ex ca. ex tempore de sententia excommunicationis. Notandum verò est, quod si pater, vel magister, vel prælatus excesserit modum verberandi, aut flagellandi, postquam iam semel cepit iuste punire non statim incurrit sententiam excommunicationis: nisi sit notabilis excessus, quod quidem arbitrio boni viri iudicandum erit: si autem fuerit res dubia, Episcopus poterit dispensare de iure communi. Et enim illa excommunicatio canonis, si quis suadente diabolo, reseruat Pontifici, quando certum est aliquem incurrisse canonem, & fuit notabilis percussio. Vide Caietanum in verbo excommunicatio.

ARTICVLVS TERTIVS.

Utrum liceat aliquem hominem incarceratione?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Incarcerare, vel qualitercumq; hominem detinere, est illicitum: nisi fiat secundùm ordinem iustitiæ.

Secunda conclusio notetur in solutione ad tertium. Detinere hominem ad horam, cuiuslibet est licitum ad impediendum illum à perpetracione alicuius mali.

Tertia conclusio ibidem. Simpliciter aliquem includere vel ligare, ad eum solum pertinet qui habet simpliciter disponere, & vniuersaliter, de actibus & vita alterius.

COMMENTARIVM.

Circa istum articulum sunt duo dubia. Primum est. An licitum sit cuiuslibet detinere proximum ad horam ne perpetraret aliquod malum? Nam Diu. Thom. videtur vniuersaliter id asserere. Respondetur & sic

PRIMA CONCLUSIO.

Si malum quod aliquis vult facere sit contra iustitiam, licitum erit cuiuslibet illum detinere. Ratio est, quia tunc illa detentio habet rationem defensionis.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si autem malum, quod vult facere est contra alias virtutes, ut contra temperantiam, aut castitatem

tem: non est licitum cuiuslibet detinere illum. Ratio est, quia homo est dominus suarum operationum: ergo fit illi iniuria, si detineatur, nisi ab eo qui habent aliquam iurisdictionem supra illum. Ex quo sequitur, quod in tali casu potest ille homo detineri ad breue tempus à pædagogo ipsius, à Magistro, à præfecto ipsius domus.

TERTIA CONCLUSIO.

Si peccatum fuerit scandalosum non solum cōtra communitatem quale est peccatum heresis quam aliquis vult prædicare, sed etiam si fuerit scandalosum pusillorum, ut v. g. Si aliquis vult ire ad scandalizandam virginem honestam: poterit detineri à quolibet ad breue tempus. Ratio huius est: quia talis detentio habet rationem defensionis, aut boni communis, & religionis, aut etiam innocentis & pusilli, quatenus inuoluntariè aggreditur illum scandalizator.

Dubium secundū est. An possim ego detinere illū qui me affecit iniuria, ad breue tēpus donec iudicē voco? Soto vbi sup. q. 2. art. 3. Respondet affirmatiuē. Nihilominus nobis oppositum videtur, nisi in casu, quo talis detentio haberet rationem defensionis: ut verbi gratia. Si ille adhuc pergeret in inferenda iniuria, & nocumento, & in auferendo à me bona mea: quia tunc est in fragranti delicto.

ARTICVLVS QVARTVS.

Utrum peccatum aggrauetur in hoc quod predicta iniuria inferuntur in personas alijs coniunctas?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmatiua.

QUÆSTIO LXVI.

De Furto & rapina.

Deinde considerandum est de peccatis iustitiæ oppositis, per quæ inferitur nocementū proximo in rebus, scilicet, de furto, & rapina. Et circa hoc quærantur nouem.

ARTICVLVS PRIMVS.

Utrum naturalis sit homini possessio exteriorum rerum?

SVMMA TEXTVS.

Est homini rerum exteriorum aliqua naturalis possessio, non quidem quantum ad naturam earum, sed quantum ad usum, quo ipsis secundum rationem & voluntatem vti potest ad suum commodum & vtilitatem.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Utrum liceat alicui, rem aliquam quasi propriam possidere?

SVMMA TEXTVS.

Quoniam hominem non deceat aliquid proprium habere, quoad usum, impium tamen est & erroneum, asserere ipsum non posse propriam propriam habere, quoad potestatem procurandi & dispensandi.

De articulo primo & secundo, non est huius loci disputare, disputatum est in principio quæstionis 62.

ARTICVLVS TERTIVS.

Utrum sit de ratione furti, occultè accipere rem alienam?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio est affirmatiua. Secunda conclusio habetur in solutione ad secundum sub nomine iniusta acceptio, intelligenda est etiam iniqua detentio, qua pertinet ad speciem furti, quando est occulta.

ARTICVLVS QVARTVS.

Utrum furtum, & rapina sint peccata differentia specie?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmatiua. De hac materia est nobis communis disputatio cum Iurisperitis vtriusque iuris in suis titulis de furtis. Vide Soto lib. 5. de Iustitia. q. 3.

COMMENTARIUM.

Pro explicatione definitionis furti arguitur primò. Ex l. 1. ff. de furtis. vbi Paulus Iuriconsultus aliam definitionem assignat, scilicet furtum est contrectatio fraudulosa lucri faciendi gratia, vel ipsius rei, vel possessoris eius, vel usus illius. Eandem definitionem assignat Iustinianus, Instituta de obligationibus, quæ ex delicto nascuntur. Item Theologi communiter addunt illi definitioni, inuito domino. Ergo definitio Diui Thom. diminuta est. Secundò qui iuste rem alienam accipit commodato, etiam si postea iniuste detineat, non dicitur fur, neque punitur ut fur, ergo secunda conclusio tertij articuli falsa est. Tertio. Usura vel iniqua emptio, vel venditio non est furtum: & tamen est acceptio occulta rei alienæ: ergo mala est definitio.

Vltimò arguitur. Ex l. si vendidero. ff. de furtis. & ex Augustino in sermone 19. de verbis Apostoli, & libr. 2. quæstionum Exodi quæstione 71. cuius verba habentur 14. quæstione 5. ca. si quid inuenisti, & cap. pœnale. Ex quibus locis habetur, quod rapina est furtum, & pars subiectiua illius, hoc est specifica, & tamen non est occulta: ergo mala est definitio rapinæ, & furti. Respondetur, definitionem Diui Thom. esse optimam, & magis secundum artem quam definitionem Iuriconsulti. Et probatur. Nam particula illa, fraudulosa, non pertinet formaliter ad rationem furti, sed ad quoddam vitium imprudentiæ, per quod aliquis vitur simulatis vitijs in factis ad intentionem suam exequendam. Cæterum in furto sufficit occultatio, neque opus est simulatione. Item illa particula lucri faciendi gratia, denique aliæ duæ particule, scilicet possessio, & usus rei, sufficienter intelliguntur nomine rei. Definitionem etiam D. Tho. ponit Isidorus, lib. 5. Etymologiarum, cap. 26. Sed loco illius particule occulta ponit clandestina. Quod autem Theologi solent addere, inuito domino, magis faciunt explicandi gratia, quam necessitatis: quia per se loquendo, non est occulta acceptio quando fit voluntario domino saltem interpretatiuè. Et per hoc patet ad

primum

primum argumentum. Ad secundum respondetur, quod iniqua detentio rei alienæ ignorante domino, peccatum est furti apud Deum in foro conscientie: quamvis in foro exteriori non puniatur ut fur, nisi quando accipit occultè. Ad tertium respondetur, quod usura, & emptio, vel venditio iniqua, non necesse est quod fiat ignorante domino, sed sæpe fit domino sciente. Caterùm quando fuerit occulta habebit malitiam etiam furti. Ad quartum respondetur, quod sæpe apud Latinos ista duo confunduntur, scilicet, furtum, & rapina, & alterum pro altero accipitur. Caterùm quod D. August. inquit in loco citato, quod per furtum intelligitur rapina in septimo præcepto Decalogi, quasi à parte totum, ita erit explicandum, quia per furtum intelligitur etiam omnis iniqua acceptio, & quicquid continetur sub iniqua acceptione, sicut contingetur rapina.

ARTICVLVS QVINTVS.

Utrum furtum semper sit peccatum?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Furtum habet duas rationes peccati, scilicet, iniustitia, & doli.

Secunda conclusio in solutione ad secundum.

Res inuenta quæcunque non fuerunt alicuius, sicut sunt gemme inuenta in litore maris, efficiuntur ipsius inuentoris, & occupantis.

Tertia conclusio ibidem. Eadem est ratio de thesauris antiquis occultatis in terra, quorum nullus est possessor, sed tamen secundum leges ciuiles dimidia pars reddenda est domino agri.

Quarta conclusio. Si quis res inuentas, quæ de proprio fuerunt alicuius Domini accipiat animo restituendi, non committit furtum.

Quinta conclusio ibidem. Non committit furtum, qui res inuentas, quæ pro derelictis habentur sibi accipit.

Sexta conclusio. Qui aliter quàm dictum est, accipit rem alienam, committit furtum.

COMMENTARIVM.

Circa primam conclusionem nota, quod prima consideratio peccati in furto, est generica, secunda verò specifica: vnde ex illis consurgit vnica species peccati. Circa solutionem ad primum vide Cano libr. 2. de locis. capit. 4. & Soto libr. 3. de iniustitia, q. 3. artic. 3. ad primum libr. 2. q. 3. artic. 8.

Circa secundam conclusionem arguitur sic. Reges Catholici Hispaniæ tulerunt legem, ne quis in mari Indico Occidentali quæreret margaritas, nisi esset talis, vel talis conditionis, ergo ibi margaritæ inuentæ non erunt inuentoris. Respondetur, quod secunda conclusio est vera stando in solo iure naturæ, & etiam in iure communi, vt habetur in l. item lapilli. ff. de rerum diuisione. & Instituta eod. titulo. §. item lapilli. & est Arist. 1. Politicorum, in initio & omnium Philosophorum & Iurisperitorum & Theologorum. Vide Diuum Antoninum in 2. par. titulo 1. cap. 15. §. secundo.

Ad argumentum verò respondetur, quod lex illa particularis est, & potest iustificari propter bonum commune huius Regni, vel illius, ad quod pertinet, vt non quilibet quærat huiusmodi margaritas. Simili modo poterit Rex condere legem, vt in suo

A regno nullus alienigena quærat margaritas. Notandum est tamen, quod lex illa Hispaniæ prohibet quæreret margaritas, non autem fortè repertas sibi accipere. Item etiam est notandum, quod illa lex omnino pœnalis est, neque obligat ad restituendas margaritas ante condemnationem iudicis, sicut lex, quæ prohibet piscationem, aut venationem.

Circa tertiam conclusionem notandum est, quod thesaurus dupliciter dicitur. Vno modo propriè: alio modo impropiè. Thesaurus propriè dicitur vetus depositio pecuniæ cuius non extat memoria, ita vt Dominum non habeat. Sed nomine pecuniæ intelligamus id, quod pecunia æstimatur. Ita definit Iuriconsultus in l. nunquam. §. thesaurus. ff. de acquirendo rerum dominio. & in l. vnica. C. de thesauris lib. 10. & Instituta de rerum diuisione. §. thesaurus. Thesaurus verò impropiè, dicitur in eisdem legibus citatis depositio pecuniæ, quam quisque lucri gratia, vel metus, vel custodiæ, sub terra condidit. Possamus etiam nos addere honoris ostentandi gratia. Sit ergo.

PRIMA CONCLUSIO.

C Qui inuenit thesaurum impropiè dictum, tenetur ad restitutionem vero Domino, vel hæredibus eius. Pro cuius explicatione nota, moris fuisse olim apud gentes, & fortè nunc etiam est: vt in sepulchris simul cum cadaueribus multas diuitias conderent ad ostentationem honoris, & gloriæ suæ, vel suorum in posterum, aut etiam ad reipublicæ defensionem: si quando in magno periculo constituta indigeret diuitijs. Ponbantur autem in sepulchris vt ibi tutius seruari ad ingentem necessitatem reipublicæ: vnde non erat fas sine vrgenti tali necessitate illas educere. Cuius exemplum est

D apud Iosephum libro 7. antiquitatum, capit. ultimo, vbi refert Salomonem ædificasse patri Dauid magnificum sepulchrum, & ibi plurimas diuitias condidisse, quibus, postea mille, & trecentos annos, vsus est Hyreanus sacerdos, quando Antiochus obsidebat Hierusalem cui data fuit pecuniæ ingens summa, vt solueret obsidionem, & sic reparauit ciuitatem. Probat ergo conclusio ex l. nunquam. vbi suprâ, vbi expressè Iuriconsultus dicit, quod qui accipit huiusmodi thesaurum, furtum committit. Et confirmatur. Quia huiusmodi thesaurus non habetur pro derelicto. Hinc inferunt aliqui corollarium quod Hispani, qui apud Indos Occidentales extraxerunt thesauros de sepulchris, tenentur ad restitutionem. Et ratio est, quia adhuc erant hæredes illius thesauri, scilicet filij dominorum, vel ipsamet respublica. Sed tamen nobis videtur, quod non est vniuersaliter verum hoc corollarium: sed dicimus, quod vbi constiterit diuitias illas superstitionis causa esse depositas: non tenentur qui illas inuenerunt restituere. Probat. Quia tales diuitiæ nullius rei vera causa depositæ sunt: ergo habentur pro derelictis, ex quibus nullus vsus expectatur fore hæredibus, aut reipublicæ: nisi tantum quod illæ diuitiæ sacrificabantur idolis, & falsæ religioni: & tales fuisse aliquos thesauros depositos in sepulchris apud Indos valde probabile est, ex his quæ nobis narrant, qui inde aduenerunt.

SECUNDA CONCLUSIO.

Stando in solo iure naturæ, thesaurus propriè dictus efficitur ipsius inuentoris. Hæc est omnium expressa sententia, & habetur in l. nunquam

vbi supra. Et ratio est. Quia quæ in nullius bonis sunt, statim efficiuntur occupantis, sicut facta est diuisio rerum.

TERTIA CONCLUSIO.

Secundùm tamen ius commune positium & Hispanicum, thesaurus inuentus arte magica totus adiudicatur fisco. Hæc conclusio probatur ex l. vnica. Codice de thesauris. & in l. nemo. Codice de maleficis & mathematicis. Item in l. Regia 44. titulo. 28. Partita. 2. Sed nota, quòd cum istæ leges sint pænales contra artem magicam, non obligant ante condemnationem iudicis.

QUARTA CONCLUSIO.

Si eadem iura attendamus thesaurus inuentus in proprio fundo, totus est inuentoris, si autem inueniatur, in alieno: tunc si ex proposito quærebatur, totus est reddendus domino agri: si autem à casu fuerit repertus diuidendus est æqualiter inter inuentorem, & dominum agri. Hæc habetur in l. vnica. Codice de thesauris. §. thesaurus. & in l. Regia 44. supra.

Sed nota circa secundam partem conclusionis vbi dicitur, quòd thesaurus ex proposito inuentus, totus adiudicetur domino agri: quòd non est intelligenda ipso facto ante sententiam iudicis, quoniam illæ leges sunt pænales contra illum, qui in agro alieno quærit thesaurum. Cæterùm quantum ad illud quod, inquit, thesaurum diuidendum, non opus est sententia iudicis: sed in foro conscientie tenetur ipse inuentor dimidiam partem reddere Domino agri. Ratio huius est, quia finis legis nõ est punire, sed componere ciues inter se. Nam Dominus agri poterat pro se adducere, quòd cum ager esset proprius, etiam thesaurus, qui ibi latebat sibi debebatur. Contra ipse inuentor dicerat pro se, quòd fortuna sibi fauisset, vt totus thesaurus sibi deberetur: & ideo lex voluit componere istam discordiam, & ipso facto adiudicare dimidiam partem, vni, & dimidiam alteri.

QUINTA CONCLUSIO

Si eadem iura attendamus, qui inuenit thesaurum in agro, quem emit, siue sciens ibi latere, siue nesciens: efficitur Dominus thesauri. Probatur primò. Qui inuenit in agro proprio thesaurum, fit Dominus totius, si iste inuenit in agro proprio, ergo &c.

Secundò. Finis legum est, componere discordiam cuius inter se, sed quando homo iam emit agrum, nulla est discordia, ergo cessat finis legum.

Confirmatur ex D. Thoma supra quæstione 66. articulo 5. in solutione ad secundum, vbi ait, quòd propterea in parabola Matth. 13. dicitur, quòd qui inuenit thesaurum, emit agrum illum, scilicet, vt totum possideret. & ita sentit Iurisconsultus in l. tutore. ff. de rei vindicatione.

Sed contra istam confirmationem arguitur primò. Venditor agri ex ignorantia patitur inuoluntarium: non enim venderet si sciret latere thesaurum: ergo ipse emptor tenetur restituere dimidiam partem. Probatur consequentia. Quia tacendo fuit causa inuoluntarij alterius.

Secundò. Esto non teneatur ipse emptor restituere quando ignorans latere thesaurum emit agrum illum: tamen quòd sciens latere emit agrum,

A tollit ius quod venditor habet ad dimidiam partem thesauri: ergo tenebitur restituere.

Tertiò. Venditor non vendit thesaurum cum agro, ergo emptor non acquisiuit maius ius, quàm antea habebat ad thesaurum.

Ad primum responderetur, quòd emptor non est causa inuoluntarij quod patitur venditor: quia non tenetur reuelare illi, quod ipse sua industria cognouit, maximè quia non pertinet ad substantiam rei venditæ thesaurus absconditus, quia ager appretiat secundùm superficiem, quam habet magis, vel minùs fructuosam, non verò secundùm ea, quæ accidentariò ibi recondita sunt.

B Quemadmodum si quis emeret equum, quem scit bibisse margaritam in flumine, non tenetur reuelare Domino equi: quia non pertinet ad substantiam equi, neque ad valorem illius. De qua re vide Soto libro. 6. de iustitia, quæstione 3. articulo 2. circa finem, quamuis Soto ipse libro. 5. de iustitia, quæstione 3. articulo 3. ad secundum tenet aliquid contrarium nostræ conclusioni, scilicet quòd qui emit agrum alienum, in quo postea inuenit thesaurum, tenetur restituere dimidiam partem venditori. Sed tamen hoc non probat sufficienter: quia talis medietas thesauri nullo titulo debetur ipsi venditori agri.

C Ad secundum responderetur, quòd si ille, qui ignorans emit agrum, non tenetur aliquid reddere venditori, non etiam tenebitur reddere si sciens latere thesaurum emit agrum. Ratio est, quia ignorantia emptoris, non tollit aliquod ius quod antea habebat venditor, ergo si ignorans non tenetur, nõ tenebitur sciens.

D Ad tertium responderetur, nego consequentiam, quia emptor non acquirit dominium thesauri ex venditione alterius, sed ex inuentione in agro proprio, neque ipse venditor antea erat Dominus thesauri: alioquin nõ esset thesaurus propriè dictus, de cuius ratione est quòd non habeat Dominum. Vide Syluestrum in verbo, inuentum, §. 8. & in Rosa aurea in tractatu de quæstionibus impertinentibus, casu. 39.

SEXTA CONCLUSIO.

E Princeps potest istam legem condere, vt communis thesaurus propriè dictus inuentus in suo regno ad se pertineat. Hæc conclusio est contra Syluest. vbi supra, quem citat, & sequitur Soto vbi supra. Imò ipse addit, quòd nullam partem thesauri inuenti potest princeps sibi applicare. Insuper dicit se neque scire neque approbare, quòd Princeps possit etiam urgente necessitate reipublicæ, huiusmodi tributum imponere.

F Sed nihilominus probatur conclusio. Nam sicut iure naturæ omnia dicuntur esse communia, nihilominus iure gentium facta est diuisio rerum in communi, ita etiam ius gentium, quo res efficiuntur occupantis, potest determinari iure positiuo Regni, & prouinciæ, ergo Rex poterit sine detrimento iuris naturalis, aut gentium, applicare sibi huiusmodi thesauros tanquam personæ, quæ gerit vicem reipublicæ.

Secundò probatur. Nam de facto est lex Hispaniæ libr. 6. ordinationum Regalium, titulus. 12. num. 7. quæ decernit, quòd thesaurus inuentus in quouis loco Regni Regi acquiratur, data quinta parte, vel quarta inuentori. Neq; valet dicere quòd intelligitur illa lex de inuentis thesauris in loco communi reipublicæ, quoniam vsus est in contrarium, quòd vbiunque inueniatur thesaurus, Rex sibi il-

lum applicat. Paludanus in 4. distinctione 15. quæstione tertia articulo quinto, inquit, esse communem usum in toto orbe. Idipsum dicit Diuus Antoninus in secunda parte. titulo. 3. §. 5. capite primo. Neque valet etiam dicere, quod illa est lex pœnalis: quia lex pœnalis semper prohibet aliquem actum malum, vel habentem speciem mali: sed illa lex nullum actum prohibet, sed solum dicit, quod thesaurus inuentus acquiratur Regi.

Sed probatur tertio specialiter contra sententiam Soto. Nam Rex imponit tributa iusta, & exigit illa de rebus magno labore partis, vt de tritico, ergo multo melius poterit imponere tributa super rebus forte inuentis.

Et si quis arguat contra nostram sententiam, quod sua natura thesaurus inuentus est inuentoris, ergo iniqua est lex, quæ prohibet huiusmodi dominium. Patet consequentia. Quia est contra legem naturæ. Respondetur primo, quod idem argumentum probarer, quod etiam est iniquum ius gentium, per quod facta est diuisio rerum, quæ iure naturæ communes erant.

Secundo responderetur, quod cum dicitur iure naturæ thesaurus inuentus fieri inuentoris: intelligendum est negatiue, non omnino positiue: hoc est, quod ius naturæ non præcipit positiue, quod thesaurus sit inuentoris: sed quia iure naturæ non est alterius, statim efficitur occupantis.

Tertio responderetur clarius, quod quamuis iure naturæ, qui inuenit thesaurum statim acquirat dominium: tamen ius particulare inuentoris potest impediri alio iure naturali vniuersaliori, vt v.g. nisi propter bonum commune expediat, quod thesaurus efficiatur reipublicæ, aut Principis: tunc enim lex positiua, quæ hoc determinat, fundatur in iure naturali. Est exemplum in naturalibus, Aqua habet naturalem inclinationem specificam ad motum deorsum: & nihilominus propter bonum vniuersi ascendit sursum: neque in isto motu sursum fit aliqua violentia aquæ: quia etiam habet naturalem inclinationem ad illum motum in quantum est pars vniuersi. Sic etiam homo habet naturalem inclinationem, & ius naturale ad conseruandam, & defendendam propriam vitam: & nihilominus obligatur iure naturali pati mortem propter bonum commune iure naturali pati mortem propter bonum commune, in quantum est pars reipublicæ. Et per hoc patet, in quantum est pars reipublicæ, quod possit fieri ex lege, intelligitur. ff. de iure fisci. vbi dicitur Regi tribuatur dimidia pars thesauri inuenti in loco Regis, vel fisci. Respondemus enim, quod istud ius commune limitatur iure Regni particularis. De qua re vide Nauat. in manuali, capite 17. à numero. 172. vsque ad finem capitis, vbi tenet nostram quintam & sextam conclusionem. Ex dictis etiam sequitur, quomodo sit intelligendum quod dicitur in capit. cum tu. de vsuris. & in multis alijs. 14. quæstione 5. vbi præcipitur quod res, quæ non habent certos dominos conuertantur in vsus pios pauperum: non enim intelligitur hoc de thesauris proprie dictis: sed de illis rebus, quæ habent dominos: sed ignotos, & in huiusmodi maximè verificantur illi canones, quando illæ res sunt ablatae per iniquitatem, vel per aliquam acceptionem ex qua virtute contractus oritur obligatio iustitiæ in accipiente, vt reddat quod recepit.

SEPTIMA CONCLUSIO.

Non obstantibus, quæ dicta sunt, ille qui inuenit thesaurum, non tenetur statim dare Regi

Tomus quartus.

A totum thesaurum accepta sibi quarta, vel quinta parte: quousque exigatur ab illo. Ratio est, quia huiusmodi lex imponit tributum: non est autem in vsu, vt tributa soluantur nisi exigantur à ministris Regis. Tenebitur autem dare dimidiã partem Regi si inuenit thesaurum in fundo Regis: quia illa dimidia pars non est tributum, sed debitum ex iustitia commutatiua, sicut est debitum quod detur datur dimidia pars Domino agri.

OCTAVA CONCLUSIO

B Mineralia auri, vel argenti, vel metallorum venæ, si solum ius naturæ attendamus, sunt illorum quorum sunt loci vbi inueniuntur. Ratio est, quia huiusmodi sunt veluti fructus ipsius terræ, vt, verbi gratia, quercus, & herba: si autem attendamus ius commune positiuum, similiter iudicandum est de mineralibus, atque de thesauris, vt patet ex eisdem legibus, quas supra citauimus: si denique attendamus ius Regni Hispaniæ multo aliter determinatur. Nam in l. 6. titulo. 28. Partita. 3. dicitur quod ad Regem pertineant venæ metallorum, & mineralium. & in l. 8. titulo 1. libro 6. ordinationum Regalium dicitur, quod nemini liceat absque privilegio Regis ea quærere: & inde sibi aliquid accipere. Deinde titul. 12. ibidem conceditur cuique facultas quærendi vbicunque: dummodo fiat sine detrimento agri alieni, & de voluntate Domini, & dummodo deductis expensis duas tertias reddat Regi, & sibi possit vnum accipere. Sed nihilominus nostris temporibus vidimus, quod hæc lex non fuit seruata cum illo, qui inuenit minam argenti, quæ vulgo dicitur *guadalcana*, & fuit data illi minima quædam portio pecuniæ, & Rex accepit dominium illius. Ratio harum rerum esse potest, quia huiusmodi mineralia maximè auri, & argenti, sunt fructus opimi valde ipsius terræ, qui non decent nisi Regiam maiestatem, & magnificentiam, & hoc propter bonum commune reipublicæ.

C D E F **S** Vperestiam disputare circa quartam conclusionem D. Thom. de rebus inuentis, quas adhuc habere dominum verosimile est, quæ bona vulgo dicuntur, *bienes mostrenos*. De his igitur bonis hoc supponendum est, quod qui illa inuenit, tenetur inquirere verum dominum: & si inuenit reddere. Hęc est communis omnium sententia. Sed arguitur contra illam. Ille qui inuenit hæc bona potest ea relinquere vbi inuenit: nec tenebitur ad restitutionem, etiamsi res illa pereat: quia non tenebatur ex iustitia sed tantum ex charitate seruare illa bona Domino suo, ergo etiamsi semel acceperit illa bona, non tenebitur ex iustitia quærere dominum. Respondetur, nego consequentiam. Quoniam postquam semel accepit, vt illa acceptio sit iusta, debet se obligare ratione rei, quærere Dominum illius, quia si non accepit illam ista intentione: iam est acceptio iniusta, & tenebitur ratione iniustæ acceptionis restituere. Dubium autem est, vtrum post factam diligentiam inquirendi Dominum, si non inuenit possit sibi retinere? Ad quod ferè omnes respondent, quod tenetur restituere pauperibus. Syluester in verbo inuentum, dicit hanc sententiam esse communem, & arguitur primo pro illa ex Augustino. 14. quæstione 5. can. si quid inuenisti, & non reddidisti, rapuisti: & canone multi. hoc ipsum habetur: & præterea in canone communia, de successione. & l. 1. Regia titulo penultimo, Partita. 6. præcipitur, quod bona peregrini morientis absque

testamento, si non comparuerit hæres: per episcopum pauperibus distribuatur. Secundò. Bona per iniquitatem accepta, aut etiam mutuo, reddenda sunt pauperibus, si non comparuerit Dominus, ergo etiam alia res inuenta. Antecedens patet ex capit. cum tu. de usuris. & in multis alijs. 14. quæstione 5. Quòd si aliquis respondeat negando consequentiam: quia antecedens definitum est iure Canonico, non autem consequens. Contra. Nam saltem sequitur, quòd teneatur illa bona conuètere in usum reipublicæ. Patet sequela. Quia iure naturæ, bona quorum Dominus non compareret redeunt ad ipsam reipublicam.

Tertio, Talia bona sunt expendenda secundum voluntatem interpretatiuam Domini, quando voluntas expressa haberi non potest: sed merito præsumitur voluntas Domini esse, ut illa bona in pios usus expendantur, ergo inuentor teneatur bona illa pauperibus restituere. Altera sententia est Soto. ubi supra artic. 3. ad secundum, ubi ait, sub consilio tantum esse ut illa bona dentur pauperibus: neque esse sub præcepto, ut homo etiam diues teneatur illa bona reddere pauperibus. Pro decisione quæstionis sic

PRIMA CONCLUSIO.

Stando in solo iure naturæ, & etiam communi Civili & Canonico, res inventas in nostro casu, non est necesse dare pauperibus: sed licitum erit inuentoribus sibi retinere. Probat. Quia nulla ratio, nullus textus est, qui conuincat oppositum. Et confirmatur. Nam iure naturæ res quæ in nullius bonis sunt, efficiuntur occupantis: sed huiusmodi res inuentæ de quibus iam non est spes quòd appareat dominus illarum, reuera in nullius bonis computantur: sed habentur pro derelictis ergo efficiuntur ipsius inuentoris primò occupantis.

SECUNDA CONCLUSIO.

Nihilominus seruandæ sunt leges iustæ cuiusque Regni, & prouinciæ circa huiusmodi res inventas. Ita tenet Caietanus hic & Nauarro in manuali, capit. 17. numero. 174. Imò dicit quòd non opus est expectare sententiam iudicis ad huiusmodi res restituendas secundum normam legis. Ut v. g. est lex apud Hispanos libro. 4. fori Regalis titulo. 13. lege. 2. & libro. 6. ordinationum Regali titulo. 12. l. 1. quòd huiusmodi res inuentæ tradantur iudici, qui post vocem præconis in diebus feriatis, hoc est, *de mercado, o feria*, si non comparuerit Dominus, tradat illas res illi, cui ex privilegio Regis competunt, & ita faciendum est in foro conscientia: neque sunt tributaria; aut pœnales, ut expectetur quòd petatur tributum: sed statim dandæ sunt iudici. Sed notandum est quòd istæ leges loquuntur de rebus, quæ vulgo dicuntur, *bienes morencos*, cuius appellatione non veniunt nisi animalia, ut iumenta, & pecudes. Vnde si quis inuenit anulum, aut gemmam, poterit sibi retinere facta diligentia inueniendi dominum. Quòd si postea comparuerit Dominus, valde probabilis est sententia, quæ tenet, quòd illi reddenda sunt bona sua: si comparuerit ante tempus præscriptionis.

Ad argumenta contrarium respondetur. Ad primum respondetur, quòd illa iura intelliguntur nisi inuentor fecerit sufficientem diligentiam inquirendi dominum: leges verò ibidem citatæ loquuntur de bonis quæ licet in præsentem non habe-

Ant certum dominum: constat tamen de proximo habuisse certum dominum. Nos autem loquimur de bonis, de quorum domino certo non constat, neque de præsentem, neque de propinquo.

BAd secundum argumentum bene ibidem responsum est. Sed ad replicam respondetur: quòd non omnia bona quorum Dominus non compareret, cedunt in usum aut dispositionem reipublicæ: sed illa tantum, quæ sunt superflua possidenti. Dicuntur autem superflua possidenti illa, quæ ipse teneatur restituere vel reddere, siue ratione iniquæ acceptionis, siue mutuo acceperit, aut ex alio contractu iusto. Nos autem contendimus, quòd ille qui inuenit rem aliquam, non comparente domino illius, efficitur Dominus illius titulo inuentionis.

CAd tertium respondetur, quòd voluntas interpretatiua antiqui Domini, ea præsumitur esse: ut disponatur de re amissa eo modo, quo melius, & facilius possit redire ad Dominum suum, quòd si distribuatur pauperibus, omnino nulla est spes reliqua: quòd res illa perueniat ad verum Dominum. Nam obligare ipsum inuentorem, ut si postea comparuerit Dominus, ipse restituat illi: esse intolerabile, ergo melius est & magis in fauorem Domini antiqui, ut ipse inuentor acquirat dominium rei, reuocabile tamen, si comparuerit Dominus intra tempus præscriptionis.

DNotandum est circa solutionem ad tertium, ubi dicit D. Thom. duo. Alterum est, quòd qui accipit rem propriam furtim à depositario, grauat ipsum depositarium: & teneatur ad releuandum omne grauatamen. Qui autem accipit rem propriam ab iniquo possessore, non grauat ipsum, licet peccet contra iustitiam communem usurpando sibi iudicium, iuris ordine prætermisso. Notandum, inquam, est circa hanc definitionem, quòd est differentia inter depositarium & iniquum possessorem quantum ad hoc, quòd depositario fit iniuria contra iustitiam commutatiuam ratione sui officij. Iniquo autem possessori non fit talis iniuria. Ex quo sequitur, quòd si depositarius incurrat aliquod aliud detrimentum ex eo quòd ego accepi rem meam furtim ab illo, teneor ad restitutionem illius detrimenti, & non sufficit reuelare illi quòd ego accepi rem meam. Si autem fur incurrat aliquod detrimentum ex eo quòd ego accepi furtim ab illo rem meam: non teneor ad aliquam restitutionem illi faciendam: sed sufficit reuelare illi per meipsum, vel per alium, quòd ego accepi rem meam, ne teneatur ex ignorantia iterum restituere. Et hoc intelligitur quando ego non sum passurus aliquod detrimentum ex tali reuelatione: tunc enim malitiæ suæ deputet ipse fur, quòd iterum teneatur restituere ex ignorantia sua.

E**D**Ubi est circa eandem solutionem, An qui non potest iuris ordine seruato recuperare rem suam, possit illam secrete accipere? Et videtur quòd non. Primò, quia aliàs sequeretur quòd etiam posset homo priuata autoritate vindicare se de illo, qui fecit sibi iniuriam: quando non potest alia via obtinere sententiam iudicis. Secundò sequeretur, quòd possem ego per vim in eodem casu accipere rem meam ab iniquo possessore, quando non possum aliter rem meam recuperare.

FRespondetur vnica conclusione affirmatiua. Et probatur primò, quia per talem acceptionem nulli fit iniuria. Nam non fit ipsi iniquo possessori, ut D. Thom. docet expressè in articulo. Neque fit iudici: quia ipse iudex vel non potest facere suum officium, vel non vult, ergo nulla fit illi iniuria. Secundò probatur. Nam recompensatio rei pro re licita est etiam

privata autoritate, ergo licita erit acceptio ipsius rei propria: quando nulla est alia via recuperandi: hæc est sententia communis: & ita sentit Caietanus hic. Sed notandum est necessarium esse ad hoc quod sit licitum rem propriam accipere prædicto modo, quod homo sit certus rem esse propriam: & quod aliter illam recuperare non potest. Unde respondetur ad primum argumentum negando sequelam. Et ratio discriminis est, quod in recuperatione honoris, vititur homo vindicta: quæ nunquam est licita propria autoritate: at in recuperatione rei nulla est vindicta: sed tantum recompensatio, sine damno alterius aut læsione. Ex quo sequitur, quod si ego possum recuperare meum honorem cum tali damno proximi: quale ipse tenetur pati ante sententiam iudicis, ut restituar mihi honorem: licitum erit mihi recuperare meum honorem illo modo: verbi gratia probando illi per testes quod mentitus est: ipse enim tenebatur dicere quod mentitus est.

Ad secundum negatur sequela. Et ratio est, quia quando per vim recuperato rem meam: perturbabo pacem reipublicæ: non autem quando furtim, & occultè accipio. Verum est tamen quod si vis non sit scandalosa, vel multum nociua ipsis proximis, licitum erit per vim arripere rem meam: quando aliter recuperare non possum.

ARTICVLVS SEXTVS.

Verum furtum sit peccatum mortale?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Furtum secundum speciem suam, & obiectum est peccatum mortale. Secunda conclusio in solutione ad tertium. Si quis res minimas furtim accipiat, potest excusari à peccato mortali. Tertia ibidem. Si autem aliquis habeat animum furandi, & inferend. nocuum proximo etiam in rebus minimis, potest esse peccatum mortale: sicut etiam in sola cogitatione.

COMMENTARIVM.

Circa solutionem ad primum. Nota, quod furtum est minimum peccatum inter peccata, quæ committuntur contra proximum: quia fur lædit in minimis bonis. Cæterum hoc intelligitur cæteris paribus, & ex natura rei. Quia tantum potest esse furtum quod superet aliquam infamiam.

Circa solutionem ad secundum. Nota, quod latrones, & raptores, & grassatores apud omnes nationes ferè plectuntur pœna mortis. Ut patet in l. capitali §. famulos. ff. de pœnis.

Dubitarum autem de furibus, an merito interficiantur. Et arguitur primò pro parte negatiua. Nam in lege veteri quæ fuit rigida valde, non interficiebantur: ut patet Exodi 22. Vbi qui furabatur pecuniam, puniebatur pœna dupli. Qui bouem pœna quintupli: qui ouem pœna quadrupli. Postea verò tempore Salomonis, ut significatur Proverb. 6. Puniebatur pœna septupli. Præterea etiam in l. sed nouo iure C. de seruis fugitiuis. & in authentic. sed nulli iudici liceat. collatione 9. Decernitur, ut fures non interficiantur. Ergo iniquum est illos occidere. Secundò vita hominis multò pretiosior est rebus temporalibus, ergo non est æquum auferre vitam ab illo, qui tantum nocuit in rebus temporalibus. Tertio. Nam fur non perturbat pacem tem-

Aporalem, neque est sacrilegus furando res sacras, neque expoliat publicum ararium. Ergo nimis durum videtur, ut occidatur. Alexand. Alensis. in 3. par. quæstio. 47. artic. 4. membro. 4. negat esse licitum occidere fures. Scotus. in 4. distin. 15. quæst. 3. Vniuersaliter negat esse licitum occidere malefactores, nisi tantum illos, quos lex Vetus declarauit esse occidendos. De hac opinione iam supra diximus in quæst. 64. quàm falsa sit & omnino intolerabilis. Syluester etiam in verbo, furtum, quæstione 3. quod attinet ad fures, tenet eandem sententiam. Soto in libr. 5. de Iustitia & iure. quæstione 3. articulo. 3. ad quartum, nimis ægrè fert, quod fures occidantur, & inuehitur in Baldum: quia eius sententia fuerit in causa, quod ista lex sit in vsu quod fur pro tertio furto occidatur, aut pro vno ingenti. Erasimus etiam in annotationibus ad Titum 3. inquit, Iurisperitos ob ignorantiam vocabulorum, occidunt fures: eò quod sermone vulgari apud Hispanos, & Gallos, appellantur, *ladrones* cum tamen fures non sint latrones. Pro decisione sit

CONCLUSIO.

Conclusio. Iustissimus est mos Hispaniæ, ut fur pro tertio furto suspendatur, aut etiam pro vno ingenti. Hanc sententiam tenent omnes Iurisperiti specialiter Ioânes de Castro in authentico citato. Inter Theologos etiam tenet hanc sententiam Driedo. de libertate ecclesiastica, pag. 115. & Ioannes de Medina in lib. de restitutione. quæstione 4. distinctione 15. quæstione 4. Et probatur ratione. Primò, quia ut omnes aiunt, & Dicitur Thom. etiam in articulo, iustissimè occiduntur, qui furantur de templo vel publico arario, quod vitium dicitur peculatus, sed interdum maius nocuum facit communitati, qui furatur, ergo iustè occiditur. Secundò. Nam experientia docet in Hispania necessarium esse, ut fures occiderentur. Nam cum paucis annis mitterentur ad Tirimas: tota Hispania scaturiebat furibus: donec iterum introductus est mos, ut suspenderentur.

Ad primum argumentum respondetur, quod pro varietate temporum, & locorum variæ leges date sunt contra fures. Ad secundum argumentum respondetur, quod tranquillitas reipublicæ præstat vitam hominis malefactoris. Ad tertium respondetur negando antecedens. Imò frequentia furum perturbat valde rempublicam. Et notandum est quod quantum ex textu expresso non habeatur, quod furi non valeat confugium ad ecclesiam: sed tantum latroni. Tamen vsu communi seculari, & ecclesiastico receptum est quod furibus non valeat ecclesia.

Dubitarum circa secundam conclusionem, quæ habetur in solutione ad tertium. An sit aliqua regula certa ad iudicandum, quæ nam materia sit grauis ad hoc ut furtum sit peccatum mortale? Respondetur quod Doctores communiter distinguunt duplicem materiam grauem. Alteram absolutam sine respectu ad dominium ipsius rei. Alteram respectiuam, hoc est, quod respicit conditionem ipsius domini, scilicet, an sit diues vel pauper. Exemplum primi. Furari duos vel tres ducatos est peccatum mortale: quia materia est grauis absolute loquendo. Ita censet Soto lib. 5. de Iustitia. quæst. 3. artic. 3. ad tertium. Alij verò dicunt quod materia grauis est absolute vnus ducatus, vel dimidius: materia verò grauis respectiua est. Verbi gratia. Duo argentei vel tres: quia respectu ducis erit leuis materia. Similiter etiam philosophantur de

materia leui. Est enim materia leuis absolute loquendo, quæ quantum in se est respectu cuiuslibet facit peccatum veniale. Vt v. g. furari dipondium, vel trientem. Sed tamen nobis non videtur ista certa regula & absque confusione. Sit igitur nobis primum documentum. Nulla materia est grauis in furto, nisi quia graue damnum infert domino. Probat, quia furtum eatenus est peccatum, quatenus infert nocuum proximo in bonis temporalibus. Ergo si nocuum in bonis temporalibus non est graue, non erit peccatum mortale. Et confirmatur. Ideo furtum est peccatum, quia est contra iustitiam, sed iniustitia leuis non est peccatum mortale, ergo neque furtum rei, quod parum nocet proximo, patet consequentia: quia est iniustitia leuis. Ex hoc sequitur, quod nunquam potest quantitas materie in furto tam absolute considerari, quin habeatur respectus ad dominium ipsius rei, vel ad dominos. Probat, quia in definitione furti includitur hoc nocuum inuito domino. Sed nihilominus Doctores, qui faciunt illam distinctionem intelligunt per materiam graue absolute illam, quæ consideratur sine speciali respectu ad conditionem domini: non tamen sine generali respectu ad nocuum domini.

Secundum documentum est. Etiam si materia videatur grauis prima facie secundum se, tamen non statim erit peccatum mortale, nisi Dominus fuerit valde rationabiliter inuitus. v. g. si filius furetur à patre prædiuite quinquaginta aureos, non erit peccatum mortale: & tamen si seruus furetur ab eodem vnum ducatum erit peccatum mortale. Ratio huius est: quia respectu filij non est valde rationabiliter inuitus ipse pater, bene tamen respectu famuli. Similiter est aliud exemplum. Si aliquis priuatus Regis cui committitur dispensatio multorum milium ducatorum, accipiat sibi centum, vel ducentos: non est peccatum mortale. Ratio est, quia Rex ipse non est rationabiliter inuitus in ordine ad tale ministerium.

Arguitur tamen contra documentum primum. Sequitur ex illo quod si aliquis furetur à Rege centum ducatos; non peccat mortaliter quicumque ille sit. Probat sequela, quia minus nocet Regi, qui furatur centum ducatos, quam qui à paupere furatur trientem, sed furari à paupere trientem, non est peccatum mortale, ergo &c. Respondetur quod grauitas nocuum non est attendenda in furto ex eo quod Dominus patitur damnum in sua persona, scilicet, in victu aut vestitu: sed quia ipse Dominus priuatur facultate, quæ habebat disponendi de re sua.

Vnde ad argumentum respondetur negando sequelam, quia plus patitur ipse Rex in temporalibus, dum priuatur potestate disponendi de centum ducatis, quam paupercula, quæ priuatur potestate disponendi de triente. Secundo arguitur. Sequitur quod sit peccatum mortale furti, furari ab aliquo artifice instrumentum artis suæ, licet sit parui pretij. Vt verbi gratia, à sartore acuum. Patet sequela, quia plus nocuum accipit, quam si aliquis ab illo furaretur tres vel quatuor argenteos. Ad hoc argumentum, & similia respondetur, quod etiam si materia sit leuissima secundum se: furtum poterit esse peccatum mortale ex circumstantia: propterea, quod proximus amittit lucrum occasione furti. Non autem erit peccatum mortale intra speciem furti, quia proximus non lædit directe in temporalibus per illud furtum, nisi leuiter. Vnde neque ipse fur condemnabitur pœna furti notabilis. Tenebitur tamen ad restitutionem de damno dato, & lucro cessante: quia peccauit contra iustitiam impediendo lucrum

A proximi. Vnde parum refert ad forum conscientie, quod dicamus illud furtum esse peccatum mortale in ratione furti aut in ratione iniustitie. Eadem enim est grauitas peccati & eadem restitutio.

B Tertio arguitur contra idem documentum. Sequitur ex illo, quod non peccat mortaliter ille, qui à multis accipit quinquaginta aureos, si à singulis accipiat vnum dipondium tantum: quales sunt caupones, qui per fallaciam occultam plurimos defraudant in paucis, Probat sequela: quia isti nulli nocent notabiliter in temporalibus. Respondetur negando sequelam. Quia isti tales nocent grauitate ipsi communitati, etiam si singulis parum nocent. Cuius signum certum est, quoniam ipsa communitas ægrè ferret quod Rex tale tributum imponeret etiam si singulis parum detrimenti accederet.

C Quarto arguitur contra secundum documentum. Pater aliquis rationabiliter est inuitus, quando filius accipit occulte quinquaginta aureos ad ludendum vel luxuriandum, ergo falsum est quod diximus, quod filius non peccat mortaliter accipiendo illam quantitatem à patre valde diuite. Respondetur, quod pater in illo casu valde rationabiliter est inuitus respectu ludi vel luxurie: sed tamen non respectu rei familiaris. Et quod cum filius sit aliquid patris, respectu illius non est grauis materia: quæ respectu alterius esset grauissima. Et ideo pater in ordine ad filium non est rationabiliter inuitus: valde neque filius tenebitur ad aliquam restitutionem sub peccato mortali, nisi forte fratribus suis cohæredibus notabiliter noceat. Sequitur ex dictis, quod si scio proximum valde contristandum, ex eo quod accipio ab illo rem leuem, erit peccatum mortale: sed non erit mortale furti: quia non noceo notabiliter in temporalibus. Sed erit contra charitatem, & beneficentiam. Ex eisdem documentis sequitur, quod accipere res alienas, quæ magno periculo sunt expositæ, vel quæ paruo labore, & industria nascuntur, non erit peccatum mortale accipere in tanta quantitate, quanta erat sufficiens constituere peccatum mortale in alia materia, vel in rebus, quæ non essent tanto periculo expositæ. Vt v. g. non erit peccatum mortale, accipere castaneas & nuces syluestres in tanta quantitate, quæ æstimaretur vno ducato in foro. At verò etiam si res sit exposita periculo, sed tamen magno labore, & industria nascitur: vt sunt vua, & fruges: non erit absque peccato mortali in tanta quantitate accipere. Sed non erit mortale accipere in maiori quantitate, dum sunt in campo, quam si res illæ iam essent domi collocatæ. Ex dictis sequitur etiam quod pueri aulici, qui deseruiunt mensis diuitum, non peccant mortaliter, si deuorent, quæ de mensa tollunt aut forte non peccant nisi peccatum gula. Et ratio est, quoniam domini, aut non sunt valde rationabiliter inuoluntarij, aut nullo modo. Et etiam quia tales res sunt valde expositæ periculo. Hoc tamen intelligendum est, nisi forte cibi integri, qui de mensa tolluntur, sint decreti pro stipendio Archiciclini, vel alterius officialis. Tunc enim est furtum huiusmodi acceptio, quia sit inuito officiali.

F Vbi circa eadem documenta. An materia furti, quæ sufficit ad peccatum mortale, sufficiat vt iudex Ecclesiasticus possit ferre sententiam excommunicationis, vt restituatur huiusmodi ablatum. De hoc dubio habemus determinationem Concilij Tridentini, Sessione 25. cap. 3. de reformatione. Vbi dicitur quod excommunicationes pro rebus deperditis, aut sublatis non dentur, nisi pro re non vulgari, & quod non ab alio dentur nisi à solo Episcopo. Vbi aduertendum est, quod si ex communi

missione Episcopi dentur tales excommunicationes à suo vicario, factum tenet: quia concilium non dixit quòd si secus factum fuerit, totum sit irritum, & inane: peccabit tamen Episcopus contra mandatum Concilij, si sine causa vrgenti committat huiusmodi excommunicationes suo vicario, Est autem dubium, an episcopus peccet mortaliter dando tales excommunicationes pro rebus non magni momenti, & an factum teneat, si illas dederit. Respondetur quòd episcopus mortaliter peccat concedendo tales excommunicationes. Probat, quoniam pro furto vnius ducati, quod est peccatum mortale, in foro seculari vix flagellaretur fur, ergo peccatum est vt in foro ecclesiastico excommunicetur. Probat consequentia, quoniam excommunicatio est gladius spiritualis ad puniendum rebelles in re grauissima. Item etiam, quia facit contra mandatum Concilij in re graui.

Secundò dico, quòd si ferat excommunicationem in tali casu, valida est: tum quia in Concilio dicitur, quòd totum negotium, & examinatio causæ pro loco, & tempore, & persona committitur arbitrio episcopi: & ponitur in eius conscientia: & etiam quia sententia pastoris licet iniusta timenda est, vt habet commune proloquium. Tum denique, quia excommunicatio fertur contra inobedientes, & rebelles, quod est grauissimum peccatum, & non contra furtum quodlibet: etiam si sit peccatum mortale. Nam quamuis episcopus debeat examinare & iudicare causam grauissimam, vt non de facili iniiciat laqueum animabus: tamen postquam iam iudicauit, efficitur causa grauissima ratione inobedientiae, & rebellionis.

Circa solutionem ad tertium notandum est, quòd cum D. Tho. ait quòd furando res minimas potest quis peccare mortaliter: quia habet animum furandi res minimas, vel nocendi in rebus minimis. Sed absolutè habet animum furandi, aut nocendi absolutè, Furari autem res minimas non est furtum simpliciter, & absolutè, neque nocere in rebus minimis est nocendum simpliciter: quòd autem hæc sit mens D. Thom. patet, ex eo quòd solo cogitatu poterat peccare mortaliter non inferendo aliquod nocendum.

ARTICVLVS SEPTIMVS.

Vtrum liceat alicui furari propter necessitatem?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Bona quæ superfluant diuitibus, naturali iure debentur pauperum sustentationi.
 Secunda conclusio. Nemo citra extremam necessitatem potest huiusmodi bona sibi accipere palam, vel occultè.
 Tertia conclusio. In extrema necessitate licitum est cuiilibet occultè, vel palam huiusmodi bona accipere ad vsum sibi necessarium.

COMMENTARIVM.

Circa primam conclusionem. Nota quòd non est debitum iustitiæ sed misericordiæ, vt ea, quæ superfluant diuitibus, dentur pauperibus: vt definitur supra 22. quæstione 32. alioquin citra extremam necessitatem licitum esset pauperibus occultè accipere à diuitibus ea quæ superfluant.

Circa tertiam conclusionem notandum est, quòd

A quanuis proximo existenti in extrema necessitate non teneatur quis ex iustitia dare propria, vt habet communis opinio, tamen tenetur ex iustitia non impedire, si ille velit accipere sibi necessaria. Ratio est: quia aliàs daretur iustum bellum ex vtraque parte sine aliqua ignorantia. Nam extremè indigens ius habet ad acquirendum panem. Ergo ex illa parte bellum est iustum: si autem qui possidet non iniuste defendit: erit bellum iustum ex vtraque parte.

B Nota etiam eandem conclusionem, quòd extrema necessitas, de qua loquitur D. Tho. est quando homo constituitur in periculo vitæ ex defectu cibi, aut potus aut vestitus, aut alterius rei: non autem in præsentem appellat extremam necessitatem, periculum amittendi honores. Vtrum autem sit licitum in tali periculo accipere aliena: diximus supra quæstione 62. art. 6. dubio vltimo, & artic. 8. dubio 2. sed nunc breuiter dico: quòd absolutè loquendo non est sufficiens necessitas tale periculum, vt aliquis iuste accipiat sibi aliena. Ratio est, quia hæc bona temporalia non ordinantur per se ad honorem hominis, sed ad vitæ sustentationem. Honor. n. præmium est virtutis. Item etiam quia aliàs quilibet vir honoratus posset occultè, & palam accipere aliena, ne amitteret honorem suum. Nihilominus dicimus secundò. Quòd in tali casu licitum erit homini cui est valde inhonestum mendicare, occultè accipere aliena animo restituendi, si tamen aliter non potest sibi succurrere: qui casus rarissimus est, quia huiusmodi homines possunt Principibus deseruire, aut in militiam proficisci. Ratio autem huius asserti, est communis pietas hominum erga huiusmodi egentes. Non autem damus illis dominium: quia res temporales non ordinantur ad honorem.

ARTICVLVS OCTAVVS.

Vtrum rapina possit fieri sine peccato?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est negatiua, & patet ex dictis. Circa solutionem ad secundum, de iusto bello contra infideles à nobis disputatum est 22. quæstione 10. artic. 10. Et vide Caietanum hic. Et Soto libr. 5. quæstio. 3. artic. 5.

ARTICVLVS NONVS.

Vtrum furtum sit grauius peccatum, quàm rapina.

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est negatiua: quia rapina includit violentiam.

QUÆSTIO LXVII.

De Iudicis iniustitia.

Deinde considerandum est de vitijs oppositis commutatiuæ iustitiæ, quæ consistunt in verbis, quibus læditur proximus. Et primò, de his, quæ pertinent ad iudicium: secundò, de nocentis verborum quæ fiunt extra iudicium.

Circa

Circa primum quinque considerata occurrunt. Primum quidem, de iniustitia iudicis in iudicando: secundum de iniustitia accusatoris in accusando: tertium, de iniustitia ex parte rei in sua defensione: quartum, de iniustitia testis in testificando: quintum, de iniustitia aduocati, in patrocinando. Circa primum quaeruntur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Verum quis possit iuste iudicare eum, qui non est sibi subiectus?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est negatiua. Ratio est, quia iudicium debet habere vim coactiuam sicut et ipsa lex. Vim autem coactiuam nemo habet, nisi qui fungitur auctoritate publica: sed qui fungitur auctoritate publica superior est secundum istam rationem, quam ille circa quem fungitur ista auctoritate, ergo.

COMMENTARIVM.

Dubium primum in hoc articulo est. An sententia tyranni Principis, qui per vim obtinet rempublicam oppressam, sit valida: si detur secundum leges iustas.

Pro parte negatiua arguitur primum ex ratione Diui Thomae in articulo, & communi sententia Scholasticorum in 4. distinct. 17. & 18.

Secundum arguitur ex iure Canonico, vbi saepe dicitur, quod sententia a non iudice, nulla est. Vt v. g. in cap. at si clerici. de iudicijs. & in l. Barbarius. ff. de officio praetoris.

De hoc dubio Soto libro 3. de iusticia, quaestione 4. articulo 6. inquit, quod sententia tyranni nunquam est valida nisi iam ipse tyrannus factus sit princeps legitimus ex consensu reipublicae: quales fuerunt in Hispania Gothi, & in Gallia Franci. Qui quidem a principio fuerunt tyranni, postea vero respublica consentit illorum gubernationi. Sed opposita opinio est nobis probabilior, scilicet, quod sententia tyranni, qui iam oppressit rempublicam, & obtinet principatum quantum tyrannice, valida est, & obligat in foro conscientiae. Hanc sententiam tenuit Victoria. Cuius ratio est, quia talis sententia, quantum, ut proficitur a tyranno, sit a non iudice: tamen quatenus proficitur a voluntate interpretatiua reipublicae, valida, est. Colligitur autem voluntas interpretatiua reipublicae tali ratione. Quia necesse est ut in tali oppressione reipublicae, sit aliquis, qui dirimat lites inter ipsos ciues. Non est autem alius modus possibilis, nisi ut sententia tyranni, quae datur secundum leges, sit valida, ergo Respublica interpretatiue consentit, & debet consentire in tali sententia: etiam si non consentiat in principatu tyranni. Et confirmatur ex illo Matthaei, cap. 22. Reddite, quae sunt Caesaris, Caesari. Et tamen constat quod Romani tyrannice dominabantur Iudaeis, ergo reddenda sunt tributa secundum sententiam Principis tyranni, si alia sunt moderata. Ad argumenta vero in oppositum responderetur, quod talis sententia, quae datur a tyranno non est valida quatenus est ab illo, sed quatenus est a voluntate reipublicae interpretatiua saltem.

Dubium secundum est, An clerici sint subiecti Principibus secularibus. Pro parte affirmatiua arguitur primum. Respublica secularis est perfecta, ergo

A potest punire omnes suos ciues malefactores perturbantes pacem reipublicae: sed tales possunt esse clerici, qui sunt ciues ipsius reipublicae, ergo ab ipsa possunt puniri.

Secundum. Clerici tenentur de facto multis legibus secularibus: ut v. g. lege de taxatione tritici, & aliarum rerum, ergo sunt subditi. Nam lex loquitur de his, qui sunt subditi. Et confirmatur experientia. Nam in tribunalibus Regijs videmus quotidie comparere clericos, & monachos, ergo sunt subditi.

B Tertium. Christus Dominus Summus Pontifex Ecclesiae totius, subiecit se iudicio Pilati in causa sanguinis. Item etiam tributum soluit Caesari, ergo nemo Ecclesiasticus est exemptus a potestate seculari. Et confirmatur. Nam Leo. 4. subiecit se iudicandum Ludouico Imperatori, ut patet. 2. q. 7. canone, nos si in competenter. De hac re fuit haeresis antiqua cuiusdam Marsilij Paduani tempore Ioannis, 22. qui aiebat, Summum Pontificem, & omnes sacerdotes nullam habere potestatem, nisi datam a Caesare. Imo & Christum Dominum soluisse tributum ex necessitate, non ex liberalitate. Ista haeresis damnatur in Concilio Constantiensi contra

C Ioannem Hus, & contra Witleff, ut patet errore. 12. & 17. & in Extranagantibus etiam Ioannis 22. contra Marsilium Paduanum. Hanc etiam haeresim sequutus est Lutherus in quadam reformatione, quam misit ad Carolum V. anno Domini 1520. Henricus etiam octauus Rex Angliae se constituit supremum caput Ecclesiae Anglicanae, in spiritualibus & temporalibus. Pro decisione sit.

PRIMA CONCLUSIO.

D Communis status Ecclesiae iure diuino in spiritualibus, exemptus est ab omni potestate seculari. Ut v. g. in creandis Episcopis, & ceteris ministris Ecclesiae, in administratione sacramentorum actiua, & passiua, & in definiendis rebus fidei, & in explicandis populo, & in similibus. Probatum ista conclusio ex illo Ioannis ultimo capite. Pasce oues meas. Vbi Christus plenariam potestatem dedit Petro, & successoribus ad pascendum oues in omnibus, quae pertinent ad partem spirituales, ergo nulla respublica temporalis habet potestatem supra Petrum & successores eius in his, quae pertinent ad spirituales gubernationem. Et confirmatur. Quia Petro datae sunt clauis regni caelorum: ut quodcumque soluerit super terram, sit solutum & in caelis, ergo non est aliud tribunal sub caelo superius tribunali Ecclesiae. Prima ista conclusio expressè definita est in Concilio Constantiensi vbi sup. & a Ioan. 22. vbi sup. & probatur Apostolica traditione, & perpetua: nunquam enim Apostoli in gubernatione spirituali deseruunt aliquid auctoritatis Principibus secularibus. Item probatur ratione. Finis reipublicae spiritualis est supernaturalis: secularis autem reipublicae finis est naturalis: ergo respublica secularis non potest gubernare spirituales. Consequentia probatur. Nam non potest esse bona gubernatio, nisi in ordine ad finem praecognitum, quem constat ratione naturali non posse cognosci. Confirmatur. Nam spiritualis respublica est immediatè a Deo: at verò potestas reipublicae secularis est immediatè ab ipsa republica collata Principi, ergo ista non potest iudicare de illa, utpote quae est inferior.

SECUNDA CONCLUSIO.

Clerici in temporalibus, & in naturalibus non sunt exempti ipso iure diuino immediatè à potestate seculari. Probat. Nam distinctio clericorum à reliquo populo, tantum habetur iure diuino positio: sed iure naturali omnes, qui sunt partes aliquius reipublicæ debent obedire legibus ipsius reipublicæ, ergo clerici non sunt exempti iure diuino, siquidem sunt partes reipublicæ. Patet consequentia. Quia gratia, ut dicitur, non destruit naturam: sed perficit. Item confirmatur ex illo Pauli ad Roman. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, sive Regibus, &c. ubi Apostolus ad omnes Christianos vniuersaliter loquitur non excipiens clericos. Et ibidem D. Thom. inquit, clericos iure positio exemptos esse à tribus, non iure diuino. Denique confirmatur. Nam de facto in quibusdam sunt subiecti, ut, inquit, Syluester in verbo, iudex, primo. §. 4. ergo non sunt exempti iure diuino. Aliàs Ecclesia non posset permittere illos subijci.

TERTIA CONCLUSIO.

Nihilominus valde consentaneum est iuri diuino, ut Ecclesia, si viderit expedire, eximat clericos à potestate seculari in temporalibus. Ratio potissima est. Nam Ecclesia habet plenariam potestatem in ordine ad finem supernaturalem, ergo in ordine ad media convenientia ad talem finem, Et est conueniens sapientissimè, ut clerici eximantur, ergo, &c. Minor probatur. Nam expedit maximè bono spirituali Ecclesiæ, ut clerici in honore habeantur: si autem deferrentur ad tribunalia secularia illorum delicta spernerentur à populo, ergo, &c. Confirmatur propterea conuenientissimum est, ut fideles eximantur à tribunalibus infidelium, propter honorem fidei, ut patet 1. Corinthiorum 6. Contemptibiles, qui sunt in Ecclesia illos constituere ad iudicandum. At est eadem proportio inter statum secularem, & ecclesiasticum, quantum ad honorem Christianæ religionis, ergo, &c. Item est absurdissimum, ut qui sunt subditi in spiritualibus, fiant statim iudices in temporalibus, & habeant, ut reos, quos paulò ante habuerunt, ut iudices spirituales.

QUARTA CONCLUSIO.

Clerici de facto sunt exempti à republica seculari in temporalibus, non solum iure Pontificio, & communi: sed etiam iure seculari. Patet ex Concilio Constantiensi Sessione 13. & 15. & in Concilio Tridentino Sessione 25. capite 10. de reformatione. & cap. non minus. in 6. de foro competenti. & in capit. seculares. 96. distinctione. Et causa 11. quæstione 1. Item in iure ciuili in authentico statuimus, de episcopis, & clericis. Idem habetur etiam in ordinationibus Regalibus, libro 1. titulo 3. l. 6. Vide Ruffinum. in libro 16. Ecclesiasticæ historiæ, ubi narrat dictam Constantini Imperatoris: qui cum in Synodo Nicæna rogaretur à quibusdam episcopis, ut lites quasdam inter ipsos iudicaret & examinaret processus, Respondit. Indignum est, ut vos, qui sacerdotes dati estis nobis à Deo, à nobis iudicemini. Vos estis Dei, & ideo ab illo iudicandi: de quo scriptum est, Deus stetit in Synagoga Deorum. Ex dictis sequitur suspectos esse merito de hæresi Lutherana seculares iudices, qui cle-

A rios contra sua priuilegia comprehendunt vel ad sua tribunalia trahunt. Probat. quia facto ipso confirmant quod error Lutheranus asserit, scilicet, clericos subditos esse Principibus secularibus. Quemadmodum si quis imaginem conculcasset, vehementer esset suspectus de hæresi Lutherana, quæ asserit imagines non esse colendas. Sequitur secundò, ex dictis, quòd in grauissima necessitate Regni secularis debent clerici pati aliquam contributionem de licentia Pontificis, si non sit periculum in mora. Nam si est tale periculum, non oportet expectare facultatem Pontificis. Tunc enim ius nature obligat, ut si opus fuerit non solum bona temporalia tribuant, sed etiam vitam periculo exponant, & arma capiant pro defensione reipublicæ. Non enim ius Pontificium derogare debet iuri naturali. Vnde sequitur

QVINTA CONCLUSIO.

Iure defensionis innocentis, vel tranquillitatis reipublicæ poterit potestas secularis clericos comprehendere, & detinere, donec opportunè suis prælatis tradat. Et si quis dicat quòd iure defensionis quilibet poterit hoc facere. Respondetur, quòd in actuali aggressionè innocentis quilibet poterit illum defendere, sed tamen reipublica secularis amplius potest, scilicet, providere, & anticipare, ne sint occasiones, & tumultus in republica: v.g. si clerici nocte incedant armati: poterit officialis potestatis secularis illos comprehendere & arma auferre ab illis: sicut ab alijs secularibus. Ratio huius asserti est: quoniam ius Pontificium, non derogat iuri naturali, secundum quòd reipublica potest seipsam tranquillam seruare: non potest autem alio modo, ergo licitum erit illi, exercere suam potestatem in clericos perturbantes pacem reipublicæ. Ex dictis sequitur, quòd si in Ecclesia non esset possibilitas puniendi clericos sufficienter ad tranquillitatem reipublicæ secularis: tunc potest inuocare auxilium brachij secularis: quòd si non inuocauerit: reipublica secularis poterit se intrmittere, & punire tales clericos: non tamen pena mortis, quia hoc esset impium, & scandalosum, & non necessarium ad tranquillitatem reipublicæ. Ratio huius corollarij est eadem atque conclusionis, & eadem ratione potest Rex secularis bellum indicere contra Summum Pontificem, si quòd Deus auctat, iniquè rapiat aliquod oppidum, aut ciuitatem iurisdictionis secularis.

SEXTA CONCLUSIO.

Rex Hispaniæ habet priuilegium à Summo Pontifice ut possit causas clericorum ad sua tribunalia interim aduocare, quando aliquis etiam secularis conqueritur, quòd vim patitur à iudice Ecclesiastico, quòd vulgo dicitur, *pro via de agrario y suerca*: tunc iudices seculares poterunt iudicare ex ipsa commisione Pontificis, An fiat vis vel non. Quæ res multum reprimat episcoporum vicarios ab insolentibus, Nihilominus semper manet recursus liber ad sedem Apostolicam.

Ad primum argumentum respondetur, quòd probat quintam conclusionem. Nam quauis ipsa reipublica secularis perfecta sit, est tamen subdita reipublicæ spirituali in ordine ad finem supernaturalem. Vnde quando fuerit opus in ordine ad talem finem, ut clerici eximantur ab illa potestate seculari, exempti erunt: dummodo ab Ecclesia suffi-

cienter

cienter provideatur, ne per talem exemptionem perturbetur tranquillitas, & pax Reipublicae.

Ad secundum respondetur, quod pretium iustum in emptionibus, & venditionibus omnes tenentur seruare secundum morem reipublice in qua habitant: & hoc est de iure naturali. Est autem per accidens, quod pretium iustum constituatur per legem, vel consuetudinem reipublicae ad hoc quod clericus teneatur seruare pretium iustum in emptione, & venditione.

Ad tertium respondetur, quod Christus Dominus soluit tributum, non quod teneretur: ut ipse dixit, Matthaei 17. capit. ergo liberi sunt filij. Vbi loquitur de filio naturali. Caterum quod Christus Dominus voluerit iudicari a Pilato, non probat quod Pilatus non usurpauerit iudicium: quia voluntas Christi Domini fuit in ordine ad Deum, non autem in ordine ad Pilatum committens illi iudicium, sed patiens ab illo iudicari propter Deum. Et hoc est quod Pilato dixit Christus: Non haberes potestatem aduersus me ullam, nisi tibi datum esset desuper. Hoc est, permissum. Nihilominus Pilatus usurpauit iudicium, non solum ea ratione, qua usurpabat iudicando alios Iudaeos, ut minister tyranni Principis, sed etiam speciali ratione respectu personae Christi: qui cum esset verus Messias, nulli Principi subiectus erat. Neque ignorantia huius excusabat Pilatum: eo quod erat valde culpabilis, quia ipsemet Pilatus poterat & tenebatur illi credere, sciebat enim quod per inuidiam tradidissent illum, qui multa miracula fecerat in testimonium veritatis, quam praedicabat. Quod si quis contra obijciat, quod illa sententia approbatur a Deo, ergo non erat iudicium usurpatum. Distinguitur consequens. In ordine quidem ad Pilatum, nego consequentiam. In ordine autem ad Deum, concedo consequentiam. Quia nulla fiebat iniuria Christo Domino ex parte Dei, sed erat iustus contractus, & iusta sententia, quod si vellet esse Redemptor hominum, pateretur pro illis & moreretur. Ad confirmationem dicemus dubio sequenti.

Dubium tertium sit, Vtrum Papa possit se subijcere alicuius iurisdictioni. Pro parte affirmatiua facit confirmatio praedicta.

Secundo arguitur, Nam Papa subijcit se iudicandum sacerdoti in foro conscientiae, ergo in alijs potest se subijcere. In oppositum est communis sententia Theologorum. in 4. distinct. 18. & 19. quod Papa non potest se subijcere alicui iudici in personibus, & criminalibus. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

Iure diuino Papa haereticus subijcitur dispositioni Concilij. De qua re disputatur a nobis in 2. 2. quaest. 1. art. 10. De qua re vide Caietanum in opusculo de autoritate Papae, ultimo, ad vltimum. definita est conclusio in cap. si Papa. dist. 40. & in quinta Synodo Romana, & in Epistola. 3. Anacleti de Patriarchis.

SECUNDA CONCLUSIO.

Nullus iudex ordinarius potest ordinaria potestate iudicare Papam in quacunque alia re. Ita est communis sententia Theologorum & Iurisperitorum. Et ratio est. Quia Papa est supremum caput in terra reipublicae spiritualis, ergo habet ipse plenariam potestatem in ordine ad gubernationem spiritualem, & eius finem: alioquin esset imperfecta re-

A publica spiritualis, Rursus, ergo Summus Pontifex potest eligere media etiam temporalia conuenientia ad finem spirituales: sed vnum medium necessarium est, ut nullus princeps temporalis possit legitime Summum Pontificem cogere, & punire, ergo hoc datum est illi a Deo, ut non sit subiectus iurisdictioni alicuius Principis. Et confirmatur. Papa potest alios clericos a potestate civili eximere etiam in rebus temporalibus, ergo ipse est exemptus iure diuino. Probatur consequentia. Quia alias Princeps secularis poterat illi praecipere, ut neminem eximeret, ergo necesse est, ut qui alios potest eximere ipse sit exemptus.

TERTIA CONCLUSIO.

Papa potest se subijcere iudici seculari in rebus temporalibus, & in spiritualibus sacerdoti in foro conscientiae. Hanc conclusionem probant duo argumenta facta pro parte affirmatiua.

QUARTA CONCLUSIO.

C In huiusmodi subiectione, quae sit in rebus temporalibus, semper manet superior potestas Pontificis simpliciter loquendo, & non potest cogi ab aliquo iudice. Probatur. Quia potestas ex commissione semper manet inferior potestate committentis: sed potestas iudicis in proposito casu, est ex commissione Pontificis, ergo.

QUINTA CONCLUSIO.

D Papa qui se alteri subijcit iudicandum, tenetur acceptare sententiam iustam necessitate virtutis iustitiae commutatiuae, ita ut sit iniustus, nisi acceptauerit sententiam: non tamen necessitate coactionis. Hanc asserit Caietanus in hoc loco. Sed est intelligenda ita quod Summus Pontifex peccabit contra iustitiam respectu partis laesae: non autem respectu iudicis delegati. Nam respectu illius, semper habet ius reuocandi sententiam eius. Sed nihilominus peccabit etiam contra iustitiam commutatiuam respectu iudicis, si dum commisit illi potestatem promisit illi se staturum sententiae eius, & ea conditione iudex acceptauit. Ista conclusio ita explicata non aliter probatur, quam caeterae praecedentes.

SEXTA CONCLUSIO.

F Papa in omnibus non potest se subijcere alterius potestati etiam modo praedicto. Hanc tenet D. Thom. in 4. distinct. 19. quaest. 1. artic. 3. quaestiu. vltima ad tertium, & Richardus in distinct. 18. art. 5. quaestione 1. & Paludanus quaest. 2. & Caietanus hic. Et probatur. Nam Papa non potest se alteri subijcere suspendendum vel excommunicandum. Et si quis quaerat, quare in quibusdam possit, & in quibusdam non possit subijci? Respondet Caietanus, quod in omnibus, in quibus Papa potest per seipsum de se iudicare & exequi iudicium: potest etiam se alteri iudicandum subijcere. In quibus autem non potest per seipsum de se iudicare, neque poterit alteri se subijcere. Exemplum primi. Papa potest per seipsum diiudicare iniurias, quas alteri fecit, & restituere: & ideo poterit etiam alteri iudicium committere. Exemplum secundi. Papa non potest per seipsum se suspendere ab officio vel excommunicare: & ideo nec poterit

alteri

alteri committere. Sed contra hoc est argumentum. Papa non potest seipsum absolueri à peccatis & tamen potest alteri committere tale iudicium, ergo regula falsa est. Respondetur, quod regula Caietani intelligitur de iudicio in foro exteriori, non autem in foro conscientie. Et ratio differentie est, quia in foro conscientie, quilibet sacerdos habet potestatem iure diuino remittendi peccata: iurisdictionem autem circa istum vel alium peccatorem, interdum habet sacerdos ex commissione Pontificis. Et quia ipse Summus Pontifex, si peccat mortaliter, manet iure diuino subiectus clericis Ecclesie absoluentibus. Ideo quando alteri se subicit in foro conscientie, habet se ut persona quædam particularis. Habet autem facultatem iure diuino eligendi confessorem: quia non habet superiorem in terra. Vnde colligitur planè quod facultas absoluenti Summum Pontificem, non est ex commissione Pontificis, ut iudex est: sed tantum ministrat materiam, in quantum est penitens. Vnde ad primum argumentum respondetur, quod Leo Papa subiecit se imperatori non simpliciter, sed secundum quid, scilicet, ita ut teneretur acceptare sententiam iustam ex virtute iustitie diuine, non autem ex necessitate iustitie vindicative, & coactiue.

Ad secundum argumentum patet ex vltima conclusione. Si enim Papa peccat mortaliter, tenetur iure diuino subijcere se sacerdoti, & hoc non facit in quantum iudex sed ut reus.

Dubitatur quartò. An iudices extrahentes subditos suos ab Ecclesijs, ad quas confugiunt, usurpent iudiciũ si postea iudicauerint illos? Et videtur quod non. Quia huiusmodi priuilegia tantum sunt concessa in fauorem Ecclesiarum, ergo non fit iniuria subditis, si iudicentur iam extracti ab Ecclesia. Secundò. Iudices, qui extractos ab Ecclesia iudicant, non teneantur restituere, nisi tantum Ecclesijs saltem, & ita habet usus: ergo nullam iniuriam faciunt subditis iam extractis, ergo non usurpant iudicium.

Tertiò. D. Thom. infra quæst. 99. art. 2. ad tertium, inquit, quod sacrilegium potest inuigiri separatum ab omnibus peccatis, & ponit exemplum in casu nostri dubij: ergo ibi non est ratio iniustitie. Pro decisione sit

CONCLUSIO.

Huiusmodi iudices usurpant iudicium, & faciunt iniuriam reo. Probat. Quia in tali casu tollitur ab ipsis iudicibus facultas iurisdictionis, ut patet in titulo de immunitate Ecclesiarum. & in 1. 2. quæst. 4. & C. de sacrosanctis Ecclesijs. & de his qui ad Ecclesias confugiunt. & in iure Hispania. 1. par. titulo. 11. & lib. 1. Ordin. Regal. titul. 2. & lib. 1. for. Reg. titul. 5. ergo tales iudices usurpant iudicium, & sententia illorum nulla est.

Ex quo sequitur, quod ille, qui extrahitur ab Ecclesia contra priuilegia Ecclesiarum, potest se armis defendere: eò quod patitur violentiam, neque teneretur postea respondere iudici interroganti etiam si aliàs teneretur.

Ad primum respondetur, quod priuilegia data sunt quidem in fauorem Ecclesiarum primariò, sed secundariò data sunt etiam in fauorem confugientium.

Ad secundum respondetur, quod non tantum fit iniuria loco sacro, sed etiam extracto, vnde iudex teneretur restituere reo quicquid patitur, ex eo quod est extractus.

Ad tertium respondetur, quod D. Tho. voluit

A ibi docere, quod tota ratio culpe in illo casu ortum habet à sacrilegio.

Dubitatur quintò. An iudex ex eo quod sit excommunicatus, usurpet iudicium. Probat. quod non. Nam aliàs esset perturbatio in conscientijs hominum nescientium, An iudices sint excommunicati dam proferunt sententiam, & dominia rerum transferunt. Sed in oppositum est quod habetur, 14. quæstione 1. cap. miramur. & cap. auerte. & capit. ait Celestinus. & 15. quæstione 6. capit. nos sanctorum. & capite iuratus. quibus in locis excommunicati iudices priuantur autoritate iurisdictionis, & exercendi quoscunque actus iudiciales, & subditi absoluantur ab eorum obedientia. De hoc dubio Caietanus, verbo excommunicatio, prope finem in cap. Vbi scito, ait vniuersaliter, quod gesta per excommunicatum ratione publici officij etiam civilis, non valent. Quam sententiam sequitur Soto lib. 3. quæst. 4. artic. 6. corollario. 2. & in 4. distinct. 22. quæst. 1. artic. 4. Idem videtur tenere. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO

C Omnes iudices excommunicati usurpant iudicium, & mortaliter peccant ferendo sententiam & exercendo actus iudiciales. Probat. quia sunt privati autoritate, & publica facultate iurisdictionis, ut patet in iuribus citatis.

SECUNDA CONCLUSIO.

D Nihilominus sententia excommunicati, qui ab Ecclesia toleratur, valida est. Hæc conclusio est contra Caietanum & Soto: & probatur. Nam in Concilio Constantensi sub Martino V. conceditur fidelibus, ut possint communicare cum excommunicatis, exceptis nominatim excommunicatis, & notoriè clericorum percussoribus. Arguitur ergo. Talis concessio facta fuit in fauorem populi fidelis. Cum ergo populus fidelis non minùs habeat vtilitatis ex eorum communicatione, quàm si non essent excommunicati, erit valida sententia. Et nihilominus, ipsi iudices non minùs peccant exercendo suum officium, quàm si talis gratia non esset concessa.

E Secundò. Absolutio sacramentalis facta ab excommunicato, qui toleratur ab Ecclesia valida est, ergo multò magis sententia lata in foro civili. Antecedens patet ex Concil. supra, & ex communi sententia Theologorum. Consequentia probatur. Quia excommunicatio ex natura sua magis priuat à communicatione in spiritualibus, quàm in civilibus, aut politicis.

F Tertiò arguitur ex l. Barbarius. ff. de officio prætoris. vbi dicitur, quod ignorantia communis circa autoritatem iudicis, non irritat, neque inuadat gesta per illum iudicem, & ita est communis sententia Iurisperitorum, qui etiam tenent nostram conclusionem. Vidè Innocentium, & Panormitanum in cap. veritatis. de dolo & contumacia. & Syluestrum in verbo excommunicatio. 3. q. 23. num. 4. vbi refert Richardum, & alios Theologos pro nostra sententia. Et si quis contra arguat. Ille iudex excommunicatus usurpat iudicium, ergo illa sententia est à non iudice, & per consequens est inualida. Respondetur primò nego consequentiam: quia illa sententia est à republica, & Ecclesia, quæ vult esse validam sententiam, non quatenus est ab ipso iudice excommunicato: sed quatenus ab Ecclesia toleratur & illius gesta approbantur, sicut diximus

dubio primo de tyranni sententia. Hinc est, quod ipse iudex perinde peccet iudicando: atque si ab Ecclesia non esset concessa facultas fidelibus, ut non vitarent excommunicationem: eod quod in ipsomet Concilio expressè dicitur, quod per hoc nolumus aliquam gratiam facere excommunicatis ipsis, aut in aliquo illos subleuare. Ad argumentum in oppositum respondetur, quod illud militat contra sententiam Caietani & Soto, & probat nostram secundam conclusionem.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Vtrum iudici liceat iudicare contra veritatem, quam nouit, propter ea quae in contrarium proponuntur?

SVMMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Iudex debet sequi in iudicando instrumenta & testes & alia legitima documenta, potius quam, quod ipse nouit tanquam persona priuata. Ratio est, quia iudex dum iudicat, fungitur autoritate publica: ergo debet informari de ipsa veritate per publica testimonia. Secunda conclusio. Nihilominus iudex poterit adiuuari ex eo, quod nouit ut persona priuata: ut districtius examinet testes, & discutiatur probationes inductas. Ratio est, quia quilibet tenetur iure naturae defendere innocentem in quantum fuerit possibile: ergo multo magis iudex, qui ex officio tenetur nulli iniuriam facere, & impedire faciendam.

COMMENTARIVM.

Notandum est, quod D. Thom. supra. q. 60. artic. 5. mouet quaestionem similem huic vtrum iudex debeat iudicare secundum leges scriptas. Sed tamen differentia est inter illam quaestionem, & istam. Nam ibi disputatur de scientia in communi secundum leges: hic autem disputamus de scientia in particulari negotio, quae dicitur scientia facti, & de hoc definimus, quod debet haberi ex testimonijs publicis.

Quaestio celebris est. An iudex possit ferre sententiam contra innocentem, quem nouit esse innocentem scientia priuata, probatum tamen nocentem publicis testimonijs & legitimis. Arguitur primò pro parte negatiua. Si iudex sciret scientia priuata aliquam legem esse iniquam, non posset iudicare secundum illam, etiamsi à plurimis probaretur ut iusta: ergo simili ratione, non poterit iudicare secundum allegata & probata, si cognoscit esse falsa. Secundò. Confirmator alicuius electionis indigni, quem ipse scientia priuata cognoscit indignum, non potest electionem illam confirmare, sed poterit illam cassare: ergo etiam in nostro casu. Consequentia probatur. Nam talis confirmator etiam est iudex illius electionis. Tertio. Papa non potest definire aliquam propositionem esse de fide, quam ipse certò scit non esse de fide etiamsi à multis doctoribus asseratur esse de fide. Ergo similiter dicendum est de iudice. Quarto. Iudicare contra veritatem, est contra ius naturae, & diuinum. Iuxta illud Exodi 23. Non suscipies vocem mendacij, & in iudicio non acquiescas plurimorum sententiae ut à vero deues: ergo nunquam est licitum. Quintò. Quando aliquod medium est contrarium fini intento, non debet eligi à prudente, etiamsi communiter illud medium soleat esse conueniens ad talem finem. Ut v. g. medicus sapiens non eligit hic, & nunc medicinam, quam scit esse contrariam saluti, etiamsi secundum sententiam

A medicorum dicatur esse utilis ad talem infirmitatē. Ergo iudex etiam, qui scit veritatem Innocētis non debet eligere, & procedere secundum allegata & probata. Probatur consequentia, quia allegata, & probata sunt medium ad manifestandam veritatem: ergo si certus est iudex, quod allegata, & probata offuscant veritatem, non debet illa eligere. Sextò. Virtus quae dicitur epicheia est species quaedam iustitiae superior, quam iustitia legalis, ut docet D. Tho. 2. 2. q. 120. art. 2. Cuius officium est moderari verba legis, & sequi intentionem legislatoris in casu extraordinario, praetermissa forma verborum legis. Hinc igitur sumitur argumentum, intentio legis, & legislatoris precipiens est, ut iudex procedat secundum allegata & probata, ut manifestetur veritas: ergo quando in casu extraordinario constat iudici, quod veritas destruitur per allegata & probata: debet uti virtute epicheia ad ferendam sententiam, non secundum verba legis, sed secundum intentionem.

B De hoc dubio est prima sententia D. Tho. quod in omni causa ciuili, vel criminali, iudex debet procedere secundum allegata, & probata praetermissa scientia sua priuata. Hanc tenet D. Thom. expressè supra quaest. 64. art. 6. ad 3. Hanc tenet Maioris in 3. d. 33. q. 4. Diuus Antoni. in 3. par. tit. 9. cap. 2. §. 6. Hanc etiam sententiam tenet Abulen. Exod. 23. quaest. 6. & Turrecrema. in cap. iudicet 3. quaest. 7. & alij quos refert Couar. lib. 1. Variar. resolut. nu. 3. & 6. Secunda sententia est in altero extremo, quod in omni causa debet iudex ferre sententiam secundum veritatem, quam ipse nouit, siue scientia priuata siue scientia publica, ita quod nunquam sit licitum iudicare contra veritatem, quam ipse nouit scientia priuata. Hanc sententiam tenet Hugo in l. Praetor. ff. de iurisd. omn. iudicium quem sequitur Calderinus & Panor. in c. Pastoralis. §. quia vero. tit. de offic. delegati. Angel. in verb. iudicare. q. 7. Lyra Exod. 23. in illa verba, insontem & iustum non occides, & alij quos refert Couar. vbi supra. Tertia sententia est, quod in criminalibus causis, debet iudex sequi priuatam sententiam non obstantibus allegatis, & probatis: non autem in causis ciuilibus. Hanc sententiam tenet Adrianus quodlib. 6. artic. 3. & inquit esse communem sententiam Theologorum, hanc tenent multi Iurisperiti, quos citat Couar. vbi supra, sed aliqui moderantur illam sic, quod etiam in negotijs ciuilibus magni momenti, debet iudex sequi sententiam priuatam. Quarta sententia est, quod iudex ex priuata scientia veritatis, debet absoluerere reum non autem potest condemnare. Auctores huius sententiae citat Couar. vbi supra. Quinta sententia est, quod supremi iudices possunt sequi priuatam scientiam veritatis, non obstantibus allegatis & probatis: inferiores verò non possunt nisi iudicare secundum allegata, & probata. Annumerant autem inter supremos iudices. eos, qui sunt supremi senatus, quos vulgo dicimus *del Consejo Real*, etiam si habeant Principem superiorem. Huius sententiae est Guido Papa, ut refert Couar. vbi supra. Ipse tamen ait Principem supremum id posse facere.

D Ex his sententijs prima est tenenda non solum, ut probabilior, sed ut veritas demonstrata moraliter. Probatur primò, ratione D. Thom. in art. sed confirmatur illa ratio. Nam iudex iudicat, ut persona publica vice reipublicae: sed si respublica iudicaret, non posset procedere nisi secundum scientiam publicam: ergo iudex debet iudicare secundum illam, aliàs non esse vicarius bonus ipsius reipublicae. Et hanc rationem insinuat D. Tho. in solut.

ad 2. vbi ait, quod Deus iudicat secundum propriam scientiam, quia iudicat secundum propriam auctoritatem: ergo qui non iudicat secundum propriam auctoritatem, sed vice alterius, s. reipublica: debet iudicare secundum scientiam, secundum quam iudicaret reipublica. Secundò. Nam ex oppositis sententijs sequuntur magna incommoda reipublica, & iudiciorum peruersio: nam iniqui iudices facile condemnarent innocentes, & absoluerent nocentes, dicerent enim se scire veritatem priuata scientia, & proferrent sententiam contrariam allegatis, & probatis. Rursus boni iudices semper inciderent in magnas angustias, & perplexitates, vt v. g. si aliquis probaretur reus læsæ maiestatis, vel hæreticos secundum allegata & probata, & ipse iudex sciret innocentiam illius scientia priuata: siquidem absolueret illum, ipse puniretur pena capitis: si autem condemnaret, peccaret mortaliter secundum illas sententias: ergo, &c. Tertio. Vtilitas iudiciorum ea maximè est, vt reipublica satisfiat, vt in tranquillitate consistat, & in tranquillitate seruetur, dum iniqui puniuntur, & alij à malo arcentur: sed nisi prima sententia sit vera, omnia ista comoda pereunt, dum ipsa reipublica non puniret eos, qui publicè probantur iniqui. Quarto probatur testimonijs Sactorum. In primis est D. Ambro. sermo. 10. super Psal. 118. in illud, Misericordiæ tuæ multæ Domine secundum iudicium tuum vivifica me, inquit, Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed secundum leges pronunciat, & secundum quod audit, iudicat. Hoc habetur 3. quæ. 7. canone iudicet, & quamuis referatur à Diuo Thoma esse D. August. errore nomen libratorum fuit. Sed etiam D. August. super Psal. 57. in illud, Molæ leonum confringet Dominus, inquit, Iudex non potest nisi secundum leges iudicare, & idem dicit in lib. de vera relig. capit. 31. Idem dicit D. Gregor. & habetur, 11. quæst. 3. cano. summoperè. Item omnia iura canonica, & ciuilia, aiunt, quod ex instrumentis sit certus iudex de iure litigantium. Hoc habetur in ca. dilectus. in cap. accepimus. in ca. contingit. de fide instrumentorum. & cap. Pastoralis § quia verò. de officio delegati. & in l. adoptio. ff. de adoptionibus. Et denique Daniel 3. Daniel quantum nouit veritatem scientia priuata ab Spiritu sancto, tamen non condemnauit senes illos, donec coram populo conuicit illos mendacij ex ore proprio.

Ad primum argumentum in contrarium respondetur negando consequentiam. Nam bonitas legis non pendet ex dicto ignorantium, aut iniquorum, sed ex eo, quod lata est ab habente auctoritatē, & conformis est legi naturæ. Cæterum veritas facti in publico iudicio pendet ex testibus, aut ex ipsa notorietate facti, ex quo sequitur, quod iudex sciens legem esse iniquam, non potest iudicare secundum illam. Item est alia differentia egregia: quia quando iudici constat legem esse iniquam, publicè hoc potest probari faciendo demonstrationem: quando verò constat iudici de veritate facti, non potest publicè ostendere veritatem illam.

Ad secundum argumentum negatur consequentia. Et ratio est, quia confirmator ex officio habet ius confirmandi, vel cassandi electionem prout sibi videbitur expedire bono communi: ita prorsus vt sicuti electores liberè eligunt, quem ipsi iudicant esse dignum scientia priuata, ita confirmator legitime confirmat, quem iudicauerit esse dignum, siue scientia publica siue priuata, & in hoc deficit confirmator à ratione iudicij, quod iudex vt sic, tene-

A tur ferre sententiam secundum allegata, & probata, & si oppositum fecerit, nulla est sententia. Cæterum confirmator quomodolibet cassauerit electionem etiam digni, cassa est. Quod si aliquis obijciat: Contra ille confirmator iniuriam facit electo, ergo tenetur confirmare eum ex iustitia. Probatum antecedens: quia statim iudicabitur electus suspectus de aliquo crimine, propter quod non confirmatur à prælato. Respondetur nihilominus, nego antecedens, & ad probationem respondetur, quod est temerarium iudicium, quia multis vijs potest cassari electio etiam digni.

B Ad tertium argumentum respondetur, quod definitio propositionis veritatis & fide, non pendet ex testimonio hominum, sed ex assistentia Spiritus sancti: vnde Pontifex poterit definire non solum contra testimonium hominum, sed etiam contra id, quod ipse opinatur, vt v. g. si esset hæreticus.

C Ad quartum argumentum respondetur, quod illud antecedens potest esse verum, & est verum, si intelligatur proportionabiliter loquendo de iudicio, & de veritate. s. quod iudicare publicè contra veritatem publicè probatam, est contra ius naturæ, & iudicare secretò contra veritatem secretam etiam est contra ius naturæ: sed tamen iudicare publicè, & vt persona publica contra veritatem quam ipse nouit scientia priuata, non est contra ius naturæ: sed consonum valde iuri naturæ, vt procedat secundum allegata, & probata, propter tranquillitatem, & pacem ipsius reipublica.

D Ad quintum argumentum respondetur. Concedo Maiorem, sed distingo minorem. Allegata & probata sunt medium ad manifestandam veritatem, quantum in iudicio publico manifestari potest, concedo. Non autem ad manifestandam veritatem, secundum quod à parte rei est, hoc enim non semper est necessarium, aut possibile. Exemplum autem de medico non conuincit, quoniam medicatio per se ordinatur ad salutem istius hominis hic, & nunc: sententia autem iudicis ordinatur ad tranquillitatem, & pacem reipublica, quæ confurgit ex eo quod unicuique tribuitur suum ius secundum allegata & probata. Item etiam iudex dicendo ius, distribuit bonum quoddam commune distribuendum secundum merita causarum, quatenus ex allegatis, & probatis cognoscuntur: medicus autem operatur, aut ex iustitia commutativa, aut ex misericordia, vel ex liberalitate, quare tenetur attendere quod commodum est istius hominis hic, & nunc.

E Ad vltimum respondetur, quod intentio legislatoris, & legis est, vt iudex non sequatur scientiam priuata sed procedat secundum allegata & probata. Cæterum quod ibi dictum est de virtute epicheya verum est. Sed notandum est, quod ista virtus exercetur in casibus extraordinarijs in quibus si seruentur verba legis, sequeretur inconueniens contra omnem intentionem legislatoris, & contra bonum publicum, quod quidem maximè est attendendum ad exercitium huius virtutis. Vt v. g. Dicit lex vt unicuique reddatur suum depositum petenti: sed contingit vt furiosus si petat gladium ad occidendum innocentem, vel contra reipublicam, non est illi reddendum depositum. Et quia in casu nostræ disputationis sequitur magnum inconueniens bono communi, nisi iudex ferat sententiam secundum allegata, & probata: non habet locum virtus epicheya, sed potius est intentio legislatoris, quod in tali casu seruetur forma verborum legis, etiam si per accidens occidatur innocens.

Dubatur secundò circa secundam conclusionem D. Thom. Quid possit, & quid teneatur facere iudex in predicto casu, ut liberet innocentem? Ad quod respondetur, & fit.

PRIMA CONCLUSIO.

Non tenetur iudex renuntiare officio suo. Ista est contra Sylvestrum in verbo, iudex 2. quaest. 5. Probatur, quia nemo utens iure suo facit alteri, iniuriam, sed iudex utitur iure suo, ergo. Secundò, iudex ex officio suo tenetur servare leges communes, & providere paci, & tranquillitati reipublicae. Ergo etiam si inde sequatur praeter intentionem eius mors alicuius innocentis, non tenetur cessare ab officio suo: quemadmodum Dux in bello non tenetur cessare ab impugnatione civitatis, etiam si aliqui innocentes ibidem occidendi sint per accidens.

SECUNDA CONCLUSIO.

Non tenetur iudex remittere causam superiori, imò non potest si altera pars instet, ut faciat iudicium, & iustitiam. Prima pars probatur eisdem rationibus atque prima conclusio. Secunda verò probatur. Quia supposito, quòd non cedit officio suo, tenetur servare ordinem iuris in procedendo ad iudicium. Ordo autem iuris est, ut in tali tribunali fiat prima instantia: ergo tenetur illum servare. Quòd si aliquis objiciat contra istam conclusionem, quòd Divus Thom. dicit supra in quaest. 64. artic. 6. ad tertium, quòd iudex si non habet occasionem liberandi talem innocentem remittat illum, & debet remittere superiori iudicandum. Respondetur, & fit.

TERTIA CONCLUSIO.

Quòd de consensu utriusque partis, potest, & debet iudex in tali casu remittere innocentem, & hoc est quòd Divus Thomas ibi voluit docere, dum dixit, quòd si hoc non potest, non peccat iudicando illum, ac si diceret, quòd si non potest servato ordine iuris, scilicet, de consensu utriusque partis, non peccat iudicando. Itaque iudex debet quantum in se est favere innocenti servato ordine iuris necessario. Ut v. g. debet admittere appellationem illius. Item debet relaxare poenam iuris in casibus, in quibus est licitum, ut articulo 4. dicemus. Item si potest sine scandalò publico dare illi occasionem ut fugiat: tenetur facere. Ratio est, quia quilibet tenetur, in quantum persona privata adhibere media licita ad servandum innocentem.

QUARTA CONCLUSIO.

Non potest iudex pronuntiare sententiam in hunc modum, scilicet, dicendo, non constat de veritate causae. Pro quo nota, quòd est vnus modus terminandi iudicium, cum iudex dicit, Non liquet de veritate. Haec conclusio est contra Alciatum capit. 1. de officio ordinarij, qui ait in tali casu debere iudicem proferre talem sententiam. Sed probatur conclusio nostra, quia sententia iudicis debet intelligi: secundum allegata, & probata, sicut debet dari secundum allegata & probata: sed falsum est dicere in illo casu, quòd secundum allegata, & probata non constat publicè de veritate causae: ergo sententia falsa est. Item respublica non minùs scandalizaretur de

eiusmodi sententia, atque si illum absolueret: scit enim respublica crimen esse probatum in iudicio: sed maximè scandalizaretur respublica in illius absolute: ergo etiam in prolatione talis sententiae.

QVINTA CONCLUSIO.

Princeps supremus debet etiam iudicare secundum allegata, & probata contra veritatem, quam cognoscit privata scientia. Probatur, quia eadem inconuenientia sequuntur, si non ita iudicet, quae sequuntur in inferiori tribunali, ut dictum est iam. Nihilominus cum ipse Princeps sit dispensator legum, & habeat plenariam potestatem à republica, poterit in tali casu secluso scandalo reipublicae, aut nocimento dispensare cum illo innocente, quantum ad poenas iuris, quae infliguntur propter bonum reipublicae: non autem quantum ad poenas, quae respiciunt satisfactionem alterius partis. Item etiam poterit uti testimonio suo secundum scientiam privatam, & publicare illud contra testes falsos, qui non sunt magnae auctoritatis: quia tunc esset scandalum in republica infamare illos. Et denique dicimus, quòd quotiescunque Princeps potest dispensare in lege cum verè reo, tenetur dispensare cum innocente: etiam si probetur nocens. Ratio est, quia iure naturae vnusquisque tenetur uti medijs licitis ad defendendum innocentem.

Dubium tertium est. An cum Principi notum est crimen alicuius, quòd probari potest facile, vel probatur testibus: possit illum interficere non citando illum ut se defendat, & à crimine purget. Ut verbi gratia, an possit illum occidere per venenum secrete propinatum, aut alia via occulta? Et pro parte affirmatiua sic arguitur. Primò euidens patrat sceleris non indiget processu iuridico: sed in tali casu euidens est Principi, etiam per testes sufficientes, crimen malefactoris: ergo poterit illum condemnare, & occidere, quando, & quomodo voluerit. Secundò. Reus ipse dignus est morte: ergo non fit illi iniuria si occidatur à Principe habente publicam potestatem. Et confirmatur. Nam per occisionem occultam consulitur fama malefactoris: ergo nulla fit illi iniuria. Tertio. Sit casus, quòd reus non possit citari sine incommodo reipublicae. Ut verbi gratia si est Dux, qui habet exercitum sibi beneuolum, & timetur quòd inuadet rempublicam. Vel etiam sit casus, quòd si reus citetur, infamabitur persona principis: quia crimen commissum fuit verbi gratia, adulterium cum Regina, tunc videtur necessarium, quòd malefactor puniatur non citatus, aliquo modo occulto. Ad hoc dubium respondet Caietanus in sum. in verb. homicidium. vnica conclusione negatiua, cuius ratio est. Nam ius naturale postulat ut sicut potestas occidendi debet esse publica: ita notitia criminis debet esse publica. Ita etiam ipse reus publicè citandus est, publicè puniendus ea publicitate, quae sufficit, ut reus cognoscat se puniri à publica potestate propter crimen, de quo conuincitur, & condemnatur. Hinc sequitur, quòd non solum Princeps, qui aliter occiderit, vel occidi fecerit, sed etiam ministri ipsius, qui exequuntur eius mandatum sunt homicidae: quia constat illis, quòd huiusmodi occisio non procedit à potestate publica in quantum publica est, & sic non excusat illos obedientia, sicut excusat quando publica potestate procedunt ad bellum, de quo dubitant, an sit iustum vel iniustum. De qua re aliqua diximus supra quaest. 64. artic. 3.

Ad primum responderetur, quod evidentia patrat sceleris, non solum debet esse respectu Principis: sed etiam respectu iudicij, & testium, & respectu ipsius rei, qui evidenter conuincitur ex publicitate facti, unde licitum quidem erit iudici, ante cuius oculos aliquis occidit hominem presentibus multis testibus, statim illum publice punire: nunquam tamen erit licitum hominem malefactorem occidere, nisi ipse sciat, quod occiditur a publica potestate.

Ad secundum negatur consequentia: quia etiam si sit dignus morte, non tamen repentina, ita ut, ignorans causam, & a quo occidatur, peccat: ceterum quod eius famae consulatur per accidens est, magis enim infamatur respublica, & Princeps ipse, ex eo quod homines interficiantur illo modo, quam si eius crimen publicaretur, & puniretur. Item per huiusmodi punitiones secretissimas frustratur finis intentus a republica, qui est, ut alij a malo arceantur scientes causam punitionis, & denique inhumanum est valde hominem imparatum occidere, quia certe condemnabitur in aeternum.

Ad tertium responderetur, quod vix est possibilis ille casus: sed admissio illo casu responderetur, quod minus inconueniens est quod Princeps distinet punitionem ad tempus, quam ut procedat ad puniendum contra ordinem iuris naturalis: id quod prudenter fecit David non puniendo Ioab propter sua delicta, vsque iam moriturus praecipit filio Salomoni, ut occideret Ioab: sed contra hoc est argumentum: demus quod sit periculum in mora, nisi statim puniatur malefactor: quia traditurus est respublicam, vel committeret iterum idem crimen lese maiestatis. Responderetur, quod iam tunc proceditur contra illum iure defensionis reipublice, aut lese maiestatis Regiae: & tunc licitum erit vnicuique illum occidere: non autem erit licitum occidere illo modo propter delicta praeterita, quia iste processus est via punitionis, qui publicus debet esse.

ARTICVLVS TERTIVS.

Utrum iudex possit aliquem condemnare, etiam si non sit aliquis accusator?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. In criminibus non potest iudex aliquem condemnare, si non habeat accusatorem. Ratio est, quia officium iudicis est iudicare inter duos, eo quod iudex est quadam iustitia aequata.

Secunda conclusio notetur in solutione ad secundum. Publica infamia, & rebellio ad Ecclesiam, habet locum accusatoris.

Tertia conclusio ibidem. In denuntiatione non est necessarius accusator.

ARTICVLVS QVARTVS.

Utrum iudex licite possit poenam relaxare?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Nullus iudex potest relaxare poenam iuris, contra ius quod habet accusator, vel actor, ut sibi satisfiat.

Secunda conclusio. Poenam iuris, quae est infligenda propter bonum reipublicae: nullus iudex inferior potest relaxare.

A Tertia conclusio. Hanc poenam potest relaxare supremus Princeps, quando non sequitur ex tali remissione detrimentum reipublicae.

COMMENTARIVM.

Circa primam, & secundam conclusionem nota primò, quod sunt intelligendae regulariter loquendo. Nam potest contingere, ut reus sit adeo necessarius reipublicae, ut locum habeat epicheia, & relaxetur poena iuris, satisfaciendo parti alia via: idque insinuat Dia. Thom. quaest. 62. artic. 3. ad tertium, & Gaieranus ibidem, & Soto in quaest. 4. art. vlt. lib. 5.

Secundò nota, quod nomine inferioris iudicis, intelligimus etiam Duces, & Marchiones & ceteros Hispaniae, qui sunt iudices supremi Principis, & ideo non possunt dispensare in poena taxata per legem superioris: etiam si accusator condonet illam.

Tertio nota, quod licet in Patria. 7. tit. 1. l. 2. dicatur, quod remittente accusatore non puniat iudex reum corporali poena taxata per legem: tamen haec lex, ut iacet non est in vtu, nam si crimen est atrox, iudices punire debent, & puniunt secundum poenam legis, etiam si actor condonet: si autem crimen non sit atrox, puniatur reus mitiore poena, etiam arbitraria: & hoc est in vsu, & valde iustum: & in huiusmodi poenis habent locum preces proborum virorum, ut iudex minuat poenam, quae in eis arbitrio ponitur: hoc. n. conforme est legi quid ergo. §. poena. ff. de his, qui notantur infamia. & c. at si clerici. de iudicij.

Quarto nota, quod supremus Princeps non debet frequenter & facile relaxare poenas, & multò minus debet facile cedere, ut poena corporalis pretio redimatur: hoc enim esset dare occasionem peccandi prauis hominibus: & esset nota auaritia in Principe, quod est maximè indecens. Denique iniquissimum esset, pretium recipere pro delictis, quando possunt alia via impediri in futurum, ut v. g. quando nulla cura est ut non sint concubinarij, & tamen summa diligentia est in exigendis poenis pecuniarijs. Et de hoc vitio reprehendebantur olim sacerdotes Osee ca. 4. Sacerdotes peccata populi mei comedent, & ad iniquitatem sabuleabunt animas eorum. Vide de hac re Caiet. in verbo, iudicis peccata.

Dubitat deinde, An iudex, qui contra dicente accusatore relaxat poenam iuris, teneatur restituere fisco suam portionem, & etiam ipsi accusatori? Pro parte negativa arguitur primò. Poenam talionis nemo tenetur subire, nisi condemnatus per sententiam: sed quod iudex restituat suas portiones fisco, & accusatori videtur esse poena talionis: ergo in conscientia non tenetur ante condemnationem. Et confirmatur. Nam iudex in illo casu non tenetur subire poenam corporalem, quam tenebatur subire reus: ergo neque pecuniariam.

Secundò. Reus ipse qui interrogatus iuridice negat veritatem, & delatit sententiam, non tenetur restituere poenam lege taxatam fisco, vel accusatori, ut ostenditur. q. 69. ergo neque ipse iudex tenebitur in illo casu. Probatur consequentia: quia uterque peccat contra iustitiam. Tertio. Testis qui legitime interrogatus negat veritatem, quam si confiteretur esset in causa, ut reus solueret pecuniam fisco vel accusatori: non tenetur ipse ad talem restitutionem, si reus non condemnatur, ut dicemus in q. 70. ergo neque iudex.

Ad hoc dubium Syluester in verbo, iudex l. §. 16. quaest. 11. particula. 5. ait, quod secundum D. Tho.

tenetur iudex in tali casu restituere communicati, vel accusatori, si illo contradicente relaxata est poena. Tamen apud D. Thom. nunquam inveniuntur haec verba. Soto ubi supra ait, quod tenetur iudex restituere accusatori, si illo contradicente relaxata est poena.

PRIMA CONCLUSIO.

Iudex tenetur restituere parti laesae totum suum ius quod per relaxationem poenae amittit. Ratio est: quia iudex tenetur ex iustitia commutativa ratione officij, suum ius unicuique tribuere, ergo tenetur ad restitutionem.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si iudex post latam sententiam non exequatur illam, tenetur restituere fisco & accusatori suas portiones taxatas per legem. Ratio est: quia fisco, & accusator, eo ipso quod fertur sententia contra reum, acquirunt ius in actu ad tales portiones: ergo iudex, qui per iniquitatem impedit illam utilitatem tenebitur restituere.

TERTIA CONCLUSIO.

Iudex & omnes alij ministri iustitiae, si ex eo, quod non recte faciunt suum officium: sequitur aliquod nocuum fisco, vel accusatori: tenetur ad restitutionem. Ratio huius est: quia isti officiales tenentur ex iustitia commutativa dicere ius omnibus petentibus illud: quod si non fecerint tenebuntur ad restitutionem omnium damnorum, quae sequuntur, eo, quod non faciunt suum officium.

QUARTA CONCLUSIO.

Fiscalis Regius, tenetur accusare tales iudices, & ministros. Ratio est: quia etiam ipse tenetur ex iustitia commutativa facere suum officium in ordine ad bonum reipublicae.

QUINTA CONCLUSIO.

Quando iudex ex aliqua ignorantia invincibili relaxat poenam, quam revera non debebat relaxare: non tenebitur postea ad restitutionem, etiam si cognoscat se errasse. Ratio est, quia ille non tenetur ratione rei conceptae, neque ratione iniustae acceptionis: quia excusatur ignorantia a peccato, ergo nullo modo tenetur.

Ad argumenta in contrarium respondetur. Ad primum respondetur, quod proprie loquendo, non dicitur poena talionis quando quis ex iustitia commutativa tenetur aliquid reddere, etiam si habeat quandam similitudinem cum poena talionis.

Ad confirmationem respondetur, nego consequentiam: quia poena corporalis non est incommodum alterius, sicut poena pecuniaria. Item poena corporalis est pure poena: at verò solutio pecuniae pertinet ad iustitiam commutativam, quam violavit iudex: unde tenebitur in foro conscientiae ante condemnationem restituere. Et denique, poena corporalis est pure passio ab alio infligenda: poena autem pecuniaria in casu posito debet esse actio iustitiae commutativae, ergo.

Ad secundum, & tertium argumentum respondetur, quod neque reus, neque testis tenetur

A per se loquendo ex iustitia commutativa, dicere veritatem in iudicio: sed tantum ex iustitia legali, & ideo violatio iustitiae legalis non obligabit ad restitutionem.

QUAESTIO LXVIII.

De accusatione, quando, & quomodo fieri debeat.

B DE ista materia disputant Doctores in 4. dist. 19. & Durand. quaest. 3. & 4.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum homo teneatur ad accusandum?

SVMMA TEXTVS.

C **P**rima conclusio. Si crimen vergat in detrimentum reipublicae, & homo possit illud sufficienter probare: tenetur ad accusandum.

Secunda conclusio. Si autem non vergat crimen in detrimentum reipublicae, vel homo non possit illud sufficienter probare: non tenetur accusare.

COMMENTARIVM.

D **C**irca istam materiam notandum est, triplicem esse viam ad abluenda crimina in iudicio, scilicet, viam inquisitionis, accusationis, & denuntiationis iudiciariae, quae deseruit ad inquisitionem & distinguitur a denuntiatione Evangelica: quia per istam intenditur bonum fratris denuntiati: per illam autem intenditur bonum reipublicae, aut alterius innocentis. Cum ergo D. Tho. in hoc art. loquitur de denuntiatione, intelligit de Evangelica. Ceterum denuntiationem iudiciariam visus est comprehendere sub accusatione, tanquam imperfectam sub perfecta. Nihil. n. aliud est denuntiatio, nisi quaedam imperfecta accusatio.

Dubium primum est in hoc articulo, An prima conclusio D. Tho. sit vera, etiam quando homo sperat se posse corrigere delinquentem per correptionem fraternam: & an etiam tunc teneatur in conscientia accusare, vel potius praemittere correptionem fraternam? Arguitur primò & probatur, quod non sit praemittenda correptio fraterna. Pro tunc in foro exteriori non requiritur correptio fraterna, ergo neque in foro conscientiae. Probatur consequentia. Quia leges concedunt ius in foro conscientiae, sicut in foro exteriori. Antecedens patet in titulo de accusationibus per multa capita.

F **S**ecundò. Quando quis accusat petendo satisfactionem propriae iniuriae, non tenetur prius corripere fratrem, ergo neque quando accusat propter bonum commune. Patet consequentia. Quia bonum commune praefertur bono particulari.

Tertio. Nullus est ordo per se, inter correptionem fraternam & accusationem: ergo non requiritur, ut praemittatur correptio fraterna ante accusationem. Antecedens probatur. Quia finis est diversus, item principium est diversum: nam alterius est misericordia, alterius verò iustitia legalis materia etiam diversa est: Nam materia accusationis est peccatum probabile in iudicio. Materia vero cor-

reptionis

reptionis est peccatum quomodolibet notum corripienti.

Quartò. In republica sunt leges iustæ, quæ accusatoribus certam portionem decernunt, ergo licitum est homini statim accusare, ne amittat suum lucrum. Et confirmatur. Nam fiscales punirentur, nisi crimina sibi nota statim accusarent, ergo non necessaria est correptio fraterna. Similiter etiam iudices procedentes via inquisitionis non præmittunt correptionem fraternam: ergo non est necessaria. De ista quæstione D. Thom. in 4. dist. 19. quæst. 2. artic. 3. refert duas sententias contradictoriè oppositas: & ipse videtur sequi partem negativam, quam secundo loco refert. Tamen Sylvester in verb. accusatio, §. 3. putat D. Thom. sequi partem affirmativam, sed fallitur. Nam D. Thom. in quodlibeto. 1. art. 16. & quodlibeto. 11. artic. 13. sequitur partem negativam, & in isto articulo videtur etiam hanc sententiam tenere, dum ponens præceptum de accusatione, nullam mentionem facit de præmissione correctionis fraternæ. Durandus in 4. sequitur partem negativam. Caietanus hic, & supra in quæst. 33. art. 7. dicit duo. Alterum est, quòd quando quis tenetur ad accusandum, non habet locum secreta admonitio. Alterum est, quòd quando accusatio non est in præcepto, licet sit licitum accusare: tunc tenetur homo præmittere correctionem fraternam. Soto in relectione de ratione tegendi, membro. 2. q. 5. ait quòd quoties, quis habet ius ad accusandum, non tenetur præmittere correctionem fraternam. Sed tamen hoc videtur petere principium: quia nostra quæstio est, An habeat ius ad accusandum si non præmittat correctionem fraternam. Pro decisione huius quæstionis, sit

PRIMA CONCLUSIO

Non est necessarium per se loquendo præmittere correctionem fraternam, ante accusationem. Hanc conclusionem probant argumenta facta pro parte negativa. Et sic intelligatur S. Thom. in 4. Sententiarum, supra.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si per correctionem fraternam corrigitur frater, vel speratur corrigendus, tunc non tenetur aliquis eum accusare: nisi crimen sit perniciosum bono communi. Probat per primam partem. Quia accusatio ordinatur per se ad conservationem boni communis, sed bono publico sufficienter providetur in illo casu per correctionem fraternam: ergo tunc non est procedendum ad accusationem. Probat consequentia. Quia aliàs punitio per se intenderetur. Quia cum quis potest cum minimo detrimento proximi providere bono communi, tenetur non facere maius nocendum, ergo si potest cum nullo proximi detrimento succurrere bono communi: tenetur non accusare. Et confirmatur secundo. Ita se habet homo criminofus in republica, sicut membrum infirmum in corpore: sed chirurgus, qui curat salutem corporis, tenetur cum minimo detrimento membri, providere saluti totius: ergo ille, qui curat providere bono communi: tenetur cum minimo detrimento partis. s. criminofus hominis, illi bono communi providere. Hinc sequitur, quòd si oppositum aliquis faciat. s. accusando illum, quem poterat per correctionem fraternam corrigere, ita ut bonum commune nihil pateretur: tenetur ad restitutionem totius damni, quod patitur

A accusatus. Probat, quia ille peccat non solum contra charitatem, sed etiam contra iustitiam, inferendo damnum proximo sine causa.

Secundo probatur eadem pars. Præceptum de correctione fraterna est affirmativum, quod obligat pro tempore, quo proximus est corrigibilis absque detrimento corrigentis, & boni publici, ergo in casu nostræ conclusionis magis obligat. Secunda pars conclusionis manifesta est. Nam cum bonum commune periclitatur, tunc publicè delicta puniendæ sunt, etiam si criminofus coram Deo sit iam iustificatus.

B

TERTIA CONCLUSIO.

Quando homo per accusationem intendit recompensam propriæ iniuriæ, aut restitutionem rei familiaris, si non potest aliter recuperare, licitum est illi, prætermissa correctione fraterna, accusare, etiam si sciat, quòd per suam correctionem corrigitur frater. Ratio est. Quia ille homo habet ius ad suum honorem, & ad suum commodum recuperandum ordine iuridico: sed tunc non potest aliter recuperare, ergo licitum est illi suum honorem recuperare per accusationem. Sed hoc notandum est, habendam esse rationem damni quod ego patior, & detrimenti quod patietur accusatus: & tunc si damnum accusati notabiliter excedit meum detrimentum erit contra charitatem illum accusare.

C

QUARTA CONCLUSIO.

Quoties quis licitè potest accusare, si probabiliter sperat, quòd per suam correctionem corrigitur proximus, non excusatur à præcepto correctionis fraternæ, siue ante accusationem, siue post accusationem prout sibi videbitur opportunè expedire. Probat. Quia si homo non esset accusaturus fratrem suum, tenebatur corrigere illum in tali casu: sed accusatio non excusat illum à præcepto correctionis: ergo adhuc tenetur corrigere.

D

Ad argumenta in contrarium responderetur. Ad primum, quòd iudex in foro exteriori non curat de his, quæ per accidens se habent ad accusationem. Sed inde non sequitur, quòd ille, qui accusat, non teneatur in aliquo casu priùs corrigere. Ad secundum negatur consequentia propter rationem tertie conclusionis. Ad tertium responderetur quòd probat primam conclusionem. Ad quartum responderetur, quòd illa portio pecuniæ, quæ decernitur accusatoribus, eatenus decernitur, quatenus illi præsumuntur intendere bonum commune, & ideo si illi non provideant bono communi, quia revera nihil periclitatur bonum commune: non est illis licitum accusare, quin potius peccant contra iustitiam. Et proportionabiliter dicimus de fiscalibus, quòd semper debent bono publico providere. Cui si alia via provideri non potest, nisi per accusationem: non tamen ideo semper excusantur à præcepto correctionis fraternæ. Id ipsum dicimus de iudicibus, qui possunt per viam inquisitionis procedere adversum aliquem, de quo est publica infamia, aut clamorosa insinuatio, quia tunc semper præsumitur, quòd bonum commune patitur: dum crimina non puniuntur. Ceterum si in aliquo casu ipsemet iudex certus sit, quòd per suam correctionem malefactor corrigitur, ita ut bonum publicum nihil patiatur, tenetur illum corrigere, & remittere viam inquisitionis in quantum satisfuerit ad exemplum publicum. Ratio istius est, quia iudex tenetur præ-

E

F

cepto correctionis fraternæ sicut & alij Christiani: ergo ubi officio iudicis non deest, tenetur corripere proximum. Sed heu quàm pauci iudices induunt charitatis viscera erga reos.

Dubatur secundò, An accusatio sit in præcepto. Pro parte negatiua arguitur primò. Omne peccatum est contra bonum commune aliquo modo, maximè si sit notorium, sed si homines tenerentur ex præcepto accusare omnia crimina, quæ sunt contra bonum commune, sequeretur magna perturbatio in reipublica: dum ciues frequentissimè inuicem accusarent.

Secundò. Per denuntiationem iudiciariam sufficienter prouidetur bono communi, ergo non necesse est accusare.

Tertiò. Qui accusat, exponit se magno periculo si defecerit in probatione: punietur enim pena talionis, si testes noluerint testificari, ergo non est in præcepto accusatio.

Quartò. Consilium Euangelicum est de remittendis iniurijs proprijs, ergo saltem in propria causa non est præceptum accusandi. Caietanus in isto articulo refert sententiam asserentem accusationem neque esse in præcepto, neque licitam. Quam sententiam summa Angelica in verbo accusatio, tribuit glossæ. in l. furti. ff. de his, qui notantur infamia. Ipse autem Angelus inquit, esse licitam accusationem: negat tamen esse in præcepto. Caieta. in 2. 2. quæst. 33. arti. 7. ait, nunquam esse in præcepto accusationem, nisi propter bonum commune fiat. Quam sententiam videtur tenere Soto lib. 5. de iustitia, quæst. 15. artic. 1. ait enim quòd in causa propria nemo tenetur ad accusandum, nisi iniuria redundet in aliorum damnum. In causa verò publica tenetur homo ad accusandum, quando crimen immediatè lædit bonum publicum. Vt est hæresis, conspiratio contra Regem. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

Accusare aliquem in iudicio licitum est, & oppositum est error in fide. Et probatur. Quia in veteri testamento. v. g. Leuitici. 5. & alijs sæpe, approbantur accusationes in iudicio. Item in Concilijs antiquissimis, & nouissimis acceptatae sunt accusationes etiam in scriptis contra aliquos peruersos. Deinde Summi Pontifices plurima decreta ediderunt de forma accusandi: vt patet in titulis de accusationibus. Imperatores etiam Christianissimi multas leges condiderunt de accusationibus faciendis, vt patet in iur. Civili. Et denique conclusio est communis sententia Theologorum. in 4. dist. 19. & Iurisperitorum in titulis de accusationibus. Sed & ratione naturali probatur conclusio. Nam quilibet homo tenetur omnem suam industriam impendere, cum opus fuerit pro bono publico: sed accusare est medium quoddam proportionatum ad defensionem reipublicæ, ergo tenetur homo aliquando diligentiam adhibere ad accusandum.

SECUNDA CONCLUSIO.

Accusatio aliquando est licita, & non in præcepto. Hanc tenet Caietanus ubi suprà. Et verificatur imprimis quando aliquis in causa propria potest accusare, vt sibi fiat satisfactio, & potest etiam remittere omnino iniuriam sibi factam. Secundò verificatur respectu boni publici: quando v. g. ex criminis ultione, sequitur aliquod commodum reipublicæ, & nihilominus si crimè maneat inultrum non

A sequitur incommodum reipublicæ. Tunc si aliquis non accuset, non peccat contra præceptum. Ratio huius est: quia nemo particularis tenetur ad omnem promotionem boni publici, licet teneatur quilibet ad defensionem boni publici.

TERTIA CONCLUSIO.

B Fiscalis quotiescunque potest licitè accusare, tenetur ex præcepto accusare. Ratio est, Quia ex officio, & pacto & iuramento est obligatus ad accusandum; quoties expedierit ad promotionem boni publici.

QUARTA CONCLUSIO.

C Non solum tenetur ciuis particularis accusare crimina, quæ immediatè lædunt bonum publicum: sed etiam illa, quæ sunt contra priuatas personas, quæ redundant in malum publicum, & per punitionem prouidetur bono publico. Hæc conclusio probatur ratione D. Thomæ in articulo, & verificatur in casu quo in reipublica essent frequentia crimina perturbantia pacem illius & destruentia iustitiam Innocentium. Vt v. g. si in hac vniuersitate Salmantina suffragia pecunijs frequenter emerentur: tenetur qui poterit probare, accusare tale crimen contra aliquem particularem propter bonum publicum, quod notabiliter detrimentum patitur tali negotiatione.

QUINTA CONCLUSIO.

D Si accusatio necessaria sit ad defensionem alicuius innocentis, tenetur homo accusare, protestando tamen si fuerit clericus, quòd non intendit punitionem malefactoris, sed defensionem innocentis. Ista conclusio probatur. Quia iure naturæ tenetur defendere innocentem, iuxta illud Prouerb. capit. 24. Erue eos, qui ducuntur ad mortem. Et Ecclesiastici. 17. Vnicuique mandauit Deus de proximo suo. Vltimò probatur. Quia bonum innocentis præstat bono nocentis, & iniqui, ergo in illo casu debemus eligere accusationem cum detrimento criminosis, vt defendamus bonum innocentis.

SEXTA CONCLUSIO.

E Multis titulis potest contingere vt aliquis teneatur accusare in propria causa. Primus titulus est propter bonum reipublicæ, quòd patitur aliquando detrimentum ex eo, quòd aliquis particularis patitur iniuriam. Alter titulus est: vt homo non sit prodigus & sine causa permittat perire censum, aut honorem, quibus vt potest ad exercendas virtutes. Sed nota quòd iste titulus non obligat ad peccatum mortale per se, quia homo est dominus suæ famæ, & census, vt suprà diximus in tractatu de dominio. Tertius titulus est ex charitate propria sui ipsius. Vt v. g. si homo timeret de seipso quòd sine honore, aut sine diuitijs facile incidet in peccata mortalia: tenebitur accusare vt ista bona recuperet. Et idem dicendum in casu, quo homo habeat familiam, quam tenetur alere: & quomodolibet habeat suum censum, aut honorem obligatum alijs, tenebitur accusare.

F Ad argumenta in contrarium respondetur. Ad primum respondetur, quòd sicut reipublica permittit aliqua peccata publica. vt vitentur maiora: ita etiam non tenebitur homo accusare omnia pecca-

ta, ut vitentur maiora mala, scilicet, perturbatio rei publicae, & tranquillitatis eius. Id quod adnotavit Soto vbi supra.

Ad secundum argumentum concedimus non esse necessarium acculare, quando sufficit denunciare iudici, vel fiscali ipsum crimen. Pro cuius explanatione nota, quod accusatio, & denuntiatio iuridica, per quam intenditur punitio criminis, non differunt substantialiter. Sed differentia est accidentalis, quae praecipit, ut accusatio fiat in scriptis, & accusator obligetur ad probationem sub poena talionis. Nihilominus dicimus, quod si aliquando necessarium fuerit ad bonum rei publicae, ut fiat accusatio cum istis conditionibus, tenetur accusare homo ex precepto. Et ad tertium argumentum respondetur, quod homo debet esse certus moraliter, quod poterit probare rebus crimen quod accusat: ut obligemus illum sub precepto ad accusandum.

Ad quartum respondetur, quod consilium evangelicum intelligendum est quando non interuenit aliqua circumstantia, propter quam teneatur homo ad accusandum. Denique notandum est, esse aliam viam in iure, quae dicitur exceptio, quae reducitur ad accusationem. Quae vtuntur oppositores alicuius praebendae vel cathedrae contra se inuicem obijcientes sibi alicuius peccatum propter quod sunt inhabiles ad obtinendam praebendam, in qua exceptione non obligantur partes ad probationem.

De ista via habetur in cap. super his. de accusationibus. Ex dictis in ista quaestione sequuntur aliquot corollaria valde notanda: Primum est, quod qui non accusat cum tenetur accusare tantum ex iustitia legum, non obligatur ad restitutionem aliquam, quia restitutio pertinet ad iustitiam commutativam. Secundum corollarium est, quod fiscalis, vel quilibet alius, qui ex officio, vel pacto tenetur accusare, & denunciare, ut sunt custodes montium, & tributorum iustorum, tenentur ad restitutionem nisi accusauerint, vel denuntiauerint, quoties fuerit licitum accusare, vel denunciare. Ratio est, quia peccant contra iustitiam commutativam, per quam obligantur ad faciendum haec officia fideliter. Tertium corollarium. Quoties praelati praecipunt etiam sub excommunicationis poena, ut qui cognouerit tale, vel tale crimen, denuntiet vel accuset, tenebuntur accusare vel denunciare omnes illi, qui ante preceptum poterant licite accusare, vel denunciare. Ratio est, quia preceptum superioris potest obligare ad actiones etiam indifferentes antequam poneretur preceptum, & hoc sub peccato mortali, ergo multo magis poterit obligare ad actiones licitas ex se antequam preceptum poneretur. Quartum corollarium. Si ante preceptum superioris erat illicitum accusare aliquod crimen, vel denunciare, superueniente precepto superioris, non est licitum accusare, vel denunciare tale crimen. Ratio est, quia preceptum humanum non debet esse contrarium precepto naturali & diuino: sed precepto naturali ego tenebar seruare secretum in aliquo crimine, ergo etiam superueniente precepto superioris, illicitum erit reuelare tale secretum. Quintum corollarium est. Crimen haeresis semper est tutum & necessarium reuelare Inquisitoribus sancti Officij vel Episcopo. Ratio huius est: quia fides est fundamentum unitatis Ecclesiae, unde crimen haeresis valde nocet communitati: neque poterit aliquis facile de se presumere, quod corrigit haereticum, qui decessit a totius Ecclesiae autoritate. Item quia experientia compertum est, quantum damni sequutum fuerit saepe in Ecclesia ex eo, quod aliquis non denuncia-

A uerit de haeretico: eod quod inquit Paulus 1. ad Tim. 2. sermo eorum ut cancer serpit. Sed notandum est, quod non negamus quin teneatur aliquis corrumpere fraternaliter haereticum si sperat se posse corrigere: sed tamen dicimus, quod simul debet etiam denunciare de illo propter periculi magnitudinem. De qua re supra quaest. 33. plura diximus.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Vtrum sit necessarium accusationem in scriptis fieri?

SVMMA TEXTVS.

Non modo accusatio, sed & quaecunque in publicis aguntur iudicij, in scriptis fieri debent.

ARTICVLVS TERTIVS.

Vtrum accusatio reddatur iniusta propter calumniam, praenauigationem, & tergiversationem?

SVMMA TEXTVS.

Iniusta omnis redditur accusatio, vel per calumniam, falsa crimina imponendo: vel per praenauigationem, fraudem scilicet in accusatione adhibendo: vel per tergiversationem, omnino videlicet ab accusatione desistendo.

ARTICVLVS QVARTVS.

Vtrum accusator, qui in probatione defecerit, teneatur ad poenam talionis?

SVMMA TEXTVS.

Aequum est, ut si quis accusator in criminis probatione defecerit, & in periculum grauis poenae aliquem induxerit, similem vel talionis patiatur poenam.

QUAESTIO LXIX.

De rei, seu accusati iniustitia.

DEinde considerandum est de peccatis, quae sunt contra iustitiam ex parte rei. Et circa hoc quaeruntur quatuor.

F De ista materia agitur in iure, in titulo de accusationibus. Et in titul. de questionibus. Et in titul. de confess. Et Theologi in 4. dist. 19. Summi-stra in verbo, Inquisitio. & in verbo, confessio criminalis. Soto in relect. citata, membro. 2. quaestio. 6. & in lib. 5. de Iustitia. quaest. 6.

ARTICVLVS PRIMVS.

Utrum absque peccato mortali possit accusatus veritatem negare, per quam condemnaretur?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Quando accusatus interrogatur secundum ordinem iuris, peccat mortaliter si veritatem non fateatur. Secunda conclusio. Si iudex exquirat quod non potest, secundum ordinem iuris, accusatus non tenetur respondere. Tertia conclusio. In tali casu accusatus poterit per appellationem subterfugere, vel alio modo veritatem occultare: nunquam tamen mendacium dicere.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Utrum accusato liceat calumniosè se defendere?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Etiam si accusatus interrogetur contra ordinem iuris, non licet ei fraudem, & dolum adhibere. Ratio est, quia hoc pertinet ad mendacium. Secunda conclusio. Tunc iudex procedit secundum ordinem iuris quando praecesserit infamia super crimine, vel aliqua expressa indicia apparuerint: vel praecesserit semiplena probatio.

COMMENTARIVM.

Circa materiam horum articulorum texendus est nobis tractatus de modo procedendi iudicum licito vel illicito ad interrogandum reum. Et similiter de modo defensionis ipsius rei. Et diuidetur iste tractatus in quinque partes. Prima pars erit de his, quae fieri debent, ut iudex procedat secundum ordinem iuris. Pro cuius explicatione sit primum fundamentum. Via accusationis vel denuntiationis tunc iuste procedit iudex, quando praecesserit semiplena probatio, vel indicia manifesta. Explicatur hoc fundamentum. Dicitur semiplena probatio testimonium vnius testis omni exceptione superioris. Item dicimus indicia in numero plurali: quia raro sufficit vnum indicium, nisi sit sufficientissimum, & urgentissimum. Diximus etiam expressa, & manifesta: quia debent esse euidentia tam respectu criminis, quam respectu personae. Item debent esse nota iuridicè, hoc est scripta in processu & notificata ipsi reo: ita ut constet illi, quod talia indicia sunt sufficienter probata contra ipsum: aliàs non tenebitur respondere, neque credere iudici dicenti, quod habet contra illum indicia manifesta. Hoc fundamentum sic explicatum est communis sententia Theologorum, & Iurisperitorum in locis citatis. Vide Caietanum hinc in articulo 2. Innocentium Quartum, cap. 2. de confessis. Secundum fundamentum sit quod inquisitio generalis omnino potest fieri à iudice, nulla praecedente infamia, nulla probatione, nullis indiis praecedentibus. Pro cuius explicatione nota, quod inquisitio quaedam est omnino generalis, quando, scilicet, non quaerit iudex de aliquo delicto in particulari, vel de aliqua persona in particulari, sed tantum in communi. An sint delicta in aliqua communitate, vel republ. ca. Alia est particularis inquisitio omnino, seu specia-

Alis. Quando scilicet quaerit iudex an Petrus sit adulter? An occiderit Paulum? Alia est inquisitio mixta. Quando, scilicet, iudex quaerit de persona in particulari, & de delicto in communi. An Petrus sit criminofus? vel è contra, de delicto in particulari, & de persona in communi. Ut v. g. An istum hominem, quis occiderit, sciatur? Dicimus ergo quod de primi generis inquisitione intelligitur hoc fundamentum, & habetur expressè in c. relata. & c. placuit. 1. q. 1. & in c. 1. de officio ordinarij. Et vsus communis iudicum tam ecclesiasticorum, quam secularium confirmat fundamentum positum.

B Dubitatur primò. An quando iudex procedit per viam inquisitionis omnino specialis, vel mixtae, particularis tamen ex parte personae: sit necessarium, ut praecesserit infamia, vel clamorosa insinuatio contra illum reum, qui interrogatur. Pro parte negativa arguitur primò. Ex Diuo Grego. in libr. 5. epist. Epistola 30. & habetur 5. quaestione 1. cap. quidam maligni. Vbi praecipit Grego. sub excommunicationis poena, ut qui libellum infamatorum fecerat, se proderet. Cum tamen re vera ille esset occultus. Ergo non requiritur infamia praecedens. Et confirmatur. Nam D. Thom. in articulo 2. inquit, sufficere ad interrogandum, & inquirendum semiplenam probationem, vel indicia, vel infamiam. Ergo non est necessarium, ut praecedat infamia. Et confirmatur secundò. Nam Bartolus. in l. 2. ff. ad legem Iuliam. de adult. & supra extrauagan. ad reprimendum numerat septem casus, in quibus licitum est inquirere speciali inquisitione absque infamia, vel clamorosa insinuatione, vel indiis, vel probatione. Quos casus refert Soto in relect. de ratione negèdi, membro. 2. quaest. 6. conclu. 3. & Iurisperiti sequuntur Bartol. in cap. inquisitioni. cap. qualiter & quando. el. 2. de accusationibus. Arguitur secundo. Reus conuictus potest interrogari de socijs de quibus nulla est infamia, ut habet vsus omnium iudicum secularium ergo. Tertio. Reus infamis de vno delicto & conuictus, potest interrogari de alijs delictis, de quibus non est infamis, ergo. Quarto. Quando delictum est publicum. v. g. si appareat cadauer hominis occisi in foro, tunc iudex licitè interrogat quemlibet occurrentem, an sciat quis occiderit illum hominem: & tunc fortè occurrat ipse reus, ergo non requiritur infamia, ut interrogetur ipse reus. Et confirmatur. Nam in visitationibus generalibus iuste proceditur à visitatore ad inquirendum crimina in particulari, aliàs inutilis esset visitatio, ergo nulla praecedens infamia requiritur. Pro decisione sit.

C

D

E

PRIMA CONCLUSIO

F Ad interrogandum reum de quouis delicto per viam inquisitionis, qui neque est denunciatus, nec accusatus, necessariò requiritur infamia, vel clamorosa insinuatio. Pro cuius explicatione nota, quod infamia est rumor de crimine contra aliquem, ortus non à maledicis, & malignis, sed à probis, & honestis viris: qui sparsus est per maiorem partem vniuersitatis, aut viciniae aut collegij, vbi aliquis commoratur. Haec definitio habetur in capit. citatis de accusationibus. Caterum arbitrio prudentis relinquitur iudicandum, quando rumor ille sit dicendus sparsus. Item etiam clamorosa insinuatio à quibusdam censetur esse idem cum infamia: ut à Soto vbi sup. & ab Innoc. & Panormit. in cap. qualiter. vbi supra. Alij verò dicunt infamiam differre à clamorosa insinuatione, quod infamia debeat esse scripta,

& pro-

probata coram iudice. Ita dicit Aretius in cap. inquisitionis. & in cap. qualiter. vbi sup. In quibus capitulis Innoc. 3. definit nostram conclusionem, & etiam in c. cum oporteat. ibidem. Et probatur ratione. Iudex non potest procedere contra aliquos sine accusatore vel suppleto vicem accusatoris: sed secundum iura sola infamia supplet vicem accusatoris ad inquirendum, ergo, &c. Maior est demonstrata in quæst. 67. Item probatur. Magis nocet reipublicæ, qui occulta delicta reuelat, quam proficit ille, qui punit iam reuelata. Nam qui reuelat, destruit honorem civium, & profert in publicum malum exemplum: per punitionem autem omnia hæc incommoda non omnino reparantur, ergo vbi iam infamia non clamat contra aliquem, non est inquirendum contra illum: nisi fortè iam sit accusatus vel denunciatus coram iudice. Hæc conclusio est contra gloss. in cap. 2. de accusationibus, in 6. Decretal. & contra Ioan. Andr. in c. olim. de accusat. & contra Alciat. vbi sup. qui dicunt contra religiosos posse procedi à suis prælatis sine infamia. Videtur etiam esse contra Soto lib. 5. de iustitia. quæst. 6. art. 2. & in relect. citata. q. 6. conclus. 3. vbi videtur asserere sufficere indicia sine infamia ad interrogandum ipsum reum. Et Caietanus videtur hic id ipsum dicere. Nihilominus nostra conclusio absque aliqua exceptione vera est. Et ostenditur ex diffinitione Innocent. in cap. inquisitionis, iam citato, vbi inquit, quod etiam tres testes iurati & oculati non sufficiunt ad inquirendum contra aliquem: quia non præcesserat infamia, ergo multò minùs sufficiet semiplena probatio vel indicia absq; infamia ad procedendum per viam puræ inquisitionis. Fortassis autem prædicti doctores intelligendi sunt quando aliquis inquiritur vt testis. Tunc enim aliquando tenebitur ipse testis respondere: quando non tenebitur ipse reus: vt dicemus quæst. sequenti.

SECUNDA CONCLUSIO.

Quando reus iustè interrogatur de aliquo crimine, non propterea statim interrogatur de complicibus, nisi quando ille aliàs tenebatur denunciare de illis propter bonum reipublicæ, vel illi etiam laborant infamia. Ista conclusio definita est in cap. 1. de confessis. & cap. veniens. de testib. & 15. q. 3. in cap. nemini. & in l. fina. C. de accusationibus. & asseritur à Caiet. hic in opusculo. 17. quæstionum. respons. 5. & à Soto vbi sup. Et ratione probatur. Nam inquisitio non potest fieri contra aliquem, nisi qui laborat infamia: sed complices non laborant infamia. ergo non potest fieri inquisitio contra illos.

TERTIA CONCLUSIO.

Reus interrogatus de vno crimine, & conuictus quantumlibet graui, non potest interrogari de alio de quo non est infamatus. Ista conclusio est D. Tho. quæst. seq. art. 1. & Caiet. & Soto vbi sup. & Adria. quodlib. 11. q. 1. Et probatur ratione sumpta ex capitulis citatis, in quibus exigitur infamia ad inquirendum reum in particulari de aliquo crimine: sed in casu posito reus non est infamatus de alio crimine, ergo, &c. Confirmatur. Nam aliàs de quolibet crimine posset interrogari. v. g. latro posset interrogari. An sit hæreticus.

Secundò. Iudicia occulta non subiacent hominum iudicio sed Dei, ergo de illis non est aliquis inquirendus, si non sit infamatus. Ista conclusio ha-

A bet duas exceptiones. Vna est, quando aliud delictum est coniunctum realiter & manifestè cum illo, de quo est conuictus, aut infamatus. v. g. inuenitur cadauer hominis occisi, & spoliati, poterit tunc reus, qui conuictus est, & infamatus de occisione, interrogari etiam, an ipse spolianerit illum. Hæc conclusio sic explicata est contra Paludanum in 4. dist. 19. quæst. 4. circa finem. & contra Syluest. verbo, inquisitio. 1. quæst. 3. par. 4. & q. 4. par. 2. Denique nota, quod ea quæ diximus de inquisitione omnino speciali, verificantur etiam de inquisitione mixta, quando ex parte personæ est particularis. Nam tunc eadem est ratio atque de inquisitione omnino particulari. Caterùm quando inquisitio fuerit mixta, ita vt ex parte personæ fuerit generalis, tunc quia non interrogatur reus, vt reus est, sed vt testis: pertinet ista disputatio ad quæst. sequentem septuagesimam.

B Ad argumenta responderetur. Ad primū responderetur quantum attinet ad testimoniū D. Greg. dicemus quæst. sequenti, quia pertinet ad inquisitionem generalem ex parte personæ. Ad D. Tho. responderetur, quod numerauit disunctiuè omnia quæ sufficere possunt ad interrogandum reum: non tamen voluit quod ad quamlibet viam procedendi, quodlibet illorum sufficeret, sed aliter, & aliter secundum varium modum procedendi, vt distinximus in ipsis conclusionibus. Ad Bartolum verò & sequaces dicemus q. 70. Nam casus illi quos excipiunt potius pertinent ad interrogandum testem, quam reum: vel etiam quādo est euidencia patrati sceleris. Tunc enim etiam nos fatemur, quod reus potest puniri absque interrogatione. Nam illa euidencia supplet vices non solum accusatoris, sed etiam totius processus. Nos autem modò disputamus quando necesse est interrogare ipsum reum, vt post confessionem suam puniatur. Ad secundum argumentum patet ex secunda cōclusionione. Sed quia interdū reus interrogatur de cōplicitibus vt testis: dicemus latius quæst. sequenti. Ad tertium patet ex tertia cōclusionione. Ad quartū verò & confirmationem dicemus q. sequenti, quia illæ interrogationes fiunt testibus.

C Dubium secundum huic annexum est, an cum iudex dubitat procedat ne iustè vel iniustè ad inquirendum, possit interrogare reum, & an ipse reus in eodem dubio teneatur respondere: Probatur pars affirmatiua. Princeps iustè præcipit seruare suas leges, etiam si sit dubium, An sint iustæ, ergo & iudex iustè præcipit, vt sibi obediatur interroganti, etiam si sit dubium, An iustè interroget vel non? Secundò. Testis in tali casu aliquando tenetur respondere, vt ostenditur quæst. sequen. ergo, &c. Tertio Miles tenetur quando dubium est, an bellum sit iustum, vel iniustum, obedire Principi, & bellare, ergo etiam quilibet homo reipublicæ, siue testis sit seu reus tenebitur in dubio respondere iudici interroganti. Ad hoc dubium responderetur & sit

PRIMA CONCLUSIO.

F In casu posito non licet iudici interrogare: neque reus tenetur respondere. Probatur ista secunda pars. In dubijs melior est conditio possidentis, sed reus possidet honorem, vitam, &c. ergo in dubio non tenetur cedere iuri suo. Probatur verò prima pars. Omnis homo præsumitur bonus antequam probetur malus: sed antequam iudex ostendat reo se iuridicè interrogare, adhuc præsumitur reus bonus omnino, ergo iudex non potest illum interrogare tanquā suspectum de crimine. Item probatur.

Nam

Nam si reus, ut diximus non tenetur respondere, ergo neque iudex potest illum interrogare cogendo eum. Probatur consequentia. Nam aliàs daretur bellum iustum ex utraque parte: Ista ratio non omnino convincit, quia supposita ignorantia aliqua, bene potest esse bellum iustum ex utraque parte. Vnde fit

SECUNDA CONCLUSIO.

Quando iudex dubitat, An possit interrogare vel non, & an teneatur interrogare vel non, tunc si ex altera parte imminet periculum iniustitiæ contra reum, & ex altera periculum contra reipublicam: debet deponere dubium, & inclinare in fauorem reipublicæ. Probatur, quia iudex est custos boni publici ex officio, ergo in dubio debet potius favere reipublicæ, quàm reo. Et confirmatur. Quia in dubijs tutior pars est eligenda, sed in illo casu tutior pars est cauere periculum reipublicæ, ergo poterit reum interrogare.

TERTIA CONCLUSIO.

In eodem casu reus non tenebitur respondere. Ratio est, quia in dubijs melior est conditio possidentis. Item si qua ratione teneretur reus respondere, esset propter periculum quod instat reipublicæ, sed huic periculo ipse reus aliter potest providere, scilicet, cessando à malo quod est in eius voluntate positum, ergo non tenebitur respondere. Ad argumenta in contrarium respondetur. Ad primum respondetur nego consequentiam. Et ratio discriminis est: quia dum reus interrogatur à iudice, agitur de ipsius delicto, & consequenter de capite, de honore, vel de re familiari, quæ bona ille iuste possidet, donec iudicè spoliatur. Et ideo licitum est illi tacere, & defendere suam possessionem in dubio. Item est alia ratio. Quia pertinet ad bonum reipublicæ ut leges principum seruentur, etià si dubium sit de illarum iustitia. Cæterum non pertinet ad bonum reipublicæ, quòd præcepto particulari iudicis obediatur à reo, quando dubium est, an interroget iudicè. Ad secundum nego consequentiam. Nam testis in aliquo casu non potest aliter providere bono reipublicæ, nisi respondendo. Reus autem poterit providere aliter, scilicet, cessando à malo. Cæterum si bonum commune non periclitatur, vel testis potest aliter providere, scilicet, per correctionem fraternam: tunc in casu dubij nõ tenebitur respondere.

Ad tertium negatur consequentia. Et ratio discriminis est, quia miles est tantum instrumentalis causa, sicut minister executivus iustitiæ, qui dicitur, *el Verdugo*. At verò testis, & reus non est causa instrumentalis: sed principalis in genere moris ad faciendum processum. Vnde ad illos pertinet operari secundum propriam formam moralem. s. per iudicium de ipsa causa, An sit licita vel illicita. Hæc sententia est contra Palud. ubi supra.

In secunda parte tractatus agemus de reo dum legitime interrogatur. Dubium primum est, An teneatur respondere quando ex ipsius confessione est occidendus. Pro parte negativa arguitur primò. Omnia peccata, quæ sunt contra iustitiam, possunt fieri venialia ex parvitate materiæ: sed reus non respondendo, parum nocet reipublicæ, aut iudici, ergo non tenetur respondere, saltem sub peccato mortali. Secundò. Fateri veritatem cum periculo vitæ est actus heroicus, ergo non quilibet debet ad

hoc obligari, ergo leges humanæ non debent neque possunt obligare ad dicendum veritatem cum periculo vitæ. Tertio sequeretur ex opposita sententia, quòd reus, qui negavit veritatem coram iudice interrogante iudicè, non esset absolvendus in foro conscientie, nisi iterum compareret coram iudice & diceret veritatem. Probatur sequela. Quia ille permanet in peccato mortali quamdiu non respondet, cum sit tempus respondendi. Pro decisione quæstionis fit

PRIMA CONCLUSIO

In casu posito tenetur reus respondere veritatem. Hæc est communis sententia. Et ratio est. Quia reipublica habet potestatem ad puniendum crimina secundum leges: sed est necessarium ad talem punitionem, ut possit obligare reum iudicè interrogatum ad respondendum veritatem, ergo, &c. aliàs potestas illa vana esset & inefficax.

SECUNDA CONCLUSIO.

Non respondere iudici, vel falsum dicere etiam iudicè interroganti potest esse peccatum veniale, ex leuitate materiæ: dummodo non interueniat iuramentum. Hæc conclusio est contra Caiet. hic, & in verbo, confessio, conditione 4. qui tenet vniuersaliter, quòd omne mendacium in iudicio tam exteriori quàm in foro conscientie est peccatum mortale, etiam circa illa ad quæ reus non tenetur respondere: sed si respondet debet dicere veritatem sub pœna peccati mortalis. Ratio Caieta. est, quia sicut mendacium sub iuramento semper est peccatum mortale propter honorem diuini nominis, sicque materia grauis est: ita mendacium si consideretur ut est in iudicio, grauis materia est, semperque iudex tenet locum Dei: maximè in sacramento confessionis. Syluest. etiam in verbo, mendacium. §. 3. tenet ferè eandem sententiam. Sed limitat illam de mendacio circa ea, ad quæ quis tenetur respondere. Et citat Duran. in hanc sententiam. Sed certè Durand. in 4. dist. 38. quæst. 2. nihil amplius dicit quòd hic D. Tho. art. 1. ad 3. scilicet, mendacium in iudicio, quantum est ex parte obiecti est peccatum mortale. Sic enim est intelligendus D. Thom. Sed nostra conclusio est communis aliorum sententia. De qua re vide Soto relect. de ratione regendi. quæst. 7. Et probatur conclusio. Mendacium in iudicio immediate est contra iustitiam, vel contra religionem: sed in vitijs contra iustitiam aut religionem potest inueniri leuis materia, ut patet si aliquis furatur etiam à loco sacro rem parui momenti, aut si quis consecrando prætermittat particulam, enim, ergo non eo ipso quòd est mendacium in iudicio, erit peccatum mortale. Neque est eadem ratio de mendacio sub iuramento: quia iuramentum habet specialem rationem, scilicet, quòd offertur Deus ipse, ut testis, & autor mendacij, quòd est grauisimum delictum contra honorem diuinum. Hæc autem ratio non inuenitur vniuersaliter in alijs peccatis contra religionem: sed tota deformitas alicuius mendacij etiam in confessione refunditur in ipsum confitentem, neque ipsum sacramentum grauius violatur. Quia ille, qui in re leui mentitur, ministrat aliàs sufficientem materiam sacramento, dicendo alia peccata. Notandum est tamen, quòd grauitas, aut leuitas materiæ in iudicij ex duplici capite potest pensari. Primò quidè & per se ex parte iuris quòd habet iudex ad interrogandum. Si enim iudex tenetur

illo iure sub pœna peccati mortalis ab interrogandum aliquid, quicquid illud sit, tenebitur etiam reus sub pœna peccati mortalis respondere veritatem. Si autem iudex licitè quidem interrogat, sed non tenebatur interrogare: quia non multum pertinebat ad causam talis interrogatio: tunc reus non tenebitur respondere veritatem sub pœna peccati mortalis. Hinc sequitur vnum corollarium, quod religiosus tenetur respondere visitatori sub pœna peccati mortalis interroganti de obseruantia cœremoniarum: quia ipse visitator tenetur sub pœna peccati mortalis inquirere de huiusmodi cœremoniis, etiam si quilibet religiosus, in particulari non peccet venialiter frangendo silentium. Ex alia parte potest considerari grauitas aut leuitas materia mendacij in iudicio, tanquam ex circumstantia, scilicet, ex iniuria quam patitur ipse accusator, aut testis, qui iuridicè, vel accusabat, vel testificabatur.

TERTIA CONCLUSIO.

Qui iuridicè interrogatus non respondet veritatem, non est absoluedus sacramentaliter quamdiu manet in iudicio: nisi prius confiteatur veritatem iudici. Ratio est, quia ille permanet in peccato quamdiu interrogatur, & non respondet, sed quamdiu non fertur sententia absolutionis interrogatur virtualiter, & est tempus respondendi, ergo est in peccato mortali quamdiu non respondet. Notandum est tamen, quod si postquam reus negauit veritatem coram iudice, postea tamen si ex eo quod confiteatur illam, incurrat in nouam pœnam conuictus de noua culpa periurij, non tenebitur iterum confiteri veritatem. Ratio est, quia in illo casu, ille se prodit tanquam reum de noua culpa, quod nemo tenetur facere. Si autem non incurrit nouam pœnam, quam antea incurreret, tenebitur confiteri veritatem quam negauit. Et hoc ipsum dicemus de teste, qui noluit testificari veritatem, cum teneretur, scilicet, quod tenetur illam testificari, quamdiu pendet sententia, nisi ex eo sequatur illi noua pœna. Item est notandum, quod id, quod dinouamus in tertia conclusione, multò magis verificandum est, quando iam reus est condemnatus aliàs conuictus per testes: tunc enim nisi confiteatur veritatem, condemnat ipse suo silentio iudicem, vel testes tanquam iniquos.

QUARTA CONCLUSIO

Postquam semel reus per sententiam est absolutus, ex eo quod ipse negauit veritatem, quam tenebatur confiteri: non tenetur vltra comparere coram iudicè, & dicere veritatem. Ratio est, quia ille tantum violauit iustitiam legalem, ergo nõ tenetur ad restitutionem prodendo seipsum. Notandum est tamen circa istam conclusionem, quod si pars contraria læsa est ex delicto de quo accusabatur reus: & ex eius negatione maius incommodum incurrit: tunc tenebitur reus ad restitutionem totius damni respectu partis contrariæ, scilicet, ad restitutionem expensarum, quas fecit in prosecutione litis. Ratio est, quia respectu partis contrariæ peccat reus contra iustitiam commutatiuam.

Ad primum in contrarium responderetur, negotiorem. Nam est grauis materia, quando iudex tenetur interrogare reum, & ita peccat mortaliter reus negando veritatem. Ad secundum responderetur, quod quando actus heroicus cadit sub concilio non qui-

A libet tenetur ad illum exercendum: at quando opus heroicum cadit sub præcepto, vt verbi gratia, martyrium tempore necessitatis, quilibet tenetur illud pati. Ceterum illa obligatio dicendi veritatem in illo casu, non oriur ex lege humana, sed ex lege naturali, & diuina: quia talis confessio necessaria est ad bonum commune. Ad tertium patet ex tertia & quarta conclusione.

D Vbiur secundum est, An reus qui iuridicè interrogatus negauit veritatem, vnde factum est, quod iudex eum absolueret: teneatur ad restitutionem illius pœnæ pecuniariæ, quæ reddenda erat fisco. Vt verbi gratia, an hæreticus in illo casu teneatur bona sua tradere fisco? Pro parte affirmatiua arguitur primò ex cap. fin. de iniurijs, & damno dato, vbi dicitur, si tua culpa damnum datum est aut iniuria irrogata, iure te super his satisfacere oportet. Sed in casu dicto ex culpa rei datum est damnum ipsi fisco, ergo tenetur ad satisfactionem. Secundò. Si quis per mendacium aut fraudem impediatur, ne aliquis faciat eleemosynam pauperi tenetur ad restitutionem faciendam pauperi, ergo etiam in casu posito, reus per mendacium impediuit lucrum, quod obueniret fisco: tenebitur ad restitutionem faciendam fisco. Tertio. Si ex negatione iniqua rei sequitur aliquod nocuum iudici, vel accusatori, vel testi in bonis, quæ antea habebat, vt v.g. si incurrunt infamiam, vel amittunt bona temporalia, quæ habebant, tenetur reus ad restitutionem illius nocuum, ergo eadem ratio est quando amittunt lucrum, quod erant acquisituri, si reus diceret veritatem. Quarto. Hæres institutus per testamentum minus solenne, si requiratur in iudicio iuridicè vt dicat veritatem, & neget illam, tenebitur ad restituenda bona testatoris hæredi succedenti ab intestato, ergo etiam reus, qui negat veritatem in casu posito, tenebitur restituere fisco. Patet consequentia. Quia vterque videtur peccare immediatè contra iustitiam legalem: eò quod non dicit veritatem in iudicio, & ex consequenti contra iustitiam commutatiuam: quia ex eius negatione sequitur alteri damnum. Quintò. Testis qui in casu posito iuuaret reum, teneretur ad restitutionem faciendam fisco: ergo multò magis ipse reus, qui est causa principalis. Vltimò. Leges pœnales obligant in conscientia ad soluendam pœnam pecuniariam post condensationem, ergo qui per iniquitatem impedit condensationem, tenebitur ad restitutionem illius pœnæ ipsi fisco faciendam. De hoc dubio extat sententia Mag. Soto lib. 1. de iustit. & iure. quæst. 6. art. 6. ante quintam conclusionem, vbi expressè tenet partem affirmatiuam Pro decisione quaestionis est

PRIMA CONCLUSIO.

Pars negatiua est multò probabilior. Probat. primò. Lex pœnalis respicit per se primò, & immediatè punitionem criminis, consequenter verò, & per accidens commodum accusatoris & fisci, quod sequitur ex condensatione criminis, ergo vbi crimen non condennatur, non tenebitur reus ad restitutionem illius pœnæ. Confirmatur. Reus, qui per legem pœnalem solum obligatur ad sustinendam pœnam, quæ infligitur in vltionem criminis de quo conuincitur, & condemnatur, nulla ratione tenetur ante condensationem soluere pœnam illam pecuniariam antequam condennetur, ergo non tenetur. Secundò. Reus negando veritatem in casu posito, solum peccat contra iustitiam legalem: ergo ad nullam restitutionem tenetur. Probat. antecessè. Quia

si non esset lex pœnalis illa pecuniaria, solum peccaret contra iustitiam legalem, ergo, & modò etiam posita lege. Probatur consequentia. Quia lex pœnalis non obligat nouo vinculo virtutis ipsum reum ad dicendam veritatem. Tertio. Ex opposita sententia sequitur, quòd ipse met reus sit executor suæ pœnæ, quòd certè durissimum est: vt nullo postulante reddat omnia bona suo fisco. Item sequeretur quòd beneficiarius negans veritatem in iudicio interrogatus iuridicè, propter quòd spoliatus esset beneficio, teneretur postea renuntiare beneficio.

Ad argumenta in contrarium respondetur. Ad primum responderetur, quòd non tenetur reus respondere veritatem, vt fiscus non amittat lucrum, sed ex debito iustitiæ legalis. Vnde non oritur obligatio ad restitutionem: quia non sua culpa datum est nisi per accidens. Ad secundum negatur consequentia. Differentia enim est: quia ille, qui impedit eleemosynam pauperi fieri per mœdaciũ, peccat contra iustitiam commutatiuam: & ideo tenetur ad restitutionem damni, quòd sequitur ex actione iniuriola. Ad tertium fortassis posset negari antecedens, eò quòd illa nocumenta per accidens sequuntur ad negationem rei. Sed melius responderetur, concedo antecedens: eò quòd reuera vnusquisque tenetur ex iustitia commutatiua vitare actionem ad quam non habet ius, si ex illa sequatur aliquod nocumentum proximo. Vt verbi gratia, si ex verbo iocoso video sequi homicidium: teneor non dicere illud verbum, alioquin ero homicida. Ita in casu argumenti, reus prauidens, vel prauidere debens, quòd ex sua negatione iniqua sequitur nocumentũ iudici, vel accusatori in bonis ad quæ habebant ius: tenetur ex iustitia commutatiua vitare negationem iniquam. Igitur ad argumentum in forma negatur consequentia. Differentia est: quia reus non tenetur ex iustitia commutatiua dare sua bona fisco antequam cõdemnaretur: at verò tenetur ex iustitia commutatiua, non auferre, quæ fiscus habet.

Ad quartum negatur consequentia. Quia heres institutus testamento minùs solèni, negando in iudicio iuridicè interrogatus: peccat contra iustitiam commutatiuam contrariæ partis, eò quòd hæres ab intestato habet ius immediatè ad bona testatoris, per eòda in iudicio ab eo, qui successit per testamentum minùs solenne.

Ad quintum responderetur primò, nego antecedens. Non enim tenetur testis ex iustitia commutatiua dicere crimen ipsius rei, sed solum ex legali. Ceterum si ex falso testimonio illius, damnificetur altera pars in iure quòd postulat, vel iudex accipiat nocumentum in bonis quæ possidet, vel etiam accusator: tenebitur tunc testis ad restitutionem: quia iam peccat contra iustitiam commutatiuam, sicut ipse reus: non autem tenebitur ad restituendam pœnam ad quam cõdemnaretur ipse reus si diceret veritatem. Secundò responderetur, nego consequentiam: quia reus respectu pœnæ punitiue, passiuè se habet: testis verò in officio suo habet se actiuè testificando: quapropter suo mendacio impedit ne fiscus lucrum acquirat. Sed tamen prima solutio muled melior est: aliàs sequeretur quòd si reus testè rogauit, vt eum iuaret testimonio suo, teneretur ad eandem restitutionem.

Ad sextum responderetur negando consequentiam. Quia impedimentum quòd præstat reus non est contra iustitiam cõmutatiuam, sed tantum contra iustitiam legalem, vt supra ostensum est. Hactenus de secunda parte.

A In tertia parte dicendum est, quomodo reus se geret quando interrogatur contra ordinem iuris. Pro cuius explicatione supponenda sunt fundamenta certissima. Primum fundamentum est, quòd reus in tali casu non tenetur respondere. Secundum est, si respondeat licitum est illi, vt ratione amphibologica in vno sensu: licet iudex accipiat eam in altero sensu: neque hoc est fallere iudicem, sed tantum permittere, vt iudex fallatur: quia non tenetur reus explicare amphibologiam. Tertium fundamentum est, cum iudex interrogat contra ordinem iuris, siue reum, siue testem, an sciat aliquid: licitum est respondere, nescio, & iurare, quòd nescit: etiam si secretò cognouerit. Ratio huius fundamenti est: quia apud omnes receptum est, vt illud dicamus nos nescire, quòd secretò nouimus. Et habet hoc dictum fundamentum in Euangelio Marci 17. De die illo nemo scit neque filius hominis: quòd intelligitur vt reuelet. Soto vbi supra dicit, quòd ratio huius locutionis est, quia scientia ordinatur ad dicendum, vnde infert, quòd potest respondere non meminisse, quia memoria ordinatur etiam ad dicendum: sed non potest dicere non vidi, quia visio non ordinatur ad dicendum, sed potest dicere non audiui, quia auditio ordinatur ad dicendum. Sed quantum ponderis habeat ista ratio, non est facilè intelligere.

D Vbitatur ergo his suppositis, An cum reus interrogatur contra ordinem iuris, An fecerit aliquod delictum, quòd reuera fecit: licitum sit illi respondere, non feci. Pro parte negativa arguitur primò. Si reus respondeat ego feci, ego occidi, dicit verum, ergo si dicit, ego non feci, dicit falsum. Patet consequentia: quia sunt contradictoriae. Secundò. Si responderet non ita est, diceret falsum: ergo si dicit, non feci dicit falsum. Patet consequentia quia sunt æquivalentes. Tertio. Si extra iudicium diceret ille, ego non occidi, falsum diceret, ergo etiam in iudicio. Patet consequentia, quia non mutat illa propositio suam significationem per hoc quòd dicatur in iudicio. Quarto. Si licitum esset respondere illo modo, sequeretur vanam esse admonitionem doctorum admonentium, non esse licitum mentiri, cum sic interrogatur reus. Sequela probatur quia ille non potest mentiri. Nam si aliquo modo posset, maximè dicendo, Non feci, non occidi ergo si isto modo non mentitur, vanum est admonere illu ne mentiatur. De hoc dubio solet citari Scotus quòd nõ solum in iudicio, sed etiam extra iudicium licitum est adulteræ si interrogetur à marito, an commiserit adulterium, respondere non commisi. Sed tamen hæc sententia non inuenitur in Scoto, ille namque in 4. dist. 15. quæst. 4. membr. 3. dicit, quòd saltem in iudicio licitum esset quantum videtur, respondere illo modo: sed tandè concludit, quòd qui ita respondet, debet pœnitere in cõmuni, & in confuso, si fortè fuerit culpa illa mortalis, & grauis. Soto in relectione citata, membr. 2. q. 7. inquit, quòd si reus præstito iuramento in cõmuni de dicenda veritate ad omnia, quæ fuerit interrogatus, postea interrogetur de aliquo particulari contra ordinem iuris: quòd tunc poterit sine periculo respondere, Non feci, licet venialiter peccat mentiando. Ratio est, quia iuramentum præstitum in cõmuni, erat intelligendum de illis, quæ iuridicè esset interrogandus. Secundò dicit, quòd si reus interrogetur præstito iuramento in particulari de dicenda veritate, an occiderit, vel non occiderit, non potest respondere non occidi, erit enim periurus. Eandem sententiam tenet libr. 5. de iustitia quæst. 6. artic. 2.

& dicit,

& dicit oppositam sententiam nullo modo esse sustentabilem. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

Probabilissima sententia est, quod reus interrogatus contra ordinem iuris, potest respondere sine mendacio, & sine periurio, Non feci, non occidi. Hanc sententiam tenet expressè Adrianus. in 4. in quæst. de sigillo confessionis, & putat esse communem sententiam, & fortassis illo tempore ita erat. Videtur etiam esse sententia Caietani in opusculo 17. responsionum, responsor. 5. vbi expressè dicit, quod interrogatus contra ordinem iuris an habeat complices, potest respondere, Non habeo, ergo similiter potest respondere, non feci. Hanc etiam sententiam docuit in hac schola Salmantina Peña. Hæc etiam tenent multi nostris temporibus, pro cuius probatione multa possent dici. Sed tamen arguitur primò. Si reus in casu posito diceret in hunc modum, Ego subditus tuæ interrogationi iuridicè, non occidi hominem, diceret verum: sed eundem sensum facit, si tunc, dicat ego nō occidi, ergo diceret verum. Cōsequencia est manifesta, & probatur maior: quia illa propositio est negativa de subiecto nō supponente. Minor verò probatur. Quando in aliqua propositione, possunt intelligi & suppleri aliqua particula ex circumstantia, & temporis, & personarum, idem est, quod ponantur expressè illa particula in propositione, vel quod ponatur quantum attinet ad veritatem, vel falsitatem propositionis: sed in casu posito omnes illa particula intelliguntur ex circumstantia personarum, ergo vera est illa propositio. Ergo non feci. Maior explicatur, & probatur. Si aliquis venditor publicè frumenti, vendiderit iam totum frumentum quod erat venditurus, reseruatō sibi necessario, & veniat ad illum emptor frumenti interrogans illum, An habeat frumentum, verissimè respondet, non habeo frumentum, etiam sub iuramento: quia sane ex circumstantia personarum intelligitur ad vendendum. Sic ergo in nostro proposito, Venit iudex in figura personæ publicæ, interrogaturus ex parte reipublicæ secundum legem aliquem ut reum, vel ut testem de aliquo crimine: poterit ergo respondere reus, si non iuridicè interrogatur: non feci, non commisi crimen: quia intelligitur ex circumstantia personæ, Non commisi crimen de quo tu interrogas ut persona publica secundum leges, vel aliter potest verificari propositio, ex circumstantia personæ respondentis, scilicet, ego subditus tuæ interrogationi iuridicè, Non occidi hominem. Præterea probatur illa maior, scilicet, quod ex circumstantiis suppleantur aliqua dictiones in locutione. Nam Christus Dominus, Matth. 9. dixit, Non est mortua puella sed dormit: & tamen reuera puella erat defuncta per separationem animæ à corpore. Quod ergo dicit Dominus, Non est mortua, intelligitur scilicet respectu meæ potestatis, atque voluntatis, respectu cuius perinde se habet atque si non esset mortua, & dormiret, quæ omnia suppleantur in illa locutione ex circumstantia personæ Christi, qui vocatus erat ad suscitandam puellam. Præterea probatur conclusio principalis. Iuramentum præstitum de dicenda veritate ad omnia interrogata, intelligendum est ad omnia interrogata iuridicè: ergo etiam iuramentum præstitum de dicenda veritate circa aliquod negotium particulare intelligendum est quantum ad iuridicam interrogationem. Item probatur conclusio. Quan-

A iudex sciens aliquem esse innocentem condemnat illum, quia probatur nocens secundum allegata, & probata, verè fert sententiam, dicendo, Condemno istum homicidam ut occidatur, quia certè intelligitur ex circumstantiis, Condemno istum homicidam secundum allegata, & probata: ergo pari modo in casu nostro verificatur nostra conclusio. Item est aliud exemplum optimum. Quando aliquis iam est confessus in foro conscientie homicidium quod fecit, & postea in alia confessione interrogatur à confessore, An commiserit homicidium, verè respondet, ego non commisi homicidium, quia intelligitur ex circumstantiis quod pertineat ad tuum forum modò. Cæterum si idem confessor interrogaret illum extra sacramentum, An occiderit aliquem hominem, certè mentiretur si diceret non occidi, quia tunc ex circumstantiis, non possunt intelligi illa particula. Ex dictis sequitur, quod si aliquis occidit hominem defendendo se cum moderamine, & interrogatur iuridicè à iudice, An occiderit illum hominem, potest respondere etiam cum iuramento non occidi hominem istum: quia ex circumstantia etiam negotij de quo agitur, intelligitur de occisione criminosa: nam iudex non interrogat neque interrogare potest, nisi de crimine. Sed quid si adhuc iudex instet interrogare, An reus fecerit delictū secretum, quid possit dicere siue iuridicè, siue non iuridicè interrogatus? Respondetur, & sit

SECUNDA CONCLUSIO.

Nihilominus respondere poterit ipse reus, Non feci. Ratio est. Quia semper intelliguntur dictæ particula ex circumstantiis. Confirmatur illa doctrina ex D. Thom. 2. 2. quæst. 89. articul. 7. ad quartum vbi ait, quod quando non est eadem intentio iurantis, & eius, cui fit iuramentum, si fuerit dolus ex parte iurantis, iuramentum debet servari secundum intentionem eius, cui præstatur, si autem non sit dolus ex parte iurantis: tunc iuramentum debet servari secundum intentionem ipsius iurantis. Et nota obiter, quod ista doctrina Diui Thomæ intelligitur, quando verba iurantis sint amphibologica, ita ut possint accipi secundum intentionem utriusque partis, vel ex vi verborum, vel ex circumstantiis. Nunc ergo sic arguitur ex doctrina D. Tho. In casu proposito non est dolus ex parte iurantis, sed potius ex parte iudicis qui contra ordinem iuris, sub specie potestatis publicæ vult exigere crimen, & condemnare contra intentionem legis, ergo qui iurat non tenetur verificare iuramentum secundum intentionem iudicis, sed sufficit verificare secundum propriam intentionem, supposito quod verba ipsa possunt accipi in illo sensu ex circumstantiis.

Ad argumenta in contrarium respondetur, Ad primum respondetur, distinguo antecedens. Nam si illa propositio, Ego occidi, accipiatur in eodem sensu ex parte subiecti, sicut accipitur negativa, scilicet, cum eadem restrictione, ego subditus tuæ interrogationi, falsa est. Nam est affirmatiua de subiecto non supponente: si autem accipiatur talis propositio in alio sensu, ita ut subiectum illud stet sine restrictione, vera est propositio affirmatiua: sed non est contradictoria negativæ: quia non servatur eadem restrictio.

Ad secundum negatur antecedens, quamquam Soto, tanquam verissimum supponat illud vbi supra. Ratio est, quia dicere, non ita est, habet

hunc sensum ex circumstantiis personarum, scilicet, Non ita est quod ego subditus tuæ interrogationi occidi.

Ad tertium respondetur nego consequentiam. Ratio est, quia extra iudicium non sunt illæ circumstantiæ quæ sunt in iudicio ad verificandum illam propositionem negatiuam.

Ad quartum respondetur, quod prudenter Diu. Thom. & doctores admonent, ut reus non mentiat in iudicio: quia est magna occasio mentiendi ex timore pœnæ: sed simul admonet, ut utatur amphibologica locutione, quæ possit verificari secundum suam mentem. Non ergo in fauorem innocentium, ostendimus modum verissimum, quomodo possit reus negare quod interrogatur contra ordinem iuris. Cæterum quomodo possit mentiri si velit, facile est explicare, scilicet, si habeat intentionem accipiendi subiectum absolute sine restrictione: tunc enim falsa est propositio, Ego non occidi. Iam verò ex definitis dubio præcedenti, erit facilis & breuis solutio ad secundum dubium.

Dubium secundum est, an reus qui interrogatur contra ordinem iuris, & negat se fecisse crimen: teneatur ad restitutionem famæ accusatoris, qui ex negatione rei infamatur? Pro parte affirmatiua est argumentum. Non est licitum reddere malum pro malo, ergo etiam si accusator faciat mihi iniuriã, non erit mihi licitum obijcere illi peccatum criminantis. Et confirmatur. Secundum opinionem illorum, qui dicunt, quod reus mentitur si respondeat, ego non feci. Est argumentum. Ille per mendacium aufert famam proximi, ergo tenetur restituere. Ad hoc dubium, Scotus in 4. dist. 15. quæst. 4. artic. 3. Inquit, quod tenetur reus restituere famam accusatori, non tamen reuocando quod dixerat, sed dicendo sic. Non habeatis accusatorem pro calumniatore, putabat enim se posse probare, & deceptus est. Hanc sententiam sequitur Ioan. de Bafolis in eadem dist. quæst. 2. & Gabriel, quæst. 16. & D. Antoni. in 2. part. tit. 2. c. 2. §. 3. Sed Caiet. in 2. 2. quæst. 62. artic. 2. inquit, quod si infamia accusatoris sequuta est ex eo, quod reus negauit mendaciter crimen sibi impositum: tenetur ad restitutionem: si autem sequuta est ex eo, quod reus, dixit neque nego, neque concedo probet ille: non tenetur ad restitutionem: sed Syluester in verb. restitutio. 3. §. 3. tenet absolute partem negatiuam, quam sententiam sequitur Soto lib. 4. de Iustitia quæst. 2. artic. 3. & Ricardus in 4. dist. 15. artic. 3. quæst. 3. quanquam communiter probetur contraria sententia à Magistro Soto, & Caietano, & hæc sententia est ferè communis, & probatur secundum nostrum modum dicendi in dubio præcedenti. Quia ille reus non mentitur negando, ergo defendit se cum moderamine inculpata tutelæ. Secundò probatur etiam secundum opinionem illorum, qui tenent quod mentitur, ut Soto: quia illud mendacium non est contra iustitiam in ordine ad accusatorem, respectu cuius non tenetur reus concedere, sed potest se defendere. Et confirmatur, si quis non posset effugere manus inuasoris, nisi dicendo vnum mendacium non erit homicidia, etiam si mediante mendacio occiderit hominem: quia ille habebat ius ad defensionem suam, mendacium autem ex sua natura non est contra iustitiam, nisi quando homo tenetur ex iustitia dicere veritatem. Cuius oppositum supponimus in casu. Vltimò, modus ille respondendi Scoti, & Caietani, potius est confiteri crimen proprium, quam euadere accusationem iniquam.

A Ad argumentum in oppositum respondetur, quod reus non reddit malum pro malo, sed iuste se defendit: per accidens autem sequitur infamia iniusti accusatoris, sicut sequitur mors iniqui inuasoris, ex defensione mea. Et hætenus de tertia parte. In quarta verò parte, disputanda erat quæstio. An iudex, qui per iniuriam extorsit confessionem à reo, possit procedere ad illius punitionem. Sed quia similis quæstio tractabitur de teste in quæstione sequenti, simul definietur ista.

ARTICVLVS TERTIVS.

Utrum reo liceat iudicium per appellationem declinare?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Licitum est appellare ex confidentia iusta causa, quando aliquis grauatur à iudice.
Secunda conclusio. Non est licitum appellare causa afferenda mora, ne contra ipsum sententia iusta proferatur.

COMMENTARIVM.

Conclusiones huius articuli habentur expressè 2. quæst. 6. De materia huius articuli extant tituli in vtroque iure, de appellationibus, & Summi- stæ etiam tractant in verbo, appellatio. Nobis tamen pro foro conscientie pauca sufficient. Primò. Nota, differentiam esse inter appellationem, & supplicationem: quod appellatio est ad superiorem iudicem, supplicatio verò est ad eundem iudicem qui tulit sententiam: quæ quidem licita est, etiam si sententia fuerit iusta, quoniam finis illius est, ut iterum videatur causa, si fortè sit locus misericordie, aut mitigationis. Secundò. Nota, quod licitum est appellare à sententia iusta secundum allegata & probata, quando reus habet nouam iuris aut facti probationem, quam non potuit in tempore coram iudice inferiore proponere. Ratio huius est, quia iste appellat, ex confidentia iustæ cause, neque impedit officium iudicis, neque perturbat iustitiã aduersarij. Tertio. Nota, quod qui appellat à sententia inferioris iudicis, quæ omni ex parte scitur esse iusta: peccat contra iustitiam commutatiuam contra iudicem ipsum, cuius officium impedit, & contra partem contrariam cuius officium perturbat: & tenebitur ad restitutionem notius damni, quod patitur, & ipse iudex, & pars contraria. Pœnam autem quadrupli, quæ habetur in capit. omnino. 2. quæstio. 6. non tenetur soluere, nisi condemnatus de iniusta appellatione.

Dubium est. An condemnatus à iudice inferiore secundum quandam opinionem probabilem circa ius, sciat quod iudex superior habet oppositam opinionem: an sit licitum appellare illum. Pro parte negatiua est argumentum. Quia sic appellans imponit falsum crimen inferiori iudici, scilicet quod fecerit sibi iniuriam: ergo nõ est licitum. Ad hoc dubium, aliqui respondent vniuersaliter, quod non est licitum. Sed nobis aliter videtur respondendum, & sic

PRIMA CONCLUSIO.

Si opinio, quam sequutus est iudex inferior, est minus probabilis, licitum est appellare. Ratio est: quia iudex inferior tenetur sequi opinionem pro-

babiliozem

babiliorem circa ius, ut ostendimus supra. quest. 63. artic. 3. Secundò probatur. Etiam supposita opinione illorum qui tenent, quòd iudex licitè potest sequi opinionem probabilem, relicta probabiliore. Arguitur sic. Reus in tali casu appellat ex confidentia iustæ causæ, neque imponit falsum crimen iudici inferiori, sed tantùm obijcit quod sequutus est opinionem minùs probabilem circa ius, & quod vult hoc examinari in superiori tribunali. Item non perturbat iustitiam partis contrariæ, sed intendit, ut sua iustitia fiat clatior.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si iudex inferior iudicet secundùm opinionem probabiliorem, & hoc constet ipsi cõdemnato, non est ei licitum appellare. Ratio est, quia iniuriam facit iudici, qui rectissimè facit suum officium, & perturbat iustitiam alterius partis.

TERTIA CONCLUSIO.

Si opiniones circa ius fuerint equè probabiles, & nullus sit in possessione, poterit tunc condemnatus appellare superiorem iudicem. Primò, quia poterit allegare se pati iniuriam, nam in tali casu sententia iusta erat ut divideretur substantia, de qua litigabatur, ut nos probauimus supra quaestione 63. articulo tertio. Item poterit allegare absque iniuria iudicis, quòd iudex tulit sententiam sibi contrariam secundùm quandam opinionem iuris, quam reputat falsam, & quòd intendit, ut hoc examinetur à superiori tribunali. Notandum est etiam, quòd populares litigantes, bona fide appellant quando sequuntur sententiam sui aduocati: quia illi non tenentur scire subtilitates iuris. Denique notandum est, religiosis omnibus interdictam esse appellationem à suis praelatis iure communi, ut patet in capit. ad nostram, & in capit. reprehensibilis. & capit. cum speciali. de appellationibus. Sed tamen singuli religiosi seruabunt suas constitutiones. Ratio autem quare iure communi denegata sit appellatio religiosis, sumitur ex bono communi religionis, quòd consistit in quadam simplicitate obedientiæ, & tranquillitate: eò vel maximè, quòd religiosi in sua professione renunciant iuri appellandi sicut renuntiant possessionibus: relinquuntur tamen illis locus querelæ.

ARTICVLVS QVARTVS.

Utrum liceat condemnato ad mortem se defendere, si possit.

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Si sententia est iusta, non est licitum se defendere. Probatur. Nam alias daretur bellum iustum ex vtraq; parte.

Secunda conclusio. Si sententia sit iniusta, licitum est se defendere, nisi graue scandalum sequeretur in republica. Ratio est, quia iure natura, unicuique datum est, vim vi repellere.

COMMENTARIVM.

Dubitatur circa istas conclusiones, An innocens damnatus ad mortem per sententiam secundùm allegata, & probata iustam, possit seipsum de-

A fendere? Pro parte negativa arguitur primò. Talis sententia est iusta: sed secundùm doctrinam Dni Thomæ in prima conclusione, quando sententia est iusta, nemo potest se defendere: ergo, &c. Secundò. Iudex sciens innocentiam damnati per scientiam particularem, potest, imò tenetur exequi sententiam datam: ergo innocens non potest se defendere. Patet consequentia: quia alias dabitur bellum iustum ex vtraque parte seclusa omni ignorantia. Tertio. Si innocens ille defendendo se, percutiat iudicem, postea punietur, etiam si constet de illius innocentia, ergo. Quarto. In tali defensione, semper est scandalum, & perturbatio reipublicæ: ergo nunquam est licita talis defensio. Pro parte verò affirmatiua arguitur primò. D. Thom. dicit in secunda conclusione, quòd quando sententia est iniusta, licitum est se defendere: sed in tali casu sententia secundùm rem est iniusta, quia fundatur in falsa presumptione: ergo, &c. Secundò. Licitum est unicuique innocenti se defendere, etiam ab altero innocente, qui per ignorantiam inuadit: ergo in illo casu licitum erit innocenti condemnato se defendere à iudice, etiam innocenti. Tertio. Innocentes, qui sunt in ciuitate, quæ in bello iusto impetitur: possunt se defendere ab illis, qui iustè pugnant: ergo etiam in casu posito. Quarto. Si iudex sciat innocentiam damnati, tenetur adhibere omnem diligentiam ad liberandum illum secluso scandalo: ergo vbi non fuerit scandalum, iudex poterit dissimulare, & tenebitur, non impugnare innocentem: alias erit in bellum iniustum ex parte iudicis. Ad hoc dubium responderet Soto libr. 5. de Iustitia. quaestio. 6. articulo. 4. negativè, sed Victoria præceptor eiusdem, tenet partem affirmatiuam. Pro decisione, sit

PRIMA CONCLUSIO.

Nomine iniustæ sententiæ intelligit Dn. Thomas sententiam, quæ profertur contra ordinem iuris. Probatur, quia comparat illam violentiæ latronum, sententia autem quæ profertur secundùm allegata, & probata, non potest comparari violentiæ latronum, etiam si detur contra innocentes. Vnde relinquuntur, quòd nomine sententiæ iustæ, in prima conclusione, intelligit sententiam, quæ profertur secundùm allegata, & probata, siue detur contra innocentem, siue contra nocentem.

SECUNDA CONCLUSIO.

Damnatus innocens potest per se loquendo se defendere in casu dubij propositi. Probatur, quia talis sententia nulla est in foro conscientie, neque confert verum ius accusatori aut iudici, ut habet communis opinio: ergo per se loquendo poterit condemnatus ille se defendere, nisi obster aliqua circumstantia boni, vel mali publici. Secundò. Si per talem sententiam ille innocens esset condemnatus pœna pecuniaria, poterit adhibere omnem industriam, ne soluat pecunias, & abscondere bona sua: ergo in casu vbi agitur de periculo vitæ, poterit se defendere. Et confirmatur, quia si semel soluerit illas pecunias, & postea constiterit de illius innocentia: tenebitur Fiscus restituere illi bona absque noua sententia: ergo prior sententia nulla fuit, ac per consequens poterit se defendere. Tertio, sententia excommunicationis, quæ profertur secundùm allegata, & probata, fundatur tamen in falsa

praesumptione, non obligat in foro conscientiae, & sic excommunicatus poterit se gerere ut non excommunicatus secluso scandalo, ergo. Eadem est ratio in casu posito. Ex quo sequitur corollarium, quod ille innocens poterit occidere iudicem in sui defensione, secluso scandalo: si vero fuerit scandalum, erit graue peccatum defendere se per vim, & quia semper est eiusmodi scandalum, quando aliquis se defendit in casu proposito: ideo Diu. Thom. non apposit illam exceptionem in prima conclusione, sed apposit illam in secunda conclusione: quia in illo casu multoties non erit scandalum defendere se ab iniquo iudice, & tyranno.

Ad argumenta in contrarium. Ad primum distinguo maiorem: sententia illa est iusta secundum allegata & probata, quatenus fundatur in falsa praesumptione concedo: sed secundum rem nego. Et ad minorem respondetur, quod Diu. Thom. loquutus est vniuersaliter, comprehendendo etiam sententiam iustam secundum allegata & probata: quia semper aut ferè est scandalum, si quis se defendat contra huiusmodi sententiam.

Ad secundum, nego antecedens. Si iudex poterit sine scandalo sententiam non exequi: tunc enim erit bellum iniustum ex parte iudicis.

Ad tertium. Concedo antecedens, quia praesumitur culpa saltem scandali: sed negatur consequentia: quia ut habetur in regula, Sine culpa de regulis iuris in sexto, licitè potest aliquis puniri, sine culpa, non tamen sine causa.

Ad quartam respondetur, quod quando fuerit scandalum, non erit licitum se defendere.

Ad argumenta pro parte affirmatiua, concedimus intentum, quatenus probant nostram secundam conclusionem. Sed tamen circa solutionem ad secundum, disputat Caiet. quaestio. circa condemnatum ad mortem, an possit fugere? Et circa condemnatum ad portionem veneni, an teneatur illam sumere: & an condemnatus ad mortem famis possit licitè comedere.

Nos autem per propositiones dicemus ad singula. Prima propositio. Licitum est cuilibet fugere de carcere: etiam si ex fuga illius sequatur aliquod damnum custodibus carceris. Ratio est: quia illud damnum est effectus per accidens, & praeter intentionem fugientis, cum ipse utatur iure suo.

Secunda propositio. Non est licitum fugere de carcere impugnando custodes. Ratio est, quia hoc esset repugnare iustitiae legali in suis ministris.

Tertia propositio. Licitum est fugere de carcere rumpendo vincula, & parietes. Ratio est, quia sic fugiens non facit vim alicui, ed quod vis non fit nisi creaturae rationali. Vnde quemadmodum damnatus ad bestias, potest feram occidere: ita etiam detentus in carcere poterit rumpere carcerem, absque illatione violentiae. Ista conclusio est contra Gandauum quodlibeto. 9. articulo 25. Dicunt tamen Caietanus, & Soto, quod ita fugiens tenebitur ad restitutionem damni in carcere illati: sed certè si ille erat condemnatus ad mortem, vel ad abscissionem membri, non tenetur ad aliquam restitutionem: quia erat in extrema necessitate: in qua omnia sunt communia, sicut non teneretur ad restitutionem equi, quem fugiendo occidit.

Quarta propositio. Licitum est consulere incarcerato, ut fugiat, & dare illi ad hoc instrumenta, & instrumenta, quibus carcerem frangat. Excipit

A Caietanus eos, quibus incumbit ex officio, & statueri publicam potestatem, ut sunt ministri iustitiae, & in republica viri senatores. Ratio Caietani pro ista conclusione est: quia nullus prohibetur à cooperatione actus, qui licitus est alteri, nisi per accidens ratione status, aut officij: sicut non est licitum clerico cooperari ad causam sanguinis iustam. Et si quis obijciat contra Caietanum, quod pari ratione sequeretur, licitum esse rumpere carcerem, ut incarceratus fugiat: negat consequentiam. Nam dicit magnam esse differentiam, quod aliquis intus existens rumpat carcerem, vel quod aliquis extra existens rumpat domum carceris.

B Quia iste offendit publicam potestatem immediate: ille autem vitur iure fugiendi, & per accidens rumpit carcerem. Hanc sententiam quantum ad secundam partem, scilicet, quod est licitum dare instrumenta incarcerato, rejicit Soto lib. 5. de Iustitia quaest. 6. artic. 4. Dicit namque quod quamuis sit licitum consulere: tamen non est licitum dare illi instrumenta: quia non est licitum rumpere carcerem cum illo: ergo neque instrumenta praestare. Navarro in Manuali capit. 25. numer. 38. refert utramque opinionem, & dicit opinionem Caietani esse tolerabilem ex equitate quadam: sed opinionem Soti esse veriorem secundum iuris rigorem. Et ratio eius est, quia ab omnibus iudicantur peccare infringentes carcerem, ut parent viam fugientibus: ergo etiam dantes ad hoc instrumenta. Sed ex hoc statim sequitur, quod etiam peccant dantes consilium, & instrumenta. Patet consequentia: quia magis influunt in effectum dantes consilium, & instrumenta: quam dantes instrumenta. Quamobrem, nobis verior est sententia Caietani: sed eius ratio indiget expositione.

C Notandum ergo primò, quod licet quaedam opera si per se intenta sunt, sive ut finis, sive ut medium ad finem sint illicita: efficiuntur licita, quia sunt effectus per accidens alicuius bonae actionis. Ut verbi gratia occidere hominem est illicitum ut intentum per se, nisi ab autoritate publica: a vero si quis occidit hominem, exercens defensionem suam cum moderamine inculpatae tutelae: non est illicitum. Similiter si quis fugiens feram, incurrit in hominem, & praecipitat illum, non est homicida: quia exercet operationem fugiendi ad quam habebat ius: vnde praecipitatio fuit effectus per accidens sequutus ex fuga.

D Si quis autem in eodem casu videns amicum fugientem praecipitaret eundem hominem, ut pararet amico viam: esset homicida, quia immediate exercet operationem illicitam. Secundò notandum, quod aliquando effectus ille, qui est per accidens respectu operantis actionem sibi licitam, efficitur per se in rebus respectu alterius, qui intendit adiuuare ad illam actionem, ut in exemplo secundo immediate posito. Ratio est, quia ista fuga in illo casu est tantum operatio vnius fugientis, vnde respectu illius, tantum est effectus per accidens, praecipitatio hominis.

E Tertio notandum, non esse verum vniuersaliter ut si alicui est licita operatio, quod cuilibet sit licitum operari cum illo, eandem actionem ut concussa. Verbi gratia, marito adulterae condemnatae per sententiam iudicis, licitum est illam occidere: & tamen nemini licitum est occidere illam simul cum illo quamuis sit licitum consulere, ut occidatur, & dare instrumenta. Ratio igitur Caietani, ita intelligenda est, quod licitum sit adiuuare ad illam operationem, dando consilium, aut instrumenta: non autem exercendo eandem actionem. Dicimus ergo, quod cum ipsi incarcerato sit licitum fugere pote-

F rit

rit quilibet consulere, vt fugiat, & dare illi instrumenta, quibus possit parare viam fugæ, at nulli licebit rum, p̄tere carceres, vt incarceratus fugiat. Ratio est, quia ista operatio rumpendi carceres, solum erit licita quando fuerit effectus per accidens alterius bonæ actionis, ad quam homo habet ius.

Sed est argumentum contra tertiam, & quartam conclusionem. Nam iure ciuili puniuntur pœna captiuis effactores carcerum, vt patet in l. de his ff. de effactoribus: ergo peccant mortaliter. Patet consequentia, nam tanta pœna non esset iusta, nisi pro peccato mortali. Ad hoc dicit Soto vbi supra, quod fortè legislatores sequuti sunt opinionem illorum, qui dicunt esse illicitum carceres rumpere. Vel secundo potest responderi, & melius, quod leges aliquando præsumunt culpam, etiamsi nulla sit, & ita lex illa præsumit violentiam factam esse custodibus, quod potest colligi ex eo, quod ibidem dicitur, qui conspiratione facta cum cæteris, carceres effregerint. Vbi insinuat factam fuisse vim custodibus, & subditur ibidem, qui per negligentiam custodum euaserint, leuius puniuntur: quod tamen intelligit Soto, si ruperit vincula, aliàs, inquit, iniqua esset punitio.

TERTIA CONCLUSIO

Condemnatus per sententiam iudicis iustam ad pœnam carceris, non potest licitè fugere. Ratio est, quia sicut tenetur exulare, qui condemnatur ad exilium, & qui condemnatur, vt non exeat de ciuitate tenetur non exire: ita etiam, qui condemnatur ad pœnam carceris, tenetur non exire. Ratio huius est, nam quilibet tenetur obedire iustitiæ legali, in illis actionibus, quas potest licitè exercere, ergo etiam &c. Ex hac vniuersalitate excipit Soto contra Caietanum, quando aliquis condemnatur ad carcerem dum morte plectendus erit, tunc enim poterit fugere. Quod probat ratio D. Thomæ in solutione ad secundum. Vnde & nos fecimus aliam exceptionem scilicet, quando quis damnatur ad carcerem perpetuum, vel ad durissimam seruitutem: vt si damnatur ad triremes. Ratio est, quia carcer perpetuus comparatur morti, vt habetur l. antepenultima. ff. de regulis iuris. Item condemnatio ad triremes est acerbissimum tormentum. Ergo licitum est fugere, si potest absque resistentia administrantium. Item probatur, quia capti in bello iusto possunt licitè fugere non obstante, quod sunt serui iure gentium. Ergo & illi, qui numerantur in nostro casu.

Circa prædictas conclusiones. Notandum, quod religiosi non est licitum fugere de carcere, quia illi sp̄te sua se abdicauerunt libertate vagandi: quare non debent esse melioris conditionis quantum ad hoc, qui sunt in carcere: quàm alij religiosi: sed isti non possunt fugere. Ergo neque illi. Hinc excipiunt aliqui, nisi fortè ageretur de periculo vitæ ipsius religiosi: tunc enim licitum esset illi fugere. Et hoc probat ratio D. Thomæ in solutione ad secundum. Possimus etiam ponere aliam exceptionem, quando religiosus est condemnatus ad perpetuum carcerem, vel ad durissimam pœnam tunc enim fugere licebit non ad vagandum, neque ad dimittendum habitum: sed ad quaerendum aliquod remedium à superiori prælato, vel à summo Pontifice. Ratio huius exceptionis est, quia videtur nimis asperum, & inhumannum, priuare religiosos recursum ad supremum prælatum in tanta angustia constitutos: satis enim erit in fauorem religio-

A nis, & voti solennis, quod non concedamus illis licentiam vagandi, sed quod teneantur representare se superiori Prælato, aut Pontifici, vt dictum est.

QUARTA CONCLUSIO.

Non est licitum condemnare reum, vt ipsemet sumat portionem mortiferam. Probat, quia nemini licet se occidere: at qui illam portionem sumit se occidit, ergo, &c. Quomodo autem vniuersaliter sit verum, nemini licere se ipsum occidere: explicuimus supra quæstione 64. art. 5. Hæc sententia est Caietani in hoc loco & Soto libro 5. de iustitia quæstione 6. art. 4. cuius oppositum tenuit Victoria in relectione de homicidio. num. 30. quia videbatur sibi quod non magis se occidit qui bibit venenum: quàm, qui scandit scalas, vt se applicet ad actionem mortiferam, aut qui exrendit collum ad ictum gladij. Item, quia si iudex potest condemnare reum, vt moriatur per venenum, & cogere illum vt aperiat os, & velit, nolit, deglutiat venenum: non videtur esse ratio sufficiens, quæ ostendat non esse licitam, quod ipsemet hauriat. Nilominus nobis probabilius videtur sententia Caietani, & est communior, & ratio non potest melior afferri, quàm illa, quæ adducta est: & ad argumentum in contrarium responderetur, quod ascendere in scalas, non est actio occisua, & extendere collum potius est pati, aut parare se ad actionem mortis: at verò sumere venenum ex se actio occisua est.

Ad secundum responderetur, quod sicut iudex potest per vim decollare reum, ipse autem reus non potest se decollare. Ita non potest reus venenum bibere, nisi fortè inuitus, & coactus. Sed maior difficultas est, vtum sit licitum condemnato ad mortem famis, non comedere cibos sibi oblatos? Videtur quod teneatur comedere. Primum, nam Diuus Thomas in solutione ad secundum, dicit, quod non comedere esset seipsum occidere. Sed nemini licet seipsum occidere, quin potius tenetur quis propria vitam tueri, ergo iste talis condemnatus ad mortem famis tenetur comedere oblatos sibi cibos, vt propriam vitam tæatur. Secundò, Omnis homo tenetur vitam seruare per sumptionem cibi non prohibiti: sed ipse iudex non prohibet per sententiam, vt ipse comedat, sed quod non dentur illi cibi, ergo, &c. Hæc sententia est Caietani in hoc loco, & Victoria vbi supra, numer. 2. Oppositum tenet Soto loco citato: & ratio eius est, quia reus potest non fugere de carcere, etiamsi sit licitum ei fugere, ergo poterit non comedere, etiamsi sit ei licitum comedere; Non enim videtur, quod magis se occidat iste, quàm ille.

Item, quia non comedere potius est non conseruare vitam, quàm se occidere: sed quando est causa iusta licitum est non conseruare vitam, ergo, &c. Probat consequentia. Quia satis iusta videtur causa obedire sententiæ ex virtute iustitiæ legalis.

F Nilominus probabilius, & verior videtur opinio domini Caietani: quanuis fortasse posset vtrumque problematice sustineri. Ratio autem nostra est, quia vix potest responderi ad verba D. Th. allata. Item, quia secundum omnium sententiam, licitum est in illo casu comedere. At verò difficultas est inter Doctores, An sit peccatum mortale non comedere: ergo tutius est comedere, ergo hoc debet facere.

Ad primum in oppositum nego consequen-

tiam, & est diuina quod non fugere est expectare mortem ab extrinseco infligendam: at verò non comedere, est expectare mortem ab intrinseco efficiendam, absque aliqua causa virtutis iusta.

Ad secundum respondetur, quod non est ibi causa virtutis obedientiæ ad iustitiam legalem: quia sententia non præcipit, vt ego non comedam: esset enim iniqua talis sententia: sed tantum præcipit, vt nemo mihi cibos ministret. Sed contra, ergo alij tenentur dare illi cibum. Pater sequela. Quia licitum est illi dare cibum, & ille est in extrema necessitate, ergo tenentur. Respondetur, nego sequelam & consequentiam: & ratio est, quia sententia prohibet dare cibos condemnato, & quamuis per se non obliget nisi ministros iustitiæ ad executionem sententiæ: tamen ipso facto deobligat omnes alios, ita vt non teneantur succurrere illi damnato, & liceat illis permittere, vt sententia executioni mandetur. De qua re vide D. Thom. 2. 2. quæst. 31. artic. 2. ad tertium, vbi dicitur, quod non tenentur dare cibum ei, qui secundum iustitiam patitur famem.

Sed adhuc superest difficultas circa eandem solutionem ad secundum, An teneatur fugere damnatus ad mortem, si commodè potest? Videtur, quod teneatur. Nam D. Thom. dicit, Nemo ita condemnatur, vt ipse sibi inferat mortem, sed vt mortem patiatur: & ideo non tenetur facere id, vnde mors sequitur, quod est manere in loco vnde ducatur ad mortem. Hinc inferitur, quod manere in illo loco esset seipsam interficere, ergo &c. Respondetur, quod D. Thom. duo dicit, Alterum est, quod nemo potest ita condemnari, vt seipsum interficiat: alterum est, quod potest obligari, vt patiatur mortem. Ex hoc secundo infert D. Thom. quod licitum est fugere, & quod non tenetur manere in carcere, quando potest fugere sine resistentiâ ad ministros iustitiæ. Et ratio est, quia tunc ipsum manere non est passio illata à ministro iustitiæ, vnde non tenebitur manere nisi quando per actualem actionem cogitur manere. Et hæc de ista quæstione.

QUÆSTIO LXX.

De iniustitia testium.

Deinde considerandum est de iniustitia pertinente ad personam testis. Et circa hoc quærantur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Virum homo teneatur ad testimonium ferendum?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Si secundum ordinem iuris requiritur testimonium à proprio iudice, tenetur ferre.

Secunda conclusio. Si requiratur contra ordinem iuris, non tenetur testificari.

Tertia conclusio. Si testimonium sit necessarium ad liberandum hominem ab iniuria, vel damno: tenetur testificari etiam non postularus ab aliquo neque rogatus.

A Quarta conclusio. Quando agitur tantum de condemnatione alicuius, non tenetur ferre testimonium, nisi compulsus à iudice secundum ordinem iuris, etiamsi accusatori periculum imminet.

COMMENTARIVM.

DE hac materia extant tituli de testibus in vtroque iure, & in decreto causa 3. & 4. per multas quæstiones. Sotò lib. 5. de iustitia, quæst. 7. & relectione de regen. membro 2. q. 6. Nauarro in manuali, cap. 25. nu. 40. Nos verò hanc materiam in quinque partes diuidemus. In prima differendum erit, quando iudex iuste interrogat testem. Dubitatur primò ad quid teneatur testis? Pro cuius decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

C Quando iudex procedit per viam accusationis, aut denuntiationis: necessarium est, quod præcesserit ipsa accusatio, vel denuntiatio iusta in foro exteriori. Hæc est cõmunis sententiâ, & probatur ex definitione viæ accusationis, est enim via accusationis quãdo proceditur ab ipsa accusatione, tanquam à principio, ergo necesse est, vt præcedat accusatio. Sed tamè explicatur illa propositio. Diximus enim, quod præcedat accusatio in foro exteriori iusta, quia potest contingere, vt accusatio sit iniusta in foro conscientiæ, eò quod accusator pot erat, & tenebatur corrigere delinquentem, & ita providere bono communi: & nihilominus illa accusatio erit iusta in foro exteriori, & iudex tenetur illam admittere, si accusator instat. Probatur, quia iudex est custos boni publici, & debet procedere secundum ius commune, ergo debet admittere & acceptare accusationem, quam admittunt ipsa iura. Et confirmatur. Accusator habet in foro exteriori ius ad accusandum illud, quod probare promittit, ergo iudex debet admittere in eodem foro illam accusationem, aliàs merito pupiretur ille iudex si non admitteret talem accusationem: quia non rectè fecit officium suum. Et notandum est, quod iste est vnus de multis casibus, in quibus iudex potest interrogare testem specialiter de ipso reo, & tamen non potest interrogare ipsum reum, An fecerit crimè: donec iam habeat vnum testem saltem, vel habeat indicia certa, quæ supplèant vicem vnus testis.

E Sed tamen contra propositionem & explicationem eius arguitur primò. Nam Diu. Thom. dicit in articulo, quod tunc iudex interrogat secundum ordinem iuris, quando crimen est manifestum, & quando interrogat in his in quibus infamia præcessit: ergo non sufficit accusatio ad interrogandum testem iuridicè, si crimen non est notorium, vel præcessit infamia de illo. Secundo. Si iudex sciat accusatorem iniquè agere in foro conscientiæ accusando, tenetur illum fraternaliter corrigere seorsum, ergo non tenetur admittere statim accusationem illam. Pater consequentia. Quia aliàs consentiret cum iniquitate accusatoris.

F Ad primum respondetur, ex eodem D. Thom. in quæst. 66, articulo. 1. ad tertium, vbi ait, quod non est omnino secretum quod per sufficientes testes probari potest. Notandum est enim quod manifestum habet gradus, quorum vnus est, quando aliquid potest probari, vel proponitur probandum in iudicio. Quod autem dicit Diu. Tho. in his de quibus infamia præcessit, non intelligatur, vtrumque simul esse necessarium, scilicet, quod sit crimen ma-

nifestum,

nifestum, & quod sit infamia de illo: sed alterum sufficere ad interrogandum testem. Secundò respondetur, quod accusatio legitimè facta in foro exteriori, sufficienter infamat ipsum reum, & nisi se purgauerit iuridicè de illo crimine, manebit infamatus. Ad secundum respondetur, concedo antecedens, & nego consequentiam, si accusator non corrigitur, sed adhuc instat accusare: tunc enim iudex tenebitur acceptare accusationem, vt persona publica, etiam si sciret testes esse falsos, & accusatum esse innocentem: non enim attinet ad iudicem, quatenus est persona publica, considerare ea, quæ sunt per accidens ad iudicium publicum: quia ipse est custos iuris communis, & distributor illius secundum allegata, & probata.

SECUNDA CONCLUSIO

Quando iudex procedit per viam inquisitionis, siue generalis, siue specialis: licitum est interrogare testem in omnibus casibus, in quibus diximus esse licitum interrogare reum, vt diximus in quæstione 69. & multò magis militat rationes, & testimonia, quæ ibi adduximus pro ista propositione: quantò faciliùs est dicere peccatum alienum, quàm proprium.

TERTIA CONCLUSIO.

Quando crimen vergit in detrimentum reipublicæ, vel etiam priuatae personæ notabiliter, & adhuc est in fieri vel expectatur vt fiat: licitum est interrogare testem, vt dicat in particulari, Quis nam sit ille reus. Probat. Quia iudex multò magis tenetur prouidere bono communi, & defendere innocentem, quàm quilibet alius particularis: sed quilibet alius tenetur in illo casu prouidere bono communi, aut defendere innocentem reuelando criminolum per accusationem, vel denuntiationem si aliter non potest: ergo multò magis iudex poterit inquirere de illo criminoso. Minor patet ex tertia conclusione Diui Thomæ in articulo. Sed notandum est, quod iudex non potest in illo casu inquirere in particulari de Petro, vel Paulo, etiam si sciat vt persona particularis quod ille reus est Petrus vel Paulus. Ratio est, quia Petrus non est infamatus neque accusatus vel denuntiatus. Itaque poterit iudex interrogare, scis in particulari quis parat infidias ciuitati, aut intendit occidere innocentem? Quod si iudex habeat indicia particularia contra aliquem in quantum persona particularis, ipse iudex poterit, & tenebitur admonere testem seorsum extra iudiciũ, vt si aliquid scit de illo in particulari, quod indicet illud in iudicio, non autem poterit in publico iudicio interrogare de Petro, qui non est infamatus neque accusatus, neque denuntiatus. Ratio huius asserti est lex charitatis, quæ vnumquemque obligat ad defensionem boni publici, & innocentis.

Secundò nota, quod crimen dupliciter potest dici esse in fieri: Vno modo secundum se formaliter, vt verbi gratia cum aliquis actualiter furatur, vel inuadit hominem: Alio modo quando in suo effectu adhuc damnificatur respublica vel innocens, vt verbi gratia, quando quis non vult restituere quod accepit, vel etiam ex eo, quod ille non proditur, respublica perturbatur. Dicimus ergo, quod sufficit ad veritatem nostræ propositionis, quod crimen sit in fieri isto secundo modo. Tale enim crimen est crimen læsæ maiestatis, vt habetur

A in communi sententia Iurisperitorum super Extravagante, Ad reprimendum, quæ habetur in volumine iuris Ciuilis. Et nota, eandem esse sententiam communem de crimine læsæ maiestatis diuinæ, vt v. g. de hæresi, & de sacrilegijs, quæ vehementer perturbant Christianam religionem. Vt si aliquis imaginem crucifixi confringeret, aut incenderet domum sacram.

QUARTA CONCLUSIO.

B Quando in processu inquisitionis, quæ fit iuridicè, deregitur incidenter aliud crimen ipsius rei, etiam si sit disparatum: licitum est interrogare testem de illo crimine, & testis tenebitur respondere. Hæc conclusio est contra Soto relectione citata, membro. 2. quæst. 6. conclusione 3. casu. 4. sed asseritur à Nauarr. in relectione capituli inter verba. 11. quæst. 3. num. 676. & est communis sententia Iurisperitorum, & probatur ex. 1. quod euitandi. C. de conditionibus ob turpem causam. & l. penult. C. si aduersus libertatem, & Doctores Canonistæ super cap. 2. de confess. & cap. 2. de ordine cognitionum, vniuersaliter dicunt, quod si crimen illud quod incidenter deregitur, est coniunctum cum alio crimine de quo fiebat iuridica inquisitio: potest in eodem iudicio puniri sine noua litis inchoatione: si autem illud crimen fuerit disparatum, non potest puniri in eodem iudicio, sed poterit puniri per nouam inchoationem litis, inquirendo de illo crimine. Et hæc sententia omnino tenenda est, & est speciale argumentum ad hoc contra Soto. Nam ipse in relectione citata post primam conclusionem dubio. 2. tenet, quod solum habetur ex iure posituo, quod requiratur infamia ad inquirendũ contra reum per viam inquisitionis. Vnde sic arguitur. In posituum potest derogari per contrarium usum, & per contrariam sententiam Iurisperitorum: sed est vsus communis, & communis sententia, quod fiat id, quod dicimus in quarta conclusione, ergo, &c. Et denique sic arguitur. Etiam si teneamus, (quod ego verum existimo) infamiam debere præcedere ad interrogandum in particulari de aliquo reo, secundum quod infamia supplet vicem accusatoris: tunc sic arguitur. Infamia eatenus necessaria est, quatenus supplet vicem accusatoris: sed detectio criminis in iudicio, etiam si incidenter contingat, sufficienter infamat hominem: ergo licitum erit interrogare testem.

E Dubitatur secundò, an cum crimen est manifestum, & iam transactum, neque est directè contra rempublicam neque est crimen læsæ maiestatis: sit licitum iudici inquirere testes, vt cognoscat reum de quo nulla præcessit infamia. V. g. inuenitur cadaver hominis in platea, An sit licitum iudici interrogare quemlibet, scis, quisnam occiderit hunc hominem? ita vt interrogatio sit generalis ex parte personæ, specialis autem ex parte delicti.

F Pro parte negatiua arguitur primò. In illo casu non est licitum interrogare, scis an Petrus occiderit, ergo neque interrogare, scis quis occiderit. Antecedens patet ex dictis in tertia conclusione. Consequentia probatur. Nam responsio testis debet esse specialis, ergo idem est, ac si iudex interroget in speciali.

Secundò. Iudex interrogans testem illo modo, exponit illum periculo reuelandi reum, de quo nulla præcessit infamia, ergo peccat, &c. Ad hoc dubium responderet Soto negatiuè in relectione citata, quæst. 6. dubio 4. post primam conclusionem,

dicit tamen, quod forrè licitum est iudici interrogare de quibusdam indicijs, & circumstantijs delicti, v. g. qua hora occisus est homo, aut quibus armis, quibus inuentis postea poterit interrogare de reo. Pro decisione verò sit

PRIMA CONCLUSIO.

Quando delictum est notorium, licitum est iudici inquirere reum generali inquisitione ex parte personæ. Hanc tenet Innocentius 4. super cap. bonæ de electione quem sequuntur Iurisperiti. Hanc sententiam tenet D. Thomas cum esset Bacchalaureus Parisijs vt refert Caiet. supra quæst. 69. art. 2. Tenet eam Bartol. in l. 2. ff. ad l. Iuliam. de adult. & in l. fin. ff. de quibus quem omnes legistæ sequuntur. Et probatur primò ex vsu communi omnium iudicum, quia ita faciunt, qui vsus sufficit derogare legem positiuam, quæ præcepit, vt non nisi præcedente infamia inquiretur de reo, & hoc argumentum est efficax contra Soto, qui opinatur legem illam esse positiuam. Contra quem etiam arguitur secundò. Licitum est iudici quærere indicia, & postea ipsum reum, ergo iam sine infamia quæritur reus. Consequentia patet. Quia illa indicia, & circumstantiæ non magis infamant ipsum reum, quàm delictum notorium.

Tertiò. Nam aliàs, si iudex sciens delicta notoria, non inquireret reos, sed expectaret infamiam alicuius personæ: perturbaretur pax, & tranquillitas reipublicæ crebris facinoribus, nam pessimi quique auderent crimina perpetrare, ergo &c.

Quartò. Visitatoribus licitum est inquirere an subditi sciant aliqua delicta in communitate correctione digna, etiam vbi nulla præcessit infamia, ergo multò magis vbi delictum est notorium. Hanc conclusionem tenet Syluest. verbo, inquisitio §. 7. & Caiet. opusc. 17. responsionum, respons. 5.

SECUNDA CONCLUSIO

Quando crimen non est notorium; est tamen fama de illo: hunc ordinem seruabit iudex. Primo inquireret, an sit certum illud crimen: deinde quisnam fecit, poterit interrogare in generali, sicut in prima conclusione dictum est.

Ad primum argumentum responderetur, nego consequentiam. Ad probationem responderetur, quòd si interrogatus sciat esse secretum, quòd Petrus occidit, debet respondere se nescire. Neque enim iudex circa ordinem legis naturæ interrogat: sed intendit quòd interrogatus faciat quòd debet. Iudex enim facit suum officium pro bono communi.

Ad secundum aliqui dicunt, quòd iudex tenetur admonere interrogatum, quòd non intendit, vt reuelat, quòd non est licitum reuelare. Sed profectò non potest obligari iudex ex iustitia ad hanc admonitionem: quia exercet officium ministri reipub. pro bono communitatis. Quòd si interrogatus nescit respondere, sibi imputet, eò vel maxime, quòd tali periculo se exposuit homicida, vnde illud inconueniens est per accidens respectu iudicis.

Dubitat tertiò. An testis qui se abscondit sciens mandatum citatorium dimanasse à iudice à quo vocatur ad iudiciũ teneatur ad restitutionem detrimenti, quòd incurrit pars in cuius fauorem vocabatur.

Arguitur primò pro parte affirmatiua. Quan-

A do edictum est generale præcipiens, vt omnis qui sciuerit certum crimè manifestet illud: tunc secundam communem sententiam, qui non manifestat, tenetur ad restitutionem, ergo multò magis in nostro casu.

Arguitur secundò. Iudex vt persona publica iuste applicat testimonium vnus cuius alteri in cuius fauorem ferendum est, ergo talis cuius tenetur ex iustitia testificari.

B Arguitur tertiò. Si alicui præcipiatur, quòd exhibeat scripturam publicam, & occultauerit eam, tenetur restituere parti litiganti omnia damna, ergo. Ob hæc argumenta Soto lib. 5. q. 7. art. 1. tenet partem affirmatiuam: & Nauar. Manual. cap. 25. nu. 44. & est ferè communis sententia. Alij aiunt, quòd si notificatum est testi mandatum, tenetur restituere: sin autem, non tenetur. Pro decisione huius difficultatis sit.

PRIMA CONCLUSIO.

C In casu posito in principio dubij, testis qui se occultat de industria ante notificationem mandati, peccat contra charitatem & contra iustitiam legalem. Contra charitatem quidem, quoniam tenetur proximo fauere absque proprio damno. Cõtra iustitiã verò legalem, quia tenetur correspondere ipsi reipublicæ in rebus necessarijs gubernationi, quando fuerit interrogatus: sed ille se abscondit ne hoc faciat: ergo peccat cõtra iustitiã legalem. Erit autè peccatũ mortale, vel veniale pro grauitate materiæ.

SECUNDA CONCLUSIO.

D Testis ex eo solùm, quòd non reddit testimonium occultando postquam scit mandatum promanasse à iudice, siue etiam postquam intimatum est illi, non tenetur ad restitutionem faciendam parti in cuius fauorem perebatur testimonium. Ratio potissima est: quia ille non peccat contra iustitiam commutatiuam: ergo non tenetur ad restitutionem. Antecedens probatur, quia ille non tenetur ad reddendum testimonium nisi ex charitate, vel ex iustitia legali: ergo non peccat contra iustitiam commutatiuam. Antecedens probatur, ante mandatum iudicis non tenebatur, nisi solùm ex charitate reddere testimonium: sed mandatum iudicis solùm inducit obligationem iustitiæ legalis, ergo post mandatum tenebitur solùm ex charitate, & ex iustitia legali.

E Secundò probatur conclusio. Post mandatum iudicis, si testis non testificetur, non tenebitur restituere fisco vel iudici lucrum, quòd impendit eis, quòd acquisituri essent ex condemnatione alterius partis, ergo etiam neque ipsi parti læsæ. Antecedens est manifestum ex his, quæ diximus supr. quæstio. 69. Et probatur consequentia. Quia per mandatum iudicis per se primò, & immediatè ordinatur testis ad rempublicam, scilicet, ad tribunal publicum, vt deseruiat illi & illi foueat, ergo si iniuria, quæ sit tribunali non comparando non obligat ad restitutionem, multò minùs tenebitur restituere parti respectu cuius secundariò se habet ipse testis per mandatum iudicis.

F Tertiò. Si ex iustitia commutatiua teneretur reddere testimonium in fauorem partis: sequitur quòd cum æquali dāno deberet reddere. Patet consequentia. Quia altera pars haberet ius ad meum testimonium sicut ad rem propriam, ergo secundum regulas restituendi cum æquali detrimento debet

homo reddere illud testimonium. Denique probatur ex ratione qua D. Thom. probat primam conclusionem articuli, quæ quidem tantum inducit obligationem iustitiæ legalis: ait enim, quod tenetur obedire homo superiori.

Ad argumenta in contrarium respondetur. Ad primum nego antecedens, sed solum erit peccatum contra iustitiam legalem, & contra charitatem proximi: quemadmodum si respublica præciperet edicto quodam generali, ut omnes diuites singulos pauperes sustentarent, si quis diues non sustentaret pauperem, non peccaret contra iustitiam commutativam: sed tantum contra legalem, & contra charitatem proximi.

Ad secundum respondetur, quod iudex applicat eo modo, quo potest testimonium vnus cuius in fauorem alterius, scilicet, præcipiendo & obligando illum secundum iustitiam legalem.

Ad tertium argumentum negatur consequentia. Est enim differentia, quod scriptura est instrumentum publicum, ad cuius manifestationem habet ius quicumque indiget illo testimonio: vnde qui occultat scripturam illam, aufert ius ab altero, & tenebitur restituere. Ceterum testimonium ipsius testis non subiacer nisi dominio ipsiusmet, vnde si non reddit testimonium nulli facit iniuriam contra iustitiam commutativam.

Sed ut hoc magis explicetur, est dubium quarum, An postquam testis comparet in iudicio, & interrogatus iuridicè teneatur respondere, & si non respondeat veritatem, quam nouerat, an teneatur restituere?

Pro parte negativa arguitur primo ex secunda conclusione dubij præcedentis. Antea, quam comparet in iudicio non tenetur restituere, etiam si de industria se absconderit, ergo neque etiam existens in iudicio tenebitur ex iustitia commutativa veritatem manifestare. Secundò. Sape ex testimonio veritatis imminet periculum ipsi testi: ergo tunc non tenebitur testificari. Tertio. Continget saepe, quod testis interrogatus iuridicè peccasset ante interrogationem, si deponeret crimine alicuius, ergo neque postea tenebitur respondere. Antecedens patet. Sit enim casus, quod testis poterat per correctionem fraternam providere bono proximi, & communitati, tunc sanè tenebitur non reuelare crimen illud in iudicio, ut ostendimus supra q. 68. art. 1. vbi diximus, quod si denuntiet peccat, & contra charitatem, & contra iustitiam commutativam. Quartò. Sit casus, quod aliquis accusauit eum obligatione probandi duobus testibus aliquod crimen, sed tamen reuera non habet nisi vnicum testem, tunc iudex iuridicè interrogat testem, & ille non tenetur respondere sciens se esse vnicum testem, ergo &c. Quintò. In inquisitione generali quantum ad personam, speciali verò quantum ad delictum notorium, iudex iuste interrogat testem, ut paulò ante diximus: & tamen testis non tenetur respondere, nisi præcesserit infamia, ergo.

Sextò. Doctores, & consiliarij, quos consulunt ipsi rei, ut sibi prospiciant, non tenentur testificari quantumlibet iudex iuridicè inquirat, & interroget etiã præcedente infamia alicuius personæ, ergo &c. Pro decisione huius, sit

PRIMA CONCLUSIO.

Testis iuridicè interrogatus non tenetur ex iustitia commutativa manifestare veritatem. Probat. Quia præceptum iudicis addit præceptum obligans ex iustitia legali subditum ad respondendum: sed antea

non tenebatur ex iustitia commutativa respondere: ergo neque modò. Et confirmatur. Si Rex præciperet in aliqua necessitate urgente reipublice, ut quilibet cuius proficeretur ad bellum, ille, qui non proficisceretur ad bellum non peccaret contra iustitiam commutativam, nec enim teneretur restituere damnum, quod sequutum est, ex eo quod ipse non militauit, ergo iudex non potest amplius obligare ad testificandum testem, quam Rex ad militandum. Præterea. Testis post mandatum iudicis se abscondens de industria, non tenetur restituere, ergo neque postea in iudicio tenetur restituere, si occultat veritatem.

SECUNDA CONCLUSIO

Si testis respondeat semel interrogatus iuridicè, tenetur respondere veritatem ex iustitia commutativa. Probat. Quia suo mendacio factum est, ut innocens condemnaretur, ergo tenebitur ad restitutionem damni. Patet consequentia. Quia ex iustitia commutativa tenetur vnusquisque non facere actionem, ex qua sequitur damnum proximi, si tamen sine suo incommodo notabili possit vitare. Hinc sequitur eadem ratione quod testis in isto casu tenebitur restituere iudici, vel fisco bona ad quæ habebant ius ante sententiã, si ex eius falso testimonio fortè amittunt illa: non tamen tenebitur restituere illa bona, quæ essent lucraturi ex cõdemnatione rei. Ratio est, quia ad illa non habent ius nisi mediante cõdemnatione rei: & quia testis non tenebatur ex iustitia commutativa cõcurrere ad cõdemnationem rei, nõ tenebitur restituere fisco pœnam, quam reus esset soluturus: sicut etiam ipse reus non tenetur restituere illam pœnam, etiam si suo mendacio eripuerit à cõdemnatione. Itaque habemus, magnam esse differentiam inter occultationem, & silentium testis, & inter falsum testimonium quod reddit. Per hoc enim tenetur restituere: per illud autem non tenetur, quia non peccat contra iustitiam commutativam. Quod enim supra diximus quæst. 62. art. 7. quod tenetur restituere mutus, siue non manifestans: explicauimus de non manifestante, qui tenetur ex iustitia commutativa, siue ex officio manifestare: sicut est custos alicuius domus, aut vineæ. Ceterum, si aliquis videat furem intrantem in domum vicini & taceat, non tenetur loqui nisi ex charitate: vnde si taceat non tenetur restituere.

Ad primum argumentum in contrarium respondetur, quod testis non magis tenetur manifestare veritatem constitutus in iudicio, quam antea dum esset iam vocatus iuridicè: sed tamen tenetur, si respondet, respondere veritatem: alioquin tenebitur restituere, si ex eius falso testimonio datum est dånium alicui. Si obijciat aliquis ex ea, qui cum fure, de furtis. vbi dicitur, quod ille etiam est fur, qui querente possessore non indicat. Respondetur, quod est intelligendum quantum ad culpam, quæ includitur in peccato cõtrario charitati, & misericordiæ: sicut explicatur etiam illud dictum Ambrosij. Pasce fame morientem, si non pauisti occidisti, hoc est imputabitur tibi ad culpam mors alterius, scilicet, contra charitatem non contra iustitiam.

Ad secundum respondetur, quod non tenetur testis etiam iuridicè interrogatus reddere testimonium veritatis cum notabili damno aut periculo proprio, nisi fortè bonum publicum, id postulet, aut aliàs obligetur ex ordine charitatis subire aliquod detrimentum, ad euitandum maius damnum proximi

præsertim in rebus altioris ordinis. Quando autem teneatur non est presentis loci definire, sed pertinet ad quæstionem 26. in ista parte.

Ad tertiam respondetur, quod testis, si adhuc potest corrigere fraternaliter proximum, & providere bono communi, non tenetur respondere: imò tenetur respondere se non scire: neque est inconueniens, quod iudex iuridicè interroget: quia potest esse bellum iustum ex vtraque parte supposita ignorantia. Iudex autem ignorat per correctionem fraternam sufficienter provideri bono communi, & bono partis alterius, quæ habet vicem actoris. Imò verò etiam si iudex sciat ut persona particularis, quod per correctionem fraternam potest provideri omni incommodo: si tamen ipse iudex fuerit postulatus ab accusatore, vel à parte contraria, ut iuridicè procedat: tenetur ex officio iuridicè procedere: quia per accidens se habet scientia illius particularis de correctione fraterna, in ordine ad iudicium publicum. Et ita possumus dicere, quod adhuc iudex in illo casu ignorat in quantum iudex est, per correctionem fraternam posse corrigi sufficienter delinquentem: quemadmodum etiam supra diximus, q. 62. art. ultimo, quod non tenetur homo restituere rem alienam cum magno detrimento rerum eiusdem ordinis, & tamen iudex ipse tenetur cogere illum, ut restituat, postulante parte contraria, ut fiat iudicium in foro exteriori: quia huiusmodi damnum, quod patitur debitor, per accidens se habet ad considerationem iudicij.

Ad quartum respondetur, quod testis non tenetur respondere iudici etiam iuridicè interroganti, quando accusator non habet nisi unicum testem. Huius oppositum tenet Soto lib. 5. de Iustitia. qu. 7. art. 1. Sed probatur nostrum dictum. Illa sententia est iniusta, quæ non habet nisi unicum testem, ergo testis ille non tenetur respondere etiam si iudex ex ignorantia, vel ex præsumptione iuris iuste interroget. Diximus ex præsumptione iuris: quia potest contingere, quod iudex sciat, ut persona particularis, quod accusator non habet nisi unicum testem: & nihilominus tenetur interrogare: quia ex præsumptione iuris cuius minister est præsumitur accusator habere duos testes, & legitimè accusare: unde compellitur ipse iudex interrogare. Cæterum si ipsemet iudex posset repellere illam accusationem circa scandalum, teneretur non admittere: quia unicuique mandauit Deus de proximo suo. Ergo tenetur defendere reum, qui patitur iniuriam, si id potest sine detrimento boni communis.

Ad quintum. Iam diximus in precedentibus quod iudex non potest interrogare de persona in speciali, via inquisitionis, nisi præcesserit infamia: unde nec testis tenebitur respondere. Ad sextum respondetur, quod nemo tenetur denuntiare, vel testificari de crimine, quod ipsius fidei commissum est sub secreto: nisi fortè bonum commune periclitetur. Ratio huius est: quam ponit D. Th. art. 1. ad 2. Quia seruare secretum commissum, est iuris naturalis. Ergo iudex non potest aliquid præcipere contra hoc ius naturale. Quando verò bonum commune periclitatur, tunc ius naturale seruandi secretum amici, non habet locum: quia est aliud ius vniuersalius, & fortius. Quia vnusquisque tenetur defendere bonum commune, dum periclitatur. Vnde tunc etiam non interrogante iudice, tenetur homo reuelare secretum illud particulare. Ea, quæ diximus de secreto seruando, multò magis obligant eos, quos cõsalunt homines ad salutem spiritualem, & corporalem: ut sunt Theologi & Medici & Iurisperiti. Ratio est,

A quia alias colleretur de medio vniuersalissimum quoddam refugium miserorum, quod est necessarium reipublicæ, scilicet consultatio ad medendum sibi in suis miserijs. Vnde sequitur, quod non nisi pro vitando notabili reipublicæ detrimento debent reuelare eiusmodi secretum. Theologus verò si consultitur in ordine ad sacramentum pœnitentiæ, in nullo casu potest reuelare. Nam de confessarijs nihil hic difinimus. Constat enim quod iure diuino tenentur seruare sigillum in omni euentu absque exceptione. Notandum denique quod patres, & filij, & omnes qui sunt in recta linea, non admittuntur in iure ad testimonium contra se ipsos, etiam si veniant voluntarij ad testificandum. Hoc habetur expressè. 4. quæst. 3. §. Item parentes. & in l. parentes. C. de testibus. Præterea etiam fratres, sorores, gener, & socer, vitricus, & nouerca, priuignus & priuigna, patruus & patruelis, auunculus vel nepos ex fratre, vel sorore admittuntur quidem, ut testes contra se inuicem, non tamen possunt compelli ad testificandum. Hoc patet vbi supra in l. Iulia. ff. de testibus, & communis sententia Iurisperitorum extendi hoc ipsum ad coniuges. Ratio horum omnium fundatur in iure naturali. Nam bonum patris, & bonum filij est quasi idem bonum. Vnde sicut nemo est testis contra seipsum, ita nemo admittendus est testis contra patrem, aut è conuerso. Alij verò gradus recitati ita sunt inter se coniuncti etiam ad bonum reipublicæ, ut nefas sit illos compellere ad testificandum contra se inuicem. Prædicta verò sunt intelligenda, dummodo bonum commune non periclitetur. Tunc enim prædicti gradus tenentur testificari, & possunt compelli, si non sint alij testes, ut verbi gratia, in casu hæresis, & in casu læsæ maiestatis: præsertim, cum hæc crimina sunt in fieri. De qua re vide capit. si audieris. 23. quæst. 5. & Sylæstrum in verb. testis quæst. 1. atque hætenus de secunda parte.

D In tertia parte dicendum est de teste. Dubiū primum sit, an cum dubitat testis, An iudex interroget iuste vel non, teneatur respondere? Pro parte negativa arguitur primò. In tali casu reus nõ tenetur respondere, ut diximus quæst. 69. art. 1. & 2. in prima parte tractatus, ergo neque testis. Arguitur secundò. Dubiū ipsius testis potest oriri ex varietate opinionum & tunc non tenetur testis sequi opinionem iudicis, sed poterit sequi contrariam. Ergo non tenebitur respondere. Sed arguitur in oppositum pro parte affirmatiua. In dubijs melior est conditio possidentis, sed iudex est in possessione præcipiendi testi, ut respondeat: ergo testis tenebitur respondere. Quemadmodum mulier, quæ dubitat an iste sit suus vir, tenetur reddere debitum petenti. Ut est definitum in cap. Inquisitioni, de sent. excomm. De ista quæst. disputat Soto in relect. citata memb. 3. q. 2. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

F Si in tali casu nullum detrimentum sequitur alicui ex tali testificatione, tenetur homo testificari. Probatum argumento facto pro parte affirmatiua.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si ex testificatione sequatur detrimentum testi, vel reo, vel alicui testium, & ex silentio testis non sequitur aliquod detrimentum alicui, tenetur non respondere: & potest dicere se nescire. Probatum. Nam in dubijs tutior pars est eligenda.

TERTIA

TERTIA CONCLUSIO.

Si ex testificatione sequatur detrimentum reo, & ex silentio sequatur aequale detrimentum auctori: tunc etiam debet tacere, vel dicere se nescire. Ratio est ex illa regula iuris: cum partim iura sunt obscura, reo potius fauendum est quam auctori. Eo vel maxime quod reus est in possessione, ergo in dubio melior erit conditio possidentis.

QUARTA CONCLUSIO.

Si detrimentum quod sequitur auctori ex eo quod testis non testificatur, est notabiliter grauius, quam detrimentum, quod sequitur reo ex testificatione, tenebitur testis testificari in casu posito. Vt v.g. si honor vel via auctoris periclitatur: reus autem solum incurrit damnum rerum temporalium. Et rursus si omnia bona temporalia auctoris, quae sunt magni momenti pereunt: reus vero mediocrem quadam iacturam facit rerum temporalium, tenebitur testis testificari. Ratio huius est, quia ex duobus malis minus est eligendum, ut habetur in capit. duo mala. 13. dist. decreti ex Concilio Toletano 8. Et Arist. 2. Ethic. cap. 9. Sed aduertendum est opus esse prudentia ad iudicandum quodnam damnum est notabiliter grauius in auctore, quam in reo. Ex hac quarta conclusione sequitur corollarium certissimum, quod si ex silentio testis bonum commune periclitatur; tenetur testificari in illo casu. Ad argumenta respondetur. Ad primum nego consequentiam. Quia multo durius est obligare aliquem, ut dicat contra seipsum, quam ut dicat contra alium. Item damnum quod sequitur auctori ex silentio rei potest ipse reus restituere. At vero damnum, quod sequitur auctori ex silentio testis, non est in potestate eius restituere. Et propterea non est mirum, quod aliquando testis teneatur respondere, quando non tenetur ipse reus. Ad secundum respondetur, quod testis non tenetur sequi opinionem iudicis interrogantis: sed poterit sequi non solum opinionem sibi probabiliorem, sed etiam aequè probabilem dammodo seruet documenta data in conclusionibus.

Ad argumentum pro parte affirmatiua respondit, quod simili ratione potest probari secunda & tertia conclusio. Nam & reus est in possessione, ergo in dubio fauendum est illi. Caeterum ad argumentum in forma respondetur nego minorem, non enim est in possessione iudex ad interrogandum in illo casu particulari. Sicut ubi supra, plurima documenta profert, ut ostendat quando teneatur subditus obedire Praelato dubitans, an Praelatus iuste praecipiat. Sed tamen nos breuiter praeter documenta data in conclusionibus, unum proferimus satis utile. Quotiescunque subditus praecipitur facere aliquid in cuius exercitio se habet, ut instrumentalis causa in ordine ad effectum principalis agentis, tenetur obedire; etiam si dubitet, quod praelatus iuste praecipiat. Vt v.g. miles, qui dubitat an bellum sit iustum, ut procedat a Rege, tenetur nihilominus militare; si praecipitur a Rege ut militet: quia ad officium militandi non pertinet examinare causas iustitiae belli: hoc enim est principalis agentis. Quapropter si miles non est certus, quod bellum est iniustum, tenetur militare. At vero testis est causa principalis testificandi in ordine ad condemnationem rei, vel absolutionem. Vnde ad illum pertinet examinare, an procedatur iuridice vel non. Et in casu dubij debet sequi documenta data. Aliud exem-

A plurimum est huius doctrinae. Praedicator est causa principalis praedicandi. Vnde si praelatus praecipiat illi, ut praedicet aliquam doctrinam de qua praedicator dubitat, an sit doctrina sana: tenetur non praedicare. At vero praeco bene potest clamare edictum, etiam si dubitet, an sit sana doctrina, vel non. Quia ad officium illius non pertinet examinare an sit doctrina sana vel non.

B Dubium secundum est. An testis, qui scit se non iuridice interrogari, possit sine mendacio, & sine peccato respondere, & iurare, se nescire, non vidisse, &c. Ad hoc facilis est responsio ex his, quae dicta sunt, quaest. 69. de reo interrogato contra ordinem iuris. Sit igitur

CONCLUSIO.

C Omnia, quae licita sunt reo interrogato contra ordinem iuris, licita sunt etiam testi, praeterquam quod reo licitum est cedere iuri suo, & respondere quod fecit crimen, etiam interrogatus contra ordinem iuris. Sed hoc non erit licitum testi interrogato contra ordinem iuris: quia non est in eius arbitrio positum cedere iuri alieno: atque haecenus de tertia parte sufficiat.

D Dubium est in quarta parte, An quando per iniuriam factam reo, vel testi, venit crimen in notitiam iudicis publici, liceat iudici ultra procedere usque ad condemnationem. Pro parte negatiua est vnicum argumentum ex regula iuris, scilicet ex iniuria non nascitur ius. Ergo iudex non habet ius ad procedendum ultra ex iniuria facta. Pro parte affirmatiua est aliud argumentum. Ad bonum reipublicae pertinet, ut delicta semel publicata in iudicio, puniantur. Ergo etiam si ab aliquo iniuriose publicata sint, puniri debent. De ista quaestione multi multa dicunt.

P R O decisione nota primo, quod iudex potest dupliciter considerari. Vno modo, ut persona particularis. Alio modo ut minister reipublicae fungens ipsius autoritate. Secundo nota, quod iniuria potest fieri vel a iudice, vel ab alio. Tertio nota, quod iniuria potest fieri vel in ipso foro exteriori, quia est contra leges considerabiles in illo foro. Altero modo potest fieri in foro conscientiae: quia est contra leges diuinas non considerabiles in foro exteriori. Sit ergo

PRIMA CONCLUSIO

E Quotiescunque iudex scit ex iniuria, quomodo libet facta alicui, procedi contra ipsum, tenetur in quantum persona particularis impedire processum fieri, si id potest sine scandalo non frangendo leges iudicis, aut contraueniendo iuri alterius partis. Probatur prima pars. Quia iudex, eo quod iudex est, non deobligatur a lege communi singulis hominibus. s. quia Deus unicuique mandauit de proximo suo. Ergo ubi poterit sine aliquo impedimento, & inconuenienti, tenebitur defendere innocentem. Secunda pars probatur. Nam bonum commune praefendum est bono particulari: ergo debet procedere iudex secundum allegata, & probata, si aliter non potest defendere reum. Tertia pars probatur. Nam non sunt facienda mala, ut inde eueniant bona, ergo non est facienda iniuria vni parti, ut altera ab illa eripatur.

SECUNDA CONCLUSIO.

In republica Christiana si iudex sciat iniuriam factam esse reo, ex revelatione confessionis sacramentalis, & hoc posse probari in iudicio, tunc iudex non potest ultra procedere: sed tenetur omnia acta reponere. Probatum ista conclusio. Quia maius scandalum est, & magis perniciosum, ut ex tali fundamento sacrilego ultra procedatur, quam ex eo, quod reus non puniatur. Arcerentur enim homines à sacramento confessionis, si illa via licitum esset iudicibus condemnare peccatores. Item est alia ratio. Nam id quod confessarius scit in confessione, cognoscit secretissime loco Dei, sed per ea, quæ solus Deus scit, non potest condemnari aliquis in iudicio. Ergo neque per ea, quæ confessarius scit.

TERTIA CONCLUSIO.

Si iudex, ut persona publica iniuriam facit reo vel testi, scilicet, quia non procedit iuridice & hac via accipit cognitionem alicuius criminis, tenetur non ultra procedere: sed debet reponere omnia acta ab actione iniuriosa. Hæc conclusio habetur in cap. qualiter & quando 1. de actionib. Vbi Innoc. III. multis rationibus ostendit, ita faciendum esse. Quarum una est, quia ex his, quæ inordinate sunt acta, non potest ordinabiliter agi. Vide Soto in relect. citata membr. 3. q. 1. conclus. 5. qui quidem tenet istam sententiam. Sed ait gravem iniuriam necessariam esse, ut iudex teneatur reponere acta. Sed tamen rationes Innoc. III. probant quamlibet iniuriam, quæ sit peccatum mortale, sufficere, ut ultra non procedat iudex. Alij verò Theologi moderni dicunt, quod etiam si iniuria gravis sit facta à iudice, tamen si crimen est enorme quod manifestatum est in iudicio, potest & tenetur iudex procedere ad vitandum scandalum reipublicæ, Soto ubi supra ait, quod fortè ita licitum est. Nobis tamen oppositum videtur certum. Ratio est, quia non est licitum occidere innocentem pro salute totius reipublicæ, sed ille reus est innocens, qui non probatur legitime esse nocens. Ergo non debet occidi ad vitandum scandalum illud. Alij verò dicunt quod postquam sua confessione reus convincitur esse nocens, etiam si confessio sit iniuste extorta per tormenta: potest iudex procedere propter bonum reipublicæ. Sed tamen ista sententia mihi non placet, quia confessio convincens in iudicio debet esse legitima, & voluntaria, & nequaquam per vim extorta. Quemadmodum si latro minando mortem alicui, nisi dederit pecunias, non accipit dominium pecuniarum; etiam si alius dederit, sed tenetur restituere; ita etiam iudex, qui per iniquam comminationem tormentorum, aut etiam per ipsa tormenta extorquet iniquam confessionem, non acquirit aliquod ius ex illa confessione contra ipsum reum, sed debet reponere omnia acta, & constituere reum in sua immunitate, sicut erat ante iniuriam factam. Quia profectò est maius scandalum, & magis perniciosum reipublicæ, ut iudex autoritate publica abutens, iniuriam faciat in iudicio, quam quod reus per iniquitatem confessus dimittatur. Alij verò dicunt, quod cum ordo iuridice procedendi sit ex legibus humanis, possunt istæ leges per contrarium usum reuocari: præsertim in commodum ipsius reipublicæ. Ad hoc tamen respondetur, quod iste non est usus sed abusus iudicium peruersorum. Deinde responderetur, quod est contra ius naturæ, ut quis

A condemnatur sine scientia publica legitime habita, hoc est absque iniuria facta ipsi reo à republica vel à ministro illius. Ex quo sequitur quod si processus fiat per viam inquisitionis, necesse est ut præcedat infamia iure naturæ, ut supra ostendimus. Si autem fiat processus per viam accusatoris, necesse est ut adsint duo testes ad condemnationem rei, vel semiplena probatio ad interrogationem & tormentum: & quamvis leges humanæ multa disponant circa huiusmodi processus, tamen quædam illarum nihil aliud sunt, quam explicationes iuris naturalis: & facere contra illas, est perinde atque frangere ius naturæ.

QUARTA CONCLUSIO.

Quando iudex ut persona priuata, scilicet, extra actus iudicarios, facit iniuriam reo, v.g. dando pecuniam testibus falsis, unde factum est, ut secundum allegata, & probata reus sit condemnandus, tunc iudex tenetur omnibus medijs uti ad liberandum reum, etiam cum periculo proprio, proportionato tamen respectu detrimenti, quod patietur reus si iudicetur secundum allegata, & probata. Dicimus autem cum proportionato periculo: quia non tenetur iudex cum detrimento bonorum altioris ordinis, restituere reo bona inferiora. v.g. cum periculo vitæ aut honoris, non tenetur restituere bona temporalia. Sed tamen tenebitur cum æquali periculo. Probatum ista conclusio sic explicata ex regulis restitutionis. Nam qui faciunt iniuriam, tenentur cum æquali periculo satisfacere. Sed tamen est aduertendum, quod si iudex non potest aliquo modo restituere damnum, quod fecit, vel non potest sedare scandalum reipublicæ: bene potest sine peccato iudicare secundum allegata & probata. Ratio est quia iudicando secundum allegata, & probata facit officium reipublicæ, ergo ex hac parte non peccat, licet maneat obnoxius restitutioni faciendæ totius damni, quod patitur proximus ex eo, quod per præteritam iniuriam damnificatus est.

QUINTA CONCLUSIO

Quando iudex scit quod reus patitur iniuriam ab aliquo in foro exteriori, & in ipso processu iudiciali, siue qui facit iniuriam sit officialis reipublicæ, siue non, debet facere quod in se est in quantum est iudex, ut in iudicio manifestetur iniuria, quæ sit reo, neque ultra procedatur. Hæc conclusio probatur. Nam iudex est custos iudicij ex officio proprio, ergo ad eum pertinet providere, ne quis in iudicio patiat iniuriam: Unde tenebitur ad restitutionem si in hac parte fuerit negligens. Ad argumentum contra partem negativam quatenus militat contra quartam conclusionem respondetur, quod ex iniuria non nascitur ius, sic intelligitur: quod is qui facit iniuriam, non acquirit sibi ius contra iniuriatum. Non ergo iudex post iniuriam factam extra iudicium contra reum, acquirit sibi ius, in quantum est persona particularis, sed potius reipublicæ, & sibi ut ministro illius. Quo fit ut nullum emolumentum sibi possit accipere ex bonis condemnati. Cæterum bene potest accidere, ut ex iniuria quam quis facit uni, acquiratur ius ab alio. Ut v.g. si quis promittat Petro pecunias, ut occidat Paulum: si Petrus occidit illum acquirit ius ad illas. Similiter si quis accipit pecunias, ut sit falsus testis, acquirit ius ad illas ex falso testimonio. Si autem accipiat illas ut sit verus testis, non acquirit dominium ut

habetur

habetur in capit. non sanè. 14. quæst. 5. Ad argumentum pro parte affirmatiua, quatenus militat contra secundam & tertiam conclusionem responderetur, quòd magis pertinet ad bonum reipublicæ, vt nullus condemnetur ex reuelatione sacramentalis confessionis, aut contra ordinem iuris naturalis ab ipso iudice publicè prætermittum, quàm quòd delicta sic cognita puniantur. Et hæc de quarta parte. In quinta verò parte explicandum est quòd teneatur testis non vocatus ex charitate testificari.

Dubitarur primò, An in causis omnibus in quibus agitur de bonis temporalibus teneatur testis etiam non vocatus ex charitate testificari propter commodum temporale proximi? Pro parte negativa arguitur primò. Testis non vocatus non tenetur testificari nisi ex charitate: sed ad opera charitatis: nemo tenetur nisi in graui necessitate proximi: ergo non semper tenebitur in casu posito testificari. Probatur consequentia. Quia sæpe contingit, vt proximus maneat diues amisso bono aliquo temporali. Secundò, testis voluntarius, vt in plurimum incurrit aliquod damnum, conciliat enim odium, aut inimicitias aliquorum. Ergo non tenebitur cù tanto detrimento testificari. Tertio, ad opera charitatis maximè obligantur Sacerdotes & Episcopi, sed isti sunt privilegiati à ferendo testimonio. Ergo non est opus charitatis testificari aliquem non vocatum. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

Quoties proximus graue detrimentum patitur in rebus temporalibus, tenetur homo vltro testificari, nisi excusetur aliqua rationabili causa: Ista conclusio asseritur à D. Tho. in artic. & probatur testimonijs ab ipso adductis. Sed est notandum quòd alia necessitas requiritur in proximo, vt quis teneatur dare illi elemosynam: & alia requiritur, vt quis teneatur defendere bona, quæ iam habet. Ad hoc enim non necesse est, quòd proximus sit pauper & egestate prematur: sed sufficit quòd mediocri quadam diligentia possit illum eripere ne patiatur detrimentum in bonis, quæ iam habet. Ad illud necesse est, quòd egestate prematur. Ratio est, quia ad dandum elemosynam debeo auferre de proprijs bonis: non autem ad testificandum.

SECUNDA CONCLUSIO.

Quando homo testimonio huiusmodi vltro incurrat aliquod detrimentum notabile, non tenetur testificari. Probat, quia etiam vocatus testis non tenetur cum tali detrimento testificari, ergo multò minùs non vocatus. Sed nota quòd detrimentum illud iudicandum est esse notabile per comparisonem, & proportionem ad detrimentum, quod patietur proximus, si testis non testificetur. Vnde sequitur, quòd si proximus est in periculo amittendi totam substantiam, tenebitur testis cum aliquali detrimento suorum bonorum temporalium testificari: non tamen cum periculo vitæ vel honoris: quæ proportio iudicanda semper est ex regula ordinis charitatis. Vnde patet ad primum, & secundum argumentum. Ad tertium responderetur, quòd Episcopi & sacerdotes etiam si sint privilegiati, vt patet in l. neque honore. C. de episc. & cleri. in capit. quamquam. 14. quæst. 2. tamen cùm opus fuerit illorum testimonium, tenentur ex charitate testificari: dummodo sacerdotes, id faciant de licen-

A tia sui episcopi. Dubium secundum est. An in causis criminalibus teneatur quis testificari vltro.

PRIMA CONCLUSIO

Quando testimonium est necessarium ad liberandum innocentem, aut eum, qui iniuste patitur, tenetur homo vltro testificari. Ista conclusio est Di. ui Tho. & probatur eiusdem rationibus à fortiori, quibus probata fuit prima conclusio dubij præcedentis. Sed intelligenda est conclusio, si homo potest testificari absque periculo suo notabili: quòd quidem periculum iudicandum est secundum prudentiam, & regulas ordinis charitatis esse notabile vel non.

SECUNDA CONCLUSIO.

Etiam si homo sciat, quòd ex testimonio suo cùm defendit innocentem, condemnabitur iniquus accusator, aut falsus testis, tenetur nihilominus testificari. Probat, ista conclusio. Nam quòd in illo casu iniquus accusator condemnetur, est effectus per accidens defensionis innocentis. Ergo propter illum effectum per accidens, non tollitur obligatio defendendi innocentem. Quòd si quis contra obijciat: quòd si ipsemet innocens non tenetur se defendere cum periculo vitæ aggressoris. Ergo neque testis tenebitur illum defendere cum tanto periculo. Negatur consequentia. Quia ipse innocens potest cedere iuri suo propter actum excellentissimum pietatis. At verò testis non potest cedere iuri alieno (ad quod defendendum obligatur ex charitate) propter effectum illum per accidens consequutum. Sed queritur. An testis manebit irregularis, si accusator occiditur. Responderetur, quòd si ille fuit testis directè vel indirectè de crimine accusatoris, manebit irregularis: quia fuit testis in causa sanguinis. Si autem suo testimonio nihil aliud fecit, quàm ostendere innocentiam falsè accusati, non manebit irregularis: sicut neque ille, de quo supra diximus in materia de homicidio, qui clamat vt defendatur pater suus, non manet irregularis: etiam si occidatur aggressor ab alijs, qui tulerunt auxilium defensionis. Ratio istorum est. Quia ad incurrendam irregularitatem, necesse est, vt amittatur mansuetudo ecclesiastica. Hæc autem non amittitur, nisi quando aliquis vel consulit, vel exhortatur vel quomodolibet cõcurrit directè vt causa moralis ad occisionem alicuius, vel propria operatione truculenta occidit aliquem, etiam si sit defendendo alium.

TERTIA CONCLUSIO

Quando accusator accusat ex præcepto. Vt verbi gratia, quia tenetur defendere innocentem, aut reipublicam. Tunc etiam testis tenetur vltro se offerre ad testificandum. Probat, quia, quæ ratio obligationis obligat accusatorem ad accusandum, multò magis obligabit testem, quanto cum minori periculo potest testificari, quàm accusator accusare. Hæc conclusio asseritur, & explicatur hic à Caietano. Sed aliqui excipiunt ab hac vniuersali, quando accusator accusat in propria causa, etiam si teneatur ex præcepto accusare, dicunt quòd testis non tenetur vltro testificari. Ratio illorum est, quia tunc accusator habet rationem aggressoris non defensoris. Sed tamen nobis nulla ratione videtur hæc exceptio facienda. Quia in tali casu non sua sponte

aggreditur accusator ipsum reum, sed ex obligatione praecepti: ut defendat suum honorem, aut vitam. Quapropter accusatio illius habet rationem defensionis potius, quam aggressionis. Sed tamen intelligenda est conclusio, quando re ipsa accusator tenebatur accusare seclusa omni ignorantia etiam iniunctibili. Alias enim si obligatio accusandi oritur in accusatore ex conscientia erronea, non tenebitur testis testificari: nisi habeat eandem ignorantiam.

QUARTA CONCLUSIO.

Quando accusator non tenetur accusare: & tamen licitum est illi accusare: non tenetur testis ultro se offerre ad testificandum. Haec conclusio est D. Tho. in artic. Vbi inquit, quod cum agitur de condemnatione alicuius: nemo tenetur ultro testificari, etiam si periculum imminet accusatori. Et ratio D. Thom. est. Quia ipse accusator sponte se introduxit in hoc periculum: reus autem etiam iniunctus patitur. Ergo in tali casu licitum est favere ipsi reo non testificando. Item est alia ratio. Quia antequam accusator accusaret, non tenebatur testis reuelare crimen proximi. Ergo nec post accusationem tenebitur ultro testificari. Patet consequentia: quia ipse accusator est omnino voluntarius aggressor. Ergo sua accusatione non obligat testem ad testificandum: sicut non obligat ad aggrediendum. Ista conclusio est intelligenda, nisi forte testis promiserit accusatori se testificaturum: aut honor accusatoris sit magis momenti in ordine ad rem publicam: tunc enim tenetur testis reddere testimonium partim ex fidelitate, si promiserit: partim ex charitate, & pietate patriae.

QUINTA CONCLUSIO

In eodem casu quando accusator licite accusat, licitum etiam erit testi reddere testimonium etiam si non sit vocatus a iudice. Probat, quia eadem ratio, quae licitam facit accusationem, faciet licitam testificationem. Est enim accusatio odiosior, quam testificatio. Ista conclusio est intelligenda per se loquendo, & absolute quantum est ex parte testificandi & accusandi. Ceterum possunt esse aliqua circumstantia, quae obligent testem tacere, etiam si accusator licite accuset. Ut v. g. si testis iurauerit se non testificaturum: nisi quando teneatur testificari. Item si reus accusatus sit coniunctus testi aliqua necessitudine amicitiae: ita ut videatur ingratus, si cum possit non testificari contra amicum, testificatus est. Ultimo in isto articulo. Nota circa solutionem ad secundum, vbi docet D. Tho. quod non est peccatum mortale ex genere suo reuelare secretum. Ratio est, quia reuelare secretum, tantum est per se loquendo contra virtutem fidelitatis, contra quam nunquam peccatur mortaliter: nisi simul adiungatur alterius speciei obiectum mortale. Quemadmodum veracitas nunquam obligat ad mortale, nisi per hoc quod, qui mentitur, frangit etiam praeceptum alterius virtutis.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Utrum sufficiat duorum, vel trium testimonium?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Rationabiliter institutum est iure diuino & humano quod dicto testimonio stet in iudicio. Secunda conclusio. Requiritur binarius testium, vel ad maiorem certitudinem ternarius.

COMMENTARIVM.

Dabitur in hoc articulo, An iure naturae, vel diuino requirantur vel sufficiant duo vel tres testes in iudicio. Pro parte negativa arguitur primo. Nam in l. omnium. C. de testamentis, dicitur: quod est sufficiens vnius eximiae auctoritatis testimonium. Ut v. g. Imperatoris, Et confirmatur ex communi vsu iudicum, qui solo testimonio custodis montium condemnant cedentes ligna in syluis veritis.

Secundo arguitur ex cap. paruulos. & c. cum itaque. de consecratione, dist. 4. vbi a Greg. 4. & a Leone 1. diffinitur paruulos a parentibus cura subtractos baptizandos esse nisi aliquis testetur esse iam baptizatos. Ecce vnius testimonium sufficit, ut non baptizentur paruuli.

Tertio. In multis casibus exigitur iure Ciuili, & Canonico, & Regio maior numerus testium, quam binarius, & ternarius, ergo iure naturae non sufficit iste numerus. Consequentia patet, quia lex humana non potest derogare iuri naturali. Antecedens probatur ex c. nulla. 2. q. 4. quorum canonum dicta refert D. Tho. in ar. 3. & assignat triplicem rationem illorum Decretorum in solutione ad tertium. Item etiam in l. hac consultiissima. C. de testam. Et Insit. eod. tit. §. sed cum paulatim, & in l. 1. & 2. tit. 1. Part. 6. & in l. 3. Taur. exiguntur septem testes in testamento obsequato, ergo iure naturae non sufficiunt duo vel tres. Et confirmatur. Nam Alexand. 3. in cap. cum esses. de testam. videtur reprobare praedictas leges, tamen ipse concludit tandem, quod testamenta, quae parochiani cum suo presbytero, & alijs duabus vel tribus personis idoneis fecerit in extrema voluntate, firma esse decreuimus. Ecce ipsemet Alexander ponit tres testes esse necessarios ad firmitatem testamenti signati, ergo non sufficiunt iure naturae duo vel tres. Quarto. D. Tho. in artic. ait, rationabiliter institutum esse iure diuino, humano, ergo, non est iure naturae necessarius binarius testium. Patet consequentia. Quia quod iure naturae necessarium est non est institutum aliqua lege, sed potius inditum, & insitum. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

Quando non agitur de condemnatione alicuius, sufficit vnus testis: ut iudex disponat de aliquibus negotijs. Ratio est: quia quilibet praesumitur verax quandiu non probatur mendax, ergo vbi non est periculum alicuius tertij potest acceptari vnius testimonium. Et isto modo dantur in Hispania prouisiones quaedam, quae dicuntur, Reales.

SECUNDA CONCLUSIO.

In causis leuibus etiam si agatur de condemnatione alterius, sufficit vnus testis: quando ita expedit bono cõmuni. Et si aliquis obijcit, ergo etiam in causis grauibz sufficit vnus testis, quando ita expedit bono communi. Responderetur, quòd non potest expedire bono communi, sed potius esset perturbatio boni communi, si in causis grauibz sufficeret vnus testis. Nemo enim posset in republica esse tutus.

TERTIA CONCLUSIO.

In causis grauibz quando agitur de condemnatione alicuius: iure naturæ requiritur binarius testium. Probatum ista conclusio. Nam ratio Diu. Tho. est naturalis discursus, & demonstratio moralis ex principio euidenti, ergo iure naturæ constat conclusio. Item etiam in dubio ratione naturali constat, quòd melior est conditio possidentis: sed vno teste aiente & reo negante, res dubia est, ergo reus non debet condemnari, quia est in possessione bonorum suorum. Item etiam iure & ratione naturali constat, quòd sicut potestas condemnandi debet esse publica: ita scientia, & cognitio facti debet esse manifesta. Sed vbi vnus affirmat, & alius negat, res obscura est, ergo non potest aliquis per talem cognitionem condemnari iure naturæ.

QUARTA CONCLUSIO.

Iure naturæ sufficiunt duo testes ad condemnationem alicuius. Ista conclusio probatur primò à posteriori, quia multæ respublicæ bene institutæ condemnant reos ad mortem duobus testibus, ergo iure naturæ non requiritur maior numerus. Consequentia patet. Nam aliàs tales respublicæ peccarent contra ius naturæ. Antecedens probatur ex Deuteronomio. 17. In ore duorum, vel trium peribit, qui interficietur. Item cap. 19. In ore duorum vel trium testium stat omne verbum, ergo non est contra ius naturæ. Sed valde norandum est quod dicit D. Thomas in 1. 2. quæst. 94. artic. 5. ad tertium, quòd dupliciter aliquid dicitur esse de iure naturæ. Vno modo quia ad hoc natura inclinatur, vt non esse faciendam iniuriam alicui. Alio modo quia natura circa contrarium illius nihil determinat. Vt verbi gratia, dicemus quòd iure naturæ omnis homo est liber: & quòd iure naturæ omnia sunt communia: quia ius naturæ non determinauit quòd ista bona essent particularia huius: vel quòd aliquis esset captiuus: sed hæc iure gentium introducta sunt. Dicimus ergo ad propositum, quòd hæc quarta conclusio intelligenda est hoc secundo modo: sed tertia conclusio primo modo.

QUINTA CONCLUSIO.

In l. noua nihil statutum est iure diuino circa numerum testium præter id, quod erat de lege naturæ. Probatum ex communi proloquio Theologorum, quòd in lege gratiæ nullum est præceptum diuinum superadditum naturæ, præter præcepta virtutum Theologicarum, & consequentia ad illa, quæ pertinent ad esse gratiæ. Vt v. g. præceptum de inuocanda diuina misericordia, & præceptum penitentia virtutis & humilitatis: quæ omnia præcepta semper fuerunt & in lege naturali & in lege

A veteri necessaria ad salutem æternam, quatenus in illis legibus participatur lex gratiæ. Ceterum specialia præcepta legis gratiæ hoc tempore quando iam explicata est, sunt præcepta de sacramentis: quæ Christus instituit. De qua re vide D. Thom. quæst. 108. vbi sup. vbi dicit, quòd lex noua in exterioribus illa solùm præcipere debuit, per quæ in gratiam introducimur, ergo circa numerum testium nullum præceptum instituit. Ex quo sequitur, quòd eum Matth. 18. & Ioan. 8. & 2. Corin. 13. fit mentio de sufficientia duorum vel trium testium testimonij, non est præceptum nouum diuinum: sed est confirmatio iuris naturalis: sicut etiam in alijs fecit Christus Matth. 5. Ego autem dico vobis, omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, tam mæchatus est eam in corde suo. Et tamen hoc de iure naturali erat præceptum.

B Ad primum argumentum responderetur, quòd in fauorem vltimæ voluntatis statuit illa lex, vt si Imperatori quis dixerit se relinquere hæredem talem: valeat testimonium Imperatoris pro toto numero testium. Sed norandum est, quòd ibi non agitur de condemnatione alicuius. Et si aliquando agatur de condemnatione circa hæreditatem, tamen illa condemnatio est circa bona temporalia: circa quæ ipsa respublica habet plenariam potestatem, respectu boni publici. Et quia reputatur esse bonum publicum quòd Princeps sit tantæ autoritatis circa testamentum confirmandum, ideo ipsa respublica transfert dominium hæreditatis in quem Imperator dixerit transferendum esse secundum voluntatem testatoris. Ad confirmationem responderetur, quòd talis condænatio si fiat in re leui licita erit: vt diximus in secunda conclusione: non autem in re graui, vt diximus in tertia conclusione.

C Ad secundum responderetur, quòd in illis capitibus non igitur de condemnatione alicuius: sed agitur de causa pia, & religiosa, ne fiat rebaptizatio. Et propterea sufficit vnus testis fide dignus, qui dicat puerum iam esse baptizatum.

D Ad tertium iam patet ex notabili circa quartam conclusionem. Potest enim lex humana addere ad numerum testium, qui sufficiebat iure naturæ considerando ius naturæ illo secundo modo. Ad confirmationem verò ex Alexand. 3. quatenus aduersatur solutioni huic respondent aliqui: quòd ibi Pontifex loquitur de legatis pijs, quæ ecclesijs relinquuntur, ad quod legatum non requiruntur tot testes etiam secundum leges ciuiles. Sed tamen ista solutio non valet, quia in c. citato non statuit Pontifex duos vel tres testes: sed cum parochio duos vel tres testes. At verò in legatis pijs sufficiunt duo vel tres testes: vt patet in c. relatum. de testamentis. vbi nulla fit mentio parochi. Responderetur ergo secundo cum multis Iurisperitis, & Cano lib. 6. de locis. c. 8. quòd Alexand. 3. ferebat leges subditis sibi in foro ciuili. Respondebat enim Episcopo Ostiensis. Vnde in suis dictionibus noluit seruari leges Cæsareas: sed tamen neque abrogauit illas in toto populo Christiano. Et si quis contra obijciat, quòd ibi dicit Pontifex alienum esse à diuina lege & à sanctorum Patrum institutis, & à generali ecclesie consuetudine: vt requiratur tantus numerus testium, & quòd propterea dixit præscriptam consuetudinẽ, improbamus. Responderetur quòd alienum non significat ibidem quòd cõtrarium. Sed significat non necessariò conforme legi diuine. Diuinã autẽ legem appellat, quòd scriptum erat Leuit. 17. & 19 quòd fuit quasi explicatio legis naturæ. Tertio responderetur, quòd Alexan. solũ statuit, quòd nõ vnus salte

habet verum, quod in omni testamento etiam quo ad legata secularia, requirantur quinque vel septem testes. Nam in villulis non potest haberi facile tantus numerus testium, & ita sufficit ibi presentia parochi cum duabus personis fide dignis. Et hoc ubique servatur etiam secundum leges civiles.

Ad quartam negatur consequentia. Quia quedam instituuntur legibus humanis, etiam si iure nature constant apud sapientes, ut conclusiones deductæ per bonam consequentiam: eod quod talis consequentia non est usque adeo evidens omnibus, ut non indigeat adiuvati statutis humanis.

Dubium secundum est, An licitum sit iudici per tormenta veritatem exigere à reo & testibus, & An tale testimonium valeat ad condemnationem. Pro parte negativa arguitur primò. Nemo potest condemnari in re gravi, nisi duobus testibus: sed torquere hominem cruciatibus est res gravissima, ergo nemo potest condemnari ad tormenta, per simplicem probationem, quæ sit unico teste, & indicij. Et confirmatur. Nam si sunt duo testes per quos convincitur reus, iniqua est excruciatio per tormenta, ergo nullo modo licita est. Probat antecedens. Nam tormenta ordinantur ad inquirendam veritatem criminis, ergo ubi iam constat de veritate, perperam adhibentur tormenta.

Secundò. Testis non est in culpa, ergo nullo modo est torquendus. Confirmatur. Multi eligunt potius falsum testimonium contra se dicere: quam pati cruciatibus immanissimos. Tertio, alij sunt, qui metu mortis patiuntur cruciatibus, potius, quam veritatem confiteantur, ergo medium istud est incertum neque conveniens ad iudicium. De hoc dubio Ludovicus Viues in commentarijs super Augustinum in libro 19. de Civitate cap. 6. negat licita esse tormenta. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

Erroneum est, aut certe valde temerarium in fide negare tormenta esse licita. Probat, quia aliàs iniqua essent omnia tribunalia Ecclesiæ catholicæ etiam Ecclesiastica, in quibus est usus tormentorum ad inquirendam veritatem. Secundò probatur ex Eusebio Papa in epistola ad episcopos Galliarum: & habetur in cap. illi qui 5. quæst. 5. ubi expressissimè approbat tormenta. Item etiam Gregorius 7. in regula in contemplatione. de regulis iuris. Supponens itaquam rem certissimam tormenta esse licita, ait, quod in ipso causæ initio non sunt adhibenda tormenta. Tertio probatur ex D. Ambrosio in lib. de Cain & Abel. & ex D. Hieron. tom. 1. epistol. ad Innocen. & ex D. August. ubi supra, & ex communi sententia Theologorum & Iurisperitorum. Et sunt tituli in corpore iuris de quæstionibus, hoc est tormentis. Et ex Arist. in Rhetoricis ad Alexandrum. cap. 14. Et ex Cicer. in lib. de Partitione Oratoria.

SECUNDA CONCLUSIO.

Quando iudex intelligit expedire ad bonum commune, ut aliquod crimen statim puniatur: potest adhibere tormenta ad torquendum reum etiam duobus testibus convictum. Pro cuius intelligentia nota, quod reus criminis confessus negatur appellatio: alijs verò etiam convictis per testes, conceditur appellatio. Ut patet in l. 2. C. quorum appellationes non recipiuntur. Dicimus ergo in ista conclusione, quod iudex prudenter in casu prædicto, quia est

A periculum in mora propter appellationem, adhibet tormenta, ut reus confessus non possit appellare. Probat ergo conclusio. Iudex habet ius ad torquendum hominem reum cum necesse fuerit ad bonum commune ut etiam reus ipse confiteatur: sed in illo casu necessaria est eius confessio ad bonum commune, ergo licitum erit iudici illum torquere: neque iniuriam facit illi impediendo hac via appellationem, quia ille iniuste appellat, & cum damno boni publici.

TERTIA CONCLUSIO.

B Non est licitum torquere reum etiam convictum testibus, quando ipse offert novas probationes, & legitimas ad reprobandum processum. Probat. Nam tunc iustissimè appellat reus à iudicis sententia, ergo iudex iniquè agit impediendo appellationem eius per tormenta.

QUARTA CONCLUSIO.

C Testis nunquam torquendus est, nisi in quantum habet rationem rei. Ut v. g. si aliqui testantur Petrum interfuisse alicui negotio, & posse testificari: tunc Petrus: nisi voluerit testificari poterit torqueri: ut dicat veritatem, quia merito præsumitur ex malitia nolle testificari. Hanc conclusionem probat secundum argumentum, scilicet, quod testis in quantum testis non debet torqueri, quia ut sic, non habet culpam. Ceterum quantum ad huiusmodi tormenta iudices debent attendere leges sibi præscriptas, & ita non peccabunt.

D Ad argumenta in contrarium respondetur. Ad primum respondetur, distingo maiorem: aut per sententiam diffinitivam, & sic concedo: aut per sententiam inquisitivam veritatis: & ita nego maiorem. Nam sufficit vnus testis cum accusatore ad interrogandum reum, & si opus fuerit ad torquendum illum. Ad confirmationem respondetur, nego consequentiam. Et ratio est, quia aliquando confessio rei est necessaria bono communi: ut diximus in secunda conclusione. Ad secundum patet ex quarta conclusione. Ad tertium nego consequentiam: quia in humanis iudicijs non potest haberi tanta certitudo sicut in scientijs. Neque propterea negligi debet certitudo, quæ potest haberi per testes & per tormenta: quando opus fuerit. Sed superest solvere vnus argumentum contra secundam conclusionem: quia Iurisconsulti Paulus & Marcellus in l. edictis. ff. de quæstionibus. & Eusebius ubi supra, aiunt tormenta esse adhibenda ad inquirendam veritatem, quæ nondum est propalata, ergo ubi iam est manifesta per testes, iniquè agitur torquendo ipsam reum. Propter hoc argumentum aliqui Iurisperiti negant secundam conclusionem. Sed tamen respondetur ad argumentum, quod Iurisperiti, & Pontifex intelligunt regulariter loquendo. At verò ubi ad bonum commune expedierit: ut citò reus puniatur, prudenter facit iudex adhibendo tormenta, ne post confessionem rei ante tormenta, locum habeat appellatio.

E Dubitatur tertio circa solutionem ad secundum de concordia testium, An requiratur concordia testium circa factum singulare, ut reus condemnetur. Pro parte affirmatiua arguitur primò. Iudicium debet esse circa factum singulare, ergo testes debent testificari de eodem facto singulari. Sed pro parte negativa arguitur. Concordia testium circa factum singulare eatenus requiritur, quatenus crimen fiat

manifestum sufficienter: sed non minus, imò magis aliquando manifestatur crimen per plures testes circa actus singulares, quàm per duos circa vnum actum singularem, ergo. Probatur minor. Quia duo testes circa idem factum faciliùs possunt ex condicito falso conuenire, quàm sex testes loco distantes, & inuicem incogniti circa singulos actus criminosos eiusdem speciei. Caiet. in comment. super istum artic. dicit primò, quòd regulariter loquendo requiruntur duo testes circa idem factum ad condemnandum reum. Secundò dicit, quòd inter religiosos sufficiat ad condemnandum aliquem de furto, quòd multi testes singulares singula furta testificentur. Ratio huius est. Quia licet hoc non est secundum iuris rigorem: tamen quia in religione proceditur non tam ad puniendum, quàm ad salutem animæ & regularis obseruantie fauorem, ideo tolerabile videtur, vt talis probabilitas sufficiat ad certitudinem inter eos, qui mortui sunt mundo. Tertiò dicit, quòd ipse reus non tenetur acceptare talem sententiam, & propterea procedendum erit per tormenta religiosa, vt exquiratur ab illo veritas. Soto lib. 5. de iust. q. 7. art. 2. videtur cum Caiet. sentire. Sed dicit ille vnum singulare, quòd illi testes singulares sufficient ad inquirendum. Sed hoc intelligendum est si proceditur per viam accusationis, vel denuntiationis. Alioquin si non processit infamia, non poterit procedi per viam inquisitionis. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

Primum dictum Caiet. verissimum est, & probatur argumento facto pro parte affirmatiua, & ex vsu communi omnium tribunalium.

SECUNDA CONCLUSIO.

In quibusdam criminibus specialiter perniciosi reipublicæ, circa quorum probationem ex natura facti non possunt moraliter loquendo inueniri duo testes circa idem factum: iusta esset lex quæ stateret sufficere testes singulares in maiori tamen numero, quàm binario, vel ternario. v. g. in vitio Sodomie aut Simonie, vel vsuræ, & multò magis in crimine hæresis. Hæc conclusio probatur argumento pro parte negativa. Probatur etiam, quia necesse est huiusmodi crimina perniciosissima aliquando puniri: sed moraliter est impossibile inueniri duos testes eiusdem facti, ergo sufficient singulares, maxime si multitudine suppleat quod deficit de contestatione circa idem factum. Sed notandù, quòd circa hanc quæst. est magna concertatio inter Iurisperitos. Vide Couar. lib. 3. Variar. c. 3. nu. 5. vbi concludit iustam esse legem. & tit. 2. lib. 8. ordin. Regal. ad puniendù vsurarium ob crimen vsuræ in còmuni admittuntur testes singulares. Sed ille dicit non satis esse ad condemnandum illum de aliqua vsura certæ cuiusdam quantitatis. Dicit etiam quòd si testes sint in multo numero, erit sufficiens testimonium illorum: & ad hoc citat Bald. & alios. Anton. Gomez tomo. 3. de delict. c. 12. nu. 12. inquit sequens Bald. & alios, quòd testes singulares sufficient ad probandum aliquem esse hereticum, etiamsi singuli testificentur distinctas hæreses. Idem dicit Hippolytus conf. 7. num. 27. Nobis tamen Theologis sufficit, non esse semper necessariam exactissimam copiam testium circa factum singulare. Imò verò neque concordiam circa actum singularem, quando agitur de crimine, vel depofi-

tionem aliqua in communi. Tunc enim certam fidem facient singulares testes quod attinet ad iudicium maxime fauente lege.

Ad argumentum pro parte affirmatiua quatenus facit contra secundam conclusionem respondetur, quòd aliquando potest aliquis condemnari, quia probatur reus in aliqua specie delicti etiamsi non probetur in singulari. Item etiam quatenus non sint duo testes vnius actus singularis: sed tamen illud factum singulare cuius est vnus testis oculatus, sufficienter confirmatur multitudine testium circa alios actus singulares. Ad argumentum pro parte negativa quatenus est contra prima conclusionem respondetur, quòd quamuis sit aliquando licitum quod in secunda conclusione dicitur, tamen est quasi exceptio quædam à regula vniuersali, & communi iure: quæ fieri non debet, nisi magna ex causa, & fauente lege vel supremo legislatore. Carterùm furta, homicidia, bene possunt ex natura rei pluribus testibus probari, & sufficienter prouidetur bono còmuni, si quando comprobantur ista delicta duobus testibus, puniantur, vt ceteri timorem habeant.

Denique nota in hoc articulo secundum dictum Caietani: quòd religiosus possit condemnari de furto per testes singulares, intelligendum esse, non per sententiam absolutam, sed per conditionalem si ipse velit acceptare sententiam. Sin autem, poterit torqueri: & si negauerit, manebit liber à pœna furri.

ARTICVLVS TERTIVS.

Vtrum alicuius testimonium sit absque eius culpa repellendum?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est. Iure aliquorum testimonium repellitur, aliquando quidem cum culpa, aliquando sine culpa.

COMMENTARIVM.

Dubitatur, An licitum sit reo obijcere crimen testi ad repellendum eius testimonium. Pro cuius decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

Obijcere testi crimen falsum nunquam est licitum. Ita conclusio patet, quia mentiri est intrinsecè malum, ergo nunquam est licitum. An verò aliquando sit tantum peccatum veniale, dicemus dubio secundo.

SECUNDA CONCLUSIO.

Obijcere testi crimen verum, quando hoc non conducit ad repellendum eius testimonium, semper est peccatum contra charitatem & iustitiam. Ratio est, quia talis obiectio habet rationem vindictæ tantum, & non defensionis.

TERTIA CONCLUSIO.

Quando testis falsum testificatur: licitum est obijcere illi vera crimina ad refutandum eius testimonium, siue crimina sint publica, siue secreta. Probatur conclusio. Nam talis obiectio habet pro-

prie rationem defensionis cum moderamine inculpatæ tutela: quemadmodum quando quis occidit hominem cum moderamine inculpatæ tutela in sui defensionem. Ex quo sequitur, quod ista conclusio habet etiam verum quando testis ex ignorantia inuincibili dicit falsum testimonium contra me: eod quod licitum est me defendere ab inuasore, qui ex ignorantia inuincibili me inuadit.

QVARTA CONCLUSIO.

Idipsum etiam est licitum, quando testis dicit testimonium verum contra me: sed tamen contra ordinem iuris, vel in foro exteriori vel in foro conscientie. Probat. Nam ille testis dicendo verum facit mihi iniuriam, ergo licitum est me defendere. Sed quæret aliquis, An sit licitum in eodem casu dicere testi, quod dicit falsum vel mentitur. Quidam moderni dicunt licitum esse vtrumque, eod quod distinguunt dupliciter dici falsum, & dupliciter aliquem mentiri. Vno modo speculatiue: alio modo practice. Speculatiue quidem, quando aliquis dicit contra mentem speculatiuam aliter, quam est à parte rei. Practice verò, quando dicit aliquid contra mentem practica veram, quæ dictabat non esse aliquid dicendum: etiam si esset verum speculatiuum. Dicunt ergo quod in casu posito testis ille dicit falsum practice, & mentitur practice. Alij verò dicunt, quod ille testis in casu posito dicit falsum, scilicet practice: sed nullo modo mentitur. Nos autem breuiter dicimus, quod eadem est ratio dicendi falsum & mentiendi quantum ad hoc, quod sicut falsum dicitur practice & speculatiue: ita etiam mendacium. Sed dicimus quod siue ista distinctio sit vera siue non, nunquam erit peccatum mortale dicere testi in casu posito quod dicit falsum, & mentitur: dummodo verbum mentitur non significet iniuriam specialem, vt apud Hispanos. Tunc enim erit peccatum mortale: si sufficienter refutetur testimonium iniqui testis, dicendo illi: non ita est, falsum dicitis & dicatur illi, mentiris.

QVINTA CONCLUSIO.

Licitum est obijcere testibus verum testificantibus etiam secundum ordinem iuris vera crimina, etiam occulta, si tamen probari possunt, & probatis, testem refutare. Probat. Quia iure conceditur reo illa obiectio, vt se defendat, ergo licita est.

Secundò. Ille testis non tenebatur testificari, si timebat obiectio nem illam sibi opponendam, tum quoniam eius testimonium erat inutile, tum etiam quoniam cum tanto detrimento sui honoris, non tenebatur testificari, ergo sibi imputer, si talis obiectio sibi fiat ab ipso reo defendente se iuridice.

Tertiò. Reus in tali casu non tenetur respondere iudici suam crimen, ergo pari ratione poterit refutare testem. Antecedens probatur. Quia interrogatio iudicis ad ipsum reum facta, non est legitima, nisi ex falsa præsumptione, scilicet, quod iudex putat testes esse legitimos. Notandum tamè est, quod non pro quolibet detrimento quod reus patitur, licitum erit illi quodlibet crimen etiam infame obijcere testi, sed seruato ordine charitatis intelligenda est conclusio quinta.

Dubium secundū est. An semper sit mortale peccatū obijcere falsum testimonium testificantī falsum crimen, vel testificantī contra ordinē iuris. Pro parte affirmatiua arguitur primò. Peccatum mortale est reddere malum pro malo, maledictum pro ma-

A ledicto. Et confirmatur. Peccatum mortale est repercutere, & cessat iam à percussione, ergo erit peccatum mortale dicere falsum crimen aduersus criminatorem. Secundò. Peccatum mortale est omne mendacium perniciosum: sed illud mendacium est tale, ergo &c. Soto lib. 5. de iustit. quæst. 7. art. 3. ait mendacium esse perniciosum, obijcere falsum crimen testi. Sed tamen non satis se explicat, an cū testis iniuriam facit reo sit licitum, aut saltem non sit mortale obijcere illi falsum crimen. Quin potius videtur loqui in casu quando testis facit suum officium: aduocati nihilominus obijciunt ei falsa crimina fictitia. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

Moraliter loquendo & de facto semper est peccatum mortale obijcere falsum crimen testi. Probat. quia vel talis obiectio potest probari, vel non potest. Si non potest probari, est nullius momenti, neque habet rationem defensionis, ergo est mortale peccatum, siquidem læditur proximus absque causa. Rursus si potest probari: hoc erit falsis testibus periurantibus, ergo erit peccatum mortale illos ad ducere ad probationem.

SECUNDA CONCLUSIO.

Verosimilis est sententia, quæ ait, quod per se loquendo est peccatum mortale & contra iustitiam obijcere falsum crimen iniquo testi. Probat. argumentis factis pro parte affirmatiua.

TERTIA CONCLUSIO.

D Nobis verosimilior est sententia, quæ ait, quod per se loquendo, hoc est seclusis alijs circumstantijs, est solum peccatum veniale mendacij obijcere crimen falsum testi iniquo, quando talis obiectio prodest ad refutandum eius testimonium. Probat. ista conclusio. Qui occideret inuasorem à quo non potest se defendere nisi mentiendo contra illum: non peccaret mortaliter, ergo neque in nostro casu.

Secundò. In casu posito reus potest negare testimonium testis, etiam si accusetur de vero crimine. Et quamuis secundum sententiam quorundam reus mentiarur, tamen non peccat contra iustitiam. Tunc ergo sic arguitur. Perinde est imponere falsum crimen testi, & negare quod dicit esse verum: sed negando non peccat contra iustitiam, ergo neque imponendo crimen falsum.

Tertiò probatur. Imponere falsum crimen alicui, eatenus est peccatum mortale, quatenus proximo nocentum infertur contra iustitiam, non quia falsum dicitur: vt docet D. Thom. in art. 4. ergo si licitum est absque peccato veniali obijcere verum crimen testi quantumlibet secretum: non erit peccatum mortale obijcere falsum. Patet consequentia. Quia illæ duæ obiectio nes non differunt nisi per verū & falsum: quæ differentia solum facit peccatum veniale. Confirmatur. Quia reus habet ius defendendi se, etiam cum destructione fame ipsius testis, reuelando crimen secretum, ergo si destruat imponendo falsum, nihil amplius nocet: sed solum mentitur.

F Ad primum argumentum in contrarium respondetur, quod reddere malum pro malo importat rationem vindictæ. Vnde qui se defendendo cum moderamine inculpatæ tutela, infert nocentum proximo, non reddit malum pro malo. Ad confir-

mationem responderetur, nego consequentiam. Nam qui percussit, & fugit, iam cessat ab inferenda iniuria. Vnde non esset defensio repercutere illum: sed vindicta. At verò qui testificatur, tandiu iniuriam facit: quandiu iudicis sententia pendet. Vnde non est eadem ratio.

Ad secundum nego antecedens. Nam nocuumentum non est perniciosum, quando non est contra iustitiam, aut charitatem: sed erit mendacium officiosum, cum sit ad defensionem propriam ordinatum.

ARTICVLVS QVARTVS.

Vtrum falsum testimonium semper sit peccatum mortale?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Falsum testimonium ex parte iuramenti semper est peccatum mortale. Secunda conclusio. Falsum testimonium ex parte violatae iustitiae est peccatum mortale ex suo genere. Tertia conclusio. Falsum testimonium non est peccatum mortale ex falsitate. Quarta conclusio ad primum. Testis pro certo debet asserere id, de quo certus est, et sub dubio id, de quo dubitat. Quinta conclusio ibidem. Aliquis cum debita sollicitudine cogitans, existimet se certum esse, de eo, quod falsum est, non peccat mortaliter illud asserens, potuisset enim s. Thom. addere nec venialiter. Sexta conclusio ad secundum. Falsum testimonium, in iniusto iudicio prolatum, ad iniustitiam impediendam, non habet rationem peccati mortalis: sed solum ex iuramento violato.

COMMENTARIVM.

Circa primam, & secundam conclusionem. Notandum quomodo S. Tho. Primam conclusionem simpliciter, & vniuersaliter asseruit. Secundam verò cum illo addito. Lex suo genere: sicut qualibet alia iniustitia. Vbi planè insinuat falsum testimonium etiam in iudicio posse peccatum veniale esse ex paruitate materiae: contra Caietanum sup. q. 69. art. 2. Et id ipsum confirmatur ex sexta conclusione posita.

Circa quintam conclusionem. Notandum, quòd ille, qui ex ignorantia inuincibili dixit falsum testimonium, non tenetur ad aliquam restitutionem faciendam parti damnificatae ex eius testimonio, etiam si postea reperiat se falsum dixisse. Ratio est, quia ille non tenetur ratione rei acceptae: supponimus enim quòd nihil lucratus est ex falso testimonio. Neque etiam tenetur ratione iniustae actionis, vel iniustae actionis, ergo &c. Sed notandum, quòd tenetur ille testis reuocare dictum suum, si per suam reuocationem potest prodesse proximo suo, & si ipse non patitur notabile detrimentum. Vt v. g. si propterea incidat in infamiam: ratio huius est, quia cum ille non teneatur ex iustitia restituere, tenetur reuocare suum testimonium ex charitate, sicut, & alij tenentur ad opera charitatis sine notabili suo detrimento. Vide Caietanum hic, & Iurisperitos in cap. praeterea. de teste cogendo.

Dubium est, an testis possit pretium accipere pro testimonio ferendo. De hoc dictum est supra q. 62. art. 5. ad secundum. Sed hic per modum documenti tres erunt conclusiones.

PRIMA CONCLUSIO.

Non licet pro testimonio pretium recipere: bene tamen expensas pro testimonij labore. Ita dicit Aug. epist. 54. Et habetur 14. q. 5. c. non sanè.

SECUNDA CONCLUSIO.

Quando datio pretij est illicita ex vtraque parte. Verbi gratia, quando datur pro falso testimonio tunc neutri datur actio in iudicio, vel repetitio. Sed nihilominus non est obligatio ad restituendum in eo, qui accepit.

TERTIA CONCLUSIO.

Quando quis recipit pretium, ut ferat testimonium verum, quòd tenebatur proferre ex iustitia legali, vel commutativa, v. g. si recipiat pretium ne dicat falsum testimonium, conceditur repetitio in foro exteriori ei, qui dedit: non tamen quando ex sola charitate tenebatur testificari. Tunc enim nec dabitur actio in iudicio ad repetendum pretium, neque ipse tenebitur in foro conscientiae restituere.

VLTIMA CONCLUSIO.

Quando aliquis accipit pretium ab aliquo ne dicat falsum crimen contra eundem, tenebitur ante iudicis condemnationem ad restitutionem in foro conscientiae: si autem accipit pretium ab vno, ne dicat falsum crimen contra alium, non tenebitur restituere in foro conscientiae ante iudicis sententiam. Ratio huius differentiae est. Quia quando accipit pretium ab eodem, contra quem vult falsò testificari, non acquirit dominium ex eo quòd tenebatur ex iustitia commutativa non dicere falsum testimonium contra illum. At verò quando accipit pretium ab aliquo tertio, nullam facit illi iniuriam, neque debet illi ex iustitia commutativa non dicere falsum testimonium contra alterum. Quapropter potest illi vendere ex pacto, quòd non faciat iniuriam alteri. De conclusionibus praedictis multa sunt certa iure naturae: alia verò iure humano, sed quoniam non est praesentis loci disputatio supercedemus ab illarum ampliacione.

QUESTIO LXXI.

De Aduocato.

Postea considerandum est, de iniustitia, quae fit in iudicio ex parte aduocatorum. Et circa hoc quaeruntur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum aduocatus teneatur prestare patrocinium causa pauperum?

CONCLUSIO.

Vbi pauperum causis aliter subueniri non potest, tenentur aduocati eorum suscipere causas, & illis patrocinari, sicut tenentur omnes necessitate patienti misericordiae opus impendere.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Verum conuenienter aliqui secundum iura arceantur ab officio aduocandi?

CONCLVSIO.

Ire, nonnulli ab officio aduocandi arcentur, non modo propter impotentiam, ut furiosi, impuberes, surdi & muti, & imperiti, sed & propter indecentiam, ut clerici, monachi, taci, & infideles, infames, ac damnati de grauibus criminibus, quanquam clerici pro suis ecclesijs, & monachi in causis monasterij aduocare non prohibeantur.

ARTICVLVS TERTIVS.

Verum aduocatus peccet, si iniustam causam defendat?

CONCLVSIO.

Aduocatus, si iniustam causam scienter defendat, grauiter peccat, & vinculo restitutionis tenetur: si vero ignoranter defenderit, excusatur a peccato, pro ignorantia excusantis qualitate.

ARTICVLVS QVARTVS.

Verum aduocato liceat pro suo patrocinio pecuniam accipere?

SVMMA TEXTVS.

EX tota hac quaestione colliguntur octo conclusiones. Prima est in artic. 1. aduocatus tenetur patrocinari pauperibus occurrentibus, attentis circumstantijs loci, & temporis, & personarum, & quando non in promptu apparet, quomodo et aliter possit succurri.

Secunda conclusio in artic. 2. conuenienter arcentur ab officio aduocandi quidam propter impotentiam, quidam propter indecentiam.

Tertia conclusio in eodem articulo. Illi quibus interdicitur aduocandi officium propter impotentiam, nunquam admittuntur ad illud: ij vero, qui non admittuntur propter indecentiam, aliquando in casu necessitatis admittuntur.

Quarta conclusio in artic. 3. Aduocatus, qui scienter iniustam causam defendit, grauiter peccat: & tenetur ad restitutionem damni contrariae partis.

Quinta conclusio. Aduocatus qui ex ignorantia defendit iniustam causam, excusatur a peccato, & restitutione pro modo ignorantiae.

Sexta conclusio ad secundum. Aduocatus si a principio credidit causam esse iustam, & postea cognoscat esse iniustam debet causam deserere: sed non potest proderi parti contraria defectum causa.

Septima conclusio in arti. 4. Licetum est aduocato pro patrocinio suo pretium accipere moderatum, considerata conditione persona, & negotiorum, & laboris, & consuetudine patriae.

Prima conclusio ibidem. Si per improbitatem aliquid extorqueat aduocatus, peccat contra iustitiam.

COMMENTARIVM.

Circa istam quaestionem notandum est, quod extant tituli de postulando, hoc est de pe-

Atendo iudicio, quod est aduocati munus. in ff. in C. in Decretalibus. In Recompilatione antiqua legum regalium Hispaniae. in l. 40. de Prætorio Regio de cancellaria. & in l. 54. de aduocatis. Item in Recompilatione facta, sub Philippo Secundo Rege Catholico lib. 2. titul. 16. de aduocatis. Extant etiam tituli in utroque iure de procuratoribus. De quibus etiam procuratoribus est dicendum, eod quod in Hispania omnes aduocati sunt etiam procuratores. De quibus est titulus. 24. lib. 2. In Recompilata citata.

B Dubium primum est circa primam conclusionem D. Thomae, An aduocatus teneatur citra extremam necessitatem patrocinari pauperibus. Pro parte negativa arguitur primò. Nemo tenetur ad eleemosynam faciendam nisi existenti in extrema necessitate. Ergo, &c. Confirmatur, alij diuites non tenentur dare pauperi pecunias, ut conducat aduocatum: nisi existenti in extrema necessitate. Ergo neque ipse aduocatus patrocinari. Secundò raro, vel nunquam contingit, ut quis teneatur in casu dubio fauere vni parti contra alteram, maximè si illa pars est aggreffiens: sed causæ in quibus pauperes egent patrocinio sunt eiusmodi, ergo, &c. Tercio. In quibusdam ciuitatibus sunt quidam aduocati stipendiati, ut suscipiant causas pauperum. Ergo ibi alij aduocati non tenebuntur pauperibus patrocinari. Sed pro parte affirmatiua arguitur primò. Ex D. Thom. in prima conclusione. Vbi non facit mentionem extremæ necessitatis, sed neque grauis: sed solum ait, quod cum non apparet in promptu, quomodo pauperi aliter subueniatur, tenetur aduocatus patrocinari. Secundò. Testis tenetur ex charitate ferre testimonium in fauorem innocentis etiam citra extremam necessitatem, ut diximus in quaest. 70. artic. 1. Ergo aduocatus idem tenetur facere pro paupere. Patet consequentia, quia uterque solo verbo absque suo detrimento potest proximo succurrere. De hoc dubio, Caietanus in hoc loco ait, Nunquam obligari aduocatum ad patrocinandum pauperibus, nisi in extrema necessitate idem dicit Nauarrus in Manuali cap. 25. num. 29.

Pro decisione huius dubij supponendum est, ex quaest. 32. artic. 5. & 6. quod necessitas est triplex in proximò: quædam communis, quales solent esse in republica. Alia est grauis. Ut v. g. quod aliquid decidat a suo statu, vel est in periculo illum amittendi. Alia est extrema. v. g. quando aliquis morietur, nisi ei succurratur. Similiter etiam triplex est superfluum. Quoddam est superfluum ad decetiam status, quoddam verò est superfluum ad statum: aliud est superfluum ad personam ipsam. His suppositis, sit

PRIMA CONCLVSIO.

FSolus titulus superflui, qui se tenet ex parte aduocati, obligat ipsum ut in communibus necessitatibus pauperum suscipiat causas. Probat, quia solus iste titulus sufficit ad obligandum diuites ad faciendam eleemosynam de superfluis. Ergo sufficit ad obligandum aduocatum. Antecedens asseritur supra quaest. 32. artic. 5. & 6. à D. Thom. & eius discipulis, & oppositum esset tollere de medio humanitatem, & misericordiam à republica. Et certè Caietanus ita sentit ibidem, & in opusculo de præcepto eleemosynæ. Vnde oblitus videtur suimet in hoc loco, aut existimasse non eandem esse rationem de aduocationis patrocinio & eleemosyna: quod tamen falsum videtur.

SECUNDA CONCLUSIO.

Gravis necessitas ex parte indigentis sufficit obligare aduocatum ut patrocinetur, etiam si patrociniū non sit superfluum aduocato ad decentiam status. Et notandum est quod necessarium ad decentiam status distinguitur, à necessario ad statum: ita ut possit quis non amittere statum suum, amissis necessarijs ad decentiam status. Sit itaque casus ad verificandam conclusionem, quod pauper est in periculo amittendi statum suum, vel ut detrudatur in carcerem, ubi duram vitam ager. Tunc verificatur nostra conclusio: quod aduocatus tenetur amittere luerum necessarium sibi ad decentiam status, ut patrocinetur pauperi.

Probatur conclusio. In extrema necessitate tenetur aduocatus patrocinari pauperi, cum detrimento necessariorum ad suum statum, ergo in graui necessitate tenebitur cum detrimento necessariorum ad decentiam status. Probatur consequentia. Nam eadem est proportio necessariorum ad statum respectu extremæ necessitatis: & necessariorum ad decentiam status respectu grauis necessitatis proximi. Secundò probatur. Amicitia humana grauius læderetur in illo casu, si amicus non succurreret de superfluis ad statum, quamuis necessarijs ad decentiam status: ergo & charitas læditur in illo casu nisi aduocatus succurrat patrociniū suo non necessario ad statum, quamuis necessario ad decentiam status. Soto lib. 5. de iustitia. quæstione 8. artic. 1. ait, non esse præceptum aduocato subueniendi indigentibus in grauibus necessitatibus nisi de superfluo. Sed hæc sententia si vera est, debet intelligi de superfluo ad statum: non de superfluo ad decentiam status. Hoc enim modo etiam obligantur diuites facere eleemosynam de superfluo ad statum in grauibus necessitatibus. Sed rogat aliquis an sit maior obligatio in aduocatis ad patrocinandum pro indigentibus, quam in diuitibus ad faciendam eleemosynam de suis diuitijs? communis sententia est negatiua. Alia sententia est, quod aduocatus tenetur patrocinari ex charitate tanta obligatione, quanta tenetur testis testificari ex charitate. Sit igitur

TERTIA CONCLUSIO.

Non tenetur aduocatus ex charitate patrocinari indigentibus patrociniū, quoties testis tenetur testificari ex eadem charitate. Probatur, nam testis tenetur testificari ex charitate, quando si non testificatur: proximus amittit aliquod bonum utile notabile, etiam si aliàs sit diues. Cæterum aduocatus in illo casu non tenetur gratis patrocinari, sed potest pretium pro patrociniū exigere. Et confirmatur. Res, quæ nullius pretij sunt habenti, sunt autem magni commodi ad impediendum damnum alterius, tenetur homo illas impendere ex charitate in utilitatem alterius: sed huiusmodi est testificatio, ergo testis tunc tenetur testificari. Cæterum aduocatus utilitatem accipit, & pretium pro suo patrociniū, ergo non tenebitur patrocinari quoties testis tenebitur testificari.

Denique probatur conclusio. Nam testimonium semper est superfluum etiam ad decentiam status respectu testis: at verò patrociniū non semper est superfluum ad statum, vel ad decentiam status aduocati. Ergo pluries tenebitur testis testificari, quam aduocatus patrocinari.

QUARTA CONCLUSIO.

Aliquoties tenebitur aduocatus patrocinari indigentibus, quando neque ipse, neque alij diuites tenentur dare illis pecunias, ut conducant aduocatum. Ut v. g. sit casus: quod patiatu aliquis magnam iacturam, si sua causa careat patrociniū, sed tamen non incidet in tantam inopiam, ut careat necessarijs ad statum suum: quamuis non habeat unde soluat pretium aduocato. Tunc aduocatus tenetur ex charitate gratis ferre patrociniū: & tamen nemo tenetur dare illi eleemosynam de bonis temporalibus. Ratio est, quia ille non indiget bonis temporalibus. Ratio est, quia ille non indiget bonis temporalibus ad sustentationem sui status: indiget tamen patrociniū, ut non amittat, quod antea habebat. Alter casus est: ubi hæc differentia verificatur. Sit aliquis, cuius causa, si careat patrociniū, conijciat ipsum in communem necessitatem. Sint etiam multi alij pauperes in simili necessitate: qui tamen non egent patrociniū. Tunc alij diuites non tenentur dare eleemosynam illi pauperi, etiam de superfluo: satisfacient enim si illam tribuant alijs pauperibus. At verò aduocatus tenetur illi patrocinari, si habet patrociniū superfluum ad decentiam sui status. Ratio est: quia solus ille pauper inter omnes alios indiget patrociniū: quod potest præstare solus aduocatus.

QUINTA CONCLUSIO.

Ad eundem modum proportionabiliter dicendum est de alijs officialibus iustitiæ. v. g. de procuratoribus, & tabellionibus: & etiam de medicis, qui tenentur pauperes curare proportionabiliter, ut dictum est de aduocatis.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum negatur antecedens. Immo in communibus necessitatibus tenetur homo de superfluis ad decentiam status, & in grauibus de superfluis ad statum, in extremis autem necessitatibus tenetur dare eleemosynam de superfluis ad sustentationem personæ. Ad confirmationem patet ex quarta conclusione.

Ad secundum respondetur, quod quamuis non ita teneatur aduocatus suscipere causam dubiam pauperis, sicut tenetur suscipere causam certam, & licitam, certò tamen tenebitur suscipere aliquando causam dubiam pauperis, ut declaretur eius iustitia: etiam si ipse pauper sit actor: quia in iudicijs ille, qui habet vicem actoris, intendit etiam se defendere ab iniuria, quam patitur ab altera parte.

Ad tertium nego consequentiam. Nam quamuis aduocati stipendiati teneantur ex iustitia patrocinari pauperibus: tamen continget, vel propter illorum iniquitatem, vel quia sunt valde impediti, ut non possint patrocinari. Et tunc alij aduocati tenebuntur patrocinari pauperibus.

Dubium secundum est, An aduocatus, qui ex ignorantia, vel negligentia non rectè facit officium, teneatur restituere. Respondetur & sic

PRIMA CONCLUSIO.

Aduocatus, qui propter ignorantiam perdit causam sui clientis, peccat contra iustitiam, & tenetur restituere totum damnum, quod inde euenit clienti. Probatur primò, quia non præstat quod promisit ex pacto, accepto pretio pro patrociniū.

Secundò.

Secundò. Aduocatus, qui caret peritia sufficienti ad suscipiendas causas peccat mortaliter contra iustitiam se obligando ad patrocinium, ergo tenetur restituere ratione iniuriôsæ actionis, etiam si gratis patrocinetur.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si procurator sit negligens in procuranda causa, peccat mortaliter, & tenetur restituere de leui culpa. Prima pars huius conclusionis patet ex dictis. Secunda verò pars probatur ex ijs, quæ dicta sunt suprâ quæst. 62. artic. 7. vbi obligauimus iudices negligentes, & omnes officiales, qui tenentur ex officio aliquid custodire & non custodiunt, restituere de leui culpa: & non solùm de lata, & ampla. Et ratio erat, quia talis custodia vergit in utilitatem vtriusque partis, sicut ille, qui conducit domum tenetur illam custodire, & restituere damna de leui culpa, & non solùm de lata, & ampla. Ex hac conclusione sequitur corollarium, quòd sunt in peccato mortali omnes aduocati, qui parati sunt recipere omnes causas etiam iustas absque termino. Probat, quia industria humana finita est, ergo deficiet sæpè in necessarijs pro singulis causis, si recipiat quotquot occurrerint.

Dubium tertium est circa quartam conclusionem, An aduocatus suscipiens scienter causam iniustam, teneatur ad restitutionem si vincit litem, non solùm parti contrariæ: sed etiam fisco, & accusatori. Respondetur, & fit

PRIMA CONCLUSIO.

Aduocatus tenetur in casu posito restituere parti contrariæ, non solùm principale, sed etiam expensas. Hæc conclusio patet. Nam actio aduocati est iniuriôsæ parti contrariæ, ergo tenetur ad restitutionem totius damni.

SECUNDA CONCLUSIO.

In eodem casu, si aduocatus non admonet clientem suum de iniustitia causæ, tenetur illi restituere expensas quas facit. Patet, quia suo mendacio, vel dissimulatione perniciosâ patitur cliens detrimentum illud. Si autem admonuerit illum de iniustitia causæ, non tenebitur restituere quicquam: quia scienti, & volenti nulla fit iniuria.

TERTIA CONCLUSIO.

Aduocatus in casu posito, non tenetur restituere fisco, vel accusatori commodum quod erant habituri, si contraria pars vinceret. Probat, Testis falsus in eadem causa iniusta non tenetur, vt diximus quæst. 70. art. 1. restituere fisco, ergo neque aduocatus. Patet consequentia à fortiori, quia vt habetur in cap. non sanè. 14. quæst. 5. & in D. Tho. artic. 4. ad tertium. Hæc est differentia inter testem & aduocatum, quòd testis adhibetur ad manifestationem veritatis inter vtramque partem æqualiter: sed aduocatus adhibetur in fauorem vnius partis, ergo si testis non tenetur restituere fisco: multò minus aduocatus.

Circa quartam conclusionem aduertendum est etiam, quòd aduocatus suscipiens causam iniustam, semper est periurus: quia secundùm leges Regni præstat iuramentum in initio causæ, quòd non sit defensurus causam iniustam.

A Dubium quartum est circa sextam conclusionem, ad quid teneatur aduocatus, qui processu litis cognoscit susceptam causam esse iniustam. Et arguitur contra conclusionem D. Thom. in eo quod dicit quòd non tenetur prodere causam parti contrariæ. Testis etiam non rogatus tenetur ferre testimonium quando necessarium est ad liberandum proximum ab iniquo damno: sed aduocatus in casu posito scit aliquid per quod contraria pars liberabitur à damno iniquo v.g. à morte, ab infamia, ab amissione bonorum, ergo tenebitur suo testimonio contrariam partem adiuuare, etiam si non debeat patrocinari pro illa. Ad hoc dubium respondetur, & fit

PRIMA CONCLUSIO.

In causis criminalibus concludit argumentum.

SECUNDA CONCLUSIO.

In ciuilibus causis rarò, aut nunquam tenetur aduocatus ferre testimonium pro contraria parte. Probat, Nam officium aduocati est defendere causam suæ partis, quantum in se fuerit, & propterea reuelantur illi secreta quædam, quæ non reuelarentur nisi esset patronus, ergo valde indecens esset, & scandalosum, reuelare huiusmodi secreta, nisi magna, & euidenti necessitate urgente: Nihilominus fit

TERTIA CONCLUSIO.

Potest contingere casus in ciuilibus causis, vbi aduocatus tenetur testificari pro parte contraria. Vt v.g. si pars contraria amissura est totum censum suum, aut magnam pecuniæ summam, vnde decedet à suo statu. Tunc aduocatus tenetur meliore modo, quo poterit admonere partem contrariam de iniustitia suæ partis: & si opus fuerit testificari. Hanc probat etiam argumentum factum. Et confirmatur. Nam secretum huiusmodi non obligat cum tanto detrimento partis contrariæ: sed satis fuerit, quod in multis casibus teneantur alij testificari, in quibus aduocatus neque debet neque potest testificari.

E Dubium quintum est, An aduocatus suscipiens causam euidenter iustam peccet cõtra iustitiam, si vtatur cautelis, & mendacijs presentando scripturas falsas, & alia huiusmodi faciendo. Respondetur, & fit

VNICA CONCLUSIO.

F Talis aduocatus non peccat contra iustitiam, ac proinde nec tenetur ad restitutionem. Probat, quia nullam iniuriam facit parti contrariæ: quin potius impedit eam ab iniuria faciendâ. Et rursus non peccat contra iustitiam iudicis, aut iudicij. Probat, quia iudicium contrarium suæ parti esset iniustum, ergo simpliciter non esset iudicium, ac per consequens non peccat contra iustitiam si quis faciat contra tale iudicium. Sed nihilominus aduocatus peccabit peccatum mendacij, aut periurij, si ipse iurat falsum aut alios iurare facit. Item probatur conclusio. Quia testis non peccat contra iustitiam si testificatur falsum in eadem causa, ergo neque aduocatus. Patet consequentia. Nam testis, vt diximus, est communis vtrique parti, aduocatus verò tantum tenetur respicere ius suæ partis, & illud

defendere.

defendere. Sed maximè aduertendum est, quòd hæc conclusio non habet verum ex eo quod alicui Iurisperito aduocato videatur sua causa iusta: sed habebit verum quando causa iudicio omnium, aut ferè omnium Iurisperorum iusta est.

D Vbiū sextum est, An liceat aduocato vtrambilibet partem causæ dubiæ suscipere? Pro cuius expositione nota, quòd est triplex gradus causæ dubiæ. Primus gradus est, quando vtraque pars habet pro se æquales rationes, doctores pares, autoritate, & numero, aut ferè pares. Secundus gradus est, quando altera pars est verosimilior, & habet plures Iurisperitos, & maioris autoritatis fautores: nihilominus altera pars est probabilis, & habet pro se Iurisperitos non contemnendæ autoritatis. Tertius gradus est, quando altera pars vsque adeo probabilior, & verosimilior est, quòd altera pars reputetur parum probabilis, etiamsi aliquando, & rarò aliqui iudices sequantur illam propter rationes sophisticas, & apparentes, quas habet. Arguitur primò pro parte negatiua, quòd non sit licitum in primo gradu suscipere causam alterius partis. Nam ipse actor peccat contra iustitiam agendo contra alteram partem, ergo aduocatus similiter peccat fauendo illi. Antecedens probatur. Nam in dubijs melior est conditio possidentis, ergo actor, qui vult, & intendit disturbare à possessione alteram partem, peccat contra iustitiam.

Secundò. Index in simili causa dubia tenetur ferre sententiam in fauorem possidentis, ergo actor, & aduocatus peccat cõtra iustitiam agendo contra possessorem.

Tertio. Si ille aduocatus in casu dubio admoneret Regem, vt inferret bellum alteri Regi, qui est in possessione, peccaret contra iustitiam, ergo in casu posito peccat. Antecedens probatur. Quia bellum non potest inferri contra possessorem in casu dubio. Hæc tria argumèta probare intendunt quòd non possit aduocatus suscipere causam actoris in casu dubio.

Sed arguitur quartò, quòd non possit suscipere causam rei maximè in secundo gradu dubietatis. Nam aduocatus iudicat cõtrariam partem esse probabiliorē, ergo agit contra scientiam, & conscientiam suscipiēdo partem minùs probabilem. Et confirmatur. Si aduocatus doceret in cathedra opinionem minùs probabilem contra probabiliorē peccaret, ergo multò magis peccat illam defendendo in iudicio contra probabiliorē.

Quintò. Si ille aduocatus constitueretur iudex in eadem causa: peccaret contra iustitiam ferendo sententiam in fauorē illius partis, ergo similiter peccat patrocinando. Patet consequentia. Quia tam iudex, quàm aduocatus debent procedere secundum iura. Pro decisione dubij sit

PRIMA CONCLUSIO.

In tertio gradu dubietatis peccatum est contra iustitiam defendere causam minùs verosimilem. Ratio est, quia illa pars moraliter loquendo ferè ab omnibus reputatur falsa: & eius contraria ferè demonstrata, ergo aduocatus ille iniuriam facit parti contraria.

SECUNDA CONCLUSIO.

In primo gradu dubietatis licitum est aduocato vtrambilibet partem defendendam suscipere, etiam in fauorem actoris. Probatur primò ex communi

A omnium consensu. Nam tales causæ reputantur ab omnibus propria materia litis: & omnes confugiunt ad iudicem tanquam ad iustum animatum, vt constituat medium inter actorem, & reum in huiusmodi causis. Item etiam quia in casu dubio vnusquisque potest magis sibi prospicere, quàm alteri per media proportionata: est autem proportionatissimum medium confugere ad iudicem, qui habet publicam autoritatem dicendi ius vniciuque.

TERTIA CONCLUSIO

B Non est peccatum contra iustitiam, quòd aduocatus suscipiat actoris partem minùs probabilem in secundo gradu. Probatur primò argumentis factis pro conclusione 2. Item etiam probatur, quia contingit saepe, quòd causa, quæ in initio litis videbatur minùs probabilis, postea in processu euadat magis probabilis, facta examinatione diligenti, ergo prudentia est, talem causam suscipere, dummodo habeat probabilitatem. Confirmatur. Iudices probi, & recti solent aliquando iudicare secundum illam partem probabilem, vel quia sibi probabilior videtur, vel quia tenent opinionem dicentium, quòd potest praticari opinio probabilis, relicta probabiliorē, ergo aduocatus iustè, & prudenter suscipit talem causam: quia ad illum non spectat ferre sententiam, sed tantum explicare ius ius partis. Sed aduerte quòd in huiusmodi causis tenetur aduocatus admonere clientem suum de minore probabilitate suæ causæ, si forte nolit facere expensas litigando, aut velit se componere cum parte contraria, possit hoc liberè facere. Aliàs si non admonuerit, tenebitur restituere clienti suo expensas suas, & omne detrimentum.

QUARTA CONCLUSIO.

D Aduocatus in causis criminalibus, aut in ciuilibus, vbi agit de periculo rei alienius, ita vt incidat in grauem, aut in extremam necessitatem, peccat contra charitatem, si suscipiat partem actoris minùs probabilem. Probatur, Quia quilibet tenetur succurrere proximo existenti in graui, aut in extrema necessitate, ergo, &c. Et confirmatur. Aduocatus tenetur in tali casu ex charitate patrocinari, reo existenti in extrema, vel graui necessitate, ergo multò minùs licitū erit adiuuare actorem contra reum. Et denique ipse actor peccat mortaliter contra charitatem agendo contra reum, ergo & aduocatus illi fauendo. Et per hanc conclusionem oportet explicare quod dicit Soto lib. 5. de iustitia, q. 8. artic. 3. vbi habetur non esse licitum, quod dicitur in tertia conclusione. Probant etiam hanc conclusionem argumèta, quæ fecimus in principio pro parte negatiua. Superest tamen respondere ad ipsamet quærenus aduersantur alijs conclusionibus.

E Ad primum negatur antecedens. Ad probationem responderetur, quòd non propterea dicitur esse melioris conditionis qui possidet: quia nemo possit litigare contra illum. Sed iudex facta examinatione, si adhuc causa fuerit dubia in primo gradu dubietatis debet ferre sententiam in fauorem possidentis.

F Vnde ad secundū responderetur, nego cõsequentiam. Et ratio discriminis est, quia officium iudicis est distinctū ab officio, aduocati: etenim iudicis est dicere ius inter vtramque partem: aduocati verò explicare, & defendere ius vnus partis.

Ad tertium negatur cõsequentia. Et ratio disci-

minis est, quia inferre bellum est executio sententiae. Vnde non est licitum inferre bellum in causa dubia, in primo gradu dubietatis contra possidentem. At verò litigiū licitum est, quia est inuestigatio veritatis, & iustitiae inter vtramque partem. Quapropter, si Rex ille possidēs nollet, vt per litem veritas patefieret, tunc posset alius Rex mouere bellum. Et notandum est in hac parte, quòd hæc est differentia inter bellum & litem, quòd bellum nunquam potest dari iustum ex vtraque parte, nisi supposita ignorantia, etiam quando res dubia est, & hoc dubium scitur ab vtraque parte. Cæterum his bene potest esse iusta inter vtramque partem in causa dubia, non supposita ignorantia huius dubietatis. Ad quartum responderetur ex tertia conclusione.

Ad confirmationem negatur consequentia, quia officium doctoris est docere quamlibet opinionem in eo gradu probabilitatis, quæ habet: officium verò aduocati est sui clientis ius ostendere, & defendere. Ad quintum iam patet ratio discriminis ex solutione ad secundum.

Iam verò disputandum nobis est circa pretium iustum pro patrocinio aduocatorum. De qua re dicit D. Thom. in 7. & 8. conclusione.

D Vbiū primum sit, an lex illa 21. quæ habetur tit. 16. lib. 2. Recopilationis factæ sub Philippo II. sit lex iusta & obligans in foro conscientiae, Pro parte negatiua arguitur primò. Lex illa statuit, vt aduocatus non accipiat plus pretij pro petitionibus ordinarijs, quàm duos argenteos pro singulis: sed ipsi non possunt sustentare suum statum, nisi amplius accipiant, ergo, &c.

Secundò Illa lex non est in vsu, quin potius ipsi aduocati saepe supplicauerunt Regem, vt legem illam mitiorem faceret, ergo non obligat in conscientia. Responderetur ad hoc & sit

PRIMA CONCLUSIO.

Illam lex est obseruanda in foro conscientiae: & aduocati tenentur ad restitutionem, si amplius acceperint. Probat. Quia illud pretium est iustum legitimum, ergo iniquū est amplius accipere. Responderetur verò ad primam obiectionem, quòd aduocati bene possunt sustentare suum statum decentem etiam si non accipiant pro petitionibus ordinarijs, nisi duos argenteos. Cæterum si volunt sustentare statum suum, vt illustrissimi in republica, non licet tantum de alienis bonis triumphare.

Ad secundam responderetur, quòd ille vsus est abusus ipsorum. Nam Rex respondit ipsorum petitioni se penumero, *que su petition non halugar, sino que se guarda la ley.*

SECUNDA CONCLUSIO.

Quando pretia non sunt lege taxata, possunt aduocati pacisci cum suis clientibus de pretio, habita ratione causæ & sufficientiæ aduocati & aliarum circumstantiarum sicut in contractu emptionis, & venditionis solent obseruari. Ista conclusio habet sex legitimas moderaciones. Prima moderatio, quòd conuentio de pretio fiat initio litis antequam aduocatus legat scripturas suæ partis. Hæc habetur in l. 7. vbi supra quæ moderatio est in fauorem clientis: vt liberè possit pacisci de pretio iusto. Nam si semel aduocatus legerit scripturas, iam ipse cliens deprehensus est, & timebit ne prodar aduocatus suam causam. Sed notandum est quòd defectus huius moderacionis non inducit obligationem re-

A stituendi in foro conscientiae: si tamen pretium fuit iustum. Secunda moderatio est. Non potest aduocatus conuenire cum cliente de parte aliquota ipsius valoris, de quo litigatur, scilicet, de tertia parte, vel quinta, &c. Hæc moderatio habetur in lib. 8. vbi supra. Item in l. litem. C. de procuratoribus & in l. si qui. C. de postulando, & in l. sumptus ff. de pactis. Item 3. quaest. 7. cap. infamatus & nota quòd ista moderatio potius respicit bonum commune, & legale, quàm bonum clientis. Si enim aduocatus non haberet aliud pretium certum, nisi partem aliquotam eius, quod per litem exigeretur, acciperet occasionem calumniosè litigandi, & perturbandi tribunalia, Si autem iam certus est de suo pretio, siue vincat, siue non vincat litem: non habebit occasionem huiusmodi iniquitatis. Ex hac moderacione sequitur, quòd non tenebitur aduocatus ad restitutionem faciendam alicui in foro conscientiae: si tamen pars aliquota de qua fecit pactū, fuerit iustum pretium alijs sui laboris. Probat. Quia nulli fecit iniuriam contra iustitiam commutatiam: sed legitime litigauit. Tertia moderatio est. Non potest pacisci aduocatus, vt detur sibi certa summa pecuniæ, & determinata, si vicerit litem, vel in pretium vel etiam ultra pretium.

B Hæc habetur vbi supra in l. 8. & habet eadem rationem, quam secunda moderatio, Quòd si ultra iustū pretiū aliquid acceperit pro victoria, tenetur restituere. Verum est tamen, quòd Alexander & Salicetus in l. litem. C. supra iunt, quòd aduocatus potest suscipere modicum quid pro victoria. Idem sentit Nauarrus in Manuali. cap. 25. numero 30. Nihilominus, quanuis stando in solo iure communi: verū habeat hæc opinio: tamen in Hispania non est licitum quicquam accipere pro victoria: quia est contra leges Regni expressas. Quarta moderatio, non potest aduocatus assecurare victoriam litis, postulato pretio pro assecuratione. Hæc habetur in l. 8. vbi supra & ibidem habetur quinta moderatio. Nō potest aduocatus pacisci cum cliente, quòd ipse proprijs expensis litem agat, & finiet: si dederit sibi certum pretium. Sexta, & vltima moderatio. Quòd nō excedat stipendium aduocati vigesimam partem ipsius quod per litem intenditur: dummodo talis vigesima pars non excedat summam triginta mille dipondiorum, & hoc pro aduocatis in consilio Regio aut in Cancellaria. Pro alijs verò aduocatis, statuitur, vt vigesima pars non excedat summam quindecim millium dipondiorum. Ista moderatio habetur expressè. in l. 18. 19. & 20. vbi supra.

C Hæc habetur vbi supra in l. 8. & habet eadem rationem, quam secunda moderatio, Quòd si ultra iustū pretiū aliquid acceperit pro victoria, tenetur restituere. Verum est tamen, quòd Alexander & Salicetus in l. litem. C. supra iunt, quòd aduocatus potest suscipere modicum quid pro victoria. Idem sentit Nauarrus in Manuali. cap. 25. numero 30. Nihilominus, quanuis stando in solo iure communi: verū habeat hæc opinio: tamen in Hispania non est licitum quicquam accipere pro victoria: quia est contra leges Regni expressas. Quarta moderatio, non potest aduocatus assecurare victoriam litis, postulato pretio pro assecuratione. Hæc habetur in l. 8. vbi supra & ibidem habetur quinta moderatio. Nō potest aduocatus pacisci cum cliente, quòd ipse proprijs expensis litem agat, & finiet: si dederit sibi certum pretium. Sexta, & vltima moderatio. Quòd nō excedat stipendium aduocati vigesimam partem ipsius quod per litem intenditur: dummodo talis vigesima pars non excedat summam triginta mille dipondiorum, & hoc pro aduocatis in consilio Regio aut in Cancellaria. Pro alijs verò aduocatis, statuitur, vt vigesima pars non excedat summam quindecim millium dipondiorum. Ista moderatio habetur expressè. in l. 18. 19. & 20. vbi supra.

D Hæc habetur vbi supra in l. 8. & habet eadem rationem, quam secunda moderatio, Quòd si ultra iustū pretiū aliquid acceperit pro victoria, tenetur restituere. Verum est tamen, quòd Alexander & Salicetus in l. litem. C. supra iunt, quòd aduocatus potest suscipere modicum quid pro victoria. Idem sentit Nauarrus in Manuali. cap. 25. numero 30. Nihilominus, quanuis stando in solo iure communi: verū habeat hæc opinio: tamen in Hispania non est licitum quicquam accipere pro victoria: quia est contra leges Regni expressas. Quarta moderatio, non potest aduocatus assecurare victoriam litis, postulato pretio pro assecuratione. Hæc habetur in l. 8. vbi supra & ibidem habetur quinta moderatio. Nō potest aduocatus pacisci cum cliente, quòd ipse proprijs expensis litem agat, & finiet: si dederit sibi certum pretium. Sexta, & vltima moderatio. Quòd nō excedat stipendium aduocati vigesimam partem ipsius quod per litem intenditur: dummodo talis vigesima pars non excedat summam triginta mille dipondiorum, & hoc pro aduocatis in consilio Regio aut in Cancellaria. Pro alijs verò aduocatis, statuitur, vt vigesima pars non excedat summam quindecim millium dipondiorum. Ista moderatio habetur expressè. in l. 18. 19. & 20. vbi supra.

TERTIA CONCLUSIO.

Aduocatus, qui pro taxatione pretij debiti pro petitionibus maioris momenti non adit iudicem, vt taxet pretium: non tenetur ad restitutionem, si tamen pretium quòd accipit iustum sit, quale etiam iudex taxaret. Probat. Quia non damnificat clientem in aliquo: sed tantum peccat contra iustitiam legalem: nisi fortè ipse iudex remittat aduocato, vt conueniat de pretio cum cliente. Et hic est frequentissimus vsus in nostra republica. Sed tamen aduersus illam legem citatam argumentantur vehementius aduocati. Nam iustum rerum pretium variatur pro loco & tempore, sed lex illa, quæ taxat duos argenteos pro singulis petitionibus ordinarijs facta est anno 1495. vt patet in l. 54. in Copilatione antiquarum pragmaticarum sub Ferdinando, & Isabella, quo tempore pretium duorum argenteorum erat maximum, ergo modò non est iustum

pretium

pretium. Patet consequentia. Quia nunc rerum pretia multò maiora sunt. Et confirmatur. Nam omnium artificum pretia creuerunt, ergo cum aduocati officium non sit minus vtile reipublicæ, nec minus honorificum, siquidem proficit ad pacem reipublicæ, debet etiam esse maius pro tempore.

Ad hoc argumentum respondetur, quòd iustum pretium rerum auget inopia rerum, seu mercium: sicut minuit multa copia mercium. Dicimus ergo, quòd non est mirum, vt pretium aduocatorum iustum pro petitionibus ordinarijs, modò sint duo argentei: qui sunt plurimi, & ferè infiniti aduocati: olim autem vnus Bacchalaureus in legibus digito signabatur. Secundò respondetur, quòd olim erant pauciores lites, quàm nunc, & ex consequenti petitiones pauciores: vnde necessum fuit quòd pretium petitionis ordinariæ esset olim sufficiens ad sustentationem aduocati, quia vix optimus aduocatus poterat obtinere vnam petitionem pro singulis diebus. Nunc autem, vel mediocris aduocatus obtinet quatuor vel quinque petitiones pro singulis diebus. Vnde bene poterit sustentari. Eò vel maximè possunt adiuuari aduocati petitionibus extraordinarijs, & stipendijs annuis ad suam sustentationem. Ad confirmationem respondetur, quòd aduocati officium habet nunc etiam maius stipendium, si collectiue consideretur: eò quòd sunt plurimæ petitiones ordinariæ, & extraordinariæ.

Secundò argumentantur aduocati. Petitiones ordinariæ non sunt omnes æquales, ergo non debet esse æquale pretium illarum.

Ad hoc argumentum respondetur alio exemplo. Triticum omne non est æqualis bonitatis, & tamen idem est pretium taxatum lege. Ita etiam lex cum non posset providere pro singulis petitionibus ordinarijs maius, & minus pretium, taxauit maximum pretium pro maxima petitione ordinaria. Pro extraordinarijs, verò remisit pretium taxandum iudici, in cuius tribuiali causa agebatur.

Tertiò argumentantur aduocati. Lex illa non habet maiorem vim obligandi propterea quòd in noua Copilatione sit collecta, quàm ante copilationem. Sed antea non obligabat, ergo neque modò obligat. Et confirmatur. Nam in illa copilatione sunt multæ leges, quæ non obligant: vt leges duelli, quæ omnino sunt iniquæ, & leges de synagogis ædificandis. Ad hoc respondetur, quòd post latam legem illam, nunquàm fuit licitum exigere plusquam duos argenteos pro ordinaria petitione. Ceterum illæ leges duelli iniquæ sunt & iam omnino abrogatæ: aliæ verò cessauerunt, quia cessauit materia: vt leges de synagogis Iudæorum.

Dubium secundum est, An pro stipendio annuo quòd dicitur, *partido*, teneatur aduocatus omnes causas clientis occurrentes suscipere. Videtur quòd sic. Primò. Medicus tenetur curare omnes infirmitates pro tali stipendio in domo, vel communitate, ergo similiter aduocatus. Confirmatur. Scienti & volenti non fit iniuria, sed aduocatus sciens facit tale pactum, ergo tenetur.

Secundò arguitur ex l. 18. tit. 16. lib. 22. nouæ Copilationis. vbi dicitur, quòd aduocatus ratione stipendij accepti tenetur suscipere causam clientis, & præstare omnia, quæ fidelis aduocatus debet præstare.

In oppositum est, quòd talia annua stipendia sunt minimi valoris, Nam ad summam attingunt tria, vel quatuor millia dipondiorum, ergo iniquum est obligare aduocatum pro talibus stipendijs ad causas

A magnas, & magni momenti. Notandum est quòd in l. 10. vbi supra. Cautum est, vt huiusmodi annua stipendia non sint palliationes frangendi leges Regni, quæ de stipendijs aduocatorum loquuntur. Sed iudices habita ratione litium, & pretij earum, determinent, vt quòd legibus taxatum est, seruetur paulò plus, minusve, & ideo cauendum est, ne annua stipendia sint magna. Sit igitur.

CONCLUSIO.

B Non tenentur aduocati pro huiusmodi stipendijs annuis minimis, quæ sunt in vsu, lites magni momenti suscipere. Ratio est, quia illud stipendium debitum est illis alio titulo: vel quia se obligant ad patrocinandum quando opus fuerit in causis iustis, & ad non suscipiendas causas contrariæ partis. Item obligant ad quasdam communes diligentias faciendas v. g. ad faciendas communes petitiones.

D Vbi tertium, An aduocatus pro lite & patrocinio in quo possit accipere pretium.

PRIMA CONCLUSIO.

C Peccatum mortale est iniustitiæ contra partem contrariam recipere tale pretium, non tamen contra clientem.

SECUNDA CONCLUSIO.

Clientis, qui dedit tale pretium, non potest repetere in foro exteriori.

TERTIA CONCLUSIO.

D Stando in solo iure naturæ aduocatus non tenetur restituere tale pretium: imò probabilius est, quòd neque de iure positivo tenetur restituere. Similes conclusiones proposuimus quæst. precedenti, artic. vlt. de falso teste: & eisdem rationibus probabuntur istæ.

Dubium quartum est, An liceat aduocatis recipere dona & munera: & simul etiam definiemus de reliquis officialibus iudicii. De qua re sunt aliquot leges Regni iustissimæ. In primis enim est lex. 16. tit. 5. lib. 2. Copilationis citatæ: vbi dicitur de omnibus iudicibus supremi Senatus, Cancellariæ, & de iudicibus Cantabriæ, & de iudicibus nobilitum, de notarijs, & relatoribus, de tabellionibus, procuratoribus & fiscalibus: quòd nò possunt accipere munus aliquod, neque donum, neque esculenta, neque poculenta ab eo, qui litem habet, vel habiturus creditur breui, vel de proximo habuerit: ita vt neque per se neque per aliam personam, nec directè, nec indirectè, aliquid recipiatur. Præterea in lib. 3. tit. 9. in l. 5. omnes iudices prohibentur accipere munera quælibet ab eis, qui coram eis lites habent vel habituri existimantur. Et nota quòd ibid. l. 6. definitur, quòd ad condensationem iudicum, qui munera accipiunt sufficiant tres testes singulares. De aduocatis verò tit. 16. lib. 2. vbi supra dicitur: quòd non recipiant aliquid nisi fortè aliqua esculenta & poculenta in parua quantitate. imò l. 19. & 21. eiusdem tituli dicitur, quòd nò recipiatur amplius pretium, quàm quòd fuerit taxatum secundum leges: *aunque la parte se lo de de su volunt ad.* De tabellionibus autem est in lib. 4. tit. 27. lex vnica, quæ habet titulum, *El arazi el de los esferuanos*, vbi singula pretia pro singulis scripturis taxantur generaliter omnibus tabellionibus, Et ibi-

dem dicitur. *T mandamos que no puedan lleuar ni lleuen los dichos escriuanos en lo judicial ni en lo no judicial mas de lo que de suso esta declarado, quantoquier que la parte se lo de graciosamente.* Vbi notandum est, quod quamuis donatio libera stando in solo iure naturæ transferat dominium, potest tamen impediri translatio lege positiua. Dubium ergo nostrum est, An de facto per leges citatas impediatur translatio dominij per tales donationes in ipsos officiales, An potius sint tantum leges pœnales.

Arguitur primò, quod transferatur dominium. Quando leges humanæ volunt impedire huiusmodi translationem, & irritare contractus: vtuntur verbis specialibus. v.g. quod sint incapaces, & inhabiles ad sic recipiendum, sed leges citatæ solùm prohibēt ne fiant tales donationes sub certis pœnis, ergo transfertur dominium. Et confirmatur à simili. Per ludum aleatum lege prohibitum transfertur dominium, ergo per huiusmodi donationes. Secundò. Leges prohibētēs tales donationes, partim sunt pœnales, partim fundantur in præsumptione, ergo non obligant in foro conscientie ad restituendum acceptum, maximè cessante veritate præsumptionis. Antecedens probatur referendo rationes, propter quas interduntur istæ donationes. Quarum prima est ad puniendam auaritiã officialium. Quæ ratio efficit legem pœnalem. Secunda ratio est, vt tollatur à tribunalibus suspicio corrupti iudicij. Istæ duæ rationes insinuant satis, quod quando reuera iudex non corrumpitur per munera, non teneatur illa restituere. Tertiam rationem possumus adhibere. Quoniam talis donatio licet videatur specie, & facie tenus libera: tamen reuera libera non est, sed inuoluntaria: & talis præsumitur in iure.

Tertio. Autores, qui negant validas esse istas donationes, & transferre dominium, idcirco negant, quia officiales accipiunt stipendia à republica, ergo saltem officiales, qui non sunt stipendiarij, poterunt recipere eiusmodi munera.

Sed in oppositum est, quod lib. 2. de las ordenanças Reales, titul. 3. vlt. dicitur. *Otrost juren los de nuestro consejo que guardaran estas ordenanças, etc. de suerte que el que lo contrario hiziere, sea obligado desde luego en el fuero de la consciencia a pagar la dicha pena, sin que espere otra condenacion: quantoquier que la culpa sea occulta.* Et Soto in lib. 1. de iustitia q. 6. art. 6. ad tertium membrum quarti argumenti principalis, inquit, quod ipsi officiales tenentur soluere pœnam suorum delictorum ante iudicis sententiam: quia isti acceptauerunt, & iurauerunt tales leges. Est enim illa pœna conuentionalis ex pacto iusto.

Pro decisione huius dubij notandum est: quod donationes, quæ fiunt officialibus secundum apparentiam liberæ, sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt, quæ vulgo dicuntur, *presentes y dadiuas*. Et huiusmodi habent totaliter apparentiam liberæ donationis. Aliæ verò sunt, quæ fiunt per modum pretij, aut quasi pars pretij. Vt v.g. quando tabellionibus soluitur amplius pretium, quàm sit taxatum pro labore. Et quamuis officialis ipse dicat, sibi non deberi tantum pretij. Respondet pars, quod ipsa liberè vult donare. Sit ergo,

PRIMA CONCLUSIO.

Donatio primi generis est omnino nulla: neque transfert dominium, sed potius recipiens tenetur restituere ei, qui dedit ante iudicis sententiam: etiamsi dicat se liberaliter dedisse. Probat. Nam leges citatæ continent pacta quædam con-

A nentionalia, quæ obligant in foro conscientie: vt seruetur pactum, ergo talis donatio nulla est. Et confirmatur. Nam si aliquis maritus reliquit vxori legatum, ea conditione vt non nubat: si nupserit, tenetur in foro conscientie restituere legatum hæredibus, qui succedunt ab intestato, ergo similiter in casu. Secundò probatur. Quia fuit valde necessum in Hispania pro bono communi litigantium: vt huiusmodi donationes essent nullæ, quia Hispania natio hoc habet peculiare præ cæteris nationibus, quæ appetit videri magnifica in donationibus suis, ergo necessarium fuit ne litigantes maximum impedimentum, & detrimentum paterentur, quod huiusmodi donationes essent nullæ. Et confirmatur. Quia etiamsi liberaliter aliqui munera dent, alij tamen litigantes inuoluntariè dabunt, ne videantur parci, & miseri: & ne eorum negotia negligenter tractentur ab officialibus.

SECUNDA CONCLUSIO.

Donatio secundi generis quamuis sit prohibita, non tamen irrita iure Hispaniensi, neque officialis tenebitur ad restitutionem ante iudicis sententiam. Hanc conclusionem possunt probare argumeta facta pro parte affirmatiua. Item quia leges illæ, quæ videtur esse conuentionales, loquuntur de donationibus, quæ vulgo dicimus, *presentes y dadiuas*, sed donatio secundi generis non dicitur, *presente o dadiua*, ergo non tanto rigore loquendum est de huiusmodi donationibus. Item etiam confirmatur. Nam illud inconueniens ad quod vitandum necessaria fuit lex propter conditionem nationis Hispanicæ, non habet locum in huiusmodi donationibus: quando enim damus aliquid amplius per modum pretij, contenti sumus dare parum amplius: neque ibi affectamus magnificentiam, sicut in donationibus, quæ purè sunt donationes.

TERTIA CONCLUSIO.

Vtraque donatio prædicta, vt in plurimum, de facto est nulla, Probat. quia de facto & vt in plurimum est inuoluntaria, ergo non transfert dominium. Probat. antecedens, nam ferè omnes solunt amplius pretium officialibus: quia aliàs non rectè illi faciunt suum officium, ergo hoc potius est redimere vexationem, quàm liberalem esse. Et confirmatur, quia finita lite, pauci, aut nulli sunt, qui huiusmodi donationes faciant: nisi expectent se citò habituros litem aliam. Quod si aliqui fecerint donationem lite omnino finita, valida erit.

VLTIMA CONCLUSIO.

Pœnam quadrupli, aut decupli non tenetur aduocatus, vel alius officialis soluere ante condemnationem iudicis. Probat. quia illæ leges sunt pœnales, ergo non obligant ad soluendam pœnam legis ante condemnationem iudicis.

Ad argumeta verò pro parte affirmatiua respondetur. Ad primum dico, quod sufficiens ratio est ad irritandas illas donationes primi generis, quod illæ leges includunt pacta conuentionalia.

Ad secundum respondetur, quod illæ leges, qua parte sunt pœnales, non obligant in foro conscientie ad soluendam pœnam, vt dicit quarta conclusio. Qua verò parte fundantur in præsumptione, ordinantur ad bonum commune ad quod, vt ostendimus necessarium est, vt donationes sint irritæ: etiã

si fine

si sint voluntariæ. Vnde impertinens est, quod ipsa præsumptio sit vera, aut falsa in casu particulari: non enim fundatur in sola præsumptione.

Ad tertium responderetur, quod probat iudices, & fiscales magis obligari ad non recipienda munera: quia cum illis est magis expressum pactum: eò quod recipiunt stipendium. Sed nihilominus etiam alij officiales obligantur eisdem legibus, eò quod cum illis est pactum, quando admittuntur ad huiusmodi officia publica honorifica, & vtilia ea conditione, vt non recipiant munera: sed contenti sint stipendijs à lege taxatis.

Ad argumentum verò pro parte negatiua responderetur, quod illa lex ordinamenti nunquam fuit in vsu, & si aliquando fuit in vsu, iam non est in vsu: quia visa est difficilis, & quali impossibilis ad seruandum. Quare merito exclusa est à nona Copilatione legum sub Philippo Secundo. Denique attendant omnes confessarij, vt interrogent eiusmodi officiales. An sciant omnia statuta sua, & an fecerint contra statuta, quæ specialiter iurant seruare. Nam si fecerint contra: sunt periurij, si autem fecerint contra alia statuta: quæ iurant in communi, non sunt periurij: quia iuramentum intelligitur ferri in omnes ordinationes in communi iuxta vniuersi cuiusque materiam. Si autem aliquis officialis nullam habet rationem suorum statutorum, non solum peccat mortaliter, sed etiam est periurus, etiam si nullum statutum iurauerit in particulari. Pertinet autem ad confessorem, scire quando officialis teneatur restituere, vel saltem scire dubitare: vt interroget doctorem se: qui si non fuerit in promptu: poterit absoluerè pœnitentem, obligando illum, vt postea stet sententiæ alicuius magistri, aut doctoris sufficientis, atque hæcenus de iniurijs, quæ fiunt in iudicio.

QUÆSTIO LXXII.

De Contumelia.

DEinde considerandum est de iniurijs verborum, quæ inferuntur extra iudicium. Et primò, de contumelia, secundò, de detractioe, tertio, de suffuratione: quartò, de maledictione. Circa primum quærentur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum contumelia consistat in verbis?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmatiua.

COMMENTARIVM.

IN hoc artic. est primò aduertendum, quod D. Tho. à q. 72. vsque ad 77. agit de quinque speciebus iniuriarum quæ consistunt in verbis extra iudicium, quæ sunt contumelia, detractio, irrisio, suffuratio, & maledictio, de quibus agunt Summistæ in eisdem verbis. Soto lib. 5. de iusticia à q. 9. vsq; in finem. Secundò est notandũ, quod contumelia propriè loquendo consistit in verbis. Nam contumelia est deducere peccatum alterius in notitiam eius, &

A aliorum. Hoc autem propriè loquendo fit signis, & verbis, quæ habent rationem significandi, & explicandi, consistit verò in factis, non quatenus facta sunt: sed quatenus inducunt rationem verbi, & signi: qua ratione, facta etiam in diuinis literis, aliquando verba appellantur. V. g. effregit quis domum non vt inferret contumeliam, sed vt furaretur, fur est non contumeliosus. Verum si id effecisset in vilipendium alterius, illud factum induit rationem verbi, & significat se alterum vilipendere, & sub hæc consideratione induit rationem contumeliæ. Item si quis alterum percutiat fuste, non vt vilipendat, percussor est, non contumeliosus: si verò id faciat in contemptum alterius, principalis, & formalis habet rationem contumeliæ. Verum est, quod possunt reperiri in eodè facto due malitiæ, & due rationes formales, quod eleganter aduertit Caiet. in hoc arti. Vna tamen se habet veluti materialiter respectu alterius. Tertio est aduertendum, cum D. Tho. in solut. ad 3. quod conuictum differt à contumelia: nam contumelia est, quando obijcitur aliquod crimen, seu peccatum, vt si quis dicat alteri quod est fur: conuictum verò est, quando obijcitur alteri quicunque defectus, siue culpæ siue pænæ. Vltimò est aduertendum, quod contumelia differt à detractioe quantum ad obiectum. Contumelia n. versatur circa honorem, est n. per se loquendo ablatio honoris: detractio verò versatur circa famam, & per se loquendo est denigratio famæ: honor verò est reuerentia, quæ exhibetur alicui propter aliquam excellentiam, fama autem vt definiunt Theologi ex Ambrosio, est clara cum laude notitia, vel illustris dignitatis status, moribus, & vita comprobatus, vt definiunt gl. in ca. super vestra de cõhabi. cleric. & mulierũ. Ex quo sequitur, quod aliquando potest esse honor sine fama, vt patet in eo, qui habet aliquam excellentiam, & dignitatem ratione cuius ei exhibetur honor, sinistra tamen de illo habetur æstimatio. Potest etiam esse aliquando fama sine honore, vt patet in aliquibus vitis, qui habent optimam æstimationem in populo, qui tamen nullam habent dignitatem neque excellentiam. Ex quo concluditur definitio contumeliæ. Contumelia est iniuria, qua obijcitur peccatum aliquod, coram & in presentia eius, cui irrogatur iniuria, vt cum dicitur alicui, fur.

B

C

D

E

F

Tertio arguitur. Honor, & fama sunt obiecta materialia contumeliæ & detractiois, obiecta verò formalia sunt rationes inuoluntarij vnde sumitur iniustitia: sed maior ratio inuoluntarij est in contumelia, quàm in detractioe: ergo grauior iniuria. Minor probatur. Nam in contumelia est violentia,

in detractioe verò fraus, & dolus. Et confirmatur In eadem re materiali, scilicet in acceptione eiusdè rei potest esse diuersa ratio formalis, vt patet in furto & rapina, quæ quidem non oritur nisi ex diuersa ratione inuoluntarij: ergo ratio inuoluntarij est ratio formalis iniustitiæ. In huius rei expositione, sit

CONCLUSIO.

Contumelia & detractio secundùm se habent se sicut excedens, & excessum. Quantum ad modum excedit contumelia, & exceditur detractio: quantum ad obiectum excedit secundùm se detractio simpliciter tamen & absolutè loquendo, grauius peccatum est detractio, quàm contumelia.

Explicatur conclusio. In quolibet habitu possumus duo considerare, & rem ipsam in quam tendit habitus, & modum. Dicimus ergo, quòd si consideretur res in quam tendit detractio & contumelia, detractio grauius peccatum est, quàm contumelia, destruit enim famam, quæ excellentius bonum est, quàm honor, & reuerentia, quæ destruitur per contumeliam. Et hoc patet etiam exemplis in scientijs naturalibus, v.g. Logica perfectior scientia est quàm ad modum, quàm Theologia pro isto statu: Theologia verò perfectior scientia est ex parte obiecti, & simpliciter, & absolutè. Hæc conclusio habet tres partes. Prima pars probatur. Contumelia est læsio honoris, detractio verò est læsio famæ: sed læsio honoris per se fit per apertam violentiam, læsio verò famæ fit per se occultè, & secretè: ergo peiorem modum habet contumelia, quàm detractio. Patet cõsequentiã. Nam in iniurijs inferendis grauior modus est violentia, quàm fraus, & dolus. Et confirmatur. Nam Din. Thom. 1. 2. q. 6. dicit, quòd magis repugnat principio voluntario violentia, quàm fraus, & dolus: quoniam magis repugnat principio voluntarij, scilicet voluntati: sed in contumelia est manifesta violentia, in detractioe verò est fraus, & dolus: ergo quantum ad modum excedit contumelia. Secundò. Maior contemptus est in contumelia, quàm in detractioe: ergo contumelia excedit detractioem quantum ad modum. Secunda pars conclusionis probatur. Nam detractio versatur circa nobilius, & principalius obiectum, versatur enim circa famam, contumelia verò circa honorem: ergo detractio excedit contumeliã ex parte obiecti: quòd verò fama melius bonum sit, quàm honor non indiget probatione. Tertia pars probatur. Illud peccatum contra proximũ est grauius, quòd aufert maius bonum, & infert maius dñum: sed detractio aufert maius bonum, & infert maius damnum, quàm contumelia: est ergo grauius peccatum. Minor patet, ex eo quòd fama, quæ per detractioem aufertur, maius bonum est, quàm honor, qui per contumeliã aufertur.

Secundò D. Thom. infrà qu. 74. art. 2. probat susurrationem esse grauius peccatum, quàm detractioem, & contumeliã: quoniam aufert amicitiam, quæ maius bonum est, quàm fama, & honor, quæ auferuntur per detractioem, & contumeliã: licet cõrumelia per se habeat adiunctam violentiam.

Vltimò. Homicidium est grauius peccatum quàm uis fiat occultè, & per fraudè, quàm contumelia: quoniam aufert vitam, quæ maius bonum est, quàm honor, licet contumelia habeat adiunctum peiorem modum, & maiorem contemptum, & violentiam: ergo, &c. Ad argumenta in contrarium.

A Ad primum respondetur, quòd D. Tho. est intelligendus, quòd contumelia est grauius peccatum, quantum ad modum. Hæc verò intelligentia colligitur manifestè ex eius verbis, subdit enim statim, in quantum fit cum maiori contemptu. Hinc fit quòd si idem peccatum obijciatur in præsentia, & proferatur in absentia, ceteris paribus, grauius peccatum est obijcere illi peccatum in præsentia, quoniam idem est detrimentum, & in præsentia fit cum maiori contemptu, & violentia.

B Ad secundum respondetur, argumentum conuincere, quòd contumelia excedit detractioem, quantum ad modum, non tamen simpliciter, & absolutè.

Secundò respondetur nego consequentiã & differentia est quoniam in rapina, & furto idem damnum est, neque est aliquis excessus specificus ex parte damni, qui possit maiorem grauitatem specificam tribuere, sed solùm est excessus ex parte modi: at in contumelia, & in detractioe, excessus specificus est ex parte damni, damnificat enim in maiori, & nobiliori bono detractor quàm contumeliosus, quia iste in honore, ille verò in fama, quæ maius bonum est, damnificat.

C Ad tertium respondetur, quòd iniustitia specificatur tãquam à ratione formali ab iniusto, quòd est obiectum formale iniustitiæ, sicuti iustitiæ specificatur à iusto, non tamen à voluntario. Vnde vbi fuerit maior ratio iniusti, maior iniustitia erit, non verò vbi fuerit maior ratio inuoluntarij. Secundò respondetur, quòd in virtutibus, & habitibus non solùm debemus attendere ad rationem formalem, verùm etiam ad rationem materialem, quoniam ex his duabus rationibus conflatur veluti vnica integra ratio obiecti, à qua sumitur perfectio habitus. Verbi gratia, Logica, vel metaphysica habent eandem rationem formalem sub qua, scilicet eandem abstractionem: differunt tamen in rationibus, quæ sunt veluti materiales respectu alterius rationis. Nihilominus perfectior est simpliciter, & absolutè metaphysica, & physica, quàm logica: quoniam ratio integra obiecti, perfectior est. Ita dicendum est in præsentia, quòd licet contumelia excederet quantum ad rationem formalem detractioem. Detractio tamen excedit contumeliã quantum ad rationem integram, & perfectam, quæ conflatur ex ratione inuoluntarij, cum detrimento in fama: in contumelia verò conflatur ex ratione inuoluntarij cum damno in honore. Ad cõfirmationem respondetur, quòd ratio iniustitiæ in contumelia, & detractioe desumitur ex ratione formali iniusti, sicuti iam diximus.

E Aliud dubium est, an de ratione contumeliæ sit, quòd fiat coram, & in præsentia? Et videtur, quòd sic. Primò. Nam de ratione contumeliæ est, quòd sit aperta, & manifesta iniuria: non potest autem esse aperta, & manifesta iniuria, nisi fiat coram, & in præsentia, ergo. Secundò, hoc differt inter contumeliã & detractioem, quòd contumelia fit per manifestam violentiam, detractio verò per fraudem. Item detractio fit secretè & in occulto: contumelia verò manifestè & in præsentia: ergo contumelia in sua ratione formali importat, quòd fiat coram, & in præsentia. In contrarium est, quòd multi contumelias faciunt in absentia.

F In huius rei expositione notandum est primò, quòd bonitas vel malitia in actibus moralibus consideranda est ex intentione, quæ est radix bonitatis, vel malitiæ quæ est in ipsis actibus, vt docet D. Tho.

in 2. 2. q. 16. art. 4. Secundò est notandum, quòd contumelia directè machinatur contra honorem alterius, unde illa sola iniuria meretur nomen contumeliae, quæ per se, & directè tendit contra honorem alterius.

His positis ad quaestionem responderetur hac conclusione. Contumelia per se & ex intentione fit in praesentia. Probat, nam qui ex intentione, & per se profert peccatum in absentia, non audens profert in praesentia, reueretur personam illius, & non tendit directè contra eius honorem: qui verò profert peccatum per se ex intentione in praesentia, non reueretur personam illius, & directè tendit contra honorem: ergo iste talis solùm est contumeliosus. Unde D. Thom. in artic. dicit, contumeliam esse, deducere peccatum alicuius in notitiam sui & aliorum. Notandum tamen est, quòd deducere peccatum alicuius in praesentia, contingit tripliciter. Primò personaliter videntes, vel audientes contumeliam. Secundo modo literis, vel libello, deducendo in eius notitiam. Tertio modo signis, vel verbis, in absentia quidem per accidens: ex intentione tamen, & per se in praesentia.

Secundò est notandum cum Caietano hic, quòd cum contumeliosus importet manifestum conuictiorem, hinc est, quòd cum contumelia fit coram, & in praesentia personaliter, tunc habet veram, & perfectam rationem contumeliae: cum verò fit in absentia per accidens, habet veram rationem contumeliae non tamen ita perfectam. Ex hoc inferitur, quòd autor libelli infamatorij non solùm peccat peccatum iniustitiae contra famam: verùm sæpenu-mero peccatum contumeliae contra honorem. Nam deducit peccatum in notitiam sui & aliorum. Quomodo verò sit facienda restitutio. Vide supra quaest. 62. artic. 2. circa solutionem ad secundum, & tertium. Ex his patet ad argumenta in contrarium.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Utrum contumelia, seu conuictum, sit peccatum mortale?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est. Contumelia est peccatum mortale ex genere suo: quoniam laedit in bono honoris.

COMMENTARIVM.

Notandum est primò: quòd licet contumelia ex genere suo sit peccatum mortale: potest tamen esse veniale, vel ex imperfectione actus, & libertatis, vel ex leuitate materiae, eò quòd est in minimo, vel quia est contumelia materialiter. Contumelia materialis vocatur, quando dicitur non de honestandi gratia, nisi sit crassa ignorantia, vel negligentia, vel notabiliter laedit proximum. Tunc enim erit peccatum mortale.

Secundò notandum est, quòd contumeliae iudicandae sunt ex intentione, sicut omnia alia peccata, quæ consistunt in verbis, verba enim non habent rationem contumeliae quatenus soni quidam: sed quatenus expriment conceptum. Habet autem virtutem significandi ex intentione: ergo ex intentione iudicandae sunt.

Tertio notandum est, quòd omnes contumeliae sunt eiusdem speciei: quoniam honores sunt

A eiusdem speciei: explicare tamen oportet in confessione contumeliam in particulari. Nam ut constat ex materia de poenitentia, non solùm sunt confitendae circumstantiae variantes speciem: sed etiam aggrauantes notabiliter intra eandem speciem.

ARTICVLVS TERTIVS.

Utrum aliquis debeat contumelias sibi illatas sustinere?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est. Vnusquisque debet habere animum paratum ad contumelias sustinendas, quando fuerit expediens.

COMMENTARIVM.

Dubium est in articulo. An liceat offenso aliam contumeliam obijcere contumelianti ad repellendam priorem contumeliam? Supponendum est in primis, quòd obijcere contumeliam ei, qui prius intulit, animo impatienti, & vindictae gratia, non est licitum, sicut non est licitum percutere eum, qui prius percussit. Ratio est. Nam illud est vindicta, nulli autem est licitum vindicare propria auctoritate.

In hac parte est certa conclusio. Licitum est verbis defendere proprium honorem, siue crimen, quod obijcitur sit verum, siue falsum, etiamsi crimen, quod ego obijcio, occultum sit. Probat conclusio. Licet factis defendere propriam vitam, famam, honorem, imò censum, etiamsi inde sequatur mors aggressoris, ut dictum est supra quaest. 64. artic. 7. ergo licet verbis defendere proprium honorem, etiamsi inde sequatur de honoratio alterius. Item probatur omnibus argumentis, quibus supra quaestio. 70. artic. 3. probatum est, esse licitum obijcere verum crimen licet occultum testi testificanti falsum, vel verum contra ordinem iuris.

E Difficilius tamen dubitatur, An obijcere falsum crimen ad infirmendam fidem illius, qui me de honestauit, sit peccatum mortale ex genere suo contra iustitiam, an verò tantum veniale mendacij? Soto libro 5. de iustitia, quaest. 9. art. 2. expressè tenet esse peccatum mortale ex genere suo contra iustitiam, & esse mendacium perniciosum. Probat hæc sententia his argumentis. Primò. Mendacium perniciosum est peccatum mortale ex genere suo contra iustitiam, & in materia graui est peccatum mortale actu: sed obijcere falsum crimen est mendacium perniciosum, lædit enim famam proximi, ergo. Secundò. Qui obijcit falsum crimen non se defendit cum moderamine inculpatae tutelae, ergo peccat mortaliter contra iustitiam. Antecedens probatur. Nam mendacium cum intrinsecè sit malum, non potest esse medium proportionatum ad defensionem proprii honoris. Item hæc sententia probatur omnibus argumentis, quibus supra probatum est esse peccatum contra iustitiam, obijcere falsum crimen testi testificanti falsum, vel contra ordinem iuris. Pro explicatione est

PRIMA CONCLUSIO.

Probabile est, & verosimile, quòd obijcere fal-

sum crimen in tali casu sit mendacium perniciosum, & peccatum mortale contra iustitiam ex genere suo. Hæc conclusio probatur, tum argumentis factum, tum etiam auctoritate Magistri Soto.

SECUNDA CONCLUSIO.

Probabilis, & verosimilis est, quod obijcere falsum crimē in tali casu est peccatū veniale mendacii non tamen est peccatū mortale contra iustitiā, neque est mendacium perniciosum. Prima pars est clara, & manifesta: mendacium enim habet intrinsecā malitiā, à qua neque per diuinam potētiā separari potest, neque aliqua causa honestari. Secunda pars probatur omnibus argumentis, quibus supra in quæst. 70. ar. 3. probatum est tanquam probabilis, & verosimilius, quod obijcere falsum crimen ad repellendam iniuriam testis testificantis falsum, vel contra ordinem iuris, tantum est peccatum mendacii, neque aliquam continet iniuriam, & est tantum mendacium officiosum. Ex illis enim argumentis manifestè sequitur nostra conclusio. Nam ille testis, qui obijcit contumeliam, vel obijcit falsum crimen, vel verum contra ordinem iuris, facit iniuriam reo: nemo enim habet ius ad inferendam contumeliam alteri: ergo tunc reus defendendo se illo modo non peccat mortaliter. Item omnes doctores conveniunt in hoc, quod interrogatus contra ordinem iuris, non peccat contra iustitiam, si neget veritatem, sed solum contra veracitatem, & est mendacium officiosum non perniciosum, etiamsi inde sequatur aliquando infamia accusatoris: ergo idem omnino erit in nostro casu.

Ad argumenta in contrarium. Ad primum responderetur, tale mendacium non esse perniciosum, sed tantum officiosum, quod declaratum est supra loco allegato, & patet manifestè: quoniam per tale mendacium ego non ludo famam alterius, sed tantum defendo proprium honorem.

Ad secundum responderetur, quod hinc tantum asserimus, quod iste talis non peccat contra iustitiam, & in ordine ad iustitiam nullam malitiam continet: continet tamen malitiam mendacii, quæ veluti per accidens se habet respectu iustitiæ.

ARTICVLVS QVARTVS.

Vtrum contumelia oriatur ex ira?

SUMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmativa.

QUÆSTIO LXXIII.

De Detractione.

Postea considerandum est de detractione. Et circa hoc quærentur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum detraçtio conuenienter diffiniatur, quod est denigratio aliena fama per verbas

SUMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmativa.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Vtrum detraçtio sit peccatum mortale?

SUMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmativa.

COMMENTARIVM.

Dubitatur in hoc articulo primò, An reuelare crimen occultum vni viro graui & cordato, qui retinebit secretum, sit peccatum mortale contra iustitiam? Prima sententia est Caietan. hinc, quod non est peccatum mortale, & adhibet exemplum de colloquijs, quæ habentur inter virum, & vxorem de peccatis filiorum: item de colloquijs, quæ fiunt cum confessoribus reuelando crimen complicitis. Hæc sententia Caietani probatur his argumentis. Primò. Iste talis non lædit famam proximi, ergo non peccat mortaliter. Antecedens probatur. Nam fama est publica notitia, vnde infamia, quæ illi contrariatur est publica notitia, quare non dicitur aliquis infamis, ex eo quod eius crimen sciatur ab vno vel à duobus: sed ille talis non lædit famam publicè, ergo non infamat illum. Item etiam si læditur infamia, læditur leuiter, & non impeditur à bonis iustè consequendis, ergo non est peccatum mortale. Patet consequentia. Nam læsio famæ leuis, est tantum peccatum veniale. Vltimò. Si reuelare crimen occultum in tali casu esset peccatum, semper esset peccatum, quod manifestè falsum est, aliquando enim iusta de causa vxor reuelat crimen filiorum suo viro. Antecedens verò probatur. Nam quod est intrinsecè malum, nulla de causa honestari potest. Secunda sententia est Magistri Soto libro 5. de iustitia, quæst. 10. articul. 2. vbi expressè oppositum sentit. In huius rei expositionem est

PRIMA CONCLUSIO.

E Peccatū mortale est ex genere suo, reuelare crimen secretum etiam viro quantumuis graui, & taciturno, etiamsi inde nulla sequatur infamia circa alios, neque aliquod detrimentum. Hæc est expressa sententia D. Thom. art. 1. ad secundum, vbi dicit, quod, qui reuelat crimen occultum vni tantum, lædit famam proximi, licet non in toto, in parte. Item iudicium temerarium est peccatum mortale, licet illud iudiciū exterius non dicatur: quoniam læditur fama proximi in vno in particulari: sed in isto casu læditur fama proximi in vno: ergo est peccatū mortale. Item, aliquando mallet crimen meum esse notum tribus, vel quatuor, quam vni viro graui. Et reuera magis læditur fama per hoc, quod crimen occultum sciatur ab vno viro graui, quam à multis hominibus de media plebe; sed si reuelarem crimen occultum multis hominibus de media plebe, esset peccatum mortale, ergo etiam in isto casu, cum sit maior læsio famæ.

SECUNDA CONCLUSIO.

Præcedens intelligenda est nisi adsit necessitas eius

eius qui narrat crimen occultum, vel eius cuius crimen narratur. Itaque narratio criminis occulti non est intrinsecè mala, sed honestari potest iustis de causis. Verbi gratia, si virgo commisit stuprum in domo patris, mater verò non potest prospicere suis commodis & filia, nisi reuelet crimè occultum marito, vel consanguineo, vel confessori: non est peccatum mortale illud crimen reuelare. Et sic est intelligendus Caiet. in hoc artic. Probatur hæc conclusio. Narrare crimen occultum quantumuis graue, honestatur aliquando, vel propter utilitatem reipublicæ, vt quando manifestatur crimen hæresis, vel propter utilitatem eius cuius crimen narratur, vt quando adhibentur testes in correctione fraterna: vel propter utilitatem tertiæ personæ, veluti quando reuelatur alicui, quòd parantur ei insidiæ: ergo idem omnino erit in nostro casu propter utilitatem & necessitatem eius, qui narrat crimen, vel cuius crimen narratur. Et confirmatur. Aliquando licitum est reuelare crimen occultam viro graui, si enim ego intelligo quòd ex mea correctione non emendabitur frater, emendabitur autem si corripiatur ab aliquo viro graui amico suo. tunc licitum est reuelare crimen illud viro graui, vel amico: ergo idem omnino erit in nostro casu. Vltimò. Bonum famæ est mediū quoddam maius quidem bono diuitiarum, inferius autem ad bona naturæ. Item, fama circa vnam virtutem est excellentius bonum, quàm fama circa alteram, ergo quando expediens fuerit ad bona excellentioris ordinis admittere bona inferioris ordinis, tunc licitum erit, & consequenter aliquando licitum erit, propter bona excellentioris ordinis, reuelare crimen occultum. Itaque talis narratio criminis occulti non desinit esse peccatum mortale, ex eo quòd narratio fiat viro viro graui, qui retinebit secretum, vt vult Caietanus: sed ex fine intento.

Ad argumenta in contrarium. Ad primum respondetur cum D. Thom. art. 1. ad secundum. quòd in tali casu, est læsio famæ licet non in toto, in parte tamen.

Ad secundum respondetur, quòd qui narrat crimen occultum viro graui, magis lædit famam, quàm qui narrat tribus, vel quatuor de media plebe, ac subinde lædit grauius, & non leuiter.

Ad vltimum respondetur, quòd narratio criminis occulti non est intrinsecè mala, sed honestari potest iustis de causis, vt dictum est in secunda conclusione.

D Vbitatur secundò. An narrare aliquod crimen secretum, etiam multis ex auditu & hæsitando, sit peccatum mortale contra iustitiam. In huius rei expositione est prima sententia Caietani, quòd solus assertor peccat mortaliter contra iustitiam, & tenetur restituere. Et probat hanc sententiam, quoniam tunc non læditur fama ex vi dicentis sed ex leuitate audientis, verba enim illius non habent vim ad reddendum illum infamem: ergo non est peccatū mortale contra iustitiam. Soto loco supra allegato oppositum sentit.

PRIMA CONCLUSIO.

Semper vt minimum, est peccatum veniale, ad hunc modum referre crimina occulta.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si crimina, quæ ad hunc modum referuntur sint grauiissima, peccatum est mortale contra iustitiam

A sic referre, imò si referens sit vir magni nominis, & maximæ autoritatis: peccatum est mortale contra iustitiam, referre crimina etiam si non sint grauiissima, dum tamen adiunctam habeant infamiam. Exemplum primæ partis est in crimine hæresis, & in crimine nefario. Exemplum secundæ, in alijs criminibus grauib. Prima pars probatur. Narratio criminis ad hunc modum facta, ad minus generat suspicionem, & dubitationem, sed suspicio, & dubitatio in criminibus grauissimis magis reddit hominem infamem, quàm certa scientia in alijs criminibus: ergo, &c. & ad hunc modum supra quæst. 60. art. 3. & 4. definitur contra Caietan. quòd dubitatio de criminibus grauissimis ex leuib. iudicijs est peccatum mortale. Secunda pars probatur. Si aliquis de media plebe referat crimen assertiuè, peccat mortaliter contra iustitiam, sed tanti momenti est huiusmodi narratio, quæ fit à viro graui: ergo dat idem detrimentum, & damnum, ac subinde erit peccatum mortale contra iustitiam.

Ad argumentum Caietani respondetur, quòd detrimentum sequitur ex vi dicentis, non ex leuitate audientis: quoniam vir grauis magnam vim, & autoritatem habet in suis verbis, etiam si cum dubitatione narret.

C **D** Vbitatur tertio. An infamare seipsum sit peccatum mortale ex genere suo contra iustitiam. Vide supra tractat. de dominio quæstion. 2. Et quæ dixi quæstio. 62. art. 2. dub. 8. & 11. In hac quæstione est prima sententia Caiet. in hoc artic. & in summa verbo, detraçtio vbi expressè tenet, quòd qui infamat seipsum peccat mortaliter contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem: neque excusatur vi tormentorum. Huius sententiæ fundamentum est, quòd homo non est dominus propriæ famæ magis, quàm vitæ, vnde sicut occidere seipsum est peccatum mortale contra iustitiam: ita seipsum infamare. E contra verò Soto vbi supra, & in relectione de ratione regendi secretum, membro 1. quæstion. 3. & membr. 3. quæstio. 4. conclus. 10. statuit oppositum fundamentum, quòd homo est dominus propriæ famæ, & ex hoc fundamento colligit, quòd qui infamat seipsum, non peccat contra iustitiam, imò neque contra charitatem, neque est contra charitatem ex genere suo, imò aliquando potest esse officium virtutis in priuata persona infamare seipsum, in persona verb, quæ obligatam habet suam famam alijs, vt prælatus semper est peccatum mortale contra iustitiam.

E In hac quæstione media via tenendum est. Primò certum esse debet fundamentum, quòd homo est dominus propriæ famæ, quoniam eam acquirit suis actibus, quod fundamentum explicatum est supra quæstione 62. in materia de dominio. Ex quo colligitur, quòd qui infamat seipsum non peccat contra iustitiam.

PRIMA CONCLUSIO.

F Infamare se, & cooperando ad infamiam, potest esse aliquando officium virtutis: ita quòd non est intrinsecè malum. Ponit enim differentiã Caietan. in hoc quòd est pati infamiam, & imponere sibi infamiam. Hæc conclusio probatur. Licet aliquando subire minus detrimentum ad euitandum maius, quando detrimentum inferius per se ordinatur ad euitandum maius, sed detrimentum in fama per se potest ordinari ad euitandum detrimentum in vita: ergo tunc erit officium virtutis. Minor probatur & explicatur conclusio. Nam fama bonum quod-

quoddam est medium inter censum & vitam, & detrimentum in fama malum quoddam est medium inter detrimentum in censu, & detrimentum in vita: ergo licitum est, detrimentum in fama per se ordinare ad euitandum detrimentum in vita. Confirmatur hæc sententia exemplis Sanctorum, qui se aliquando infamauerunt. Hæc conclusio habet verum, etiam si homo non sit dominus propriæ famæ. Probatur. Nam D. Thom. supra quæst. 64. & 65. definit, quod homo potest abscindere membrum etiam sanum, quando fuerit per se necessarium ad consistentiam totius, licet homo non sit dominus membrorum: quoniam detrimentum in parte per se potest ordinari ad euitandum detrimentum totius, quod est maius. Confirmatur hæc sententia ex doctrina D. Thom. sup. quæst. 64. art. 5. ad tertium, ubi D. Thom. ait, quod occidere seipsum est intrinsecè malum: quoniam vita est supremum bonum quod per se non potest ordinari ad aliquid maius, & mors est supremum malum, quod per se non potest ordinari ad euitandum aliquod maius malum cum non sit aliud supremum malum, neque fama supremum bonum: ergo.

SECUNDA CONCLUSIO.

Tantum est peccatum veniale ex genere infamare seipsum citra causam, ut sup. quæst. 62. art. 2. ostendimus.

Sed est argumentum contra conclusionem. Omnis actus qui in indiuiduo est peccatum mortale ex sola grauitate materie, est peccatum mortale ex genere, sed infamare seipsum citra causam, in graui materia est peccatum mortale, ergo, &c. Minor probatur. Quoniam & ipse Soro expressè asserit, quod infamare seipsum in grauissima materia, ut in crimine hæresis, & in crimine nefando, est peccatum mortale. Maior probatur. Quoniam grauitas, vel leuitas materie solū deseruit ad hoc, quod forma, & malitia peccati recipiatur perfectè vel imperfectè in ipsa materia secundum dispositionem materie. Vnde quando forma, & malitia peccati non est mortalis ex specie sua, in qualibet recipiatur materia, & quantumuis disposita, nunquam fit mortalis. Et hoc patet inductiue in omnibus peccatis venialibus ex genere suo. Mendacium enim intra speciem mendacij in qualibet grauissima materia non est nisi veniale peccatum.

Arguitur secundò. Qui infamat seipsum citra causam peccat contra charitatem proximi, & contra charitatem propriam, ergo peccat mortaliter. Antecedens probatur, quoad primam partem. Primò autoritate D. August. in cap. non sunt audiendi 1. 1. quæst. 3. Secundò probatur ratione eiusdem August. in eodem loco. Non minùs scandalizatur proximus ex eo quod audit crimen perpetratum esse à fratre, quam ex eo quod videt: sed si aliquis coram oculis fratris fecisset crimen cui adiuncta est infamia, peccaret peccatum scandali contra charitatem proximi: ergo si narret proprium crimē, idem scandalum sequitur, ac subinde erit peccatum mortale. Respondetur, quod nunquam est mortale infamare seipsum nisi ex circumstantia scandali, vel quia diuinus honor periclitatur, vel quia homo infamis exponit se alijs periculis peccandi, vel ex alia circumstantia. Vnde ad primum responderetur, quod hæresis est contra honorem Dei: quia destruit fundamentum religionis, & crimen nefandum est scandalosum: & idcirco mutatur iam materia ad aliam

A speciem peccati. Ad secundum patet, quia ob scandalum fit mortale peccatum.

TERTIA CONCLUSIO.

Aliquando est actus studiosus reuelare crimen proprium occultum in iudicio, in quo interrogatur aliquis contra ordinem iuris, aliquando verò erit peccatum, & aliquando mortale. Imò imponere sibi falsum crimen semper est peccatum, & aliquando mortale. Hæc conclusio colligitur euidenter ex præcedentibus, nam fama est quoddam bonum medium inter bona temporalia: & infamia medium quoddam malum, ergo pati detrimentum in fama propter superiora bona nullum erit peccatum, cū inferius ordinetur ad id quod superius est. Pati verò detrimentum in fama propter inferiora bona, erit peccatum, cū superius bonum ordinetur ad id, quod inferius est. Quod verò imponere sibi falsum crimen sit peccatum, patet nam est mendacium.

D Vbitatur deinde, an infamare in vno loco eū, qui non est infamis in illo loco: sed in alio: sit peccatum mortale contra iustitiam obligans ad restitutionem? Caietanus opusculo 27. Responsionū, responsione 9. tenet, quod non est peccatum mortale contra iustitiam neque obligat ad restitutionem. Probatur primò. Iste talis, qui condemnatus est propter aliquod delictum, est priuatus iure famæ: ergo non sit ei iniuria tollendo ab illo famam. Confirmatur. Præcipua pars pænæ illius hominis est, quod sit priuatus fama, ergo non sit illi iniuria. Confirmatur secundò. Licet iudici expectate diem solennem quando est concursus populorum ad puniendum hominem: ergo præcipua pars pænæ illius hominis est infamia. Secundò probatur. Hæc sententia ex vsu omnium proborum hominum, qui quando aliquod delictum committitur in presentia populi, sine aliquo scrupulo narrant illud omnibus absentibus. Vltimò. Dupliciter aliquis potest hominem infamare, vel narrando crimen falsum, vel reuelando crimen verum: sed occultum: sed in tali casu non narratur crimen falsum, ita enim supponimus, nec occultum reuelatur, cū sit infamis in vno loco: ergo. Adrianus quolibeto 1. 1. oppositum sentit, & probat suam sententiam his argumentis. Primò, iste talis, qui infamis est Vallisoleri habet famam Salmantice, & illa fama est sua & est dominus illius famæ: ergo illam auferre ab illo Salmantice, est peccatum contra iustitiam. Patet consequentia. Auferretur ab illo quod suum est, ergo est peccatum contra iustitiam. Secundò, etiam si homo sit infamis in omni loco non licet coram & in presentia obijcere crimen: ergo si est infamis in vno loco non licet illum infamare in alio. Soro vbi supra refert has duas sententias, & eas conciliat ad hunc modum. Dicit enim, quod si talis homo in vno loco sit priuatus fama secundum ordinem iuris, & iustitiam, tunc non erit peccatum mortale contra iustitiam ad restitutionem obligans, infamare illum in altero, erit tamen aliquando peccatum mortale contra charitatem. Si verò talis homo non sit priuatus secundum ordinem iuris fama sed priuatim, erit peccatum mortale non solum contra charitatem, verum contra iustitiam in alio loco infamare.

PRIMA CONCLUSIO.

Si verosimile est, quod infamia illius hominis

moraliter loquendo promanabit ab eo loco, in quo est infamis ad alium locum in quo non est infamis: non est peccatum mortale contra iustitiam neque contra charitatem eum in alio loco infamare, siue sit priuatus fama secundum ordinem iuris & iustitiae, siue priuatum. Hæc conclusio probatur primò. Ex usu omnium proborum hominũ, qui ita faciunt. Secundò. Iste talis moraliter loquendo non infamat alterum neque aufert illius famam: ergo nõ peccat mortaliter. Probatu anteceðs. Moraliter loquendo certissimè infamia illa, & notitia deberet peruenire ad istum locum: ergo moraliter loquendo ego non infamo illum, neque illi aliquid detrimentum do. Confirmatur: si quis vapulet per vnum vicum ciuitatis non est peccatum mortale contra charitatem neque contra iustitiam id in alio vico narrare. Quoniam moraliter loquendo illa notitia certissimè ad alium vicum deberet peruenire: sed eadem ratio omnino est in nostro casu: ergo &c.

SECUNDA CONCLUSIO.

Insignia quædam crimina & illustris. Item pœnas illis impositas licet narrare vbiq̃ue locorum, etiam si verosimiliter credatur quòd eorum notitia ad illa loca non perueniet, siue qui delinquent, iure priuati sint fama, siue non. Exempla sint acta, quæ fiunt ab inquisitoribus. Hæc enim licet divulgare vsque ad Indos. Idem omnia illa, quæ merito in historicis scripturis referuntur Probatu hæc conclusio primò. Narrare in alio loco huiusmodi peccata ideo est malum, quia ex hac narratione nullum sequitur emolumentum, vel reipublicæ, vel particulari personæ: sed ex narratione horum criminum, de quibus loquitur conclusio, sequitur magnum emolumentum reipublicæ, & particularibus personis ergo. Probatu minor. Nam reipublica quando audit talia crimina & pœnas illis impositas sibi consulit, & similibus pœnis similia peccata punit. Item ciues particulares timore pœnæ deterrentur ab huiusmodi vitijs: ergo.

Secundo. Huiusmodi crimina licet referre in historicis scripturis propter utilitates, quæ inde proueniunt reipublicæ, & particularibus personis: at ex narratione horum criminum eadem utilitates proueniunt: ergo, &c. Ex dictis patet solutio ad argumenta in contrarium. Argumenta enim Caietani videntur conuincere, quòd quando aliquis iure priuatus est fama in vno loco, non est peccatum contra iustitiam eum in alio loco infamare: erit tamen aliquando contra charitatem. Ad argumenta Adriani ad primum responderetur, quòd fama, quam habet Salmantica non est sua, iure enim priuatus est illa: præcipuè si verosimiliter creditur, quòd eius infamia ad istum locum perueniet. Ad secundum negatur consequentia. Nam contumelia habet peculiarem rationem iniuriæ distinctam à detractione.

ARTICVLVS TERTIVS.

Vtrum detraçtio sit grauior omnibus peccatis, quæ in proximum committuntur?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est. Detraçtio est grauius peccatum, quàm furtum, minus autem, quàm homicidium, & adulterium. De articulo videte supra, quaestione præ-

cedenti. Vbi disputatum est, quòdnam sit grauius peccatum, detraçtio, an contumelia.

ARTICVLVS QVARTVS.

Vtrum audiens, qui tolerat detrahentem, grauius peccet?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio est in expositione huius articuli. Non solum, qui inducit alterum ad detrahendum, verum etiam ei, qui paratus est, animum addit gestu, vel applausu, verbis vel factis peccat mortaliter contra iustitiam: & tenetur restituere. Hæc conclusio patet ex supradictis quaestio. 62. articul. 7. Vbi definitur quòd qui est concausa iniusta actionis peccat mortaliter & tenetur restituere. Sed iste talis est concausa iniusta actionis: ergo tenetur restituere.

Secunda conclusio. Qui non inducit alterum ad detrahendum, neque auget animum, sed tantum gaudet, & complacet in detractione, peccat mortaliter ex genere suo contra charitatem, & non contra iustitiam. Probatu. Nam iste talis tantum habet complacentiam de malo proximi, neque aufert ab illo aliquid bonum: ergo non peccat ex genere contra iustitiam, sed contra charitatem.

Tertia conclusio. Prælatu eius, qui infamauit, si non resistat detrahenti, & infamanti: peccat mortaliter contra iustitiam. Probatu. Nam Prælatu ex officio, & iustitia tenetur promouere bonum spirituale subditorum, ac subinde tenetur corrigere, & emendare subditos: ergo si non faciat, peccat mortaliter contra iustitiam.

Quarta conclusio. Prælatu eius, qui infamatus est, si non resistat detrahenti, & infamanti, peccat mortaliter contra iustitiam: & tenetur ad restitutionem faciendam infamato. Hæc conclusio probatur. Nam non obstant, qui obstat tenetur ex iustitia, si non obstat, peccat mortaliter contra iustitiam: & tenetur ad restitutionem, ut dictum est supra quaestio. 62. art. 7. sed prælatu tenetur obstat ex officio, & iustitia: ergo si non obstat peccat contra iustitiam, & tenetur restituere. Minor probatur. Nam prælatu ex officio, & iustitia tenetur procurare omnia necessaria ad virtutem: sed fama est maximè necessaria ad virtutum in subditis, sicuti diximus art. 2. ergo &c.

COMMENTARIVM.

DVbitatur in hoc articulo. An Prælatu, qui non resistit subdito detrahenti, & infamanti non subditum, sed extraneum, tenetur ad restitutionem faciendam ipsi extraneo. Et videtur quòd sic. Nam iste Prælatu peccat contra iustitiam, ut patet ex tertia conclusione: ergo tenetur restituere: esse enim peccatum contra iustitiam obligat ad restitutionem.

Secundò. Si princeps secularis non resistat furanti & expolianti non subditum, tenetur ad restitutionem: ergo eadem ratio est omnino de prælato. Antecedens probatur. Nam si verbi gratia, Rex Hispaniæ non resistat ciui Hispaniensi expolianti Gallum, iuste Rex Galliæ posset conqueri, & bellum iniicere contra Regem Hispaniensem: ergo Rex Hispaniæ tenetur restituere ex iustitia. His non obstantibus sit

PRIMA CONCLUSIO.

Talis prælatu non tenetur restituere ex iustitia, detrimenta data non subditorum. Probatu conclusio.

clusio. Nam hac ratione diximus in quarta conclusione quod tenetur restituere famam subdito ex iustitia quoniam tenetur promouere bonum spirituale subditi ad quod maximè necessaria est fama, sed prælatus non tenetur promouere bonum spirituale non subditi, ergo. Ad argumenta in contrarium ad primum respondetur, quod iste non peccat contra iustitiam in ordine ad non subditum, vnde non tenetur ei ex iustitia aliquid restituere: peccat autem mortaliter contra iustitiam in ordine ad subditum, vnde aliquam restitutionem tenetur ei facere ex iustitia, scilicet, corrigere illum & compellere, vt restituat famam non subdito, & ita se debet habere, ac si prælatus non adesset detrahenti, & infamanti, sed postea detractio ad eius notitiam pervenisset.

Ad secundum respondetur, quod princeps secularis ad eundem modum se debet gerere: itaque tenetur ex iustitia compellere illum vt restituat omnia detrimenta, quæ dedit non subdito, non ex obligatione aliqua iustitiæ in ordine ad non subditum: sed in ordine ad subditum.

Contra quartam conclusionem, & hoc ultimum est argumentum. Nam prælatus tantum tenetur procurare bonum spirituale suorum subditorum: sed fama non est bonum spirituale, annumeratur enim inter bona temporalia: ergo. Et confirmatur. Nam prælatus tantum tenetur procurare, quod subditi non peccent, vel quod studiosè viuant: sed qui infamatus est, non peccat, sed qui infamavit: ergo. Confirmatur secundò. Nam aliquando sanctissimum est, quod infamatus non resistat detrahenti, sed prælatus tenetur procurare bonum spirituale subditi: ergo in tali casu non tenetur resistere detrahenti.

Ad hoc argumentum respondetur, quod prælatus non solum tenetur procurare bonum spirituale, verum etiam omnia bona temporalia, quæ necessaria sunt ad bonum spirituale: fama verò vt iam diximus, valde necessaria est ad virtutem colendam. Ad primam confirmationem patet ex solutione ad argumentum.

Ad secundam confirmationem respondetur, quod subditus potest cedere iuri suo, prælatus verò non potest cedere iuri subditorum: vnde casus potest contingere, vt subditus sanctissime faciat non resistendo detrahenti: in quo prælatus peccet contra iustitiam, & teneatur ad restitutionem, si non resistat.

Secundò respondetur, quod subditus, non resistendo maiorem gloriam, & famam acquirit, & illustrior apud viros studiosos, & prudentes: ex eo verò quod prælatus non resistat detrahenti, & infamanti subditum, subditus non acquirit maiorem gloriam, & famam: sed potius alij confirmantur in infamia.

ULTIMA CONCLUSIO.

Persona particularis, quæ non complacet in detractioe, vt plurimum peccat venialiter si non resistat detrahenti. Nam vt plurimum potest facile resistere, vel ostendendo tristem faciem, vel miscendo alia colloquia: vnde Diuus Thomas in fine articuli, dicit, quod si non complacet in detractioe, sed non resistit ex amore humano, vel ex negligentia, vel ex verecundia: vt plurimum peccat venialiter, ipse tamen excipit duos casus: vt patet in articulo.

QUÆSTIO LXXIV.

De Sufuratione.

D E inde considerandum est de sufuratione. Et circa hoc quærentur duo.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum sufuratio sit peccatum distinctum à detractioe?

SVMMA TEXTVS.

C onclusio est affirmatiua. In hoc articulo. Notandum est primò, cum Diu. Thom. quod detractor, & sufurro conueniunt quidem in materia, & in forma, & modo loquutionis: qua ratione in diuinis literis propter istam similitudinem sufurro appellatur detractor, & e contra. Ecclesiastes capit. 1. Non appellaberis sufurro in populis. Hoc est detractor secundum glossam. Differunt autem hæc vitia ex diuerso fine intento. Nam detractor intendit denigrare famam proximi, & ex hoc nocumto sumit speciem: sufurro verò intendit dirimere amicitiam inter amicos & ex hoc fine sumit speciem. Vnde Proverbior, 26. Detraçto sufurro iurgia quiescunt. Vnde vterque ea verba accommodat, quæ proprio fini suo sunt necessaria.

COMMENTARIVM.

I N hoc articulo est dubium Caietani. An omnes sufurationes sint eiusdem speciei atomæ? Et videtur, quod non sufuratio est iniuria contra amicitiam, sicut detractio contra famam, & contumelia contra honorem: sed amicitia sunt diuersæ speciei inter se: alia enim est amicitia honesti, alia vtilis, alia delectabilis: ergo sufurationes non sunt eiusdem speciei. Et confirmatur. Furtum, & detractio sunt vitia differentia specie: quoniam bona, quæ destruunt differunt specie: sed bona, quæ destruuntur per sufurationem, differunt specie, amicitia enim differunt specie vt diximus: ergo, &c. In oppositum est, quod Diu. Thom. in hoc articulo constituit sufurationem tanquam vitium vnius speciei atomæ. In huius dubij expositionem sit

CONCLUSIO.

Sufuratio est vnicum vitium vnius speciei speciei specialissimæ. Probat. Vnitas specifica habitus siue vitij, siue virtutis, delimitur ex vnitate formali specifica obiecti: sed sufuratio habet vnicam specificam rationem formalem obiecti: ergo est vnicum vitium speciei. Minor probatur. Quoniam eius obiectum formale est destruere, & dirimere amicitiam.

Ad argumentum in contrarium responderetur, quod non est inconueniens, quod obiectum vnius speciei in ratione obiecti contineat sub se multa differentia specie in ratione rei. v. g. visibile quod est obiectum potentia visiva, continet sub se album, & nigrum, & medium colorem, quæ differunt inter se specie in ratione rei. Itè obiectum metaphysicæ quod est ens in quantum ens, habet vnicam rationem

specifi-

specificam formalem obiecti, tamen sub se continet multa differentia specie, & genere in ratione rei. Præterea odium tendit, tanquam in rationem formalem specificam, in rationem mali, in nullam enim rem tendit nisi sub hac ratione. Nihilominus tamen, sub hac ratione formali continentur multa mala differentia genere & specie in ratione rei. Ita susurratio tendit in hanc communem rationem inimicitie, & vult destruere amicitiam: sub hac verò ratione continentur diuersæ amicitie specie in genere rei.

Ad confirmationem respondeatur, quod furtum, & detractio habent diuersas rationes formales obiectorum, susurrationses verò semper habent eandem. Notandum tamen est, quod licet omnes susurrationses sint eiusdem speciei, in confessione tamen explicanda est susurratio in particulari: quoniam vt diximus quaest. 72. in confessione non solum sunt explicandæ circumstantie, quæ variant speciem, verum etiam, quæ notabiliter aggrauant intra eandem speciem.

Secundò notandum est cum Caietano in hoc articulo, quod licet susurratio sit vitium vnus speciei, possunt tamen ei aduenire diuersæ circumstantiæ accidentales, & potest hoc vitium ordinari ad diuersos fines extrinsecos. Nam aliquando vnum vitium vitur alio ad suum finem, sicut qui furatur propter necessitatem, vbi necessitas trahit furtum ad suum finem. Ita susurratio aliquando trahitur ad finem extrinsecum: si enim quis intendat susurratione dirimere amicitiam propter bonum delectabile, verbi gratia, si intendat dirimere amicitiam inter coniuges, vt abutatur vxore: vitium susurrationsis trahitur ad finem extrinsecum ad alterij. Hoc autem non impedit, quod vitium sit vnus speciei: nam quælibet res potest habere vnâ formam substantialem, & alteram accidentalem.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Verum detractio sit grauius peccatum, quam susurratio.

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est negatiua.

COMMENTARIVM.

Circa istum articulum primò notandum est, quod susurratio non solum excedit contumeliam, verum etiam detractioem: nam peccatum in proximum tantò est grauius, quantò nocentum illatum est grauius. Sed vitium susurrationsis infert maius nocentum, ergo. Minor probatur. Nam per contumeliam destruitur honor, per detractioem fama, per susurrationem verò dirimitur amicitia, quæ maius bonum est: ergo grauius peccatum est. Et confirmatur. Nam totum detrimentum, quod infertur per detractioem, infertur per susurrationem, & vltra hoc dirimit amicitiam: ergo grauius peccatum est susurratio. Secundò probatur hoc. Amicitia est maxima omnium virtutum, vel aliquid virtute excellentius, quod dicit D. Thom. supra quaest. 23. articul. 3. ad primum, sed fama non est tantum vmbra corpus: ergo iniuria, quæ destruit amicitiam, qualis est susurratio, grauior in-

A iuria est, quàm quæ destruit famam. Ex his infertur, quod vitium susurrationsis sit peccatum mortale ex genere suo. Nam dat graue damnum proximo. Verum est, quod susurratio est duplex: alia formalis, alia verò materialis: sicuti diximus de contumelia.

B Contra istud corollarium est argumentum. In beneficijs gratuitis nulla fit iniuria, sed amicitia est beneficium gratuitum, ergo. Ad hoc argumentum primò responderetur, quod in beneficijs gratuitis iam habitis, locum habet iniuria, amicitia verò est beneficium gratuitum iam habitum. Secundò responderetur, quod in beneficijs gratuitis, etiamsi non habeantur, locum habet iniuria, si auferantur per fraudem, & dolum: vt patet in impediendo elemosinam per fraudem, & dolum. Per susurrationem verò auferitur amicitia per fraudem, & dolum.

QUAESTIO LXXV.

De Derisione.

C D Einde considerandum est de derisione. Et circa hoc quaeruntur duo.

ARTICVLVS PRIMVS.

Verum derisio sit speciale peccatum, ab alijs premisis distinctum.

CONCLUSIO.

D Derisio diuersa est à ceteris lingua vitijs, quod per illam intendatur proximi erubescencia.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Verum derisio possit esse peccatum mortale?

CONCLUSIO.

D Derisio in paruis veniale peccatum est, at in magnis, pensatis tamen conditionibus personarum, peccatum mortale est.

COMMENTARIVM.

In expositione huius quaestionis tria aduertenda sunt. Primum est, quod huiusmodi peccata, quæ consistunt in verbis, ex intentione iudicanda sunt: quoniam verba habent vim significandi ex intentione: vnde ex diuersis finibus intentis, diuersa peccata constituuntur: & sicut contumeliosus intendit auferre honorem, & detractor famam, susurro verò dirimere amicitiam: ita qui alterum iridet, intendit, quod confundatur, & erubescat. Et quoniam hic finis distinctam malitiam habet ab omnibus dictis: ideo à Diu. Thom. distincta iniuria constituitur.

Secundò est notandum, quod omnes irrisiones sunt eiusdem speciei: habent enim eandem rationem formalem, vnde desumitur vnitas. Explicanda tamen est in confessione irrisio in particulari: sicuti diximus de alijs vitijs.

Tertid est notandum, quod irrisio virtutis est pestilencissimum vitium, & vt in plurimum est

peccatum mortale, etiam si irrisio fiat materialiter, & non formaliter, & etiam si fiat sine animo facien- di quod alius erubescat & confundatur. Probatum hoc. Talis irrisio est vilipendium virtutis a deo ma- gnum, ut reputet virtutem, non solum indignam, cum qua homines confabulentur: verum etiam, cum qua certent, & contendant, ergo ut in plurimum est peccatum mortale.

Secundo. Irridere virtutem, causat in anima iusti tristitiam spiritualem de bono virtutis, & eru- bescentiam de exercitio virtutis, & facit hominem iustum & sanctum tardum ad virtutem, & facit ut reputet bonum malum, & malum bonum, ut dicitur Isaia capit. 5. ergo est peccatum mortale ut plu- rimum. Vnde Psalm. 1. ubi Septuaginta habent, Et in cathedra pestilentiae non sedit. In textu Hebraeo habetur, in sede derisorum non sedit, ubi vocat co- thedram pestilentiae vitium irrisiois.

Ultimo. In hac quaestione sunt duo brevissima dubia. Primum est, An irrisio sit gravius peccatum, quam alia peccata, quae consistunt in verbis. Ad hoc dubium respondetur unica conclusione. Irri- sio est gravius peccatum, quam contumelia, le- uis autem, quam detractio, & suffragatio. Prima pars probatur. Irrisio includit omnem malitiam contumeliae, quoniam per se fit coram, & ultra hoc addit, quod alius erubescat: ergo est gravius peccatum, quam contumelia. Et confirmatur. Nam irrisio fit cum maiori despectu, ergo. Secunda pars probatur. Per detractioem, & suffragatio- nem auferuntur maiora bona, quam per irrisio- nem, nam auferuntur fama, & amicitia, ergo grauiora peccata sunt.

Dubitat secundum. Quare Dicitur Thomas non posuerit peccatum murmurationis, cum con- sistat in verbis extra iudicium? Respondetur, quod murmuratio reducitur tanquam aliquid imperfe- ctum ad has quatuor species iniuriarum. Si fiat co- ram, intendendo dehonore, ad contumeliam: si autem intendendo facere quod alius erubescat ad irrisioem, si fiat in absentia, & intendat denigre- re famam, ad detractioem. Si intendat derimere amicitiam, ad suffragationem. Ita Caietanus opuscu- lo 17. responsionum, responsione 13. dubio 6. & in Summa verbo, murmuratio. Ratio est clarissima, quoniam murmuratio, ut notio nominis praese- fert, dicit iniuriam, quae potius in sono vocis, quam in verbis consistit, unde comparatur ad alias iniu- rias, sicut aliquid imperfectum, & inarticulatum, ad aliquid perfectum & articulatum, ergo ad alias ini-urias reducenda est.

QUAESTIO LXXVI.

De Maledictione.

Postea considerandum est de maledictione. Et circa hoc quaeruntur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Utrum liceat maledicere aliquem?

CONCLUSIO.

Maledicere, animo maledicendi, optando, seu impre- cando malum alicui, illicitum est.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Utrum liceat creaturam irrationalem maledicere?

CONCLUSIO.

Creaturis irrationalibus maledicere, ut Dei creatu- ra sunt, ad rationalem creaturam ordinata, bla- sphemum est: eis autem maledicere, ut in seipsis sunt, illicitum est, cum sit hoc otiosum & vanum.

ARTICVLVS TERTIVS.

Utrum maledicere sit peccatum mortale?

CONCLUSIO.

Maledicere formaliter, & magnum imprecari malum, ex suo genere mortale vitium est: venia- le autem esse potest, vel si leue sit malum, vel secundum animi leuem motum.

ARTICVLVS QVARTVS.

Utrum maledicere sit grauius peccatum, quam detractio?

SVMMA TEXTVS.

In expositionem huius quaestiones est prima conclusio. Maledictio, qua alteri malum imprecatur, est peccatum mortale ex genere suo. Verum est, quod Dicitur Thomas artic. 1. dicit, quod maledictio potest accipi optatiue, & im- peratiue. In comuni tamen sermone accipitur optatiue. Pro- batur hoc dictum. Optare alteri malum contra charitatem: ergo est peccatum mortale ex genere suo.

Secunda conclusio. Imprecari alteri malum propter bo- num utile, & honestum, non est peccatum: vel imprecari alteri malum, ut impleatur diuina iustitia, vel ut pecca- tor resipiscat. Et ita Propheta aliquando imprecatur ma- lum. Psalm. 118. Confundantur superbi, qui iniuste iniqui- tatem fecerunt in me. Et Psalmo 108. Constitue super eum peccatorem, & diabolus stet a dextris eius. Has imprecatio- nes Prophetarum explicat quadrupliciter Dicitur Thomas, infra quaestio. 83. artic. 8. ad primum. Ex hoc sequitur, quod ma- ledictio est imprecari alteri malum, nihil aliud curando, quod est velle alteri malum formaliter. Contra secundam conclu- sionem sunt aliqua argumenta. Primum est, quod licet desi- derare licet facere: sed licet alteri desiderare malum, ut im- pleatur diuina iustitia: ergo licet facere.

Secundo. Ex praecepto diuino tenemur diligere inimi- cos, & illis benefacere: ergo non possumus illis optare malum.

Ad primum argumentum respondetur primo, negan- do maiorem. Nam priuata persona potest desiderare, ut fur puniatur a iudice: non tamen potest punire.

Secundo respondetur, quod eo modo, quo possumus de- siderare possumus facere, ita quod propositio maior faciat i- stum sensum, quod si obiectum factibile a nobis est licitum in ipso facto, tunc desiderium talis obiecti est licitum. In hoc vero casu, licet desiderare, quod Deus hominem puniat, & ita Deo est licitum punire, non vero licet priuata persona punire hominem: unde neque ipsi priuata persona li- cet desiderare. Ad secundum respondetur, quod tale deside- rium non procedit ex maleuolentia, sed potius ex charitate:

nam desiderare alteri malum sub ratione boni melioris, non est absolute desiderare malum.

Prima conclusio. Filij valde debent timere execrationes parentum, parentes item impijssimè faciunt, execrando filios, non quia verba parentum vim aliquam habeant: sed quia Deus aliquando id permittit propter peccata parentum, vel filiorum. De quo Diu. August. lib. 22. de Ciuitate capit. 8.

QUÆSTIO LXXVII.

De Fraudulenta emptionis & venditionis.

DEinde considerandum est de peccatis, quæ sunt circa voluntarias commutationes. Et primò de fraudulenta, quæ committitur & emptionibus & venditionibus. Secundò, de usura, quæ fit in mutuis. Circa alias enim commutationes voluntarias non inuenitur aliqua species peccati, quæ distinguatur à rapina, vel furto. Circa primum quærentur quatuor.

IRGÀ hunc titulum. Nota, ex Diu. Thom. supr. q. 55. art. 5. quòd fraudulenta est vitium speciale contrarium prudentiæ, quòd consistit in hoc, quòd aliquis id quòd astutè cogitauit in ordine ad aliquem finem, simulatis factis exequatur. Et in hoc differt à dolo, quòd dolus fit etiam verbis simulatis, iuxta illud, linguis suis dolosè agebant: at verò fraudulenta tantum in factis simulatis inuenitur.

Dubitamus ergo statim pro intelligentia articuli, quare D. Tho. tractaturus de iniustitia, quæ committitur in emptionibus, & venditionibus, apposuerit titulum de fraudulenta, quæ ibidem committitur: cum tamen in alijs vitijs iniustitiæ pertractatis non apposuerit talem titulum. Verbi gratia, de fraudulenta furti vel rapinæ, &c. Sed absolute dicit de furto, de rapina, de usura. Respondetur primò, quòd ratio est: quia communiter iniustitia, quæ committitur in emptione, & venditione est cum fraude. Respondetur secundò, quòd alia vitia contraria iustitiæ habet speciem nominatam, verbi gratia, furtum, &c. Iniustitia verò, quæ committitur in emptionibus, & venditionibus non habet speciem nominatam, & idcirco nominatur, & circumscribitur fraudulenta, quæ communiter inuenitur in tali iniustitia. Sed contra, videtur, quòd non differat specie ista iniustitia emptionis, & venditionis à furto, vel rapina. Probatur, quia si ista iniustitia fiat ignorante domino patiente, erit furtum, si autem fiat illo sciente, erit rapina: ergo nõ est differentia. Respondetur, quòd iniustitia emptionis & venditionis, neque est species furti, neque rapinæ. Probatur primò, quia huiusmodi iniustitia partim fit volente domino, partim inuito. In furto verò, vel rapina omnino fit iniustitia inuito domino. Secundò. Quia iniustitia emptionis, & venditionis abstrahit ab ignorantia, vel scientia patientis, hoc est, communiter se habet ad ignorantiam, vel scientiam patientis. At verò iniustitia furti determinata est ad ignorantiam patientis. Iniustitia verò rapinæ determinata est ad scientiam ipsius patientis, cum igitur inuoluntarium in moralibus, diuidatur in inuoluntarium ex ignorantia, & in inuoluntarium ex scientia, & propterea distinguantur specie furtum, & rapina: sequitur, quòd iniu-

A stitia emptionis, & venditionis, quæ abstrahit ab ignorantia, & scientia patientis, differat specie à furto, vel rapina.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum licitè aliquis possit vendere rem, plus quam valeat?

SVMMA TEXTVS.

B **V**trum licitè possit aliquis vendere rem plus, quam valeat?

Prima conclusio. Adhibere fraudem, vt aliquid plus in isto vendatur, est peccatum, in quantum aliquis decipit proximum in damnum ipsius.

Secunda conclusio. Etiam deficiente fraude, vendere carius, aut emere vilius, quam res valeat, est secundum se iniustum. Ratio est, quia secundum se in illo contractu committitur inæqualitas.

Tertia conclusio. Per accidens aliquando licet vendere rem carius quam valet, scilicet quando venditor damnificatur ex priuatione rei, quam vendit.

C *Quarta conclusio. Iniquum est vendere rem carius, quam secundum se valeat, propterea quòd fit valde vilis ementi. Ratio est, quia hoc est vendere quòd non est proprium, sed alienum.*

COMMENTARIVM.

DE hac materia disputant Doctores in 4. distin. 15. extant etiam tituli in vtroque iure de contractibus. Quoniam autem de omni contractu agendum est, necesse erit tradere definitionem, & diuisionem contractus: vt cognoscamus, quanam sit differentia huius contractus emptionis, & venditionis, & quomodo differat ab alijs contractibus. Nota ergo primò, quòd contractus definitur ab Vlpiano. in l. Labeo. 2. ff. de verborum signific. Contractus est vltro citroque obligatio. Quæ definitio datur per effectum, ac si diceret, Contractus est actio humana inter duos, ex qua in vtroque oritur obligatio ad alterum. Hæc autem actio humana necesse est, vt explicetur aliquo signo sensibili sufficienti ad explicandum animum contrahendi. Et ratio est, quia homo componitur ex corpore, & anima, & idcirco actio humana, quæ debet esse ad alterum necesse est, quòd sit sensibilis, eò quòd omnis nostra cognitio ortum habet à sensu. Sunt autem quatuor figuræ contractuum, siue quatuor modi, qui referuntur. in l. naturalis. ff. de præscriptis verbis: Primus modus explicatur sic, Do, vt des. Secundus facio, vt facias. Tertius, do, vt facias. Quartus, facio, vt des. Hinc sequitur, quòd simplex promissio non est contractus eò quòd neque habet figuram contractus, neque definitionem, cum nulla oriatur obligatio in vtroque.

F Secundò nota, quòd contractus propriè dictus, diuiditur in septem differentias, siue species. Prima dicitur cambium, in qua permutatur res pro re. Secunda est emptio, vbi intelligitur correlatiuum venditio. Tertia species est mutatio. Quarta est emphyteusis, id est, melioratio, verbi gratia. Dat aliquis alteri vineam, vt solat illam, & reparet, & fructus capiat & soluat aliquam pensionem, & reddat. Quinta species est commodatio quando debet reddi idem numero datum. Sexta species est permutata commodatio. Septima est locatio.

Sed tamen pro huius diuisionis intelligentia: nota, quod hic non diuidimus contractum in tota sua generalitate, sed quod attinet ad rem præsentem diuidimus contractum circa res ipsas, non circa personas: & ideo non annuimus matrimonium, neque votum solenne: eò quod sunt traditiones personarum.

His suppositis. Probatur sufficientia præfata diuisionis. Etenim per contractum potest transferri vel dominium rei, vel vsusfructus illius, aut tantum vsus. Si quidem transferatur dominium rei, constituuntur tres species, scilicet, cambium, quod fit quando res pro re commutatur, vt vinum pro frumento: & emptio, quando transfertur dominium rei pro pecunia, & mutatio, quando transferatur dominium rei cum obligatione, vt reddatur tantumdem in alio individuo. Quibusdam autem visum est, quod mutatio non sit propriè contractus, eò quod nulla obligatio oritur in mutatore, sed tantum in mutuario. Nihilominus falluntur in hoc, quia mutator ipse, eo ipso quod mutat, manet obligatus ad non statim repetendum, donec mutuario aliquod comodum acceperit, vel accipere poterit moraliter loquendo ex ipsa re mutuata, & eadem ratio est de commodatore, manet enim obligatus, vt mutuator, imò verò aliquando statuitur aliquod certum tempus, intra quod ipse commodator vel mutuator non potest repetere. Præterea. Si per contractum non transferatur dominium rei, sed vsus fructus pro aliquo pretio, vel pensione temporali, vel perpetua, & tunc talis contractus dicitur emphyteusis. Dicimus autem non transferri dominium per emphyteusim: quia quamuis transferatur, & tradatur ipsa res, tamen directum dominium rei manet apud dominum, qui rem transtulit ad vsusfructum alterius: quamuis dominium utile maneat in illo, qui rem accepit per talem contractum. Denique si per contractum transfertur tantum vsus rei, oriri possunt tres species. Nam si transferatur gratis res sine pretio, siue vsus vsus ille est quidem commodatio cum conditione, vt rei substantia restitatur domino, verbi gratia, si aliquis commodet equum ad iter faciendum alteri, si autem non transferatur gratis, sed pro vsu alterius rei: dicitur permutata commodatio. Si autem sit pro pretio, dicitur locatio.

Ad has septem species possunt reduci omnes alij contractus, siue nominati, siue innominati. Præsertim contractus assicurationis & societatis: nam per assicurationem non transfertur dominium rei, neque vsus: sed tantum per assicurationem conseruatur dominium, vel vsusfructus, vel vsus, iuxta rationem assicurationis, & obligationem assicurantis. Societas autem poterit reduci ad quandam locationem. Similiter impignoratio, vel fideiussio, non pertinet ad speciem distinctam, sed tantum est confirmatio aliorum contractuum, & ad illos reducitur. Magister Soto libr. 6. de Iustitia. quæst. 2. articulus. 1. dicit, quod sufficit numerare quinque contractuum species. Nam cambium in quo transfertur res pro re, reducit ad emptionem. Permutata verò commodatio reducitur ab illo ad locationem. Sed nobis non videtur verum, quod cambium reducatur ad emptionem. Primò quia cambium antiquior contractus est, quam emptio. Item emptio, & venditio inuenta est ad supplendum id quod per cambium commodè fieri non poterat. Ergo si aliqua istarum specierum ad aliam erat reducenda, potius emptio ad cambium, quam cambium ad emptionem reduci oportebat. Præterea permutata com-

A modatio non exigit æqualitatem, qualem requirit locatio. Ergo non rectè ad illam reducitur. Probatur antecedens. Possunt enim duo homines conuenire, vt adinuicem commodent res inæqualis commoditatis.

B Nota præterea ad maiorem intelligentiam prædictæ diuisionis, non multum interesse ad mores, vel ad rationem iustitiæ, vel iniustitiæ dignoscendam, quæ in huiusmodi contractibus reperitur, curiosè distinguere, an isti contractus distinguantur specie metaphysica, & differentia essentiali, dummodo cognoscamus differentes modos, qui requirunt differentem considerationem in istis contractibus. Hæc autem differentia qualiscunque sit, defumenda est ex diuerso modo tradendi rem ipsam, scilicet, transferendo cum illa dominium, vel vsusfructum, vel vsus tantum, & ex diuersa obligatione, quæ oritur in ipsis contrahentibus, videlicet, ad reddendam rem ipsam, vel non reddendam, vel ad conseruandam illam vel aliquid aliud faciendam pro re ipsa. Et ideo visum est viris doctis, & prudentibus, illa septem capita contractuum distinguere, ad quæ alij contractus reducerentur.

C Ex dictis colligitur definitio emptionis, & venditionis, emptio namque est contractio rei pro pretio: venditio autem distractio rei pro pretio. Nomine verò pretij, intelligimus pecuniam, per quam æstimatur valor omnium rerum venalium: est enim pecunia ipsa mensura communis ipsarum rerum venalium. Hæc autem definitio desumitur ex modo loquendi Iurisperitorum, qui venditionem vocant distractionem rei, & emptionem ipsam vocant contractionem rei ipsius.

D Iam verò pro intelligentia conclusionis articuli Dni Thomæ, obseruanda quidem sunt à Theologia principia, siue regulæ, ad constituendum pretium iustum in rebus venalibus. Prima regula sit, autoritas reipublicæ, quæ suo beneplacito potest constituere iustum pretium in huiusmodi rebus propter bonum commune.

E Secunda regula est, communis æstimatio fori, & bonorum hominum. Tertia regula est, conuentio inter emptorem, & venditorem ipsum. Quod autem istæ regulæ sint sufficienter enumeratæ. Probatur, quia pretium iustum non est ab natura determinatum: etenim iustum naturale, autore Aristot. 5. Ethicorum, capit. 7. est idem apud omnes, at verò pretium rerum multipliciter variatur pro temporis, & loci varietate, & etiam pro ipsarum rerum varietate: ergo necesse est, quod pretium determinetur per beneplacitum hominum: nõ potest autem excogitari aliquod aliud beneplacitum per quod constituatur istud iustum pretium, quod non contineatur in prædictis: ergo sufficienter enumeratæ sunt istæ tres regulæ.

F Circa primam regulam aduerte, quod nomine reipublicæ, intelliguntur omnes, qui habent auctoritatem ab ipsa republica: inter quos primum locum obtinet princeps, deinde prætores, & alij iudices & ædiles, qui vulgò dicuntur (*Regidores*, *Ecclesiales*) qui habent auctoritatem à republica taxandi pretium in aliquibus mercibus, minoris momenti. Vbi obseruandum est, quod nisi sit error intolerabilis, & euident, standum est taxationi pretij factæ à republica, & officialibus eius, semper enim præsumendum est tale pretium esse iustum, & in casu dubij standum est illi.

Secundò notandū est, quod taxatio pretij potest fieri

fieri tripliciter. Vno modo penes terminum magnitudinis in fauorem emptoris : altero modo penes terminum paruitatis in fauorem venditoris. Tertio modo penes vtrumque terminum in fauorem vtriusque. Exemplum primi est in pragmatica frumentaria, vbi taxatur pretium penes terminum magnitudinis, non enim potest esse maius pretium iustum frumenti, quam sit taxatum à republica. Potest autem esse iustum pretium multò minus, quam sit taxatum à republica: propterea quòd ex abundantia tritici communis æstimatio fori deprimi taxatum pretium. Exemplum secundi habetur in cælibus temporalibus, vel vitalitijs, vbi taxatur pretium penes terminum paruitatis, non enim possunt emi minoris pretij: at verò possunt emi maiori pretio. Exemplum tertij est in taxatione, quæ communiter fit in pretio vini.

Circa secundam regulam, vide Diu. Thomam sup. q. 57. art. 2. & in l. pretia. ff. ad legem Falcidiam. & l. si seruum. ff. ad legem Aquilianam. & in cap. 1. de emptione, & venditione.

Circa omnes tres regulas in communi. Nota, quòd est maxima differentia inter pretium constitutum per primam regulam, & constitutum per alias regulas: quia constitutum per primam regulam consistit in indiuisibili, eo modo, quo constitutum est: pretium verò constitutum per alias regulas variari potest eodem loco, & tempore in parua quantitate, quia non consistit in indiuisibili, vt dicit Diu. Thomas supra in solutione ad primum. Et idcirco à doctõribus assignatur triplex iustum pretium eodem loco, & tempore quòd reputatur quasi vnum pretium. Aliud quidem dicitur rigidum penes terminum magnitudinis: aliud verò dicitur mitis penes terminum paruitatis: aliud denique dicitur mediocre penes recessum ab vtroque extremo.

Secunda differentia est, quòd pretium taxatum à republica ordinatur immediatè ad bonum communitatis per iusticiam legalem, quæ principaliter residet in Principe, & ministris reipublicæ: pretium verò constitutum per alias regulas ordinatur immediatè ad bonum ipsorum contractuentium.

Tertia differentia est inter pretium constitutum per secundam regulam & pretium constitutum per tertiam regulam: quòd stante taxatione per secundam regulam, non habet locum tertia regula. Si enim pretium communi æstimatione fori sit constitutum, non licet illud pretium variari ex conuentione inter emptorem, & venditorem: sed standam erit omnino communi vsui fori. Hoc intelligitur in ratione contractus emptionis, & venditionis. Nam si ex beneplacito suo venditor velit rem vilius vendere, erit quidem donatio: sicut si emptor velit carius emere, erit etiam donatio. Vnde regula tertia tantum habet locum, quando pretium rei nullo modo est taxatum, sicut verbj gratia, contingit in mercibus, quæ nouiter adducuntur ex India. Similiter etiam idem contingeret, si quis artifex industrius faceret aliquod nouum artificium vtile hominibus, & reipublicæ, & etiam delectabile: tunc non est aliud pretium iustum nisi ex conuentione partium, quòd quidem debet fieri attentis laboribus & industrijs, & expensis ipsius artificis.

Quarta differentia est in tea has regulas, quòd materia primæ, & secundæ regulæ sunt res necessariae ad victum & vestitum hominum, verbj gratia, circa frumentum, & vinum & carnes & vestitum

A exercentur illæ regulæ. At verò materia propria tertiæ regulæ sunt res, quæ magis pertinent ad fastum, & pulchritudinem ipsius reipublicæ, quam ad necessitatem: quales sunt lapides pretiosi, & canes venatici, & etiam accipitres, & equi elegantes, qui non habent pretium taxatum à republica. Constitutis his omnibus fundamentis est.

D Vbi primum. Vtrum modus vendendi rem possit variare iustum pretium rei eodem loco, & tempore? loquimur autem de varietate notabili. Pro cuius intelligentia aduerte, quòd quadruplex est modus vendendi. Primus est, quando ipsa merx quærit emptorem. Secundus. Quando emptores quærent merces, Tertius, quando aliquis vendit simul magnam copiam rerum, & non minutim. Quartus modus vendendi est per mensuras qualdam minutiores. Sit ergo

PRIMA CONCLUSIO.

Primus modus vendendi, facit vilescere pretium rei iustum. Probat ex communi proverbio: merces vltionæ vilescunt, cuius proverbij ratio est: quia in illo modo vendendi est raritas emptorum, quæ est vna causa ex multis minuendi pretium.

SECUNDA CONCLUSIO.

Secundus modus vendendi auget pretium iustum rei. Ratio est. Quia in illo modo vendendi est copia emptorum, quæ causa est augendi pretium.

TERTIA CONCLUSIO.

Tertius modus vendendi facit vilescere pretium. Ratio est, quia in illo modo vendendi inuenitur raritas emptorum.

QUARTA CONCLUSIO.

Quartus modus vendendi meritò auget pretium iustum rei. Ratio est, quia in illo modo vendendi est multus labor & maior cura & industria in seruandis mercibus, & diuidendis.

E Ex dictis sequitur, quid sentiendum sit de monopolijs. Fit enim monopolium tripliciter. Primo quidem authoritate, vt cum Princeps prohibet, ne quis vendat aliquod genus mercium præter Petrum vel Ioannem. Et iste modus vendendi si fiat de rebus non multum necessarijs reipublicæ, vel si fiat de necessarijs, fit tamen cogente necessitate, vel vtilitate reipublicæ, cui aliter prouideri commodè non potest, nisi merces ad vnum venditorem, vel duos reducantur: tunc iustus erit iste modus vendendi, dummodo pretium taxetur à republica, ne fortè illa occasione venditores spoliarent rempublicam ipsam. Hac via iustificantur priuilegia, & monopolia de cartis lusorijs, & de libris ab ipsis autoribus tantum vendendis.

F Secundus modus monopolij est, quando ipsi negotiatores conueniant inter se de non vendendis mercibus nisi certo quodam pretio suo beneplacito taxato. Tunc enim omnes isti negotiatores efficiuntur quasi vnus venditor, quòd redundat in damnum communitatis. Ratio est: quia quando sunt multi venditores non coniuuati, facile minuuntur rerum pretia, dum quilibet affectat vendere, quòd quidem redundat in bonum communitatis. Similiter etiam peccarent vice uersa emptores, quando ad inuicem

conueniant, de non emendis mercibus nisi viliori quodam pretio taxato suo arbitrato. Isti tamen poterunt aliquando excusari: si hoc faciant contra monopolium quod fecerunt venditores: tunc enim redimunt suam vexationem, dummodo conueniant emptores in quodam iusto pretio, & aequali, quale posset aestimari à viris probis, si nullum esset monopolium.

Tertius modus monopolij est, quando duo, vel tres mercatores, vel etiam vnus, congerunt omnes merces alicuius generis ea intentione, vt omnes emant ab ipsis, ipsi verò fingunt pretium quoddam pro libito suo. Omnes igitur modi praedicti praeter primum cum suis limitationibus, prohibiti sunt iure communi, vt patet. l. 1. C. de monopolijs. & l. 2. tit. 7. Partita quinta.

Nihilominus aduerte, quòd in foro conscientie non tenebuntur facientes monopolium restituere, nisi conuenerint in pretio iniusto, quòd quidem periculum, vt in plurimum, inuenitur in secundo genere monopolij, tam cum sit ex parte venditorum, quam etiam ex parte emptorū. At verò in tertio genere monopolij, non videtur esse aliqua iniquitas. Et ratio est, quia ille, qui emit totam quantitatem mercium, suo periculo emit, neque cum aliquo conuenit fraudulenter: quin potius huiusmodi negotiatio publicè fit in republica, neque prohibetur legibus, nisi tantum in emptione tritici, cautum enim est legibus Regni, quòd nemo emat triticum ad reuendendum: vbi autem non fuerit lex humana expressa, quae prohibet emptionem siue in parua siue in magna quantitate ad iterum vendendum: licitum erit cuilibet negotiatori emere totam quantitatem mercium.

Sed rogat aliquis. In tali casu quòdnam erit pretium iustum, quando ille iterum vendit. Respondetur, quòd si non est taxatio facta a republica, iustum pretium erit in quo conuenerint emptores cum venditore. Neque moraliter loquendo erit periculum in tali casu, quòd pretium plus iusto augetur propter vnitatem venditoris. Et ratio est: quia quamuis sit vnitatis venditoris, est multiplicitas mercium apud illum, & idcirco properabit vendere, vel populo, vel alijs negotiatoribus. Si autem ex tali modo congerendi merces ad vnicum negotiatorem, sequeretur aliquòd damnum communitati: tunc princeps reipublicae tenetur cogere illum negotiatorem, vt vendat, & si opus fuerit taxare pretium illi. Haecenus dictum est de pretio iusto secundum se hoc est, attento valore rei venalis absolute loquendo. Nunc autem de pretio iusto per accidens dicamus.

Dubium igitur secundum est circa tertiam conclusionem D. Thom. Vtrum illa sit vera, & an possint esse aliae circumstantiae, propter quas aliqua res iuste vendatur carius, quam secundum se valeat, verbi gratia, si res vendatur carius non solum propter incommodum venditoris, sed etiam propter ipsius rei venalis honorificam antiquitatem, vel propter delectationem, quam venditor capit ex illa re. Respondetur, & fit

PRIMA CONCLUSIO.

Doctrina Dni Thomae in tertia conclusione certissima est, & probatur. Quia aequitas naturalis postulat, vt venditor, qui est dominus, & possessor rei suae, seruet se indemnem, ergo vera est conclusio Dni Thomae. Confirmatur exemplo. Nam

A eadem ratione excusamus mutuatores, quando à mutuuario exigit lucrum verè cessans, vel damnum emergens, scilicet, quia seruat se indemnem hoc faciendo. Sed haec doctrina intelligenda est quando emptor vel mutuarius sollicitat venditorem, vel mutuatores, vt vendat, vel mutuet: quia aliàs non erat venditurus, vel mutuaturus: si autem vtrò se offerat ad vendendum, vel mutuum, non potest quicquam exigere pro suo damno vel lucro cessante. Ratio est manifesta: quia tunc ipse emptor non est causa, quòd venditor priuetur suo commodo, ergo non est iustum, vt soluat pretium propter incommoda venditoris aliunde prouenientia.

SECUNDA CONCLUSIO.

Etiam ratione antiquitatis honorificae, potest venditor aliquid amplius exigere, quam res secundum se valeret, & huiusmodi pretium poterit esse per accidens iustum, quando res illa solum est honorifica venditori: at verò si res illa sit honorifica cuilibet habenti: tunc illud pretium erit iustum secundum se: quoniam dignitas illa est quasi intrinseca rei. Ceterum pretium maius quòd accipitur propter delectationem, quam capiebat venditor de illa re, iustum quidem erit; sed per accidens. Haec autem doctrina debet intelligi, quando emptor sollicitat venditorem, aliàs non venditurum.

C Hinc sequitur, quòd fallaces sunt regulae, quibus ipsi negotiatores solent iustificare pretium pro mercibus: aiunt enim, quòd tanti emerit merces illas, quòd tantas expensas fecerunt in illis asportandis, & conseruandis, quae omnia impertinentia sunt ad iustificandum pretium in praesenti: nisi aliàs iustificetur secundum regulas propositas, & explicatas. Continget enim quòd negotiator vilius vendat, quam emerit, & tamen iniquè vendit, vel quia ipse stultè emit, vel quia postquam emit, aduenit magna copia mercium, vel fuit raritas emptorum.

D Iam verò, vt ea, quae dicta sunt magis examinentur, arguitur primò contra primam regulam. Iniquum est, vt omnes merces eiusdem speciei, dissimiles tamen secundum conditiones individuales, ex quibus res plures, aut minoris aestimantur: vt vno pretio, eodem tempore, & loco vendantur: sed prima regula ita disponit, ergo iniqua est.

E Secundò. Pretium rerum iustissime variatur copia, vel inopia ipsarum variata pro differentia loci, & temporis: sed lex, quae taxat pretium rerum multò tempore duraturum, nullam habet rationem huius varietatis: ergo imprudens est, & iniqua.

F Tertio. Pretium etiam lege taxatum statuitur per humanam prudentiam: sed humana prudentia non attingit medium iustitiae indiuisibiliter, vt ait Aristot. 2. Ethicorum, capit. 6. ergo consistere in indiuisibili non magis est proprietas pretij constituti per primam regulam, quam per secundam, & tertiam.

Quarto. Iustum pretium rerum est in aequalitate rei ad rem, siquidem est medium iustitiae commutativae: ergo omne pretium iustum consistit pariter in indiuisibili.

Ad primum responderetur, quòd lex, quae taxat pretium rebus eiusdem speciei intelligenda est de rebus sanis in illa specie: quare si triticum sit for-

didum,

didum, mixtum palea, vel terra, vel consumptum gurgulione: non est vendendum secundum illud pretium regulariter loquendo. Idem dicimus de viuo si sit ita acidum, vt propè sit acetum, vel mixtum aliquo liquore, non potest vendi pretio taxato per legem regulariter loquendo. Si tamen merces sint integræ, & sanæ in sua specie, istæ taxantur iustè eodem pretio legitimo, quantum ad terminum magnitudinis. Ratio est: quia lex non respicit per se bonum particulare emptoris, & venditoris, sed bonum communitatis: & idcirco non est incoueniens, quòd aliqua particularia incommoda tollerentur, imò verò, & si bene consideretur, non poterat aliter taxari, pretium pragmaticæ de frumento. Nam si distinctum pretium statuisset lex pro optimo frumento, & pro mediocri, & pro minùs bono, esset maxima confusio, inter emptores & venditores: non enim poterat inueniri iudex facilis, qui discerneret, quòdnam triticum esset optimum, quòd mediocre, quòd minùs bonum. Prudenter igitur lex statuit certum pretium quantum ad terminum magnitudinis, etiam pro optimo frumento. Iudicauit enim legislator, quòd minùs bonum triticum non attingeret illud pretium nisi in magna inopia tritici, & fame multa: quapropter, nota, quòd stante pragmatica, potest inueniri triplex differentia, & circumstantia temporis. Prima quidem, quando omne triticum etiam vilissimum, & mixtum paleis attingit pretium pragmaticæ, & hoc contingit quando est notabilis fames, & penuria frumenti: tunc enim etiam vilissimum triticum transcenderet illud pretium, si non esset pragmatica. Secunda differentia temporis est, quando nullum triticum potest iustè vendi pretio pragmaticæ, v. g. quando est maxima copia frumenti, & tunc differenti pretio iusto venditur optimum, & mediocre, & minùs bonum: quòd si aliquis vendat tunc pretio taxato à pragmatica: tenetur restituere emptori etiam si non puniatur ab ipsa republica, nisi fuerit excessus vltra medietatem quòdam iusti pretij. Tertia differentia est quando bonum & optimum triticum attingit pretium pragmaticæ, & minùs bonum non attingit, neque potest attingere iustè pragmaticam. Hoc contingit quòd non est multa copia, neque multa inopia frumenti: tunc n. potest contingere, quòd optimum triticum, & bonum attingat pretium pragmaticæ: minùs autem bonum non attingat. Vnde si quis vendat minùs bonum triticum pretio pragmaticæ expectata pecunia: tenetur ad restitutionem ipsi emptori: quoniam numerata pecunia non tantum valet in præsentì, vnde sumi debet pretium iustum.

Ad secundum respondetur consequenter, quòd lex non debet habere rationem varietatis illius copie, vel inopie, quando ad bonum communitatis expedierit pro multo tempore taxare ipsum pretium.

Ad tertium argumentum respondetur, quòd pretium legitimum in hoc couenit cum alijs pretijs arbitrarijs, quòd quemadmodum à principio quando agebatur de lege ferenda, poterat humana prudentia taxare pretium legitimum paulò magis aut minùs: sed iam semel statuto pretio per legem, iniquum erit ab illa taxatione discedere etiam in minimo: sic etiam pretium arbitrium postquam semel statutum est inter emptores, & venditores in singulari, iniquum est ab illa quantitate determinata discedere, etiam in minimo: nisi de consensu vtriusque partis. Et ita humana prudentia attingit medium iustitiæ in emptionibus, & venditionibus,

A vel statuendo legem de pretio legitimo, vel per conuenientiam inter emptorem, & venditorem ipsum: & ita manet pretium iustum in indiuisibili.

B Ad quartum responderur, æqualitatem iustitiæ commutatiuæ, aliquando consistere in indiuisibili mathematico: quando res ipsa in se consistit in indiuisibili v. g. quando, qui accepit duo, reddit duo: aliquando verò necesse est vt utamur indiuisibili morali, ad constituendam æqualitatem iustitiæ commutatiuæ, v. g. quando medium rei non constat in communi pro omnibus contractibus, singularibus, sed necessaria est æstimatio hominum, quæ varia est, quamuis accedat propè ad medium: & talis est æstimatio fori communis: donec in particulari fiat conuenientia inter emptorem & venditorem de pretio indiuisibili: & sic non est eadem ratio de prima regulâ, & de alijs duabus: quoniam secundum primam regulam, pretium rerum consistit in indiuisibili mathematico etiam in communi omnibus contractibus: at verò pretium constitutum per secundâ, & tertiam regulam consistit in indiuisibili morali, donec in singulari fiat conuenientia. Ex dictis sequitur, quomodo sit intelligendum illud commune prouerbum, tantum valet res, quantum vendi potest, quòd habetur in l. i. ff. ad Senatusconsulta. & in l. si quis vxori. ff. de furtis est enim intelligendum quantum vendi potest secundum communem æstimationem fori, quando non est taxatum lege pretium. Item maximè verificatur in materia tertie regulæ, vbi neque est lex, neque communis æstimatio fori.

C Sed iam circa pragmaticam de frumento, aduertenda sunt tria documenta. Primum est, quòd in illa pragmatica non solum interdicitur venditio frumenti pro maiori pretio pecuniario, sed etiam cambium pro alia re maioris pretij. v. g. non erit licitum stante pragmatica permutare certam mensuram tritici pro certa mensura olei, quæ plurius æstimatur. Probat. Quia quantum lex solum exprimeret, quòd nemo vendat triticum nisi tali pretio, tamen secundum ius commune nomine venditionis quantum ad valorem, intelligitur etiam cambium, vt patet ex l. statu liberi ff. de statu libertis. & ex l. 2. C. de rescindenda venditione quæ lex secundum omnes Iurisperitos verificatur etiam in cambio: quamuis solum loquatur expressè de emptione, & venditione.

D Secundò probatur. Nam illa lex facta est propter bonum communitatis, si autem liceret res maioris pretij recipere pro frumento, cogentur emptores ab ipsis venditoribus, vt alias emerent res maioris pretij ad permutandum eas pro frumento, quòd quidem inconueniens perinde esset atque si non esset ipsa lex pragmaticæ. Denique probatur. Quia lex illa intendit constituere iustum pretium in indiuisibili: si autem esset licitum recipere res maioris pretij pro frumento, non seruatur æqualitas iustitiæ commutatiuæ constituta per legem ipsam.

E Secundum documentum est, quòd qui vendit frumentum vltra pretium taxatum, mortaliter peccat: quia facit contra legem iustam in materia graui, & tenetur restituere excessum pretij ipsis emptoribus: quamuis non teneatur ad pœnam legis ante condemnationem iudicis. Hoc documentum est contra doctissimum Nauarrum in suo Manuali, cap. 23, num. 86. vbi ait, quòd ille, qui vendit vltra pretium taxatum lege non peccat mortaliter, dummodo non vendat maiori pretio, quàm res il-

la valeret secundum permissionem legis naturalis, si nulla esset pragmatica. Et in nu. 55. id ipsum docet de omni lege civili, quod non obligat in foro conscientiae: sed solum sunt poenales leges. Contra cuius sententiam disputatur in communi, in 1. 2. quaest. 96. art. 4. sed quod attinet ad rem praesentem reprobatur praedicta sententia merito. Et probatur praedictum documentum. Primò. Nullum est pretium iustum lege naturali, sed solum lege positiua, vel ex communi aestimatione fori: sed supposita taxatione legis illud est pretium iustum legitimum: ergo lex naturalis pro tunc nullum aliud pretium iustificat supra illud lege taxatum. Confirmatur. Lex illa, quae taxat pretium, constituit contractum emptionis, & venditionis actum iustitiae commutatiuae: sed iustitia commutatiua obligat in foro conscientiae, ut nemo contra faciat: ergo vendentes ultra pragmaticam peccant mortaliter, & tenentur restituere.

Tertium documentum est, quod illa pragmatica aequaliter obligat, omnes etiam seculares ecclesiasticos, & regulares. Hoc documentum est etiam contra Nauarrum ubi supra, nu. 85. ubi ait, quod non obligantur clerici illa pragmatica: quia non sunt subditi Principi seculari, neque eius legibus civilibus. Unde infert duo: alterum est, quod expediret, ut episcopi ferrent eandem legem taxationis tritici, ut clerici obligarentur: alterum est, quod ubi fuerit lege permissum, quod qui frumenta asportant ex alijs Regnis, possint vendere tanti, quanti inuenerint, & quantum potuerint: ut reuera permittitur in l. 1. tit. 25. libro 5. nouae Recopilationis: quod tunc etiam clerici possunt vendere quanti potuerint. Nihilominus nostrum documentum verissimum est, & demonstratur. Primò quidem, quoniam l. citata, & l. 2. & 3. dicitur, quod compellantur clerici eodem pretio vendere sicut seculares: si autem clerici non essent subditi Principi seculari, quantum ad hoc lex illa esset iniqua, neque permitteretur à Pontifice in populo Christiano. Secundò probatur. Quoniam omnes clerici, & regulares subditi sunt principibus secularibus in his, quae non impediunt gubernationem ecclesiasticam, ergo omnes obligat. Denique probatur. Nam lege naturali tenentur clerici vendere frumentum iusto pretio: sed iustum pretium est in aliqua republica, quod aestimatur communi vsu hominum, & fori ipsius secundum consuetudinem patriae: ergo tenentur vendere, ut mos est in illa ciuitate, ubi habitant. Et ista ratio concludit, quod ipsemet Princeps tenetur vendere suam triticum pretio taxato à pragmatica: quia durante pragmatica pretium ipsius pragmaticae est pretium iustum. Haec de hac pragmatica frumenti dictum sit.

D Vbitatur tertio circa solutionem ad primum argumentum, in qua solutione agitur de deceptione, quam ad inuicem faciunt emptores, & venditores, ultra vel citra medietatem pretij iusti.

Pro cuius dubitationis intelligentia aduertendum est, quod quantum attinet ad venditores, manifestum est quid sit decipere ultra medietatem iusti pretij: est enim recipere ultra iustum pretium plusquam dimidium v. g. si venditor pro re, quae valet centum, recipiat centum quinquaginta unum. Decipit autem citra dimidium iusti pretij, quando pro re, quae valebat centum accipit ad summum centum quadraginta nouem. Sed tamen quod attinet ad emptorem, est differentia opinionum inter Iurisperitos, quid sit decipere venditorem ultra vel

A citra dimidium. Nobis tamen certissima sententia sit, quod emptor tunc decipit ultra dimidium ipsum venditorum: quando pro re, quae valebat centum rependit quadraginta nouem aut infra, ita quod nulla sit differentia inter emptorem & venditorem quantum ad medietatem iusti pretij: quoniam res ipsa reducenda est ad pretium pecuniarium iustum ut facile iudicemus quis decipiat alterum ultra, vel citra dimidium.

Hoc supposito arguitur primò pro parte affirmatiua, quod licitum sit emptoribus & venditoribus se ad inuicem decipere ultra dimidium iusti pretij, Est argumentum. Leges civiles sunt iustae: sed secundum illas fertur sententia in iudicio in fauorem eius, qui decipit alterum citra dimidium: ergo etiam in foro conscientiae conferunt illi ius ad retinendum, quod accepit. Minor patet ex l. 2. & l. si voluntate. C. de rescindenda venditione & ex cap. cum dilecti & cap. cum causa de emptione & venditione.

B Secundò arguitur à simili. Leges de praescriptione transferunt dominium rei in foro conscientiae in possessorem bonae fidei, ergo saltem leges citatae conferunt dominium in foro conscientiae in emptorè, & venditorem bonae fidei.

C Tertio arguitur. Qui comparat dominium per contractum iure validum quantum lege prohibitum. v. g. qui acquirit dominium pecuniarium per ludum aleatum, non tenetur pecuniam restituere in foro conscientiae antequam compellatur à iudice, ergo multò minus in nostro casu tenebitur, ubi & contractus est validus, & à iudice re cognita non compelletur restituere, qui decipit ultra dimidium iusti.

D De hac re multa disputant Iurisperiti, videatur Couar. lib. 2. Variarum Resol. c. 3. ad quartum inter Theologos videatur Ioannes de Medina Còplutensis in tract. de rebus restituendis. 32. & Conrad. de contractibus in quaest. 57. Syluest. in verb. emptio. Caiet. opusc. 17. Responsionum, respons. 17. dubio 3. Adria. quodlib. 6. art. 3. ad tertium.

Sunt igitur tres sententiae de hac re. Prima, quae ait, nullum esse peccatum decipere emptorem, vel venditorem. Hanc tenet Summa Rosella, ut refert Syluest. ubi supra, & quidam Durandus minorita, ut refert Conrad. ubi supra, & multi Iurisperiti, quos citat Dominus Antonius de Padilla in commentarijs supra l. 2. C. de rescindenda vendit. num. 73.

E Altera sententia est D. Thom. in hoc art. in altero extremo, quod est peccatum mortale talis decipio, & quod inde oritur obligatio restituendi: quae sententia communis est citatis Theologis, & multis alijs in 4. dist. 15.

Tertia sententia quasi media inter istas est, quae ait esse peccatum decipere emptorem, vel venditorem etiam citra dimidium iusti, negat tamen inde oriri obligationem restituendi. Hanc tenet Gerson in tractatu de contractibus.

F Nobis tamen sententia Diu. Thom. & Theologorum tam certa est, ut oppositum sit omnino improbabile. Probatur primò, quia qui decipit proximum in illo casu, peccat contra iustitiam commutatiua, siquidem recipit aliquid ultra iustum pretium ergo tenetur hanc inaequalitatem recompensare per actum iustitiae commutatiuae, qui est restituere. Còfirmatur. Quia si ille tantum peccaret contra iustitiam legalem, ut videtur sentire Gerson, non verificaretur quod decipit ultra dimidium iusti. Hoc enim ex proprijs terminis significat actum contrarium

iustitiæ commutativæ, eò vel maxime quòd nulla ratio peccati potest illic considerari, nisi contra iustitiam commutativam.

Secundò. Etiam si quis bona fide decipiat alterum ex ignorantia invincibili, tenetur nihilominus postea cognita veritate restituere illud in quo factus est datur, quando res illa non extat, ergo etiã emptor vel vëditor decipit bona fide, tenebitur restituere cognita veritate. Probatur consequentia. Nam æqualitas illius contractus postulat, vt neuter accipiat plus iusto, ergo cognita veritate tenebitur resarcire illam inæqualitatem. Plura argumenta facit Magister Soto vbi supra, sed hæc validissima sũt, procedunt enim ex proprijs rerum definitionibus.

Ad argumenta in oppositum respondetur, quòd illæ leges sunt permissivæ, quantum ad læsionem citra dimidium iusti: non tamen iustificanc ipsum contractum, sed relinquunt illud iure naturæ iudicandum. Ratio autem quare leges permittunt illam iniquitatem, & non dant actionem in iudicio damnificato, est: quia cum contractus emptionis, & venditionis sit frequentissimus in republica, si daretur actio læsis citra dimidium iusti, non sufficerent tribunalia ad dirimendas lites quotidianas, quæ ex talibus deceptionibus provenirent. Imò verò olim ante legem illam. 2. C. de rescindenda venditione. non dabatur actio in iudicio læsis etiam ultra dimidium pretij. Et nihilominus deceptores tenebantur restituere iure ipso naturali. Ita etiam nũc post illam legem damnificantes citra dimidium, tenentur eodem iure naturæ restituere. Sed hic observandum est, quòd quando pretium est lege taxatum, v. in pragmatica de frumento, datur actio læsis citra dimidium iusti, tum in faorem legis, tum etiam, quia facillè constat in iudicio de læsione: non autem ita facillè constat de læsione, vbi non est pretium taxatum, eò quòd est multa varietas in pretio rerum, vbi non est pragmatica.

Ad secundum respondetur, quòd non est simile de legibus præscriptionũ, & de alijs legibus circa deceptionem contractus emptionis, & venditionis: quoniam leges de præscriptione sunt directivæ, & præceptivæ, leges autem alteræ sunt tantum permissivæ. Et si quis merito querat, quomodo cognoscitur quando aliqua lex est præceptiva, & quando permissiva? Respondetur, quòd ante omnia attendendum est ad finem legis, deinde considerandum est circa medium ad finem, an illud quod statuit lex ad consequendum finem, habeat speciem mali, & iniquitatis: an verò secundum se sit bonum? Dicimus ergo quòd si tale mediũ secundum se fuerit opus virtutis, tunc lex erit directiva & præceptiva. Sed difficultas est, quando ipsum mediũ habet speciem iniquitatis, & malitiæ, quòd quidẽ si per legem non potest honestari, tunc planè est permissiva, & sic permittuntur meretrices, & defenduntur in iudicio ad evitanda adulteria, & alia peccata maiora. Si autem aliqua via poterit honestari medium per legem, vel legislatorem, videlicet, trãsferendo dominium rei in alterum: tunc si talis trãslatio dominij fuerit necessaria ad finem legis, lex erit præceptiva, simulque directiva: si autem non fuerit necessaria ad consequendum finem legis: tunc lex erit tantum permissiva. Exemplum primi. Lex de præscriptione habet pro fine, vt rerum dominia sint certa, & determinata: ad hunc tamen finem necessarium est, vt medium quod lex statuit, scilicet, quòd post tantum tempus maneat res apud possessores bonæ fidei in perpetuũ, quòd transferat dominium in possessorem bonæ fidei, aliàs

A frustraretur finis legis: qui est vt rerum dominia sint certa. Exemplum secundi. Lex, quæ dat facultatem viro, occidendi vxorem deprehensam in adulterio, habet pro fine commisereri vehementi dolori mariti, & non addere dolorem supra dolorem, Ad hunc autem finem non est necessarium concedere illam facultatem publicam, vt autoritate reipublicæ occidat vxorem tanquam Iudex iuste iudicans, vel tanquam minister sententiæ latæ iam ab ipsa lege: sed sufficit, vt permittatur occidere si velit, neque propter hoc puniatur. Vnde colligimus, quòd lex illa sit permissiva tantum. Ad hunc igitur modum, dicimus quòd lex, quæ dicit, liceat emptori & venditori ad inuicem decipere, habet pro fine evitate frequentes lites: quæ orirentur ex huiusmodi contractibus si pro quavis inæqualitate daretur actio in iudicio, ad quem finem sufficit: quòd parti læsæ non detur actio in iudicio: non autem requiritur, neque dicebat trãsferre dominium in damnificantem.

Ad tertium argumentum negatur illa similitudo & comparatio, quia quonuis illi contractus conveniant in hoc, quòd vterque sit validus: tamen iniquitas, siue malitia, quæ est in ludo alearum, est tantum contra iustitiam legalem: & idcirco reddere, quòd quis lucratus est, habet tantum rationem pœnæ taxatæ à lege. At verò malitia, quæ est in contractu emptionis, & venditionis vbi intervenit deceptio, est contra iustitiam commutativam: & idcirco damnificans tenetur iure naturæ restituere.

D Vbiũ quartũ, An quòd contractus emptionis & venditionis fiat bona, vel mala fide, referat aliquid ad hoc vt sit validus vel non, & ad hoc quòd inde oriatur obligatio restituendi, vel non oriatur. Ad hoc dubium respondetur resolutoriè.

PRIMA CONCLUSIO.

E Contractus emptionis, & venditionis celebratus bona fide propter ignorantiam prave negationis vtriusque partis, scilicet, quia neutra pars scit valorem rei: sed merè negatiuè se habet circa æstimationem valoris, tunc talis contractus est validus, etiam si ultra dimidium iusti pretij fiat deceptio, & quidem quòd sit validus, patet, quia ex vtraque parte est omnino voluntarius. Quòd autem inde non oriatur obligatio restituendi, probatur: quia vterque se exponit æquali periculo, & est quasi contractus de sortibus, ergo nulla ratione oritur ibi obligatio restituendi, eò vel maxime, quòd vtraque pars in illo contractu cedit liberè iuri suo, & facit quasi donationem mutuat ad inuicem, & denique in isto casu verificatur illa tertia regula iusti pretij.

SECUNDA CONCLUSIO.

F Si tamen talis contractus celebretur bona fide cum ignorantia prave dispositionis, quia videlicet, vterque existimat iustum pretium esse tantum, vel tantum, & tamen reuera est maius, vel minus: tunc contractus ille est invalidus. Probat. Quia ille, qui læditur non alia ratione vult contrahere, nisi supposito quòd pretium sit tantum, ergo non est voluntarius ille contractus, sed involuntarius, & per consequens invalidus. Etenim de ratione contractus humani est, quòd sit voluntarius.

TERTIA CONCLUSIO

Læsus per talem contractum prædictum habet in foro conscientie repetendi, quod alter plus accepit: & ille alter tenetur in foro conscientie restituere. Ceterum in foro exteriori dabitur actio parti læsæ ultra dimidium iusti: lædenti vero dabitur optio: ut vel rescindat contractum vel recompenset quod amplius accepit. Ista conclusio quantum ad priorem partem sequitur ex secunda, quoniam si contractus fuit nullus, & alter eorum amplius accepit: sequitur quod in foro conscientie tenetur ex iustitia commutativa illud restituere, vel rescindere contractum. Quantum ad secundam partem habetur expressè l. 2. C. de rescindenda venditione. Et ratio eius est: quia cum ille contractus celebretur bona fide, æquum est, ut neuter eorum damnum patiat cognita veritate. Quod quidem planè fit, si læso datur actio in iudicio: lædenti vero detur prædicta optio.

QUARTA CONCLUSIO.

Si contractus mala fide fuerit celebratus, & pars læsa ignorabat iustum rei pretium, erit invalidus contractus in foro conscientie. Probat, quia talis ignorantia involuntarium interpretatiue operatur: at verò sine voluntario contractus est nullus, igitur est invalidus contractus. Conclusio hæc consonat cum iure civili, in quo nihil statuitur de firmitate, aut nullitate huiusmodi contractus: sed solum definitur: quod non datur actio parti læsæ citra dimidium iusti pretij. Reliqua verò refertur iure naturæ iudicanda.

QUINTA CONCLUSIO.

Si contractus mala fide celebretur, & pars læsa scit iustum rei pretium, sed necessitate compellitur emere, vel vendere, tunc contractus est validus in foro conscientie. Probat. Nam pars læsa sciens iustum pretium, nihilominus vult contrahere, & pati illud detrimentum, ergo contractus est simpliciter voluntarius, & validus. Non dicimus modò, quod lædens non teneatur restituere, sed quod ipse contractus est validus: licet sit iniquus. Probat à simili, Ille, qui proijcit merces in mare propter tempestatem obortam, simpliciter loquendo voluntarie proijcit, quanvis secundum quid involuntarie quoniam nollet proijcere, ergo tale voluntarium sufficit ad contractum emptionis, & venditionis, si quidem pars læsa nullo modo compellitur ab altera, ut contrahat. Probat consequentia, & confirmatur. Nam tale voluntarium sufficit etiam ad votum faciendum, ergo etiam sufficit ad contractum emptionis, & venditionis.

Sed contra. Donatio facta latroni nulla est, quanvis ille, qui dat pecunias dat simpliciter voluntarie propter evitandam mortem eò quod est involuntarius secundum quid, ergo pari ratione sufficit ad nullitatem contractus prædicti illud involuntarium secundum quid. Respondetur, quod quando altera pars iniuriam aliquam facit alteri contrahenti, propter quam altera pars cogitur contrahere, vel dare pecunias; tunc irritatur contractus: quia non est iustum quod ex iniuria nascatur ius illi, qui facit iniuriam. Nunc autem in casu nostræ conclusionis illa pars, quæ necessitatur contrahere, non necessitatur ab altera parte, sed aliunde, scilicet, à sua egesta-

A te: unde non est eadem ratio. Per hunc etiam modum intelligitur, quare contractus usurarius sit validus quantum ad rationem mutui: licet usurarius teneatur non recipere usuras. Ratio validitatis est, quia ex utraque parte est contractus voluntarius simpliciter. Nam pars læsa sciens, & prudens vult recipere mutuum propter suam necessitatem, non obstantibus usuris. Ipse autem usurarius libenter contrahit.

B Secundo probatur conclusio ex cap. cum dilecti. de emptione & venditione. ubi Alex. 3. definit validum esse contractum quendam emptionis & venditionis cuiusdam sylvæ, etiam si qui vendiderant, decepti fuerant ultra dimidium. Definit tamen suppleendam iniquitatem esse, & inæqualitatem. Valde itaque est observandum, quod aliud est contractum esse validum, & aliud esse iniquum, unde oritur obligatio restituendi. Multi enim contractus sunt validi, eò quod sunt voluntarij ex utraque parte, qui aliàs iniqui sunt.

ULTIMA CONCLUSIO.

C Non tenetur is, qui læsi mala fide etiam ultra dimidium iusti pretij in casu quintæ conclusionis ante iudicis sententiam stare optioni partis læsæ, etiam si leges civiles concedant parti læsæ in tali casu, ut eligat, Vtrum maluerit, vel rescindere contractum, vel restitutionem sibi fieri in eo, in quo damnificatus est. Sed dicimus, quod lædens in foro conscientie poterit supplere iustum pretium non rescindendo contractum. Probat. Nam optio, quæ datur per leges civiles parti læsæ est in pœnam lædenti mala fide. Ergo tales non obligant in foro conscientie ante sententiam iudicis. Antecedens probatur. Nam ubi non est mala fides lædenti, non concedunt leges illam optionem parti læsæ: sed solum dant illi actionem in iudicio, lædenti verò bona fide, dant optionem. Ista conclusio est multò probabilior, quàm opposita sententia, quæ à quibusdam asseritur opinantibus leges illas non esse pœnales, sed esse dirigentes contractum, & apponentes conditionem necessariam celebrandis huiusmodi contractibus.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Vtrum venditio reddatur illicita propter defectum rei venditæ?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Venditio redditur iniusta, propter defectum rei venalis siue in substantia, siue in quantitate, siue in qualitate. Hæc conclusio intelligitur à Dico Thoma quando venditor cognoscit defectum rei venalis.

F Secunda conclusio. Qui bona fide vendit rem cum defectu, etiam si non peccet contra iustitiam, tenetur tamen restituere quando cognoverit, rem habere defectum.

F Tertia conclusio. Quod dictum est de venditore intelligendum est de emptore proportionabiliter. Verbi gratia, si emptor cognoscit rem esse maioris pretij, quàm existimet venditor, vel propter substantiam, vel quantitatem, vel qualitatem: tunc enim emptor tenebitur restituere illud maius pretium.

ARTICVLVS TERTIVS.

Vtrum venditor teneatur dicere vitium rei venditæ?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Si vitium rei sit occultum, & inferat damnum, vel periculum emptori, venditor teneatur illud vitium indicare.

Secunda conclusio. Si vitium rei sit manifestum, non teneatur venditor admonere emptorem de illo vitio.

Tertio conclusio. Si vitium sit occultum, non tamen damnosum, aut perniciosum emptori, non teneatur venditor illud manifestare: dum tamen diminuat de pretio tantum, quantum oportet propter illum defectum.

COMMENTARIVM.

Dubitatur primò circa istos articulos, an vitium rei venditæ annullat contractum, quando venditur res quasi integra in quantitate, qualitate, & substantia.

Arguitur primò pro parte negatiua. Si quis vendat vinum verbi gratia Metinense pro vino Sancti Martini, sit autem illud ita pretiosum sicut S. Martini, tunc est valida venditio: & tamen est defectus in substantia: ergo iste defectus non irritat contractum. Confirmatur. Esto ita quòd qui emit vinum Metinense, non soluat pretium in pecunia; sed in alia re verbi gratia in pecoribus, vel in alia re fructuosa: tunc si ille contractus non esset validus, sequeretur, quòd venditor teneretur restituere rem ipsam cum fructu. Consequens videtur durum. Sequela probatur. Nam omnis res fructificat vero domino.

Arguitur secundò à simili. Si quis baptizat Petrum putans se baptizare Paulum, re vera baptismus est validus, & certus. Ergo error in substantia non irritabit contractum emptionis, & venditionis. Et confirmatur à simili. Si episcopus conferat beneficium indigno hypocritæ putans illum esse dignissimum, nihilominus collatio beneficij est valida, ergo error in qualitate non irritabit contractum venditionis. Confirmatur secundò. Matrimonium contractum per errorem qualitatis personæ v. g. si vir contrahens putet mulierem esse virginem, aut diuitem, vel generosam, nihilominus illud matrimonium est validum, ergo etiam multò, magis ille contractus emptionis, & venditionis, non obstat errore in qualitate rei.

Arguitur tertio. Et sit casus, quòd iudex per iniquitatem, vel ignorantiam taxet pretium rei venalis multò minus, quàm oporteat: tunc venditor licitè poterit augere mensuram rei venalis quantum necesse fuerit ad supplendum iustum pretium, ergo defectus in quantitate non irritat contractum.

Arguitur vltimò. Quando emptor emit rem pretiosam, quam quidem venditor existimat minoris dignitatis, contractus est validus: etiam si fiat illo pretio secundum estimationem venditoris, vt ostendimus infra dubio tertio. Ergo pari ratione erit validus contractus, quando venditur res vitiosa pro integra. Patet consequentia, quia eadem est ratio & proportio de emptore, & venditore, vt dicitur tertia conclusio articuli. Sed si venditor ipse cognosceret, quòd res illa venalis est minoris pretij & digni-

Atatis, & vendit illam pro re maioris dignitatis, dicit Diuus Tho. quòd contractus esset nullus. Ergo ista non bene per se consonant: neque erit eadem ratio de emptore, & venditore. Sed in oppositum est, quòd matrimonium contractum per errorem personæ non est validum, ergo neque contractus emptionis, & venditionis erit validus, quando vna res substituitur pro alia. Pro decisione sic

PRIMA CONCLUSIO.

B Per se loquendo, & regulariter, quodlibet rei vitium, siue in substantia, siue in quantitate, siue in qualitate, irritat contractum, quando res venditur pro integra, & sana absque defectu aliquo. Hanc docet Diuus Thomas & explicat in articulo secundo, & confirmat ex Diuo Ambrosio libro tertio, ca. 10. & 11. Sed probatur ratione. Quia ille contractus per se loquendo rationabiliter est inuoluntarius: ergo per se loquendo, nullus est contractus: Probatur secundò. Quoniam maior læsio est, quando quis decipitur in re ipsa venali: quàm quòd decipitur in pretio, vt habent Iurisperiti in capitulo per tuas de donationibus, quos quidem Pinellus in commentarijs super legem secundam. C. de rescindenda venditione. tertia parte, capitulo secundo refert, qui dicunt quòd læsio in substantia, quantitate, & qualitate tribuit actionem læsio, etiam si citra dimidium iusti decipiatur: non autem tribuit actionem læsio in pretio nisi vltra dimidium iusti decipiatur: ergo multò maior est in actu, qui fit in ipsa re, ac proinde merito irritabitur contractus. Cuius ratio est. Quia læsio, quæ fit in ipsa re venali, tollit substantiam contractus: etiam contractus fit de ipsa re secundum substantiam, quantitatem, & qualitatem.

SECUNDA CONCLUSIO.

C Contingere potest, vt læsio sit tam minima in substantia, quantitate, vel qualitate: quòd contractus sit validus. Verbi gratia in exemplo primi argumenti, & ratio est: quia in moralibus, quod parum est, pro nihilo reputatur. Item, quia in venditione attenditur æstimatio rei venalis, secundum quod est vtilis in vsu humanos: sed quando est minima differentia in varietate substantiæ, vel quantitate, vel qualitate, res illa æqualiter se habet, vel quasi equaliter quantum ad vtilitatem emptoris: ergo venditio erit valida. Et confirmatur ex Diuo Thoma articulo secundo ad primum vbi ait, quòd si per artem alchimie fieret verum aurum: licitum esset illud vendere pro auro naturali.

D Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum, & confirmationem eius dicimus, quòd probat secundam conclusionem. Dicimus tamen, quòd si vinum Sancti Martini habet aliquam qualitatem medicinalem, quam nõ habet aliud vinum, iniquum erit vnum pro alio substituere, & contractus erit nullus.

E Ad secundum argumentum negatur consequentia. Et differentia est, quia sacramentum constat essentialiter ex sua materia, & forma cum intentione ministri faciendi quod Ecclesia intendit facere in subiecto apto, & nato: est autem impertinens ad intentionem ministri religiosam, quòd intendat baptizare istum vel illum hominem: debet enim intendere baptizare illum, circa quem exercet actum abluionis quicumque ille sit: quòd autem ipse putet esse Petrum, & ille sit Paulus, est quædam

ignorantia

ignorantia concomitans, quæ non destruit illam intentionem; alioquin si minister intendit baptizare Petrum præcisè & non alium: peccaret mortaliter, & nullus esset baptizatus, si ille non erat Petrus. Cæterùm ad iustitiam contractus emptionis, & venditionis necesse est, ut res illa de qua fuit facta conventio, tradatur in eadem substantia, quantitate, & qualitate, sicuti petitur ab emptore

Ad primam confirmationem responderetur negotio consequentiam, & differentia est: quoniam expedit ad bonum commune Ecclesiæ, quòd talis collatio beneficii sit valida ad hoc, ut ministri ecclesiastici sint certi, & determinati, & propterea Ecclesia voluit efficaciter dare illi beneficium, etiamsi aliàs sit indignus. At verò ad bonum cõmunitatis nihil retulerit, quòd contractus emptionis, & venditionis sit validus, quando non traditur res eadem in substantia, quantitate, & qualitate.

Ad secundam confirmationem responderetur, quòd ille, qui ducit uxorem cum illa ignorantia, potest se habere tripliciter. Vno modo, ut sit ignorantia concomitans intentionem eius, & non sit conditio oblecti intentionis. Ut si verbi gratia, haberet istam opinionem in mente sua, quòd mulier est virgo, & non acciperet in uxorem: si crederet, quòd non est virgo. Secundo modo potest se habere cum prædicto consensu conditionali. Tertio modo potest se habere, non exprimendo verbis consensum illum conditionalem: sed absolute loquendo, ego te accipio in meam. Dicimus ergo, quòd si primo modo se habet cum ignorantia tantum concomitanti: verum erit matrimonium, & ratum. Ratio est, quia de substantia illius contractus absoluti non est, quòd mulier sit virgo, aut nobilis, aut dives. Si autem secundo modo se habeat, non est verum matrimonium in foro conscientie siue exprimat intentionem suam conditionaliter, siue absolute. Si autem expresserit conditionaliter, non est verum matrimonium in foro exteriori. Dicimus denique, quòd si tertio modo se habuerit, loquendo absolute, cum tamen habeat consensum conditionalem: iudicabitur verum matrimonium in foro ecclesiæ. Et quavis non sit verum matrimonium: tamen ipse vir tenebitur in foro conscientie facere verum matrimonium. Et ratio est, quia grauitèr decipit mulierem, quæ putabat se vinculo matrimonij astrictam propter verba, ipsius viri. Quæ iniuria non potest aliter refarciri, nisi vir faciat verum matrimonium.

Ad tertium argumentum responderetur, quòd non facile sunt admittendæ illæ excusationes venditorum: semper enim in re dubia circa pretium iustum, præsumendum est bonam & iustam esse iudicis taxationem. Nihilominus, si quando constiterit quòd ipsa taxatio est iniqua, licitum erit venditori, uti cautela. Neque enim per hoc fit iniuria emptoribus: cum detur illis, quòd debetur secundum iustitiam.

Ad quartum argumentum dicemus in dubio tertio. Ad argumentum verò quòd fecimus in oppositum, quatenus militat contra secundam conclusionem responderetur, quòd matrimonium quidem, in quò est error personæ, nunquam est validum etiamsi substituatur alia mulier tam sufficiens, sicut illa quam intendit vir ducere in uxorem. Et ratio est manifesta: quia matrimonium ex natura sua est quidam contractus amicitie coniugalis: ad rationem autè amicitie pertinet ut amicus afficiatur ad singularem personam cum qua vult amicitiam

A contrahere. At verò in contractu emptionis, & venditionis attenditur utilitas rei. Vnde si substituatur alia res tam utilis ipsi emptori, validus erit contractus. Verbi gratia, si quis amat ancillam, & venditor substituatur illi aliam tam utilem: validus erit contractus.

D Vbitatur secundò consequenter circa tertiam conclusionem articuli tertij, Vtrum si vitium rei sit occultum, non tamen perniciosum emptori, sit validus contractus, tacente venditore vitium rei, sed minuente de pretio quantum oportet.

B Pro parte negatiua arguitur primò. Si emptor, sciret vitium illud, non emeret rem illam, ergo est inuoluntarius interpretatiuè in illo contractu: ac proinde non est validus contractus.

Arguitur secundò. Venditor tacens decipit emptorem, ergo emptor est inuoluntarius in illo contractu.

Arguitur tertio magis efficaciter. In huiusmodi contractibus non potest non grauari emptor, etiam si res habeat utilitatem pro quantitate pretij. Primò quidem, quia cum cognoverit vitium rei, cogitur decinere apud se rem sibi ingrati. Deinde si velit illam vendere, cogitur non vendere illam cuiilibet emptori, poterit enim ille defectus esse perniciosus alteri: V. g. si medicus emit equum cum illo defectu sibi quidem utilem, non poterit illum vendere militi cum illo defectu: quia erit illi perniciosus: ergo ex illa deceptione medicus iniuriam patitur. Et confirmatur, quia ipse venditor tacens defectum rei, causa erit periculi quòd inde potest euenire tertie personæ, quæ potest emere rem illam à primo emptore.

C Propter hæc argumenta aliqui tenent partem negatiuam. Ut Ioannes de Medina de contractibus quest. 34. & à quibusdam citatis à Syluestro pro ista sententia, in verbo, emptio, quest. 20. Sed certè Syluester satis confuse loquitur.

D Nos tamen argumentamur quartò pro ista sententia. Læsiō propter vitium rei maior est, quàm læsiō propter iniquitatem pretij: seu læsiō propter iniquitatem pretij irritat contractum, quando emptor ignorabat iustum rei pretium. Ergo multò magis irritabitur quando emptor habet ignorantiam vitij.

E Pro decisione huius difficultatis, notandū est, quòd venditor in prædicto casu dupliciter potest se habere. Vno modo merè negatiuè, tacendo vitium rei. Alio modo positiuè affirmando nullum vitium esse in re, vel etiam interrogatus negatiuè respondendo, vel suo silentio, rem approbando. Proportionabiliter emptor dupliciter potest se habere. Vno modo ut virtualiter habeat istam intentionem, si scirem rem istam habere vitium, non emerem illam: tamen non explicat illam intentionem. Altero modo se potest habere explicando venditori suam intentionem, quòd si res habet vitium, non intendit emere.

F PRIMA CONCLUSIO.

Venditore negatiuè se habente, quamuis emptor habeat intentionem illam virtualem, quam non explicat: validus erit contractus in prædicto casu: quando non est perniciosa emptori, neque venditor peccat aliquod peccatum. Ista conclusio intelligenda est per se & absolute loquendo, quantum est ex parte talis contractus. Probarur conclusio. Quoniam contractus quilibet per se loquendo est validus, quando celebratur secundum

rationem

ratione ualuit commutatio: sed ille contractus ita celebratur, siquidem datur res utilis emptori pro quantitate iusti pretij: ergo validus est. Probatum secundò. Quando aliquis pater donat filio aliquam pecuniam, valida est donatio: etiamsi pater non esset donaturus, si sciret ad quem malum finem filius petie. Ergo simul in casu posito venditio erit valida. Et confirmatur. Nam facultas data à superiori valida est, etiamsi non esset illam daturus, si sciret finem malum ad quem peritor à subdito. Ergo similiter, &c. Probatum tertio. Vice versa, si emptor iusto pretio emit rem aliquam, cuius virtutem singularem non cognoscit venditor, neque communiter cognoscitur: non tenetur illam virtutem indicare venditori, neque augere pretium, sed sufficit dare pretium secundum communem estimationem, ut dicemus de dabo tertio. Ergo similiter vice versa, venditor non tenetur indicare vitium rei occultum, quando non est damnosum, aut periculosum, sed res est tam utilis, quantum est pretium, quod pro illa datur.

Denique probatur. Si vitium rei esset manifestum, verbi gratia, si equus est monoculus, & emptor sua negligentia non aduertit: nihilominus contractus est validus, etiamsi non erat empturus si cognouisset illud vitium. Ergo similiter in predicto casu contingit. Probatum consequentia. Quia utrobique sua negligentia ignorat vitium rei.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si venditor secundo modo se habeat, scilicet, quod sua sponte, vel interrogatus affirmet rem nullum habere vitium, vel etiam silentio suo persuadeatur emptor, quod nullum vitium inest rei: tunc contractus est illicitus & inualidus. Probatum. Nam voluntas expressa emptoris est emere rem absque aliquo vitio: ergo contractus ille est inuoluntarius, ac proinde inualidus: & ex parte venditoris illicitus. Secundò probatur. Quoniam venditor ex officio, tenetur dicere veritatem quando interrogatur, & non dicere sua sponte mendacium circa rem ipsam: ergo si contrarium faciat decipit emptorem, ac proinde contractus est inualidus. Hanc conclusionem probant tria argumenta proposita in principio.

TERTIA CONCLUSIO.

Si vitium rei efficiat illam omnino inutilem emptori, etiamsi non sit perniciosa, contractus erit inualidus, & venditor tenetur ad restitutionem. Probatum, quia in tali casu nulla profus est voluntas emptoris emendi rem sibi inutilem, etiamsi aliàs possit illam vendere alijs utilem. Secundò probatur. Contractus emptiois, & venditionis introductus est in republica propter utilitatem contrahentium: ergo quando res omnino fuerit inutilis emptori nullus erit contractus: si venditor taceat vitium illud.

Neque valet respondere oppositum opinantes, quod res illa alijs sit utilis, & quod emptor possit illam vendere & inde capere utilitatem: etenim emptio per se loquendo ordinatur in utilitatem ipsius emptoris. Ergo quando emptor emit rem in proprios usus, nullam habet voluntatem emendi rem alijs utilem, & sibi inutilem: ergo sit iniuria quando cogitur rem illam vendere ne pretium auertat: ac proinde ipse venditor tenetur statim repetere pretium. Verum est tamen, quod si emptor aliàs est negotiator,

ita ut intelligatur, quod emit ad vendendum: validus erit contractus quia venditur illi res sibi utilis: ratione negotiationis. Tertio probatur conclusio. Si res sit perniciosa emptori, quamuis alijs sit utilis: est contractus inualidus, ut patet ex D. Tho. ar. 3. Ergo similiter, si res sit omnino inutilis emptori, erit inutilis contractus, etiamsi alijs possit esse utilis.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum negatur antecedens: si consequens intelligatur de inuoluntario rationabiliter secundum leges iustitiae.

Ad secundum respondetur, non esset proprie deceptionem ex parte venditoris, quando venditor non interrogatus tacet vitium rei, ex quo non redditur inutilis neque periculosa emptori: minuit tamen de pretio quantum oportet ad aequalitatem iustitiae.

Ad tertium argumentum respondetur, quod quamuis sit aliqua molestia emptori habere rem sibi ingrati: non tamen propterea est inualidus contractus celebratus secundum leges iustitiae. Ad confirmationem iam patet ex prima conclusione. Diximus enim validum esse talem contractum per se, & absolute, loquendo, hoc est quantum ex meritis ipsius contractus. At verò ubi fuerit tale periculum, vel propter conditionem rei, quae facile venditur alteri, cui erit perniciosa, vel etiam propter conditionem emptoris, qui facile etiam inclinatur ad vendendam rem illam: tunc contractus non erit validus ex eo, quod ipse emptor rationabiliter est iniustus: quia exponitur periculo alteram decipiendi perniciosè, & ideo venditor peccat contra iustitiam: quia est causa periculi quod nocebit tertiae personae.

Ad quartum argumentum respondetur, quod laesio de qua loquimur in prima conclusione non est tanta, quanta est laesio, quae fit in pretio, quando emptor ignorat quodnam sit pretium iustum.

Sed tamen adhuc replicatur contra ipsam tertiam conclusionem & predictam doctrinam. Si res sit maxime commoda emptori in particulari, non propterea augetur iustum pretium secundum communem estimationem rei: ergo proportionabiliter non minuetur tale pretium, si res non sit utilis in particulari. Patet consequentia. Nam aliàs non videtur esse aequalis conditio ex utraque parte contrahentium. Replicatur secundò. Emptor non tenetur indicare venditori vitium pecuniae: ergo neque venditor emptori vitium rei. Probatum antecedens, in casu quod emptor sit certus, quod pecunia, quam dat postredie, sit deponenda à Principe, tunc non tenetur indicare euentum illum, sed licite emit & licitus est contractus. Ergo similiter, &c. Confirmatur. Si quis locat domum in curia homini curiali pretio curi ète, sciens tamen, quod cito discedet curia ab illo loco: nihilominus non tenetur locans indicare conducenti, quod domus illa erit inutilis propter euentum futurum. Ergo neque venditor tenetur indicare vitium rei.

Respondetur ad primam replicam negando consequentiam. Quin potius iustitiae ratio postulat, quod sicut pretium iustum augetur, ex eo quod venditor in particulari incurrit incommodum, quando rogatus vendit: ita etiam postulat quod minuatur pretium, quando emptor in particulari incurrit incommodum ex emptione ipsa.

Ad secundum respondetur, quod in illo casu pecunia nullam habet vitium de presenti: sed potius est legitima secundum estimationem Reipublicae. Caterum per accidens est & ab extrinseco, quod illa pecunia sit deponenda à Rege, ut que ipse

emptor tenetur revelare illud futurum, quod sua industria, vel bona sorte novit. Eodem modo respondetur ad confirmationem dicendo, quod illa domus in præfenti utilis est, neque habet vitium intrinsecum: est autem per accidens eventus ille futurus cognitus per industriam, vel bonam sortem locantis, neque tenetur indicare illum eventum.

D Vbitur tertio circa tertiam conclusionem articuli secundi, An debeat esse æqualis conditio venditoris, & emptoris in huiusmodi contractibus celebrandis?

Arguitur primò pro parte negativa. Sit aliquis emptor peritissimus lapidarius, qui cognoscit singularem virtutem, & valorem alicuius margaritæ, quam non cognoscunt homines communiter, etiam lapidarij: iste potest emere margaritam minori pretio, quàm secundùm se valeat, & tamen venditor nunquam potest vendere margaritam minoris valoris pro maiori pretio: ergo non est æqualis utriusque conditio. Et confirmatur. Sit aliquis rusticus habens margaritam, & occurrat illi lapidarius dicens, quod vult possidere illam margaritam, & quod dabit illi centum pro illa, etiam si valeat mille: tunc lapidarius, si rusticus vendiderit, potest bona conscientia illam possidere: & tamen è contrario, si venditor aliquis venderet margaritam pro mille, & tamen reuera non valeret nisi centum contractus ille esset iniquus, ergo &c.

Arguitur secundò. Qui emit agrum in quo certus est latere thesaurum, non tenetur indicare domino agri ignorantem quod ibi lateat: sed potest agrum emere secundùm communem æstimationem illius: & tamen vice versa nunquam venditor potest vendere agrum minoris valoris pro maiori pretio, ergo non est æqualis utriusque conditio. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

In celebrandis huiusmodi contractibus emptionis, & venditionis, æqualis debet esse conditio emptoris, & venditoris secundùm leges iustitiæ commutativæ: & uterque tenetur illas servare. V. g. sicut venditor peccat contra iustitiam vendens rem vitiosam pro integra: ita emptor peccat emendo rem integram pro vitiosa. Item sicut venditor etiam non interrogatus tenetur dicere vitium rei, vel minuere pretium: ut iam diximus: ita tenetur emptor augere pretium cognoscens valorem rei, vel indicare venditori, ut est exemplum in confirmatione primi argumenti. Probat ergo conclusio. Quia contractus emptionis, & venditionis est actio iustitiæ commutativæ: ergo ad utramque partem æqualiter pertinet providere commodis alterius partis secundùm æqualitatem rei ad rem. Nihilominus sit

SECUNDA CONCLUSIO.

Quando in ipsa re venali est aliqua virtus specialis, quæ communiter ignoratur ab hominibus etiam peritis in illa arte, non tenetur emptor peritissimus cognoscens illam virtutem, indicare venditori: sed licitum erit illi emere pretio communi. Verbi gratia, in casibus primi & secundi argumenti. Probat conclusio. Quia iustum rei pretium illud est, quod communiter æstimatur ab hominibus secundùm circumstantiam loci, & temporis, sed illa virtus occultissima non æstimatur, ergo emptor non tenetur dare pretium pro illa virtute quam ipse specialiter cognoscit. Probat secundò. Quia vir-

A tus illa gemmæ occulta, habet se respectu lapidarij peritissimi sicut thesaurus absconditus in agro: de quo dicemus statim, quod licitum est emptori emere agrum illum, nihil indicando de thesauro, sed potest applicare sibi thesaurum titulo inventionis. Ergo similiter poterit lapidarius ille possidere gemmam excellentissimæ virtutis, titulo inventionis: etiam si emerit illam secundùm communem æstimationem hominum. Probat tertio. Si lapidarius ille ignorans virtutem gemmæ emisit illam pretio communi, & postea cognovisset virtutem illam, non teneretur ad aliquam restitutionem, ergo neque si sciens emerit. Probat consequentia. Quia si ex iustitia teneretur ante emptionem, teneretur etiam post emptionem restituere ratione rei alienæ acceptæ, sicut si sciens, & prudens accepisset. Denique probatur. Quando Hispani inveniunt Indias, poterant emere ab Indis aurum, & margaritas secundùm æstimationem illius reipublicæ: neque tenebantur indicare, quanti æstimaretur aurum in alijs regionibus. Et per hoc patet ad primum argumentum & confirmationem eius.

C Sed observa in casu confirmationis, quod lapidarius tenetur indicare absque dolo communem valorem illius margaritæ: aliàs meritò præsumitur ipse rusticus involuntarius rationabiliter. Neque credibile est, quod ipse rusticus velit facere tantam gratiam lapidario, nisi deceptus ab illo.

Ad secundum argumentum ut plenè respondeamus recolenda sunt, quæ supra diximus quæst. 66. ar. 5. circa tertiam conclusionem articuli de thesauro dupliciter sumpto, scilicet, propriè & impropiè. Et per illa patet solutio ad secundum.

D Vbitur quartò circa solutionem ad tertium articuli tertij. Vtrum venditor sciens futuram magnam copiam mercium, teneatur indicare emptoribus, aut verò minuere de pretio.

Pro parte affirmativa arguitur primò. Qui vendit equum proximè moriturum, vel contracturum aliquod vitium notabile, tenetur indicare vel minuere de pretio, ergo etiam venditor in nostro casu.

E Secundò. Quia ex opposita sententia sequuntur magna incommoda. Primò, quod mercator, qui scit civitatem obsidendam, posset nihilominus omnia bona sua vendere pretio currenti, quod videtur iniquum & contra bonam non tantum civium, sed etiam reipublicæ. Secundò sequitur, quod qui sciret crastina die futuram esse taxationem frumenti minori pretio, quàm modò: posset hodiè vendere omne triticum pretio pragmaticæ. Tertio sequitur, quod qui sciret, aliquam monetam esse deponendam citò in Regno: nihilominus posset permutare illam quam habet apud se. His argumentis convictus est Ioan. de Medina ubi supra quæst. 35. pro parte affirmativa. Nihilominus sit

PRIMA CONCLUSIO.

F Venditor sciens futuram magnam copiam mercium non erit iniustus tacendo, & vendendo suas merces pretio currente. Dixi iniustus quia contra charitatem aliquando peccabit, ut infra patebit. Probat conclusio. Quia iustum pretium est quod taxatur secundùm communem æstimationem fori. Sed iste vendit suas merces pretio currente communi æstimatione, ergo non est iniustus. Secundò sequeretur, quod qui haberet in animo post triduum vendere magnam copiam frumenti, quod non possit hodiè vendere triticum

pretio

pretio currente. Probatum sequela. Quia iste scit ex venditione futura eras, triticum minus valituro propter ingentem copiam, quam venditurus est, ergo non posset hodie vendere pretio currenti. Tertio sequeretur, quod venditor ignorans illam copiam futuram, & vendens pretio currente, teneatur restituere. Probatum sequela. Quia obligatio restituendi oritur non solum ex iniusta acceptione, sed etiã ratione rei acceptæ, ergo si mercator sciens futuram copiam teneatur restituere ratione iniustæ acceptiõnis, etiam ille, qui ignorat copiam futuram, tenebitur restituere ratione rei alienæ, scilicet, excessus pretij, quod accepit pro tritico minus valituro.

SECUNDA CONCLUSIO.

Etiã si ille venditor interrogetur, an sit futura magna copia tritici, & dicat se nescire, vel dicat copiam non esse futuram, non peccat contra iustitiam. Conclusio patet primo argumento pro facto conclusione præcedenti. Et secundo probatur. Quia contractus iste habet omnia, quæ sunt de substantia iusti contractus: traditur enim merces absque aliquo vitio, & pretio currente, ergo, &c.

Sed arguitur. Quia ille mentitur perniciosè in damnum multorum, ergo facit iniustum. Et confirmatur primo. Quia si alius assistens ita mentiretur, faceret iniustum, & teneretur restituere, ut communiter conceditur, ergo multo magis, quando mercator ipse mentitur. Secundo confirmatur. Quia si aliquis mentiendo impediatur elemosinam pauperi, teneatur illam restituere, ergo, &c.

Ad argumentum tamen respondetur, quod venditor tacendo, vel mentiendo non facit iniustum. Primo, quia solum inducit emptorem ad contractum iustum pretio currente. Et secundo, quia si diceret veritatem, incurreret ipse simile damnum in proprijs facultatibus, ergo ipse non tenetur pati. Unde mendacium illud non est formaliter perniciosum, sed officiosum: quia ipse ordinat ad fugiendum damnum: quod venditor non tenetur subire. Et ideo per accidens est quod emptor ex tali mendacio damnificetur.

Ad primam confirmationem respondetur negotio consequentiam: quia alius mentiens perniciosè mentitur, & non officiosè, eò quod ex tali mendacio nec bonum comparat, nec malum effugit: sicut mercator, qui verè detrimentum incurrit ex tali manifestatione.

Ad secundam confirmationem distinguendum est. Nam si ille alius, qui mentitur sit pauper, & ut sibi detur elemosina dupla decipit alterum, dicendo dominum non adesse, vel elemosinam iam elargitam: iste mentiens non tenetur restituere: nec peccat contra iustitiam: quia uterque pauper habet idem ius. Verantamen si dives sit, qui mentitur pauperi: quia mendacium istud est tantum perniciosum nihil habens officij, tenetur restituere peccans contra iustitiam.

TERTIA CONCLUSIO.

Quod dictum est de venditore, dicendum est proportionabiliter de emptore, v. g. si emptor sciat futuram magnam copiam ementium, ex quo augebuntur pretia rerum: aut verò sciat futuram magnam inopiam mercium, poterit tacere, vel si mentiatur, non facit iniustum dum emit pretio currente. Conclusio patet ex facto Ioseph, Genes. 41. Qui sciens

futuram inopiam frumenti, nihilominus magnam summam comparavit. Et etiam ut refert Arist. i. Polit. ca. 7. Thales Milesius emit magnam copiam olei sciens per Astrologiam, futuram sterilitatem olivarum. Et ita licitum est scienti depositionem pecunie futuram, emere pecunia, quam apud se tenet. Et etiam non erit iniustus, qui tacet interrogatus de copia, vel inopia mercium, si emat, quæ sibi necessaria sunt. Ratio omnium istorum est, quia scientia, vel ignorantia eius, quod futurum est, habet se per accidens ad iustitiam contractus præsentis.

• QUARTA CONCLUSIO.

Aliquando in prædictis casibus peccabit venditor, & emptor contra charitatem. Quod iudicandum est secundum leges communes charitatis, quibus tenemur providere bono proximi, dummodo non fiat cum magno detrimento proprio. Explicatur conclusio. Si Ioannes sciat ingentem summam tritici futuram, et Petrus velit emere ab illo modo aliquam quantitatem frumenti, ex quo crastina die propter aduentum tritici, & abundantiam illius Petrus incidet in pauperiem: tenebitur ex charitate Ioannes dicere non emas modò, sed reserva in crastinum: maxime si Ioannes posset facile vendere triticum alijs diuisim: secus est si Ioannes ex hoc quod non vendat triticum Petro, incideret in similem pauperiem: quia tunc non tenetur indicare.

Ad primum argumentum respondetur, quod si venditor sciat, ex vitio præsentis equum illum citò moriturum, aut verò quod ex dispositione intrinseca, quam habet modò, incurret notabile vitium: vel non potest vendere, vel debet minuire de pretio.

Ad aliud argumentum iam patet ex dictis, quod illa non sunt incommoda.

ARTICVLVS QVARTVS.

Verum liceat negociando, aliquid carius vendere, quam emere?

S V M M A T E X T V S.

Prima conclusio. Commutatio rerum pro rebus, vel pro pecunia, quæ ordinatur ad vitia necessitatem, est laudabilis.

Secunda conclusio. Permutatio pro rebus, vel pecunia, quæ ordinatur ad lucrum, habet quandam turpitudinem, & damnabilis videtur.

Tertia conclusio. Poterit tamen ista negotiatio honestari ex hoc, quod lucrum ordinetur in bonum finem.

COMMENTARIVM.

Prima conclusio articuli manifesta est, & quidem de contractu negotiationis de quo loquimur in illa conclusione satis dictum est, quomodo debeat iustificari. At verò circa secundam, & tertiam conclusionem notandum est primò, quod negotiatio propter lucrum, dupliciter potest considerari. Vno modo in communi abstractendo à singularibus negotiationibus, & sic intelligitur secunda conclusio Diu. Thom. quando dicit, quod secundum se habet quandam turpitudinem: sed quia non est adeo intrinsecè mala, quamuis sit de genere male sonantium, sicut est habere plura beneficia: ideo

Diuus Thomas appofuit tertiam conclusionem, vbi aduertit, quod huiusmodi negotiatio potest honestari: quando lucrum ordinatur in finem honestum. Altero modo potest considerari quilibet negotiatio in particulari, cum omnibus suis circumstantijs: & sic nulla negotiatio est indifferens; sed omnis est determinata ad bonum vel ad malum, eod quod in singulari non datur aliquis actus humanus indifferens.

Notandum secundò, quod negotiatio dupliciter potest referri ad lucrum. Vno modo tanquam ad vltimum finem ipsius negotiationis non autem negotiantis: & sic negotiatio nusquam est mortale peccatum: sed poterit esse peccatum veniale auaritiæ, secundum doctrinam Diui Thomæ, infra quaestio. 118. articulo. 4. Altero modo negotiatio referatur ad lucrum tanquam ad vltimum finem ipsius negotiantis: ita vt negotiator actualiter vel virtualiter, constituat vltimum finem in lucro: quod quidem contingit quando propter lucrum frangit aliquod præceptum, v. g. est periurus, vel defraudat proximum in re graui. Et illo modo negotiatio est peccatum mortale. Quod si aliquis obijciat contra prædictam distinctionem, quod D. Thomas. 1. 2. q. 1. articulo. 6. docet quod omnis actus humanus referatur ab agente in vltimum finem ipsius agentis, ergo falsum est quod diximus, negotiationem referri posse in lucrum tanquam in vltimum finem ipsius negotiationis, non autem negotiantis. Respondetur, quod Diu. Thomas in illo loco sufficiens explicatur de relatione saltem habituali in vltimum finem agentis: non autem opus est, quod omnes actiones humanæ referantur semper in vltimum finem agentis actualiter, vel virtualiter: sed sufficit quod referantur habitualiter: & hoc vsque adeo verum est, quod etiam ipsa peccata venialia existentis in gratia, referantur habitualiter in ipsum Deum tanquam in vltimum finem agentis: sicut docet expressè D. Thomas 1. 2. quaestione 88. articulo. 1. ad tertium. Non verò referuntur in Deum actualiter neque virtualiter: sed dicuntur referri habitualiter in Deum tanquam in finem operantis: quia ipse operatus est per gratiam habitualiter relatus in Deum, à qua relatione habituali non auertunt illam peccata venialia. Sicut vice versa homo existens in peccato mortali potest facere aliqua bona opera moralia, vt est dare eleemosynam pauperi, absque mala circumstantia finis actualis, aut virtualis: nihilominus bona opera illius referuntur habitualiter in ipsum operantem, tanquam in vltimum finem: quia cum ille sit in peccato mortali, & auersus à Deo conuersus est ad seipsum tanquam ad vltimum finem. Sed hic maximè est obseruandum, quod ista habitualis relatio operum, non sufficit facere de bono opere malum, neque de malo bonum: etenim venialia peccata hominis iusti, non sunt bona quantumlibet referantur habitualiter in Deum: & rursus eleemosyna existentis in peccato mortali bona potest esse moraliter absque mala circumstantia facta, etiam si habitualiter referatur ad creaturam ex parte operantis tanquam in vltimum finem: dummodo non referatur actualiter vel virtualiter, scilicet, in virtute alicuius actus præcedentis. Sed de hac re latius diximus 2. 2. quaestione 10. articulo. 4. Cum igitur dicimus hic, quod negotiatio quædam sit propter lucrum tanquam propter vltimum finem actionis, non autem operantis: intelligimus de vltimo fine operantis in quem actualiter, vel virtualiter actio referatur. Et dicitur vltimus finis actionis, quia actio sistit secundum se in lucro: sicut gula habet pro vltimo

A fine actionis delectationem cibi, non autem est vltimus finis ipsius comedentis: aliàs semper esset mortale peccatum gula, si referretur in illum finem, scilicet, delectationem cibi actualiter, vel virtualiter.

Denique notandum est, quod negotiatio eò vel maximè dicitur habere quandam turpitudinem, quia implicatur multis difficultatibus, & periculis peccandi, vt docet D. Tho. ad tertium.

D Vbitatur ergo primò. An licita sit negotiatio vèditionis, in illis rebus, quibus emptores male vtuntur, & ad malum finem emunt.

B Ad hoc dubium Nauar. scrupulosè satis responderet in Manuali cap. 23. num. 91. ait enim, quod non est licitum, sed esse mortale peccatum, quod venditor v. g. vedat cartas lusorias personis de quibus credit, quod abutentur illis. Immo dicit, quod omnis venditor, qui indifferenter vendit omnibus eiusmodi res, peccat mortaliter. Et in hoc sequitur Ioannè à Medina vbi supra citat enim Caietanum in hac 2. 2. quaest. 169. articulo. 2. prope finem, sed certè Caietanus potius sentit oppositum.

C Nos tamen ponimus cõclusionem, quod quando merces secundum se sunt indifferetes ad bonum & malum, potest venditor illas vendere etiam si verosimiliter, & prudenter arbitretur, quod emptor abutetur illis: quin potius etiam si certo sciat, quod emptor abutetur illis: poterit sæpenumero vendere absque peccato. Probatum prima pars conclusionis. Quoniã inquirere mores alienos, & discernere quisnam velit emere ad bonum vsum, & quis ad malum: non est officium venditoris, sed potius est curiositas perniciofa in republica, vt quibus non competit ex officio velint discernere vitas proximorum. Item, quia aliàs pari ratione condemnaremus sartores, qui faciunt vestes curiosas, quibus probabiliter creditur, quod multi, vel multæ abutentur ad luxuriam. Item essent condemnandi qui indiscriminatim vendunt omnibus communes cibos, quibus probabiliter creditur, & experimur, quod multi abutuntur ad gulam & ad luxuriam.

D Sed probatur secunda pars conclusionis quæ difficilior est, scilicet, quod si venditor est certus, quod hic, & nunc emptor emit rem, vt abutatur illa ad peccatum mortale non peccat. Arguitur primò. Venditor non tenetur impedire peccatum alienum per hoc quod non vendat illi rem venalem, quam paratus est vendere, ergo nullo modo peccat. Probatum consequentia. Quia vedendo ille non consentit peccato alieno directè, vel indirectè: & quidem quod directè non cõsentiat manifestum est, quia ille nõ intendit vendere merces suas, vt alter peccet, sed ad suam vtilitatem: quod verò non consentiat indirectè; probatur, quia tunc aliquis consentit indirectè in aliquam operationem malam quando tenebatur illam impedire, & nõ impedit: sed ille venditor non tenetur impedire illam malam operationem emptoris, nisi ex præcepto correctionis fraternæ per media ordinata ad correctionem, & cum spe aliqua emendationis ipsius. Sed non vendere illi merces non est medium correctionis fraternæ: ergo nullo modo peccat mortaliter contra illud præceptum vendendo illi merces. Confirmatur. Quia nemo tenetur ad correctionem proximi amittere suum commodum temporale, quando proximus peccat ex sua malitia, ergo venditor non tenetur amittere suum lucrum, vt impediatur proximum ab executione peccati.

F Præterea licitum est vendere aut locare domum meretricibus, etiam si locans certus sit quod abutentur meretricibus illa domo: similiter licitum

est vendere Iudæis agnum, etiam si venditor sciat, quod volunt illum ad sacrificandum, ut diximus 2. 2. quæstione 10. artic. 11.

Denique probatur. Contractus emptionis quantum ad bonitatem, vel malitiam extrinsecam, quæ non consideratur ex parte pretij, vel rei venalis, iudicandus erit propter comparationem ad commodum vel incommodum reipublicæ, ergo saltem quando malus usus rei venalis permittitur à republica propter maius bonum: non erit mala venditio rei indifferenter: quin potius si non esset, qui locaret domum meretricibus, ipsa respublica prudenter edificaret illis domum propter maiora mala evitanda, ergo non erit peccatum locare domum, aut vendere meretricibus.

Sed ut magis explicetur ista doctrina, arguitur contra illam. Primum. Quia non est licitum vendere arma tempore iniusti belli militibus paratis ad tale bellum gerendum: similiter non est licitum vendere gladium homini parato occidere proximum, ergo à simili dicendum est in præsentia.

Secundò. Non est licitum deponere pecunias apud usurarium, de quo probabiliter creditur quod dabit illas ad usuram.

Ad hæc argumenta responderetur, quod nos non ponimus uniuersalem conclusionem, quod licitum sit semper vendere rem emptori, qui malè illa usurus est: sed diximus, quod sæpenuero licitum est ita contingere: Est autem prima exceptio, quando illud non est licitum: scilicet, quando ille malus usus cedit in aliquam violentiam contra tertiam personam. v. g. in casu primi argumenti tenetur venditor tum ex charitate defendere rempublicam & innocentem: tum etiam ex iustitia non cooperari ad iniuriam faciendam alteri: & ideo si in tali casu vendiderit instrumenta offensiuæ, tenebitur ad rationem damni consequuti. Et per hoc patet ad primum argumentum.

Ad secundum videbatur, quod eadem esset ratio sicut de primo argumento. Depositio siquidem pecuniæ apud usurarium est quasi collatio instrumenti ad iniuriam faciendam tertie personæ, scilicet illi, à quo usurarius iniquè accepturus est usuras, quod est peccatum contra iustitiam, ergo videtur quod etiam sit peccatum in tali casu deponere pecunias apud usurarium. Nihilominus responderetur non esse parem rationem vtriusque casus: quia usurarius nullam facit violentiam mutuatario, ut accipiat mutuum ad usuras: sed mutuatarius propter suum commodum patitur illud damnum soluens usuras, & ideo deponitor non tenetur illum defendere non deponendo suas pecunias apud depositarium paratum accipere usuras pro mutuo. Supponimus enim, quod ipse depositor non persuadet, ut sit usurarius, neque etiam scandalizat illum occasione depositi ut moueatur ad peccatum usuræ: Dicimus ergo licitum esse deponere pecunias apud talem usurarium aliàs paratum accipere usuras ex mutuo. Neque obstat, quod ille iniuriam faciat proximo accipiendo usuras ab illo: quia in tali iniuria proximus non patitur violentiam, quin potius qui impediret usurarium, ne mutuaret illi pecunias iniuriam illi faceret, impediendo illum à maiori commo. Tota igitur ratio iniuriæ manet in usurario. Sed contra. Si aliquis vale seipsum occidere, non est licitum vendere illi gladium, imò neque depositum gladium reddere, ergo etiam si proximus in damno, quod patitur, non patitur violentiam: teneor impedire tale damnum. Responderetur, quod non est eadem ratio. Etenim qui se occidit non est do-

A minus viræ suæ, sed Deus est specialis dominus vitæ, & respublica specialis custos: quapropter iniuriam facit Deo, & reipublicæ, qui se occidit, ut diximus quæst. 64. artic. 3. Deinde qui seipsum occidit, non acquirit aliud maius commodum, sicut ille, qui soluit usuras acquirit: & ideo teneor omnino defendere, si possum, ne aliquis seipsum occidat, & teneor ex iustitia non dare illi instrumentum quo se occidat.

B Præterea possumus facere aliam exceptionem, videlicet, quando abusus emptoris probabiliter creditur, quod cedit in scandalum alicuius innocentis, & pusilli: tunc enim venditor rei peccabit contra charitatem, verbi gratia si meretrix petat à venditore aliquem ornatum aptum ad scandalizandum aliquem iuuenem innocentem, tunc venditor peccabit contra charitatem, vendendo talem ornatum. Habemus igitur ex dictis, quod venditor non excusatur à præcepto correctionis fraternæ: sed dicimus non esse medium proportionatum, quod venditor prius seipsum suis commodis vniuersaliter, ut impediatur abusus rerum venalium. Et ratio est: quia peccatum potissimè consistit in voluntate, & affectu, ergo per hoc quod impeditur executio operis, non impeditur correctio fraternæ, neque liberatur à peccato: sed sæpe continget, quod vehementius peccabit dum priuatur occasione peccandi: iuxta illud commune, Priuatio est causa appetitus. Eadem ratione excusamus à peccato illum, qui accipit mutuo pecunias ad usuram ab usurario parato mutuare ad usuram: quoniam mutuatarius non tenetur priuare se suo commo, propter malitiam alterius, qui paratus est peccare: quin potius commune proloquium est inter Theologos, quod possumus uti malitia alterius, dummodo non cooperemur ad illam. Denique adiicimus, quod non solum erit licitum sæpe venditori vendere rem ei, qui malè ea usurus est: sed etiam peccabit si non vendat. v. g. si sit obligatus vendere reipublicæ aliquod genus mercium: tenetur vendere ei, cui licitè potest vendere, & facit illi iniuriam, si non vendat.

C Dubitatur secundò. An sit licitum negotiatori emere magnam copiam mercium, ut postea minutatim vendat, & inde maius lucrum capiat? Ratio dubij est, quia in huiusmodi negotiationibus ciues patiuntur damnum: etenim vilius emerent si nemo magnam copiam mercium colligeret. Responderetur breuiter. Quod merces sunt in duplici differentia, quædam, quæ non sunt necessariae ad vitæ sustentationem, neque ad communem statum reipublicæ. v. g. psittaci, & simia, & multi ornatus mulierum. Et de huiusmodi nulla difficultas est: vnusquisque enim potest emere quantam velit copiam harum mercium: quia inde non damnificatur respublica. Aliæ merces sunt necessariae, & conuenientes ad communem statum reipublicæ. Verbi gratia, Panis & vinum, & ceteri cibi communes, & panni ad vestes communes faciendas. De huiusmodi mercibus sit

F PRIMÀ CONCLUSIO.

Regulariter loquendo, iniquè agunt mercatores, qui magnam copiam eiusmodi mercium emunt præuenientes ciues paratos ad emendum sigillatim. Probat, quia pretium illarum mercium erit multò maius, quàm si tales merces à pluribus in publico representarentur: ergo sua industria huiusmodi negotiatores damnificant reipublicam, & ciues, & tale pretium non est æstimandum

licitum, sed potius est impedimentum iusti, pretij quod aliis secundum communem fori aestimationem curreret. Diximus regulariter loquendo: quia si ille negotiator venderet reipublicae tales merces communi pretio, quo venderent alij negotiatores de longè illas asportantes: licita est talis negotiatio, sed, vt in plurimum, non ita contingit.

SECUNDA CONCLUSIO.

Postquam ciues emerunt sibi necessaria, & conuenientia, licitum est, & conueniens, quòd negotiatores emant magnam copiam istarum mercium, vt postea minutatim vendant & lucrù capiant. Probat, quia per huiusmodi negotiationem non resultat incommodum Reipub. sed potius commodum: oportet enim quòd huiusmodi merces sint in promptu pro peregrinis, & pro ciuibus, qui non poterunt emere, & pro pauperibus. Sed de hac re pertinebit ad Praetorem ordinare, ne tales negotiatores praeueniant ciues paratos ad emendum, & ne postea dum minutatim vendunt, augeant plus nimio pretium.

Dubitat tertio. An qui sunt negotiatores ex officio, licite possint carius vendere, quàm alij, & quomodo sit mensurandum iustum illorum pretium? Ad quod respondet Scotus in 4. dist. 15. q. 2. artic. 7. quòd soli mercatores ex officio, possunt in rerù venditione lucrì facere tantum, quantum eis respublica assignasset, si ad hoc officium eos conduxisset. Ratio eius est: quia si non essent in republica huiusmodi negotiatores voluntarij, ipsa respublica teneretur providere de ministris, qui hoc facerent, videlicet vt asportarent merces necessarias communitati. Magister Soto lib. 6. de Iustitia. quaest. 2. artic. 4. dicit, hanc regulam Scoti non esse omnino repudiandam, neque tamen semper posse seruari. Nihilominus sit nobis

PRIMA CONCLUSIO.

Hæc regula Scoti valde fallax est regulariter loquendo. Probat, quia contingit sæpe, quòd pretium rerum venalium vilescat, postquam isti mercatores asportauerunt merces suas: vel quia est paucitas emptorum, vel magna copia mercium, quæ aliunde superuenerunt: & tunc constat iniquum esse, quòd eiusmodi negotiatores vendant merces suas etiam ipso pretio, quo emerunt. Probat, quia tunc iustum pretium est, quòd currit iuxta communem aestimationem fori, quòd quidem tunc erit multò vilius, quàm pretium, quo ipsi emerunt: quapropter nihil pro sua industria, & labore possunt capere. Et rursus poterit contingere quòd postquam illi mercatores asportauerunt merces suas, augeat iustum pretium propter multitudinem emptorum, vel raritatem mercium: & tunc iustum pretium erit, quòd secundum communem aestimationem fori currit: etiam si sit multò maius, quàm esset stipendium, quòd respublica ministris designaret. Secundo probatur. Nam ex illa regula Scoti sequuntur magna inconuenientia. Primo, quòd si mercator casu fortuito facit iacturam omnium mercium, respublica tenetur refarcire illud damnum, vel si faceret iacturam medietatis meris, posset ille mercator vendere aliam medietatem, tanti, quanti totas merces venderet. Probat sequela. Quia si ille esset purus minister reipublicae, reciperet iustè tantum lucrì, nisi integras merces asportasset. Item sequeretur, quòd si duo mercato-

A res ita se haberet, quòd alter emeret merces multò carius quàm alter, vel quia à remotioribus partibus attulit illas, vel quia erat raritas mercatorum quando ille emebat, prudenter tamen emebat: sequeretur, quòd isti duo negotiatores eodem tempore, & loco possent vendere easdem merces pretijs notabiliter distinctis. Probat sequela. Quia ille, qui carius emit, non potest suum integrum stipendium obtinere: nisi multò carius vendat, quàm alter. Denique probatur conclusio, & ostenditur ratio nostræ doctrinæ, scilicet, ex differentia, quæ est inter purum ministrum, & negotiatorem, qui est dominus suæ pecuniæ, & suarum mercium. Nam ad officium ministri solum pertinet, vt diligenter, & prudenter gerat negotium domini, quòd si negotium perierit, domino perit: at verò negotiator, qui est dominus sicut sentit commodum quando negotiatio prosperè succedit: iustum est etiam sentiat damnum, quando non ita succedit. Verum est tamen, quòd consideratio regulæ Scoti potest esse utilis, quando respublica vult taxare pretium alicui generi mercium propter bonum commune. v. g. quòd vult taxare pretium tritici, tunc enim debet habere rationem industriæ, & laboris, quem coloni impendunt, vt possint sustentari de suo labore: hoc autem respublica in communi considerat, & vt in plurimum, nec enim potest providere singulis colonis in omni euentu.

SECUNDA CONCLUSIO.

Licitum est negotiatoribus ex officio, aliquantò carius vendere, quàm alij ciues. Hanc conclusionem ponit Syluester verbo, emptio. quaest. 10. & Scotus vbi supra. Et Caietanus hic expressè dicit, quòd isti negotiatores possunt carius vendere, quàm emunt. Ratio est, quia isti negotiatores viles sunt reipublicæ, & necessarij: ergo non debent frustrà negotiari. Sed hæc conclusio ea conditione intelligenda est, vt iustum pretium aestimetur secundum communem usum fori inter ipsos negotiatores, & populum: non secundum laborem, & industriam alicuius particularis negotiatoris. Est etiam intelligenda conclusio, tam de negotiatoribus qui vendunt minutatim, quàm de his, qui vendunt in magna quantitate. Maximè autem intelligitur conclusio de obligatis reipublicæ ad vendendum aliquod genus mercium: quia illa obligatio est pretio aestimabilis, exponunt enim seipsum multis periculis propter commodum reipublicæ. Denique probatur conclusio sic intellecta. Quia secundum communem opinionem, iustum est vt campores aliquid lucrì accipiant dum cambiunt pecuniam maioris momenti cum pecunia minoris momenti: quia hoc vtile est communitati.

Dubitat quarto principaliter. An sit licitum vendere carius expectata pecunia, quàm numerata? Et eadem quaestio est de emptione & venditione, quæ fit anticipata solutione, antequam tradantur merces. Hæc quaestio affinis est materiæ de vsuris, de qua re disputant Risperiti in cap. in ciuitate. & in cap. nauiganti. de vsuris. & in cap. ad nostram. de emptione & venditione. Summissè verbo, venditio. & verbo, vsura. Ioannes à Medina in tractatu de restitutione, quaestione 38. Sotus lib. 6. de Iustitia. quaestione 4. Et quidem omnes conueniunt in vna fundamentali conclusione, scilicet, quòd venditio, quæ fit cariori pretio propter solam expectationem solutionis secundum aliquod tempus, iniqua est, & vsuraria. Intelligunt autem

istam conclusionem, quando pretium excedit totam latitudinem pretij iusti, & rigorosi. Probatur conclusio sic intellecta. Primò, quia in illa venditione exceditur iustum pretium, quo æstimatur res, quæ traditur in præsentem: ergo iniqua est venditio. Secundò probatur conclusio. In illa venditione includitur implicite usura: ergo &c. Probatur antecedens, quia perinde est expectare solutionem pecunie pro re, quæ de præsentem traditur ac venditor mutuaret pretium rei emptori. Ut verbi gratia, pro viginti ducatis, quibus res de præsentem æstimatur, reddat viginti quinque post annum: ergo &c. Et eadem est ratio de emptione, quæ sit anticipata solutione antequam res tradatur, quæ pluris æstimatur tempore, quo tradenda est: perinde enim valet, ac si emptor mutuaret triginta venditori, ut post certum tempus reddat sibi quadraginta, aut rem, quæ valet quadraginta.

Nihilominus negotiatores multa fingunt, ut licitas faciant huiusmodi emptiones, & venditiones. Sunt itaque sex tituli quibus existimant posse iustificari huiusmodi contractus.

Primus titulus est ex communi æstimatione mercium, quæ venduntur ad creditum.

Arguitur ergo primò pro parte affirmatiua questionis. Et probatur quòd iste titulus sufficiat iustificare huiusmodi contractus. Quia communis æstimatione omnium negotiatorum est, quòd merces expectata pecunia pluris æstimantur, quàm quæ numerata pecunia venduntur: ergo &c.

Confirmatur. Quia frequentia emptorum est in causa, quòd res carius valeant; sed sunt plures emptores, qui quærunt merces, quæ expectant solutionem in futurum: ergo ea ratione carius vendi possunt.

Arguitur secundò. Pecunia præsens pluris æstimatur, quàm absens: etenim absens toto illo tempore, quo absens est, inutilis est, præsens verò est quasi in actu utilis, aut certè in proxima potentia. Ergo hac ratione, ut contractus iustificetur, & sit æqualis, licitum erit venditori maius pretium exigere ab illo, qui emit rem ad creditum: quàm ab illo, qui emit numerata pecunia.

Arguitur tertio à simili. Licitum est emere debita in futurum ab illo, cui debentur, pro minori pretio, quàm ipsa debita constant, & sonent. Verbi gratia. Debet aliquis Paulo 100. licitum est Iohanni emere à Paulo illa 100. pro 90. de præsentem numeratis: ergo licitum etiam erit dare rem, quæ modo valet 90. pro 100. in futuro tempore, quòd quidem est vendere carius ratione expectatæ solutionis.

Eisdem argumentis proportionabiliter potest aliquis probare, quòd sit licitum emere vilius, quàm valeat res, quando fuerit tradenda in futurum anticipata solutione.

Ad hanc difficultatem responderetur, & sit secunda conclusio. Iste primus titulus insufficientis est ad iustificandum huiusmodi contractus. Hæc conclusio non aliter de nouo probatur, quàm soluendo argumenta facta: quia ratio illius intrinseca, eadem est, atque primæ conclusionis fundamentalis.

Ad primum argumentum ut respondeamus obseruandum est, merces esse in duplici differentia. Quædam enim sunt, quarum minima pars venditur numerata pecunia, & tales esse solent merces, quæ nauibus adducuntur ad portum, quæ ut in plurimum, venduntur in magna quantitate alijs negotiatoribus capitalibus. Aliæ sunt merces quarum minima pars venditur ad creditum, aut certè ma-

A gna quantitate alijs negotiatoribus capitalibus. Aliæ sunt merces quarum minima pars venditur ad creditum, aut certè magna pars venditur numerata pecunia. De mercibus primi generis diximus in fine huius tractatus: de mercibus verò secundi generis intelligitur nostra conclusio. Et ad primum argumentum negatur antecedens, si intelligatur de negotiatoribus prudentibus, & non iniquis. Etenim merces secundum se nihil amplius habent utilitatis, quando emuntur ad creditum, & quando emuntur numerata pecunia. Sed illa æstimatio quorundam negotiatorum oritur ex difficultate res illas emendi de præsentem, & auaritate vtendi rebus ipsis. Et per hoc patet ad confirmationem: quoniam illa frequentia emptorum ad creditum, non auget iustum rei pretium secundum quòd de præsentem valet: sed mensura iusti pretij est illa, quam faciunt mercatores, qui emunt numerata pecunia. Et ratio est, quia iustum rerum pretium est, quò æstimantur quando hæc traduntur, ut habetur in l. Falcidia, & in l. pretia. ff. ad legem Falcidiam. quapropter emptores etiam si plurimi sint ementes ad creditum, impertinenter se habent ad iustum pretium constituendum in huiusmodi mercibus.

C Ad secundum argumentum responderetur nego antecedens, si consideretur pecunia secundum se seclusa industria negotiatoris. Etenim pecunia secundum se infructifera est, neque habet alium usum in ratione pecuniæ: nisi quando distrahitur per industriam negotiantis. Quapropter ratione temporis expectati, non potest venditor aliquid amplius pecuniæ exigere, quàm hæc licitum sit accipere, alias enim quilibet mutuator pecuniæ, eadem ratione posset exigere luctum ex mutuo, propter expectationem temporis.

D Ad tertium ut respondeamus, necesse est examinare, an sit licita emptio debiti in futuro soluendi pro minori pretio de præsentem.

Debitur ergo quintò. An licitum sit pro minori pretio emere pagas acerbas? de quâ re sunt duæ sententiæ. Prima est Adriani in 4. in materia de restitutione folio 36. & videtur esse Syluestri verbo usura. 2. §. 14. quamuis in fine videatur oppositum tenere, quam Adrianus. Et sententia est quæ negat licitum esse huiusmodi contractum pro minori pretio, quàm constant & sonent ipsa debita acerba: nisi quando fuerit periculum recuperandi, vel notabilis difficultas. Eandem sententiam sequitur Iohannes de Medina, vbi supra. Altera sententia est Caietan. verb. usura, cap. vlti. assertentis licitam esse huiusmodi emptionem: si fiat iusto pretio corrente. Et probatur primò hæc sententia. Quia in huiusmodi contractu, si aliqua iniustitia esset, maximè autem esset usura: sed hæc non, ergo. Probatur minor. Quia in huiusmodi contractu, nulla est ratio mutui ex aliqua parte neque implicita neque explicita, ergo nulla est ratio usuræ. Consequentia patet, quia usura est lucrum ex mutuo. Antecedens probatur. Quia si verbi gratia, Iohannes emit à Paulo 100. quæ illi debet Petrus pro nonaginta datis de præsentem: tunc Iohannes nihil mutuatur Paulo, quia de ratione mutui est, quòd mutuarius maneat obligatus ad soluendum aliquid in futuro; sed Paulus statim eripitur ab omni obligatione dato iure Iohanni ad recuperandum illa debita. Eodem argumento constat, quòd neque Iohannes sit usurarius: quia ille non accipit mutuum, sed ius recuperandi sibi illa debita, quæ antea debebantur Paulo, neque vltra manet obligatus ad aliquid reddendum ipsi Paulo. Ergo nulla est ratio mutui, ac proinde nec usuræ.

Probatur secundò & confirmatur. Nam Paulus de presenti dat totum ius quod habet ad illa 100. ipsi Ioanni emptori, Ioannes autem de presenti dat nonaginta pro illo iure, suscipiens in seipsum curam recuperandi: ergo totus contractus illic perficitur de presenti ex utraque parte, ac per consequens nulla est ratio vsurae: siquidem neuter manet alteri obligatus. Ex hoc infert Caietanus, quòd contractus ille erit licitus, & iustus intra limites emptionis, & venditionis, si fiat iusto pretio. Fiet autem iusto pretio, si illud pretium sit, quod communiter currit inter negotiatores absque dolo, & fraude, attentis circumstantijs loci, & temporis, & abundantia, vel penuria pecuniae. Propter hæc argumenta videtur quibusdam Theologis doctissimis, quòd non sit improbabilis sententia Caietani. Nobis tamen sæper visa est durissima, ubi nõ fuerit periculum recuperandi illa debita acerba. Et arguitur primò contra illam. Si ius illud, quod habet Paulus ad recuperandum 100. est vendibile pro minori pretio de presenti, sequitur, quòd ipsemet Petrus debitor possit emere pro minori pretio illud ius; consequens videtur magnum inconueniens: quia pro nonaginta datis anticipata solutione eripit se ab obligatione reddendi 100. Aliqui concedunt consequentiam, & admittunt consequens secundum sententiam Caietani. Alij verò assignant differentiam inter illos contractus: quia Petrus debitor, est obligatus ad totum debitum soluendum, vnde datis modò nonaginta, non eripitur ab illa obligatione propter anticipatam solutionem: at verò Ioannes ille, non tenebatur Paulo creditori: quòd sit, vt possit dare liberè Paulo creditori nonaginta pro iure quod habet ad illa 100. Arguitur tamen secundò contra sententiam Caiet. quia illa in practica præbet multam occasionem palliandi vsuras, poterunt enim facillè fingi debita acerba, & sub isto titulo fieri multi contractus vsurarij, saltem virtualiter, & implicitè.

Sed arguitur tertio magis efficaciter & metaphysicè contra istam sententiam. Illud ius, quod habet Paulus ad 100. reuera valet 100. ergo iniquum est emere pro nonaginta. Antecedens probatur. Nam quando ipse Paulus vendidit merces suas pro 100. in futurum soluendas, iusto pretio vendidit; (Hoc enim præsupponimus, & quòd debitum non habet aliam acerbiter nisi temporis,) ergo æqualitas est inter ius, quod ille habet ad suas merces, & inter ius, quod acquirit ad illa 100. in futurum soluenda. Sed ius quod habebat ad merces valebat 100. ergo ius quod acquirit valet 100. Confirmatur. Quia in contractu mutui hæc est æqualitas, quòd pro 100. quæ mutuatur Petro Paulo teneatur Paulus reddere alia 100. Ergo inæqualitas est quòd Ioannes emat illud ius à Petro minori pecunia, scilicet pro nonaginta. Neque valet dicere, quòd Ioannes non emit 100. pro 90. Sed ius ipsum quod habet Petrus ad illa 100. quod quidem ius debilitatum est in eo, quòd ipse Petrus ipso facto, quòd mutuauit, obligauit se non petere illa 100. vsque ad statutum tempus: cum igitur Ioannes velit nunc subintrare illam obligationem, & eripere Petrus ab illa: meretur, quòd minuatur sibi aliquid de numerata pecunia de presenti, dum emit ius ad recuperandum illa 100. Non inquam valet ista responsio: quia pari ratione possemus dicere, quòd ipse Petrus à principio dum mutuabat Paulo 100. poterat exigere ab illo aliquod lacrum, propterea quòd ipse Petrus se liberè subiciebat illi obligationi non petendi. Deinde, Ius illud ad recuperan-

A dum 100. à Paulo secundum se toto illo tempore expectationis inutile profusus est: sed totus eius valor desumitur ex illis 100. quæ soluenda sunt transacto tempore, ergo neque plus, neque minus valet, quàm illa 100. nisi sit periculum recuperandi: neque est alia acerbitas in illo iure, quàm expectatio temporis.

B Arguitur quartò contra eandem sententiam Caietani. Sequeretur ex illa, quòd duo socij possunt licitè ditari ex alienis sub spe illius contractus emptionis solutionis acerbae. v. g. sunt Ioannes, & Paulus socij, & Paulus emat ab alio tertio merces pro 100. iusto quidem pretio, expectata tamen solutione vsque ad annum: tunc accedat Ioannes, & emat ab illo tertio pagam illam acerbam pro 90. & rursus ipse Ioannes emat ab eodem tertio alias merces pro 100. expectata solutione ad annum, & tunc accedat Paulus, & emat illam pagam acerbam pro 90. atque ita poterunt Petrus expilare, & ditari. Pro decisione ergo sit nobis.

PRIMA CONCLUSIO

C Quando non est periculum recuperandi talis debita, neque faciendæ sunt expensæ in recuperatione illorum est iniqua emptio: si fiat pro minori pretio quàm content, & sonent ipsa debita. Hanc conclusionem probat tertium argumentum cum sua confirmatione. Est enim inæqualitas inter pretium, & rem venditam: vnde emptor tenebitur ad restitutionem.

SECUNDA CONCLUSIO

D Huiusmodi iniquitas est virtualiter vsura palliata. Probatur. Nam virtualiter, & æquialenter ipse emptor Ioannes, quasi mutuatur pecunias Petro scilicet nonaginta de presenti, vt in futuro accipiat 100. Neque valet responderi, quòd ipse Petrus non manet obligatus reddere illa 100. de futuro, quòd erat de ratione mutuati, ac proinde nulla est ibi ratio mutui, neque vsurae. Hæc inquam responsio non valet. Nam perinde est æquialenter, quòd Petrus manet obligatus ad reddendum 100. vel quòd det potestatem suam ad recuperandum illa 100. in tempore futuro: ergo est illic æquialenter ratio mutui. Confirmatur. Si Petrus in eodem casu, nollet se obligare ad reddendum illa 100. in tempore futuro pro 90. receptis de presenti, nihilominus daret Ioanni fideiussorem, qui se obligaret ad reddendum illa 100. tunc profectò ille contractus haberet rationem mutui: sed idem est dare Ioanni ius, quod habet certum ad recuperandum illa 100. atque si daret fideiussorem: ergo utrobique est ratio mutui, saltem virtualis: ac proinde vsurarius est ille contractus, & nobis certè improbabilis sententia Caietani.

TERTIA CONCLUSIO.

F Nihilominus si quis bonæ fide sequutus sententiam Caietani & aliorum emit pagam acerbam minori pretio: neque peccabit, neque tenebitur ad restitutionem, sed poterit prudens confessarius dissimulare factum præteritum, & admonere ne de cætero id faciat: alioquin querat alium confessarium, nisi fortè ipse sit proprius parochus erga quem ipse pœnitens ius habet, vt audiat confessionem suam & tunc tenebitur confessarius illum absolueri sequutus opinionem probabilem. Ratio istorum

est: quia

est: quia in dabijs melior est conditio possidentis: ergo ipse pœnitens, qui iam possidet lucrum, non tenetur restituere: siquidem dubium est, an sit licitus ille contractus vel non, & rursus ipse pœnitens habet ius acquisitum erga confessariam, qui non est proprius, si iam audivit eius confessionem: at verò erga proprium habet ius, ut audiat: unde uterque in prædicto casu tenebitur absolvere pœnitentem, etiamsi sequatur nostram sententiam speculatiuè: eò quòd ipse pœnitens non tenetur illi credere neque capax est tantæ subtilitatis doctrinæ, ad distinguendum rationem mutui, & vsuræ in tali contractu.

Secundus titulus sumitur ex ratione lucri cessantis, vel damni emergentis. De quo titulo plura dicemus in quaestione sequenti, artic. 2. nunc autem breuiter sit

CONCLUSIO

Licitum est venditori cariùs vendere expectata pecunia, quam reuera erat venditurus numerata pecunia: & ex eo quòd vendit, sequitur illi aliquod damnum, vel cessat aliquod lucrum. Ratio est, quia licitum est venditori seruare se indemnem, quando sollicitatur ab emptore, ut vendat expectata pecunia. Ita docet Dicitus Thomas in articulo 1. supra. Magister Soto lib. 6. de Iustitia, & iure quaestione 4. articulo 1. quauis concedat, quòd in tali casu licitum est venditori amplius accipere, quàm sit iustum rei pretium propter damnum emergens: non tamen propter lucrum cessans. Sed tamen non probat efficaciter istam sententiam, & est singularis in illa; omnes enim conueniunt in hoc, quòd ratione lucri cessantis, in prædicto casu, licitum est venditori aliquid amplius exigere, quàm sit aliàs iustum pretium. Obseruandum est tamen attentè à confessarijs; an iste titulus sit fictitijs: multi enim ex negotiatoribus dicunt, quòd poterant ipsi pecunia præsentis amplius negociari, & amplius lucrari. Hęc enim excusatio nulla est, quando ipse negotiator habet tantam copiam mercium, quòd partim oportet vendere ad creditum, partim numerata pecunia: vel etiam habet tantam copiam pecuniæ, quòd non erat impensurus totam in negotiationes suas, sed semper seruat aliquid in deposito.

Tertius titulus est, periculum, cui venditor se exponit dum vendit merces suas homini malæ fidei, quod vulgo dicitur, *mala dita*.

D Vbitatur ergo sextò, An quando reuera est tale periculum, & prudenter timetur, vel quòd erunt faciendæ expensæ in recuperatione pretij, aut quòd omnino peribit pretium: licitum sit venditori aliquid amplius iusto pretio exigere, quando sit contractus expectat a pecunia?

Arguitur primò pro parte negatiua, ex cap. nauiganti de vsuris, vbi definitur, quòd est vsurarius mutuator, qui recipit aliquid ultra sortem: ea ratione quia suscipit in se periculum mutui, sed in casu posito, ille venditor exigit aliquid ultra sortem, ea intentione, quia suscipit in se periculum mutui implicite: ergo vsurarius est,

Arguitur secundò. Venditor non potest exigere aliquid præter damnum, & detrimentum, quod sequitur ex ipsa venditione secundum se: sed tale periculum non sequitur ex ipsa venditione secundum se, sed quia ipse voluntariè se committit tali periculo, poterat enim exigere fideiussorem si emptor non erat bonæ fidei, vel pacisci cum illo de soluendis expensis faciendis in recuperatione pretij,

A vel etiam quòd si non soluerit definito tempore, aliquid amplius soluat: ergo si venditor hæc omnia onittit, deputer negligentia suæ periculum quod sequitur, & non faciat venditionem iniquam, & iniustam.

Arguitur tertio. Emptor non tenetur liberare venditorem isto metu, & periculo aliter, quàm soluendo statuto tempore, vel dando illi fideiussorem: ergo venditor iniquè exigit aliquid amplius, quàm iustum pretium ratione talis periculi.

B Sed pro parte affirmatiua arguitur primò. Venditor licite potest deducere in pactum damnum emergens, ut dictum est; sed ex tali venditione emergit sibi damnum, eò quòd manet in periculo, & metu amittendi bona sua: ergo hac ratione poterit aliquid amplius exigere.

Arguitur secundo. Centum ducati expositi verè periculo, minus æstimantur à viris prudentibus, ita ut licitum sit emere illos pro nonaginta, vel octoginta: ergo venditor incurrit damnum cum exponit merces suas tali periculo, ita ut iam non æstimantur tanti quanti si haberet illas apud se.

C Tertio. Aliquis fideiussor poterit aliquid exigere pro fideiussione, eò quòd exponit se periculo soluendi capitale; ergo etiam ipse venditor poterit idipsum exigere: quia se exponit æquali periculo.

Propter argumenta prædicta, quidam tenent partem negatiuam, quidam verò affirmatiuam, Affirmatiuam tenet Ioannes de Medina vbi supra, negatiuam tenet Soto vbi supra. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

D Venditor licite potest deducere in pactum ultra iustum pretium rei venalis, expensas faciendas in recuperatione debiti. Ratio huius est: quia in tali casu reuera est damnum emergens venditori, qui proprijs expensis recuperat iustum pretium; ergo poterit illas in pactum deducere, ut seruet se indemnem.

SECUNDA CONCLUSIO.

E Ratione verò periculi, & metus recuperandi pretium, non potest venditor aliquid amplius exigere ab emptore, quàm iustum pretium. Hanc probant argumenta facta pro parte negatiua. Et præterea probatur. Quia non est medium ordinatum, & proportionatum ad tollendum periculum, & metum, quòd emptor promittat se daturum 100. pro re, quæ valet 90. quoniam ipsamet 100. manet in eodem periculo. Dixi tamen ab eodem emptore non posse venditorem amplius exigere: quia si quidam alius tertius sollicitaret venditorem, ut venderet ad creditum homini malæ fidei, licitum esset venditori exigere ab illo sollicitatore aliquid pretij, maxime numeratæ pecuniæ: propterea quòd vendit tali homini ad creditum.

F Ad argumenta partis affirmatiuæ, quatenus militant contra istam conclusionem responderetur. Ad primum, quòd illud periculum nõ est damnum emergens præter ipsum iustum pretium quod manet in periculo: cui periculo sufficienter satisfacit emptor, si postea soluat iustum pretium definito tempore. Et hoc quidem verum est quantum est ex parte contractus; ceterum si emptor sit homo malæ

fidei:

fidei: tunc venditor perat fideiussorem, vel non vendat; quod si vendiderit: sibi imputet tale periculum. Ad secundum patet ex dictis. Dicimus enim, quod venditor voluntarie & imprudenter se exponit tali periculo: neque esse medium ordinatum ut se eripiat à tali periculo, quod exigit aliquid amplius, quam sit iustum pretium.

Ad tertium negatur consequentia. Non enim est eadem ratio de fideiussore, & de ipso venditore. Quia ipse fideiussor nullum expectabat commodum ex contracta venditoris, & dum fidei iuberet, exponit se periculo soluendi capitale pro homine mala fidei: & ideo potest exigere aliquid pretij tam à venditore, quam ab homine mala fidei. At verò ipse venditor expectat commodum ex venditione: unde æquum est, ut se exponat tali periculo, vel perat fideiussorem.

Quartus titulus est, quando venditor seruaturus erat merces vendendas in tempore futuro; in quo carius erant valitura: vel asportaturus erat illas in alium locum, ubi carius venderentur, y. g. erat asportaturus triticum ad locum ubi non est pragmatica.

D Vbitatur ergo septimò. An ratione huius tituli, possit venditor amplius exigere, quam sit iustum pretium rei de præsentis? Et idem proportionabiliter quæribus de emptore, an possit emere merces vilius, quam de præsentis valeant: propterea quod recepturus erat illas merces tempore, quo vilius sunt valitura: & quoniam iste titulus magnam habet affinitatem cum secundo titulo de damno emergente, & lucro cessante: Responderetur breuiter. Venditor potest iuste ratione huius tituli vendere carius merces, quam valeant de præsentis siue vendat numerata pecunia siue expectata v. g. seruaturus erat Petrus triticum suum reuera ad vendendum mense Maij: quo tempore prudenter iudicatur carius valiturum, poterit de præsentis carius vendere, quam nunc valeat. Ista conclusio definitur cap. Nauiganti de vsuris. Et ratio est: quia venditor potest se indemnem seruare quando sollicitatur ab emptore.

Secunda conclusio. Emptor similiter poterit iuste emere merces tradendas in futuro siue numerata, siue expectata pecunia: eo pretio, quo sunt valitura: quando tradendæ sunt, etiamsi sit vilius, quam de præsentis currat. Hac conclusio similiter est definita in dict. cap. Nauiganti. Et ratio est: quia merces æstimantur humano iudicio, secundum quod veniunt in usum hominum; ergo cum illæ merces non veniant de præsentis in usum hominum: iustum pretium erit, quo æstimabuntur pro illo tempore quando tradendæ sunt. Et ista conclusio cum sua ratione notanda est pro his, quæ dicenda sunt in ultimo titulo.

Nota tamen, quod prædictus contractus dupliciter potest fieri. Primò, non determinando pretium de præsentis, sed remittendo in futurum qualecumque fuerit, quando tradendæ sunt merces: & iste modus est planissimus absque scrupulo. Secundo modo potest celebrari iste contractus ad arbitrium boni viri, habita ratione circumstantiarum loci, & temporis: & tunc iustum pretium poterit taxari secundum quandam mediocritatem: ita ut vtraque pars maneat in æquali periculo, & in æquali commoditate secundum spem. v. g. si possibile est secundum prædictas circumstantias humano more, quod mense Maij valeat triticum 14. argenteis: possibile etiam est, quod valeat 12. tunc æqualis conuentio erit si fiat contractus pro 13.

A Quintus titulus est, quando merces non erant seruandæ à venditore in futuro: sed tamen tempore solutionis expectata, earum erant valitura & secundum æstimationem hominum.

D Vbitatur ergo octauò. An in tali casu liceat vendere carius expectata pecunia, quam de præsentis valeat merces? Pro parte affirmatiua arguitur primò ex cap. In ciuitate de vsuris. ubi Alexand. III. dicit, quod si piper, & cinnamomum valeat numerata pecunia quinque libris, potest venditor expectata pecunia vendere sex libris, dum modo dubium sit, merces illas tempore solutionis plus minusue esse valitura. Sed tamen communis solutio ad istud cap. esse solet, quod Pontifex intelligit, quando merces essent seruandæ in futurum vendendæ. Sed contra istam intelligentiam arguitur tripliciter. Primò, quia Alexand. III. ibi absolute loquitur. Secundò, quia quomuis Greg. IX. in distincto cap. Nauiganti, ponat illam exceptionem, scilicet, si venditor seruaturus erat merces in illud tempus, quo carius erant valitura: tamen casus capit. In ciuitate distinctus est à casu capit. Nauiganti; quod patet, quia casus capit. In ciuitate habet speciem vsuræ, ut ibidem dicit Pontifex: at verò casus capit. Nauiganti, iustissimus est: neque habet speciem vsuræ, ergo est distinctus, ac per consequens exceptio facta in cap. Nauiganti, non potest applicari capitulo. In ciuitate. Tertio arguitur à simili. Licetum est emere vilius numerata pecunia, quam tunc valent merces de præsentis, quando verosimiliter creditur quòd tempore, quo tradendæ sunt merces, vilius sunt valitura, ut diximus in titulo præcedenti, conclusione 2. Ergo vice versa licetum erit vendere modò carius expectata pecunia: quando tempore solutionis verosimiliter creditur, quòd merces carius sunt valitura.

D Propter hæc argumenta Caiet. quæst. seq. artic. 2. tenet contra communem intelligentiam capit. In ciuitate. Id ipsum dicit in summa verbo vsura exterior: Arbitratur enim distinctum esse casum vtriusque capituli pro cuius intelligentia distinguit. Nam prorogatio temporis solutionis dupliciter potest considerari, & fieri: Primò, ut ipsa prorogatio sit actio distincta à contractu venditionis, ita sanè, ut intelligatur venditio iam perfecta per traditionem rei, & deinde ratione expectationis temporis solutionis aliquid amplius exigatur: & isto modo contractus est vsurarius. Altero modo ipsa prorogatio poterit considerari, ut complens contractum venditionis; ita sanè ut non antea intelligatur perfecta venditio: nisi pro tempore solutionis pecunie & isto modo vendere licetum esse ait carius merces quam nunc valeant si tempore solutionis creduntur carius valitura. Et iste inquit, est casus capit. In ciuitate. Ratio Caietani esse potest ex doctrina illius, quòd venditio non est perfecta, & completa vsque ad tempus solutionis; sed si fieret tempore solutionis esset licita, & iusta; ergo etiam modò contractus ille, qui sit ex nunc pro tunc erit licitus, & iustus. Hanc sententiam Caietani non probat Soto lib. 6. de iustitia quæst. 4. art. 2. sed neque omnino improbat illam.

F Nihilominus nobis videtur simpliciter reprobanda sententia, & ponimus conclusionem. Ille contractus est illicitus, & vsurarius. Probatum primò. Quia sententia Caietani est contra omnium Doctorum decreta, & contra communem intelligentiam cap. in ciuitate. Deinde, quia fundamentum Caietani nullum est, quod probatur. Quia venditio perficitur quando res traditur emptori tanquam domi-

no illud, etiam expectetur solutio in futurum; ergo fundamentum Caietani nullum est: & implicat contradictionem dicere, quod venditio non est perfecta, & quod emptor maneat dominus rei, ita ut sibi stet, aut pereat; ergo fictum est dicere quod illa venditio fit ex nunc, pro tunc *como entonces valere*: nam reuera perficitur nunc cum res traditur; & secundum communem omnium sensum dicitur, quod res illa iam est vendita ad creditum. Confirmatur à simili. Si Episcopus vendat alicui beneficium, & statim tradat, expectet autem solutionem in futurum; iam est perfecte simoniacus & incurrit omnes penas iuris, ut ipse Caietanus concedit infra quaestio. 100. ut verò si vice versa Episcopus recipiat statim pretium pro beneficio tradendo in futurum, non est perfecte simoniacus nisi mentalis, nec incurrit penas iuris donec tradat beneficium. Et ratio est, quia reuera nondum vendidit beneficium, donec tradiderit illud: ergo simili modo, venditio rei temporalis tunc substantialiter perficitur, quando res traditur, siue expectata, siue numerata pecunia. Tertio. Quia ex sententia Caietani sequeretur, quod qui non erat seruaturus merces suas in futuro: licite posset carius illas vendere, quam qui erat seruaturus ad tempus, quo carius erant valiturae. Probat sequela. Nam qui erat seruaturus, tenetur minuere de pretio tantum, quantum ipse erat impensurus in seruandis mercibus, & quantum erat periculi in illarum conseruatione: At verò qui non erat seruaturus nullas expensas factururus erat, ac proinde carius poterit vendere. Ad argumentum in oppositum ex cap. In ciuitate bene responsam est illic in argumento. Ad primam replicam responderetur, quod Gregorius IX. explicuit illud caput in alio cap. Nauiganti: Neque est distinctus casus secundum speciem quantum attinet ad rem praesentem secundum rationem vsurae, vel non vsurae. Vnde ad secundam replicam respondeatur, quod poterit etiam palliari vsura in casu cap. Nauiganti, si venditor fingit se seruaturum & non esse seruaturum merces. Ad tertiam replicam negatur consequentia. Differentia est manifesta: quia venditio perficitur quando res traditur, non autem perficitur quando traditur sola pecunia, etiam si fiat pactum in futurum tradendi rem.

Sextus titulus est specialissimus in quodam genere mercium, non solum propter modum vendendi in magna quantitate: sed etiam quia omnes illae merces, vel quasi omnes, venduntur expectata pecunia. Vt v. g. sunt tapetes, qui deferuntur de Flandria ad portum, vel etiam Bislus quae Hispanè dicitur Olanda, & id genus mercium, quae deferuntur ad portum ad prouisionem totius Regni.

Dubitat ergo non. An licitum sit vendere huiusmodi merces eodem tempore, & loco cariori pretio expectata pecunia, quam vendantur quaedam merces ex illis numerata pecunia in parua quantitate? Pro parte negativa arguitur primò. Iustum rerum pretium est illud, quod in praesenti aestimatur secundum communem usum fori numerata pecunia; Sed quaedam merces eiusdem speciei aequaliter bonae venduntur eodem tempore, & loco viliori pretio: ergo illud est pretium iustum, & non illud alterum carius expectata pecunia. Arguitur secundò. Si omnes illae merces venderentur eodem tempore, & loco numerata pecunia, proculdubio aestimarentur multo viliori pretio, ergo carius pretium, quod exigunt negotiatores propter expectationem temporis iniquum est. Arguitur tertio. Nam si licitum est vendere has merces ca-

Arius expectata pecunia, quam numerata, ergo quanto, ad longius tempus expectatur solutio, licitum erit tanto carius vendere.

Sed in oppositum est pro parte affirmatiua. Primò. Quia modus debitus per se in vendendis huiusmodi mercibus est, ut vendatur eo loco, & tempore in magna quantitate: ex quo statim sequitur, quod non possint vendi numerata pecunia, ergo iustum illarum pretium non potest aestimari numerata pecunia, sed estimandum erit expectata pecunia.

BArguitur secundò. Si pretium iustum harum mercium aestimandum esset secundum quod venduntur quaedam ex ipsis de praesenti numerata pecunia: nemo vellet negotiari in huiusmodi mercibus, quia vix posset lucrari factas expensas.

CArguitur tertio. Si pretium iustum harum mercium deberet aestimari (ut quidam aiunt) ac si omnes illae merces venderentur numerata pecunia eodem loco, & tempore: sequeretur, quod esset iniustum pretium illud, quo modo de facto venduntur quaedam merces ex illis numerata pecunia. Probat sequela. Quia si omnes illae merces venderentur numerata pecunia, necessario pretium deberet notabiliter vilescere propter abundantiam mercium, & raritatem emptorum: immò verò non esset numerus emptorum sufficiens ad tantam copiam emendam numerata pecunia, nisi in tantum vilesceret pretium, quod etiam pauperes inuitarentur ad emendum tapetes.

DDe hac difficultate sunt, & fuerunt varia iudicia inter Magistros nostrae aetatis. Magister Soto olim dicebat, quod iustum pretium harum mercium deberet aestimari, ac si omnes venderentur numerata pecunia: Idem assererat Magister Cano Doctissimus: quos ego ore proprio consului de ista definitione. Sed postea Magister Soto lib. 6. de iustitia, quaestio. 4. articulo. 1. ad quartum, fateri se diu anticipitem fuisse in hac re definienda: sed tamen ibi iam declinat in fauorem venditorum expectata pecunia: & ait, licitum esse in casu praedicto carius vendere expectata pecunia, quam numerata, & quod illud aestimatur iustum pretium, quod currit expectata pecunia in mercibus tam magnae quantitatis: quod quidem probat argumento primo facto pro parte negativa. Quam sententiam tenuerat olim sapientissimus Victoria communis praceptor huius scholae. Alij verò Doctores semper persistunt asserentes iniquum esse vendere carius expectata pecunia, quam numerata. Nihilominus aiunt, quod in casu posito venditores licite carius vendunt expectata pecunia, quam numerata, ratione lucri cessantis: eo, quod sunt perpetui negotiatores, & ideo patiuntur damnum in expectatione pecuniae, quam si haberent praemanibus, possent amplius negotiari, & amplius lucrari.

ESed tamen haec sententia sufficienter impugnatur argumentis factis pro parte affirmatiua. Deinde. Falsum est, quod in casu posito sit verè lucrum cessans. Quia illi negotiatores non erant vendituri, immò neque poterant vendere numerata pecunia, ergo reuera non cessat illis lucrum.

FPro decisione notandum est, quod pretium rei venalis dupliciter potest dici praesens. Vno modo dicitur praesens quod hic aestimatur à viris probis, & prudentibus, etiam non statim, & de praesenti physice loquendo soluitur pretium: altero modo dicitur praesens, quod statim de praesenti physice loquendo soluitur.

Notandum est secundò, quod pretium praesens priori modo est iustum pretium cuiuslibet rei ve-

nalis: pretium vero praesens secundo modo imper-
tinenter se habet ad rationem iusti pretij: nam ali-
quando contingit, vt coniugatur cum illo, aliquan-
do vero expectatur iustum pretium soluendum
futuro tempore.

Nota tertio, quod ratio quare in emptione
mercium, de quibus loquimur, non potest statim
representari pecunia, est: quia pretium non potest
colligi nisi ex ipsismet mercibus in alijs locis, & te-
poribus vendendi: propterea quod huiusmodi pro-
missio mercium defertur per totam prouinciam, &
per totum Regnum, & ita ad arbitrium boni viri
debet determinari tempus necessarium, intra quod
huiusmodi merces possint minutatim vendi in alijs
locis, & colligi pecunia: vnde totum illud tempus
debet reputari tanquam praesens respectu solutio-
nis tantarum mercium. Explicatur haec doctrina
amplius. Si venditor ille magnus negotiator, qui
velit tantas merces nauibus, mitteret illos mini-
stros suos per totum Regnum vt minutatim vede-
rent merces numerata pecunia: certe totum illud
tempus, quo expectaret venditor ille pecunias pro
mercibus suis, reputaretur praesens tempus, & dice-
retur quod ille vendit merces suas numerata pecu-
nia: sic etiam aequiualeter quando alij negotiato-
res emunt tales merces, considerandi sunt quasi
subordinati ministri illius magni negotiatoris: qua-
uis enim non sint omnino ministri, quia efficiuntur
domini mercium, quas emunt: sed tamen quod at-
tinet ad rationem praesentialitatis pretij soluendi,
perinde sunt quasi ministri: sunt enim negotiatores
necessario subordinati pro tantis mercibus expen-
dendis.

Nota quarto, quod forma, quae seruetur a vi-
ris probis, & prudentibus in emptione harum mer-
cium ea est, quod primum taxetur pretium iustum
secundum aestimationem praesentem: deinde ven-
ditor, & emptores conueniunt de tempore solutio-
nis, quod quidem determinandum erit maius, aut
minus ad arbitrium boni viri: secundum quod iu-
dicabitur necessarium esse, vt expendantur minuta-
tim tales merces a negotiatoribus: & totum illud
tempus debet reputari praesens, ac si solutio fieret
numerata pecunia.

PRIMA CONCLUSIO

His ita constitutis sit. Licitum est in casu posito
vendere illas merces carius expectata pecunia, vs-
que ad praedictum tempus: quam in praesenti ven-
duntur eadem merces numerata pecunia in parua
quantitate. Haec conclusio patet ex fundamētis pra-
iactis, & argumentis factis pro parte affirmatiua.

SECUNDA CONCLUSIO.

Non licet vendere merces illas in magna qua-
ntitate carius, quam in praesenti aestimantur, etiam
expectata pecunia. Ista conclusio probatur argu-
mentis factis pro parte negatiua. Et istae conclusio-
nes extenduntur ad omnes alios magnos negotia-
tores, qui in alijs regionibus, quam in portu, vendunt
merces in magna quantitate, dummodo eadem mer-
ces non vendantur in magna quantitate numerata
pecunia eodem loco, & tempore: tuoc enim iustum
pretium omnium mercium erit illud, quod currit
numerata statim pecunia.

TERTIA CONCLUSIO.

Negotiator qui taxato semel pretio prout in
praesenti aestimatur, & determinato etiam tempore
solutionis necessario ad expeditionem praedictarum
mercium, vt dictum est, vendiderit carius, eo quod
expectat ad longius tempus: vsurarius est. Hoc pro-
batur eisdem argumentis pro parte negatiua factis,
& proportionabiliter dicendum est de negotiato-
re, qui emit vilius in magna quantitate eodem te-
pore, & loco, propterea quod anticipat solutionem
ante illud tempus necessarium, vt merces minuta-
tim expendantur.

Ex dictis sequitur, quod respectu diuersorum
emptorum, in praedicto casu bene potest determi-
nari diuersum tempus maius, aut minus, necessa-
rium tamen, vt merces expendantur minutatim: sed
nihilominus tunc non debet vendere carius vni,
quam alteri: propterea quod vni est maius tempus
necessarium ad expendendas merces, quam alteri:
& totum illud reputatur praesens respectu solu-
tionis.

QUARTA CONCLUSIO.

Qui pecunia numerata emunt vilius eodem
tempore, & loco, quia minutatim emunt merces il-
las parua quantitate: licite, & iuste emunt. Ratio est:
quia illae merces sunt vltroae, & ideo merito vi-
lescunt in illo loco: quia ipse venditor compulsus
necessitate vt sustentet se in portu vendit illas in
parua quantitate, & signum est quod ille contractus
est licitus: siquidem ille venditor illo pretio non
venderet omnes merces, quas habet. Denique pro-
batur. Quia tunc est raritas emptorum ad emendas
illas merces minutatim numerata pecunia: neque
est inconueniens, quod eodem tempore, & loco sint
duo distincta pretia: propter distinctum modum
vendendi.

QUINTA CONCLUSIO.

Alij negotiatores, qui postea easdem merces
vendunt in singulis oppidis, non possunt illas ca-
riori pretio vendere expectata pecunia, quam nu-
merata. Probatur. Quia tunc magna quantitas illa-
rum mercium venditur numerata pecunia; ergo
inde accipienda est aestimatio iusti pretij.

Ad argumenta pro parte negatiua responde-
tur. Ad primum nego maiorem, si intelligatur de
mercibus, quae vt in plurimum, venduntur in ma-
gna quantitate, ac proinde expectata pecunia, quae
ex ipsis mercibus alijs venditis debet colligi. Non
tunc inconuenit quod in parua quantitate vilio-
ri pretio vendantur eodem tempore, & loco: quia
tunc sunt merces vltroae.

Ad secundum negatur consequentia. Quia illae
conditionales non posita in esse non constituunt
pretium iustum: quia pari ratione sequeretur, quod
si aliquis habens magnam copiam frumenti, vende-
ret minutatim pretio currenti secundum commu-
nem usum fori: quod ille esset iniustus. Probatur se-
quela. Nam si totum frumentum exponeret simul
venditioni, certum est quod pretium vilesceret pro-
pter copiam; ergo illae conditionales non faciunt iu-
stum pretium.

Ad tertium respondetur, quod nos nunquam
concessimus, quod formaliter loquendo ratione
expectationis soluendae pecuniae: licitum sit carius

vendere,

quando recipit numeratam pecuniam, sed vendit obligationem reddendi certam quantitatem lanarum tempore attonsonis. Ista tamen solutio non sufficit. Quoniam obligatio ad reddendum 40. valet 40. emptor autem dat triginta: ergo usurarius est, ac si mutuarer 30. recepturus 40. Et denique. Nulla ratio est sufficiens ad excusandum huiusmodi contractum ab usura: ergo cum habeat speciem usure, usura est. Antecedens probatur soluendo argumenta sententiae affirmatiuae: & simul proferendo nouas rationes, quibus ille contractus probatur usurarius.

Ad primum enim respondetur, quod illa consuetudo est iniqua sicut aliae multae in republica: quauis aliquando excusentur negotiatores auctoritate Doctorum, quos consulunt: aliquando vero non excusantur: quia nolunt cognoscere veritatem, sed affectant ignorantiam, ne faciant restitutionem.

Ad secundum argumentum negatur consequentia. Nam tunc temporis dupliciter fieri poterat talis negotiatio lanarum. Vno modo emendo eas expectata etiam pecunia ad tempus traditionis lanarum, eodem pretio, quo tunc erant valiturae: altero modo numerata pecunia, & anticipata solutione, eodem pretio, quo erant valiturae tempore traditionis.

Ad tertium respondetur, quod multitudo venditorum in casu posito superabatur a multitudine emptorum qui diligentissime querebant lanas emendas anticipata solutione viliori pretio: quapropter illa multitudo venditorum non minuebat pretium iustum: sed necessitas pastorum erat in causa, ut querebant pecunias quasi ad usuras: unde quamuis appellaretur ille contractus emptionis, non tamen erat reuera venditio, quantum ad substantiam: quia non tradebantur merces.

Ad confirmationem respondetur, quod proprie loquendo non sunt merces vltionae. Primum quidem quia sunt plurimi emptores querebant eas. Deinde, quia reuera pro tunc illae merces non sunt in actu, sed producendae erant in ipsis gregibus: quapropter vendentes de presenti nihil tradunt, nisi obligationem tradendi lanas eo tempore, quo carius sunt valiturae. Quapropter, quemadmodum si quis alius negotiator emeret illam obligationem tradendi quadraginta, tempore attonsonis, pro triginta de presenti numeratis, erit usurarius: ita erit usurarius, qui dicitur emere lanas valituras quadraginta, pro triginta numeratis de presenti.

Ad quartam respondetur, quod in illo casu ratio, quare pretium augebatur tempore attonsonis, non erat solum raritas mercium venalium: sed etiam multitudo emptorum, ita sane, ut si nulla merces venditae fuissent anticipata solutione: nihilominus tunc pretium augetur propter multitudinem emptorum.

Ad confirmationem respondetur, primum quidem, quod non satis constabat, an maxima pars lanarum venderetur anticipata solutione. Etenim pastores pecuniosi non vendebant anticipata solutione. Deinde pastores minus diuites non vendebant, nisi castum lanarum, quantum opus erat ad pastum gregis soluendum. Sed deus ita esse, quod mense Nouembri, vel Decembri venderetur maxima pars lanarum: non inde sequitur, quod pretium iustum sit illud, quo soluebatur anticipata solutione. Nam eadem ratione sequeretur, quod si quis venderet eodem tempore, & loco lanas tradendas mense Iunio, eo pretio, quo tunc essent valiturae: quod ille contractus esset iniquus ex parte vendentis. Pater sequela. Quia secundum alteram opinionem, mini-

ma quantitas deberet sequi pretium maioris quantitatis, quae vendebatur anticipata solutione: Consequens autem esse falsum manifestissimum est: quoniam ille contractus ab omnibus approbatur tanquam iustus expectata solutione eo pretio, quo merces valiturae sunt tempore traditionis, ut diximus titu. 4. conclusione. 2. & titu. 5. argumento. 2. contra Caieranum.

Ad quintum argumentum responderetur, negando consequentiam. Quia pari ratione sequeretur ut diximus, licitum esse emere fructus terrae futuros viliori pretio, cum obligatione tradendi tempore, quo carius sunt valiturae. Similiter licitum esset emere a pastoribus carnes gregis viliori pretio anticipata solutione: quod non sint valiturae tempore traditionis.

Ad sextum negatur consequentia. Neque enim est eadem ratio. Primum quidem, quia piscatura conseruari non potest, nisi praesto adsint emptores, qui illam recipiant, quam antea emerant, siue expectata, siue numerata pecunia. At vero lanarum optime conseruantur. Deinde est differentia: quoniam eodem pretio emitur piscatura ante piscationem eodem tempore & loco numerata pecunia, & expectata solutione. At vero lanarum non eodem pretio emuntur numerata pecunia, & expectata solutione. Concludamus igitur, quod regula communis est, ut contractus emptionis, & venditionis viliori pretio anticipata solutione, quam expectata, est usurarius ex parte ementis: ut docet D. Thom. quaestione. 78. artic. 2. ad septimum. nisi ubi fuerit aliquis titulus manifestus eorum, quos approbamus. v.g. lucri cessantis, & damni emergentis.

VLTIMA CONCLUSIO.

Si loquamur de ipso facto nostris temporibus, venditio, quae fit lanarum ad creditum cariori pretio numerata pecunia, quam expectata: iniqua est, & usuraria. Ratio est manifesta, quia tunc de facto est magna multitudo vellerum lanarum apud ipsos pastores, quae vendant numerata pecunia mense Octobri, Nouembri, & Decembri, viliori pretio, quam expectata solutione. Constat autem quod regula iusti pretij est communis vsus fori, quando ipsae merces traduntur numerata pecunia in magna quantitate: & idcirco si cariori pretio vendantur expectata pecunia, tunc usurarius implicite est iste contractus. Et haec de ista quaestione dicta sufficiant.

QVAESTIO LXXVIII.

De Usura.

Deinde considerandum est de peccato usurae, quod committitur in mutuis. Et circa hoc quaeruntur quatuor.

ARTICVLVS PRIMVS.

Utrum accipere usuram pro pecunia mutuata sit peccatum.

SVMMA ARTICVLI.

Prima conclusio. Accipere usuram pro pecunia mutuata est secundum se iniustum. Ratio est. Quia venditur id, quod non est.

Secunda conclusio. Pecunia quae per usuram acquiritur, est necessario, restituenda ex iustitia.

COMMENTARIUS.

Materia haec celebris est inter Theologos & Iuristas. Theologi quidem agunt de illa in 4. dist. 15. Adrianus in 4. in materia de restitutione. Conradus in tractatu de contractibus à quaestio. 21. Ioannes de Medina in libr. de restitutione in tractatu speciali de rebus per vsuram acquisitis. Abulensis. tomo. 7. super Matth. cap. 25. quaestio. 164. & deinceps. Soro lib. 6. de iustitia. Vtriusque Iuris periti in titulis de vsuris. Et Gratianus in Decreto dist. 47. & 14. causa, quaest. 4. Vbi videndus erit Cardinalis Turrecremata. Summistae in verbo vsura.

De nomine, & definitione vsurae.

Ante omnia in hoc tractatu explicandum est, quid significet, & quid sit vsura. De notione quidem huius vocabuli sciendum est, esse Ciceronianum, & habere amplam significationem. Significat enim vsum rei cuiuscumque siue bonum siue malum. Idem dicimus de hoc nomine Foenus. Est enim idem quod vsura, & foeneror; idem est quod exercere vsuras. Tam verò ex vsus accommodatione inter doctores, huiusmodi vocabula in malam partem tantum accipiuntur, vt significant pretium rei iniquum, quod capitur ex re, quae vsu consumitur. Quae quidem acceptio quasi per antiphrasim ortum habuisse videtur: sicut bellum dicitur, quia est res minimè bella, & lucus, quia non habet lucem, & piscina, quae piscibus caret. Sic etiam quando quis vult pretium ultra sortem pro re, quae nullum habet fructum, aut vsum praeter distractionem, & consumptionem ipsius; dicitur tale pretium vsura. Accipitur deinde pro ipso vitio, hoc est, pro habitu, qui est principium talium actionum iniquarum. Accipitur etiam pro ipsa actione vsuras accipiendo. Quandoque verò accipitur pro obiecto illius habitus iniqui.

Exemplum est in alijs omnibus vitijs, & virtutibus. Furtum enim dicitur ipsa rei alienae occulta acceptio. Aliquando verò dicitur ipsamet res occultè accepta. Similiter fides quandoque dicitur res ipsa per fidem credita, aliquando ipse actus credendi, aliquando ipse habitus. Sic vsura accipitur in concilio Agathensi, & refertur. 14. quaest. 3. capite vltimo. Vbi dicitur vsura est vbi amplius requiritur, quam datur. Ecce vbi requisitionem vocauit vsuram. Pro obiecto verò accipitur à D. Ambrosio, & refertur vbi sup. 14. quaest. 3. Vbi ait quodcumque accedit forti vsura est. Eodem pacto accipitur à D. Hieron. lib. 6. super Ezechiel cap. 18. & refertur vbi supra.

Deinceps definitionem quid rei inquiramus in sapientes à definitione vsurae prout accipitur pro obiecto. Vsura itaque in hac acceptione est, vt D. Thom. definit in hoc articulo, pretium vsus rei mutuae. In eodem incidit alia definitio, scilicet, lucrum ratione mutui ex pacto. Hinc colligitur definitio vsurae in altera acceptione pro vitio. Est enim vsura iniustitia, per quam accipitur pretium vsus rei mutuae. Vel aliter, vsura est iniustitia; qua accipitur lucrum ratione mutui ex pacto.

Pro harum definitionum intelligentia notandum est primò, quod tria requiruntur ad vitium vsurae. Primò quidem quod in tali contractu sit mutuum, haec enim est propria, & sola materia vsurae. In quo datur intelligi, quod vsura solum habet locum in rebus vsu consumptibilibus, quarum proinde dominium transfertur per talem contractum. Sicut reuera transfertur per omnem mutationem.

A Prædicta differentia distinguitur vsura à fraudulencia emptionis, & venditionis; qui contractus versatur etiam circa res, quae non consumuntur vsu, sed sunt materia commodationis. Obseruandum est tamen, non esse necessarium ad rationem vsurae, quod mutuum sit expressum, & manifestum; sed satis est, quod sit implicitum, & virtuale. v. g. Vendit quis cariore pretio, quam presenti iusto merces suas ex eo tantum quod expectat solutionem futuram; ibi certè est vsura virtualis, & implicitum mutuum. Etenim, perinde pollet illa venditio, ac si modò venditor acciperet ab emptore iustum pretium praesens. & illud ipsum daret mutuum emptori vsque ad tempus praestitutum, & praescriptum solutioni, & exigeret lucrum ratione illius mutui.

B Secundo. Requiritur intentio accipiendi lucrum ratione mutui. Et hoc ipsum expressum est in altera definitione. Colligitur autem manifestè ex D. Thom. definitione. Etenim cum res mutua necessario debeat restitui eadem in specie mutatori, si pro vsu illius pretium accipere velit, iam manifestè intèdit lucrum. Quapropter, si quis accipiat, quod aliàs sibi debebatur, vt redimat suam vexationem, quoniam aliter nequibat recuperare debitum; etiam si ratione mutui dicat se id petere, non est vsura, si quidem non est lucrum verum, quod capitur ex mutuo. Hoc modo potest intelligi Ambro. sup. de Tobia. cap. 15. quod refertur 14. quaest. 4. cap. fin. vbi ait. Ab illo exige vsuras, cui merito nocere desideras, cui iure inferuntur arma, huic legitime auferuntur vsurae, quae bello vincere non potes, ab hoc vsuras exige. Et cõcludit. Ergo vbi ius est belli, ibi ius vsurae. Loquitur itaque Amb. de vsura secundum apparentiam, non secundum rei veritatem. Tertio requiritur pactum & obligatio explicite, vel implicite, ratione cuius mutuarius teneatur, saltem secundum iustitiae figuram, quantum est ex parte contractantium voluntate sua, quoniam re vera, & absolute nulla est obligatio ex parte mutuarii ad reddendas vsuras. Obserua tamen quod quando obligatio, qualiscumque illa est, fuerit implicita, contingere potest, quod altera tantum pars intendat inducere talem obligationem. Et tunc si mutuator intendat inducere obligationem, contractus erit vsurarius, etiam si mutuarius non intelligat. Si verò mutuarius existimet se obligari, & mutuator non id intendat, non erit vsurarius contractus, etiam si mutuarius soluat vsuras. Ratio huius differentiae est: quia vsura est formaliter in mutatore. Verum est tamè quod mutuator quando postea nouerit animum mutuarii, tenebitur restituere vsuras.

C quantum est ex parte contractantium voluntate sua, quoniam re vera, & absolute nulla est obligatio ex parte mutuarii ad reddendas vsuras. Obserua tamen quod quando obligatio, qualiscumque illa est, fuerit implicita, contingere potest, quod altera tantum pars intendat inducere talem obligationem. Et tunc si mutuator intendat inducere obligationem, contractus erit vsurarius, etiam si mutuarius non intelligat. Si verò mutuarius existimet se obligari, & mutuator non id intendat, non erit vsurarius contractus, etiam si mutuarius soluat vsuras. Ratio huius differentiae est: quia vsura est formaliter in mutatore. Verum est tamè quod mutuator quando postea nouerit animum mutuarii, tenebitur restituere vsuras.

D quantum est ex parte contractantium voluntate sua, quoniam re vera, & absolute nulla est obligatio ex parte mutuarii ad reddendas vsuras. Obserua tamen quod quando obligatio, qualiscumque illa est, fuerit implicita, contingere potest, quod altera tantum pars intendat inducere talem obligationem. Et tunc si mutuator intendat inducere obligationem, contractus erit vsurarius, etiam si mutuarius non intelligat. Si verò mutuarius existimet se obligari, & mutuator non id intendat, non erit vsurarius contractus, etiam si mutuarius soluat vsuras. Ratio huius differentiae est: quia vsura est formaliter in mutatore. Verum est tamè quod mutuator quando postea nouerit animum mutuarii, tenebitur restituere vsuras.

E restituere vsuras.

Diuisio vsurae.

Fam verò diuidere oportet vsurae rationem. Altera enim dicitur realis, & exterior: altera mentalis, & interior. Exterior quidem committitur quando interuenit pactum saltem implicitum. Mentalis verò est mentis propositum recipiendi lucrum ex mutuo. Obseruandum est tamen, quod mentalis vsura dupliciter dicitur: vno modo communi quadam acceptione cum alijs vitijs mentalibus, quae mentalia dicuntur quatenus mente sola perpetrata sunt, nullo exteriori subsequente effectu. Sicut mentale homicidium dicitur, quod solo proposito, vel desiderio terminatum est. Sic etiã mentalis vsura est propositum absque effectu accipiendi lucrum ex mutuo. Altero modo specialiter dicitur mentalis vsura: etiã secundo modo.

ra fuerit acceptio lucri ex mutuo, quando nullum pactum, ne implicitum quidem, præcesserat. Et hæc usura dicitur solum propositum, ita ut excludat pactum, non autem effectum. Et in hac acceptione multa disputant doctores de usura mentali.

D Vbicatur primò. An usura sit prohibita iure naturali, an verò solum iure positivo diuino, vel humano?

Arguitur primò pro parte negatiua. Quod iure naturæ prohibetur, nunquam est licitum: sed D. Ambrosius vbi supra dicit aliquando esse licitum, ergo non est intrinsecè malum exigere usuras.

Arguitur secundò argumento quinto D. Thomæ. Licitum est iure naturæ pretium exigere pro actione, quam aliàs homo facere non tenetur, sed homo non tenetur mutuare, ergo pro actione mutuandi potest aliquid iustè petere, & accipere. Maior probatur exemplo, quia licitè potest saltator pro saltatione pretium accipere, eò quòd saltatio est opus ad quod aliàs homo non tenebatur.

Arguitur tertio, & replicatur contra solutionem D. Thom. ad quintum. Vbi ait quòd potest quidem mutuator recompenationem petere à mutuuario, sed illa recompenatio iusta nihil aliud est, quam quòd mutuarius reddat quantum accepit. Hæc D. Thomas. Contra hoc sic argumentor. Mutuator, qui mutat centum aureos, amplius dat, quàm sibi reddat mutuarius, quo tempore soluit ceterum aureos, ergo ratione illius excessus potest aliquid amplius accipere. Probatur antecedens. Quia ultra centum aureos, quos mutuator dederat, dedit simul obligationem ad non petendum illos ante præfinitum tempus, sed hæc obligatio non exigendi suas pecunias pretio æstimabilis est, sicut & obligatio ad mutuandum vel vendendum æstimatur pretio, ergo &c. Cõfirmatur & explicatur amplius illud antecedens. Mutuat Petrus Paulo ceterum aureos reddendos quocumq; Petrus petierit. Mutuat etiã Ioannes Paulo totidem aureos reddendos post annum, tunc videtur quòd Ioannes amplius det Paulo, quàm Petrus: quia dat notabilem obligationem ad non repetendum, ergo iusta recompenatio, quàm debet Paulus facere, non debet esse æqualis erga Petrum & erga Ioannem. Cõfirmatur secundò. Si Ioannes se obligaret per integrum annum ad mutuandum Paulo pecunias quoties Paulus peteret vsq; ad centum aureos, proculdubio Ioannes iustè postulatet pretium pro illa obligatione, sed æqualis imò eadem videtur obligatio dare centum aureos nunc cum obligatione non repetendi per totum annum hoc enim videtur esse cõtinuata obligatio mutuandi, vel ratã habendi mutuacionem, ergo talis obligatio pretio æstimabilis est. Cõfirmatur tertio. Si obligatio non repetendi mutuatum intra annum, non est pretio æstimabilis, ergo nec obligatio non repetendi intra duos, vel quatuor, vel viginti annos non erit pretio æstimabilis. Probatur consequentia, quia non differunt nisi secundum magis, & minus.

Arguitur quartò. Sententia, quæ sentit licitum esse emere pagas acerbas minori pretio de præfenti dato, quàm ipse constãt, videtur quibusdã probabilis, ergo probabilis sententia erit, esse licitum dato minori pretio in præfenti emere obligationem mutuariatij ad reddendum plus pecuniæ in futuro.

De hac quæstione sciendum est, fuisse hæreticos asserentes licitum esse dare mutuum pecunias ad usuram. Græci fuerunt in hac sententia, vt refert Guido Carmelita in summa de hæresibus. Castro in lib. de hæresibus. verbo usura. Albanenses etiam fuerunt in eadem sententia, vt refert Gabriel Pra-

A teolus. lib. 1. de vitis, & vitijs hæreticorum cap. 22. Eandem securus fuit Carolus Molinæus Iurista, sed Lutheranus, vt refert Episcopus Segobien. lib. 3. Variarum & Nauarro in Commentario super capit. 1. 14. quæstione. 3. Qui hæreticus aiebat, licitas esse usuras, si exerceantur cum moderamine quod habetur in l. eos. C. de usuris. Abulensis concedit quidem usuras esse prohibitas, & esse peccatum. Cæterum in loco citato q. 171. & 172. negat esse prohibitas iure naturæ: sed ait, tantum iure positivo prohiberi. In eadẽ sententia aiunt esse aliquos Iurisperitos, vt refert Soro vbi supra q. 1. articulo 1. Pro decisione veritatis sit.

PRIMA CONCLUSIO.

Secundum fidem Catholicam asserendum est usuras esse illicitas & oppositum est hæresis. Hæc conclusio expressè definitur in Concilio Viennensi sub Clemente VIII. & refertur in Clementina vnica de usuris. §. vltimo. Neque ista conclusio est recens sententia Ecclesiæ, sed est communis consensus totius Ecclesiæ à temporibus Niceni Concilij, vbi Canone 18. & refertur. 14. q. 4. cap. quoniam, sic habetur, quoniam multi clerici auaritiæ causa turpia lucri sectantes obliuiscunt Diuini præcepti, quo dictum est Psal. 14. Qui pecuniam suam non dedit ad usuram. Ecce ubi concilium ait, esse Diuinum præceptum. Sunt etiam innumera testimonia aliorum Conciliorum, & Pontificum, & sanctorum Patrum, quibus semper usura improbata est communi asseritione totius ecclesiæ. Quæ testimonia referuntur 14. q. 3. & 4. & 5. & 6. & 7. d. & in Decretalibus, & in sexto, in titulis de usuris. Quæ omnia longum esset recensere. Et denique omnes scholastici Doctores ita censuerunt, & sentiunt.

SECUNDA CONCLUSIO.

Usura prohibita est iure naturali. Probatur primò, testimonijs Philosophorum, qui naturali ratione ducti usuram reprobauerunt. Imprimis, Aristot. 1. Polit. cap. 6. & cap. 7. improbat vehementer usuram, aitque eam esse præter naturam. Idem ait. 4. Ethic. cap. 1. Item Cicero lib. 2. de finibus ait, interrogatum Catonem quid esset scenerari, respondisse, quòd esset hominem occidere. Quasi æquipararet Cato scenerationem cum homicidio quantum ad hoc quod est esse contra iustitiam, & ius naturæ. Plutarchus opusculum fecit, cui titulum inscripsit, quòd non oporteat scenerari. Item Appianus Alexandrinus lib. 1. de bello ciuili. & Marcus Cato de re rustica, usuras vehementer improbant. Certum ergo est, quòd lumine naturali cognoscitur iniustitia usurarij. Ratione deinde probatur conclusio. Prima quidem & optima ratio est D. Thom. in hoc articulo. Iniquum est, & contra ius naturæ vendere idẽ bis, aut vendere id, quòd non est: sed qui accipit usuram pro pecunia mutuata, vel quasi vendit idẽ bis, vel certè vendit id, quòd non est, ergo. Maior probatur. Quia ratione naturali notum est, esse iniquum rem vendere plus, quàm valeat. Minor probatur. Nam qui dat mutuum ad usuram, recipit postea quidem tantum, quantum dedit: & insuper pro vsu illius, qui nullius est pretij seorsum à pecunia, accipit aliquid aliud: ergo aut rem ipsam vendit bis, aut certè pro vsu, qui seorsum non est æstimandus, aliquid accipit. Cæterum de distinctione inter dominium & usum rerum, quæ vsu cõsumuntur, diximus multa supra in materia de dominio. Quamuis enim in-

ter se habeant distinctionem metaphysicam: tamen quod attinet ad pretium & valorem, non potest distingui vsus rei vsu consumptibilis, à re ipsa cuius vsus est, vt consumatur.

Secunda ratio sit ex comparatione. Quia etiã vsus equi est seorsum aliquando computandus, & estimandus quantum ad pretium, vt v. g. quãdo aliquis conducit equum reddit equum, & etiam pretium vsus equi: tamen qui equum vendit iusto pretio, nõ potest accipere aliud pretiũ pro vsu ipsius equi: eò quòd per venditionem equi translatiõ dominii in emptorem. At verò mutuator, qui dat pecuniam transfert dominium eius in mutuatarium redditurum equalem pecuniam, ergo iniquum erit contra ius naturæ, quòd mutuator accipiat aliquid pro vsu pecuniæ. Probatũ consequentiã. Quia multò minus distinguitur vsus pecuniæ à pecuniã, quàm vsus equi ab equo, ergo si in venditiõne equi, propterea quòd transfertur dominium, non est licitũ recipere pretium pro vsu; multò minus licitũ erit accipere pretium pro vsu pecuniæ. Cõfirmatur. Quoniam contra totum naturæ ius est, vt quis accipiat pretium pro vsu rei cuius nullum habet dominium, vel vsufructum, sed mutuator neque dominium, neque vsufructum habet pecuniæ mutuatæ, ergo est cõtra ius naturæ, quòd exigat pretiũ pro vsu pecuniæ: sed solum poterit obligare mutuatariũ, vt reddat tantum quod accepit, & tẽpore prædefinito.

Tertia ratio pro conclusione sit. Quando nulla esset alia ratio ad probandum quòd vsura est cõtra ius naturæ, nisi quòd ex illa sequuntur maxima dãmna, & incommoda reipublicæ, sufficeret ad reprobandam vsuram tanquam rationi naturali contrariam: quemadmodum colligimus, simplicem fornicationem esse contra ius naturæ: quia si varius concubitus, vt licitus exerceretur, esset magna perturbatio in republica. neque possent homines educari conuenienter neque in vita animali, neque in vita rationali. Legatur historia celebris apud Titum Litiũ lib. 2. ab vrbe condita vbi narratur discordia inter plebem Romanam & patres conscriptos: quæ ortum habuit, ex oppressiõne plebis per vsuras. Neque valet respondere, quòd potiùs ex vsuris sequuntur aliqua vtilitates in republica, & quòd propterea iure communi permittebantur, & Romæ permittuntur. Quoniam profectò si reputarentur licitæ, tunc esset frequentissimum exercitium vsurarum in Christianos: ex qua frequentia maxima dãmna consequerentur in republica; omnes enim indigentes pecunijs de præsentĩ, etiam ad res non multum necessarias, statim acciperent pecunias ad vsuram & essent prodigi, & in paupertatem redigerentur. Probatũ quartò. Quoniam si non esset vsura iure naturæ prohibita; sequeretur, quòd neque lege Evangelica prohiberetur, siquidem in Euangelio præter præcepta fidei, & sacramentorũ nihil prohiberetur, vel præcipitur, quòd non sit naturæ lege prohibitum, vel præceptum. Et Cõfirmatur. Quoniam alijs omnibus nationibus, quæ non receperunt baptismum, licitum esset vsuras exercere si iure naturæ non est prohibitum. Imò etiã sequeretur, quòd fideles, qui erant ante legem scriptam potuissent exercere licitè vsuras: & etiam illi, qui erant simul cum lege scripta, non tamẽ subditi legi: qualis erat familia Iob, non peccarent vsuras accipientes pro mutuo. Cõfirmatur secundò. Quoniam Concilia, & Pontifices vbi suprã non prohibent vsuras, quasi statuendo nouum ius: sed potiùs declarando, quòd ex natura sua iniquum est, ergo negare esse prohibitas vsuras iure

Tomus quartus.

A naturæ, est aduersari dictis Conciliorum, & sanctorum Patrum,

Ob hæc argumenta possemus oppositam sententiam inuere nota erroris in fide, aut certè hæresis. Sed temperamus censuram, & dicimus, quòd saltem contraria sententia est periculosa, & valde temeraria, & errori proxima. Ratio huius temperamenti est, quoniam non est ita certum secundum fidem, id quòd communiter à Theologis asseritur: quòd in Euangelio non contineatur aliquod præceptum, præter præcepta virtutum Theologicarũ, & sacramentorum. Quòd quidem proloquium sic intelligitur. Non quidem quòd in lege Evangelica non sit præceptum fidei, spei, & charitatis, & humilitatis: secundum quòd est virtus supernaturalis, per quam subijcitur homo Deo ad finem vitæ æternæ confidendũ, cõfitemens, quòd sine eius auxilio, & misericordia neque gratiã, assequi neque gloriã potest. Sed quoniam huiusmodi præcepta virtutum fuerunt etiã in lege naturæ fidelibus imposita per traditionem protoparentum, & quia quòd specialiter consideratur in lege Evangelica, est quòd habemus specialia præcepta explicita fidei, & sacramentorum: propterea Theologi meritò aiunt præter præcepta fidei, & sacramentorum non est aliud præceptum in lege Evangelica speciale præter præcepta naturalia, ad quorũ custodiã nos perficit lex gratiæ. iuxta illud Apõsto. Rom. 3. legem ergo destruiamus per fidem? Absit, sed legem statuimus. Illud igitur documentum posset aliquis absque expressa nota hæresis negare, & dicere quòd etiã in lege Evangelica est præceptum diuinum speciale, quòd prohibentur vsuræ. Sed huiusmodi responsio, tergiversatio est: & vix & ægrè satisfacit argumentis, quæ fecimus, quò minus ista sententia damnetur vt erronea. Hac fortassis ratione Durandus in 4. distinctione. 33. q. 2. & Martinus de Magistris, de Temperatiã. q. 2. dixerunt, fornicationem simplicem esse quidem prohibitam iure Evangelico: sed absque hæresis nota manifesta dixerunt fornicationem nõ esse prohibitam iure naturæ. Propter hanc igitur rationem temperauimus nos rigorem cõsenti, & diximus oppositam sententiam esse valde temerariam & periculosam in fide, & errori proximã. Sed profectò nobis magis placeret dicere quòd opposita sententia nostræ cõclusionis est erronea in fide; propterea quòd ex principiis fidei, & alijs propositionibus, quæ nobis videtur notæ lumine naturali, per euidentiã consequentiã colligitur nostra secunda conclusio. Et cõsequenter etiã dicimus, imò multò magis, simplicem fornicationem esse ita iure naturæ prohibitam, vt oppositũ sit error in fide Catholica.

TERTIA CONCLUSIO.

Certum est vsuram prohibitã fuisse in veteri Testamento sicut, & adulterium & rapina, Non tamẽ est ita certum prohibitam fuisse in nouo Testamento expressis verbis. Prima pars probatur, Exo. 22. Deut. 28. Psal. 14. Qui iurat proximo suo, & nõ decipit, qui pecuniam suam nõ dedit ad vsuram, & ex ipso Psalmo colligitur quòd dare pecuniã ad vsurã est etiam contra legem naturæ, sicut alia quæ commemorat Psalmus ipse, videlicet, non perjurare, nõ decipere proximum, non accipere munera super innocentem. Secundam partem conclusionis probamus, quia in toto Euangelio non est talis locus, quo videatur vsura reprobari, nisi ille Luc. 6. qui refertur à D. Tho. Mutuum date, nihil inde sperantes. Sed ille locus alias habet explicationes san-

etorum Patrum, ut insinuat D. Thom. in solutione ad quartum. Nihilominus quoniam summi Pontifices & Concilia citant locum illum Luca. 6. ut reprobent lucrum ex mutuo, non placet nobis, neque tutum est, discedere à Concilio, & Pontificum super illum locum intelligentia, quidquid alij contra clament. Neque mirum, vel nouum est, quod vnus locus sacre Scripturæ plures habeat sensus literales.

QUARTA CONCLUSIO.

Manifestum est, usuras esse prohibitas iure Canonico, & iure Regio Hispaniensi. De iure Canonico patet ex locis citatis in prima conclusione. Quantum verò ad ius Hispaniense patet ex lege Regia titu. 2. lib. 5. ordinamenti. Cæterum iure Ciuili communi, tantum sunt prohibita usurarum usura, ut patet ex l. Placuit. ff. de usuris. & ex l. ut nullo. C. de usuris. permissio tamen est usurarum absolutè, ut patet in l. Placuit. dummodo non sit maior usurarum portio, quam centesima pars mutuari. Hoc moderamen patet in l. eos. C. de usuris. Neque verò hæc permissio iuris ciuili existimanda est illicita, sed aliquando est conueniens, & necessaria ne impediatur maiora bona. Verbi gratia. Commoditates eorum, qui indigent pecunia mutua. Nota tamen, quod quauis in nostro regno Hispaniæ si necessitas id exposceret, possent permitti usuræ: tamen non propterea posset compelli mutuatarius ad soluendas usuras. Imò etiam si eas se melius soluisset, non poterat denegari ei actio ad repetendum eas in iudicio. Hoc patet expressè ex Clementina vnica de usuris, quæ habetur ex Concilio Viennensi: vbi excommunicantur iudices, & officiales eorum, qui compellunt ad usuras soluendas, vel denegant actionem in iudicio ad repetendum. Neque valet contra hoc obiectio, quod non datur actio in iudicio deceptis in contractu emptionis, & venditionis citra dimidiu iusti pretij, ergo simili modo licitum erit negare actionem in iudicio mutuatarijs, qui soluerunt usuras. Negamus enim consequentiam. Primò quidem, quia hoc est prohibitum iure Ecclesiastico: quod est superius iure ciuili in his, quæ pertinent ad salutem animarum. Deinde, quoniam est magna differentia inter vtrumque casum: quoniam in priori casu, difficile erat, & nimis importunum tribunalibus dignoscere multitudinem lesionum in contractibus emptionis, & venditionis: at verò usurarum iniquitatem facile est iudicare: & ideo lex Ecclesiastica voluit subuenire læsis per usuram, non autem læsis in emptionibus, & venditionibus.

Ad argumenta in oppositum. Ad primum ex autoritate Diui Ambrosij, dicit glossa ibidè, sensum esse Ambrosij, quod à nemine sunt exigendæ usuræ: sicut nemini est nocendum. Quem sensum sequitur Magister Soto vbi suprà. Sed profectò ista explicatio non quadrat cum verbis Ambrosij, scilicet, cui iure inferuntur arma, huic legitime auferuntur usuræ. Constat autem quod sæpenumero iustissime inferuntur bella, ergo tunc iuste poterunt auferri usuræ. Melior ergo est explicatio nostra, quam suprà dedimus definentes usuram, scilicet, quod Ambrosius loquitur de usuris, quæ non sunt propriè usuræ, sed secundum apparentiam, scilicet, quæ alio titulo debentur: quauis occasione mutui recuperantur.

Ad secundum quod erat quintum Diui Thomæ, responderetur, quod optima est eius responsio.

A Ad tertium argumentum quod erat replica, responderetur negando antecedens. Ad probationem responderetur, quod illa obligatio ad non petendum mutuum, ante certum tempus, non est pretio æstimabilis per se loquendo, quantum est ex vi mutui: quamuis aliquando possit accedere alius titulus, ratione cuius, talis obligatio sit pretio æstimabilis, sicut v. g. obligatio ad mutuandum vel vendendum solet dici pretio æstimabilis. Negamus autem, quod obligatio mutuatoris ad non petendum mutuum vsque ad certum tempus sit semper pretio æstimabilis. Pro cuius maiori intelligentia, & solutione trium confirmationum, aduertendum est, & maximè obseruandum: quod quia moralia moraliter iudicanda sunt, non debemus fingere res aliquas esse pretio æstimabiles in aliquo euentu, in quo reuera non sunt dignæ pretio. In huiusmodi autem obligationibus multæ fraudes possunt contingere propter hominum auaritiam. V. g. communiter dicimus, quod obligatio ad mutuandum est pretio æstimabilis, & tamen potest contingere, quod aliquis, à quo petitur mutuum, respondeat se nolle mutuari hodie, sed quod hodie se obligabit ad mutuandum cras, vel post octo dies, vel post mensem, & quod ratione huius obligationis petat aliquod pretium: quod æquiualeat usuris, quas peteret, si modo mutualet. In tali casu profectò nemo est, qui neget tale pactum usurarium esse. & scato titulo usuram palliare, intendebat enim ille homo exigere lucrum ex mutatione illa, & finxit pretium petere pro obligatione mutuari. Quemadmodum igitur respondendum erit ad prædictam fraudem in cuius fauorem poterat fieri tale argumentum, scilicet, quod ille mutuator prius exegerat pretium pro obligatione mutuari quod erat licitum, & postea gratis mutualet; respondebimus etiam ad probationem illius antecedentis & ad tres confirmationes. Dicimus igitur, quod quando obligatio ad mutuandum, vel vendendum nulli prorsus periculo exponit mutuatorem, vel venditorem, & reuera nullam incommoditatem illi affert, non est pretio æstimabilis. Quapropter si venditor aliquis, qui paratus vendere omnibus, velit vendere alicui obligationem vendendi illi cras, aut post octo dies, aut mensem, profectò propter hanc obligationem non potest exigere pretium distinctum à iusto pretio mercium. Secus autem si ex huiusmodi obligationibus ad mutuandum, vel vendendum incommodatur mutuator, vel venditor: tunc enim licitum erit pro illa obligatione pretium pro quantitate incommodationis exigere. Et hoc modo iuste postulant pretium obligati reipublicæ ad prouidendum de carnibus, aut piscatura. Ad hunc igitur modum obseruare oportet, quod sicut obligatio mutuari aliquando est pretio æstimabilis, aliquando nihil valet: ita etiam obligatio non petendi mutuum, vel debitum potest aliquando pretio æstimari, aliquando verò nullo pretio digna est. Exemplum sit, si quis sese obliget ad mutuandum in omni euentu, vel in aliquo euentu speciali, potest esse aliquid periculi damni emergentis, vel lucri cessantis, vel alicuius incommoditatis ipsi mutuatori: tunc profectò licitum est aliquod pretium exigere pro illa obligatione. Quando verò ipse mutuator nulli periculo se exponit, neque in aliquo incommodatur: non potest pretium exigere pro illa obligatione: sed iusta recompensatio erit, si reddatur ei tantum, quantum pecuniæ mutualet. Et per hoc patet via ad soluendas tres confirmationes.

Ad primam enim responderetur, quod si Petrus,

& Ioannes æqualiter se habent in hoc, quod neuter incommodatur ex illa commodatione pro tempore breuiori, vel longiori, neuter potest pretium exigere pro obligatione non petendi per totum annum. v. g. quod si Ioannes erat vir pecuniosus, qui non habebat opus illa pecunia per totum annum, non poterit aliquid pretii exigere, propterea quod se obligat ad non petendum per totum annum: hoc enim est mutuare per totum annum. Imò verò in eodem casu, si Petrus breuiori tempore indigeret expendere suas pecunias, posset petere ab eo pretium si protogaretur sibi solutio faciendæ: vel etiam si à principio peteretur ab eo, vt mutua-
B ret cum ea incommodatione, posset exigere aliquid pretij. Nota tamen, quod cum diximus, & repeti-
C uimus, si mutuator incommodatur, non intelligi-
 mus solum quando patitur damnum emergens, vel lucrum cessans in pecunia: sed etiam quando decebat illum exercere aliquem actum liberalitatis, aut magnificentiæ de aliqua operatione sibi necessaria, vel conuenienti: tunc dicimus quod ligare se ad mutuum quando pecuniæ erant sibi necessariae ad talia opera exercenda, & quia caret eis toto illo tempore, impeditur neerceat tales operationes; potest aliquam recompensationem exigere, dummodo illa incommodatio non sit fictitia.

Ad secundam confirmationem responderetur, quod illa obligatio Ioannis ad mutuandum per annum integrum quotiescunque Paulus petierit mutuum, iudicio meo æquiualeat obligationi non petendi centum aureos, quos statim mutualet. Vnde dico, quod si non magis incommodatur ipse mutuator in vno casu, quam in altero, non est licitum quod in vno casu exigatur aliquid pretij, si in altero non exigitur. Et ipsa ratio facta in confirmatione nostra conuincit; & oppositum est patefacere fenestram ad palliandas multas vsuras, dum asserunt Theologi quod pro obligatione mutuandi potest exigi pretium, non autem pro obligatione non petendi mutuum. Nos enim vtrouque eandem rationem exigendi pretij esse existimamus moraliter loquendo.

D Vbitatur secundò circa solutionem D. Tho. ad secundam argumentum, An vsura fuerit Iudæis concessa tanquam licita, saltem erga alienigenas? Pro cuius difficultatis intelligentia notandum est, quod vsura potest dupliciter accipi: vno modo propriè & formaliter pro ipso lucro ratione mutui ex pacto: alio modo impropiè, & materialiter pro lucro quod accedit vltra sortem, non quidem ratione mutui, sed alio titulo. In priori acceptione diximus iam vsuram esse intrinsecè malam, & iure naturæ prohibitam: neque in hac acceptione vertitur in dubium, an fuerit concessa tanquam licita Iudæis. Quoniam manifestum est quod sicut furtum propriè, & formaliter loquendo nõ potest esse licitum, etiam per diuinam potentiam: ita neque vsura potest à Deo concedi tanquam licita. At verò Abul. consequenter ad suam opinionem asserit, quod vsura propriè concessa fuerit Iudæis erga alienos, tanquam licita. Etenim secundum eius sententiam, vsura est illicita, quia est prohibita iure positivo: vnde autor legis poterit dispensare.

Cæterum nos qui reprobauius illam sententiam Abulensis, disputamus in præsentia; An vsura in posteriori acceptione fuerit concessa Iudæis tanquam licita: sicut Deus concessit Iudæis quando egrediebantur ab Ægypto, vt expoliarent Ægyptum petentes ab Ægyptijs vasa accommodata: quod quidem Dominus concessit tanquam rerum om-

A nium Dominus. Atque ita illa acceptio nõ erat furtum: quia mutabatur materia, & fiebat propria retinentium ex donatione Dei. Nunc igitur pariter quærimus, an illud lucrù ex vi mutui concederetur mutuatori, per legem Domini transferentis dominium lucris in mutuatore. Et videtur pars affirmatiua vera: quoniam aliàs lex illa esset scandalum Iudæis & occasio peccandi. In oppositum autem est, quod vsura reprobatur à summis Pontificibus supra citatis tanquam prohibita vtriusque testamenti lege. Item, quia in alijs testimonijs veteris Testamenti citatis dubio præcedenti reprobatur vsura.

B In hac difficultate Conrad. de contract. q. 24. & Ioan. de Medina. in lib. de restit. tract. de vsura. q. 2. ad 3. asserit, vsuram fuisse concessam Iudæis tanquam licitam. Sed contraria sententia nobis multò probabilior est, videlicet quod vsura tantum fuerit permilla Iudæis, etiam loquendo formaliter, & propriè de vsura: & quod nunquam fuerit concessa tanquam licita etiam materialiter, & impropiè loquendo de vsura in secunda acceptione. Hæc sententia probatur. Quia est magis consentanea sacris literis veteris Testamenti, & dictis Conciliorum, & Pontificum, & Sanctorum. Ad argumentum verò factum responderetur, eam legem esse intelligendam sicut explicabatur à prophetis, & maioribus Iudæorum. Prophetæ autem explicabant omnem vsuram esse illicitam, vt patet ex testimonijs dubio præcedenti citatis. ex Dauide & Ezechiele, & Esdra. Ad exemplum verò quod asseritur quando Dominus concessit Iudæis accipere vasa Ægyptiorum; Responderetur, quod quando nobis non constat, quod Dominus concedat, & faciat donationem transferendo dominium rei, quæ erat aliena: debemus sequi regulam iuris naturæ. Constat autem de reuelatione Iudæis facta, vt retinerent vasa Ægyptiorum, non autem constat de concessione lucris ex mutuo: & idcirco non est eadem ratio. Notandum tamen, quod hæc nostra sententia non est de fide, quia testimonijs, quæ pro illa adduximus, possunt legitimè explicari, aut de vsura formali, aut certè de vsura erga fratres suos: non autem erga alienigenas. Videatur Soto lib. 6. de iust. quæst. 1. ar. 1. ad 2. & Coar. lib. 5. Variarum cap. 1. num. 7. sed nos in præsentia exactius definiuimus hanc difficultatem.

D Vbitatur vltimò, quænam intentio, vel quænam species lucris vltra sortem recipiendi, sufficiat ad constituendam realem vsuram, & specialiter quærimus, an qui dat mutuum cum spe recipiendi lucrum, aliàs non daturus mutuum, sit dicendus vsurarius? Arguitur primò, & probatur, quod non liceat aliquid lucris sperare ex mutuo absque peccato vsuræ. Nam Dominus Luc. 6. ait, mutuum date nihil inde sperantes. Secundò. Ex eo loco colligit Urbanus III. cap. consuluit. de vsuris, eum esse vsurarium qui non aliàs mutuo daturus pecuniã credit eo proposito, vt licet omninò conuentione cessante, plus tamen sorte percipiat. Denique si quis pro beneficio temporali speret aliquid spirituale est simoniacus, ergo si pro mutuo speret lucrum erit vsurarius.

F Sed in oppositum est primò, quod si quis donet rem aliquam spe obtinendi aliquod commodum, à donatario, non peccat, ergo neque ille, qui facit alteri beneficium mutuandi cum spe, quod mutuarius erit gratus, & respondebit ei cum alio beneficio, non peccat.

Confirmatur. Quoniam in amicitia vtili, licitum est amico expectare recompensationem ab amico, ergo ex actione mutuandi, quæ vtilis est mutua-

rio, licitum est mutuatari expectare aliquod beneficium à mutuatario. Antecedens docet D. Thomas quæstione præcedenti, art. 1. ad tertium, ex Aristot. lib. 9. ethicorum, & idipsum docet D. Thom. infra q. 106. art. 5. & Caietanus ibidem.

Arguitur secundo, & probatur quod mutuator possit saltem secundario intendere lucrum, & sperare aliquam commoditatem ex mutuo. Quoniam licitum est clerico interesse Canonicis horis, & sacrificium Missæ offerre, principaliter quidem propter Deum, minus verò principaliter, & secundario propter distributiones, & stipendium designatum celebranti, ergo &c.

Hæc quæstio proposita fuit Urbano III. ubi supra, non tamen fuit explicitè definita, & propterea indiget explanatione. Communis igitur omnium Iurisperitorum sententia cum Innocentio III. & glossa ibidem ea est. Distinguit enim duplicem intentionem, scilicet, principalem & primariam: & alteram secundariam & minus principalem. Tunc dicunt, quod primaria, & principalis intentio recipiendi aliquid ultra sortem, constituit usurarium; sed secundaria, & minus principalis intentio non constituit. In eadem sententia videtur esse Caietanus in hoc loco ad quartum, & in opusculo de usura quæstio. 3. & 4. Magister Soto omnem intentionem siue principalem, siue minus principalem damnat tamquam usurariam, ubi supra art. 2. quamvis in artic. 1. aliter videatur sentire. Carolus Molinæ excusat ab usura omnem intentionem siue principalem, siue minus principalem: dummodo absit pactum. Ita refert Navarro, super cap. 10. 14. quæstio. 3. Pro decisione huius difficultatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Intendere seu sperare lucrum ex mutuo, siue principali, siue minus principali, siue primaria, siue secundaria intentione (ex iustitia tamen, & obligatione) est usura. Conclusio est Caietani tomo 3. opusculi de usura quæst. 2. & Soto ubi supra, quamvis varius videatur in 1. & 2. artic. & est etiam communis recentiorum in Theologia. Probatur conclusio. Usura est lucrum ratione mutui ex obligatione (aut quod idem est) pretium usus rei mutuatæ, ergo intendere tale lucrum ex obligatione, & tale pretium, intentio usuraria erit, quæcumque illa intentio sit. Antecedens patet ex supradictis, ubi ad illum modum definiuimus usuram pro obiecto, ac subinde actus, qui versatur circa tale obiectum usurarius erit. Secundo probatur. Intentio secundaria circa obiectum cuiuscunque habitus, siue studiosi, siue vitiosi, non tollit rationem formalem talis habitus, sed ut plurimum, tollit rationem per se primariam, & sinit omnem rationem secundariam, ergo intentio etiam secundaria circa obiectum usuræ constituit actum usurarium per se secundo. Antecedens explicatur exemplo. Adulterium propter furtum re vera mæchia est, & in specie mæchiæ, & denominat mæchum: quamvis reuera ille magis sit fur, quam mæchus: primo, & per se fur; at secundo & per se mæchus est. Hæc conclusio est concedenda argumentis pro parte negativa, & iuxta eam intelligenda est sententia Magistri Soto.

SECUNDA CONCLUSIO.

Intendere lucrum siue principali intentione, siue minus principali, siue primaria, siue secundaria,

A non ex obligatione civili, sed ex gratitudine, nullum est omnino peccatum. Probatur ex opposita ratione. Usura est lucrum ratione mutui ex obligatione, vel est pretium usus rei mutuatæ: sed qui intendit lucrum ex gratitudine quacunque intentione, non intendit pretium, nec intendit ex obligatione, ergo implicat contradictionem quod sit ibi usura. Secundo probatur. Usuræ vitium peccatum est contra iustitiam, sed ubi nulla est obligatio iniuriola, cessat iniustitia omnitergo cessat usura. Confirmatur, siue aliquo prorsus vitio potest quis sperare lucrum ex operibus suis, si adhibeat finem honestum vel necessarium, ut docuit D. Thom. articulo ultimo quæstionis præcedentis; ergo poterit quis mutuum dare sperando lucrum sine aliquo prorsus vitio: modò tamen ordinet lucrù ad finem honestum, aut necessarium.

B Sequitur hinc, non esse argumentum, aut iudicium sufficiens usuræ commissæ, quod mutuator aliàs non daret mutuum, nisi speraret lucrum aliquod. Corollarium est manifestum, quia licitum est, ut diximus, sperare etiam principaliter lucrum ex gratitudine, ergo, &c. Confirmatur. Fas est cuique nolle conferre beneficium in eum, quem existimat ingratum futurum, si aliàs licitum erat, non conferre ei. Deinde probatur. D. Thom. in quodlibeto. 8. articulo. 11. asserit, quod clericus qui principaliter quidem vadit ab Ecclesiâ propter Deum, & interest diuinis officijs, secundario tamen, & minus principaliter propter distributiones, ita ut aliàs non esset iturus; iste talis clericus non est simoniacus; ergo neque is, qui mutuum dat spe lucri, aliàs non daturus. Denique, harum conclusionum doctrina simul, & huius corollarij, videtur esse aperta D. Thom. in articulo sequenti, ut colligere facile quisque potest ex conclusionibus articuli præcedentis: iuxta quam doctrinam conciliari potest communis opinio distinguens primariam, & secundariam intentionem in hac parte: cum opinio secunda, quæ non distinguit. Etenim opinio communis vocat primariam intentionem, & principalem, eam, quæ ex obligatione civili, & iustitia aliquid sperat: secundariam verò eam, quæ ex gratitudine tantum, & certè hæc est expressa mens Caietani in locis allegatis. Sed quoniam hæc materia moralis est, descendamus oportet ad tractationem magis particularem. Sit ergo

TERTIA CONCLUSIO.

E Qui mutuum dat intendens lucrum maxime si explicet mentem suam mutuatario, si aliàs non esset mutuum daturus, est suspectus usurarius. Probatur primo. Difficile est admodum discernere, an talis mutuator ex obligatione speret & intendat lucrum, an potius ex gratitudine: maxime cum lucri amor soleat excæcare mentis oculos: ita ut ipse mutuator facile falli possit existimans se ex gratitudine sperare, cum reuera ex civili potius obligatione speret. Secundo. Mutuatarius æstimari debet, qui ad redimendam vexationem suam rependit lucrù, magis quam ex gratitudine, potissimum cum explicuit illi mentem suam mutuator. Denique, non caret usuræ suspitione vehemèti, compellere mutuatarij voluntatem ad rependendum aliquid pro mutuo, quamvis dicat mutuator se non obligare illum ex iustitia, sed ex morali debito, & gratitudine tantum. Certè hoc videtur pactum implicitum, & usurarium. Hinc sequitur corollarium. Qui ad hunc modum dat mutuù non est absoluendus, quousque

mutuatarius explicuerit suam mentem gratam, & beneuolam, & condonet id, quod accepit mutuator ultra sortem.

Cæterum superest demum speculatiuè inquirere, An hæc propositio sit concedenda, licitum est mutuanti ratione mutui intendere principaliter lucrum?

Pro cuius rei intelligentia animaduertendum est, mutuum in sui ratione duo includere; alterum quidem antecedenter, videlicet beneuolentiam, & amicitiam & gratiam, siquidem mutuum non fit ex iustitia antecedente, sed ex amore, & beneuolentia misericordia, & beneficentia, &c. Alterum uero quod includit, est iustitia: siquidem mutuatio contractus quidam est, & actus iustitiæ essentialiter. Et quia quod quælibet res includit intrinsicè, & essentialiter magis principaliter includit, quàm id, quod antecedenter includit, ne utiquam licitum erit, ratione mutui sperare lucrum, quia ratione mutui, idem est quod ratione contractus.

Ad primum argumentum pro parte negatiua responderetur illud testimonium esse intelligendum ex iustitia, & obligatione civili, ac denique iuxta ea, quæ modò dicebamus, magis principaliter ratione mutui: alioquin si ut iacet ita generaliter intelligeretur, non liceret (quod falsissimum est) etiam amorem & beneuolentiam exigere, & sperare ratione mutui, dicitur siquidem, nihil inde sperantes. Ex his patet responsio ad Urbanum III.

Sed contra hanc solutionem arguitur. Si quis conferat alicui beneficium spirituale cum hac intentione quòd ex gratitudine sit aliquid accepturus, est simoniacus, ergo idem est dicendum in mutuo in quo intueretur beneficium temporale ex gratitudine. Antecedens patet ex definitione Pij V. in proprio motu, ubi declarat, & condemnat talem donationem tanquam simoniacam. Consequentia patet. Quoniam, quod in spiritualibus est simonia, in temporalibus est usura. Respondetur, quòd stando in iure naturæ donatio relata in antecedenti non est simoniaca: sed ratio est mala, quia prohibita: unde non sequitur idem de usura, nisi similiter tale mutuum prohibeatur, quòd à republica nõ factum est, cum tamen fieri possit.

Ad secundum respondeatur similiter, distingo antecedens. Etenim si quis ex obligatione civili & iustitia, pro beneficio temporali speret aliquid spirituale, simoniacus erit: non autem si ex gratitudine, & beneuolentia: maximè quoniam dato antecedenti, poterat in presentia negari consequentia: siquidem cum res spirituales non possunt aestimari temporalibus beneficijs, maxima est irreuerentia, si pro re temporali speretur aliquid spirituale, utcumque speretur: quæ irreuerentia non fit dum pro beneficio temporali speratur lucrum temporale. Ad argumenta in oppositum respondeatur, ea probare secundam conclusionem & corollarium quod ex illa illatum est.

Doctrina demum Diu. Thomæ in responsione ad sextum, notanda est de duplici usu, altero principali, altero minùs principali pecuniæ: super quam doctrinam innuitur tota, quæ traditur, disputatio, & tractatio de cambijs, de qua nos differemus inferiùs. Interim legatur dominus Caietanus super hunc locum.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Verum liceat pro pecunia mutuata, aliquam aliam commoditatem expetere.

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Usura est pro pecunia mutuata exigere ex pacto quodcumq; aestimabile pretio aliquo.

BSecunda conclusio. Exigere ex gratitudine etiam pro pecunia mutuata, rem pecunia aestimabilem, non est peccatum.

Tertia conclusio. Licitum est pro mutuo exigere compensationem, in his qua pecunia aestimari non possunt, uerbi gratia, beneuolentiam, & amorem. Huius articuli tractatus non distinguitur à tractatione precedentis articuli nisi tantum, qua ratione distinguitur pretium à re cuius est pretium: quæ distinctio ferè nulla est quantum ad moralem attingit materiam. Et ideo pro huius articuli intelligentia conferunt quàm maximè, quæ articulo precedenti adnotauimus potissimum in dubio ultimo.

COMMENTARIVM.

Exordiri autem libet huius articuli explicationem à tertij conclusionis examine. Videtur autem ea conclusio esse falsa.

Primò. Amicitia & beneuolentia multò pretiosiores sunt, quàm res aliæ pretio aestimabiles, ut docet D. Thom. in prima conclusione, ergo neque amicitia potest exigere.

DSecundò. Non licet ratione mutui in pactum ducere externa amicitia & beneuolentia signa, uerbi gratia, non licet obligare mutuatariam quòd exhibeat se affabilem mutuanti, ergo neque amicitiam ipsam. Antecedens probatur: quia omnes actiones affabilitatis, u.g. nudare caput aut genuflectere, sunt pretio aestimabiles; ergo ratione mutui non possunt deduci in pactum.

EArguitur tertid. Si quis intulit alteri iniuriam, nõ est licitum obligare eum, qui passus est iniuriam ad hoc, ut ratione mutui condonet iniuriam, ergo, &c. Antecedens probatur, quoniam condonatio iniuriæ etiam legibus & iudicum sententijs pretio aestimatur, unde & multi pro illata sibi iniuria remittenda pretium accipiunt. Nihilominus conclusio D. Thom. certissima est, sed intelligenda, non quidem de rebus spiritualibus: quoniam illæ, ut quæst. 100. definitur non possunt exigere ratione mutui: sed intelligenda est de rebus temporalibus quarum homo est dominus absolutus, & quæ positæ sunt in beneuolentia, & comitate, & urbanitate, & dignitate, quæ res digniores sunt, & magis ab hominibus aestimantur: quàm illæ, quæ pecunia, & pretio obtineri possunt. Veruntamen quoniam huiusmodi rebus repugnat ratio obligationis civilis: consequenter in illis non potest fieri iniuria, eò quòd sunt omnino voluntaria. Unde patet responsio ad primum argumentum. Est autem difficile dissoluere quæstiunculas, quæ tanguntur in argum. 2. & 3. Magister Soto ubi sup. artic. 2. ait, non solam intuitu contrahendæ amicitia licitum esse mutuari, sed etiam amicitia signa in pactum deducere: nam uerum amorem impossibile est pacto acquirere. Fatetur autem circa materiam tertij argumenti, licitum esse mutuanti pacisci ratione mutui de condonatione iniuriæ quam ipse mutuator intulit, præsertim antequam sit à iudice condemnatus, &

citatur

citatur pro hac sententia Syluest. verbo, usura. §. 12. & probat: quia iure amicitie exhiberi solent externa amicitie indicia, ergo ex vi mutationis possunt deduci in pactum huiusmodi signa amicitie.

Nota pro huius rei intelligentia, operationes præsertim externas posse ordinari ad diuersos fines, & consequenter posse recipere varias rationes formales à diuersis finibus, & pertinere ad diuersos habitus etiam elicitiuè. Est exemplum. Cantatio symboli in Ecclesia, secundum quod refertur ad cultum diuinum, pertinet ad virtutem religionis elicitiuè, sed secundum quod refertur ad confitendum ore fidem, pertinet elicitiuè ad virtutem fidei. Ad hunc modum dicimus, quod signa beneuolentia exteriora, si referantur ad iustitiam finem, & obiectum, sicut reuera referuntur quando ex pacto exiguntur ratione mutui: tunc pertinent ad iustitiam elicitiuè. At verò si referantur ad amicitiam finem, & obiectum, sicut referuntur quando requiruntur ex gratitudine, & amicitia, pertinent ad virtutem amicitie. Ex hac doctrina patet quid dicendum sit ad quæstiunculam propositas. Etenim nunquam licet in pactum deducere ratione mutui exteriora amicitie signa, vel reconciliationem, vel iniurie remissionem: quia ratione pacti referuntur istæ actiones ad iustitiam finem, ex iustitia verò non licet ratione mutui aliquid ultra sortem exposcere. Et hinc patet responsio ad argumenta supra facta. Amor siquidem interior, & beneuolentia nullo pacto potest referri ad iustitiam finem, sed necessarid ad amoris finem: neque enim subijcitur, aut subijci potest ille amor necessitati, aut obligationi ciuili. Cæterum externa illius signa referuntur ex pacto ad iustitiam finem, & ideo iure amicitie exhiberi solent hæc signa si relinquuntur naturæ suæ, & non referantur ad alium finem. At verò cum ex pacto referuntur ad iustitiam finem induunt aliam naturam, videlicet, iustitiam, & tantum retinent materialiter naturam, qua significant amicitiam.

Ex prima, & secunda conclusione colligit in præsentia Caietanus multorum casuum decisionem quos item resoluit in sua summa, verbo usura, & Soto in allegato art. 2.

Primus casus est, si mutuator obliget mutuatarium ratione mutui ad colendum agrum ipsius mutuantis, exhibita tamen iusta mercede pro operis suis. Et iterum est, si ratione mutui exigat ut veniat ad emendum iusto pretio in sua officina, ad molendum in suo molendino, ad coquendum in suo furno. Hos contractus approbant multi Summistæ D. Antoninus 1. part. tit. 1. cap. 7. §. 10. Summa Rossella & Angelica quos refert Syluest. verbo, usura. 1. §. 7. quos sequitur Adrianus 4. Sentent. in materia de restitutione, tractatu de usura, fol. 38. qui asserit in eadem sententia esse Gregorium Ariminum. Hos tamen contractus reprobant communiter auctores. Legatur Syluest. Caiet. Soto ubi sup. & Ioan. de Medina C. de restitutione, tract. de usura, quæst. de usura restituenda.

Sed pro huius rei intelligenda animaduertendum est. Contractum istum duobus modis celebrari posse. Primo modo tanquam mutui contractum, ita ut teneatur is, qui pecuniam accipit, reddere eam pecuniæ summam ei, qui dedit. Secundo modo celebrari potest hic contractus tanquam contractus conductionis, & locationis, ita ut, qui pecuniam accipit, non teneatur ad eam reddendam vlllo tempore: sed tantum ad exhibendas operas suas in colendo agro eius, qui pecuniam dedit. His præmissis sit

PRIMA CONCLUSIO

Si primo modo celebretur contractus tanquam mutui contractus, usura est manifesta obligare mutuatarium ad colendum agrum, &c. etiam iusta mercede. Hæc conclusio est contra Adrianum, & alios Summistas, & probatur manifestè. Obligatio ad colendum agrum mutuantis, etiam persoluta iusta mercede, est pecunia æstimabilis, ergo non potest exigi ratione mutui citra usuram. Antecedens probatur. Agricola liber erat, & habebat facultatem ad laborandum in agro huius, vel illius hominis: ergo astringere illum ad laborandum in huius hominis agro, pretio æstimari potest, siquidem libertas pretio æstimabilis est.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si celebretur contractus secundo modo: contractus ille est iustus, & sanctus sine vlla usuræ labe. Hæc est contra Soto ubi sup. qui ait, non auderem hunc contractum admittere: nam illa anticipata solutio, mutuario quædam est pecuniæ per operas alterius soluendæ: quare obligatio fit ratione mutui. Nihilominus tamen conclusio, probatur, quantum videtur aperte. Agricola potest locare operas suas futuras in æstate iustè: rursus, qui conuincit tales operas futuras, potest continuè citra dubium soluere pretium, & anticipare solutionem, modò tamen iustum pretium soluat: & ratione anticipatæ solutionis non minuat pretium: ergo iste contractus locationis, & venditionis iustissimus est. Probatur etiam conclusio simili quodam. Licet hero conducere famulum, qui seruiat illi toto anno sequenti, & persoluere continuè iustam illius mercedem anticipata solutione, ergo ad eundem modum licebit conducere operas coloni, exhibendas in æstate, aut hyeme. Tertio probatur. In huiusmodi contractu sicuti est obligatio ex parte coloni ad exhibendas operas suas in ministerium eius, qui pecuniam dedit: ita è contra ex parte pecuniam dantis, est obligatio ad nunquam petendam propriam pecuniam; sed obligatio iusti potest exigi pro obligatione: ergo iste contractus est sanctus. Vltimò probatur conclusio. Qui dat pecuniam, per huiusmodi contractum non recipit pretium vsus pro pecunia mutuatæ; ergo non recipit usuram. Antecedens probatur, solum recipit operas coloni agricolæ; at agricolæ operæ sunt pretium pecuniæ, non vsus pecuniæ; siquidem agricola nunquam reddet pecuniam: ergo &c. Confirmatur. Iniquitas usuræ hæc est, quod vendatur idem bis, aut vendatur semel id quod nullo pretio est æstimabile; hæc autem iniquitas (ut patet manifestè cuique intuenti) longè abest ab isto contractu. Ad argumentum autem sapientissimi Magistri Soto respondetur, negando anticipationem illam solutionis esse mutationem pecuniæ per operas alterius soluendæ: sed est conductio, & redditio pretij operarum, quas agricola exercebit in domini commodum. Itaque per tale pretium redditum, manet obligatus, & adstrictus agricola ad soluendum, & ministrandum, & vendidit operas suas, actiones, & libertatem alteri. Ad eundem modum dicendum est in alijs contractibus relatis in principio huius casus. Illi siquidem omnes erunt usurarij, si sint contractus mutationis: erunt autem iusti, si sint contractus conductionis, & locationis emptio- nis, & venditionis. Itaque qui accipit pecuniam non tenetur pecuniam soluere, sed tenetur illam operam

exhibere, ad quam se obligavit. Iuxta istum modum, excusandi sunt ab usura multi agricolae, qui bona fide faciunt huiusmodi contractus.

Secundus casus, seu quaestiuicula praecedenti coniuncta est, an licitum sit dare mutuum, ea lege, ut mutuatarius conducat pretium, seu fundum mutuantis? De qua re sit.

PRIMA CONCLUSIO.

Usura est manifesta, si ratione mutui obligetur mutuatarius ad conducendum agrum seu fundum mutuantis. Probatum manifeste. Talis obligatio est pretio aestimabilis, ergo &c.

SECUNDA CONCLUSIO.

Contractus iste debet haberi suspectus de usura quocumque modo celebretur; itaque, ut plurimum, est usurarius. Explicatur conclusio prima. Contractus manifeste est usurarius quando ratione mutui augetur pretium in fundi conductione, & locatione, etenim illud pretij augmentum aestimabile pretio est. Secundum. Usurarius est talis contractus, etiam si pretium fundi non augetur in locatione, quando sunt pauci coloni, qui veniunt fundum conducere; datur autem mutuum, ut mutuatarij locent fundum eodem pretio, quo antea locatus fuerat, ad quod pretium alij nolent accipere, ergo in tali contractu evidens suspicio de usura est existimanda. Ratio est in promptu: quoniam ut diximus in quaestione praecedenti, emptorum raritas iuste facit res valescere, ac subinde, cum in praesentia sint pauci conductores agri: pretium iuste decrevit iniquum ergo est, & usurarium ratione mutui, conservare agrum in eodem pretio.

TERTIA CONCLUSIO.

Nihilominus tamen aliquando poterit contractus iste licite celebrari ut iustus sit. Primum, iustus erit (supposito semel quod non est obligatio ad conducendum) si fundi dominus ad viri boni arbitrium minuat pretium propter paucitatem conducendum, vel suppleat in re illa aliud pretium. Secundum, si isti contractus bona fide fiant, & fundus aliis locetur pretio iusto, quoniam cum iam per mutuum agricolae habeant, unde possint emere boves, & reliqua necessaria ad culturam fundi, non est rum temporis paucitas colonorum, seu conducendum: & ideo iam non minuitur iuste fundi pretium hac ratione.

Tertius casus, seu quaestiuicula est, an mercator, qui obligat mutuatarij, ut partem saltem unam mutui recipiat in mercibus, committat usuram? Verbi gratia, solent quandoque Principes laborare inopia pecuniae ad soluenda militibus stipendia: rogant insignem quendam mercatorem, ut mutuum det illam pecuniam, mercator vero respondet se partem pecuniae daturam numeratam, partem vero tenetur Princeps ipse in mercibus accipere.

PRIMA CONCLUSIO.

Contractus iste mutui ut propositus est, obligando videlicet, mutuatarij ad accipiendam partem in mercibus, est usurarius manifeste. Ratio est. Obligatio illa ad emendas merces mutuantis etiam credita pecunia, aestimabilis est pretio, ergo &c. Deinde solent intervenire in huiusmodi contractibus

A aliae iniquitates, videlicet carnis vendunt tales mercatores, mutuantes merces suas, ex eo quod vendunt credita pecunia, rursus petunt a mutuatario huiusmodi cessans, cum reuera non cesset lucrum, ac denique in exemplo posito cogunt milites emere merces, quibus reuera ipsi milites non indigent, & quas continuo milites diuendere debent pretio multo viliori, quam emerint.

SECUNDA CONCLUSIO.

B Sub forma, & re emptionis & venditionis potest hic contractus iuste celebrari ad hunc modum.

Accedit mutuatarij ad petendam mutuum a mercatore celebri, mercator respondet se nolle mutuum dare, esse tamen paratum ad vendendas merces, quas habet domi suae venditioni expositas, quibus mercibus ipse mutuatarij poterit sua subuenire necessitati. Dico igitur. Quod si talis contractus bona fide fiat non animo palliandi usuram, & alie merces vendantur iusto pretio, quod licitum est. Secundum. Demus quod mercator iste non habeat alias pecunias, quas posset mutuas dare petenti mutuum, nec merito condemnaret talem contractum, in quo venderet, quas habet merces, ergo, &c. Probatum, quoniam impertinens est omnino ad iustitiam talis contractus, quod mercator habeat, vel non habeat pecunias, quas posset mutuas dare. Denique probatur. Si nunquam petitum esset mutuum ab isto mercatore, sed a principio is, qui indiget peteret, ut mercator venderet illi merces, citra dubium venditio celebrata ad modum supra dictum erit iusta, ergo etiam si petierit mutuum, mercator vero recusauerit mutuum dare, & ambo conuenerint in emptione, & venditione mutui non erit iniustus talis contractus. Sed contra hanc secundam conclusionem sunt duo argumenta. Primum. Emptor, qui emit tales merces, cogitur continuo eas vendere viliori pretio, ergo sit illi iniuria per talem contractum. Secundum. Sequeretur, quod ille mercator, qui vendit merces mille, verbi gratia, aureis, possit continuo statim a celebratione contractus, emere rursus merces easdem ab eodem emptore non gentis aureis; Consequens est approbare pestilentissimum genus contractus, quod a nostris dicitur *mohatra*, & *barata*, ergo.

C Ad primum respondetur. Interuenire fortasse posse quandoque in huiusmodi contractu vitium contra charitatem, ut si mercator possit mutuum dare, nolit tamen, sed vendere merces, quas continuo cogitur emptor ipse diuendere viliori pretio. Ceterum nulla est iniuria contra iustitiam: etenim ut vidimus quaestione praecedenti propter vendendi modum, iuste diminuitur pretium in mercibus vilioribus; & ideo illud vilius pretium in quo emptor in nostro casu vendit postea illas merces: est iustum illarum pretium. Est simile. Accedit quispiam ad petendam vestem commodatam ab altero, tamen ille alter non vult commodare, sed vendere, qui autem petit commodatam vestem non habet pecunias, quibus emat, sed accipit eas ad usuras ab alio quopiam, ut ex illa vestem citra dubium non peccat contra iustitiam is, qui vendit vestem, & noluit commodare: quamuis daremus quod interdum peccaret contra charitatem.

D Ad secundum respondetur primo, quod si mercator iste a principio vendidit merces cum pacto emendi rursus easdem viliori pretio: talis contractus est pestiferus reipublicae qui dicitur *mohatra* & illi dicuntur *mohatros* & *baratos*. Respondetur secundum.

E Ad primum respondetur. Interuenire fortasse posse quandoque in huiusmodi contractu vitium contra charitatem, ut si mercator possit mutuum dare, nolit tamen, sed vendere merces, quas continuo cogitur emptor ipse diuendere viliori pretio. Ceterum nulla est iniuria contra iustitiam: etenim ut vidimus quaestione praecedenti propter vendendi modum, iuste diminuitur pretium in mercibus vilioribus; & ideo illud vilius pretium in quo emptor in nostro casu vendit postea illas merces: est iustum illarum pretium. Est simile. Accedit quispiam ad petendam vestem commodatam ab altero, tamen ille alter non vult commodare, sed vendere, qui autem petit commodatam vestem non habet pecunias, quibus emat, sed accipit eas ad usuras ab alio quopiam, ut ex illa vestem citra dubium non peccat contra iustitiam is, qui vendit vestem, & noluit commodare: quamuis daremus quod interdum peccaret contra charitatem.

F Ad secundum respondetur primo, quod si mercator iste a principio vendidit merces cum pacto emendi rursus easdem viliori pretio: talis contractus est pestiferus reipublicae qui dicitur *mohatra* & illi dicuntur *mohatros* & *baratos*. Respondetur secundum.

Quod si mercator ille bona fide (quae ut plurimum non interuenit) vendidit merces suas; ignarus omnino voluntatis eius, qui emit; postea vero videns quod qui emit ab eo merces procarat eas diuendere, emit eas iusto pretio, sicuti, si venderentur in publica auctione: talis contractus erit iustus, etiamsi pretio emit viliori, sunt enim illae merces vitroneae. Ex horum casuum resolutione, licet similibus casuum resolutionem colligere.

TERTIA CONCLUSIO.

Si mutuatarius non obligatur ad recipendam mutui partem in mercibus, sed tantum dicat mutuator, vellem ut partem in mercibus reciperes: non video usurae rationem, modò tamen merces venditae sint vsui futurae mutuatario, & vendantur iusto pretio. Probat. In tali contractu non existit aliqua obligatio neque res aestimabilis pretio ratione mutui; & aliàs nulla est iniquitas in emptione, & venditione mercium: ergo talis contractus est iustus.

Iam vero in responsione ad primum definit D. Thom. quid sentiendum sit de duobus titulis, qui praetendi solent ad accipiendum aliquid pro mutuo. Primus est damnum emergens: secundus lucrum cessans. Et proinde statuit duas conclusiones.

PRIMA CONCLUSIO.

Qui mutuum dat, potest absque peccato in pactum deducere cum eo, qui mutuum accipit, & compensationem damni emergentis per quod subtrahitur illi aliquid quod debet habere.

SECUNDA CONCLUSIO.

Lucrum cessans non potest mutuator in pactum deducere. Explicatur prima conclusio. Damnum emergens est detrimentum, quod mutuator solius mutationis causa incurrit. Sic exemplum, verbi gratia habet quis paratam pecuniam ad reparandam domum, quae minatur ruinam, si autem det illam pecuniam mutuo petenti ruet domus, quae postea non poterit nisi maiori pecuniae summa reaedificari, illud detrimentum maioris summae pecuniae constamendae in aedificatione, dicitur damnum emergens. Item, si quis accipiat ad usuras pecuniam quae ab illo mutuo petitur; poterit usuras illas ratione damni emergentis petere. Item, si mercator cogitur viliori pretio merces suas vendere ad congregandam eam pecuniae summam, quae ab illo mutua petitur: poterit illud detrimentum, quod ex venditione illa viliori pretio facta incurrit, in pactum ducere.

Ceterum huic conclusioni adhibetur quaedam moderatio necessaria, videlicet, si mutuator moneat mutuatarium, se incurere illud detrimentum ex mutatione. Itaque sciens, & prudens mutuatarius faciat pactum cum mutuantem, & velit detrimentum illud pati, ne mutuantem illud patiat, aliàs si ista admonitio non praecedat, mutuatarius esse rationabiliter inuitus. Neque tamen necessarium est, quod, qui dat mutuum rogetur: quia licet hoc frequenter accidat, tamen si amicus amico indigenti sua sponte offerat mutuum, poterit iuste damnum emergens petere. Est autem vera conclusio: siue damnum emergens sit à principio mutationis, siue postea quando mutuatarius est in mora

A soluendi. Conclusio itaque ad hunc modum explicata habetur in iure, & asseritur à Theologis vniuersis, & Jurisperitis. Et ratio D. Thom. est demonstratio. Etenim iustum est, ut nemo detrimentum incurrat ex beneficio, quod alteri faciat. Item probatur. Quia fideiussor potest in pactum deducere detrimentum quod ex fideiussione incurrit, ut habetur in cap. peruenit de fideiussionibus, ergo mutuator, &c. Denique, venditor potest vendere carius, quam res secundum se valeat, quando ex venditione incurrit detrimentum, dummodo admoneat emptorem illius detrimenti, ut quaestione praecedenti art. 1. diximus; ergo multò magis mutuator.

B Circa secundam vero conclusionem D. Thom. de lucro cessante: sunt aliqua certa apud omnes doctores, aliquid vero dubium.

C PRO cuius intelligentia nota primò. Lucrum cessare quando causa mutationis, mutuator non negotiatur cum pecunia, unde non lucrificat quod erat lucrifactor. Nota secundò. Pecuniam habere duplicem potentiam ad lucrificandum. Altera est remota, quae consequitur omnem pecuniam, quae ex natura sua est instrumentum ad lucrificandum, emendo, & negociando: altera potentia est propinqua, & quasi artificialis, quam non habet pecunia ex natura sua, sed ex industria negociantis, quando vel iam est exposita negociationi, vel parata est, ut exponatur. Ut, vig. frumentum in horreo habet potentiam naturalem, & remotam, quae consequitur omne frumentum ad fructificandum; sed quando iam seminatur, vel paratur ut seminetur, habet potentiam proximam, & quasi artificialem propter industriam agricolae ad fructificandum. Hoc simile habet Caier. hic. Nota tertio. Duobus modis posse aliquem, aut illius pecuniam impediri à lucro. Vno modo contra voluntatem domini, ut cum Princeps vel respublica compellit eum, ut mutuet pecuniam: vel quando mutuatarius est in mora soluendi, vel quando fur pecuniam paratam ad negociandum surripit. Secundo modo impeditur lucrum ex voluntate domini pecuniae; & hoc dupliciter, vel cum procurat proprium commodum ipse dominus, ut quando ipse sponte sua pecuniam transfert à negociatione ad mutuum: qui vult habere saluum capitale: altero modo quia vult beneficium facere alteri rogatus ab illo. Sit

PRIMA CONCLUSIO

E Quando potentia tantum est remota, naturalis in pecunia ad lucrificandum, siue tale lucrum cesset contra voluntatem, siue ex voluntate domini, non potest dominus aliquid ultra sortem recipere ratione lucri cessantis. Probat. Quia si ratione huius potentiae posset recipere aliquid ultra sortem, sequeretur licitum esse in omni mutuo aliquid accipere, & per consequens licita esset usura. Probat. sequela. Quia talis potentia est inseparabilis à pecunia. Et confirmatur exemplo. Frumentum non potest aestimari maiori pretio ratione potentiae naturalis, & communis omni frumento, ergo nec pecunia. Consequentia patet: quia pecunia multò minus fructifera est, quam frumentum. Unde sequitur corollarium, quod fur qui accipit huiusmodi pecunias, satisfacit reddendo illas. Item sequitur, magnates, & qui non sunt negociatores non posse exigere ratione lucri cessantis aliquid ex mutuo.

SECUNDA CONCLUSIO.

F Si aliquis sua sponte propter commodum proprium transferat suam pecuniam à negociatione ad mutuum, non potest exigere lucrum cessans.

Hæc conclusio est consequens ad primam, & probatur, quia in tali casu pecunia amittit iam potentiam proximam, & artificialem ad lucrum faciendum, & remanet tantum cum naturali potentia, & remora, & hoc ex voluntate domini propter suum commodum maius, & securius, ergo &c. Item probatur à simili. Nam si quis frumentum, quod parauerat ad seminandum, postea sua sponte, & propter suum commodum velit vendere, non potest exigere maius pretium, quam secundum se valeat. Et denique probatur. Quia quauis veditor aliquis posset res sibi magis commodas, & vtilis, quam alijs, cariori pretio vendere rogatus; tamen si inopia coactus procutans suum commodum eas vendat, non potest amplius pretium pro illis recipere, quam secundum se aestimatur; ergo nec mutuator, &c. Unde sequitur corollarium quod sunt usurarij sæpe illi, qui cum Rege faciunt contractus, quos dicunt (*assientis*) quia sæpe isti suum tantum commodum procurantes, voluntarie transferunt pecuniam à negotiatione ad mutuum: quia magis lucratur mutuando regi vno anno: quam quinque negociando. Item usurarij sunt quidam mercatores, qui à Rege, & magnatibus, vel alijs exigunt lucrum cessans, eo quod rex, vel magnates sunt in mora soluendi merces, quas emerunt ab illis. Ratio huius est: quoniam isti mercatores à principio venditionis optimè nouerant, quod illi vires illustres sunt in mora soluendi, & nihilominus propter suum commodum libenter vendiderunt illis merces suas: quoniam aliàs non poterant tantam copiam mercium vendere, & ideo reuera nullum lucrum illis cessat: sed potius sequitur commodum ex eiusmodi venditione, quauis quidam emptores sint in mora soluendi. Nihilominus, si ista soluendi mora sit illis reuera perniciofa, & à principio venditionis cognita, licitum erit aliquid exigere ratione lucrum cessantis.

TERTIA CONCLUSIO.

Quando pecunia erat in potentia proxima ad lucrandum, & impeditur, lucrum contra voluntatem domini: iuste poterit exigere lucrum cessans, imò qui impedit tenetur in foro conscientiae, antequam petatur, reddere lucrum cessans. Probatur conclusio primò. Quia pecunia quæ est in potentia proxima ad lucrum, plus valet domino suo ratione suæ potentiae: quam valeat secundum se absolute; ergo illam maiorem utilitatem poterit dominus illius in pactum deducere, & exigere. Deinde probatur conclusio ex communi regula. cap. finalis de iniurijs, si tua culpa damnum datum est, vel irrogata iniuria, iure te super his satisfacere oportet. Sed in casu posito culpa, vel causa illius, qui contra voluntatem domini accipit pecunias damnum emergit, scilicet, quod cessat illa potentia proxima pecuniae: ergo tenetur satisfacere. Confirmatur, & ostendo, quod non solum habeat verum conclusio, quando à principio mutuationis impeditur voluntas domini: sed etiam quando impeditur postea ratione moræ in soluendo. Sunt enim expressæ leges, quæ hoc definiunt in leg. socium. ff. usuras. C. eodem titulo. Prædictæ tres conclusiones asseruntur ab omnibus Iurisperitis, & Theologis.

D Vbi tamen difficile est, an negociator, qui rogatus à mutuario remouet voluntarie pecuniam suam à negotiatione, ut det mutuū petenti,

A & faciat illi beneficium: possit iuste exigere lucrum cessans?

Arguitur primò pro parte affirmatiua. Licitum est ut diximus mutuanti, exigere damnum emergens, ergo & lucrum cessans. Probatur consequentia. Quia in casu posito lucrum cessatio est damnum emergens: siquidem auferitur à mutuante aliquid quod deberet ipse habere.

B Arguitur secundò, & confirmatur. Quia pecunia cum potentia proxima ad lucrum plus aestimatur, quam sine illa, & est magis comoda domino negociatori; quam alijs; sed mutuarius est causa moralis rogans, & sollicitans, ut sibi mutuetur pecunia, quod illa potentia pecuniae impediatur, & quod non valeat tantum domino suo: ergo dominus iuste exigit lucrum cessans. Maior explicatur. Nam sicut frumentum terræ mandatum plus valet, quam aliàs valeret: ita mille aurei expositi bonæ negotiationi plus valent, quam mille aurei absolute. Probatur minor, quia charitas proximi, & illius commodum mouent negociatorem, ut mutuet roganti. Consequentia probatur, quia vnicuique licitum est deducere in pactum, id, quod res mutua-ta sibi valet.

C Arguitur tertio. Licitum est recipere lucrum cessans post moram debitoris in soluendo; sed pecunia negotiationi exposita tã utilis erat domino à principio mutuationis, quam post moram soluendi: ergo eadem est ratio.

Denique licitum est venditori carius vendere res, quas erat seruaturus in aliud tempus, in quo plus erant aestimandæ; ut patet ex capitu. Nauiganti. de usuris; ergo licitum erit mutuatori in casu posito exigere lucrum cessans. Probatur consequentia: quia sicut veditori, qui erat seruaturus merces suas, cessat lucrum quod expectat, sic nunc pecunias mutuanti absolute secundum proprium valorem nulla habita ratione ad potentiam proximam, quam habeat ad lucrum; & quemadmodum venditor voluntarie vendit licet rogatus, & esflagitatus: ita etiam mutuator voluntarie mutuat rogatus; ergo eadem est ratio.

D Sed in oppositum est, quod legibus ciuilibus, & Ecclesiasticis decernitur, quod ratione moræ in soluendo licitum est mutuatori exigere lucrum cessans sibi; At verò si licitum esset à principio mutuationis pacisci de lucro cessanti iam eisdem legibus esset explicatum; sed nullibi hoc explicatur, ergo non est licitum. Præterea D. Thom. in hoc articulo ad primum argumentum, expressè distinguit inter damnum emergens, & lucrum cessans, & dicit, quod damnum emergens licitum est exigere non autem lucrum cessans: quia hoc est in potentia, & pluribus modis potest impediri. Idem sentit etiam Scot. in quarta dist. 15. quaest. secunda, & Durand. 3. sentent. distinct. 37. quaest. secunda, & Innocen. & Ioan. Andr. in cap. Nauiganti de usuris. Denique omnes antiqui Doctores videntur esse huius sententiae: ita ut Adrian. dicat oppositam sententiam esse modernorum.

F Secundò arguitur. Lucrum alicui cessare nihil aliud videtur esse, quam ipsum cohiberi à suo lucro; sed quando nulla vis, nullus metus, nulla denique ignorantia interuenit, sed solummodo preces mutuarij pecuniae dominum impediunt ad mutuandum non prohibetur ipse dominus à suo lucro: ergo ibi non est verè lucrum cessans. Probatur minor: quia nemo cohibetur, nisi quando eius voluntas aliquo modo impeditur ab executione, vel actione alicuius boni, & tunc dicitur ille homo inuolutarius;

at verò inuoluntarium sola vis, aut metus, aut ignorantia causat, vt ait Aristot. 2. Ethic. ergo.

Tertio arguitur & confirmatur. Qui solis precibus mutuatarij inductus dat mutuo pecuniâ suam, tenetur sequi naturam mutationis; sed natura mutationis est, quòd secundum propriam rationem intrinsecam nihil vltra sortem exigatur: ergo non est licitum pacisci de lucro cessante, si mutuat verè pecunias. Confirmatur. Quoniam aliàs si licitum est exigere lucrum cessans, liceret etiam exigere aliquid pro obligatione non repetendi tam citò pecuniam mutuatam: quoniam ista obligatio includitur etiam in ratione mutui.

Quarto. Qui procurans proprium commodum dat mutuo, non potest exigere lucrum cessans, vt dictum est in secunda conclusione: at verò idem videtur esse procurans commodum amici atque proprium commodum: ergo neque tunc licitum erit exigere lucrum cessans. Confirmatur. Si mutuator in gratiam Pauli mutualet Petro pecunias, non poterat exigere à Petro lucrum cessans, ergo neque si id faciat in gratiam Petri: quoniam vterque proximus est. Confirmatur secundo. Pro alterius euentis commo non licet pretium aliquod accipere pro re, quæ est valde utilis euenti, vt docet D. Tho. quæst. præced. articulo primo ergo neque pro commo mutuatarij. Denique arguitur. Sequeretur ex opposita sententia, quòd licitum esset negociatori diligenter querere mutuatarios, quibus mutuet pecuniam exigend. ab illis lucrum cessans. Probat consequentia: quoniam vnusquisque licitè querit emptorem rei suæ, quæ pretio estimabilis est; ergo si lucrum cessans est pretio estimabile licitum erit negociatori querere emptorem. Pro ista sententia negatiua habemus Magistrum Soto libro sexto, de iustitia, & iure quæst. prima, articulo tertio, in tertia, & quarta conclusione, vbi ait, sententiam affirmatiuam esse minùs probabilem, & aperire fenestram plurimis vsuris. Nihilominus sententia affirmatiua communis est Iurisperitis omnibus in cap. Salubriter. & in cap. Conquæstus de vsuris: exceptis paucis quibusdam. Videatur Couarruias libro tertio, Variarum resol. capit. quarto, numero primo, & quinto. Nauarro etiam in Comment. supra cap. secundo 14. quæst. 3. numero 47 & sequentibus. Est etiam communis omnibus Theologis in 4. dist. 15. & Summistis in verbo vsura, videatur Conradus de contractibus quæst. 80. & Adrianus in quarta, in materia de restitutione, speciali quæstione de hac re, & Ioan. de Medina in 6. de restitutione in titulo de vsuris, Caietanus in isto Commentario super hunc articulum. Hæc sententia communis fuit nostris præceptoribus, qui nos antecesserunt: solus Magister Soto est singularis in hac sententia. Imò ipse ait vbi supra, non mihi tantum arrogo, vt primus opinionem illam, scilicet affirmatiuam prorsus refellam. Neque verò D. Tho. in præsent. art. in solut. ad 1. tenet partem negatiuam sed duo discrimina, intèdit statuere, inter damnum emergens, & lucrù cessans. Primum est quòd damnum emergens semper est licitum exigere quoties aliquis dat mutuum absque aliqua suspitione. At verò lucrum cessans exigere à principio mutationis rarò licitum est, cum omnibus suis circumstantijs, & semper habet suspitionem vsuræ. Secundum est, quòd damnum emergens licitum est exigere tantum quantum sonat; at verò lucrum cessans non licet exigere totum quod speratur. Quod probat D. Tho. quia lucrum cessans multis vijs impediri potest. Neque etiam Scotus, & Durandus sequuntur illam partem

A negatiuam si attentè legantur in locis citatis. Cæterum partem affirmatiuam quam nos sequimur probant argumeta quæ fecimus in principio dubij.

Deinde hæc pars videtur virtualiter definita in multis legibus. Verbi gratia in l. atqui natura. §. non tantum. ff. de negotijs gestis. & in l. 3. §. finali. ff. de eo, qui certo loco. Præterea. Vt inducebamus in vltimo argumento pro parte affirmatiua, videtur etiam definita in capitulo nauiganti. de vsuris. Notandum tamen est, quòd aliqui viri docti, vt iustificent prædictum contractum de lucro cessante distinguunt in prædicto contractu duos contractus virtualiter contineri. Alter est contractus mutuationis, per quem mutuator dat pecuniam suam mutuatario reddendam integram, & saluam: alter est emptionis, & venditionis, per quem ipse mutuator, qui negociabatur cum sua pecunia, vel paratus erat negociari: vendit mutuatario cessationem à negotio lucrifaciuo propter commodum ipsius mutuatarij, qui reputat sibi esse valde utile, quòd negociator cesset ab illo negotio dummodo mutuet sibi pecunias. Et quanuis in isto casu coniungantur isti duo contractus: per accidens tamen, poterunt omnino separari aliquando, & seorsum celebrari. Vt verbi gratia si Petrus reputet sibi commodum, quòd Paulus cesset ab aliqua negotiatione, vel quia ipse vult negociari, vel alius amicus eius, aut alia ratione, etiam si Petrus non mutuet sibi pecunias: tunc in tali casu ille, qui cessat à negotiatione lucrifaciua potest vedere illam cessationem.

Nunc igitur probant prædictam sententiã. Quanuis enim in casu nostri dubij coniungantur illi duo contractus mutationis, & venditionis, tamen vterque iustus est, quia ratione mutationis nihil pretij exigit mutuator, at verò ratione venditionis exigit pretium iustum, quo estimabatur illa cessatio à negotio lucrifaciuo. Sed tamen quanuis ista consideratio videatur conueniens ad confirmationem prædictæ sententiæ: tamen communior est, quàm oporteat, etenim licitum est cuiusque pro cessatione ab aliqua actione sibi licita, & placita pretium accipere. Vt verbi gratia pro eo quod cesset ire in campum rogatu amici, potest pretium accipere: at verò in casu nostri dubij aliquid est specialius, quod videtur generare scrupulum; etenim mutuatarius non dat pretium, vt mutuator duntaxat cesset à negociando: sed per se primò & principaliter dat propter illum finem, vt mutuet sibi pecunias, ergo videtur, quòd in tali casu ratione mutui dat pretium. Quapropter optima ratio, & specialis prædictæ sententiæ affirmatiuæ ea est, videlicet, quòd mutuator iustè accipit pretium pro lucro verè cessante dum mutuat, & vt mutuet pecunias alteri vtilis. Et hic titulus est sufficientissimus: quia reducitur ad damnum emergens, eò quòd mutuator, vt faciat alteri beneficium rogatu illius, minus habet, quàm deberet habere in bonis suis: quod quidem est damnum emergens.

C Neque valet respondere, quòd nondum habebat lucrum in actu. Quia habebat potentiam proximam ad lucrum: qua priuatur vt mutuet alteri pecunias. Ceterum quia iste titulus lucri cessantis est pallium multarum vsurarum, vt aduertit Magister Soto: idcirco oportet Theologum esse diligentem in examinando, an verè sit lucrum cessans propter commodum mutuatarij. Debet itaque primò examinare negociatorem, an tempore contractus haberet alias pecunias, quibus posset, si vellet, negociari, etiam post factum iam contractum. Etenim in tali casu, non cessat illi lucrum causa mutuationis; sed

D

E

F

nis; sed voluntate propria: quia vult alias pecunias domi retinere neque exponere periculo negociandi. Est optimum simile, si quis habeat domi frumenti copiam cuius partem præparauerat ad seminandum, partem verò retineat domi ad vendendum: tunc si accedat quis ad emendum frumentum ab illo, non potest frumenti partem, quam parauerat ad seminandum carius vendere ratione lucri cessantis: eò quòd habet aliud triticum, quòd potest seminare si velit. Secundò debet aduertere Theologus ex parte mutuatoris, quòd animus illius negociandi cum pecunia, quam dat mutuò, debet perseverare toto tempore mutui: quoniam eo momento temporis, quo animus negociandi erat interrumpendus: iam non cessat lucrum causa mutationis, neque ipse mutuarius est causa impediendi lucrum, sed voluntas potiùs mutuatoris: & ideo si à principio mutui habebat mutuator animus negociandi per dimidium annum, non poterit postea exigere lucrum cessans pro toto anno, pro quo mutuat. Debet tertio aduertere Theologus, quòd mutuator propter mutuarius commodum remoueat pecunias à negotiatione; etenim si commodum mutuarius non sit causa, quòd remoueat: iam non cessat lucrum ratione mutationis. Obseruatamen, quòd non exigitur hinc quòd illud commodum mutuarius sit reuera commodum vtilitatis: sed sufficit, quòd ipse mutuarius existimet sibi esse commodum, & conueniens, vnde si velit illas pecunias ad prodigè expendendum in ludis, & luxurijs, nihilominus mutuator poterit exigere lucrum cessans, & non peccabit contra iustitiam mutando, in illo casu: poterit tamen peccare contra charitatem, iuxta regulas fraternæ correctionis: de quibus multa diximus secunda secundæ quæstione 33. & supra quæstione præcedenti, de his, qui vendunt ea quibus male vsuri sunt emptores. Obseruandum etiam est, quòd non requiritur, quòd ipse negociator optaret magis negociari cum sua pecunia, quam mutuò illam dare; etenim charitatis est erga proximum procurare magis mutuarius commodum, quam lucrum ex propria negotiatione: sed satis est ad iustificandam mutationem, quòd mutuator reuera negociaturus erat, & prudenter expectabat lucrum ex sua negotiatione, toto illo tempore mutui, nisi commodum mutuarius impediret suam negotiationem. Itaque non amplius quærimus mutuarius commodum, ad mutuum illi, exigendo lucrum cessans: quoniam requiritur in contractu in quo exigitur damnum emergens.

Denique ad iudicandum sit ne iusta quantitas, quæ exigitur ratione lucri cessantis: erit Theologotalis regula. Nunquam debet exigi totum lucrum cessans. Ratio est: quia non æstimatur res tanti, quando est in potentia, quanti æstimatur dum iam est in actu; sed lucrum quod cessat mutationis causa est tantum in potentia, quando celebratur mutuat: ergo non debet exigi totum lucrum cessans. De qua re diximus supra quæstione sexagesima secunda, articulo quarto. Ex qua doctrina colligimus hic, duobus modis posse fieri conuentionem de lucro cessante. Prior est frequentissimus, & valde iustificatus, si expectetur euentus aliorum negociatorum, eodem genere negotiationis, eodem tempore, & loco, & tunc persoluatur tanta quantitas pecuniæ proportionabiliter ad lucrum aliorum. Alter modus est, si contingat quòd statim ad arbitrium boni viri, & prudentis in negotiatione, taxetur vna certa quantitas reddenda mutuatori pro lucro cessante, sed tamen debet fieri deductis expensis, &

A attentis periculis, quibus exposita est negociatio: etenim ratione istorum minus habet res in potentia, quam si iam esset extra omnem fortunam. Fatemur tamen, quòd non sunt inde deducendi labores ipsius negociatoris, & operæ, & industriæ: quoniam si mutuator non adhibet tales operas, & industrias, hoc prouenit ex parte mutuarius impediens negotiationem illam: & ideo poterit vendere proprium otium damnificarium rei familiaris.

Denique poterunt aliqui merito aduertere, quòd illam quantitatem lucri cessantis non potest exigere mutuator statim à principio mutationis reddendam. Verbi gratia, si lucrum æstimetur 10. aureis, quos lucrifactoris erat negociator pecunia data mutuarius; tunc si continuo mutuarius redderet mutuanti 10. aureos, non cessaret mutuanti lucrum totius pecuniæ. Verbi gratia non cessaret illi lucrum ex centum aureis; sed ex nonaginta. Verumtamen est, quòd si cum illis decem non potest negociari, & mutuarius voluntariè reddit statim decem aureos, illos poterit mutuator accipere.

Ex dictis colligitur corollarium, scilicet, quomodo debeant intelligi iudicum sententiæ, quæ solent aliquando imponere multam pecuniariam debitoribus propter soluendi moram. Duplici enim ratione possunt hæ sententiæ iustificari; prior quidem in pœnam propter culpam commissam à debitor in mora soluendi, & talis pœna non obligat in foro conscientie ante condemnationem, & executionem sententiæ, bene tamen postea. Altera ratio est aliquando, quia iudex æstimat propter moram soluendi cessauisse creditori aliquod lucrum, & tunc si reuera cessauit lucrum creditori, tenebatur debitor in foro conscientie reddere lucrum cessans, etiam ante sententiam iudicis. At verò si non cessauerat lucrum, non tenebitur reddere etiam post sententiam iudicis: quia illa fundatur in falsa præsumptione.

Ad argumenta pro parte negatiua responderetur. Ad primum responderetur, quòd argumentum quod sit ab autoritate negatiua infirmum est. Sed nihilominus secundò responderetur, quòd iam ostendimus iure Ciuili, & Canonico definitam esse nostram sententiam, maximè verò, quòd iure nature ostendebatur, quòd sit eadem ratio de lucro cessante, & damno emergente.

Ad reliqua verò argumenta responderetur primò vnica solutione, quòd omnia illa necessario sunt soluenda, ab his qui sequuntur partem negatiuam. omnes enim illi affirmant, quòd ratione damni emergentis licitum est pretium accipere: affirmant etiam licitum esse vendere rem cariori pretio, quam de præfenti valeat propter detrimentum, quod patitur venditor, qui seruaturus erat illam in aliud tempus vendendam: at verò argumenta illa facta pariter procedunt contra istas affirmationes atque contra nostram sententiam.

Sed nihilominus responderetur ad omnia illa sigillatim.

F Ad secundum iam explicuimus sensum Diui Thomæ, dum facit differentiam in solutione ad primum, inter lucrum cessans, & damnum emergens.

Ad tertium responderetur, licitum esse vnique vendere voluntariè suum lucrum, & suum commodum; quod si videatur necessarium, quòd in prædicto casu debeat esse aliquid inuoluntarij ex parte mutuatoris: responderetur, quòd satis est quædam moralis coactio, quam inducit commodum proximi, & vtilitas, quæ cõpellit ex debito honestatis succur-

rere proximo ne patiatur detrimentum, dummodo etiam ipse mutuator seruet se indemnem.

Ad quartum argumentum responderetur, quod is, qui dat mutuum, tenetur ex necessitate subire periculum, & detrimentum, quod per se ex natura mutationis consequitur; verbi gratia tenetur, qui mutat non reperere mutuum pro toto tempore, quo mutuauit. Cæterum non tenetur etiam si voluntariè mutuet, subire detrimenta, quæ per accidens coniunguntur cum mutuo, cuiusmodi est lucrum cessans, & damnum emergens. Sicut qui rem spiritualem dat alteri, tenetur etiam ex necessitate dare gratis omnes operas necessarias per se ad executionem rei spiritualis. Verbi gratia Episcopus tenetur non solum gratis consecrare sacerdotem, sed etiam gratis impendere laborem necessariò coniunctum cum illa consecratione, & sacerdos tenetur gratis offerre sacrificium, & impendere laborem per se necessarium ad celebrationem Missæ; cæterum non tenebitur gratis peragere itor trium miliarium, ad celebrandam Missam.

Ad confirmationem responderetur, quod mutuator obligatur per se expectare aliquod tempus ad recuperandum mutuum.

Ad quintum responderetur, quod procurare commodum ipsius mutuatarij, non est procurare proprium commodum utile, sed potius acquirit sibi honorem & gratiam, & laudem pro bono opere: at verò non tenetur ex iustitia pati damnum in temporalibus: ut alteri sit beneficium. At verò quando mutat Petro duntaxat in gratiam Pauli, scilicet, ut conciliet sibi gratum Paulum; & fauorem eius, non poterit lucrum cessans exigere à Petro, nisi quando ipse Paulus petierit mutuum propter commodum Petri, cum illa tamen conditione, ut Petrus soluat lucrum cessans, vel damnum emergens. At verò si mutuator anticipatiuè procurabat sibi fauorem Pauli, sibi que maximè commodum: non poterit postea nactus illam occasionem, exigere à Petro mutuatario lucrum cessans, vel damnum emergens; tunc namque reuerà mutat propter proprium commodum; & non propter commodum mutuatarij.

Ad confirmationem responderetur, quod ille mutuator non accipit pretium pro mutatione neque pro commodo mutuatarij, sed pro suo proprio incommodo, aut detrimento lucri cessantis.

Ad sextum & vltimum argumentum responderetur, quod quando res venditur cariùs, quàm secundum se valeat propter detrimentum quod incurrit venditor: tunc iuste exigitur pretium propter damnum emergens, aut lucrum cessans. At verò quando ipse venditor vel mutuator quærit sollicitè aliquem, qui emat, aut accipiat mutuum: est vehemens indicium & argumentum, quod animus eius est usurarius: & idcirco, ut in plurimum, huiusmodi contractus sunt usurarij, & ut sic sunt condemnandi. Nihilominus aliquando licitum erit, ut si quis cognouerit amici inopiam, & necessitatem, cui ex animo vult succurrere: præuenire illam vltro, & offerre mutuum exigendo lucrum cessans. Ratio huius est, quoniam in tali casu, amici commodum, causa est remouendi pecuniam à negotiatione: imò verò possumus dicere, quod necessitas amici virtualiter clamat, & rogat, sibi dari mutuum propter maximum commodum, quod inde acquirit sibi, & consequitur. Deinceps circa doctrinam D. Thomæ in solutionibus ad secundum, tertium, & quartum argumentum: duæ conclusiones sunt notandæ.

PRIMA CONCLUSIO.

Usura est obligare mutuatarium ex iustitiæ debito ad compensandum beneficium, etiam pro illo tempore, quo ipse mutuatarius tenebatur compensare ex gratitudine. Sit exemplum. Si mutuatus quis alteri pecuniam obligando illum, ut remutuet in posterum, vel quod pro se intercedat apud Regem, aut Iudicem, aut Magnatem. Hæc conclusio manifesta est apud D. Tho. ad secundum argumentum, quo interdebat non esse illicitam talem obligationem, siquidem mutuatarius tenebatur naturali iure ad illud opus, & responderi obligari quidem posse mutuatarium ad hoc ipsum, non tamen ex iustitiæ debito: quoniam tali debito amicitia repugnat civili obligatio, eò quod inducit quandam necessitatem, amicitia verò debet esse maximè spontanea. Ita intelligit Caietanus D. Tho. in hoc loco. Deinde probatur conclusio ratione D. Tho. Quodlibet beneficium quale est fauere inopi apud Regem, aut Iudicem, & qualis est obligatio ad remutuandum in posterum, est pecunia æstimabile, ergo non potest ex iustitiæ debito deduci in pactum ratione mutui, etiam pro illo tempore, quando tenetur aliàs mutuatarius remutuare ex gratitudine, vel ex charitate. Denique probatur. Si quando aliquis ex charitatis, vel gratitudinis præcepto tenetur benefacere non benefacit. Verbi gratia, non intercedat apud Regem, non remutuet: tunc non tenetur ad restitutionem damni quod consequutum est ex omissione benefacendi: at verò si ex obligatione civili, & iustitiæ debito teneretur ad illud opus obligaretur consequenter ad restitutionem totius damni consequuti ex illa omissione: ergo magnam obligationem inducit, & pecunia maximè æstimabilem, qui obligat alterum ad benefaciendum ex iustitiæ debito, etiam pro illo tempore, quo ipse tenebatur ex charitate, aut ex gratitudine.

SECUNDA CONCLUSIO

Quæ apertè sequitur ex dictis. Talis obligatio ad remutuandum in futuro tempore, siue ad intercedendum apud Principem, vendibilis est, & licitè potest vendi. Sed est obseruandum, quod sub hac specie, & ratione solent mercatores, & negotiatores palliare vsuras: dicunt enim se amplius recipere non ratione mutui: sed quia se obligant ad remutuandum in futuro tempore. Verumtamen quis exigunt ingens pretium pro ista obligatione ad remutuandum: signum est certum, quod recipiunt pretium ratione mutui, & non ratione obligationis ad remutuandum. De qua obligatione satis est dictum supra artic. 1.

Sed est specialis difficultas in præsentia. An ille qui dat mutuum, possit obligare mutuatarium, ut statim remutuet in alio genere mercium, & rerum. Verbi gratia. Petri Petrus mutuum mutuatum frumentum; an possit Paulus respondere, non mutuabo, nisi tu mutuaueris simul vltimum statim.

Pro parte negativa arguitur primò. Si hoc esset licitum, liceret consequenter aliquid vltra sortem recipere ratione mutui, scilicet, illam obligationem remutuandi statim. Secundò, liceret etiam obligare mutuatarium ad emendas statim merces mutuataris. Tertio, liceret etiam obligare ipsum mutuatarium ut in futuro remutuaret. Probatur sequela: quoniam maior vtilitas est mutuantis, obligare illum, ut statim mutuet: quàm ut mutuet tem-

pore futuro, ergo magis est pretio æstimabilis, ac proinde si hæc obligatio est licita in præfenti, etiam illa pro futuro. Denique confirmantur communi ratione prædicta argumenta. Quia obligatio ad remutuandum est pecunia æstimabilis, ergo non est licitum pro mutuo illam exigere.

Sed in oppositum est simile; videlicet, quod licitum est mihi obligare alterum ad audiendam meam confessionem sacramentalem, si vult quod ego audiam eius confessionem absque aliquo vitio simoniae. Item est aliud exemplum. Quoniam licitum est venditori nolle vendere rem suam, nisi emptor ipse sibi vendat aliam rem necessariam, ergo similiter est dicendum in præfenti. Ad hanc difficultatem respondetur, & sic.

PRIMA CONCLUSIO.

Huiusmodi contractus suspectus est de usura, & hoc videntur probare argumenta pro parte negativa. Neque valet allegare Diuum Thomam in responsione ad quartum. Etenim ibi solum dicit, quod licet mutuantur vnum; aliud recipere mutuum in præfenti non tamen ait, quod sit licitum obligare mutuatarium ad remutuandum in præfenti; de hac enim obligatione est nostra difficultas.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si reciproca sit obligatio ex vtraque parte, ita, ut ad inuicem se obligent contrahentes ad mutuandum, nulla est usura. Probat. In huiusmodi contractibus seruatur æqualitas ex vtraque parte, ergo iustus est. Deinde. In hoc contractu nihil omnino accipitur ultra sortem ratione mutui, sed pro obligatione ad mutuandum recipit mutuator aliam similem obligationem. Denique. Talis contractus esset licitus, si fieret pactum, quod ad inuicem se obligarent ad mutuandum in tempore futuro. Verbi gratia mutuabimur mihi fromentum post mensem, & ego post mensem tibi mutuabo vinum; ergo etiam erit licitus contractus si de præfenti sese obligent ad mutuandum ad inuicem.

TERTIA CONCLUSIO.

Verosimile est, & valde probabile, licitum esse contractum, in quo obligatur mutuatarium ad continuè remutuandum etiam si ex parte alterius non sit obligatio ad mutuandum. Probat. Argumentis factis in oppositum. Deinde probatur. Quia reuera illa obligatio ad continuè remutuandum, moraliter loquendo, non æstimatur pretio magis, quam obligatio ad audiendam confessionem continuè, & obligatio ad statim Missam celebrandam; non enim potest sacerdos ultra iustum stipendium aliquid accipere pro illa obligatione ad statim celebrandum. Denique probatur conclusio. Quoniam reuera semper videtur intercedere moraliter loquendo obligatio vtrinque ad mutuandum, etiam ex parte illius, qui obligat alterum ad remutuandum continuè; videtur namque, quod eo ipso ipse etiam se obliget ad continuè remutuandum: ita ut contractus sit conditionalis sub hac forma; si tu te obligas, ad remutuandum statim: ego me obligo ad statim mutuandum tibi. Nihilominus subtiliter possumus distinguere, quod non sit obligatio ex parte Petri ad statim mutuandum, verbi gratia si dicat Petrus, ego non me obligo modò ad mu-

A tuandum tibi statim: sed tu te obliga ad remutuandum statim, & quando ego statim mutuauero. Ecce vbi Petrus manet absque obligatione mutuandi, at verò Paulus manet cum obligatione mutuandi conditionali, si Petrus voluerit mutuare; & in tali casu verificatur tertia conclusio. Et fundamentum eius potissimum est, quoniam talis obligatio non æstimatur pretio apud homines, & nullus momenti est.

Ad argumenta pro parte negativa quatenus militant contra hanc tertiam conclusionem negatur sequela, & respondetur, quod illa obligatio ad statim remutuandum non est æstimabilis pecunia: & idcirco nulla est ibi usura.

B Circa solutionem ad sextum argumentum est notanda, & examinanda vnica conclusio, scilicet, fructus pignoris pro mutuo traditi, sunt computandi in sortem principalem: alioquin si acciperentur ultra sortem, acciperentur ratione mutui, & esset usura. Ratio huius conclusionis est: quia ille fructus sunt æstimabiles pecunia: ergo computandi sunt à mutuatore in sortem principalem. Hæc conclusio definita est in vtroque iure Pontificio quidem capitulo primo, & secundo, & capitulo conquestus de usuris & capitulo 1. de feudis. Ciuili autem iure habetur l. 1. & 2. C. de pignoratitia actione. Ex hac conclusione sequitur vnum corollarium, quod Reges, siue magnates, qui solent ratione mutuatae pecuniae in magna quantitate, in pignus vrbem, aut castellum adhibere: debent computare in sortem principalem omnes redditus vrbis, aut Castellum. Verumtamen remedium, quo solent vti huiusmodi Principes, ut se eripiant à vitio usurario, est emere illam vrbem tali pecunia, cum pacto retrovendendi, & tunc iustus est talis contractus, dum modo pretium pro vrbe siue castro iudicetur esse iustum, attenda illa conditione retrovendendi, quæ conditio diminuit pretium rei alias iustum, si absolute venderetur; & in tali casu ille, qui emit vrbem iuste fruitur redditibus ipsius vrbis, & iuste postea accipiet totum pretium quod dedit. Et huiusmodi contractum approbat Caiet. in Respon. ad 6. & Magister Soto lib. 9. de iustitia, q. 1. & 2.

Verumtamen contra hanc conclusionem obijciuntur à Iurisperitis & Theologis duæ pontificis definitiones. Altera est Innocentij III. c. 1. de feudis, & Alexandri III. in cap. citato conquestus. vbi definitum est, quod dominus directus rei feudalis, quam rursus accipit à vassallo in pignus pro mutuo dato, poterit licite pignoris fructus ultra sortem percipere. Altera definitio est eiusdem Innocentij in c. salubriter de usuris, vbi expresse definit, quod fructus rei impignoratae genero pro dote vxoris, possunt percipi à genero non computando illos in partem ipsius dotis. Et ratio, quæ communiter assignatur, ea est: quia frequenter non sufficiunt fructus illi ad portanda onera matrimonij.

Quod si aliquis respondeat priorem definitionem esse iustam in fauorem Ecclesiae, posteriorem verò in fauorem matrimonij: contra hoc est, quod usura est intrinsecè mala ergo nulla ratione poterit iustificari, neque in fauorem ipsius Ecclesiae, neque in fauorem matrimonij: at verò Diuus Thomas expresse dicit in conclusione usuram esse non computate pignoris fructus in sortem principalem. Quod si aliquis respondeat, posteriorem definitionem iustificari, ut idem Innocentius videtur ibidem insinuare; propter onera matrimonij subleuanda, & quod ea ratione liberatur ab usura vitio gener qui non computat fructus pignoris.

Sed contra hoc est, quod si miles accipiat pignus fructuosum pro stipendio debito, vsum committet, si non computet fructus pignoris in sortem principalem stipendij: & tamen miles non minus deprimitur militiae oneribus deportandis, quam maritus matrimonij: ergo utrobique est eadem ratio.

Ad primam decisionem respondet Innocentius III. super allegatum cap. 1. & Carolus Molinæus Iurisperitus: & inter Theologos Adrianus in 4. in materia de restitutione, in titul. de vsum. quos citat & sequitur Couarruias libro 3. Variatum, capitulo. 1. numero 4. quod illa definitio habet locum, quando fructus pignoris sunt eiusdem pretij, cuius sunt ipsæ operæ, & seruitia, quæ ratione feudi à vassallo debentur directo domino. Et ideo asserit, quod si tales fructus excedant seruitium, non potest feudi dominus, illum excessum accipere: nisi computet in sortem principalem. Et hoc videtur definitum à dictis doctoribus in allegato capitulo primo, quoniam ibi dicitur vassallum toto illo tempore quo retinetur pignus à feudi domino, immunem esse à seruitio, quod pro feudo tenebatur exhibere. Cæterum legitima responsio est, fructus omnes rei feudalis impignoratæ pro mutuo apud directum dominum, non esse computandos in sortem principalem: & hoc quidem non ratione mutui (aliàs esset vsum illos percipere vt ait Diuus Thomas) sed propter naturam, & conditionem feudi, qui contractus postulat, quod cum res feudalis redierit ad dominum directum, omnes fructus illius percipiantur ab ipso domino directo: ea tamen lege, vt feudatarius interim sit liber ab omni seruitio. Et hæc est legitima intelligentia illius capituli. Ratio est æquitatis plena, quoniam fieri potest vt rei feudalis fructus omnes non adæquent seruitium: igitur æquum est, vt sicut feudi dominus, qui habet rem feudalem apud se obligatam in pignus mutui, non potest toto illo tempore aliquid pro seruitio petere, etiam si illud sit maius, quam fructus: ita etiam percipiat sibi omnes fructus, etiam si sint maiores seruitio.

De secunda decisione Pontificia, sunt variae sententiæ Doctorum. Qui iam namque dicunt, quod tantum ratione lucri cessantis vel damni emergentis, licitum est genero accipere fructus pignoris, donec recipiat dotem. Et hæc est communis sententia inter Iurisperitos, quos citat, & sequitur Couarruias vbi supra numero 3. In eadem sententia sunt inter Theologos Conradus de contractibus quæstione 35. & etiam Adrianus vbi supra, Medina de restitutione tractatu de vsum quæstione 2. & Ioannes de Maioris in 4. dist. 15. q. 31. Syluest. in verbo vsum 3. quæst. 2. quinimo etiam Couarruias vbi supra numero 4. magis limitant hanc sententiam. Dicunt enim, non posse generum pignoris fructus sibi retinere, quantum ad excessum, si excedant onera matrimonij, & quod necessarium est ad onera matrimonij.

Sed contra istam intelligentiam facit primò, quod hic titulus lucri cessantis, vel damni emergentis communis esse potest alijs contractibus; at verò lex aliquid peculiare definit in hac parte circa pignus obligatum pro dote.

Deinde facit, quoniam aliàs si gener non erat negociaturus, non posset percipere fructum pignoris titulo lucri cessantis, vel damni emergentis, sicut iam supra diximus declarantes illum titulum: eò vel maxime, quod ipsa lex solum explicat titulum propter onera matrimonij subleuanda. Est alia ex-

A positio minus conueniens Adriani, & Medinae vbi supra, videlicet, quod maritus possit retinere fructus pignoris titulo donationis, quam socer facit sibi. Sed contra hoc est quia ista decisio Pontificia procedit profectò etiam inuito socero, ergo non est apta intelligentia. Alij Iurisperiti volunt rationem huius esse & prouenire ex eo, quod pater tenetur alere filiam, & ideo censentur fructus pignoris obligati pro dote, tradere in alimentum filiae. Vnde colligunt illam definitionem habere locum tantum in genero, qui ab ipso socero accipit pignus fructuosum. Hoc asserit Fortunius in tractatu de vltimo sine iuris, illatione 6. & Magister Soto vbi supra quæstione prima, articulo secundo, ad argumenta paulò ante finem asserit, causam esse eam, quam Innocentius insinuat ibidem, scilicet, onera matrimonij subleuanda. Inquit autem, quod non est tantum alere familiam, & vxorem & educare filios & familiam: sed etiam hæc omnia præstare, salua & integra dote: moderatur tamen istam decisionem Pontificiam, eà moderatione, quam paulò ante diximus adhibuisse Syluest. Cæterum contra Fortunij intelligentiam est manifestum argumentum, quod desumitur ex vsum, qui est optimus legum interpret. Etenim non solum genero, qui contractum fecit dotalem cum socero conceditur illius percipiendi fructus pignoris: verum in vniuersam omni marito, qui pignus accipit pro dote, datur ius ad sibi vindicandum fructus pignoris, quamdiu non soluitur dos; & hoc habet vsum omnium Regnorum, & Prouinciarum: & ita iudicatur in omnibus tribunalibus in fauorem mariti.

Contra expositionem verò Magistri Soto est argumentum. Quoniam in aliquibus Prouincijs maritus, & vxor communicant sibi omnia bona fortunæ ad inuicem; ita habet mos Regni Lusitanie, & ita maritus non tenetur seruare integram vxoris dotem: sed adhuc in talibus Prouincijs potest licite maritus percipere fructus pignoris pro dote obligati, non computando eorum sortem principalem: ergo ratio Magistri Soto non est adæquata. Confirmatur. Quoniam ipse Soto asserit, quod vidua iam soluto matrimonio potest à patre, siue ab hæredibus illius percipere fructus pignoris obligati pro dote marito iam defuncto; & tamen vidua non tenetur seruare integram dotem suam, sed poterit expendere, vt libuerit, ergo. Pro decisione huius difficultatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Hæc est natura contractus dotalis, vt qui dotem promittit, siue sit pater feminae, siue quilibet alius: videatur implicite promittere omnes fructus pignoris obligati pro dote, quamdiu dotem non soluerit; siue fructus excedant omnia onera matrimonij subleuanda: siue non excedant. Hæc conclusio videtur nobis legitima intelligentia illius legis, Pontificiæ. Ratio est, quæ etiam insinuat in eodem capite. Colligiturque isto modo. Quicumque dotem promittit, videtur implicite, & interpretatiue promittere etiam, id quod legibus statutum est de huiusmodi contractibus; sed lex ipsa decernit, quod fructus pignoris obligati pro dote percipiantur à marito, neque computentur in sortem: ergo iuste illos percipit maritus. Sed dicit aliquis: Hoc est quod dubitamus, an lex illa sit iusta. Respondetur, quod lex abunde satis iustificatur: quoniam æquum erit, vt quamdiu dos non soluitur, refarcia-

cum mediocri diligentia mediante dote, ad subleuanda onera matrimonij. Quod autem ipse esset negotiaturus, vel non, nequaquam opus fuit, quod lex consideraret illud: sicut neque quod fructus excedant vel exæquent, vel sint minores ad onera matrimonij subleuanda: sed solum respexit communem rationem in fauorem matrimonij, & transtulit dominium illorum fructuum pignoris in ipsum maritum. Præterea. Lex illa habuit considerationem, quod natura dotis, est quasi patrimonium feminae, quæ nubit, & destinatur ad sustentationem illius & educationem filiorum, & familiae; at verò hæc omnia non poterant regulariter loquendo commodè fieri, nisi statim solueretur dos, aut certè redderetur aliquid ad subleuanda huiusmodi onera: ergo lex, quæ in communi respicit commodum illius status matrimonij iustissima est, etiamsi per accidens aliquando contingat, quod maritus sit diues, & habeat vnde sustineat huiusmodi onera. Denique declaratur ampliùs. Quoniam ad ius posituum pertinet condere leges convenientes omnibus contractibus, & si opus fuerit, appropriare rerum dominia in alios dominos, sicut fecit reuera in legibus præscriptionis pro bono communi, & tranquillitate reipublicæ, vt sint certa rerum dominia, ergo conuenienter pro bono communi status matrimonij, decernit Pontifex, quod fructus pignoris obligati pro dote applicentur marito; & propterea diximus, quod eo ipso quod sit conventio dotalis intelligitur illa conditio, si non expressè, saltem interpretatiuè & implicite ex interpretatione iuris: atque ita excusatur illa perceptio fructuum pignoris à vitio vsuræ: quia non accipiuntur ratione mutui, quemadmodum dicebamus explicantes cap. conquestus, quod fructus rei feudalis siue excedant seruitium, quo tenetur feudarius, siue sint minores, siue sint æquales: omnes tamen poterant percipi à directo domino, & principali rei feudalis, non computando eos in sortem principalem, quando res feudalis ad ipsum redibat titulo pignoris: tunc namque dicebamus, quod non percipiebantur illi fructus ratione mutui: sed propter naturam contractus feudalis. Ita in presenti dicimus, quod maritus non percipit fructus pignoris ratione mutui, sed propter naturam ipsius contractus feudalis. Quemadmodum si maritus, & socer conueniret expressè, quod mulieri, quæ nubit, daretur in dotem mille, & quod quamdiu non traderentur mille, darentur fructus vineæ, vel aliquid simile, esset ille iustissimus contractus, quia illi fructus reputantur in partem dotis supra mille, ergo cum lex hoc ipsum iam statuerit, non erit contractus minus iustificatus, immo magis videtur. Hinc sequitur

SECUNDA CONCLUSIO.

Etiam si maritus aliundè habeat, vnde onera matrimonij sufficienter ferat: nihilominus iustè potest percipere fructus pignoris obligati pro dote. Ratio huius est: quoniam lex non respicit particulares casus, sed conditiones illius status ex natura rei. Item sequitur

TERTIA CONCLUSIO.

Iustè potest maritus pacisci cum socero de certa quantitate percipienda, quando dos non fuerit soluta. Probat. Quia maritus potest iustè pignoris fructus percipere quandiu dos non soluitur; sed

A isti fructus pignoris possunt æstimari aliqua summa pecuniaria & annuali: ergo de illa poterit pacisci, etiam si non accipiat pignus: eò vel maximè, quod illa etiam summa computatur in partem dotis, vltra id, quod promissum est in futurum.

QUARTA CONCLUSIO.

B Vidua iam soluto matrimonio, potest pignoris fructus, aut quantitatem ipsam pecuniariam, quam maritus percipiebat, quamdiu non soluebatur dos: etiam ipsa percipere à parte, vel ab hæredibus illius, siue ab illo, qui illam nuptui tradidit. Ista conclusio indubitata esset, si tantum attenderemus titulum lucri cessantis, & damni emergentis, si reuera vidua pariebatur huiusmodi detrimentum. Sed difficultas est, quando cessant huiusmodi tituli, quin potius vidua est diues; tunc enim, cum iam solutum sit matrimonium: videntur cessare onera matrimonij, eius enim quod non est, nullum est onus. Nihilominus probatur nostra conclusio. Et ratio est, quia non solum dicenda onera matrimonij ea quæ proueniunt durante matrimonio, sed etiam illa quæ relicta sunt ex matrimonio; sed illa vidua habet multa eiusmodi onera, tenetur enim educare filios si habeat illos, & si non habet filios, familiam pro dignitate sua, & mariti sustentare, ergo Confirmatur. Quoniam illi qui contrariantur nostræ sententiæ in hac conclusione aiunt nihilominus, iustum fore statutum reipublicæ, quo decerneretur, quod vidua, quamdiu non soluitur illi dos, reciperet aliquam summam pecuniæ, & hoc esset conueniens, ad tranquillitatem, & pacem cum ipsis consanguineis, ergo cum sit iam facta lex, quæ marito tribuit illam summam pecuniæ propter onera matrimonij, & vidua succedat in oneribus mariti: sequitur, quod possit percipere illam summam pecuniæ, quam maritus ipse poterat.

C Ex dictis colligitur solutio ad argumenta facta. Negamus enim, quod in huiusmodi contractibus accipiat aliquid ratione mutui, sed propter naturam contractus dotalis, & feudalis.

D Ad vltimum verò argumentum de exemplo militis respondetur, quod lex nihil tale statuit circa ipsos milites, quin potius stipendium debet expendi in sustentationem eorundem per singulos annos, vel per singulos menses; vnde non est eadem ratio de stipendio militis; & de dote mulieris. Bene tamen probat argumentum, quod posset iustificari lex, quæ decerneret dari certam summam pecuniæ militibus, quamdiu stipendium integrum non soluitur, & hoc in fauorem militiae.

E Denique aduertamus in prædictis conclusionibus, quod quamuis omnes illas non inuenimus in vno aliquo Doctore, tamè singularum singuli sunt Doctores, & ex illis accepimus. Responsio enim quæ assignauimus circa caput de feudis, colligitur planè ex doctrina multorum Iurisperitorum, & Theologorum. Videatur Conradus vbi supra quæst. 32. & Ioannes de Medina etiam vbi supra quæst. 2. Prima verò conclusio, quam aduertimus circa cap. salubriter, habetur ex doctrina Caietani in hoc articulo; & ex Nauarro super primum cap. 14. quæst. 3. à numero 71. Tertia verò conclusio à multis Theologis asseritur, & Iurisperitis. Quartam etiam conclusionem quamuis neget illam Caietanus in hoc loco & multi Iurisperiti, quos refert Couarru. vbi supra: tamen asserit illam Magister Soto vbi supra, & alij Iurisperiti, quamuis propter diuersam rationem à nostra.

Denique circa solutionem ad quintum, & se-
 primum argumentum, multa sunt à nobis distin-
 guenda & discernenda, postquam explicauerimus
 articulos tertium, & quartum.

ARTICVLVS TERTIVS.

*Primum quicquid de pecunia usuraria quis lucra-
 tus fuerit, reddere teneatur?*

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Si res per Usuram extorta, fuerit
 vsu consumptibilis, non tenetur Usurarius ad aliquid
 amplius restituendum, quam acceperit, nisi forte pro-
 pter damnum emergens sequutum ex retentione rei aliena.
 Secunda conclusio. Si res per Usuram extorta, non sit
 vsu consumptibilis, quin potius est fructuosa, sicut domus
 aut vinea: tenebitur Usurarius ad restitutionem ipsorum
 fructuum.

COMMENTARIVM.

Dubitatur primò circa istum articulum, An
 mutuatarius quando soluit usuras, transferat
 dominium ipsarum in talem usurarium?

Arguitur primò pro parte affirmatiua. Mutua-
 tarius dat illas pecunias; sed homo per suam volun-
 tatem, & libertatem transfert dominium rerum
 suarum: ergo transfertur dominium. Confirmatur.
 Nam si mutuatarius iuret se transferre dominium:
 verè transfert dominium: aliàs esset periurus, ergo
 etiam si non iuret, transfert dominium per volunta-
 tem transferendi illud. Probatum consequentia: quo-
 niam iuramentum ipsum non est titulus transferen-
 di dominium, sed ipsa voluntas transferendi, quæ
 presupponitur, iuramento. Quòd si aliquis respon-
 deat, in huiusmodi datione inueniri voluntarium
 mixtum cum inuoluntario, & propterea non suffi-
 cere ad translationem dominij. Contra.

Arguitur secundò. In his, quæ vi, metusve causa
 fiunt, transfertur nihilominus dominium; & tamen
 illic inuenitur voluntarium mixtum cum inuolun-
 tario, ergo, Probatum maior, ex cap. Abbas de his,
 quæ vi, metusve causa fiunt, vbi dicitur, quòd tales
 contractus merus causa facti, sunt in irritum reuo-
 candi; ergo antea validi erant, quamuis venirent
 reuocandi, & rescindendi. Item confirmatur. Quo-
 niam probabilis opinio est, quòd matrimonium
 contractum per metum quantumlibet cadentem in
 virum constantem validum est, stando in iure na-
 turæ dumtaxat; si autem modò de facto non valet,
 provenit ex eo, quòd irritatur lege Ecclesiastica, ergo
 etiam contractus usurarius validus erit ex vo-
 luntate vtriusque partis, quantumlibet ex parte
 mutuatarij sit aliqua vis. Confirmatur secundo.
 Quoniam in præsentis casu videtur omnino cessare
 vis, & metus, sed solum inuenitur necessitas ex par-
 te ipsius mutuatarij; at verò necessitas, quæ oritur
 ex parte ipsius contrahentis non solet irritare con-
 tractum, vt patet in eo, qui egestate compulsus
 vendit rem suam, minori pretio, quam secundum
 se aliàs valeat. & tamen illa venditio valida est Hoc
 in tantum est verum, etiam matrimonium con-
 tractum timore mortis, validum sit, quando timor
 ille oritur ab intrinseca necessitate. Vt patet v. g. si
 quis ducat uxorem quia medici dicunt ei, quia mori-
 rietur, nisi accedat ad mulierem. Similiter si quis
 erat capite plectendus propter sua delicta, & possit

A à morte eripi si ducat aliquam mulierem uxorem:
 nihilominus matrimonium erit validum, ergo pari-
 ratione in nostro casu erit validus contractus usu-
 rarius: ita vt transferatur dominium per traditio-
 nem usurarum, siquidem usurarius tradit, dumtaxat
 compulsus intrinseca necessitate.

Tertiò arguitur. Si mutuatarius non transferret
 dominium usurarum in mutuatorem, sequeretur,
 quòd ipse usurarius non posset emere agrum de il-
 lis pecunijs sibi traditis; Consequens est contra
 communem opinionem, immò videtur esse contra
 illud cap. cum t. de usuris, quod citat D. Thom.
 in 2. argumento, & ipse sentit in 2. & 3. argumen-
 to, quòd possessiones emptæ ab usurario non sunt
 restituendæ ipsæ, quia usurarius emit illas per in-
 dustriam suam tamquam per causam principalem,
 ita vt si rursus vendantur ad restitutionem usurarum,
 possit manere usurarius cum aliqua parte pretij,
 quæ excedit pecuniam acceptam per usuram. Se-
 quela verò probatur. Quoniam si usurarius non est
 dominus pecuniæ, qua emit agrum, non transfert
 dominium illud in venditorem agri, ac per conse-
 quens non acquirit dominium agri, sed totus ager
 erit restituendus ei, qui vendidit.

C De hac difficultate versantur duæ solemnes opi-
 niones, & ambæ verosimiles. Nam mediæ quædam
 opinio quorundam, scilicet, asserentium, quòd rerum
 vsu consumptibilium dominium transfertur in usu-
 rarium. Aliarum verò rerum, quæ vsu non consu-
 muntur, dominium non transfertur in usurarium;
 sed manet apud mutuatarium. Hæc opinio non est
 nobis probabilis, quia nulla bona ratione fulcitur.
 Prima igitur opinio extrema est, & habet pro se au-
 thores, glossam 14. quæst. 4. canone si quis usuram,
 & Henricum Gandauensem quodlibeto 4. quæstio-
 ne 27. & Scotum 4. distinct. 27. quæst. 7. & Paluda-
 num eadem distinctione & quæstione. Adrianum
 in 4. vbi supra. Immo asserit Adrianus quòd D.
 Tho. fuit huius sententiæ in 4. distin. 15.

D Pars negatiua expressè asseritur à D. Tho. in hoc
 articulo, tamquam res constitutissima apud omnes.
 Eandem sententiam tenet Alex. Alensis. in 3. parte.
 quæst. 86. membr. 4. Aluísodor. in 3. parte quæ-
 stione de iustitia. D. Bonauen. in 4. distin. 15. Ri-
 chardus de media Vila ibidem quæstio. 2. Ioannes
 de Maioris vbi supra, quæstione 38. Ioannes de
 Medina vbi supra quæst. de usura restituenda ad ar-
 gumentum principale. Eam sequitur Magister So-
 to vbi supra quæstione 1. articulo 4. Caietanus
 elegantissimè in opusculo, quod continet sex quæ-
 stiones de usura. quæstione 1.

E Hæc pars negatiua est nobis multò probabilior
 quam affirmatiua. Et probatur primò. Quia duæ
 sunt causæ transferendi dominium in alterum, vt
 laicè ostendimus supra in præambulo quæst. 62. Al-
 tera est voluntas legislatoris, qui potest cum opus
 fuerit, etiam contradicente domino rei, transferre
 dominium illius in alterum, vt patet in lege de
 præscriptionibus bona fide. Altera est voluntas ip-
 sius domini transferentis dominium rerum suarum
 in alterum. At verò in præsentis casu, neutra ratio
 transferendi dominium inuenitur; ergo non trans-
 fertur, Probatum minor. Quia nulla est lex, quæ de-
 cernat, tale dominium transferri in usurarium: immò
 leges reprobant huiusmodi contractus. Quod au-
 tem non inueniatur voluntas mutuatarij, Probatum.
 Quoniam mutuatarius, quado soluit usuras scæne-
 ratori, merito præsumitur nolle dare nisi minimum
 quod potest; at verò si transfert dominium pecu-
 niæ usurariae in mutuatorem, non dat minimum

quod

quod potest dare, sed potius maximum quod potest dare, scilicet rem; & dominium rei. Probatur maior. Mutuarius patitur iniuriam dum soluit usuras, ergo præsumendus est velle pati minimam iniuriam; esset autem maior, si etiam dominium rei transferret cum ipsa re: ergo non est voluntas eius transferendi dominium, sed tantum dandi rem. Minor explicatur, & probatur. Potest quis alteri tradere rem suam simplici, & nuda traditione: quæ quidem traditio non transfert dominium, ut habetur in l. Nunquam nuda. ff. de acquirendo rerum dominio: & patet manifestè cum quis tradit alteri rem in depositum vel pignus; est enim necessarium ad hoc ut per traditionem transferatur dominium, quod tradat aliquis rem suam intendens facere eam alterius aliquo titulo. v. g. donationis titulo, aut titulo iustitiæ contractus: sed mutuarius solum tradit usuras alteri, ut redimat vexationem suam, neque enim intendit donare neque intercedit aliquis contractus, ratione cuius teneatur aliquid ultra reddere. Habemus ergo quod si mutuarius intenderet transferre dominium, daret maximum quod potest dare cum ipsa re. Igitur merito præsumitur non intendere dare nisi rem ipsam eo modo, quo res solet dari per nudam traditionem, quasi in deposito ipsius fœneratoris: ut redimat suam vexationem. Et confirmatur exemplo. Ille, qui mercès suas oborta tempestate proicit in mare non abalienat à se dominium mercium, etiam si eas simpliciter voluntariè proiciat & secundum quid involuntariè; ergo nec mutuarius etiam si simpliciter voluntariè tradat pecunias fœneratori, intendens abalienare à se dominium pecuniarum, quas tradit.

Secundò probatur conclusio. Quia sequeretur ex opposita sententia, quod usurarius non teneretur simpliciter loquendo ad restituendum fructus rei fructuosæ per usuram acquisitæ. Consequens est contra communem sententiam Doctorum: ergo. Probatur sequela. Res quælibet fructificat vero domino, sed res fructuosa per usuram acquisita iuxta oppositam sententiam est usurarij tanquam domini, ergo illi fructificat. At verò huic argumento dupliciter respondent tenentes partem affirmatiuam. Primum quidem negant sequelam, & aiunt, quod ratione iniustæ acceptionis teneretur usurarius restituere illos fructus, eò quod res fructuosa transit in dominium usurarij cum illo onere. Sed contra hanc solutionem est argumentum. Si detur quod usurarius est verus dominus illius rei, etiam si iniuste acceperit illam, iuste tamen possidet fructus rei propriæ, ergo non teneretur eos restituere: immò neque res ipsa si tradatur eius dominium usurario, poterit transire cum illo onere: quoniam titulus iniustæ acceptionis non obligat ad restituendum, nisi tantum æquale quantum acceptum est. Et propterea respondent secundò, negando similiter sequelam propter aliam rationem, scilicet, quoniam ratione damni emergentis, & lucri cessantis ipsi mutuarius, dum mutuator accepit iniquè rem fructuosam; teneretur etiam ad restitutionem fructuum. Sed contra hanc solutionem adhuc est replica. Sequeretur saltem, quod usurarius non teneretur ad restitutionem fructuum rei fructuosæ, quatenus sunt in actu perfecti: sed solum secundum quod erant in potentia. Probatur sequela. Quia nemo patitur detrimentum, nisi in rebus proprijs; sed fructus non erant ipsius mutuarij, nisi quatenus erant tantum in potentia: ergo non totos fructus, sed eos qui in potentia erant debet restituere: qui quidem erunt

A multò minoris valoris. Deinde si dominus agri non erat fructus percepturus eò quod non habebat animum colendi agrum, at verò usurarius diligenter colit agrum, non tenetur tunc hoc titulo damni emergentis, vel lucri cessantis restituere fructus illos. Consequens tamen fallum est, & contra communem sententiam. Teneretur enim restituere omnes fructus, deductis expensis, ergo signum certissimum est, quod dominium rei fructuosæ manet apud mutuarium. Est etiam alia instantia contra hanc solutionem: sint duo latrones, vel fores, quorum vterque accipiat rem fructuosam, & alter statim eam perdidit. Alter verò coluit, & nutriuit, & fructum accepit. Tunc si postea isti velint satisfacere restituendo, certissimum est, quod ille, qui destruxit, vel perdidit rem illam, non teneretur restituere fructus eius, nisi tantum quatenus erant in potentia. Alter verò omnes fructus, quos habuerit in actu, etiam si sint multi, debet restituere, deductis inde expensis. Cuius differentia ratio non est alia, nisi quia dominium illarum rerum non transit in latronem: sed manet apud antiquum dominum, ergo etiam dominium rei fructuosæ manet apud mutuarium qui soluit usuras: siquidem debentur usurae datae mutuatori, & omnes fructus rei in actu, non alio titulo nisi ratione rei propriæ, ex prædicta doctrina patet responsio ad argumenta.

Ad primum quod voluntaria illa traditio mutuarij non transfert dominium, quia nulla est translatio dominij. Ad confirmationem respondetur, quod nos in præsentem tantum loquimur de usuraria solutione secundum illud, quod illi per se coniunctum est. Ceterum si mutuarius causa religionis iuramenti, ne esset periurus, voluit adhibere novam voluntatem, per quam transferret dominium; hoc certè per accidens coniungitur cum solutione usuraria: de qua locuti sumus. Nota tamen quod propter religionem iuramenti, & in fauorem illius qui patitur iniuriam, multi contractus, & promissiones decernuntur valere in vtroque iure: si apponitur iuramentum: qui tamen non valerent nisi apponeretur iuramentum. Et ratio est: qui potest contingere, quod ille, qui promittit vel facit contractum patiarur aliquod maius damnum nisi iuret, quod promissio erit valida vel etiam ipse contractus. Vnde in fauorem illius est, ne pro tunc sit periurus, quod valeant tales contractus & promissiones: etiam si aliàs non valerent, non appposito iuramento. Quod si tale iuramentum per vim vel iniuriam fuerit extortum, reliquum est remedium quod petat postea à Prælato relaxationem iuramenti: & tunc poterit etiam apud iudicem sæcularem petere, quod rescindantur, & irritentur contractus, & promissiones.

Ad secundum argumentum ex cap. Abbas, respondetur perinde valere in illo loco in irritum reuocari tales donationes, ac si diceret irritas declarari: non quia validæ fuerint. Ad primam confirmationem ex similitudine matrimonij. Respondetur pro nunc, idem esse iudicium in vtroque casu. Etenim si mutuarius velit suæ pecuniæ dominium transferre, transferet reuera, stando in solo iure naturæ. Si autem non velit expressè transferre dominium, non transferet: quamuis tradat voluntariè pecuniam usurario, quia ut iam diximus, merito præsumitur velle tradere minimum quod potest, dum iniuriam patitur: & ita dicimus de matrimonio: quod quicquid exterius fingat ipse vir, dum dicit se ducere uxorem, si tamen intus non habeat consensum transferendi dominium sui corporis, non est validum ma-

dum matrimonium, ftando in folo iure naturæ. Quod fi habuerit confenfum transferendi dominium fui corporis, validum erit matrimonium quantumlibet confenfus ille fuerit extortus per metum cadentem in virum constantem, ftando in folo iure naturæ. At verò nunc de facto nullum eft tale matrimonium: quia iure Canonico irritatur talis contractus. Imò etiam fi iuramento confirmaretur, non efferet validus talis contractus matrimonialis de præfenti. Et ratio huius eft. Quia vinculum matrimonij eft indiffolubile. Vnde fi femel valeret non poterat pofttea in irritum reuocari: ficut alij contractus reuocantur. Et ideo ius Canonicum permittit in tali cafu periurium iurantis in fauorem matrimonij. Quia fequerentur maxima incommoda fi matrimonia non efferent fpontanea. Ad confirmationem refpondetur. Quòd eft maxima differentia inter folutionem vfurarum ex parte mutuatarij foluentis illas, & inter venditionem propter neceffitatem vendentis. Etenim folutionem vfurarum antecedit non folùm neceffitas ex parte mutuatarij, fed etiam iniuria ex parte mutuatoris nolentis mutare fine fcenore. Et idcirco quia ex iniuria non nafcitur ius, non acquirit dominium vfurarum ipfe fcenerator. Cæterùm quando quis vendit res fuas coactus propria neceffitate, nulla antecedit iniuria ex parte ipfius emptoris.

Ad tertium vt refpondeamus, oportet priùs breuiter diffoluere difficultatem controuerfam inter doctores, an contractus, qui fiunt vfuraria pecunia fiint validi, vel non: Refpondetur, & fit

PRIMA CONCLUSIO.

Si vfurarius emat illa pecunia aliquam poffeffionem, v. g. vineam: talis contractus eft validus, ita vt vfurarius acquirit dominium vineæ, & transferat dominium pecuniæ in venditorem vineæ.

Hæc conclusio videtur definita in capit. Cum tu. de vfuris. Vbi præcipit Pontifex poffeffiones emptas vfuraria pecunia vendi & pretium earum refitui illi, à quo priùs pecuniam acceperat. At verò fi contractus ille emptionis, & venditionis efferet nullus ipfo iure, declararet Pontifex efferre irritum contractum: & quòd res reduceretur in primum ftatum ante contractum emptionis. Habemus ergo quòd primus ille contractus non eft refcindendus, acquifuit ergo dominium vfurarius vineæ. Secundò probatur. Qui habet alias vnde refituat, procul dubio potefte alienare pecuniam per vfuram acquifitam: fed qui poffidet vineam, quam emi pecunia vfuraria, habet fufficienter vnde refituat, fcilicet ex ipfomet pretio vineæ quam emit. (fupponimus enim quòd res empta eft facile iterum vendibilis,) ergo potuit ille alienare pecuniam vfurariam, & transferre dominium eius in alterum. Sed quia potefte aliquis dicere, quòd hoc fit inuito domino; Refpondetur, quòd non eft inuitus rationabiliter. Et probatur. Quoniam per talem emptionem non tantùm non efficitur impotens ad foluendum, fed magis potens: quoniam ipfa vinea manet obligata ad foluendas vfturas, & eft firmior obligatio vineæ, quàm pecuniarum, quæ faciliùs difpenfantur. Cum ergo fit commodum mutuatarij, quòd vfurarius fiat potentior ad foluendum, non debet irritari contractus ille emptionis: maximè in iniuriam tertij, fcilicet venditoris vineæ: cui erat commodum vendere vineam fuam, iuxta regulam illam, quòd mihi prodeft, & tibi non

nocet, teneris facere. Imò verò poffeffio, quam emit vfurarius non tantùm feipfam, fed etiam fuis fructibus facit potentiorum vfurarium ad refituendum vfturas: ergo non eft aliqua ratio fufficiens, quare vfurarius non acquirit dominium vineæ, & transferat dominium pecuniæ.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si vfurarius alienet res quafilibet vfu confumptibiles, fcilicet, pecuniam, vinum, & fimilia, habeat tamen alias vnde poffit refituere: talis contractus quicumque ille fit onerofus, vel gratuitus eft validus, quoniam res vfu confumptibiles per vfuram acquifitæ non neceffarium eft, vt eadem refituantur in indiuiduo, fed fatis eft fi refituantur eadem fecundùm fpeciem, & qualitatem æqualem, ergo qui habet alias vnde poffit refituere, non eft factus inhabilis ad donandum, & ludendum, &c.

TERTIA CONCLUSIO.

Si vfurarius alienet res vfu confumptibiles, donando illas vel quolibet alio modo & non habet alias vnde refituat, tales actiones fiint inualidæ. Probat, quia talis alienatio eft rei alienæ, rationabiliter inuito domino.

QUARTA CONCLUSIO.

Si vfurarius alienet res, quæ non fiint vfu confumptibiles, v. g. domum, quam per vfturas extorfit, talis contractus eft irritus ipfo facto, & iure, etiam fi habeat alias vnde refituat. Probat, quia talis res eft aliena, & eft refituenda eadem in indiuiduo, ergo talis translatio eft nulla. Iam verò ad tertium patet per hanc doctrinam. Etenim quando per emptionem redditur impotens vfurarius ad refituendum: talis emptio facta pecunia vfuraria irrita eft. Sed quia communiter per emptionem, & venditionem non redditur impotens vfurarius ad foluendum: præfumuntur validi huiusmodi contractus, quandiu non conftat, quòd eft factus impotens.

D Vbitatur fecundò circa primam conclusionem D. Tho. vt rùm fit vera; Arguitur quòd teneatur vfurarius plus refituere, quàm accepit, etiam fi res fit vfu confumptibilis, quando inde aliquod lucrum comparatur. Poffeffor malæ fidei, qui ex aliena re factus eft ditior, tenetur refituere non folùm rem, fed etiam omne illud, in quo factus eft ditior: fed aliquando contingit, quòd vfurarius de re vfu confumptibili per vfuram acquifita factus fit ditior: ergo tenebitur lucrum illud refituere. Maior ostenfa eft à nobis fupra in quæft. 62. minor verò experimento conftat.

Sed refpondebit aliquis huic argumento, quòd illud lucrum quòd reportat vfurarius ex tali re vfu confumptibili, refpondet diligentæ, & debetur induftriæ illius tanquam caufæ principali: non autem ipfius rei confumptibili vfu, & ita videtur refpondere D. Thom. in folutione ad tertium.

Sed contra hanc folutionem replicatur. Efto ita quòd vfurarius per vfuram extorferit frumentum eo tempore, quo viliori pretio æftimabatur: fi tamen referuauerit illud tempore, quo maiori pretio æftimabatur vendendum: tunc ille fcenerator tenebitur refituere mutuatario, qui eft dominus frumenti, totum illum excessum pretij quantum per induftriæ fceneratoris acquifitum fuerit lucrum

illud,

illud, ergo similis ratio erit de pecunia per usuram acquisita. Sed respondebit aliquis quod illa restitutio minoris pretij debet fieri ratione damni emergentis: quia mutuatarius potest servare frumentum illud in illud tempus, quo carius erat valiturum: At ista responsio frivola est. Etenim tenebitur usurarius restituere illum excessum maioris pretij, siue mutuatarius esset servaturus frumentum siue non. Titulus verò damni emergentis non habet locum, nisi quando pars læsa reuera minus habuit, quam debuit habere. Confirmatur exemplo. Qui furatur frumentum, & vendit illud alio tempore quo carius valet tenebitur restituere illud pretium, ergo etiam usurarius. Patet consequentia: quia usurarius non est magis Dominus frumenti, quam fur. Deinde probatur. Esto ita quod usurarius acceperit pro usuris, à mutuatario certam monetam auream, & postea rex siue respublica augeat pretium illius monetæ tunc usurarius non satisfaciet restituendo pretium illius monetæ quantum aestimabatur tempore, quo accepit illam; sed tenebitur restituere tot aureos, quot accepit. In oppositum videtur esse conclusio D. Thom. & eius ratio. Deinde est alia ratio. Si usurarius accepit pro usuris frumentum, & illud seminavit, non tenebitur restituere fructus illius, deductis expensis, ergo vera est conclusio D. Tho.

Pro decisione huius difficultatis ponimus conclusionem bimembrem. Pretium totum rei etiam usu consumptibilis, quæ per usuram extorta est, tenetur usurarius restituere, quantumlibet sit maius, quam cum accepit rem ipsam. Neque tamen propterea dicendus est restituere amplius, quam accepit, etiam si multum creverit pretium. Priorem partem huius conclusionis probant argumenta facta priori loco contra conclusionem D. Thomæ.

Sed pro intelligentia secundæ partis notandum est, esse differentiam inter pretium rei ex vna parte, & inter fructus rei siue id, quod acquiritur ex re illa. Etenim pretium rei moraliter loquendo non distinguitur à re illa cuius pretium est: unde quando restituimus pretium rei, censemus restitutam esse rem ipsam. Huius ratio est: quoniam res, quæ veniunt in commutationes humanas, solum aestimantur secundum quod sunt utiles & comoda humanis usibus, quod quidem pretio aestimatur. Cæterum illud quod re ipsa postea acquiritur, moraliter loquendo distinguitur ab ipsa re: sicut effectus, & causa, si res quidem fuerit fructuosa distinguitur ab ipsa re fructus, sicut à causa principali; si verò sit usu consumptibilis, distinguitur tanquam à causa minus principali. Et idcirco D. Tho. in 2. conclusione, non fuit contentus asserere, rem fructuosam debere restitui mutuatario: sed adiecit simul cum fructibus, ut insinuaret distinctionem inter fructus, & rem fructuosam. Similiter in prima conclusione voluit, quod lucrum quod acquiritur ex re usu consumptibili non restituatur, etiam si res ipsa usu consumptibilis sit restituenda: insinuans similiter distinctionem lucri inter illud, & rem. At verò pretium cuiuslibet rei, siue consumptibilis usu, siue fructuosæ: semper computandum est cum re ipsa, ac si non distingueretur ab illa.

Notandum est secundò, quod licet res usu consumptibilis in hoc distinguatur à fructuosa, quod res usu consumptibilis per se quidem & ut sic, est sterilis omnino, sit tamen per accidens fructuosa ratione industriæ negotiantis; at verò è contrario res fructuosa secundum se talis est, per accidens autem, & minus principaliter requirit aliquam indu-

A striam. Nihilominus in hoc omnes istæ res conveniunt, quod secundum se sunt pretio restimabiles: quoniam secundum se omnes afferunt commoditatem, & utilitatem humanæ vitæ. Itaque aestimatio in pretio sequitur naturam rei etiam usu consumptibilis ubique, & semper; requiritur autem tanquam conditio sine qua non, ipsa conservatio, & aliqua industria hominis: quoniam aliàs non staret talis natura rei. Est simile ad explicandam hanc doctrinam. Potentia quam habet frumentum ad fructificandù, est naturalis ipsi; at verò hæc potentia etiam remota, non erit in frumento: nisi sit qui illud conservet. Causa verò principalis huius potentia: est ipsum frumentum, cuius est propria passio: & idcirco diximus in superioribus pro illa potentia remota non posse accipi pretium aliquod: quia erat annexa ipsi tritico absque aliqua industria possessoris ipsius. Ex hac doctrina patet intelligentia secundæ conclusionis, & solutio argumentorum, quæ contra illam facta sunt. Etenim ad recipiendum pretium, quod pro re etiam usu consumptibili datur, non opus est industria ipsius recipiētis, sed tantum est conditio sine qua non conservaretur ipsa res, quæ secundum se est pretio restimabilis. Hoc ipsum magis patet in materia secundi argumēti: quoniam ad maiorem estimationem monetæ, quæ à Principe magis valet, & plaris aestimatur: non opus est aliqua industria ipsius habentis, Quapropter totam illam monetam tenetur restituere, quam per usuram accepit. Cæterum ad lucrificandum aliquid cum ipsa pecunia, vel cum re usu consumptibili: requiritur industria habentis tanquam causa principalis. Ex prædicta doctrina etiam sequitur, quomodo faciendâ sit restitutio in duobus casibus, & similibus. Primus casus est, quando aliquis per usuras extorsit obligationem temporalem ad aliquam commoditatem usurarij, v.g. si extorsit obligationem ad colendum agrum ipsius usurarij. Alter casus est, si extorsit obligationem ad obtinendum aliquod officium ab ipso Rege, v.g. Præturam, aut tabellionatum, obligando mutuatarium, ut conferat huiusmodi officia efficaciter. Dicimus ergo, quod in priori casu solum tenetur usurarius restituere pretium in quo aestimatur illa obligatio colendi agrum; at verò fructus, qui ex huiusmodi cultura producti sunt, non tenebitur restituere: quoniam illi fructus producuntur ex agro proprio ipsius usurarij, v.g. ex vinea tanquam ex causa principali. Sed rogat aliquis meritò. Quid si usurarius seminavit agrum proprium tritico alieno per usuram acquisito; nunquid etiam fructus tenetur restituere? Videtur enim quod sic: quia causa principalis illorum fructuum est semen alienum, ager enim non concurrat efficienter ad fructificandum, ergo saltem bonam partem fructuum debet restituere domino tritici. Respondetur. Nihilominus, quod usurarius non tenetur restituere nisi tantum ipsum quod accepit: nisi fortè ratione damni emergentis; quia mutuatarius paratus erat seminare illud triticum, & non habebat aliud, quod seminaret. Ratio est: quia ut iam diximus in superioribus, potentia proxima tritici ad fructificandum, si materialiter consideretur: non habet à seipso, sed per humanam industriam, & agriculturam: & hoc est quod pretio aestimatur apud omnes ultra triticum. Nam potentia illa quam diximus esse remotam, non habet pretium distinctum à pretio tritici. Unde ad objectionem responderetur, quod quantumvis physicè loquendo, principalior causa fructificandi est triticum cum sua virtute seminali: tamen moraliter loquendo non est causa principalis, quoniam consideramus valorem rerum

rerum & commoditatem; & quia in tritico non distinguimus valorem virtutis fructificatiuæ à valore ipsius tritici: ideo diximus, quòd moraliter loquendo non est causa principalis illorum fructuum triticum, sed agricultura & ipse ager qui fructificat domino. In altero verò casu oportet distinguere; si enim qui se obligauit ad obtinendum officium illud, erat quidam tertius, qui quidem se obligauit, ad faciendam certam quandam diligentiam, & illam adhibuit: tenebitur usurarius illi restituere quantum aestimabitur illa diligentia. Cæterum si officium collatum est usurario à Principe propter illius merita: non tenebitur pro officio quicquam restituere. At verò si Rex ipse erat mutuarius, & ratione mutui obligauit se ad conferendum officium usurario, & contulit: tunc usurarius quamdiu exercet officium, non tenebitur restituere pretium taxatum pro operis ipsius officij: tenebitur autem renuntiare officio in manibus ipsius principis. Ratio omnium istorum est eadem; quoniam illa, quæ diximus, quòd usurarius non tenetur restituere, debetur sibi vel propter sua merita, vel propter suum laborem. Sed obiecit aliquis contra. Quia ille usurarius non erat verus officialis, quando accipit officium à Rege ratione mutui; ergo non habebat titulum accipiendi stipendia taxata veris officialibus. Est exemplum in nostra schola. Si quis non magister obtineret cathedram, quæ dicunt proprietatis, & non esset verus Magister; non haberet titulum percipiendi fructus taxati. Magistro proprietatis; ergo neque tabellio poterit percipere stipendia taxata vero tabellioni. Respondetur distinguendo de stipendijs taxatis v.g. tabellionibus, sunt enim quædam stipendia honorifica pro dignitate officij, alia verò sunt stipendia mercenaria purè pro labore operum. De primis stipendijs certum nobis est, quòd qui non habet verum titulum non potest illa percipere, & ideo tenetur ea restituere. At verò secundij generis stipendia non tenetur restituere: quoniam illa respondent labori vtili communitati, vnde idcirco in casu posito in obiectione, ille qui non habet verum gradum magisterij, non tenebitur restituere totum stipendium: sed poterit aliquid sibi retinere pro labore vtili communitati. Et idem censendum est de illo, qui habet beneficium curatum, & tamè non est verè parochus, propter aliquod impedimentum, v.g. illegitimitatis; poterit enim retinere partem aliquotam correspondentem officio ministrantis: sicut & ille esset substitutus veri parochi. Nam ipsa etiam ecclesia, quamdiu est communis error populi putantis illum esse verum parochum, concedit illi facultatem substituti. Alia verò stipendia maiora, quæ correspondent dignitati officij, nemo poterit percipere, nisi habeat verum gradum, vel verum titulum requisitum ad tale officium.

D Vbitatur tertio. Verum omnia usurarij bona sint obnoxia restitutioni? Pro cuius intelligentia advertendum est, quòd bona usurarij sunt in triplici differentia. Alia quidem per usuras extorta, alia verò pecunijs usurarijs comparata: alia denique quæ iusto titulo possider, quale est patrimonium, & alia bona contractu iusto acquisita. Dubitamus ergo, vtrum omnia huiusmodi bona pariter sint obligata ad restituendum usuras mutuuario. Videtur vera pars negatiua, quoniam bona obligata alteri, nemo potest per contractum validum alienare; sed usurarius potest per contractum validum plurima bona ex prædictis alienare, imò etiam aliquando bona per usuram extorta, non solum vsu consumptibilia sed etiam bona fructuosa, quæ comparauit

A pecunijs usurarijs: ergo non omnia bona sunt restitutioni obnoxia.

In oppositum est, quòd ipsemet usurarius personaliter est obligatus ad restituendas usuras mutuuario; ergo omnia bona illius sunt obligata. Hæc quæstionem celebrem inter Iuristas, & Theologos disputat egregiè Caietanus in opusculo de usuris citato, & refert varias sententias Iurisperitorum, & eas conciliat. Item Magister Soro eandem disputat quæstionem lib. 6. de iusti. quæst. 1. art. 4. in responsione ad argumenta. Pro decisione huius difficultatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

C Omnia in vniuersum usurarij bona, sunt obligata restitutioni usurarum. Probatum primò, argumento in oppositum facto. Deinde probatur. Quoniam mutuarius habet ius ad repetendum ab usurario usuras quæ accepit; hoc autem ius executioni mandatur à iudicibus in quibuslibet bonis usurarij, ergo omnia illius bona sunt obligata tali restitutioni. Et confirmatur. Quoniam alij creditores habent ius ad qualibet bona debentium, ergo & mutuarius habet ius ad qualibet bona usurarij. Probatum consequentia: quoniam mutuarius non est peioris conditionis, quàm alij creditores, neque usurarius est melioris conditionis, quàm alij debitores. Et deniq;. Omnia bona furis, siue latronis, sunt obligata restitutioni, ergo omnia bona usurarij. Hęc conclusio asseritur expressè à D. Tho. in solutione ad secundum argumentum. Verumtamen quia non est eadem ratio obligationis in omnibus bonis, aduertendum est: quòd est duplex obligatio, quædam dicitur obligatio realis: alia verò personalis. Realis quidem obligatio oritur ex ipsa re, & inde solet refundi in personam, quæ est domina illius rei. Item huiusmodi obligatio perpetua est, quæ perpetuò comitatur rem ipsam vbicunque sit, idcirco dicitur realis obligatio. Personalis verò obligatio ortu habet ex ipsa persona, & in illa est immediatè, quauis inde refundatur in ipsas res, & in bona illius personæ; & talis obligatio deriuata, non comitatur perpetuò rem, sed personam, & illa defuncta comitatur aliam personam quæ loco illius succedit in bona ipsius: ita sanè vt personalis obligatio non transeat in emptorem, transeat verò in heredem: quoniam emptor non succedit loco personæ venditoris, hæres verò succedit loco defuncti. Hoc supposito sit

SECUNDA CONCLUSIO.

F Bona usurarij pecunijs usurarijs comparata, aut quolibet alio titulo iuste possessa, v. g. ex patrimonio, vel donatione habita, obligata sunt ad restitutionem faciendam mutuuario, obligatione personali non obligatione reali. Probatum: quoniam res qualibet solum est obligata obligatione reali vero domino, vel de voluntate veri domini, sed huiusmodi bona non sunt mutuarij tanquam domini, vt iam ostendimus supra; sed potius sunt usurarij: ergo tantum obligatione personali obligata sunt. Confirmatur. Si huiusmodi bona sint res fructuosæ, & non vsu consumptibiles, fructificant ipsi usurario, non autem mutuuario; ergo non habent obligationem realem.

TERTIA CONCLUSIO.

Res per usuras acquisita quæ non est consum-

ptibilis

ptibilis vsu, obligata est obligatione reali ad restitutionem faciendam mutuatario. Probatur ex opposita ratione, quoniam res quæ libet obligata obligatione reali ea est, quæ vero domino fructificat si fructuosa est, sed dominium talium rerum manet semper apud mutuatarium, & illi fructificant: ergo obligatæ sunt obligatione reali.

QVARTA CONCLUSIO.

Res per vsuram acquisita vsu consumptibilis, non est obligata obligatione reali ad restitutionem faciendam mutuatario. Probatur primò, quoniam obligatio realis semper comitatur rem ipsam ubi-
cunque sit; sed si vsurarius rem vsu consumptibilem alienet à se transfert aliquando dominium illius, & sic libera ab huiusmodi obligatione: ergo non obligatur obligatione reali. Maior constat apud omnes, ex discrimine supra posito inter obligationem realem, & personalem: minor autè probatur: quoniam si vsurarius pecunijs vsurarijs emat agrum, transfert dominium pecuniarum in venditorem & manent liberæ pecuniæ ab omni obligatione restitutionis faciendæ mutuatario. Confirmatur. Quoniam realis obligatio differt à personali, quòd realis transit in emptorem; sed in emptorem rerum consumptibilium non transit obligatio aliqua cum ipsis rebus: ergo illa non erat obligatio realis. Secundo probatur, res vsu consumptibiles per vsuram acquisitæ non sunt necessarid eadem restituendæ, sed sufficit quòd aliæ similes, & eiusdem valoris, & pretij restituantur; at verò realis obligatio sequitur semper eandem rem in individuo non autem in specie; ergo. Maior ab omnibus acceptatur, minor explicatur. Si vsurarius per vsuras accipit agrum, quem postea sterilem reddit, tunc etiam si habeat alium agrum eiusdem speciei, & pretij, non transit realis obligatio ab illo agro sterili ad agrum proprium quem antea habebat. Confirmatur. Si vsurarius pecuniam per vsuram acquisitam accumulât eum alia pecunia si nili, vel etiam triticum per vsuram acquisitum conijciat in horreum, in quo habebat copiam proprii frumenti, tunc in tali casu non est cur magis dicamus, has pecunias individuales, vel hoc singulare triticum obligari reali obligatione ad restitutionem faciendam mutuatario: quàm illas pecunias, & illud hordeum, quòd antea habebat, imò verò in tali casu ita iudicandum est de obligatione ad restitutionem, atque si consumpsisset pecunias, & triticum: unde omnia illa bona manent obligata obligatione personali. Hæc quarta conclusio, videtur esse contra Caietanum opusculo citato de vsura. quæst. 4 qui vniuersaliter asserit omnia bona per vsuras acquisita obligari obligatione reali ad restitutionem faciendam mutuatario. Minor etiã probatur, nã Soto ubi supra disputas hanc difficultatè, nullam mentionem facit de rebus vsu consumptibilibus.

Cæterum pro sententia Caietani & contra nostram quartam conclusionem facit ratio adducta pro tertia conclusione, scilicet, res qualibet obligata est obligatione reali vero domino; sed res etiã per vsuram acquisitæ vsu consumptibiles non sunt vsurarij tanquam domini, sed sunt mutuatarij, ut iam ostendimus non transferri dominium illarum rerum, ergo falsa est nostra conclusio. Responderetur quòd reuera illa ratio pro tertia conclusione, quæ est Caietani non est sufficiens nisi addatur illi, quòd talis res sit obligata eadem numero restitutioni faciendæ; imò verò idcirco habet locum illa ratio in rebus, quæ non consumuntur vsu: quoniam

A illæ in individuo sunt obligatæ restitutioni vero domino faciendæ: deficit autem in rebus vsu consumptibilibus etiam si non sint consumptæ: quoniam tales res non sunt necessarid eadem numero restituendæ.

Ad argumentum verò factum in principio dubij pro parte negativa ex dictis patet responsio: etenim res quæ vsu non consumuntur, non possunt alienari vlla ratione, & propterea diximus: non esse obligatas obligatione reali, si sint extortæ per vsuram. At verò res vsu consumptibiles possunt alienari aliquando, & idcirco asserimus, eas obligari obligatione tantum personali. Quòd si aliquis obijciat,

B Quid igitur prodest asserere, quòd non transfertur dominium huiusmodi rerum in vsurarium; siquidè non sunt obligatæ magis obligatione reali, quàm si transferretur dominium in vsurarium? Quemadmodum pecuniæ, quas accipit mutuatarius non sunt obligatæ obligatione reali, quin potius mutuatarius est dominus illarum, ergo nulla differentia est inter pecunias, quas accipit vsurarius, & pecunias quas accipit mutuatarius quantum ad obligationem restituendi realem, vel personalem sed solum est differentia, quòd vsurarius tenetur ratione iniustæ acceptionis, mutuatarius verò tenetur ex vi contractus mutui. Respondetur nihilominus, quòd multum prodest in fauorem mutuatarij, quòd non transferatur dominium pecuniarum quas per vsuras accipit vsurarius: etenim si per alienationem huiusmodi rerum vsu consumptibilium, fiat impotens vsurarius ad restituendum: talis alienatio non valet, quoniam in tali euentu huiusmodi bona succedunt in locum rerum, quæ obligantur obligatione reali, & contractus, qui fit cum huiusmodi bonis, non est validus; esset autem validus si similis contractus fieret à mutuatario de pecunia mutuata: quoniam

C mutuator fecit eum dominum pecuniæ & non manet obligatus nisi obligatione personali tantum: quapropter contractus facti à mutuatario de illa mutuata pecunia non sunt cum iniuria terrij, scilicet, mutuatoris: & idè validi sunt, etiam si fiat impotens mutuatarius ipse ad soluendum mutuatam. Contractus verò facti ab vsurario de huiusmodi rebus non sunt validi: quoniam fit impotens ad soluendum. Et ratio est, quia vsurarius non est factus dominus pecuniæ vsurariæ, unde cum iniuria domini est, quòd ille fiat impotens ad soluendum per alienationem pecuniæ alienæ: non est autem cum iniuria mutuatoris, quòd mutuatarius fiat impotens ad soluendum, per alienationem mutuatam. Et ratio est, quia mutuator liberè nullo cogenente fecit illum dominum pecuniæ, dummodo se obligaret ad restituendum, unde poterit mutuatarius illas pecunias ludere, vel donare. Ex dictis colligitur quid sit dicendum de vxore, de filijs, de tota familia, qui comedunt, & consumunt bona vsurarij; An teneantur ad restitutionem vel non? Dicendum est enim, quòd si vsurarius non reddatur impotens ad restituendum per quotidianas expensas, & stipendia famulorum: non tenentur prorsus ad aliquam restitutionem. At verò si fiat impotens ad restituendum, tunc neque vxor neque filij, neque famuli possunt sustentari illis bonis per se loquendo: alios tenebuntur ad restitutionem. Ratio est manifesta, quoniam nemini licet alienam rem inuito domino atrectare: sed in huiusmodi casu illi rem alienam inuito domino consumunt: ergo tenentur ad restitutionem, non secus, atque si cum latrone de re furtiua communicarent. Dixi tamen per se loquendo: quoniam per accidens ex circum-

D

E

F

stantia, licitum erit vxori, & filijs comedere de illis bonis ratione extremæ necessitatis, quia non habet aliunde quomodo sustententur. Sed consulendum erit filijs ætate prouectis: vt quærant sibi cibum aliunde. Famuli etiam excusantur à quibusdam, & à Caietano in verbo vsurâ, quando agunt rem mutuatarij, scilicet, admonendo herum ne tam magnas vsuras exigat, vel etiam procurando pignora mutuatariorum. Sed profectò huiusmodi excusatio non est omnino sufficiens, vt isti eripiantur ab omni restitutione. Primò quidem, quoniam ad vsurarium ipsum spectat, si pignora illa accipit pro principali, & vsuris ea seruare ne à tinea lædantur. Deindè. Illa admonitio si non est efficax, nihil utilitatis affert mutuatarijs, ergo nulla ratione excusabuntur famuli à restitutione alimendorum, & stipendiorum, quando vsurarius sit impotens ad restituendum. Quòd si quis dicat, quòd saltem quando admonitio est efficax, excusabitur famulus à restitutione. Respondetur, quòd excusabitur ex parte, & nõ ex toto: quoniam nihilominus sustentatur de vsuris, propter quod sit impotens vsurarius ad soluendum. Vnde dicimus, quòd famuli non excusabuntur simpliciter, nisi propter extremam necessitatem.

D Vbitur quartò; Vtrum hæredes vsurarij teneantur ad omnia illius debita persolueda? In qua quæstione vnum certissimum est apud omnes, quòd hæredes tenentur ad omnia debita vsurarij persolueda, saltem secundum vires, & facultates hereditarias. Probat. Primò quidem, quantum ad ipsa bona per vsuram acquisita, & obligata reali obligatione qualia sunt vinea, vel domus: siquidem realis obligatio est comes individua ipsius rei apud quemcunque inueniatur. Deindè probatur quantum ad alia bona comparata pecunijs vsurarijs etiam iusto titulo. Quoniam omnia illa erant obligata obligatione personali apud ipsum vsurarium; sed hæredes succedunt personæ vsurarij: ergo etiam succedunt in obligationem personalem si admittunt hereditatem. Diximus autem saltem secundum facultates, & vires hereditarias: quoniam si vsurarij debita excedant totam hereditatem: non tenebuntur hæredes in foro conscientie ad soluendum illam excessum, etiam si non fecerit inuentarium. Diximus in foro conscientie: quoniam in foro exteriori est dubia res inter Iurisperitos, An hæredes qui non faciunt inuentarium teneantur ad omnia bona testatoris persolueda. Refert Conarruias lib. 3. Variarum resolutionum cap. 3. nu. 8. Iurisperitos de hac re differentes. Et quantum sit vera in foro exteriori sententia affirmatiua: tamen in foro conscientie debet esse certa contraria sententia negatiua. Et ratio est manifesta: quoniam hæredes vsurarij non tenentur ad restitutionem ratione iniustæ acceptionis; (supponimus enim quòd non sunt cooperati ad vsuras extorquendas,) nec tenentur ratione rei acceptæ, ergo non tenebuntur restituere ultra facultatem rei acceptæ quicquam. Cæterum ipsa lex civilis, & iudices exequutores ipsius legis procedunt ex præsumptione iusta contra omnes hæredes, qui sine beneficio inuentarii clanculum addeunt hereditatem testatoris, qui erat obligatus debitis: meritò enim præsumuntur quòd occultant partem hereditatis, ne persoluant omnia debita. At verò in foro conscientie cessat omnis falsa præsumptio: quoniam ipse poenitens narrat rei veritatem coram Deo, ergo nulla ratione est obligandus ad restitutionem in illo foro supra vires hereditarias.

Difficultas autem est hæc examinanda, Vtrum

A si hæredes vsurarij sint duo, vel tres, & aliquis eorum non vult soluere, aut certè soluit minimam partem: teneantur reliqui hæredes ad soluendum omnia debita in solidum? Videtur enim vera sententia affirmatiua ex capit. tua nos. de vsuris, vbi dicitur, quòd hæredes vsurarij eadem distributione sunt cogendi ad soluendas vsuras: quæ vsurarij si viverent, cogentur; sed vsurarius cogeret ad soluendas omnes vsuras: ergo & hæredes. Secundò probatur. Hæres quilibet succedit loco testatoris: sed testator tenebatur omnia debita persolueri, & omnia illius bona tenebantur saltem obligatione personali: ergo hæres quilibet tenebitur omnia debita persolueri, si non excedit partem hereditatis. Sed dicit aliquis, quòd hæres non succedit in totam hereditatem; sed in partem: ac proinde quòd non succedit in totam obligationem ad persolueda omnia debita: sed in partem, pro rata, & pro portione ipsius hereditatis. Contra hoc est replica. Si ipse vsurarius possideret solum vnum fundum, quæ fuit pars, in quam succedit hæres: teneretur ipse vsurarius olim soluere omnia debita ex ipso fundo: ergo etiam si hæres succedat solum in illum fundum: tenebitur ex ipso fundo persolueri omnia debita.

B Deinde obligatio personalis, quæ erat in testatore, non videtur quòd minuat, sed potius quòd augeatur: quoniam multi sunt hæredes: sed ipse tenebatur ad omnia debita: ergo etiam singuli hæredes tenebuntur. Antecedens probatur, quoniam singulorum hæredum bona, etiam quæ alias habebat, videntur quòd maneant obligata obligatione personali ad persolueda debita personæ, quam representant.

Hanc difficultatem disputat Caietanus in opusculo citato de vsuris, quæst. 5. vbi refert sententiam Iurisperorum asserentium cum glossa in cap. tua nos, affirmatiuam partem, scilicet, quòd quilibet hæres tenetur in solidum ad omnia debita vsurarij persolueda. At verò ipse Caietanus & Magister Soto vbi supra tenent partem negatiuam: quam nos censemus certam in foro conscientie. Dicimus ergo quòd singuli hæredes tenentur pro rata hereditatis ad soluenda debita testatoris. Probat hæc sententia, primò quidem, & principaliter, quoniam hæredes vsurarij non tenentur ratione iniustæ acceptionis; sed solum ratione rei acceptæ: sed singuli acceperunt duntaxat suas portiones: ergo tantum tenebuntur debita soluere pro rata portione vnus cuiuslibet. Confirmatur. Quoniam in petitione hereditatis, diuiditur inter hæredes simul ius ad exigenda debita, quæ debebantur testatori, & similiter obligatio testatoris ad alia debita persolueda; sed singulis non contingit totum ius ad recuperandum sibi omnia debita; ergo neque, & competit singulis tota obligatio ad soluenda debita.

C Probat secundò. Hæres solum tenetur ratione obligationis personalis ipsius testatoris ad persolueda debita: sed obligatio personalis testatoris diuiditur per singulos hæredes, iuxta singulas portiones hereditarias: ergo iuxta illas tenebuntur soluere debita. Probat minor, quia singuli hæredes non succedunt representantes totam personam testatoris, sed partialiter, collectiuè verò representantes totam personam. Et hoc patet, quando nepotes sunt hæredes alicuius testatoris: tunc enim representantes vnam personam distinctam cum auunculo filio testatoris. Ex hac doctrina facile possumus dissoluere argumenta contraria.

Ad primum argumentum ex capit. tua nos, respondetur, quod æqualitas districtiōis comparāda est ad omnes hæredes collectiue, non ad singulos.

Ad secundum argumentum respondetur, quod non singuli succedunt totaliter, sed partialiter. Ad replicam respondetur, quod si testator non habebat alia bona præter fundum, is qui hæreditauerit fundum, tenebitur ad omnia soluenda: & si multi hæreditabant fundum, tenebuntur secundum proportionem hereditatis.

Ad tertium argumentum respondetur, quod obligatio testatoris non minuitur, sed tota manet in ipsis hæredibus collectiue sumptis.

Dubitarur quintò, Vtrum usurariorum cooperatores & coadiutores teneantur ad restitutionem usurarum? De qua re diximus supra quæst. 62. art. 7. ubi vniuersaliter definiuimus, quomodo teneantur ad restitutionem, qui concurrunt ad iniustam actionem. Ea ergo recolenda sunt pro præsentis tractatu: quoniam usuraria acceptio species est actionis iniustæ. Nihilominus specialiter animaduertendū est, quod adiutores, & cooperatores ad exercendas usuras, sunt in duplici differentia. Quidam enim gerunt vicem, & negotiū usurariorum: quidam verò gerunt solū negotiū eorum, qui recipiunt mutuum.

PRIMA CONCLUSIO

Sit ergo nobis. Qui cooperantur ad usuras exercendas, gerentes negotium feneratorum: tenentur ad restitutionem totius damni, quod inde sequitur mutuuario: etiam si inde nihil utilitatis sibi accesserit. Qui verò gerunt negotium tantum mutuuariorum, non tenentur ad aliquam restitutionem: imò neque peccant magis, quam ipse mutuarius: de qua re dicemus articulo sequenti. Exemplum primæ partis conclusionis est in illis, qui discurrunt inquirentes mutuarios, qui ad usuras mutuū accipiant, & ipsi firmant pacta, & conventiones inter mutuatorem, & mutuarium. Est etiam exemplum in ministris, & famulis usurariorum, qui eorum nomine faciunt contractus usurarios: & quia illorum negotium gerunt, dicuntur communi vocabulo agentes seu factores. In eadē classe computantur famuli, qui exigunt debita à mutuariis, habentes autoritatē ad cogendos illos iuridicè ad usuras persoluedas. Diximus habentes autoritatē: quoniam si tantum mitterentur ad petendum usuras simpliciter, sicut simplex nuntius, qui portat debita: non tenerentur ad restitutionem. Idem dicendum est de alijs famulis, qui custodiunt pecunias usurarias, isti enim non cooperantur ad peccatum usuræ, quicquid alij scrupulosi nimis contrā sentientes dicant.

Exemplū secundæ partis conclusionis est in ipsis ministris etiā ipsius usurarii, quos precibus inducit mutuarius, ut ipsi petat ab usurario sub usuris. Ratio huius rei est huiusmodi. Qui negotium gerunt feneratorum, sunt vera causa moralis contractus usurarii, & iniustæ acceptionis; qui autē negotiū gerunt mutuuariorum non sunt causa moralis iniustæ acceptionis, magis quam ipse mutuarius, qui patitur usuras: ergo illi priores, & non isti secundi tenentur restituere. Hinc faciemus gradum ad explicandū id, quod in hac parte est difficilissimum, scilicet, quando tabellio ipse tenebitur ad restitutionem, ex eo, quod facit scripturam contractus usurarii.

Pro cuius rei intelligētia notandū est, quod ipse tabellio in huiusmodi scriptura conficienda, dupliciter se potest habere. Vno modo fideliter explicandō re ipsam, ut est à parte rei, v. g. si mutuator det mutuo centū aureos, & petat pro mutuo, & lucro

A quindecim, & ipse tabellio sic scribat de verbo ad verbum. Secundo modo potest se habere palliando usuram, infideliter exercens officium suū, v. g. si in eodem casu posito fidē faciat tabellio ipse, scribendū quod mutuarius recipit quindecim supra centum Sit

SECUNDA CONCLUSIO.

Tabellio qui priori modo se habet, non tenetur ad aliquam restitutionem: imò neque peccat aliquod peccatum; qui verò secundo modo se habet, si palliat usuram in fauorem usurarii: tenetur ad restitutionem: si autem palliat in fauorem mutuuarium: non tenetur ad restitutionem. Probatur prima conclusionis pars. Quoniam tabellio in tali casu facit fidem rei omnino veræ, & nullam facit iniuriam tertio, ergo neque peccat neque tenetur ad restitutionem. Et quidem quod faciat fidem rei veræ, patet ex ipso casu: quod autem nullam faciat iniuriam mutuuario: probatur: Quoniam mutuarius per tale instrumentum confectum à tabellione, non poterit compelli ad soluendas usuras, imò si in iudicio compareat huiusmodi instrumentum declarabitur nullus, & irritus huiusmodi contractus, & usurarius punietur grauius. Deinde probatur eadē pars. Quia etiam si instrumentum illud compelleret mutuarium ad soluendas usuras: tamen ipse tabellio rogatus à mutuuario non faciebat illi iniuriam. Et confirmatur. Testes, qui interfuerunt tali contractui, non tenentur ad ullam omnino restitutionem, imò neque peccant magis, quam si vocarentur, ut essent testes cuiuslibet alterius criminis, sunt enim testes veritatis, & nullo modo causa malitiæ, ergo idem iudicium ferendum est de tabellione.

Secunda verò pars, & tertia conclusionis, simul probantur ratione proportionali. Quoniam tabellio qui palliat usuram in fauorem usurarii, est causa moralis, ratione instrumenti, quod conficit ad hoc, quod mutuarius compellatur in iudicio ad soluendas usuras; si autem conficiat in fauorem mutuuarium, non est causa moralis, quod mutuarius cogatur in iudicio soluere usuras, imò ipse mutuarius suis precibus cogit illum ut faciat instrumentum in fauorem illius, ergo nullam facit iniuriam. Hoc ipsam quod de tabellione dicimus, erit dicendum de testibus qui interfuerunt huiusmodi contractui palliato. Si enim se tenent ex parte usurarii tenentur ad restitutionem; si autem se tenent ex parte mutuuarium, ita ut nullo modo testificarentur, nisi ab illo rogati: non tenentur ad restitutionem.

Sed est argumentū contra tertiam partem conclusionis. Ipse tabellio tenetur ex iustitia ratione officii illud exercere fideliter, perhibendo testimoniū veritati, & non palliando mendacium: ergo cū palliat contractū illum usurarium, peccat contra iustitiam, etiam si faciat id in fauorem mutuuarium: ac per consequens tenebitur ad aliquam restitutionem. Et confirmatur. Quia ille saltem peccat contra religionem præstiti iuramenti de exercendo fideliter officio. Respondetur quod argumentum probat tabellionem peccare, non solū contra religionem præstiti iuramenti, peccatū periurii: sed etiam contra fidelitatem quam tenentur seruare, ex pacto cū ipsamet republica facto. Ceterum non peccat contra ius mutuuarium siquidem gerit potius negotium illius rogatus ab illo: & ideo non tenetur ille ad aliquam restitutionem faciendam. Quemadmodum neque tabellio, qui scripturam falsam præsentat in iudicio ad defensionem innocentis, quem

Verò scit esse innocentem, sed impetitur ab aduersario iniquo: quamuis peccet cõtra religionem iuramenti, & contra iustitiam debitam reipublicæ: tamen non peccat contra ius iniqui aduersarii, qui insequitur innocentem, & idcirco non tenetur ad ullam restitutionem faciendam particulari personæ: quamuis si respublica damnificaretur ex huiusmodi falsis testimoniis: tenebitur ille tabellio ad restitutionem faciendam reipublicæ. Et hoc probat argumentum efficaciter. Quæ autem diximus, intelligenda sunt quando tabellio nouit apertè contractum esse usurarium: quoniam si ignoret, vel dubitet an sit usurarius contractus, vel non, etiam si suspiceretur esse usurarium: tamè rogatus & ad instantiã vtriusq; partis conficiat instrumentũ palliatiuũ usuræ, nullum est peccatum ex parte tabellionis. Et ratio est: quoniam tabellio ratione officii tenetur præstare fidem suam postulatus à ciuibus, & quoniã ista fides p̄det in illo casu à narratione partiũ quando ipse nescit aliàs contrarium, tunc verè reddit testimoniũ: sed vel maximè si ipse admoneat vtrãque partẽ ne forte pallient v̄suram mendacio. Cũ igitur vtrãque pars habeat certum ius erga tabellionem, vt reddat testimonium contractus, quem illi faciunt: tenetur tabellio, etiam si dubitet esse usurarium, exercere suum officium in fauorem ciuium, quoniam in dubiis melior est conditio possidentis.

Dubitatur vltimò. An usurarius mentalis teneatur ad restitutionem. Ratio dubitandi est pro parte negatiua: quoniam simoniacus mentalis non tenetur ad restitutionem, ergo neque usurarius. Antecedens probatur ex c. mandato de simonia. Consequentia verò probatur: quoniam proportionabiliter se habent in spiritualibus simonia, & in temporalibus usura.

Secundò arguitur pro eadem parte. Restitutio tantũ debetur ratione damni quod datum est alteri, at usurarius mentalis nullum damnum dedit alteri, sicut neque homicida mentalis: ergo non tenetur quicquam restituere.

Sed in oppositum est, quod in cap. Consultit de vsuris dicitur, quod usurarius mentalis ad ea, quæ taliter sunt accepta restituenda in animarum iudicio efficaciter est inducendus. Deinde nos supra ostendimus lucrum usurarium ita iure esse prohibitum, vt eius dominium non transferatur in usurarium, quod si transfertur secundũ aliquorum opinionem: tamen transfertur cum obligatione ad restitutionem. Denique. Quicquid comparatur per iniustum contractum est lucrum iniustum, & obnoxium restitutioni: sed contractus ille mutui est iniustus ratione mentis iniquæ: ergo lucrum ex illo acceptum obnoxium est restitutioni.

Pro decisione huius difficultatis, reuocãda sunt in memoriã, quæ diximus supra art. I. huius quæst. circa responsionem ad quartum argumentum de usura mentali. Ex quibus colligamus hãc, quod ista dubitatio solũ procedit de usura mentali, secundũ quod specialiter distinguitur à reliquis vitijs mentalibus, videlicet, loquimur de usura mentali, secundũ quod distinguitur ab usura reali, in quã est pactum explicitum, vel implicitum de lucro ratione mutui: sed tamen in usura mentali de qua loquimur, recipitur pretium vltra sortẽ ratione mutui: etiam si non præcesserit pactum aliquod.

Secundò notandũ est, quod contractus iste usuræ mentalis tripliciter potest exerceri: primo modo, ita vt vtrãque pars habeat mentem usurariam, alter recipiendi usurã ex mutuo, alter verò dandi: & hæc est perfecta, & plena ratio usuræ mentalis. Alijs verò

A duobus modis exerceri potest ille contractus ex altera parte contrahentium. Sit ergo secundus modus, quando mutuator habet animũ sincerũ, & candidũ neque recipiendi aliquid ratione mutui ex obligatione ciuili: sed tantũ ex gratitudine: at verò ipse mutuatarius opinatur mutuatores habuisse animũ deprauatum, & intendere obligare illũ ad reddendum aliquid vltra sortem obligatione ciuili: & cum hac falsa opinione soluit aliquid vltra sortem. Tertius modus est, quando mutuator habet animũ deprauatum, intendens obligare mutuatarium ad soluendas vsuras: sed ipse mutuatarius non intelligit talem animũ, & nihilominus reddit aliquid vltra sortem ex gratitudine, & beneuolentia.

B His ita cõstitutis, dicimus primò, quod illo primo modo mutuator certissimè est usurarius mentalis (de quo loquimur) & tenetur ad restitutionem totius lucri, & sortis damni, quod inde mutuatario est sequutum: & sic intelligitur cap. consultit. citatum, & hoc probant argumenta facta pro parte affirmatiua. At verò in secundo casu ipse mutuator nullam incurrit culpam: sed nihilominus tenebitur ad restitutionem illius lucri in quantum factus est ex illo ditior. Et ratio est, quoniam ille solũ tenetur

C ratione rei acceptæ, non ratione iniquæ acceptionis. Verum est tamen, quod quãdiu non intellexerit mutuatarium soluisse lucrum illud ex falsa præsumptione: excusabitur omnino à restitutione faciendã. Hæc etiam sententia constituta est apud omnes. In tercio verò casu aliquid est certum apud omnes, scilicet, quod mutuator quãdiu in illa mala fide perseverauerit, tenebitur ad restitutionem ratione conscientie erroneæ. Est autem conuersionis, An postquam mutuator notũ habuerit animũ mutuatarij & nouerit illum dedisse lucrum vltra sortem ex mera gratitudine: teneatur nihilominus restituere? Multi turisperiti quos citat Syluest. in verbo usura. 6. quæst. 3. & Sorus vbi sup. art. 4. tenent, quod ille mutuator manet obligatus nihilominus ad restitutionem. At verò ipse Syluester, & Caietanus, & Sorus tenent contrariam sententiam, quam etiam nos amplectimur. Et probatur.

D Quoniam mutuatarius in illo tercio casu reuera transtulit dominium in mutuatores absque vlla actione repetendi, sed liberè ex gratitudine, ergo mutuator non tenebitur restituere cessante conscientia erronea. Antecedens probatur: quoniam mutuatarius non soluit aliquid vltra sortem ex obligatione ciuili, sed ex mera tantũ gratitudine, ergo absolute transtulit dominium. Et confirmatur. Si quæ ratio est in illo casu lucri usurarij, tota oritur ex præsumptione falsa, & conscientia erronea ipsius mutuatoris. Hæc autem ratio est secundũ quid, & diminuta, neque obligat realiter; sed ratione conscientie erroneæ; ergo cessante conscientia erronea nulla relinquitur obligatio. Est exemplum, si quis accepit rem propriam existimans esse alienam, proculdubio postquam nouerit non esse alienam non tenebitur ad aliquam restitutionem.

F Ad argumenta verò pro parte negatiua iam responsum est, quatenus procedunt contra ea, quæ diximus esse constituta apud omnes.

Ad primum verò argumentũ in particulari; quatenus procedit contra nostram decisionem responderetur, quod non est præsentis loci disputare de illo antecedenti, an simoniacus mentalis teneatur ad restitutionem, hoc enim pertinet ad quæstionem 100 in art. 6. sunt enim variæ opiniones de hac re. Nunc autem dicimus ad argumentum, transeat anteceden-

dens,

deus, & negamus consequentiam; & ratio differentia est: quoniam in mentali simonia, qui pretium soluit pro re sacra spirituali, intendit illam emere. Haec est autem natura emptionis, & venditionis: quod per huiusmodi contractum transferatur dominium, ac proinde simoniacus mentalis vult omnino transferre dominium pretij. At vero in usura mentali, qui soluit usuras, & redimit suam vexationem, neque intendit transferre pecuniarum dominium in feneratorem, & ideo ille fenerator tenetur restituere, etiam si usura fuerit mentalis.

Ad secundum argumentum respondetur, quod usurarius pure mentalis, si illa dictio, pure, excludat tantum ipsam pactum explicitum, vel implicitum, & non excludat receptionem pretij: profecto infert damnum, & sic loquimur hic de usurario pure mentali: quapropter ille tenebitur restituere.

Ad alia vero argumenta partis affirmatiuae, quatenus possunt militare contra decisionem nostram in tertio modo positam respondetur, quod caput illud. Consultum, intelligendum est de usurario mentali simpliciter, & secundum rem: non autem de usurario mentali ex conscientia erronea. Ille enim per accidens est usurarius, neque tenetur realiter ad restitutionem: sed solum quia existimat se teneri. Quemadmodum vice versa, si quis per ignorantiam inuincibilem arbitratur se non teneri ad aliquam restitutionem, excusabitur quidem a peccato si non restituat: & nihilominus dicimus, quod ille realiter tenetur restituere.

Ad secundum argumentum respondetur, quod omnia iura, quae reprobant lucrum usurarium, efficiunt solos usurarios incapaces, & inhabiles dominij; sed intelligenda sunt de lucro usurario secundum rem, & per se, non de lucro quod non est usurarium, nisi tantum in praesumptione accipientis pretij: quapropter non est ille incapax dominij pecuniae illius, vel illius rei, quae sibi datur ex gratitudine mutuatarii: quous ipse pure datur sibi ex obligatione civili ratione mutui.

Ad tertium argumentum respondetur primum, quod lucrum prout hic accipitur, & similiter ipse contractus per quem accipitur, non habent in illo casu rationem aliquam iniustitiae a parte rei, sed dumtaxat in aestimatione falsa accipientis lucrum: & ideo cessante falsitate illa aestimationis, non tenetur ad restitutionem aliquam. Respondetur secundo, quod lucrum illud non habet originem ab iniusto contractu secundum se, & a parte rei sed potius ab ipsa libera voluntate, & gratitudine mutuatarii: quae quidem sufficit transferre dominium: etiam si ipse recipiens ignoret titulum dominij, quoniam nihilominus habet voluntatem interpretatiuam recipiendi illud lucrum meliori titulo, quo potest. Hoc dixerim, quia nemo acquirit dominium contra voluntatem propriam, etiam si alter intendat transferre illud: sed merito praesumitur ille, qui habet animum usurarium recipiendi pretium, quod multo libentius reciperet titulo gratitudinis.

Ex dictis potest colligi, quod restitutio in casu nostrae controuersiae, non est facienda pauperibus. Et ratio est, quia comparante vero domino non est locus faciendae restitutionis pauperibus: sed tunc solum est facienda restitutio pauperibus, quando ipse verus dominus propter suam culpam meretur amittere dominium, & punitur lege poenali, & priuatur dominio. At vero hic neque ipse mutuatarius culpam commisit, neque leges puniunt huiusmodi contractus, qui sunt usurarij per accidens ex falsa aestimatione recipientis pretium.

Denique in fine huius articuli obseruandum est, quod quauis dum non comparet verus dominus, liberum sit illi, qui tenetur restitutionem facere, illam inconsulto Episcopo facere, expendendo pecunias in pios vsus: tamen in aliquo casu non comparenti vero domino, non potest sine facultate Episcopi, & consilio restitutionem facere, conuertendo pretium in pios vsus: videlicet, quando est usurarium debitum realiter. Et ita definitur in cap. quanquam, de vsuris lib. 6.

ARTICVLVS QVARTVS.

Utrum liceat pecuniam accipere mutuo sub usura,

SVMMA ARTICVLI.

Prima conclusio. Inducere aliquem, vt det mutuum sub vsuris peccatum est.

Secunda conclusio. Licitum est accipere mutuum sub vsuris ab eo, qui paratus est dare,

COMMENTARIVS.

D Vbitatur circa primam conclusionem. An in aliquo casu sit licitum inducere aliquem ad mutuandum sub vsuris.

Pro parte affirmatiua arguitur primum. Si Petrus debeat Ioanni centum, quae non potest aliter Ioannes recuperare, licitum erit mihi inducere Ioannem, vt mutuet illi sub vsuris; ergo &c.

Secundo. Si Ioannes, v. g. statuit occidere Petrum, possum ego inducere Ioannem, vt mutuet illi sub vsuris, & ita se vindicet de illo, ergo, &c. Respondetur, quod illa propositio intelligenda est de usura formaliter, & per se loquendo, ita vt inductio illa habeat pro obiecto, & termino mutationem sub vsuris. Et ideo in illis casibus licita est talis inductio: quia non est inductio ad usuram. Vnde ad primum respondetur, quod tunc nulla est vera usura, sed tantum heresia, sed verè est recuperatio proprii boni.

Ad secundum respondetur, quod illa inductio potius habet rationem defensionis proximi, quam iniuriae. Est autem licitum monere ad minus malum hominem paratum ad maius malum, quod optime probat Soto lib. 6. de iust. quaest. 1. art. 5. contra Caietanum in commentario super istum articulum.

D Vbitatur Secundo circa secundam conclusionem, vtum ab usurario parato exercere omnem usuram, sit licitum petere mutuum his verbis, da mihi mutuum sub vsuris? Pro parte negatiua arguitur primum. Ille actus est malus intrinsece ex obiecto; ergo non est licitum petere ab aliquo, vt illud faciat. Secundo, quod licitum est petere, licitum est velle, & desiderare, vt fiat, & complacere si fiat; sed non est licitum desiderare & complacere in illo actu: ergo neque petere. Tertio. Si qua ratione esset licita illa petitio, maxime quia ille est paratus mutuare sub vsuris; sed sequeretur quod eadem ratione licitum esset petere ab homine parato ad fornicandum, vt fornicaretur cum muliere parata ad fornicandum ostendendo illi vbi habitet mulier praesertim, si ipsi petenti aliquod commodum accederet. Patet sequela, quia in ista casu neuter scandalizatur, quia erant parati ad fornicandum. Quarto. Non est licitum petere a malefico, vt soluat maleficium arte daemone, etiam si ille sit paratus. Item non est licitum petere ab idololatra, vt iuret per falsum Deum, etiam si ille sit paratus ergo.

Ad hoc dubium Theologi in 3. d. 37. Dur. q. 4. & Palud. q. 2. tenet partem negatiuam & Caiet. hic & in opus. 17. responsionu m. responsione. 14. & in questione de maleficiis, & Antoninus in 2. parte. tit. 1. cap. 9. §. 14. & Conradus de contractibus q. 47. & Iurisperiti. in ca. super eo de vsuris Nauar. in Manuali c. 17. vu. 262. & 263. excipit tamen ipse vnum casum, quando petens fuerit in extrema necessitate, tunc enim petens mouet mutuantem ad minus malū quod est licitū; eò quod ille à quo petit mutuū sub vsuris magis peccabit non dando quā dādo sub vsuris. Etenim non dando reus est homicidij, quod peccatū est maius, quā vsuræ. Sed pro parte affirmatiua sunt aliqui Theologi moderni, inter quos fuit Magister Cano. Et aliqui citant in hanc sententiā Soto lib. 8. de iust. q. 2. art. 4. sed ille nō dicit nisi quod est licitū recipere sub vsuris mutuū, & recipere iuramentū per falsos deos ab hominibus paratis, non autem petere; quin potius lib. 6. de iusti. q. 1. art. 5. vniuersaliter dicit non esse licitum petere ab aliquo actum, quem ille non potest exercere absque peccato. Pro decisione sit.

PRIMA CONCLUSIO.

Pars negatiua vera est, & necessaria, si petitio illa accipiat formaliter, & per se loquēdo secundum significationem verborum. Et hoc probant sufficienter argumenta facta pro parte negatiua.

SECUNDA CONCLUSIO.

Attentis circumstantiis rerum & personarum, pars affirmatiua vera est, & absque aliquo serupulo. Et ratio est, quia intentio petentis nō habet pro obiecto actionem dantis mutuū sub vsuris, quatenus ab illo procedit, sed passionem ipsius recipientis mutuū sub vsuris: quæ quidem passio bona est. Est enim sensus illorum verborum, attentis circumstantiis. da mihi mutuū, sed quia certus sum, quod non dabis nisi sub vsuris, ego recipiam sub vsuris, & patiar hoc damnum. Et hic modus loquendi etiam inuenitur in sacris literis, v. g. Matth. 23. Et vos implete mensuram patrum vestrorum. Et Io. 13. quod facis, fac citius. Hoc est paratus sum pati morem, & traditionem. Secundò probatur. Quia licitum est accipere mutuū sub vsuris: ergo petitio, quæ habet illud ipsam obiectum bona est. Sed perindè est dicere da mihi mutuū sub vsuris æquiualeuter, atque dicere peto, vt ego recipiā mutuū sub vsuris. Et licet Duran. & Palu. & Antoninus vbi suprā cū teneant partem negatiuā, tamē dicunt, quod cōmuniter excusantur petentes mutuū sub vsuris ex negligentia, vel ex ignorantia, vel quia certi sunt, quod vsurarius non dabit mutuū nisi sub vsuris.

Ad argumenta in oppositum quatenus militat contra secundam conclusionem respondetur, Ad primum respondetur, quod obiectum petentis mutuū sub vsuris non est intrinsecè malum, etiā si dare mutuū sub vsuris sit intrinsecè malū, quia obiectum petentis non est nisi mutuū, quod autem dicit, sub vsuris, permissiue dicit: sicut qui vult potionem amarā accipere, nō habet pro obiecto amaritudinem, neque complacet de amaritudine, sed de sanitate, & curatione. Secundum argumentum eandem habet solutionem. Ad tertium respondetur, quod non solūm est licita illa petitio, quia vsurarius est paratus, sed quia petens petit actum, quem alter potest exercere absque peccato, scilicet mutuarē. Cæterum qui petit ab altero vt fornicetur, petit actum, quem alter non potest exercere si-

A ne peccato. Ad quartum respondetur, concedo antecedens & nego consequentiam, quia magus non potest exercere illum actum absque peccato, quod si fuerit aliquis magus qui sine inuocatione dæmonis possit soluere maleficium, vel declarando vbi sit, vt alij soluant, licitum est petere ab illo, vt soluat maleficium: vt optimè aduertit Caietanus in questione de maleficiis. Et fortassis ita intelligendi sunt Aureolus in 4. dist. 34. & summa Angelica in verbo superstitio, asserentes licitum esse petere à malefico, vt soluat maleficium. Obseruandum est tamen quod quous D. August. in epist. ad Publicolam quæ est 154. nunquam concedat licitum esse petere tale iuramentum per falsos deos, sed recipere: nihilominus illa petitio, iura mihi per tuum idolum, quod seruabis fidem, potest habere bonum sensum ex circumstantiis, scilicet quia sic petens, certus est, quod ille infidelis non aliter iurabit nisi per falsum Deum, neque aliter seruabit fidem, & intentio petentis non fertur nisi tantū ad iuramentum, quod licitè fieri poterit. Permittit autem quod ille iuret per falsum Deum propter suam commoditatem proportionabiliter, sicut diximus de petente mutuū sub vsuris.

C **D**ubium tertium est vtrum sit licitum absque aliqua necessitate vel propria commoditate, petere vel recipere mutuū sub vsuris. Arguitur, primò pro parte negatiua. Nam D. Tho. dicit esse licitum cum limitatione, scilicet propter bonum propriū, vel alterius, & hoc ipsum insinuat in solutione ad secundum. Secundò. Quilibet teneret ex charitate impedire peccatum proximi, quotiescumque potest sine proprio detrimento; sed qui petit vel recipit ad vsuras absque aliqua propria commoditate potest impedire peccatum proximi non petendo; ergo teneretur non petere, nec recipere. Et si respondeas, quod ille vsurarius iam paratus erat ad omnem vsuram, & peccauerat: contra, ille vsurarius de nouo peccat exercendo istum actum in singulari, nam teneretur confiteri illum actum singularem, neque sufficit confiteri se paratum esse ad omnem vsuram; ergo de nouo peccat, ac per consequens ego poteram illud euitare peccatum non recipiendo ad vsuras.

Ad hoc dubium Durandus vbi suprā expressè tenet, quod non alia ratione excusatur recipiens ad vsuras, ne communicet peccato alterius, nisi quia id facit propter suam utilitatem, quæ quidem debet esse maior, quā damnum, quod patitur in rependendis vsuris. Caietanus verò hic inquit, quod non oportet vrgere nimium conscientias consentientium, interrogando an propter aliquam utilitatem receperint sub vsuris. Et dicit Caietan. quod nisi finis, propter quem aliquis recipit sub vsuris, fuerit peccatum mortale: non est peccatum mortale recipere sub vsuris: sed poterit esse veniale, vel quia actus est otiosus, vel quia fortè est peccatum veniale. Neque obstat quod D. Thom. in Responsione ad lectorem Florentinum, dicit quod non excusatur quis à peccato petendi mutuū sub vsuris propter maiores negotiationes exercendas: quia D. Tho. intelligendus est de peccato veniali, quia finis ille, vt aliquis abundantiores diuitias assequatur, est peccatum veniale. Dicit verò Caietanus, quod si quis petit ad vsuras, vel recipit, vt fornicetur, non peccat duo peccata, alterū fornicationis, & alterum quia dat materiā peccandi vsurario, vel non impediendo peccatum vsuræ: sed tantūm peccatum fornicationis. Id ipsum tenet Soto in lib. 6. de iust. q. 1. art. 5. & hanc sententiā tenet, plurimi ex modernis Theologis, sed

nobis probabilis videtur sententia Durandi, quæ fundamētum habet in doctrina S. Tho. & probant illam argumenta facta pro parte negatiua, quæ non facile soluantur. Sed notandum est, quòd utilitas, quæ excusat à tali peccato, non oportet vt sit maxima, verbi gratia, quòd aliquis sit in extrema, vel graui necessitate, vt possit recipere mutuum sub vsuris: sed sufficit quòd sit mediocris quædam commoditas secundum decentiam status cuiuslibet.

D Vbi quartum est circa solutionem D. Th. Ad tertium vbi dicit, quòd ille, qui deponit pecunias apud vsurarium, qui non habet alias quibus vsuras exerceat, vel deponit hac intentione, vt ille maiores vsuras exerceat, sit particeps culpæ illius. Dubitatur, inquam, vtrum ille, qui ponit pecunias in tali casu, peccet peccatum iniustitiæ contra eos cum quibus exercentur vsuræ? Caietanus hinc inquit, quòd ille, qui deponit pecunias suas apud talem vsurarium, peccat tantum venialiter. Et ratio eius est: quia ipse vsurarius duo peccat peccata, alterum infidelitatis, eò quòd alienat depositum sine voluntate domini proprii, & in hoc venialiter peccat ex genere suo, & cum hoc peccato communicat ille, qui deponit pecunias apud vsurarium, quia dat illi materiam infidelitatis. Alterum peccatum quòd committit vsurarius, est iniustitiæ contra eos, cum quibus exerceat vsuras, & in hoc peccato non communicat, qui deponit pecunias, quia tantum intendit custodire suas pecunias. Cæterum hæc sententia maximè quantum ad secundum dictum falsa videtur viris doctis. Quantum ad primum dictum primum mihi non placet: quia ratio secundi dicti, si quid valet, probat falsum esse primum dictum. Si quidem deponens pecuniam non intendit, quòd depositarius infideliter agat, sed custodire suam pecuniam. Probat. Nam D. Tho. in solutione tertij, inquit, quòd ille, qui deponit pecunias apud vsurarium, sit particeps culpæ vsurarij. Et certum est, quòd loquitur de culpa, quam committit vsurarius exercendo vsuras. Sed illud peccatum est iniustitiæ: ergo qui deponit pecunias, est particeps iniustitiæ, & tenetur ad restitutionem. Secundò. Qui deponit gladium apud hominem iratū contra alterum, cum quo occisurus est illum, peccat peccatum homicidij, si hoc præuideat, ergo similiter in nostro proposito. Et confirmatur. Si quis deponeret arma apud illum, quem videt cum his illaturū bellum iniustum, peccat idem peccatum, ergo, &c. Tertio. Si quis depositarius reddat depositum domino, volenti cum illo iniuriam alicui tertio inferre, peccat peccatum iniustitiæ: & tenetur ad restitutionem damni subsequenti: vt diximus supra quæst. 62. art. 5. ergo multò magis peccat contra iustitiam ille, qui deponit proprias pecunias ad vsurarium paratum inferre iniuriam alicui tertio. Patet consequentia. Nam depositarius ille tenebatur aliàs iure naturæ reddere depositum, nisi adesset illa circumstantia; qui verò deponit proprias pecunias, nulla obligatione, sed vltro deponit, stante eadem circumstantia: ergo multò magis peccat. Et confirmatur. Si quis furi paratissimo ad furandum det clauem adulterinā, sit particeps furti illius, vt patet in l. si pignore. §. si feramenta. ff. de furtis, ergo similiter in casu posito. Ad rationem Caietani, scilicet, quòd ille, qui deponit pecunias id facit propter suam commoditatem, quam non tenetur amittere propter malitiam vsurarij. Respondetur, quòd in illo casu tenetur amittere suam commoditatem, ne fiat iniuria alicui tertio, non solum ex charitate. Nam hæc non obligat sæpenumero cum tanto detrimento: sed tenetur ex

A iustitia non dare instrumenta, quibus præuidet iniuriam faciendam esse proximo: aliàs talis iniuria est ipsi voluntaria indirectè. Ob hæc argumenta est valde probabilis hæc sententia: & mihi ita videtur, dummodo qui pecunias deponit non intendat nisi propriam commoditatem securi deponeri.

Ad argumenta in oppositum respōdetur, quòd est differentia maxima inter mutuatarium, qui soluit vsuras, & alios, quibus infertur vis. Nam mutuatarius mouetur ab intrinseco ad querendum mutuum etiam non obstantibus vsuris propter suam commoditatem, & gaudet inueniens mutuatorem etiam vsurarium: vnde non propriè anticipatur per vim vsurarij: neque conqueritur de illo, qui deposuit pecunias apud vsurarium, sicut meritò conqueritur ille, qui percutitur, aut qui spoliatur de illo qui dedit gladium, vel ferramentum. Cæterum S. Thom. potest intelligi, quando depositor non amittit suam commoditatem. Tunc enim videtur dare occasionem vsurario peccandi. Hactenus de materia vsurarum.

De Censibus.

Post quam doctrinam sunt aliqui contractus, in quibus solet palliari vsura, vt est emptio, & venditio ad creditum, sed de hoc diximus, quæstio. 77. articul. 4. de cæteris vero contractibus dicemus statim.

De quatuor speciebus contractuum agendum nobis est; in quibus solet palliari vsura, scilicet de emptione & venditione censuum. Secundò de Affecutionibus. Tertio de Societatibus. Quarto de Cambijs. De primo igitur contractu disputant Doctores in 4. dist. 15. Conrad. de contract. quæst. 79. Ioannes de Medina in quæstione speciali de censibus. Soto lib. 6. de iust. quæst. 5. Couar. lib. 3. Variar. cap. 7. Nauar. super caput primum. 14. quæst. 3. nu. 16. Nobis autem circa istam materiam quatuor definienda sunt. Primum quid sit census. Secundum super quam rem possit constitui census. Tertium quotuplex sit census. Quartum, quænam conditiones sint necessariae ad iustificationem census. Circa primum nota, quòd non accipimus hinc nomen census pro re familiari, nec verò pro tributo quòd soluitur regibus; sed accipitur, vt significat ius percipiendi annuam pensionem ex contractu emptio-nis, & venditionis. Vt verbi gratia; emit Petrus à Paulo pro quatuordecim ius percipiendi ab illo vnum singulis annis: illud ius est census secundum præsentem considerationem. De secundo vero communis sententia est, quòd census potest constitui super re fructifera, verbi gratia super agrò, vinea & domo. Vt si Petrus emit à Paulo ius percipiendi ex agro illius tres modios tritici, vel mille dipondia singulis annis.

D Vbi primum est: an super nudam personam possit constitui census. De qua re est differentia inter Iuristas, & Theologos stando in solo iure naturali, nam ferè communis sententia est pars negatiua, quam in locis citatis supradicti doctores probant multis argumentis. Sed partem affirmatiuam tenet Conrad. vbi supra quæst. 83. & 84. Medina vbi supra. Soto vbi supra art. 1. Maior in 4. dist. 44. Couar. super. num. 8. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

Stando in solo iure naturali potest constitui census super nudam personam, fructiferam tamen, & utilem, vt verbi gratia, super artificem. Probatur primò. Nam artifex potest locare suas operas, ergo poterit vendere ius ad illas singulis annis exhibendas. Secundò super rem fructiferam potest constitui census: ergo super personam utilem, & fructiferam. Vltimò probatur. Nam in quibusdam ecclesijs exiguntur decimæ non solùm ex fructibus terræ, sed etiam ex personis fructuosas, vt habetur in c. Apostolicæ. de decimis, ergo etiam census potest constitui super tales personas.

SECUNDA CONCLUSIO.

Stando in eodem iure naturali, potest constitui census super nudam personam. Ista conclusio non est tam certa, sicut prima. Sed probatur. Nam stando in solo iure naturæ, illa persona potest se vendere & fieri seruus: ergo pari ratione poterit vendere ius istud ad certum tempus. Secundò probatur. Quia nulla persona est tam inutilis, quæ non possit aliqua obsequia prestare, vt comitari dominum vel assistere illi: ergo super quamlibet personam potest constitui census.

Tertiò. Obligatio cuiuslibet personæ, quam super se accipit ad soluendam pensionem, vel pecuniam, vel seruitutem, ita vt illo tempore statuto nõ sit sui iuris; sed maneat vbi dominus voluerit, totum hoc pretio æstimabile est, ergo poterit vendi, si fuerit emptor. Cõfirmatur. Nam nemo est tam pauper, & nudus, qui ex industria sua non possit elemosynas colligere, vnde obligetur per totam vitam singulis annis soluere pensionem vnus argentei; ergo persona illius poterit obligari ad illam pensionem. Ex hac conclusione sequuntur tria. Primum est, censum posse constitui super incerta bona. Secundum est, posse constitui super bona minoris valoris, quàm sit census. Tertiò. Super bona facile peritura non pereunte censu. Ratio omnium istorum est, quoniam cum census possit constitui super ipsam personam immediatè inde suppletur, quod deficit in bonis super quæ constituitur census. Sed contra istam conclusionem arguitur sic. In tali contractu venditur, & emitur id quod reuera non est, neque in se neque in sua causa, ergo talis contractus habet effigie vsuræ. Ad hoc argumentum responderetur primò, nego antecedens. Quia reuera id, quod emitur partim est in se, partim est in sua causa: emitur enim ius ad exigendum à Paulo pensionem annuam, vnde obligatio reuera est in Paulo, & pretio æstimabilis: pensio verò est in illo tanquam in causa, qui industria sua tenetur acquirere vnde soluat. Secundò responderetur, nego consequentiam, & ratio est: quia vsura non committitur vbi non est mutuum: at verò in casu posito neque est mutuum explicitè neque implicitè, eò quòd ipsum capitale, quod est pretium, nõquam tenetur Paulus reddere Petro, quòd si in illo contractu est aliqua iniustitia: illa tenet se ex parte vendentis, quia vendit id, quod non est. Sed neque ista iniustitia reperitur illic. Ratio est: quia scienti, & propria sponte volenti non fit iniuriæ, sed emens censum super nudam personam est sciens, quòd emit, & propria sponte vult emere: ergo nulla fit iniuria illi. Et per hoc responderetur ad aliud argumentum huic simile, scilicet, non est licitum emere à Rege, iura fictitia, ergo neque in

A casu posito emere censum super nudam personam. Responderetur enim ad antecedens, quòd si ille, qui emit iura fictitia, ignorat esse fictitia, iniuriam patitur à Rege: si autem sciat esse fictitia, nullam patitur iniuriam, si vult emere obligationem Regis ad soluendam pensionem. Atque hætenus de hoc secundo dubio.

De tertio verò sciendum est, quòd ex quadruplici capite sumitur multiplex diuisio censuum, vel ex parte modi faciendi contractum, & sic alius est census reseruatius, alius consignatiuus: reseruatius est, quando aliquis tribuit alteri sua bona reseruando sibi aliquam pensionem annuam. Sed de hoc censu fit mentio in l. fi. C. de rerum permutatione. Consignatiuus census est, quando aliquis retinens sua bona obligat illa ad soluendam annuam pensionem: & iste est frequentissimus in vsu. Secundo diuiditur census, ex parte rei super qua constituitur, & sic alius census est realis constitutus super re temporali: alius dicitur personalis, quia constituitur immediatè super personam. Tertio diuiditur ex parte ipsius pensionis soluendæ; & sic alius census est fructuarius, quando pensio est fructus alieius rei: alius pecuniarius quando pensio est pecunia. Item eadem consideratione diuiditur census secundum quantitatem pensionis, vt absolutam & certam, verbi gratia, si pensio sit, decem millia; vel proportionabilem, vt si pensio sit, quinta pars fructus. Denique diuiditur census ex parte durationis, vnde deriuantur multe diuisiones: alius enim perpetuus, alius temporalis. Item temporalis alius constituitur pro certo tempore, verbi gratia, 20. annis: alius pro certa vita, verbi gratia pro vita Iohannis, qui census dicuntur vitalitij. Item alius est census redimibilis, alius irredimibilis. Redimibilis dicitur, quando venditor census potest dato pretio, quòd recipit, extinguere census: irredimibilis dicitur, quando hoc non potest. Iam verò circa quartum punctum principale queritur, vtum omnes predicti contractus sint liciti stando in solo iure naturæ? De qua re varix sunt doctorum sententiæ, quidam enim aiunt, quòd licet aliquis possit donare censum: non tamen potest vendere. Huius sententiæ est Henric. Gandauo quoadlibet 8. quæst. 22. & Arimin. quem citat Saly in authen. ad hæc. C. de vsuris, & aliqui Iurisperiti in cap. in ciuitate de vsuris. Alij verò aiunt, licitum esse vendere censum realem & non personalem. Alij verò licitum esse fructuarium censum, non autem pecuniarium. Huius sententiæ dicitur esse Ancharanus. Pro decisione fit

VNICA CONCLUSIO.

Stando in solo iure naturæ omnes contractus censuum prædictorum liciti sunt, si fiant iusto pretio. Probatur primò. Cuiuslibet licitum est bona sua pretio vendere; ergo & partem bonorum suorum. Rursus, sed pars bonorum est census ille: ergo potest illum vendere. Secundò probatur. Census ille habet rationem mercis pretio æstimabilis, & pecunia habet rationem pretij; ergo iustus erit contractus, vbi pecunia pro censu datur. Tertiò. Omnis res, quæ donari potest, si non sit spiritualis, potest vendi; sed census non est bonum spirituale: ergo si potest donari, potest & vendi. Quartò. Fructus terræ sunt pretio æstimabiles; ergo si census fructuarius est licitus, erit licitus pecuniarius. Vltimò probatur ex constitutionibus Martini V. & Calixti III. quæ habentur inter extrauagantes communes

titul.

titul. de empr. & vendit. & ex motu proprio Pij V. de censibus, quibus in locis Pontifices approbant census, etiam pecuniarios quibusdam conditionibus appositis. Item in Clementina prima, de rebus eccles. non alienandis, conceditur Episcopis facultas alienandi bona ecclesie, pro tempore vite sue. Unde colligimus quod census pro certo tempore sit licitus: De qua re erit specialis difficultas in dubio tertio. Denique in legibus Hispanie eadem conclusio probatur, ut patet in Copilatione legum libr. 5. titul. 15. & quamvis in his legibus prohibeatur census fructuarius propter speciales rationes: tamen nos loquimur stando in iure natura.

Dubium secundum est an liceat emere censum cum pacto retroemendi, vel retrovendendi, verbi gratia, vendit Petrus censum Ioanni, & obligatur Petrus redimere censum: tunc dicitur pactum retroemendi. Rursus. Si autem non obligetur Petrus, sed Ioannes obligetur iterum vendere Petro quando ipse voluerit: tunc dicitur pactum retrovendendi. Respondetur ergo ad dubium, & sic

PRIMA CONCLUSIO

Licetum est emere censum cum pacto retrovendendi. Ut verbi gratia, in casu posito licitum est Petro obligare Ioannem, ut quando Petrus voluerit redimere censum dato pretio, quod recepit, teneatur Ioannes admittere redemptionem illam. Probatum conclusio. Nam si quæ ratio iniustitie esset in isto contractu, esset maxime usura; sed ista non est, ergo. Minor probatur, quia ad rationem usurae requiritur mutuum: sed ibi non est ratio mutui, neque implicita quidem, quod patet, quia ad rationem mutui pertinet, ut mutuarius, qui recipit pecuniam, obligetur illam reddere. Sed in casu posito Petrus non obligatur reddere pecuniam, sed relinquitur in eius voluntate: ergo non habet rationem mutuarij. Secundo. Quæcumque alias res temporalis potest emi cum pacto retrovendendi, ut domus, & ager; ergo census. Verum est tamen, quod cum tali pacto retrovendendi debet diminui de pretio census, ut verbi gratia, si mille aestimantur pretio triginta millium cum tali pacto retrovendendi, tunc cum tali pacto, non aestimabuntur nisi quatuordecim millium dipondiorum. Et denique conclusio colligitur ex Pontificibus citatis, & legibus.

SECUNDA CONCLUSIO.

Usura est emere censum cum pacto retroemendi, ut verbi gratia, in casu posito illicitum est, & usura, obligare Petrum ut redimat censum reddendo principale non computatis singulis pensionibus in ipso pretio. Ista conclusio probatur. Nam in tali contractu est mutuum implicitum. Probatum. Nam Petrus obligatur reddere pretium quod accepit, & rursus reddere aliquid amplius singulis annis; ergo est usura, scilicet, lucrum ex mutuo. Sed notandum est, quod ista conclusio intelligenda est quando persona Petri obligatur reddere pretium. Cæterum si non obligetur persona Petri, sed tantum res, super quam constituitur census, licitum est emere censum cum tali pacto, ut emptor ipse posset exigere à re illa post aliquot annos pretium datum, non computando annuas pensiones, quas receperat. Probatum: nam in tali casu nulla est ratio mutui ne implicitum quidem, quod probatur. De ratione mutui est, ut mu-

Atuarius obligetur reddere mutuum: sed in casu isto mutuarius non tenetur reddere: ergo ibi non est ratio mutui, ac per consequens neque est usura. Confirmatur. Nam mutuarius semper obligatur reddere mutuum in omni eventu; sed in casu posito Petrus vendens censum non tenetur reddere pretium, si res, super qua constituitur, periret: ergo non habet rationem mutuarij. Secundo probatur. Nam alie res possunt vendi cum tali pacto retroemendi. Ut verbi gratia emit Ioannes vineam à Petro, eo pacto, ut Petrus teneatur post decennium iterum emere vineam à Ioanne eo pretio, quo tunc aestimanda fuerit. Ergo similiter potest vendi census, cum tali pacto, dummodo non obligetur persona reddere pretium, quod recepit, sed ista exceptio intelligenda est, dummodo pretium, quod datur pro tali censu, sit maius, quam esset sine tali pacto: eò quod pactum illud est in gravamen ipsius venditoris, alioquin posset esse iniustitia in tali contractu: eò quod pretium est minus, quam par est. Non autem erit usura, quia nulla est ratio mutui. Et isto fortassis modo intelligenda est sententia Ioannis de Medina in quaestione de censibus, ubi tenet licitum esse emere censum cum pacto retroemendi, intelligendus est, non obligando personam; sed rem ipsam.

Dubium tertium est unde pensandum sit iustum pretium in censibus emendis? Respondetur, & sic

PRIMA CONCLUSIO.

Stando in solo iure naturali, illud est pretium iustum, quod aestimatur à viris bonis, & prudentibus, & quod est in usu pro illo tempore. Hoc probatur: quia eadem est ratio quantum ad hoc, sicut de alijs mercibus, de quibus diximus in quaestione 77 illud esse pretium iustum. Sed est advertendum, quod ad aestimandum pretium iustum, oportet advertere ad onus, siue gravamen, quod suscipit venditor vel emptor. Ut verbi gratia, si venditor obligatur, ut nunquam redimat, debet esse maius pretium. Si autem emptor ipse obligatur extinguere censum redimente venditore, debet minui de pretio, quia illud est gravamen emptoris. Et denique attendendum est, si res, super qua constituitur census, sit firma, & tuta, sic enim pretium debet esse maius, quam si res sit minus tuta.

SECUNDA CONCLUSIO.

Secundum leges regni Hispanie census temporales redimibiles non possunt emi minoris, quam quatuordecim pro vno. Patet ex libro quinto, titul. 15. lege sexta, ubi irritantur contractus aliter facti, & tabellio, qui interfuerit graviter punitur. Sed advertendum est circa istam legem, quod quia facta est in favorem vendentium, non ponitur terminus pretij versus magnitudinem; sed versus parvitatem. Itaque census redimibilis iuste venditur pluri, quam quatuordecim. Secundo advertendum est, quod in l. 4. ibidem Carolus V. reducit census fructuarios redimibiles ad pecuniarios respectu quatuordecim pro vno; sed quia non fecerat legem uniuersalem de censibus pecuniarijs: ideo eius filius in l. 9. facit talem constitutionem, reducendo omnes antiquos census redimibiles, qui minori pretio fuerant constituti ad quatuordecim pro vno. Denique advertendum est, quod illa lex intelligenda est, quando illa res, super qua constituitur cen-

us, fuerit satis tuta, alioquin si res non est satis tuta: poterit census minori pretio emi in foro conscientiae, nam fortassis in foro exteriori non admit-
tetur illa excausatio.

Dubium quartum est. Vtrum sit licitum emere censum temporalem pro certo tempore minori pretio, quam fuerit tota summa singularium pensionum? Verbi gratia, vtrum sit licitum Petro emere mille singulis annis soluenda, pro quatuordecim millibus ad spatium 20. annorum. Pro parte negatiua est argumentum. Petrus obligat Ioannem venditorem, vt intra viginti annos reddat viginti millia pro quatuordecim, quae modò recipit, quod videtur esse mutuum implicite, & vsura. Et confirmatur. Si Petrus obligaret Ioannem vt receptis quatuordecim modò, redderet post viginti annos viginti millia simul, esset aperta vsura, ergo etiam in casu posito. Patet consequentia: nã nihil refert quòd solutio fiat sigillatim, vel simul.

Ad hoc dubium Soto lib. 6. de iust. quaest. 5. art. 2. dicit, quòd si per talem contractum emanet fructus incerti, quamuis sit spes quòd sunt valituri magis, quam pretium datum, licitus est contractus: si autem census sit pecuniarius, & certus, & nullis expensis recuperandus: inquit, non posse distinguere à mutuo, & vsura. Oppositam sententiam tenet Conrad. vbi supra quaest. 80. & ratio eius est: quia 100. nummi praesentes, pluris aestimantur quam 100. absentes; ergo poterit aliquis emere 100. de praesenti datis 110. in spatio quinque annorum, verbi gratia, soluendos. Sed haec ratio nulla est. Quia pari modo iustificaretur omne mutuum cum lucro. Ioannes verò de Medina vbi supra post longam disputationem ait, quòd de rigore censendi scholastico, non possumus condemnare illum contractum: Nihilominus est suspectus de vsura. Pro decisione sit

CONCLUSIO.

Licitus est ille contractus si fiat iusto pretio. Probatum primo. Nam census pro certo tempore licitus est, & ex iure approbatus, vt diximus; sed communiter ita celebratur ab omnibus, vt pretium sit minus, quam tota summa pensionum: ergo ita est licitus. Confirmatur. Nam aliàs stultus iudicaretur, qui daret quatuordecim millia simul, pro pensione millium soluendorum singulis annis pro spatio quatuordecim annorum. Secundò probatur. Census perpetuus emitur minore pretio, quam sit tota summa pensionum soluendarum. Vt v.g. si emitur census mille dipondiorum pro triginta millibus, certum est, quòd transactis 30. annis excedit summam pensionum in infinitum pretium datum. Ergo multò magis licitum erit emere censum temporalem pro certo tempore, minore pretio, quam sit summa pensionum. Patet consequentia. Nam census perpetuus pluris aestimatur ab omnibus. Denique probatur. Nam Petrus emens talem censum statim abdicat à se ius quatuordecim millium dipondiorum, simul tribuens illa Ioanni, quòd quidem ius pluris aestimatur, saltem non minus, quam ius percipiendi singulis annis mille pro spatio viginti annorum. Et ratio est: quia multa pecunia simul utilior est, & aptior ad quamlibet negotiationem, quam si sigillatim, & per partes possideatur.

Ad argumentum in oppositum responderetur, quòd idem argumentum probaret non esse licitum emere censum perpetuum minore pretio, quam sit summa pensionum soluendarum. Responderetur, ergo

A quòd ius recipiendi sigillatim, & paulatim. 20000. non pluris aestimatur, quam ius possidendi simul quatuordecim millia. Ad confirmationem negatur consequentia propter rationem dictam, & quia in illo casu obligaret venditorem, vt teneatur simul rependere quatuordecim millia, & insuper sex millia.

Dubium quintum est, quoniam conditiones sint necessariae, vt contractus census redimibilis sit licitus. Pro cuius explicatione notandum est. Quòd sex conditiones colligebantur ex Decretis Calixti III. & Martini. quae habentur in summa Conciliorum in summa Concilij Florentini. Circa quas conditiones erat differentia inter doctores; quidam enim dicebant Pontifices quidem definiisse contractus factos, cum illis conditionibus licitos esse, non tamen necessarias esse conditiones illas. Alij verò aiebant omnino necessarias esse, vt census esset licitus, & iustus. Hanc tamen differentiam diremit facile Pius V. in proprio motu de censibus edito anno 1569. Vbi statuit nouem conditiones esse necessarias, vt contractus census licitus sit. Prima con-

Bditio est, vt non constituantur nisi super re immobili, & ex natura sua fructifera, & certis finibus determinata. Secunda conditio est, quòd non constituantur census nisi numerata pecunia de praesenti coram rectoribus, & notario celebrante simul, & contractum. Tertia conditio est, quòd solutiones pensionum non fiant anticipatae. Quarta conditio est, vt conditiones & obligationes de casibus fortuitis nullae sint. Quinta conditio est, quòd pactum auferens, vel restringens facultatem vendendi rem, super qua constituitur census, nullum sit, quin potius debitor habeat liberam potestatem vendendi rem sine solutione decimae partis, vel aliquotae: dummodo res illa eodem pretio possit emi à domino census. Sexta

C conditio est, quòd pacta omnino sint irrita, quae continent, vt si venditor census fuerit morosus in solutione pensionis, quòd teneatur ad lucrum cessans, & ad cambra, & ad pensiones. Sed haec conditio debet intelligi quantum est ex parte pacti, quòd interuenit inter emptorem, & venditorem; nam si aliàs iure naturae tenebatur venditor morosus ad lucrum cessans, vel ad damnum emergens: non excusabitur per istam constitutionem Pontificis. Septima conditio est, quòd census semel constitutus non augeatur, neque minuat super eadem re in fauorem ipsius emptoris. Octaua conditio est, vt census pereat pereunte re, super qua constituitur, & minuatur minuta re: sed hoc intelligendum est, quando ita diminuitur, vt non possit integrum censum reddere. Item in eadem conditione statuit Pontifex, vt venditor census possit illum extinguere eodem pretio, quo vendidit. Nona conditio est, vt pacta, quae continent, vt pretium census ab iniurto, & inuoluntario exigatur, nulla sint, hoc est, quòd non fiat pactum retrocedendi, nisi in casu, quo ipse venditor volens redimere censum, admonet ante duos menses dominum, quibus transactis statuit Pontifex vt dominus census intra annum possit repetere censum ab iniurto, & inuoluntario: quòd si aliqua via ille non potuit soluere pretium, nihilominus ei facultas maneat redimendi quando poterit: ita vt non efficiatur perpetuus census. Denique declarat Pontifex, quòd pretium semel constitutum non possit crescere, aut minui, propter temporum, aut personarum qualitatem.

D Quas omnes conditiones Pontifex vult habere locum, non solum quando census de nouo creatur: sed etiam quando, constitutus iam de nouo vendi-

E tur,

tur, dummodo talis census, fuerit creatus post promulgationem istius motus proprii. His suppositis, responderetur vnica conclusione ad dubium. Omnes istæ conditiones sunt conformes iuri naturali, & per consequens obligant in foro conscientiæ. Et probatur. Nam contractus census magnam materiam præbet palliandi vsuras; sed per istas conditiones obuiatur his incommodis, ergo obligant in conscientia, & sunt conformes rectæ rationi. Item, quamuis multa pacta, quæ Pontifex irritat ibi stando in iure naturæ essent valida, tamen si attendamus idem ius naturæ, necesse erat vt stantibus pactis illis, pretium augetur: quia tamen non augebatur in consuetudine hominum, ideo Pontifex merito irritat illa pacta. Et denique probatur. Nam respublica ciuili Christiana subdita est ecclesiæ in omnibus, quæ pertinent ad salutem animarum: sed ad salutem animarum expediebat (vt ait ipse Pontifex) quod tanto malo occurreretur: ergo tales leges obligant in foro conscientiæ. Neque valet dicere, quod istæ sanctiones non sunt acceptatæ. Quia reuera in tribunalibus Regijs admittuntur, & viri timorata conscientia istas seruant: nec aliquando fuit supplicatum ab huiusmodi constitutionibus apud ipsam Pontificem. Atque hætenus de isto dubio.

Dubium vltimum est, An licitum sit venditori redimere censum pro partibus, verbi gratia, reddendo medietatem pretij quod recepit, vel tertiam partem, vel quartam: ita vt emptor teneatur extinguere partem census proportionabiliter. Pro solutione notandum est, quod in illis sex conditionibus antiquis Calixti III. & Martini V. tertia erat, quod in ipso contractu census expressè daretur facultas venditori redimendi censum per partes. Sed tamen huius conditionis non meminit Pius V. Sit igitur

PRIMA CONCLUSIO

Illam conditionem non est necessaria in illo contractu census. Probatur. Nam licet Pius V. non reuocauerit illam expressè, tamen dum constitueret omnes condiciones necessarias ad iustificandum censum, visus est illam quasi reuocasse, cuius non meminit.

SECUNDA CONCLUSIO.

Licitum erit apponere ille conditionem ex contractu census, vt venditor possit redimere censum per partes. Probatur. Nam illa conditio non est contra ius naturæ, neque prohibita lege humana, ergo, &c. Sed notandū est, quod cum illa conditione debet minui pretiū ipsius census, & tãd magis quanto per miniores partes datur facultas redimendi venditori. Ratio huius est, quia illa conditio est ei detrimentum, vt obligetur extinguere censum non recepto pretio quod semel accepit.

TERTIA CONCLUSIO.

Si nulla fiat mentio huius conditionis in ipso contractu census, non tenetur emptor ex iustitia admittere redemptionem census per partes: nam emptor tantum obligatur emendo censum redimibilem, retrouendere. Probatur. Ille tantum obligatur retrouendere, quando venditor primus voluerit; sed hoc pactum non est necessarium, vt admittat redemptionem per partes, eò quod ip-

A se totum pretium dedit simul quando emit censum, & detrimentum patitur recipiendo per partes, ergo &c.

Notandum tamen est, quod si modò de facto venditor velit redimere medietatem census, cogitur in foro exteriori emptor admittere talem redemptionem: fortassis magis ex quadam æquitate, quam ex rigore iustitiæ, vel fortè quia ipsa consuetudo videtur obtinere vim legis. Nihilominus admittit ista conclusione, sit

• QVARTA CONCLUSIO.

Licitum est in contractu census ponere expressè, vt non possit redimi nisi totus simul: dummodo augetur pretium. Probatur, quia ista conditio non est contra aliquod ius, sed potius valde conformis iuri naturæ, ergo potest apponi conditio, vt non redimatur nisi totus simul. Diximus autem, quod debet augeri pretium supposita illa conditione, quia talis conditio est in fauorem ipsius emptoris, vt venditor renuntiet illi consuetudini.

C VLTIMA CONCLUSIO.

Siue sit diues, siue pauper, qui vendit censum, idem debet esse pretium. Hanc conclusionem ponimus contra aliquos modernos, qui opinantur, quod si sit pauper, qui vendit censum, non debet obligari, vt redimat simul totum censum, quando voluerit redimere: sed quod possit per partes redimere. Et ratio illorum est: quia efficitur census perpetuus, si non admittitur à paupere redemptio illa per partes. Sed nobis hæc ratio per accidens videtur esse. Probatur. Quia pretium iustum census redimibilis idem est constitutum secundum leges, siue sit diues, siue pauper, qui vendit. Et confirmatur. Nam iustum pretium tritici idem est omnino secundum leges, siue qui vendit sit pauper, siue diues, ergo simili ratione erit idem pretium census redimibilis. Præterea probatur, quia cum census ille sit redimibilis ex natura sua, poterit contingere, vt aliquis amicus pauperis redimat illū sibi, atque adeo, nunquam efficitur mihi perpetuus, & securus. Denique quia vel ille census constitutus est super aliqua re bona, & tuta, & tunc ipse pauper poterit redimere vendendo illam: vel est constituta super re minus tuta, tunc census ipse minoris pretij est, vnde reuertitur in pretio dato secundum leges perpetuitas, quæ per accidens consequi potest, ex eo quod est pauper, qui vendidit. Hætenus dictum sit de censibus, quod attinet ad rationem iustitiæ. Ceterum, quod attinet ad rationem charitatis, & misericordie, alia ratio esse poterit sæpenumerò. Nam continget quando pauper vult vendere censum diuiti, quod sit in tanta necessitate, vt diues peccet contra charitatem, & misericordiam emendo: quia tenebatur mutuare gratis ex præcepto charitatis. Secundo loco disputandum est de contractu assicuratiōnis, de quo est titulus expressus in iure Ciuili in ff. & in C. de nautico fœnore, & in iure Canonico in capit. nauiganti. de vsuris, disputant Canonistæ. Soto libr. 6. de iustit. quæst. 7. Couar. libr. 3. Var. cap. 2.

Pro cuius rei intelligentia nota primò, quod assicuratio est pactum de suscipiendo in se periculo rei ad alterum pertinentis, propter pretium, verbi gratia, est negociator habens nauim onustam mercibus, quam parat mittere ad Indos: timens autem

aria pericula maris, quaerit asecur atorem totius capitalis dato pretio.

Secundò nota, quòd huiusmodi contractus asecurationis aliquando quidè verus est, & realis ex vtraque parte, verbi gratia, quando ille, qui petit asecurationem habet nauem onustam mercibus expositam, vel exponendam periculo, & alter qui asecurat habet reuera sufficientia ad asecurationem totius capitalis. Aliquando verò talis contractus est fictitiuſ, & siccus, verbi gratia, quando ille, qui petit asecurationem non habet rem periculo exponendam, sed fingit se habere, vel etiam ille, qui asecurat, non habet bona sufficientia ad asecurationem rei periculo exponendæ. Sit igitur

PRIMA CONCLUSIO.

Contractus primi generis iustus est dummodo fiat iusto pretio pro magnitudine periculi. Hæc conclusio patet ex l. 1. & l. nihil. & ex l. periculi. ff. vbi supra, & ex l. 1. & 2. C. vbi supra, & est communis omnium sententia. Et ratio est manifesta: quia suscipere in seipſo huiusmodi periculum est pretio æstimabile, ergo iustum erit pro asecuratione pretium recipere, maius, vel minus pro magnitudine periculi. Item etiam, quia iustitia in huiusmodi contractu potest reduci ad contractum, qui dicitur depositionis, siue vadiationis, quòd vulgò dicitur, apuella, est enim perinde talis asecuratio, atque si asecurator deponeret 100. amittenda, si nauis perierit, contra quatuor lucranda si non perierit. Sed aduertendum, quòd vt sit iustus contractus asecurationis, tenetur ille qui petit asecurationem explicare specialia pericula, quibus exposita est res illa, quandoquidè pericula non sunt manifesta omnibus, aliàs ipse non poterit recipere ab asecuratore pretiũ nauis si pereat. v. g. si nauigauit per aliam viam, quam non explicauit asecuratori.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si asecurator non habeat bona, quæ fingit se habere ad asecurandam rem, iniustus est contractus ex parte illius, neq; potest pretium recipere, etiam si nauis salua peruenit ad portum. Probat, quia tunc ille reuera nihil asecurat, cum non habeat unde soluat pretium rei, si fortè perierit: sed potius totum periculum imminet ipsi negotiatori. Quòd si aliquis obijciat, quòd etiam asecurator subiit periculum carceris, & multiplicis vexationis, ergo pro isto periculo poterit aliquid pretij recipere, si nauis salua fuerit. Respondetur, nego consequentiã: quia huiusmodi periculum non est vtile in aliquo, ipsi negotiatori: sed potius molestum erit vexare. Sed tamen quaerit aliquis meridò, an si ipse asecurator habeat talem medietatem bonorum, quæ fingit se habere v. g. habeat 50. millia, & fingit se habere 100. millia: an tunc possit recipere medietatem pretij promissi pro asecuratione si nauis salua fuerit. Aliqui Theologi dicunt licitũ esse: quia ille se exponit periculo soluendi 50. millia. Sed nobis oppositũ videtur esse omnino verum. Probat: Quia talis asecurator non alio titulo potest recipere illam medietatem pretij, nisi ex vi contractus asecurationis: sed ille contractus fuit nullus, & inuoluntarius ex parte petentis asecurationem: ergo nihil potest recipere asecurator. Probo minorem: quia petens asecurationem, si sciret impotentiã asecuratoris, nullo modo faceret contractum cum eo, sed potius cum alio: ergo rationabiliter est inuoluntarius interpre-

A tatiuè: & per cõsequens contractus est nullus. Confirmatur, quia ille asecurator per fraudem fecit maximam iniuriam petenti asecuratione, quia ille peribat asecurationem totius nauis, & ipse asecurator reliquit eum expositum periculo amittendi 50. millia ducatorum contra suam voluntatem, ergo ex hæc iniuria facta in tali contractu, non oritur aliquod ius ipsi asecuratori, vt recipiat medietatem pretij constituti. Cæterum nascitur ius petenti asecurationem, vt possit exigere saltem 50. millia quæ habet fraudulentus asecurator, si nauis perierit. Et ad argumentum contrariæ sententiæ, scilicet, quòd asecurator exponit se periculo amittendi 50. millia regalia; Respondetur, nego consequentiã: quia ipse propria tantũ voluntate se exponit tali periculo, sine voluntate alterius contrahentis, qui intendebat facere contractum asecurationis pro toto, non autem pro parte.

TERTIA CONCLUSIO.

Qui cum sciente, & volente facit contractum asecurationis nauis vacuæ, ita atq; si esset plena pretiosis mercibus, validus est contractus, & nulla est illic iniuria. Probat, quia tunc talis contractus est contractus depositionis, seu vadiationis. Cæterum si talis contractus fiat cum ignorante nauim esse vacuam, quidam dicunt, quòd contractus est nullus: quia nihil est, quod asecuretur, & quia ipse asecurator est inuitus: si enim sciret esse vacuam nauim non faceret talem contractum: ed quòd timeret periculum nauis, quia non adhiberetur tanta diligentia seruandæ nauim vacuam, atq; si esset mercibus onusta. Vltima tamen sit

CONCLUSIO.

D Talis contractus est validus si adhibeatur rãta diligentia in seruandæ vacua naui, atq; si esset onusta mercibus. Probat, quia tunc nulla fit iniuria asecuratori, neque exponitur maiori periculo, sed omnino est contractus depositionis siue vadiationis. Obseruandum est tamen, quòd quando iste contractus fit cum ignoranti, & nauis nõ periclitatur in toto, sed in parte, non tenebitur asecurator soluere totum pretium nauis, sicut si esset onusta mercibus. Ratio est euidentis, quia si reuera nauis esset plena, poterit in tali casu vti ea mercium parte, quæ salua facta est, ad soluendum pretium pro totis mercibus: si autem nauis illa omnino subuersa est: tenebitur soluere totum pretium constitutum. Verumtamen contra ea, quæ diximus est vnicum argumentum, ex ca nauiganti. de vsuris. vbi dicit Pontifex nauiganti, vel cunri ad nundinas certam mutuans pecuniæ quantitã ex eo quòd suscipit in se periculum, recepturus aliquid vltra sortem, vsurarius est, ergo non est licitum pro asecuratione aliquid recipere. Respondetur, quòd tex. intelligitur in casu, vbi reuera nullum erat periculum, sed palliabat vsura falso titulo asecurationis. Secundò respondetur, quòd licet esset aliquod periculum, tamen ille mutuator non solũm peribat iustum lucrum ex vi contractus asecurationis: sed etiam aliquid amplius ex vi contractus murui, quòd quidè erat palliata contractus asecurationis.

F Tertio loco differendum est de contractu societatis. De qua re Scholast. 4. di. 15. D. Th. hoc in loco art. 2. ad 5. & Caiet. ibid. & in sum. verb. societas & in opus. 17. responsionum. resp. 5. Soro vbi sup. q. 6. & in ff. & in C. agerur de hac re tir. pro socio. Itẽ in c. per vestras de donat. inter vir. & vxor. Conrad. de contract. q. 92. Nauar. in Manua. c. 17. & super cap. primum. 14. q. 3. Couar. lib. 3. Variar. Resol.

Ante omnia nota primò, quòd societas est conventio, siue pactù quorundam ad negotiandum lucri gratia. Socij verò dicuntur, qui ad negociationem conferunt in communi pecuniam, siue industriam, & operas.

Nota secundo, quòd contractus societatis duplex est. Quidam dicitur contractus eiusdem rationis v. g. quando socij communi pecunia, communi industria, cõmunibus diligentijs & ministris negotiantur. Alter contractus est & dicitur diuersæ rationis, quando v. g. quilibet sociorum confert in communi rem differentem: vt si Petrus ponit pecuniã, Paulus industriam, Iohannes operas ministerij. Tertio nota, quòd iste contractus diuersæ rationis potest adhuc dupliciter fieri, vno modo, ita vt, qui pecuniam confert, exponat eam periculo, vel lucro proportionabiliter cù industria alterius socij, quæ tanti æstimatur, quanti ipsa pecunia. Altero modo, ita vt, quod per pecuniã confert, obliget alium sociũ, vt saluam illam seruet. Deniq; nota quod de contractu societatis eiusdem rationis, & de contractu societatis diuersæ rationis priore modo: nulla est dubitatio, aut difficultas quin licitus sit talis contractus. Sicut definitur legibus citatis: & ratio est manifesta: quia negociatio, vt diximus. q. 67. ar. 4. licita est, ac proinde impertinens est, quod illa negociatio sit ab vno, vel duobus, vel tribus, ergo si equalitas seruetur inter ipsos socios licite poterant negociari.

Dubitat autem circa vltimum modum societatis, Vtrum sit licitus ille contractus, quando socius, qui pecuniam confert, obligat alterũ socium, vt seruet eam integram, & insuper lucrum repēdat. Arguitur primò pro parte affirmatiua. Qui contulit pecuniam socio ad negociandũ, poterit postea cum illo facere contractum asscurationis talem. v. g. Petrus ponit mille apud Paulum, vt Paulus negotietur, & præterea ipse Petrus petit à Paulo, vt asscuret mille pro 30. Item petit ipse Petrus à Paulo, vt emat lucrum, quod speratur pro 100. Tũc arguitur. Ecce Petrus in casu proposito saluo capitali, quod contulit in societatem, recipit certum lucrum ab altero socio obligando eum, vt reddat, ergo pars affirmatiua vera est. Probatat consequentia; quoniam omnes contractus liciti sunt. Secundo arguitur. Si qua ratione ille contractus esset illicitus, maxime, quia Petrus est mutuator & recipit lucrum ex mutuo; sed non est mutuator, ergo. Probo minore, quia depositarius qui asscurat depositum nõ reducit depositum ad mutuum, vt habetur in c. si. de deposito. Item qui asscurat accõmodatum, nõ reducit illud ad mutuum, vt habetur in c. 1. de cõmodato; ergo Paul. quãdo asscurat Petro suas pecunias, non efficitur mutuarius: sed potius depositarius ad negociandum. Arguitur tertio. Esto ita quòd in tali casu esset ratio mutui, tamen ratione lucri cessantis poterit Petrus aliquid petere à Paulo, videtur enim cessare lucrum ipsi Petro dum vendit speratum lucrum Paulo. Quarto arguitur. Mille aurei expositi negociationi pluri æstimantur, quàm non expositi, ergo Petrus potest exigere à Paulo socio & illum obligare vt reddat plusquam mille pro mille expositis negociationi. Pro decisione difficultatis sit.

PRIMA CONCLUSIO.

Exponere pecuniã negociationi, obligando socium vt asscuret capitale & aliquod certum lucrũ, etiam vt emat lucrum quod speratur, vsura est & societas leonina, vt est in proverbio desumpto ex l. si non fuerit. ff. pro socio, de quo vide Eras. Chilia da. 1. centuria. 7. adag. 88. & hæc sine dubio est communis sententia, & probatur ex l. citata, vbi ait

A Iurisconsultus, quod contra legem societatis est percipere lucrum, & effugere damnum. Secundo probatur, quia in tali contractu est verè lucrum ex mutuo; nam in eo casu Paulus socius efficitur mutuarius, cum maneat dominus pecuniæ illius absque obligatione ad negociandum; ergo cessat societas, & lucrum quod exigit Petrus ex ratione mutui. Et denique probatur, quoniam alias nullus contractus dånaretur tanquam vsurarius. si approbaretur iste, do tibi mille, vt reddas 50. supra mille.

SECUNDA CONCLUSIO.

B Contractus societatis, & contractus venditionis lucri possent fieri cum eodem socio: dummodo capitale relinquatur expositum periculo. Probatat, quia illic non inuenitur aliqua inæqualitas, neque ratio vsuræ: igitur vera est conclusio. Probatat antecedens: quia tunc seruetur proprietas vtriusque contractus neque alter alterum destruit, & rursus lucrum quod speratur æstimabile est in isto pretio secundum contingentiam, vt sit maius, vel minus, ergo poterit designari quoddam medium in ipso pretio, quod sit iustum.

TERTIA CONCLUSIO.

C Contractus asscurationis capitalis, potest fieri cum eodem socio: dummodo non fiat contractus venditionis lucri, & dummodo iustum pretium detur socio pro asscuratiõne. Probatat conclusio, quia iste contractus asscurationis secundum se licitus est, & iustus, nisi fortè corrumpatur ex coniunctione ad alterum contractum, & reducatur ad lucrum ex mutuo; sed in prædicto casu non reducitur ad mutuum: ergo. Probo minorem, quia per mutuum ipse mutuarius efficitur dominus pecuniæ, & potest eam expendere in quos velit vsus: sed Paulus socius in prædicto casu non efficitur dominus pecuniæ, sed tenetur ex contractu societatis cum ea negociari in commodum Petri. Secundo probatur. Nam Petrus exponit se periculo amittendi pretium, quod dedit pro asscuratione capitalis, si forè nullum fuerit lucrum, vel minus, quàm pretium asscurationis.

QUARTA CONCLUSIO.

D Contractus asscurationis capitalis, & contractus venditionis lucri possunt fieri cum eodem socio: dummodo pretium asscurationis sit æquale cum pretio venditionis lucri. Probatat. Nam tali casu, illi contractus reducuntur, & reuertuntur in vnũ contractum mutui gratis, v. g. si Petrus confert 100. Paulo in societatem, & dat 20. pro asscuratione & rursus recipit 20. pro lucro quod speratur, tunc certè remanebit Petrus cum 100. quæ à principio dederat absque aliquo lucro, vel damno.

QUINTA CONCLUSIO.

E Si pretium asscurationis sit minus, quàm pretium, quod datur pro lucro ipso, quod speratur, & venditur, vsura est in tali contractu. Probatat. Nam Petrus in tali casu saluo capitali, obligat Paulum vt aliquid amplius reddat, ergo est lucrum ex mutuo. Confirmatur. Nam in tali casu Paul. manet dominus ipsius capitalis, neque tenetur negociari, ergo dissoluitur contractus societatis, & manet purè contractus mutuandi cum lucro mutuatoris, ac proinde est vsura saltem interpretatiuè.

SEXTA CONCLUSIO.

F Si pretium asscurationis sit maius, quàm pretium lucri, quod speratur, vel asscuratur, vel emitur ab

altero socio: iniustus est contractus ex parte Pau. as-
 securantis. Probat, quia tunc Petrus recipit certum
 detrimentum absq; spe lucri, ergo non est aequa so-
 cietas ista, non tamen est illic usura: quia Pau. qui
 facit iniuriam non est mutuator. Ex dictis sequitur,
 falsam esse sententiam. Maior. in 4. dist. 15. q. 48 &
 49. afferentis omnes illos tres contractus supra di-
 ctos licite fieri cum eodem socio, salvo capitali, &
 lucro, quam sententiam aliqui ex modernis ad
 pauca respicientes sequuntur. Item sequitur, falsam
 esse aliorum sententiam qui dicunt, per illos tres
 contractus dissolui quidem contractum societatis,
 sed resurgere alium contractum licitum, s. venditio-
 nem mille aureorum negotiationi expositi pro
 mille & 50. Item sequitur ut nobis videtur falsam
 esse sententiam Caiet. respon. 11. vbi sup. vbi duo
 asserit. Primum est, quod si à principio fiat contractus
 societatis cū pacto ut postea fiant etiā alij duo con-
 tractus, usura est. Et in hoc optimè dicit Caiet. Dicit
 secundò, quod si à principio bona fide, & liberè fiat
 contractus societatis, & postea socij spore sua velint
 alios duos contractus celebrare: licitum erit hoc.
 Ratio Caietani est, quia illi duo contractus poste-
 riores fieri poterant cum alio tertio: ergo etiā cum
 socio. Probat, consequentia, quia socius, qui bona
 fide contraxit societate, non debet esse peioris con-
 ditionis, quam alius tertius. Nihilominus hæc sen-
 tentia falsa est. Probat, ex prima & quinta conclu-
 sione. Quoniam siue fiant omnes illi contractus suc-
 cessivè, siue simul cum eodem socio: semper redu-
 cuntur virtualiter illi contractus ad contractum mu-
 tui cum lucro. Et ratio est: eò quod socius ille effi-
 citur dominus pecuniarum, quas alter socius con-
 tult, neq; tenetur amplius negotiari, sed duntaxat
 conferre lucrum alteri salvo capitali. Verum est ta-
 men ut postea explicabimus, quod si statim reddat
 capitale cum aliquo pretio pro spe lucri futuri, po-
 terit esse licitus contractus; quia tunc non manet
 ratio mutui, ac proinde neque usura.

Ad argumenta in oppositum respondeatur. Ad
 primum respondeatur, quod etiam si quilibet contra-
 ctus seorsum licitus sit, tamen si fiant simul, vel suc-
 cessivè cum eodem socio dissoluantur, & relinqui-
 tur vnicus contractus mutui cū lucro. Ad secundum
 respondeatur, quod non est eadem ratio de deposti-
 tario assecurante depositum, & de socio assecuran-
 te capitale, & lucrum, quia depositarius non efficitur
 dominus depositi, etiam si assecuret depositum:
 sed tenetur servare illud & habere in promptu ad
 voluntatem deponentis, ac vero socius qui assecu-
 rat capitale, & lucrum, efficitur dominus pecunia-
 rum velut mutuarius: neq; tenetur amplius nego-
 tiari ad utilitatem alterius socij.

Ad tertium argumentum respondeatur, quod re-
 vera cessat lucrum, ut in casu tertiae conclusionis:
 concedimus licitum esse vendere socio lucrum, quod
 speratur. At verò, quando gratis assecuratur capita-
 le, & insuper datur vel promittitur certum lucrum:
 tunc efficitur ratio mutui cum lucro, ac proinde
 erit usura: quod non contingeret cum alio tertio,
 quia ibi non est aliqua ratio mutui.

Ad quartum respondeatur, quod mille expositi ne-
 giationi, pluri aestimantur, quam mille & 50. arve-
 rò non possunt vendi eidem socio negocianti: quia
 tunc efficeretur ratio mutui cum lucro. Magister
 Soto lib. 6. de iustitia, quaest. 6. tenet nostram sententiam
 contra Caiet. & etiā accursus in l. si non fuerit. ff.
 pro socio. Et Panor. in cap. per vestras, de donation.
 inter virum & uxorem. Et quoniam Soto videatur vni-
 versaliter negare tres illos contractus esse licitos

A cum eodem socio: tamen ille loquitur, quado salvo
 capitali speratur certum lucrum, unde non est con-
 trarius nostris tertiae, & quarta conclusionibus. Re-
 liquum est respondere ad vnum argumentum quod
 potest fieri in fauorem Caiet. Esto ita, quod Petrus
 dederit Paulo 100. in societatem bona fide à prin-
 cipio, & in processu societatis ostenditur certa spes
 lucri magni, v. g. 30. tunc licitum erit Petro petere
 à Paulo, ut si velit dissoluat statim societatem & det
 sibi 15. supra 100. est igitur argumentum, ergo etiā
 erit licitum ut Petrus in eodem casu postulet statim
 15. pro 30. quae sperantur pro lucro relicto capitali
 apud socium assecurato, ergo vera est sententia Caiet.
 B quod successivè possunt fieri illi tres contractus cū
 eodem socio. Respondetur, quod si sententia Caiet.
 intelligatur in casu proposito à principio argum. eti,
 scilicet quod Paulus det statim capitale simul cum
 pretio lucri certo sperato vera est quia tunc non est
 lucrum ex mutuo, imò verò etiā si relinquat Petrus
 capitale apud socium, poterit recipere aliquod lucrum
 pro certo lucro sperato: eò quod cedit iuri suo reci-
 piendi 30. supra 100. Ceterum quod relinquat illa
 100. apud Paulum mutuata, vel assecurata: hoc qui-
 dem facit gratis, quia poterat ille statim exigere à
 Paulo 100. illa. Tamen si sententia Caiet. vniuersaliter
 intelligatur, falsa nobis videtur propter rationes
 praedictas. Cuius falsitas apparebit in casu, quo Pau-
 lus det aliquid lucri ipsi Petro, ut relinquat apud
 Paulum capitale, tunc enim ipse Petrus erit usurarius.

D Vbitatur secundò, An sit licitus iste contractus
 societatis, v. g. Petrus conferat Paulo. 100. in
 societatem ea conditione ut ex illis 100. Petrus nō
 possit amittere nisi quinque: sed neque lucrari, nisi
 quinque, videtur enim iustus contractus, quia Pe-
 trus exponit se aequali periculo, & lucro.

Sed in oppositum est, quod Petrus in eo casu nō
 exponit negotiationi reuerà, nisi tantum quinque: nā
 reliqua 95. relinquit mutuata, vel assecurata apud
 Paulum, sed moraliter loquendo quinque negotia-
 tionem exposita non sunt apta ad lucrandum alia
 quinque ergo iniustus est contractus. Ad hoc du-
 bium respondeatur breviter in doctrina Sor. lib. 6.
 de iustit. quaest. 6. art. 2. ad secundum. Sit ergo.

PRIMA CONCLUSIO

E Qui deponit multum pecuniae ad negociandū,
 ea lege ut non subeat periculum nisi certa partis,
 non poterit recipere ex lucro nisi tantum, quantum
 illi parti secundum proportionem responderit, (se-
 cundū, inquam, proportionem, quā habet ad totū
 cumulum qui exponitur negotiationi. V. g. Petrus
 subit periculum in quinque, Paulus vero in 35. est
 autē lucrum 16. tunc Petrus reportabit ex lucro duo:
 Paul. verò quod reliquum est. Ratio est manifesta,
 quia sicut se habent 5. quae exposuit Petrus ad 40.
 ita se habet duo ad 16. est .n. proportio suboctupla.

SECUNDA CONCLUSIO.

F Si autē Petrus faciat tale pactum, scilicet si fue-
 rit iactura tota usque ad quinque, sit mea tota, dū-
 modò, si lucrum fuerit usque ad quinque sit etiam
 totum meum, reliquum verò tuum: licitus enim tūc
 poterit esse contractus: quia Petrus exponit se dam-
 no, & lucro pariter similiter & Paulus, & c.

Ad argumentum pro parte negativa conceditur
 intentum, nisi pactum fiat eis conditionibus, quas
 posuimus in istis conclusionibus.

D Vbitatur vltimò, quomodo debeat fieri divi-
 sio lucri inter socios? Respondeatur vnica conclu-
 sione.

sione. Debet fieri diuisio inter socios, ita ut vnici- que tantum lucri eueniat, quanta est proportio pre- tij, quod contulit in societate, ad totum cumulum quod exponitur negotiationi, & periculis eius, v. g. Petrus contulit in societatem 100. aureos, Paulus verò 50. cum sua industria, quæ totidem æsti- matur. s. 50. Ioan. verò cõferat 50. sine industria; in hoc casu totus cumulus æstimatur in 50. sup. bis 100. Sit autẽ lucrũ 50. tunc debet dari Ioan. 5. pars lucri. s. 10. Pet. verò & Paul. diuident æqualiter quod re- liquũ est. Sed in oppositum est argumentum, ex. l. si non fuerit. ff. pro socio. vbi habetur quod potest esse commune lucrum, licet vnus socius subeat totum periculũ. Item Instit. de societatis §. de illa, dicitur, posse alterum socium lucri duas partes dãni ve- rò nõ nisi tertiam recipere. Respondetur, quod in his legibus nomine periculi vel lucri intelligitur tantũ in ipsa pecunia. Quod patet ex ipso contextu legis, si non fuerit. Vbi Iurisconsultus reddit rationem: quia industria mercatoris solertis, plus cõfert in so- cietatem, quàm pecunia. Sed pro maiori intelligen- tia huiusmodi partitionis lucri, vel dãni inter socios nota quod alicuius negotiantis industria triplici- ter potest æstimari. Primo modo secundum se, ver- bi gratia si socius locaret operas suas alijs socijs pro stipendio, v. g. 20. & isto modo non consideratur formaliter vt socius, sed vt purè minister conduci- tius. Altero modo potest considerari industria socij in ordine ad lucrandum in negotiatione societatis: & sic multò plurius æstimari solet ad societatem, quàm priori modo, v. g. æstimabitur vt 100. ita vt si alius socius contulerit 100. in pecunia sit æqualitas inter ipsos. Tertio modo considerari potest ista industria mixtim, ita vt ipse socius postquam locauerit suas operas alijs socijs tanquam minister ipsorum: dicat se velle conferre stipendiũ suum datum, vel dandũ in societatem, exponendo illud lucro, vel damno. Dictum igitur est de priori illo modo, quod talis so- cius nihil lucri, nihil dãni reportaturus est respectu stipendij sui, vel industriae: sed respectu aliarum pecuniarum, quas ipse exponit negotiationi reporta- bit lucrũ vel dãnum: secundum proportionem illarum ad totum cumulum, dummodo ex illis pecu- nijs soluantur etiam pars stipendij, quod ipse accipit pro ministerio, non enim solũ ministrat in utili- tatem aliorum, sed etiã propriam. De secundo verò modo æstimandi industriam, aliqui solent ita iudi- care, quod si Petrus ponit industriã, quæ æstimatur vt 100. ad negotiandũ in societate, & Paulus ponit 100. aureos in pecunia: quod tunc totum quidem lucrũ diuidendũ erit inter illos: at verò si fuerit dã- num in negotiatione societatis, verbi gratia in parte pecuniae quã posuit Paul. s. in 50. tũc ex alijs 50. quæ reliqua sunt, nihil debet reportare Petrus, etiam si totã industriam amiserit, quæ æstimabatur vt 100.

Sed in oppositum est, quod in ipso lucro supra 100. aureos quos posuit alter socius, debet esse æ- qualis ille, qui posuit suam industriam, quæ æsti- mabatur vt 100. ergo etiam in dãno debet esse æqua- lis: at verò si ex illis 50. quæ reliqua sunt quando sit iactura aliorum 50. nihil reportat, qui posuit suam industriam: non manet æqualis; sed peioris condi- tionis: si quidẽ amittit totã ipse operam, quæ æsti- mabatur vt 100. alter verò non amitteret nisi 50. ergo de illi 50. quæ reliqua sunt debet reportare 25. Magist. Sor. lib. 6. de iust. & iure. q. 6. art. 1. aliter meditatatur de diuisione faciendã inter socios. Ait enim habendam esse rationem periculi, cui exponi- tur pecunia, potius, quàm ipsius quantitatis pecu- niæ, v. g. confert Petrus mille aureos in societatem,

A Paulus verò 100. vel industriam, quæ æstimatur vt 100. ad lucrandum in societate, tunc dicit, quod diuisio lucri debet esse æqualis inter ipsos si mille aurei, quos contulit Petrus, non sunt magis expositi periculo, quàm 100. inueniret enim ille aliquem, qui assecuraret illa mille pro 10. Sed tamen hæc regula fallibilis est. Et ratio euidens: quia licet Pe- trus non exponeretur nisi periculo vt 10. quia in- ueniret, qui assecuraret pro 10. tamen neque ipse Paulus in eadem negotiatione exponitur periculo, nisi pro 10. inueniret enim, qui pro 10. assecuraret 100. sicut alius inueniret, qui pro 100. assecuraret mille, quapropter æqualitas in lucro debet esse proportionalis, ita vt Paul. reportet 10. partem, & non medietatẽ, vt dicebat Soto: quia ille ponit 400. in societatem & Paul. 1000. vbi est eadem propor- tio. Sed tota difficultas est, quando fuerit iactura in ipsa pecunia, altero socio non ponente nisi indu- striã, quæ æstimabatur ad negotiandum, & lucrân- dum æqualiter cum ipsa pecunia. Pro vtraque enim parte est optima ratio à nobis proposita. Nihilomi- nus omnibus pensatis, quòdo fuerit iactura in pro- posito casu in ipsa pecunia nihil debet reportare de reliqua pecunia, qui posuit solam industriam. Et ra- tio est: quia industria eius æstimabatur æqualis cum pecunia ad lucrandum, negotiando sicut socius, non autem, vt minister, qui locauerit operas suas, neque fecerat talem locationis contractum, sed merè so- cietatis, vt ipse cum pura industria impenderet alterius socij pecunias in aliqua negotiatione ad lu- crandum: quapropter alter socius, qui posuit pecu- nias totas, non debet subire maius periculum, vel detrimentum, quàm factum fuerit in ipsa negotia- tione de sua pecunia: Cæterum alter socius, qui po- suit industriã tantũ, nil pretij potest exigere pro sua industria impensa: quia non locauerat illã, neq; ne- gotiatus est vt minister: si enim locaret industriã suã haberet titulum ad exigendum stipendium: siue cõ- tingeret lucrum, siue damnum: sed tunc nõ æstima- retur tantũ industria illius, vt v. g. si æstimabatur, vt centum in contractu societatis: æstimaretur vt decẽ, vel vt quindecim in contractu locationis. Et si quis dicat, quod ille non debet esse peioris conditionis, quàm minister: sed minister reportaret lucrum, etiã si fuisset in pecunia iactura: ergo socius debet etiam reportare lucrum. Respondetur, quod eodem argu- mento probaretur, quod si facta fuerit iactura totius pecuniae, deberet reportare lucrũ qui posuit indu- striã. Dicendum ergo est, quod socius conditionis melioris, est quàm minister in contractu societatis: quoniam spes lucri maioris pretiosior, est quàm cer- titudo lucri ministri: Confirmant hanc doctrinam leges citatæ, in quibus assertum est, quod potest vnus socius lucrari quidem duas partes, damni verò non nisi tertiam recipere: quia præsupponunt, quod ille socius parum pecuniae, scilicet, tertiam partem contulit, industriae verò plurimũ: ita vt pecunia, quam posuit simul cum sua industria æsti- maretur in duplum ad lucrandum in negotiatione, quàm pecunia alterius socij, qui non posuit indu- striam. Cæterum in tertio modo æstimandi indu- striam, manifestum est quomodo debeat fieri distri- butio lucri vel damni. Etenim si fuerit lucrum, reportabit minister ille, & socius partem lucri se- cundum proportionẽ valoris stipendij sui: si autem fuerit iactura pecuniae patietur etiam ille damnum secundum proportionẽ sui stipendij: industria verò eius nihil amplius lucri, aut dãni reportabit: quã per cõtractũ locationis taxata fuerit. Et ex hoc ampliùs apparet, quod dicebamus paulò antè. Etenim so-

cuius ille, qui non locavit industriam, & operam suam, pluris æstimaret spem maioris lucri, quam stipendium certum, & iustum sui laboris: & ex hac parte iustificatur quod admittatur ad mediocritatem lucri, & fortassis ad aliquid amplius. Si autem non fuerit lucrum, ipse vult ex vi contractus eius amittere industriam, & proprium laborem. Denique circa omnia huiusmodi commercia, & societates hoc vniuersale principium debet obseruari, ut unicuique sociorum sit æqualis sua fortuna proportionabiliter cum fortuna alterius socii, tam ad lucrum, quam ad damnum. At verò quando res dubia fuerit, an sit ista æqualitas in aliquo contractu, vel non: tunc poterunt socii cedere iuri suo, & reputare æquale esse contractum: quemadmodum diximus in materia de emptione, & venditione, quod si aliquis nesciens pretium rei, conueniat cum emptore ignorante etiam pretium rei, illud erit iustum pretium, in quo ipsi conuenerint, etiam si aliàs non esset iustum. Et ratio est; quia in tali contractu propter communem ignorantiam uterque se exponit pari fortunæ. Hactenus de societatis contractibus.

De Cambijs.

Vltima disputatio est de cambijs. De qua Theol. in 4. di. 15. Soto l. 6. de iustitia, q. 8. Sylu. in ver. vsura. 4. Caietan. in opusculo de cambijs. Conradus q. 99 de contractibus, lo. de Medina in tract. de cambijs. Coua. in c. nauigati. de vsuris, vbi vide Nauarrum.

Dubium primum est, An cambiū sit licitum? Pro cuius explicatione nota primum, quod cambiū in presentia accipitur particulariter, prout est negotiatio in commutatione numismatum. Ex quo sequitur, quod cum negotiatio fiat lucri gratia, ut supra quæst. 77. artic. 4. docet D. Thom. quod etiam cambiū sit lucri gratia. Secundum nota, quod commutatio numismatum multiplex est ex parte materiae. Aliquando enim est inter numismata diuersarum specierum etiam physicè & naturaliter, ut quando permutantur aurei pro argenteis: aliquando verò est inter numismata eiusdem naturæ & rationis physicæ, alterius tamen rationis secundum artem, ut quando commutantur coronæ duplices pro simplicibus. Aliquando verò est permutatio inter numismata omninò eiusdem rationis etiam secundum artem, sed tamen permutantur, quia quædam pecunia est præsens loco, quædam verò absens.

Tertium nota, quod pecuniæ vsus duplex est alius per se, alius per accidens. Vsus per se, est qui conuenit pecuniæ in quantum pecunia est, scilicet, in quantum est adiuncta ad negotiationes. Et iste vsus est etiam duplex. Quidam, qui competit pecuniæ per se primum, scilicet, ut sit mensura rerum venalium, ad quem vsus principaliter est instituta alius est, qui competit pecuniæ per se secundario, ut commutatio pecuniæ pro pecunia: & dicitur per se, quia competit pecuniæ in quantum pecunia: dicitur autem secundarius, quia per se ordinatur ad illum vsus primarium. Solet afferri exemplum calcei, cuius vsus per se primum est calceatio, secundarius verò est venditio calcei, quem vendit artifex, qui per se ordinatur ad primarium vsus. Rursus pecuniæ vsus per accidens est, qui competit ei, non in quantum pecunia est, sed ob alias causas, ut v. g. pecunia aurea datur aurifici ad deaurandum, vel etiam potest dari alicui ad ostentationem, vel etiam potest dari ad medicinam, item potest dari ad securitatem pro pignore. Sit igitur.

VNICA CONCLUSIO.

Cambium secundum se turpitudinem quandam denotat; potest tamen quantum sit de genere male

sonantium honestari iustis de causis. Hæc conclusio probatur, ea ratione qua D. Tho. supra quæst. 77. artic. 4. probat similem conclusionem de negotiatione: cum igitur cambiū sit negotiatio, similis erit ratio de illo. Est autem ratio D. Thom. hæc. Negotiatio importat quoddam fomentum cupiditatis, cui nullus est terminus, siquidem exercetur lucri gratia. Quod autem possit honestari probat: quia lucrum potest ordinari, vel ad necessitatem vitæ, vel ad bonum reipublicæ, vel ad alias causas honestas. Ceterum à quibusdam assignatur ratio specialis vituperandi cambiū, non solum in quantum est negotiatio, sed etiam ex parte differentie in quantum est in permutatione numismatum. Sed nos dicimus nullam rationem speciale turpitudinis inueniri in Cambio, ut sic, nisi in quantum est negotiatio, ad quam pertinet quod lucri gratia fiat, unde hæc differentia erit secundum magis, aut minus, nisi forte dicat aliquis, quod vituperabitur specialiter: quia est maxima occasio pecuniæ ad fomentum cupiditatis: iuxta illud, crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Dubium secundum est, an liceat commutare vel vendere pecuniam maiori pretio, quam lege sit taxata? V. g. an liceat coronam auream, quæ secundum legem æstimatur quadringentis dipondijs, commutare pro duodecim argenteis.

Pro parte negatiua arguitur primum: Pretium legitimum consistit in indiuisibili, ut pretium tritici: ergo nullo modo licet illud variare. Et si respondeas, quod pecuniæ pretium taxatur lege in ordine ad vsus primarium pecuniæ, non autem in ordine ad secundarium, vel ad accidentarium, respectu cuius potest pluris æstimari pecunia, quam lege taxetur, contra hoc sic replico & arguitur secundum. Quando Princeps monetam cudit, habet rationem qualitatis materiae. v. g. quod sit aurum, vel æs & ita taxat pretium iustum; ergo pecunia nunquam debet esse pluris æstimanda ex parte materiae, neque commoditatum, quæ ex materia sequitur. Antecedens probatur. Nam princeps qui commutat illam pecuniam cum reipublica vel particularibus, nihil detrimenti accipit; ergo vendit illam tanti, quanti æstimabilis est, etiam ratione materiae. Tertium ex opposita sententia sequeretur, quod si quis debeat duodecim argenteos satisfacere creditori dando coronam vnam; consequens est absurdum, & hoc esset intolerabile in reipublica, ergo. De hoc dubio sunt tres sententiæ. Prima est negatiua, quam tenet Ioannes de Medina, Soto vbi supra, & multi alij Theologi. Secunda sententia est Caiet. vbi ca. 6. & Sylu. vbi supra, quæ sententia distinguit in hunc modum, scilicet, quod pecuniæ pretium dupliciter potest considerari vno modo secundum quod pecunia est mensura rerum venalium, qui est vsus primarius illius: altero modo ad alios vsus secundarios, vel accidentarios supradictos. Dicit ergo hæc sententia, quod si priori modo consideretur, non est licitum eam pluris æstimari quam lege taxetur: bene tamen si secundo modo consideretur licitum est aliquid amplius recipere ad arbitrium boni viri. Tertia sententia est, quæ tenuit Cano præceptor meus, scilicet, licitum esse commutando pecuniam non solum pro pecunia, sed etiam pro alijs rebus venalibus: aliquid amplius accipere pro illa, quam sit lege taxatum. Pro decisione sic

PRIMA CONCLUSIO.

Licitum est commutare, vel vendere pecuniam pro alia pecunia minore, vel diuersi metalli, maiore pretio, quam lege taxetur. Hæc conclusio non

reprobatur

reprobatur ab autoribus secundæ sententiæ. Et probatur à nobis primò ex vsu proborum hominum satis communi, qui commutant suas pecunias aureas pro alijs pecunijs maiore pretio, quàm lege taxentur. Secundò probatur. Nā causa augendi pretiū rei venalis solet esse maius cōmodum, quod secum affert res illa: sed pecunia aurea ex natura sua habet maiorem commoditatem multipliciter, nam est facilioris asportationis, valet etiam in pluribus locis; item valet ad medicandum, & ad alias cōmoditates, item habet maiorem securitatem: solēt enim Principes inferiores pecunias antiquare cum detrimēto possessorum, quod tamē non contingit in pecunijs alijs, ergo est maioris securitatis. Tertiò. Nam moneta, quæ ratio est, solet plaris æstimari, quàm lege taxetur propter necessitatem illius ad negotiandū. Et hoc modo pecunia quæ est inferioris metalli, solet plaris æstimari quàm præstantioris propter necessitatem ad negotiandum, & in tali casu licitum erit pro pecunia inferioris ordinis amplius accipere, quàm lege taxetur. V.g. licitum erit accipere argentum pro triginta duobus dipondijs.

Sed est maior difficultas in commutatione pecuniarum pro alijs rebus venalibus, tunc enim est primarius vsus pecuniarum, ad quem taxata est, ergo videtur necessarium, quod tunc non varietur pretium lege taxatum.

Pro cuius explicatione nota, quod commutationes pecuniarum pro alijs rebus sunt in duplici differentia: quædam ad quas tenetur homo ex antecedente iustitia: quædam verò ad quas liberè procedit sine obligatione antecedenti. Exemplum primi, quando Petrus soluit mutuum, vel mercedem operario. Exemplum secundi, quando Petrus vadit ad forum emere, quod libuerit, ubi nulla præcedit obligatio emendi neque verò vendendi.

SECUNDA CONCLUSIO.

In commutationibus primi generis, non licet pecuniam plaris æstimare quàm lege sit taxata. Itaque est communis sententia, & probatur, quia si in huiusmodi commutationibus non haberet locum taxatio legis, esset omnino frustrata.

TERTIA CONCLUSIO.

In commutationibus secundi generis, licitum est pro pecunia tali amplius accipere, vel plaris illam æstimare, quàm lege taxetur. Probatum primò quia licitum est, ut etiam cōcedit secunda sententia, emere merces viliores pretio, quàm communiter valent, eò quod solutio faciendā est in auro, ergo simili ratione licitum erit stante pretio rerum venalium, augere pretiū pecuniarum, eò quod aurea sit. Pater consequentia, moraliter loquendo eadem est æqualitas utriusque partis. Item probatur. Nam licitum est, ut diximus, in prima conclusione in commutatione pecuniarum pro pecunia, aliquid amplius accipere propter commoditatem alterius pecuniarum ergo cum ista commoditas sit pretio æstimabilis, licitum erit emptori convenire cum venditore, ut aliquid amplius accipiat ex mercibus, propter illam commoditatem, eò vel maxime, quia ipse venditor libenter acceptat hunc cōtractum unde nulla fit ei iniuria. Et confirmatur: Nam illa permutatio perinde est, atque si emptor semel soluisset pretium in pecunia minus cōmoda, & postea venditor permutaret illam cū alia pecunia emptoris magis commoda, dato pretio, & lucro.

Ad primum in contrarium responderetur primò, quod pretium pecuniarum taxatur in ordine ad vsus primarium, non ad secundarium, & accidentarium.

A Secundò responderetur quatenus argumentum militat contra aliam conclusionem, quod pecunia non taxatur pretium in ordine ad omnem vsus primarium, sed in ordine ad vsus primarium, qui est in commutationibus, quæ proveniunt ex antecedenti iustitia: non autem in alijs voluntarijs & liberis. Ex quo sequitur, quod si aliquis semel fecerit cōtractum emptionis certo pretio, nulla facta mentione de qualitate pecuniarum, non poterit postea minuere de pretio, ex eò quod soluit in auro, neque venditor tenebitur acceptare, & admittere talē solutionem.

B Ad secundū negatur consequentia. Quia quamvis princeps habeat rationem qualitatis materiae pecuniarum ad taxandum pretium pecuniarum, & nullū detrimentum patiatur, quin potius commodum accipit, & lucrum: quia reuera pecunia non habet tantum pretium, & valorē ex parte materiae, & artificij, quanti taxatur per legē, eò quod admiscetur aliquando metallum vilius tū excellentiori ad expensas pro ministris, & ad aliquod tributum debitum Regi: ceterum postea vna pecunia cum alia comparata habet commoditates pretio æstimabiles.

C Ad tertium negatur consequentia, quia illa solutio provenit ex antecedenti iustitia. Sed circa ea, quæ diximus advertendum est, intelligenda esse stando in solo iure naturæ. Nam per legem humanam poterit caveri ne in aliqua prorsus permutatione æstimetur plaris pecunia, quàm lege sit taxata. Et ita Carolus V. olim pragmaticam edidit, ne quis aureum duplum aliqua ratione permutaret nisi pro viginti duobus argenteis & duobus dipondijs; ceterum illa pragmatica iam per contrarium vsus est abrogata, & antiquata.

D Dubium tertium est, an in permutatione pecuniarum pro pecunia sit vera, & propria emptio & venditio. Pro quo nota, quod pecunia multipliciter transfertur in alterum. In emptione quidem, tanquam pretium rei venalis. In mutuo transfertur cum obligatione, ut iterum reddatur eadem, non in individuo sed specie. Item potest transferri in cōmodato ad ostentationem em, & medicamentis, & hoc gratis, quod si fiat propter lucrum, est translatio locationis. Et demique transfertur in cambio. De hoc ergo querimus, an sit venditio.

Pro parte negativa arguitur primò. Pecunia est prima mensura rerum venalium: ergo ipsa non est venalis, aliis esset mensura sui ipsius: & esset processus in infinitum. Secundò. Quādo vna pecunia permutatur cum altera, non est maior ratio quare vna pecunia vendatur potius, quàm alia; ergo vel utraq; venditur quod est inconueniens, vel neutra, quod est intentum. Ad hoc dubium responderetur, & sit.

PRIMA CONCLUSIO.

Quando permutatur vna pecunia pro altera secundum pretium utriusque lege taxatum, non est proprie venditio, neque emptio, sed permutatio inter res eiusdem ordinis, & rationis. Et hoc probatur secundum argumentum.

SECUNDA CONCLUSIO.

F Quando vna pecunia permutatur cum altera maioris commoditatis, ratione cuius datur aliquod pretium supra illud quod lege taxatur pro pecunia: est ibi proprie venditio illius commoditatis, quæ pretio distincto æstimatur, ita ut illud quod amplius soluitur pro illa pecunia, non pertineat ad pretium illius pecuniarum, ut pecunia est: sed ad alias commoditates.

Ad primum argumentum responderetur, quod pecunia ut pecunia est non est vendibilis, sed inquan-

tum habet maiorem commoditatem comparatione ad aliam pecuniam. Ceterum non est incoueniens, quod pecunia sit mensura pecuniae, sicut numerus est mensura numeri: neque est processus in infinitum, quia peruenitur ad unitatem. Ad secundum respondetur, quod probat primam conclusionem.

Dubium quartum est, quot sint genera cambiorum? Respondetur, quod primo diuiditur cambium in cambium reale, & fictitium, quod vulgo dicitur *cambio seco*, quae diuisio est analogica. Est enim cambium reale, quod reuera exercetur inter realem pecuniam ex utraque parte, siue detur in praesenti loco, siue in alio loco promittatur reddenda. Cambium autem fictitium est, quando aliquis fingit se habere pecunias Romae reddendas, quas quidem non habet, sed vult accipere in praesenti pecunias, ut expectetur tempus solutionis ad certum terminum.

Cambium autem reale diuiditur in multas partes. Primum dicitur minutum, siue manuale, quando de manu in manu commutatur vna pecunia pro altera.

Secundum cambium est ratione loci, ut quando indigens Petrus pecuniis Romae, dat eas Salmanticae ab chirographo certae fidei, cuius virtute accipiat eas Romae. Et hoc appellatur cambium per literas.

Tertium cambium est ratione officii, quando mercator v.g. vel aliquis alius obligatur mutuum dare negotiatoribus, ea lege, ut sibi certum lucrum consignetur.

Quartum cambium fit ratione temporis, quando aliquis accipit pecuniam mutuum redditurus illam cum lucro ratione expectatae solutionis.

Quintum cambium est ratione monetae, ut quando pecunia vnius provinciae, vel Regni permutatur cum pecunia alterius provinciae, vel Regni, habita ratione pretij vtriusque pecuniae.

Sextum cambium est ratione custodiae, quando cambiosor ex eo, quod pecuniam custodit negotiatorum, accipit aliquod lucrum quotiescumque numerat illam pecuniam petenti.

Vltimum cambium est ratione copiae, vel inopiae totius pecuniae, ut v.g. in Hispania est maior copia pecuniae, quam in Flandria, unde pluris aestimatur pecunia in Flandria, quam in Hispania. Ut v.g. indiget aliquis Flandriae mille ducatis, necesse est ut Hispania det plus quam mille, v.g. 50. & haec est aequalitas pecuniae ratione copiae, vel inopiae.

Dubium quintum est, An omnia ista genera cambiorum sint licita? Pro quo notandum, est, potissimum difficultatem esse in 5. 6. & 7. genere cambiorum. Unde pro alijs cambijs fit.

PRIMA CONCLUSIO.

Cambium fictitium, siue siccum est usurarium. Probat. Nam reuera est mutuum cum lucro. Sed nota, quod si Petrus bona fide dedit pecunias Salmanticae Paulo fingenti se habere illas Romae, non peccat Petrus tunc: sed tamen postea cognita veritate tenetur restituere lucrum quod accepit in quantum factus est ditior. Ceterum ratione lucri cessantis, vel damni emergentis propter fictionem Pauli potest lucrum retinere.

SECUNDA CONCLUSIO.

Cambium minutum, siue manuale licitum est cum lucro moderato secundum usum reipublicae. Haec conclusio probatur; ex his quae diximus dubio secundo. Et extenditur conclusio etiam ad eos, qui non sunt cambiosores ex officio: quia eadem est ratio commoditatis pecuniae, siue commoedetur a cambiosore, siue a peculiari aliquo. Quauis Caietanus in opusculo citato cap. 9. dicat solis cambiosoribus ex

A officio licitum esse cambium minutum cum lucro. Et ratio eius est: quoniam violare legem taxationis pecuniae iniustum est, sed qui non ex officio cambiant pecuniam cum lucro, violant legem; non enim excusantur, sicuti cambiosores ex officio, qui possunt aliquid accipere ratione officij vtilis reipublicae. Ceterum haec ratio differentiae manifestatur inefficax ex eodem Caietano vbi supra cap. 1. eo quod pecuniae non taxatur pretium in ordine ad vltimum secundarium: unde propter alias commoditates maiores, quas habet vna pecunia in ordine ad aliam, licitum erit possessori pretium accipere quicumque sit ille, siue sit cambiosor ex officio, siue alius quicumque permutator pecuniarum.

TERTIA CONCLUSIO.

Cambium ratione loci, quod dicitur cambium per literas, licitum est, si fiat iusto pretio. Verbi gratia Petrus desiderat pecunias, quas habet Salmanticae, habere Romae, tunc Paulus qui promittit se Romae daturam virtute chirographi certae fidei, potest pretium recipere propter hanc commoditatem, quam facit Petro. Probat. primo. Quia illa commoditas est pretio aestimabilis secundum arbitrium prudentum virorum, & timoratorum, ergo iustum potest Paulus pro illa aliquod pretium recipere. Item, quia talis diligentia est valde vtilis, & necessaria reipublicae ad euitanda pericula, & labores in asportanda pecunia; ergo iustum est ut propter talem diligentiam detur pretium. Confirmatur. Licitum est agallo aliquod pretium accipere pro asportanda pecunia; ergo licitum erit cambiosori pretium recipere in casu postposito, siquidem eadem praestatur vtilitatem, imo maiorem: quia cambiosor affecurat pecuniam a periculis omnibus, agallo vero non affecurat a periculo fortuito.

QUARTA CONCLUSIO.

Cambium ratione officij licitum est. Haec conclusio probatur ex dictis quaestione 78. vbi definitum est, quod pro obligatione ad mutuandum, licitum est pretium recipere a mutuatarijs; ergo etiam pro obligatione ad cambiendum.

QUINTA CONCLUSIO.

Cambium ratione temporis usurarium est. Ista conclusio probatur: quia nihil aliud est, quam mutuum propter lucrum. Et confirmatur. Nam hoc cambium nihil differt a cambio sicco, nisi quod in cambio sicco palliatur usura fictione quadam, at vero in isto cambio manifeste accipitur mutuum cum promissione lucri.

Dubium sextum est, Verum cambium ratione monetae sit licitum? Pro quo, nota ex Sorobro. 6. de iust. quaest. 12. art. 1. quod pecunia quadrupliciter potest pluri aestimari in vno loco, aut tempore, quam in alio. Primo: quia pecunia conficitur ex auro vel argento puriori. Secundo ratione raritatis auri, vel argenti. Tertio ratione taxationis legitima. Quarto ratione raritatis totius generis pecuniae. Est ergo nostrum dubium, an sit licitum accipere pecuniam, quae in vno loco pluri aestimatur, cum obligatione reddendi eandem prorsus in alio loco, vbi minus aestimatur.

PRIMA CONCLUSIO.

Licitum est pecuniam, quae in vno loco pluri aestimatur, ex eo quod est ex auro puriori, recipere, reddendam eandem in alio loco, vbi propter illam rationem non tanti aestimatur: dummodo taxatio pecuniae

pecuniæ in utroque loco sit eadem. V. g. si scutum Hispanicum sit ex auro puriori, quàm scutum Germanicum: nihilominus utriusque scuti sit eadem taxatio legitima ratione pecuniæ, licitum est unum scutum pro alio cambire seu permutare non solum in diuersis locis: sed in eodem. Probat. Quia inter utramque pecuniã est æqualitas ratione mensuræ; ergo est iustitia in permutatione. Patet consequentia. Nam pretium taxatum maximè attenditur in ordine ad usum primarium, scilicet, ut pecunia sit mensura rerum venalium. Sed nota, quod hæc conclusio non tollit id, quod dicitur. 2. definitur, licitum esse pretium recipere propter maiorem commoditatem unius pecuniæ in comparatione ad alteram; sed hæc tantum loquimur, quantum est ex parte permutationis pecuniæ pro pecunia, in quantum pecunia est.

Item etiam aduerte, quod nostra conclusio videtur contraria primæ conclusioni, quam ponit Soto ubi supra. Sed tamen reuera non est contraria: quia ille loquitur de permutatione pecuniæ pro alia pecunia secundum pondus, quod vulgò dicitur, *a peso*; quod si aliter intelligatur, nos falsam reputamus illam sententiam. Est enim manifestum exemplum quod in Regno contigit. Erat enim pecunia quædam, quæ vulgò dicebatur *aria de a veynte*, erant aliaæ *arias* ut ita dicam, quæ dicebantur *arias de a diez*, quæ quidem duplicatè tantum æstimabantur ratione pecuniæ sicut una *aria de a veynte* tamen in ratione ponderis non habebat tantum argenti sicut *las arias de a veynte*.

Sed est argumentum contra nostram conclusionem principalem. Non est licitum commutare triticum minus bonum pro meliori, nulla facta recompensatione, ex parte minus boni; ergo non erit licitum commutare pecuniam ex metallo minus bono, cum pecunia melioris metalli, nisi fiat recompensatio. Respondetur, nego consequentiã, quia triticum minus bonum non tantum æstimatur in foro, sicut melius; Ceterum pecunia ex auro minus puro, tantum æstimatur in taxatione legitima: quãti pecunia ex auro puriori. Secundò Respondetur, quod si triticum minus bonum tantum æstimatur in foro, quantum magis bonum, licitum erit permutare triticum cum tritico. Hoc tamen non obstat, quominus qui habet melius triticum, possit illud permutare cum illo, qui habet minus bonum triticum, exigendo aliquod pretium propter illam commoditatem, qua se priuat: dummodo absit fraus, & dolus contra pragmaticam. Si enim fraus adsit erit illi cita permutatio propter malum finem. V. g. si Petrus erat venditurus facile triticum optimum, & eadem facilitate vendit minus bonum non erit ei licitum permutare illud cum tritico minus bono Pauli, exigendo ab illo maiorem mensuram tritici; hæc enim est fraus contra pragmaticam.

SECUNDA CONCLUSIO.

Commutare pecuniam in uno loco ut similis vel eadem reddatur in alio loco, ubi plaris æstimatur in ratione pecuniæ iniustum, & iniquum est. Vt v. g. Si Petrus det Salmanticæ Paulo 100 aureos reddendos Romæ, ubi plaris æstimantur singula scuta, v. g. tredecim argenteis, iniquum est. Probat. Recipit Petrus amplius, quàm dat; ergo est iniquus. Et si quis contra argumentetur. Licitum est dare frumentum Petro ut idem reddatur, vel simile in quantitate, etiam si in loco, & tempore ubi redditur, plaris æstimetur, ergo licitum erit exigere tot aureos permutatis, etiam si plaris æstimantur ubi reddendi sunt. Respondetur nego consequentiã. Et ratio differentia est: quia triticum semper manet idem secundum usum,

A & commoditatem, licet pretium varietur: at verò pecunia non manet eadem secundum commoditatem variato pretio.

Sed arguitur secundò. Petrus poterat suas pecunias asportare Romam, & ibi permutare pretio corrente; ergo potest exigere à Paulo, ut det illas Romæ in tanto numero sicut accepit. Respondetur nego consequentiã: quia contractus permutationis pecuniæ ratione loci, non est contractus asportationis: Nam in contractu asportationis portator non efficitur dominus pecuniæ, at verò in contractu permutationis statim efficitur dominus pecuniæ, qui recipit illam: unde non debet eam recipere maiori æstimatione quàm valeat in loco ubi recipit. Exemplum est: poterat Petrus suas merces asportare Romam soluto pretio portatori, & ibi eas vendere pretio corrente Romæ: at verò si Salmanticæ vendat, & tradat emptori non potest ab illo exigere pretium quod Romæ currit. Ita est de pecunia permutata, quod non debet æstimari plaris, quàm valeat ubi traditur.

TERTIA CONCLUSIO.

C Commutare pecuniam, eandem vel similem exigere quãdo Princeps auxit pretium illius iniquum est. V. g. Petrus mutuauit Paulo 100. scuta quorum singula valebant quadringenta dipondia, postea verò contingit, ut tempore solutionis Princeps auxerit pretium scuti vsque ad 12. argenteos, dicimus quod tunc Petrus non potest exigere à Paulo 100. scuta: sed tantum 98. Ratio est, quia si exigeret 100. plus reciperet quàm dedit in ratione pecuniæ: quemadmodum, si Petrus mutuasset Paulo, fanecam tritici, & postea tempore solutionis faneca ipsa aucta fuerit à Principe, non potest Petrus illam integram accipere, quia est aucta mensura. Ita etiam in casu proposito non poterit recipere tot scuta: quia variatum est scutum in ratione mensuræ.

D Et si quis contra istam conclusionem argumentetur, licitum est Petro, qui mutuauit Paulo fanecam tritici recipere ab illo fanecam tritici immutatam, sed valentem maiore pretio, quàm cum mutuauit; ergo eadem est ratio de pecunia. Ad argumentum negatur consequentiã. Nam ut diximus quando pecunia augetur, non manet eadem in ratione pecuniæ, & mensuræ: at verò etiam si pretium tritici augetur, manet tamen idem triticum in ratione tritici, & commoditatis, & usus illius: unde in commutatione tritici cum tritico, per accidens est quod pretium augetur, vel minuatur; nisi foret is, qui permutat, obliget alium, ut reddat quo tempore carius valuerit, tunc enim est usura. Sed adhuc notandum est circa eandem conclusionem, quod aliqui dicunt posse fieri pactum inter mutuante, & mutuatarium, ut etiam si à Principe augetur pecunia, teneatur mutuatarius eundem numerum scutorum reddere. Sed tamè nos dicimus, quod istud pactum iniquum est & usurarium, nisi excusetur propter æqualem fortunam utriusque partis; quia tam possibile est, quod vilescat pecunia, quàm quod augetur. Aut etiã quia ille, qui mutat pecuniam seruaturus erat illam vsque ad tempus, quo probabiliter æstimatur augetur. Sed quid erit, si tempore mutationis non æstimabatur pecunia augetur, vel minuenda; & postea breuissimo tempore notabiliter augmentata est? aliqui dicunt, quod mutuatarius teneatur non ex rigore iustitiæ sed ex quadam æquitate, reddere totidem scuta quot accepit: maximè si qui mutuauit, seruaturus erat vsque ad illud tempus. Nobis tamen nulla appa-

rer ratio sufficiens ad obligandum mutuatarium sub peccato mortali, ut reddat tot scuta, quot accepit. Quemadmodum vice versa si breui illo tempore pecunia diminuta fuisset, non tenebatur Petrus, qui mutauit, contentus esse 100. scutis. Sed mutuatarius redditurus erat tot scuta donec adimpleretur numerus dipondiorum, quibus aestimabatur scuta quando illa accepit, ergo similiter si aucta fuerit pecunia non debet mutuatarius esse deterioris conditionis.

D Vbiū septimum est. Vtrum quando mercator remittit venditorem ad mensarium, ut ab eo recipiat pretium rei vendite, licitum sit mensario exigere pretium à venditore pro numerata pecunia? Pro cuius intelligentia notandum est, triplex esse genus negotiatorum. Sunt enim quidam negotiatores qui dicuntur mercatores celebres, quorum officium est emere merces in Regno, vel prouincia vbi est abundantia illarum: ut iterum vendant in alio regno, vel prouincia, vbi est inopia. Et quia isti mercatores indigebat pecunijs in varijs regnis, & prouincijs, ad quas quidem, aut non est licitum transferri propter legem, quæ vetat, vel cum magno periculo, & labore transferrentur ad tam varia loca. Hinc ortum habuit secundum genus negotiatorum, qui dicuntur campsores, qui negotiantur in mera pecunia permutantes pecuniam, quam habent in vno loco, pro pecunia reddenda in alio loco. Hinc etiam ortum habuit tertium genus negotiatorum, qui dicuntur mensarii & vulgo *banqueros*, quorum officium est habere in deposito pecunias mercatorum, & campsores, & rationem dari, & accepti in suis libris, insuper sunt fideiussores ipsorum.

Et notandum est, quod isti mensarii dupliciter solent consignare pecuniam in suo banco campsores & mercatoribus. Vno modo recipientes reuera pecuniam ipsam à campsores & mercatoribus: Alio modo recipientes tantum chirographa, & consequenter ipsi mensarii solent dupliciter soluere debita creditoribus venientibus ad se. Vno modo numerantes pecuniam in presentia, alio modo remittentes illos per syngraphas, id est, pollices ad alios mensarios.

Deinde notandum est, quàm communis sententia, & rationi naturali consona est, quod isti mensarii iuste recipiant stipendium à mercatoribus, vel campsores quorum pecunias custodiunt. Probatur. Nam diligentia custodiendi, & ratio dati, & accepti, & fideiussio, hæc inquam pretio sunt aestimabilia. Ceterum quodnam sit iustum pretium huius diligentia indicandum erit arbitrio boni viri, si non fuerit legi taxatum.

Hi suppositis agitur primum pro parte negatiua dubij propositi, ex l. 7. titul. 18. lib. 5. Copilationis legum Hispanie. Vbi reuocatur antiqua pragmatica in qua concedebatur mensarijs, ut ex mille numeratis acciperent quinque sibi ab illis, quibus numerabant, ergo iam non est licitum.

Secundò: mensarii suas operas impendunt in utilitate campsores, & mercatorum; ergo ab illis tantum debent pretium accipere. Et confirmatur. Nam numerare pecuniam debitam venditori pertinet ad mensarium, vice & nomine illius, cuius pecunias custodit, qui tenebatur soluere & numerare pecunias; ergo ab isto tantum debet exigi, & recipi stipendium, & non à venditore.

Tertio. Venditor mercatori vendidit rem cuius pretium iustum erat 1000. ergo quando apud mensarium non datur illi integrum pretium, sed minus quinque iniuriam patitur, vel à mensario vel à mercatore, vel ab utroque.

A Quartò. Si Petrus mutuasset Paulo 1000. non satisfaciet Paulus soluendo apud mensarium illa 1000. minus quinque, ergo neq; satisfaciet venditori mercator, qui pro re vendita pro mille remittit illum ad mensarium vbi accipiet quinque minus.

Vltimò esto ita, quod officium mensarii sit etiam utile venditoribus, tamen non est iustum, ut soli venditores soluant totum stipendium mensarii, siquidem mensarii sunt etiam utiles mercatoribus & campsores: cuius tamen oppositum est in usu. Nam mercatores, & campsores exigunt interdum aliquid pretij à mensarijs propter depositam pecuniam apud illos, vel aliquid pretio aestimabile, scilicet, ut mensarii sint fidei iussores pro maiore summa pecuniæ, quam recipiatur. Sed in oppositum pro parte affirmatiua est communis usus negotiatorum & mensariorum. De hoc dubio est prima sententia negatiua, quæ valde verosimilis est propter facta argumenta, quam tenet Caiet. vbi supra, & Nauar. super caput Naviganti de vsuris. nu. 37. & deinceps. Altera sententia est affirmatiua, quam tenet Soto in lib. 6. q. 10. ar. unico. Pro huius dubij decisione sit

PRIMA CONCLUSIO

C Manifestum est, mensarios excusari ab iniustitia quando cognoscunt, quod res vendita non valebat numerata pecunia 1000. sed minus quinque. Et probatur. Nam illa quinque, quæ accipit mensarius sibi, pertinet ad mercatorem non ad venditorem.

SECUNDA CONCLUSIO.

D Non est sufficiens titulus ad excusandum mensarium, & mercatorem, quod ista remissiones fiant inter ipsosmet mercatores, qui interdum sunt venditores, interdum mercatores. Dicunt enim aliqui, quod mensarius iuste recipit à venditore illa quinque, ut interdum quando sit mercator, impedit illi suam operam. Nos autem dicimus, quod iste titulus deficit in multis.

Primò: quia non est vniuersalis ad omnes venditores. v.g. si agricola vendidit boues, & remittitur ad bancum.

Secundò deficit, quod non semper mercator, & venditor habent pecunias apud eundem mensarium.

E Tertio, quod non toties est aliquis mercator, quoties venditor: quæ omnia necessaria erant ad æqualitatem iustitiæ ratione huius tituli, & ad hoc ut talis mensarius possit recipere illa quinque iuste à venditore.

TERTIA CONCLUSIO.

F Verosimilis est titulus ad excusandum mensarium, quod illorum officium est necessarium ad negotiationes emptionis, & venditionis; etenim si non esset tale officium, non possent venditores continuo recipere pecuniam numeratam, eò quod mercatores non possent pecunias ad tam varia loca se cum deferre; & ideo quasi ex publico condicito decretum est stipendium mensarijs soluendum etiam à venditoribus.

QUARTA CONCLUSIO.

Optimus titulus, qui nobis videtur ad excusandum mensarios est, quod mensarii in rei veritate totum stipendium recipiant à mercatoribus & campsores, quorum pecunias custodiunt. Nam si quado

pecuniam numerant veditores accipiunt sibi quinque ex mille numeratis: tamen illa quinque non excipiuntur à pretio iusto debito venditoribus: sed ex pecunia mercatorum, quia tali conditione recipiunt mensarius pecunias custodiendas, ut quoties numeraret mille cuius petenti in nomine mercatoris acciperet sibi quinque. Cæterum mensarius non tenetur examinare an iustum pretium sit rei vendita: mille præcisè, an mille exceptis quinque; sed ipse venditor videat an mercator illa via sibi satisfaciatur.

Ad argumenta in contrarium. Ad primum respondetur, quod illa reuocatio Pragmatica non est in usu. Secundò respondetur, quod mensarius non accipit quinque à venditore; sed à mercatore: & ideo non facit contra legem.

Ad secundum argumentum, & confirmationem respondetur, quod probat quartam conclusionem. Secundò respondetur in fauorem tertiæ conclusionis quod officium mensarij cadit in bonum veditorum, & ideo iustum est, ut & ipsi aliquam partem stipendij soluant.

Ad tertium respondetur, quod si aliqua iniustitia sit venditori, quia non datur illi integrum pretium, refundenda est in mercatorem, non in mensarium. Sed notandum est, quod si venditor sit peritus in huiusmodi negotijs, non sit illi iniuria si non reddantur mille integra, quando pretium constitutum est soluendum à mensario, sciebat enim ille, quod minus quinque recepturus esset. Si autem venditor sit simplex agricola iniuriam patitur, si mercator non admoneat illum, quod solutio facienda est apud mensarium, ubi recipiet minus quinque.

Ad quartum respondetur, quod eadem est ratio de mutuario, & de mercatore quando pretium rei vendita erant mille præcisè. At verò si pretium rei vendita erant mille quatenus soluenda à mensario, non est eadem ratio: & ideo negatur consequentia.

Ad vltimum respondetur, quod iuxta quartam conclusionem totum stipendium soluit mercator. Sed iuxta tertiam conclusionem respondetur, quod ex illis quinque, quæ accipit mensarius de mille numeratis, aliqua pars pertinet ad venditorè, quia erat necessaria ad complementum iusti pretij pro re vendita, alia verò pars pertinet ad mercatorem, quia non erat necessaria ad complementum iusti pretij. Et ita seruatur æqualitas inter mercatorem, & veditorem in ordine ad mensarium. Cæterum quod in eodem argumento insinubatur, scilicet, quod mercatores & campsores exigunt pretium à mensarijs apud quos deponunt pecunias: iniquum, & usurarium videtur esse quibusdam, Sed nobis videtur quidem iniquum, non tamen usurarium: quia ibi nulla est ratio mutui: siquidem mensarius non efficitur dominus pecuniæ, sed tantum est custos paratus reddere quotiescunq; depositor petierit. Est autem iniquum, quia depositor tenebatur soluere stipendium mensario, vel saltem non grauare illum petendo ab eo pretium. Nihilominus mercatores possunt se excusare ab iniustitia, dicentes quod ipsi quidem soluunt stipendium mensarijs, scilicet, quinque pro mille: sed quia hoc stipendium est excensuum pro ministerio illorum, defalcant (ut ita dicamus) aliquod pretium ab illo stipendio, vel aliquid pretio æstimabile, scilicet, si de iustione; nihilominus quod superest mensarijs ex stipendio est iustum pretium ministerij sui. Nos autem dicimus, quod si hæc narratio vera est, nulla mensarijs iniustitia fit. Sed vehementer suspicamur narrationem falsam esse, & iniustitiã fieri mensarijs, quam ipsi patiuntur ut aliam maiorem irrogent alijs negotiatoribus, & maiorem vtilitatem capiant.

A **D** Vbiū octauum est, An cambium ratione copiarum vel inopiarum totius pecuniæ sit licitum? **B** **C** **D** **E** **F** **G** **H** **I** **K** **L** **M** **N** **O** **P** **Q** **R** **S** **T** **V** **X** **Y** **Z** **AA** **BB** **CC** **DD** **EE** **FF** **GG** **HH** **II** **KK** **LL** **MM** **NN** **OO** **PP** **QQ** **RR** **SS** **TT** **UU** **VV** **XX** **YY** **ZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH** **III** **KKK** **LLL** **MMM** **NNN** **OOO** **PPP** **QQQ** **RRR** **SSS** **TTT** **UUU** **VVV** **XXX** **YYY** **ZZZ** **AAA** **BBB** **CCC** **DDD** **EEE** **FFF** **GGG** **HHH**

foluitur ratione asportationis. Vnde iste titulus non iustificat cambia. Denique cambia huiusmodi damnantur si fiant intra idem Regnum; ergo titulus asportationis non est sufficiens. Patet consequentia, quia etiam intra idem regnum esset sufficiens iste titulus.

Iam verò contra tertium titulum est primum argumentum. Impossibile videtur, quòd eodem tempore sint duo iusta pretia distincta cambiorum, quæ fiunt ab Hispania in Flandriam, & è conuerso: Sed ita est in vsu, quòd sùt distincta pretia: ergo alterum est iniquum. Secundò. Si titulus ratione copiarum vel inopiæ totius monetæ iustificaret cambia in diuersis regnis, ergo etiam in eodem regno in diuersis locis erunt licita hæc cambia. Patet consequentia: quia in vno loco est maior copia totius monetæ, quàm in alio eiusdem regni.

In decisione huius quæstionis difficillimæ, quidam doctores referunt iustitiam horum cambiorum ad primum titulum. Ita Caiet. in opus. de cambijs, cap. 7. Sylu. verbo vsura, 4. quæstione. 4. Nauar. vb. supra. Alij verò referunt ad secundum titulum. Alij verò ad tertium, inter quos fuit Victoria & Soto lib. 6. de iustitia, q. 12. art. 2. quamuis ipse propter primum argumentum factum contra primum titulum, dicat sibi non patere quòdnam illorum cambiorum iustum sit. Pro decisione fit.

PRIMA CONCLUSIO.

Licetum est commutare pauciora dipondia, numerando illa vbi est penuria totius pecuniæ, & recipere plura vbi est copia in alio regno. Probat. Nam vbi est penuria totius monetæ, plura æstimantur ab omnibus, quàm vbi est copia: ergo ratione huius æstimationis licitum erit recipere maiorem summam vbi est maior copia monetæ. Confirmatur. Licet permutare minorem mensuram frumenti in loco vbi plura æstimantur propter inopiã frumenti pro maiore mensura, reddenda vbi æstimatur minoris propter abundantiam: ergo idem erit de pecunia.

Secundò arguitur ab effectu. Res venales vbi est minor copia pecuniæ minus valent, quàm vbi est maior copia totius pecuniæ, ergo licitum erit minorem summam pecuniæ in vno regno permutare cum maiore in alio regno. Patet consequentia, quia effectus, seu primarius finis ad quem ordinatur pecunia, est ad emendas res venales; ergo vbi respectu huius finis plura æstimantur pecunia, licitè permutabitur pro maiore summa pecuniæ reddenda in alio regno, vbi minoris æstimatur in ordine ad finem principalem.

Vltimò. Nam primus titulus, & secundus non sufficiunt, vt probatum est, ad iustificandum cambia, ergo tertius titulus sufficiet, omnia enim dammare, durissimum est.

SECUNDA CONCLUSIO.

Duo illa cambia de quibus fit mentio in argumento primo contra tertium titulum, possunt iustificari etiam si pretium sit distinctum. Probat. Iustum rerum pretium est illud quod æstimatur in communi foro, sed potest contingere, quòd æstimatio cambij fori Metinensis sit maior. Metina in Antuerpiam, quàm æstimatio cambij celebrati Antuerpiæ ad Metinam: ergo pretia distincta poterunt esse iusta.

Secundò. Multitudo emporum est causa vt res venales plura æstimentur, sed contingit plures esse, qui quærant cambia à Metina in Antuerpiam quàm

A è contra: ergo iustè celebrabuntur maiori pretio Metinæ quàm Antuerpiæ.

Ad argumenta respondetur. Ad primum negatur consequentia, quia lucrum ex mutuo ratione temporis expectati est vsura, non autem ratione diuersi loci. Concedimus tamen licitum esse mutuantem deducere in pactum cum mutuuario, vt reddat plus pecuniæ in ea quantitate quanta est necessaria ad emendum tantam copiam rerum venalium quantum mutuator esset empturus, si non mutuasset pecuniam. Sed in isto casu non est lucrum ex mutuo, sed tantum mutuator se indemnem conseruat. Ad argumenta verò contra primum, & secundum titulum non respondetur: sed concedo illorum intentum. Ad argumentum primum contra tertium titulum negatur antecedens propter rationem datam in secunda conclusione. Ad secundum negatur consequentia. Nam cambia eiusmodi prohibita sunt fieri intra idem regnum. Vt patet in l. 8. titulo 18. lib. 5. Copilationis legum Hispaniæ. Secundò responderetur: quòd licet non esset ista lex, consequentia nihil valeret: quia intra idem Regnum est facilis asportatio pecuniæ de loco in locum, & perinde est atque si vbiq; esset copia pecuniæ ad huiusmodi cambia transigenda: & ideo nihil pretij potest accipi ratione copiarum, vel inopiæ: sed tantum ratione asportationis. Ceterum in diuersis Regnis regulariter loquendo non est facilis asportatio pecuniæ: quia vel est lege prohibita, vel quia magis exponitur periculis. Vnde superest necessarium esse ad negotiationes in mercibus diuersorum Regnorum, quòd eiusmodi cambia fiant. Dixi regulariter loquendo, quia potest contingere vt duo regna essent inter se ita cõuenientia, vt pecuniæ liberè & facilè transferrentur de regno in regnum: & tunc non essent licita eiusmodi cambia de regno in regnum: sicut etiam vice versa contingit, quòd in vno regno sint duo loca vsque adeo distincta, vt transportatio pecuniæ sit difficillima; & per multas ambages, & pericula, & tunc licita erunt huiusmodi cambia ratione copiarum, vel inopiæ totius monetæ intra idem regnum: nisi fortè lege prohibeatur. Sicut v. g. potest esse licitum cambium ab Hispania ad Indos & è conuerso, & tamen idem regnum computatur; sed propter difficultatem transferendi pecuniam & propter multam copiam pecuniæ apud Indos licitè fiunt huiusmodi cambia.

Plurimæ aliæ quæstiunculæ possent disputari circa casus particulares cambiorum: sed omnes ex prædictis facilè soluentur. Vt v. g. si quærat, an quando campfor licitè remittit venditor, vel quemlibet alium ad mensarium, vt ibi recipiat pecuniam constitutam: an possit ipse campfor si nollet remittere accipere sibi, quinque ex mille numeratis? Respondetur, quòd secundum quartam conclusionem, & titulum ibi explicatum licitum est: quia illa quinque ad illum pertinebant. Si verò titulus tertiæ conclusionis admittatur, respondetur, quòd non licet campfori retinere sibi quinque integra, quia pars illorum pertinebat ad venditorem, sed licitum erit retinere medietatem. Ceterum ad alia dubia soluenda, duo principia sunt notanda. Primum est, quòd ratione temporis expectatæ solutionis non potest aliquid accrescere campfori, bene tamè ratione lucri verè cessantis, vel damni emergentis. Ex hoc principio sequitur, valde suspecta esse cambia, quæ fiunt à Metina in Vlyssiponam secundum æqualitatem, quòd vulgò dicitur, *æqual*. Ratio est: quia communiter ista cambia fiunt quia campfor Castellanus expectat plus temporis, quàm moris est. Nam alia cambia, quæ communiter fiunt, non transiguntur ad æqualitatem;

(sed

sed pauciora dipondia dantur Vlyssipone, quam recipiantur Metinæ: & communiter expectatur tempus unius mensis. Quod si quia dilatatur tempus hoc, cambium fiat ad æquale, est usura ex parte Castellani. Secundum principium est, quod sicut in alijs mercibus pretium iustum iudicatur esse, quod currit in communi foro, dummodo non fiat monopolium ab ipsis mercatoribus: ita etiam in cambijs æstimandum est pretium iustum, quod currit secluso monopolio pecuniæ ex parte campforum. Quapropter si aliquis campfor accipiat in mundanis multam summam pecuniæ ad cambium ab alijs campforibus, reservaturus eam ad tempus, in quo maximè necessaria erat: non poterit cariore pretio cambire, quam futurum esset si ipse non fecisset monopolium: at verò propriam pecuniam poterit campfor reservare cambiendam pro tempore, quo carius cambiatur. Sicut quisque potest reservare propriam frumentum vendendum tempore, quo carius est valitarum, non enim peccat contra iustitiam commutativam: poterit autem peccare in aliquo casu contra iustitiam legalem, & contra charitatem patriæ propter necessitatem reipublicæ. Etenim secundum legalem iustitiam quisque tenetur providere bono communi tempore necessitatis. Et proportionabiliter dicendum est de campforibus. Atque hæc de cambijs.

De Monte pietatis.

Superest specialis disputatio de monte pietatis, an sit usurarius? De qua re Caiet. edidit opusculum legum, & Ioannes de Medina in tractatu de usuris, & Soto lib. 6. q. 1. art. 6. Navar. super caput primum 14. quæstione. 3. num. 46.

Pro cuius decisione notandum est primò, quod mons pietatis est cumulus rerum utilium, siue frumenti, siue pecuniæ, destinatus ad subleuandas miseria pauperum per mutuum.

Secundò nota, quod huius montis sunt tres conditiones. Prima est, quod qui montis curam gerunt, teneantur pauperi petenti mutuū, dare certam summam. v. g. tres aureos, tres modios tritici soluendos intra annum. Secunda conditio, quod pauper mutuatarius tenetur dare pignus custodiendum à ministris montis suo ipsorum periculo, ita quod si pauper soluerit mutuū intra tempus præfixum, teneantur reddere integrum pignus: sin autem non soluerit intra tempus, venditur pignus, & soluitur monti debitum, & reliquum redimitur pauperi. Tertia conditio, ut pauper mutuatarius teneatur ultra capitale reddere aliquam pensionem pro singulis mensibus, non quidem ratione expectatæ solutionis, sed pro stipendio ministrorum montis.

Tertiò notandum, quod inter operas ministrorū huius montis, quædam sunt dignæ pretio. v. g. habere rationem dati, & accepti in libris, custodire pignora præsertim si sunt onerosa, conducere domum necessariam ad custodiam pignorum, & super hæc omnia obligatio montis ad mutuandum æstimabilis est pretio. Aliæ sunt operæ ministrorum, quæ debent exhiberi gratis, v. g. actio mutuandi, redditio pignoris tempore solutionis.

Quartò notandum, quod inter has operas ministrorum, quædam sunt manifestæ in commodum pauperum, v. g. obligatio ad mutuandum, custodia pignorum; quædam sunt, quæ videntur esse in commodum montis ut conferuetur, & in utilitatem ministrorum. v. g. habere rationem dati, & accepti.

Ultimò notandum est primam, & secundam con-

A ditionem iustissimas esse, de quibus nulla est dubitatio. Item manifestum est, ministros montis posse recipere stipendium pro ministerio, quod cedit in utilitatem pauperum. Est ergo tota difficultas, An pro alijs ministerijs. v. g. pro habenda ratione dati, & accepti, pro expensis librorum, pro custodia pignorum, quæ non sunt onerosa, ut v. g. annulus aureus: licitum sit aliquid pretij accipere ab ipsis pauperibus mutuatarijs? Pro parte negatiua arguitur primò. Pauperes coguntur reddere stipendium ministris pro sustentatione, quod redudat in utilitatem ministrorū, & non pauperum: ergo iniuriam patiuntur pauperes ipsi. Patet consequentia: quia nemo tenetur dare pretium alicui pro eo quod redundat in eius utilitatem.

B Secundò. Nam, etsi pro diligentia custodiendi pignora onerosa, possit aliquid pretij à pauperibus exigi, tamen pro custodia pignorum, quæ non sunt onerosa: non potest aliquid exigi à pauperibus, sed à ministris montis indifferenter exigitur æquale pretium à quolibet paupere: ergo iniuriam faciunt pauperi, qui deponit pignus non onerosum.

C Tertio. Maius pretium cogitur soluere pauper qui maiori tempore retinet mutuū, quam qui minori tempore, ergo ratione temporis aliquid recipitur, & per consequens est usura.

D Ultimò. Si homo particularis segregaret aliqua bona sua. v. g. frumentum, aut pecunias ad mutuandum pauperibus, cum conditionibus supradictis montis pietatis, esset usurarius, ergo & ipse mons. Sed in contrarium est. Quod multi Pontifices approbaverunt motem pietatis, v. g. Paulus II. Sixtus IV. Innocent. VIII. & alij qui referuntur in Conc. Lateran. Sess. 10. sub Leone 10. Et præsertim ipse Leo maximè montem pietatis approbat. & in Concil. Trid. Sess. 22. in decr. de reformatione, c. 8. & 9. annumeratur mons pietatis inter opera pietatis. Nihilominus Caiet. ubi supra tenet partem negatiuam quem sequitur Soto ubi sup. Pro decisione huius difficultatis, est

PRIMA CONCLUSIO.

E Mons pietatis cum omnibus conditionibus supra positis verè pius est, & iustus. Ista conclusio probatur ex expressa definitione Concilij Lateranensis ubi supra, ubi commemoratis opinionibus contrarijs circa montem pietatis & rationibus opinionum, aperte & grauiissimis verbis definitur, montem pietatis licitum esse & pium & prædicandum propter eius pietatem populis, etiam cum indulgentijs à sancta sede Apostolica concessis. Et ibidem excommunicantur qui oppositum dicere præsumserint. Sed respondent auctores contrariæ sententiæ, primò, non omnia acta Concilij Lateranensis sunt usu & more ecclesiæ recepta. Sed ista responsio nulla est. Nam quamuis interdum constitutiones Conciliorum non sint executioni demandatæ: tamen declarationes iuris naturalis vel diuini, non sunt annumerandæ inter constitutiones: sed inter institutiones fidei, & definitiones. Cum ergo in dicto Concilio ex professo declaratur, iustum esse montem pietatis cum illis conditionibus: non pendet illa declaratio ex usu & more ecclesiarum. Secundò respondent, quod ibi non approbatur absolutè mons pietatis quantum ad omnia capitula: sed solum declaratur licitum esse, pro obligatione ad mutuandum aliquid pretij accipere. Sed neque ista solutio satisfacta: quia expressè ibi dicitur, licitum esse stipendium recipere pro expensis ministrorum necessarijs ad conseruationem montis, et vel maximè quod pretium pro obligatione ab mutuandum sub pignore, non sufficeret ad soluendum ministerium necessariū

pro montis cōseruatione. Denique respōdent, quōd in prædicta Decretali approbatur mons pietatis cū omnibus suis capitulis & constitutionibus: quatenus sacris Canonibus non contrariantur. Et confirmant hanc respōsiōnē: nam Caietanus qui interfuit illi Concilio optimē intellexit mentem illius Decreti: & tamen ipse adhibet istam solutionem in opusculo dicto, ergo bona est explicatio; præsertim quōd cūm Caietanus fuerit tēpore Leonis X. nunquam fuit reprehēsus propter illud opusculum. Sed hæc respōsiō in duobus peccat. Primō, quia in illo Decreto, nusquam sunt talia verba, scilicet quatenus sacris Canonibus non cōtrariantur, quin potius, cūm ipse conditiones expressē numerentur, & approbentur: declaratur, quōd sacris Canonibus non contrariantur. Secundō peccat respōsiō ignorantia historię; nam Caiet. in fine citati opusculi dicit se illud perfecisse an. 1512. & Sess. illa 10. citata, habita est sub Leone X. anno 1515. ergo constat quōd Caiet. in suo opusculo non explicauit decret. Conc. Lateran. sed illa verba, quæ ipse dicit referenda sunt ad aliam antiquiorem decret. quæ nō est in corpore iuris: quin potius creditur Caiet. retractasse suam sententiā; quia cūm in Conc. Lateran. in Sess. citata interrogatum fuisset à toto Conc. an plac. ret. illud decretū: respōsum est ab omnib. placere: vno excepto Hieremia Archiepisc. Traiensi. Cūm ergo Caiet. qui ibi aderat tanquam Magist. ordinis Prædicatorum, tacuisset, visus est approbasse decretum, & suam sententiā retractasse. Deinde probatur conclusio ratione naturali. Nam vt habetur de regulis iuris in 6. qui sentit cōmodum, sentire debet & onus: sed pauperes mutuatarij soli sentiunt cōmodum montis: ergo ad ipsos solos pertinet sentire onus. Præterea. Ministri propter operas necessarias ad cōseruationem montis merentur stipendium: sed qui erexit montem non tenetur de bonis suis illud cōseruare, satis enim piē egit relinquendo montem obligatum ad mutuandum pauperibus; rursus neq; resp. publica, ad quā pertinet cura administrationis montis tenetur soluere istud stipendiū: ergo reliquū est, quōd pauperes teneantur ad soluendum stipēdium necessarium ad cōseruationem montis. Patet cōsequentiā: nam cōseruatio tantūm cedit in vtilitatē pauperum. Et cōfirmatur. Nam qui erexit montem cum illis conditionibus, abdicauit à se dominium montis, & transtulit in republicam, vel quōd probabilius est in communitatem pauperū: & administrationē illius reliquit in re publica. Quomodolibet ergo sit, semper tamen mons cedit in cōmodum tantūm ipsorum pauperum; ergo ad ipsos tantūm pertinet soluere stipendiū montis.

SECUNDA CONCLUSIO.

Multō pudētius, & magis piē erigeretur mons, si autor illius relinqueret pensionē sufficientē promissis: etiamsi mons ipse nō esset tam pinguis. Hæc conclusio habetur expressē in Conc. citato, & ratione naturali patet. Quia melius est misericordia, subleuare miseria pauperum merē gratis, quā exigendo ab illis aliquod pretiū pro ministris ergo &c.

Ad argumenta posita in principio dubij restat

A respondere. Ad primum negatur antecedens. Imō omnes operæ ministrorum cedūt in vtilitatē pauperum: siquidem sunt necessariae ad cōseruationem montis, qui totus est dedicatus, & obligatus ad mutuandum pauperibus.

Ad secundū respondetur, quōd quando aliquod pretium est legitimū, nō debet variari propter conditiones indiuiduales mercis. v.g. sicut idē est pretiū legitimū tritici, siue sit optimum, siue mediocre, siue cōmune sic etiam iustum pretium est, quod taxatum est statuto à republica cōfirmato: ad administrationem montis, vt quiuis pauper soluat recipiēs mutuatam pro singulis mensibus certam summam, siue det pignus onerosum, siue non onerosum.

Ad tertium respondetur, quōd ministri montis nihil recipiunt ampliùs propter expectatum tēpus; sed propter suas operas, quæ maiori tēpore maiorem mercedem merentur.

Ad quartū respondetur primō nego consequentiā: quia homo particularis retinet apud se dominium montis, & potest cūm voluerit in alios vsus illū cōuertere, vnde ad ipsum pertinebit montē cōseruare de bonis proprijs: nam pro actione mutuandi nihil potest recipere. Caterū qui erexit montem pietatis, de quo loquimur, abdicauit à se dominium montis, & transtulit in communitatem pauperum, cum obligatione ad mutuandū singulis pauperibus: & propterea administratio montis digna est stipendio dato à pauperibus mutuatarijs. Secundō respondetur, quōd neq; homo particularis esse vsurarius, si obligaret montem ad mutuandum pauperibus in perpetuum, retinēdo sibi dominium directum dum viueret, & transferendo dominium vtile in vtilitatē pauperum: & sic posset recipere moderatum pretium, sicut dictum est de monte pietatis.

Sed circa primam solutionē est dubium, An dominium montis transferatur in rem publicā, an potius in communitatem pauperum, & an sit verum dominium? Ratio dubij est: quia ille dicitur dominus, qui potest vti re in quos velit vsus: sed neque resp. publica, neque pauperum communitas potest vti hoc monte in quos velit vsus: ergo neutra est domina. Respondetur, quōd siue dominium maneat in re publica siue in pauperibus, non tamen dominium est perfectum, & absolutū, sed limitatum voluntate antiqui domini erectoris montis. Sicut etiam primogenitura maioricatus; est enim filius primogenitus dominus illius: & tamen non potest in quos velit vsus expendere illa bona. Et vxor est domina suæ dotis, & tamen non potest illam administrare viuente viro, sed tantūm ipse vir. Secundō dico, quōd dominium montis pietatis translatum est ad communitatem pauperum: administratio verō pertinet ad rem publicam. Et ratio huius est, quia tota montis vtilitas pertinet ad communitatem pauperum præcisē, ergo ad ipsam pertinet dominium potius, quā ad rem publicam. Hactenus de iustitia, & partibus eius subiectiuis dicta sufficiāt. De reliquis verō partibus iustitię potentialibus in tertio tomo dicendum erit, Deo fauente, cui sit honor, & gloria.

L A V S D E O.

Hæc Commentaria doctissimi viri R. P. F. DOMINICI BANNES ordinis Prædicatorum in totam primam partem Summæ Theologicæ Angelicæ Doctōris S. Thomæ Aquinatis, & in secundam secundæ eiusdem doctōris, de Fide, Spe, & Charitate, ac de Iure & Iustitia vsque ad quæstionem LXXVIII magna fide ac diligentia ad tria diuersarum editionum exemplaria collata, & ea ratione quā plurimis mendarum millibus, cura & studio quorundam Theologorum Duacensium sublati, ad Theologorum omnium magnam vtilitatem nouo prælo in lucem exeunt. Actum Duaci 20. die Octob. 1614.

Georgius Coluenerius S. Theologiae Doctor & Regius Ordinarius, Professor, in Collegiata Ecclesia S. Petri Præpositus & Canonicus, Librorum in Academia Duacena Visitator & Censor.